

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВАХОВИЧ І.М., ТАБАЛОВА О.Є.

**РЕГІОНАЛЬНІ АСИМЕТРІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ:**

ДІАГНОСТИКА ТА МЕХАНІЗМИ ВИРІВНЮВАННЯ

МОНОГРАФІЯ

ЛУЦЬК «ВОЛИНЬПОЛІГРАФ»^{ТМ}, 2012

УДК 332.14.009.12

ББК 65.25

В 22

У монографії йдеться про теоретико-методологічні підходи до проведення діагностики та розробки механізмів вирівнювання регіональних асиметрій сталого розвитку. Обґрунтовані концептуальні засади дослідження сталого розвитку регіонів, визначено зміст та розроблено типологію регіональних асиметрій сталого розвитку, сформовано передумови виникнення регіональних асиметрій сталого розвитку в Україні. У монографії зосереджено увагу на методиці діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку, що передбачає їх визначення за передумовами, рівнем, динамікою та ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи. За результатами діагностики розроблено прогностичну модель регіональних асиметрій сталого розвитку, що стало передумовою формування інструментарію стимулювання розвитку проблемних регіонів та зосереджено увагу на розробці фінансових механізмів конвергенції регіонів України за рівнем сталого розвитку.

Видання передбачене для науковців, керівників та спеціалістів управлінських структур, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів.

Рецензенти:

Карлін М.І. - доктор економічних наук, професор Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Ковальська Л.Л. – доктор економічних наук, професор Луцького національного технічного університету;

Сторонянська І.З. - доктор економічних наук, старший науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України.

Схвалено до друку Вченою радою
Луцького національного технічного університету
Протокол № 4 від 29.11.2012 р.

ПЕРЕДМОВА

Кінець ХХ ст. ознаменував трансформацію людської свідомості в бік переосмислення необхідності руху суспільства за домінантами сталості, в основі яких лежить гіпотеза збереження балансу трьох видів ресурсів: економічних, природних та людських. При цьому зменшення до критичного рівня будь-якого з них, навіть при високих показниках інших обов'язково призведе до виникнення проблем у суспільному розвитку. Глибокі регіональні диспропорції в соціально-економічному та екологічному розвитку України зумовлюють актуальність розробки наукових засад діагностики та механізмів вирівнювання регіональних асиметрій сталого розвитку.

Виявлення причин асиметрій регіонального розвитку є предметом дослідження провідних вітчизняних та закордонних науковців, зокрема: Н.Божидарнік, З. Варналія, З. Герасимчук, О. Гранберга, В. Захарченка, В.Керецмана, Л. Ковальської, Н. Мікули, Л. Петкової, С. Романюка, І.Сторонянської, Т. Шевченко, С. Шульц, В. Чужикова та багатьох інших. Разом з тим, регіональні асиметрії щороку посилюються, неефективними є механізми їх зменшення. Залишаються відкритими питання вивчення сутності регіональних асиметрій та обґрунтування їх типології, дослідження передумов виникнення регіональних асиметрій сталого розвитку в Україні, проведення їх діагностики та прогнозування, формування дієвих інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів України відповідно до вимог сучасності.

Тому на сучасному етапі розвитку економіки України нагальною проблемою є розробка теоретичних та прикладних досліджень у напрямку діагностики та розробки механізмів зменшення регіональних асиметрій розвитку держави.

Метою монографії є розробка теоретико-методологічних засад та науково-прикладних положень діагностики та механізмів зменшення регіональних асиметрій сталого розвитку України. Це зумовило необхідність визначення і розв'язання таких основних завдань: обґрунтувати концептуальні засади дослідження сталого розвитку регіону; визначити сутність регіональних асиметрій сталого розвитку регіону, навести їх типологію; обґрунтувати передумови виникнення регіональних асиметрій сталого розвитку в Україні; розробити методичні підходи та провести діагностику регіональних асиметрій сталого розвитку України за передумовами, рівнем, динамікою та ефективністю функціонування регіональних соціо-еколого-економічних систем; сформулювати прогнозну модель регіональних асиметрій сталого розвитку; обґрунтувати

механізми стимулювання сталого розвитку проблемних регіонів; розробити фінансовий інструментарій конвергенції регіонів України за рівнем сталого розвитку.

Наукова новизна сформульованих і обґрунтованих в монографії основних положень, висновків і рекомендацій є новим вирішенням важливого науково-практичного завдання – зменшення регіональних асиметрій у досягненні регіонами України збалансованості соціальної, економічної та екологічної сфер.

Найвагомішими теоретичними і практичними науковими результатами є розробка: предикативної моделі регіональної конвергенції сталого розвитку, що базується на податковій децентралізації вирівнювання бюджетної спроможності регіонів шляхом використання інструментарію міжбюджетних квот за податком на прибуток відповідно до регіональних потреб, що зменшує горизонтальні відмінності в податкових надходженнях та узгоджує повноваження органів управління різних рівнів з їх фінансовим забезпеченням; методичних підходів до діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку, які, на відміну від існуючих, дозволяють виявити регіональні асиметрії за передумовами, рівнем, динамікою та ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи регіонів, що дає можливість диференційовано підійти до формування заходів регіональної політики їх зменшення; змістових визначальних характеристик терміну «регіональні асиметрії», які, на відміну від існуючих, розглядаються з позиції сталого розвитку, що дозволило регіональні асиметрії сталого розвитку розглядати як рівень міжрегіональних протиріч за вихідними (спричиненими нерівномірною просторовою концентрацією ресурсів) та результуючими (спричиненими різним рівнем прикладених регіональних зусиль) соціальними, економічними та екологічними параметрами функціонування регіону протягом певного періоду, які порушують нормальний перебіг економічних процесів у країні та перешкоджають стабільному розвитку, породжуючи проблемні території; типології регіональних асиметрій країни, яка, на відміну від існуючих, передбачає їх розгляд за ознаками: причини зменшення, об'єкти, напрямок, рівень деструктивного впливу, рівень порушення нормального перебігу процесів, рівень охоплення, тривалість дії, предмет дослідження, динаміка результатів, що дозволило виокремити типи регіональних асиметрій, визначити їх зміст та обґрунтувати регіональні асиметрії як допустимі та надмірні; підходів до стимулювання розвитку проблемних регіонів, що, на відміну від існуючих, базуються на побудові преактивної стратегічної карти вирівнювання регіональних асиметрій, яка закріплює конкурентні переваги регіонів шляхом виокремлення пріоритетних

сфер економічної діяльності та спрямована на зменшення відцентрово-дезінтеграційних процесів в країні; основних критеріїв сталого розвитку регіонів (відтворюваність, збалансованість, рівноважність, узгодженість, керованість, відкритість, динамічність, безпечність), на основі чого доведено, що сталий розвиток регіону є керованим процесом досягнення динамічної рівноваги соціо-економіко-екологічної системи регіону на довгостроковій інноваційній основі з врахуванням стратегічних регіональних пріоритетів, що матиме наслідком відтворення потенціалу регіону та безпечний прогрес у задоволенні потреб і прагнень населення регіону; підходів до обґрунтування суті, завдань та принципів реалізації регіональної політики зменшення регіональних асиметрій сталого розвитку, яка спрямована на стимулювання високо розвинутих регіонів з метою укріплення їх конкурентних переваг та підтримку слаборозвинутих регіонів з метою забезпечення рівних умов проживання населення країни; дослідження передумов виникнення регіональних асиметрій сталого розвитку в Україні, що дозволило виокремити їх за об'єктивними (природно-географічні, історико-культурні, демографічно-трудова, виробничо-інфраструктурні) та суб'єктивними (темпи проходження ринкових реформ і адаптації регіонів до нових умов господарювання та структурних змін; інституційні; процеси міжрегіональної співпраці; транскордонне співробітництво; значущі подій в регіоні) ознаками, внаслідок чого визначено вагомість їх впливу на соціальну, економічну та екологічну складові сталого розвитку регіонів; підходів до моделювання прогнозного рівня регіональних асиметрій сталого розвитку, які, на відміну від існуючих, передбачають використання методичного апарату екстраполяції тренду з врахуванням корегуючого коефіцієнта та дозволяють зменшити помилку апроксимації прогнозних розрахунків для формування стратегій вирівнювання регіональних асиметрій сталого розвитку.

Монографія складається з передмови, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. У передмові обґрунтовується актуальність обраної теми дослідження. Перший розділ роботи спрямований на обґрунтування теоретичних засад вирівнювання регіональних асиметрій сталого розвитку країни. Обґрунтовано концептуальні засади дослідження сталого розвитку регіонів, досліджено зміст та розроблено типологію регіональних асиметрій сталого розвитку, визначено передумови виникнення регіональних асиметрій сталого розвитку в Україні. У другому розділі монографії зосереджено увагу на методиці діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку, що передбачає їх визначення за передумовами, рівнем,

динамікою та ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи. У третьому розділі розроблено прогнозну модель регіональних асиметрій сталого розвитку, що стало передумовою формування інструментарію стимулювання розвитку проблемних регіонів та зосереджено увагу на розробці фінансових механізмів конвергенції регіонів України за рівнем сталого розвитку.

Автори висловлюють щирю подяку рецензентам монографії за виявлений інтерес до роботи та цінні поради, які враховано при її написанні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ АСИМЕТРІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1.1. Концептуальні засади дослідження сталого розвитку регіону

Проблематика сталого розвитку є однією з найбільш актуальних у сучасному світі. Нею опікуються світові лідери, їй присвячено сотні урядових і міжурядових програм, тисячі наукових досліджень, вона вже багато років стоїть у порядку денному найвпливовіших міжнародних організацій.

Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун образно відзначив, що «концепція сталого розвитку подібна мосту. Вона покликана не тільки забезпечити комплексну ув'язку трьох компонентів (економічного, соціального та екологічного), а й об'єднати розвинені країни, уряди, підприємства та громадянське суспільство, наукові знання та державну політику, міста і села, нинішнє і майбутні покоління людей» [1].

Доповідь Світового банку за 2009 рік [2], присвячена просторовому розвитку, на багатьох прикладах ілюструє, що регіональні економічні контрасти всередині країн продовжують зростати. Відмінності лише в темпах зростання диференціації: у розвинених країнах вони суттєво нижчі, в наздоганяючих – вищі. Специфіка вітчизняної економіки проявляється в істотній диференціації регіонів за рівнем їх соціально-економічного розвитку, який, незважаючи на політику вирівнювання, що проводиться регіональними органами державної влади, не тільки не знижується, а й зростає. Це повністю відповідає концептуальним підходам до дослідження регіональних конкурентних переваг нобелівського лауреата з економіки 2008 року Пола Кругмана [3].

Президент України Віктор Янукович також підтвердив своє переконання, що саме ефективна регіональна політика стане засобом посилення наших економічних реформ та максимального наближення її результатів до кожної людини... Я пропоную до переліку реформаторських пріоритетів віднести Реформу моделі управління регіональним розвитком [4].

В умовах загострення соціальних, екологічних та фінансово-економічних проблем в Україні та світі актуалізується проблема забезпечення стійкості соціо-економіко-екологічного розвитку регіонів, що потребує дослідження

самої концепції сталого розвитку і пошуку оптимального варіанту її практичної реалізації на рівні регіону. При цьому вагомим фактором, який диктує необхідність переходу до сталого розвитку, є посилення міжрегіональної диференціації. До позицій міжрегіональної диференціації можна віднести ріст варіації індивідуальних доходів на душу населення або не обумовлено високу концентрацію фінансових ресурсів на певних територіях.

Тому вважаємо, що в основі формування підходів до вирішення масштабних проблем регіональних утворень повинна лежати парадигма сталого розвитку, яка передбачає динамічний процес послідовних позитивних змін, які забезпечують збалансованість економічного, соціального та екологічного аспектів життя суспільства.

Варто зазначити, що офіційним українським відповідником англійського терміну «sustainable development» є термін «сталий розвиток», хоча дослівно він може перекладатися як життєздатний, самопідтримуваний, всебічно збалансований, безперервно підтримуваний розвиток тощо. На державному рівні в Україні затверджено Концепцію сталого розвитку населених пунктів, в якій під сталим розуміється «соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини» [5]. Синоніми даного поняття різними мовами світу наведено у додатку А.1.

Власне, термін «сталий розвиток» тривалий час викликає суперечки у вітчизняній та іноземній науковій літературі, оскільки з точки зору формальної логіки словосполучення «sustainable development» часто піддається критиці. Це пов'язано з тим, що поняття «розвиток» асоціюється з змінами, рухом енергії, тоді як змістовне навантаження поняття «стійкий» або «сталий» передбачає певну постійність та стабільність, а тому дані поняття можна трактувати як антиподи.

Разом з тим, важливо розуміти, що труднощі перекладу можна подолати шляхом формування узгодженого розуміння даного поняття. Зокрема, академік РАН М.М. Моїсеєв зазначає: «Видається життєво важливим розібратися в значенні цього терміну, звільнити його від політичних нашарувань і надати йому зміст, що відповідає науковому поданням про сучасний етап

взаємозалежності природи і суспільства ... Мова повинна йти не про заміну терміну, що вже увійшло в побут, а про наповнення поняття «сталий розвиток» однаковим науково обґрунтованим змістом і його адаптації до сучасного наукового світогляду» [6].

При методологічному дослідженні сталого розвитку слід враховувати, що властивість збереження стійкості (сталості) системою строго лімітована, складно вимірювана і прогнозована. Тому стійкість (сталість) в даному випадку як універсальна властивість характерна для різних типів систем (економічних, технічних, біологічних, територіальних) і проявляється в їх здатності ефективно виконувати внутрішні і зовнішні функції незалежно від негативного впливу екзогенних та ендогенних факторів [7].

Також необхідно зазначити, що регіональна система, виходячи з об'єктивної реальності економічних законів, розвивається циклічно, переходячи з одного стану в інший. Траєкторія циклічного руху характеризується послідовною зміною фаз, а між двома суміжними циклами знаходиться перехідний період. Однак під впливом зовнішніх і внутрішніх збурюючих впливів, система може відхилитися від заданої траєкторії руху, що породжує виникнення ситуацій невизначеності. При цьому необхідним є забезпечення збалансованості у таких формах як: баланс між природою та суспільством (безпосередньо – економікою); баланс всередині суспільства на сучасному етапі його розвитку (між окремими країнами та їх регіонами); баланс між сучасним і майбутнім станом людства як деякої «цільовою функцією» розвитку (вимога зберегти життєві ресурси природи для майбутніх поколінь). Тому, з метою визначення концептуальних засад для дослідження сталого розвитку регіону, розглянемо еволюцію поняття «сталий розвиток» та підходи до розуміння його суті і складових, які знайшли своє поширення на розвиток регіональних систем.

Вважається, що в вихідному вигляді поняття «сталий розвиток» як «sustained yield» (стійкий вихід) виникло у Канаді наприкінці 1960-х рр. для позначення максимальних уловів риби, які можуть бути отримані впродовж десятиріччя. І тільки на початку 1970-х рр. термін трансформовано для позначення оптимального використання доступних ресурсів при обов'язковому збереженні відповідної популяції.

У міжнародно-правовому лексиконі термін «сталий розвиток» було озвучено на конференції ООН з проблематики навколишнього середовища 1972 року в Стокгольмі Морісом Стронгом. Згодом, у 1980 році, дане поняття використовувалось на міжнародному рівні у доповіді «Всесвітня стратегія

охорони природи», представлена Міжнародним союзом охорони природи і природних ресурсів і визначалося як «поліпшення якості життя в межах можливостей (місткості) екосистем, які лишатимуться в стані відносної рівноваги. При цьому сталість є характеристикою процесу чи стану, який може зберігатися (підтримуватися) необмежено» [8].

Широкого поширення поняття набуло після публікації доповіді «Наше спільне майбутнє» (1987), яку було підготовлено Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку під головуванням екс-прем'єра Норвегії Брундланд Г.Х. (так звана *комісія Брундланд*). В доповіді зазначалось, що «людство здатне надати розвитку такого стійкого і довгострокового характеру, який би задовольняв потреби нині проживаючих людей (теперішнього покоління) не залишаючи майбутні покоління можливостей задовольняти свої власні потреби» [9, с. 20].

Зазначене доповнюється положеннями про взаємодію економічних, екологічних та соціальних секторів глобальної проблеми розвитку. Слід зазначити, що більшість наступних визначень поняття брали за основу саме це тлумачення сталого розвитку.

В цьому контексті варто звернути увагу на той факт, що концепт сталого розвитку тісно пов'язаний із концепцією золотого мільярду, оскільки обидва підходи зводяться до того, що Земля перенаселена та її потенціалу і ресурсів може вистачити лише для одного мільярда мешканців, існує також варіація словосполучення «ситий мільярд». С.Кара-Мурза стверджує, що за терміном «золотий мільярд» стоїть ціла геополітична, економічна і культурна концепція. Ця концепція передбачає, що розвинені країни зберігають для свого населення високий рівень споживання і намагаються політичними, військовими і економічними заходами тримати решту країн світу у промислово нерозвиненому стані у якості сировинних додатків, зон захоронення шкідливих відходів, джерел дешевої робочої сили [10].

Міжнародного визнання і офіційної державної підтримки концепція сталого розвитку набула на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро (Самміт Землі, United Nations Conference on Environment and Development, Earth Summit, 1992), в результаті якої концепцію сталого розвитку було визнано домінантною ідеологією функціонування людської цивілізації у XXI ст. На цей грандіозний захід зібралося близько 40 тис. делегатів зі 172 країн світу, які погодилися з даним підходом і взяли зобов'язання сприяти поширенню і просуванню концепції.

За результатами конференції було прийнято програму всесвітнього

співробітництва – «Порядок денний XXI століття» (Agenda 21 [11]), в якому сталий розвиток пов'язується з гармонічним досягненням наступних цілей: високої якості навколишнього середовища і здорової економіки для всіх народів світу, задоволенні потреб людей і збереженні сталого розвитку протягом тривалого періоду.

В цілому, у документах «Ріо-92» послідовно підтримувалася ідея про те, що світова спільнота повинна наблизитися до введення системи цін на всі види ресурсів з повним врахуванням збитків, що наносяться навколишньому середовищу і майбутнім поколінням, а також до застосування квот на забруднення середовища. Було підкреслено, що кожна дитина, що народилася в багатій країні, споживає в 20-30 разів більше ресурсів планети, чим його одноліток з бідної країни. Всім країнам пропонувалося розробити свої власні програми дій з урахуванням *регіональної специфіки* (місцеві «Порядки-21»).

Рада Землі (Сан-Хосе, Коста-Ріка), створена для реалізації рішень Конференції ООН в Ріо-де-Жанейро на чолі з Головою Морісом Стронгом, Генеральним секретарем цієї конференції, дав наступну формулу Ради Землі: «Сталість – проста концепція: жити по справедливості в рамках наших екологічних можливостей». У змісті терміна виділено два імперативи: імператив екологічної сталості – передбачає необхідність врахування можливостей планети Земля, а тому людство повинно зменшити споживання природних ресурсів, скорочуючи своє споживання і виробництво відходів; імператив соціально-економічної сталості – означає необхідність послаблення руйнівних конфліктів всередині і між поколіннями, породжених величезною соціальною і економічною нерівністю.

Економіст Роберт Солоу в 1993 р. сформулював альтернативне визначення, аргументувавши це тим, що завдання стійкості полягає не в тому, щоб «заповідати нащадкам якісь конкретні речі, а в тому, щоб надати їм все необхідне для досягнення рівня життя принаймні настільки ж хорошого, як наш, і для того, щоб вони аналогічним чином ставилися до наступних поколінь» [12].

Досить важливими з точки зору стимулювання сталого розвитку були рішення, прийняті на Міжнародній конференції з фінансування розвитку (International Conference on Financing for Development, Монтеррей, 2002). Глави держав і урядів країн світу, відзначаючи дефіцит ресурсів, закликали досягти інтернаціонально погоджених цілей розвитку, у тому числі тих, що містяться в Цілях Розвитку Тисячоліття. Для цього вони запропонували використовувати такі інструменти: податкові важелі, інвестиції в економічну і соціальну інфраструктуру, розвиток ринків капіталу через банківські системи, проводити

розсудливу бюджетну і грошову політику. Також зменшувати вплив інфляції, сприяти високим нормам економічного зростання, повній зайнятості, викоріненню бідності, ціновій стабільності [13].

Наступним етапом втілення ідей сталого розвитку на міждержавному рівні було проведення Світового саміту зі сталого розвитку у Йоганнесбурзі (Саміт Землі 2002, Rio+10) World Summit on Sustainable Development (Earth Summit 2002). На саміті було розглянуто результати, досягнуті країнами з виконання зобов'язань, взятих в 1992 та 1997 р., оцінено успіхи на шляху просування до сталого розвитку. Найважливішим результатом зустрічі стало те, що міжнародні зобов'язання були доповнені низкою добровільних партнерських ініціатив зі сталого розвитку.

Проте рішення, прийняті з докільця охорони і переходу до сталого розвитку, багато в чому виявилися не виконаними. Не дивлячись на загальне економічне зростання, глобалізаційні процеси не принесли істотного поліпшення якості життя більшої частини людства, а допомога країнам, що розвиваються, скоротилася. Так, розвинені країни на фінансування заходів за рішенням екологічних проблем і розвиток виділяли бідним країнам світу в середньому не більше 0,3 % від ВВП замість рекомендованих ООН – 0,7 % (США, наприклад, відраховували засоби у розмірі 0,1% ВВП). У той же час уряди розвинених держав продовжували субсидувати національних виробників. Причому бюджетні витрати зросли з 650 млрд. дол. до 1,5 трлн. дол. в рік. Цієї суми, як вважають експерти, сповна вистачало б для повного виконання заходів, намічених у порядку денному на XXI століття.

Наявні на сьогодні дані свідчать лише про віддалені перспективи безпечного та справедливого простору для гідного життя кожного громадянина. Людство знаходиться значно нижче соціальних меж, що забезпечують людині нормальне існування. Близько 850 мільйонів людей у світі голодують, 1,4 мільярда людей живуть на дохід, що становить менше 1,25 дол. США в день, а 2,7 мільярда людей не мають можливості готувати їжу в нормальних умовах, так як у них відсутні доступ до різних видів джерел енергії [14].

У 2009 році Стокгольмським центром сталого розвитку було опубліковано концепцію дев'яти планетарних меж, порушення яких спричинить за собою незворотні негативні наслідки для навколишнього середовища. В межах подальших досліджень до нього було приєднано концепцію соціальних кордонів Кейт Рейворт, при порушенні яких людина починає відчувати серйозні нестатки. В цілому розроблена концепція отримала назву соціально-планетарних меж.

В цих межах знаходиться екологічно безпечно та соціально справедливий простір, в якому людство може вести гідне життя. Межі і простір створюють образ «рятувального кола». Це простий візуальний образ, що сполучає соціальну основу, граничні можливості навколишнього середовища і економічні пріоритети. Ці три компоненти служать фундаментом загального сталого розвитку.

У додатку А.2 представлена модель подібного об'єднання. Соціальна основа утворює внутрішній кордон, нижче якого перераховані обмеження, які може відчувати людина. Рамки можливостей навколишнього середовища утворюють зовнішню межу, вище якої розташовуються фактори погіршення екологічної обстановки. Між двома цими кордонами розташована область, що має форму «рятувального кола». Саме вона і є, на думку дослідників Стокгольмського центру сталого розвитку, тим безпечним і справедливим простором, в якому повинно жити людство.

Крім цього, в даному просторі передбачається загальний сталий економічний розвиток, найголовнішою умовою якого є відсутність бідності. Дії, спрямовані на досягнення цієї мети, не повинні піддавати стресу планетарні межі. Наявні на даний момент дані говорять про те, що цілком можливо досягти рівня соціальних благ, що дозволяють кожному жителю планети вести гідне життя. Для цього будуть потрібні зовсім незначні додаткові ресурси: продовольство – для того, щоб заповнити відсутні калорії в раціоні голодуючих, які нині складають 13 % населення планети (850 млн. осіб), буде потрібно всього 1 % від сьогоденних світових обсягів продовольства [16]; постачання енергією – для забезпечення електрикою 19 % населення планети (1,3 млрд. людей), які на даний момент її позбавлені, довелось б збільшити кількість світових викидів вуглецю в атмосферу менше ніж на 1 % [17]; доходи – для того, щоб подолати бідність, яку нині відчуває 21% населення планети, що живе на 1,25 дол. США в день (1,4 млрд. людей), буде потрібно всього 0,2 % від загальних світових доходів [18]. Разом з тим, на 10% найбагатших людей світу припадає 57 % всього світового доходу, а на 20% найбідніших – всього 2 % [19].

Безперечно, необхідно більш ретельно проаналізувати ситуацію, щоб зрозуміти, яким чином пов'язані показники соціально-економічної основи і дев'яти планетарних меж. Проте навіть вже наявні дані вказують на те, що викорінення бідності не піддасть планетарні межі різкому стресу і є цілком об'єктивною необхідністю в поступі сталого розвитку країн світу та їх регіонів.

Академік НАН України Ю.Ю. Туниця наголошує на вагомості екологічної

складової сталого розвитку держави [20, с. 146]. Вихід вчений бачить у екологізації економіки, яка була б спрямована на «зменшення інтегрального еколого-деструктивного впливу процесів виробництва, послуг і споживання товарів у розрахунку на одиницю структурного суспільного продукту» і здійснювалась через «систему організаційних заходів, інноваційних процесів, реструктуризацію сфери виробництва і споживчого попиту, раціонального природокористування тощо» [21].

Автором інноваційної економічної теорії сталого розвитку, системно висвітленої в монографії «Поза зростанням: економічна теорія сталого розвитку» (англ. «Beyond Growth. The Economics of Sustainable Development»), є провідний дослідник економічних аспектів забруднення довкілля, колишній економіст Світового банку Дейлі Герман. Спираючись на визначення Комісії ООН та науковий аналіз, Г. Дейлі логічно тлумачить термін «сталий розвиток» як означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї земної цивілізації, груп країн (*регіонів, субрегіонів*), а також окремо взятих країн нашої планети за науково обґрунтованими планами, коли в процесі неухильного інноваційного інтенсивного (а не екстенсивного) економічного розвитку країн одночасно позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення, у тому числі за етнічними, расовими чи статевими ознаками [22].

Серед сучасних підходів до трактування концепції сталого розвитку варто відзначити також увагу до даної проблематики, висвітлену в Доповіді Програми розвитку ООН про людський розвиток-2011 під назвою «Сталий розвиток і рівність можливостей», в якій домінує соціальний аспект сталого розвитку. Зокрема, вказується, що «... підхід в контексті людського розвитку визнає, що люди володіють правами, які не залежать від того, коли вони народилися. Більш того, ці права поширюються на здатність не тільки підтримувати однаковий рівень життя, а й мати доступ до однакових можливостей. Це обмежує заміни, які можуть мати місце в різних параметрах добробуту. Сьогоднішнє покоління не може просити майбутні покоління дихати забрудненим повітрям в обмін на більший потенціал виробництва товарів і послуг. Це обмежило б свободу нащадків віддавати перевагу чистому повітрю перед збільшенням випуску цих продуктів» [23, с. 17]. При цьому «сталий розвиток людини» визначається як «розширення реальних свобод проживаючих сьогодні людей з одночасним прикладанням розумних зусиль для недопущення серйозного підриву подібних свобод у майбутніх поколіннях» [24].

На нашу думку, даний підхід має виражене антропоцентричне бачення з елементами просування демократичних ідей.

Нові результати міжнародного співробітництва в рамках переходу до концепції сталого розвитку було оприлюднено в червні 2012 року на Конференції ООН зі сталого розвитку в Ріо-де-Жанейро (Ріо+20), що проводилася з метою забезпечення можливостей прийняття заходів і пошуків глобального партнерства за участю урядів, громадянського суспільства і приватного сектору в інтересах досягнення всеосяжного й сталого розвитку для всіх.

Ріо+20 стало одним з найбільш масштабних заходів в історії ООН, адже в обговорення проблематики сталого розвитку взяло участь близько 45 000 осіб, з яких понад 12 000 офіційних делегатів, понад 100 глав держав і урядів, більше 10 тисяч спостерігачів і близько 4000 журналістів. Проте, за даними п'ятої доповіді Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища «Глобальна екологічна перспектива» (UNEP, GEP-5), світова спільнота продовжує слідувати шляхом нестійкого розвитку, попри більш ніж 500 узгоджених на міжнародному рівні цілей і завдань з підтримки раціонального використання навколишнього середовища та поліпшення добробуту населення. В доповіді дається оцінка 90 найбільш важливим цілям та завданням щодо охорони навколишнього середовища і робиться висновок, що значний прогрес було досягнуто лише за чотирма з них (припинення виробництва і використання речовин, що руйнують озоновий шар; видалення свинцю з палива; розширення доступу до запасів води більш високої якості і активізація досліджень щодо скорочення забруднення морського середовища). Певний прогрес відзначено за 40 цілями, включаючи розширення охоронюваних зон (зокрема, національних парків) і заходи зі скорочення обезлісення. Разом з тим, досягнення намічених масштабних цілей щодо сталого розвитку до середини XXI ст. є можливим, якщо будуть змінені і посилені існуючі ініціативи в сфері політики і стратегії (включаючи державні інвестиції, екологічний облік, стійку торгівлю, створення нових ринків, технологічні інновації та нарощування потенціалу). В результаті переговорів між країнами були отримані фінансові гарантії на суму більше 500 млрд. дол. США, які спрямовуватимуться на різноманітні програми сталого розвитку, в тому числі в сфері енергетики, транспорту, зеленої економіки, зниження рівня катастроф, опустелювання, забруднення водних ресурсів, вирубки ресурсів і виснаження ґрунтів. Серед основних домовленостей за результатами конференції Ріо+20 слід виділити такі: розробка заходів із боротьби з бідністю, зниження шкоди, що завдається

біорізноманіттю світових екосистем; зниження соціального розшарування в світі; інтеграція між бідними і багатими країнами, що є важливою основою сталого розвитку в майбутньому; скасування торговельних і податкових бар'єрів на передачу передових технологій; зниження технологічної залежності країн, що розвиваються; забезпечення заходів щодо зниження нерівності за рахунок передачі розвиненими країнами 0,27 % свого ВВП бідним і країнам, що розвиваються, до 2015 року; розробка основних принципів нової концепції сталого розвитку (повинні бути розроблені до 2015 р. та повністю реалізовані до 2030 р.).

При цьому швейцарський дослідник з проблематики сталого розвитку Лютц Шланге вважає, що неминучим є створення нових економічних моделей, у тому числі моделей «стабільної економіки», що не орієнтовані на економічне зростання в його класичному розумінні, але приймаючі екологічні та соціальні фактори як рівнозначні фактори розвитку [25].

Слід відзначити результати фундаментальних досліджень, опублікованих в шеститомнику Б.Н. Кузика і Ю.В. Яковця «Цивілізації: теорія, історія, діалог, майбутнє» [26], і розроблений російськими і казахськими вченими глобальний прогноз «Майбутнє цивілізацій» на період до 2050 р. (у 10 частинах) [27], які підтверджують, що людство з кінця ХХ ст. вступило в нову переломну епоху, яка цілком відповідає концептуальним засадам сталого розвитку територій. Основний зміст цієї епохи полягає в наступному: спостерігається завершення двохсотлітнього циклу індустріальної світової цивілізації, вступ в період її занепаду, що знаменується кластером глобальних криз (енергоекологічних, технологічних, економічних, геополітичних, соціокультурних) і становленням нової, гуманістично-ноосферної, інтегральної світової цивілізації; відбувається завершення півтисячолітнього циклу четвертого покоління локальних цивілізацій, що проходив під знаком домінування західної цивілізації, і становлення п'ятого покоління, що базується на багатополлярному світоустрої і партнерстві цивілізацій; відзначається перехід від півторатисячолітнього другого історичного суперциклу в динаміці глобальної цивілізації, що включав три споріднених світові цивілізації (середньовічну, ранньоіндустріальну та індустріальну), до третього історичного суперциклу, що базується на принципово інших засадах.

Сучасний етап розпочався з тривалого перехідного періоду, який займе більше півстоліття і включає період глибоких глобальних криз в кінці ХХ - першої чверті ХХІ ст. і хвилю епохальних інновацій другій чверті ХХІ ст., спершу в авангардних країнах і цивілізаціях, а потім і всією планетою. Це

період глибоких потрясінь, що в корені змінюють картину світу і вимагають від людства усвідомлення сутності змін, що відбуваються, вироблення довгострокової стратегії, яка дозволить пройти цей період, що загрожує глобальними ризиками і загрозами, з найменшими втратами і в можливо короткі історичні терміни.

Глобальні економічні трансформації XXI ст. впливають із зростаючої обмеженості природно-екологічних і трудових ресурсів і на противагу їм зростаючого значення інноваційно-технологічного та економічного факторів, що спираються на синтез трьох революцій (наукової, освітньої, інформаційної), піднесення високої культури та моральності, глобальний синергійний ефект партнерства цивілізацій. Тільки системний підхід, облік циклічно-генетичних закономірностей дозволять активній частині людства пройти кризову смугу випробувань і ефективно здійснювати цілеспрямоване будівництво основ нового суспільства. Тому, здійснюючи глобальні економічні трансформації, на думку Ю.В. Яковця, необхідно орієнтуватися на перспективи заміни віджилого свій термін, втрачаючого творчий потенціал і нарощуючого паразитичних рис індустріального економічного ладу, новим, більш ефективним інтегральним економічним ладом [28, с. 429].

Як бачимо, сталий розвиток дозволяє соціально-економічним системам забезпечувати стабільне функціонування в умовах змін і є визнаною на міжнародному рівні концепцією розвитку, що дозволяє отримати найкращі результати співіснування людства в соціальній та екологічній системах як в глобальному аспекті, так і на регіональному рівні.

Цікавим видається підхід Ф.А. Мамбетової, на думку якої концепція сталого розвитку представляє собою складне явище, що характеризується двоякою природою: з елементами модернізму (теорія розвитку), так і постмодерністським і неklasичним баченням основних проблем (екологічної, культурної та ін.). При цьому вченою пропонуються до розгляду такі етапи розвитку концепції з позицій еволюційного підходу [29, с. 12]: зародження теорії сталого розвитку – до цього етапу віднесені роботи вчених Римського клубу, заснованого в 1968 році А. Печчеї, де зароджується ідея про межі та граничні обмеження зростання і розвитку цивілізації; популяризація теорії сталого розвитку – сюди відноситься створення в 1987 році Комісії з навколишнього середовища і розвитку при ООН під керівництвом Г.Х. Брунтланд і проведення в подальшому Всесвітньої Конференції ООН в Ріо-де-Жанейро 1992 року, яка стала відправною точкою в поширенні теорії; синтез класичної та неklasичної теорій в концепції сталого розвитку – класичні теорії

Р. Ростоу, Дж. Гелбрейта, Д. Белла, А. Тоффлера та неокласична В. Лафферті формують ключовий принцип «навколишнє середовище плюс розвиток», який проходить крізь всю теорію; модернізація концепції сталого розвитку – цей етап характеризується вивченням концепції вітчизняними вченими, комплексної опрацюванням адаптацією теорії сталого розвитку до вітчизняних умов (В.А. Коптюг, А.Д. Урсул, А.Л. Романович, В.В. Данилов-Данільян, Б.Данилишин, М.Згуровський, Ю.О. Куц, В.В. Мамонова тощо); регіоналізація концепції сталого розвитку – регіоналізація теорії, що ґрунтується на принципі конкретизації та адаптивності до регіональної специфіки при переході до сталого розвитку.

Необхідно зазначити, що ряд дослідників [30, 31, 32, 33, 34, ін.] в своїх роботах обґрунтовують, що реалізація сталого розвитку повинна здійснюватися саме в регіонах, оскільки: регіони характеризуються комплексністю, цілісністю, спеціалізацією і керованістю; є історично найбільш стійкими територіальними утвореннями, що сформувалися за період свого існування; володіють найбільш оптимальною структурою для позиціонування на зовнішньоекономічному просторі; мають значний досвід поєднання практики стимулювання ринкових перетворень на своїх територіях з політикою державного регулювання цих процесів [34].

Для досягнення цієї цілі Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» передбачено [35] низку заходів, спрямованих на підтримку територій. Також в Україні функціонує Національна рада із сталого розвитку, основними завданнями якої є: вивчення стану реалізації державної політики щодо забезпечення сталого розвитку; оцінка стану формування економічних, соціальних, екологічних та інших передумов для переходу до сталого розвитку України, аналіз та обговорення проблемних питань, а також підготовка та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо їх вирішення; аналіз проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань сталого розвитку; організація проведення громадських обговорень стосовно зазначених проектів та підготовка рекомендацій із зазначених питань; підготовка пропозицій Уряду щодо інституціонального забезпечення сталого розвитку тощо [36].

Загально визнаними характерними рисами концепції сталого розвитку як держав, так і регіонів, є триєдиність взаємопов'язаних найважливіших складових життєдіяльності населення – суспільства, економіки та екології. Відносини, які виникають між цими складовими, породжують стійкі взаємозв'язки: соціально-економічні, еколого-економічні та соціально-екологічні. Відповідно до цього, регіон як комплексна система різноманітних

відносин зазвичай має триєдину соціо-еколого-економічну основу. У вітчизняній законодавчій практиці, зокрема, Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів», регіоном визнається «територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя».

Як підкреслюють у своїх наукових дослідженнях З.В. Герасимчук та І.М. Вахович, регіон являє собою «відносно цілісну відтворювальну соціо-еколого-економічну систему господарської території, самостійну в адміністративно-правовому відношенні, яка є складовою частиною країни, виділяється своїм економіко-географічним положенням, комплексом природних, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, спеціалізацією і структурою господарства, спільністю екологічних проблем, а також високим рівнем внутрішніх соціально-економічних зв'язків» [37, с. 29–30]. Досягнення узгодженості, збалансованості та рівноважності сталого розвитку регіонів повинне передбачати виявлення та подолання асиметрій сталого розвитку за базовими соціо-економіко-екологічними складовими.

На думку академіка А. Урсула, слід не просто розрізняти ключові складові сталого розвитку регіону, а вказувати на їх результативність, визначаючи при цьому економічну ефективність, екологічну безпеку і соціальну справедливість, причому саме екологічну безпеку вчений вважає основою безпеки особистості, суспільства і держави [38, с. 178].

Заслуговують на увагу дослідження Л. Гурієвої, яка зазначила, що «визначення сталого розвитку як головної стратегічної цілі розвитку регіону за системного підходу передбачає побудову сталого суспільства в глобальному масштабі. Саме тому перехід до сталого регіонального розвитку передбачає посилення інтеграційних процесів, вихід економічних відносин регіону як за межу його географічних кордонів, так і за межі держави». До загальних положень сталого розвитку регіону вченою віднесено такі [39, с.50–56]: 1) сталий розвиток більше пов'язаний із прогресом на вищих етапах регіонального розвитку, ніж із подоланням соціально-економічної депресії регіональної системи; 2) підвищення сталості територіальної системи означає підвищення ступеня активного подолання нею несприятливих, в тому числі випадкових варіацій чинників зовнішнього середовища; 3) найвищою формою сталості організації регіональної системи є така, за якої система здатна стало розвиватися, саморегулюватися, самоуправлятися, самовдосконалюватися, максимально використовуючи внутрішні та зовнішні ресурси.

При цьому вірно підкреслюють В.О. Онищенко та О.В. Комеліна, що за умов нарощення глобалізаційних процесів, «зростає потреба у формуванні

адекватної теорії розвитку регіонів, обґрунтуванні оновленої методології аналізу, а поглиблення процесів регіоналізації актуалізує завдання забезпечення комплексного розвитку регіонів» [40, с. 3].

Варто наголосити, що переважно науковці розглядають концепцію сталого розвитку в цілому на макрорівні, рідко адаптуючи її до регіональних особливостей. Разом з тим, проведений порівняльний аналіз сутності даного поняття дозволяє виокремити його ключові ознаки (див. додаток А.3 [41-62]), серед яких науковці вважають пріоритетними відтворюваність, збалансованість, рівноважність, узгодженість, екологічність, економічність, соціальність.

Чимало проблем соціально-економічної та екологічної незбалансованості спочатку зароджувалися на рівні регіону і лише згодом досягали національних масштабів [63]. Зокрема, Б.М. Данилишин в контексті сучасних теорій розвитку регіону та завдань реалізації положень сталого розвитку вивчав комплексний розвиток господарства регіону, який «включає сукупність видів діяльності, що забезпечують тілесний, інтелектуальний і духовний розвиток територіальної громади та відтворюють і поліпшують середовище її проживання» [64, с. 18].

На думку З.В. Герасимчук та В.Г. Поліщука, сталий розвиток регіону слід трактувати як «процес постійного перетворення якісних та кількісних характеристик регіональної соціо-еколого-економічної системи» [65, с. 25]. Крім того, науковці серед ключових ознак сталого розвитку регіону виділяють конкурентоспроможність підсистем сталого розвитку [66, с.39], яка передбачає активізацію потенційних можливостей регіону нарощувати та ефективно використовувати конкурентні переваги у кожній підсистемі задля забезпечення сталого розвитку регіону. Проте, на нашу думку, конкурентоспроможність є категорією виражено економічною і тому більшою мірою стосується економічної складової сталого розвитку, лише частково соціальної і важко адаптується під екологічну.

Розглядаючи сталий розвиток регіонів в системі державного регулювання, О.І. Чічкань визначає сталий розвиток регіону як «здатність регіональної системи протистояти негативним впливам зовнішніх і внутрішніх факторів, зберігаючи стабільне збалансоване зростання, і забезпечити відтворення продуктивних сил та економічних виробничих відносин в регіоні» [67].

В свою чергу, С.В. Хрипко під сталим розвитком регіону розуміє «складний процес зміни параметрів інтегрованої системи, що характеризується станом регіональної рівноваги її економічних, соціальних та екологічних елементів, що залишається в тимчасовому лагу як мінімум на

колишньому рівні, здатної динамічно позитивно змінюватися в допустимих межах, досягаючи задані пропорції і не погіршуючи параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища для забезпечення відтворення потенціалу регіону та добробуту населення» [68, с. 11].

О.С. Пчелінцев вважає, що сталий розвиток може трактуватися як «розширення поняття комплексного регіонального розвитку і передбачати *перехід* від внутрішньорайонної ув'язки окремих виробництв до *системного управління* всією сукупністю економічних, соціально-демографічних та екологічних *процесів* на даній території, узгодженого рішення питань розміщення виробництва і формування розселення» [69, с. 57].

М. Комаров розглядає сталість з точки зору регіонального розвитку як «довготривалий процес, що забезпечує збереження можливостей для відтворення потенціалів регіону за умови соціальної орієнтації» [70, с. 18], проте не конкретизує значення економічних, екологічних та інших чинників. Тоді як згідно з думкою В. Лексіна та А. Швецова, сталість як ознака територіального розвитку передбачає тривале збереження умов для відтворення потенціалів території (природно-ресурсного, екологічного, соціального) [71, с. 27], але обмежується лише трьома з них. Науковець Ю. Алексєєв стверджує, що «сталість – це відносна незмінність основних параметрів територіальної соціально-економічної системи, її здатність зберігати їх у заданих межах при впливах ззовні і зсередини (як негативних так і позитивних), які її відхиляють» [72, с. 2-3], з чим не можемо погодитися, оскільки така динамічна система як регіон не може залишатися незмінною і її межі можуть варіюватися.

Російський дослідник П.М. Іванов під сталим розвитком регіону розуміє «*здатність* регіону зберігати і розвивати значення необхідних параметрів якості життя в межах (і вище) порогу *безпеки* при широких коливаннях зовнішніх і внутрішніх збурень, які загрожують падінням якості життя» [73, с. 52-53], акцентуючи таким чином, на якості життя населення регіону та вводячи таку ознаку як безпека. Безпека регіону – це ще й «міцність взаємозв'язків між елементами регіональної системи, що сприяє задоволенню інтересів населення регіону в ключі загальнодержавних інтересів» [74, с. 230-231]. При цьому слід зазначити, що більшість науковців розрізнено розглядають економічну, екологічну та соціальну безпеку регіону розвитку при проведенні досліджень.

Н.Н. Кисельова наголошує на необхідності інноваційного підґрунтя сталого розвитку регіону, який трактує як «керований процес інноваційного відтворення факторів виробництва і матеріальних благ за рахунок збалансованого розвитку системоутворюючих елементів соціально-економічної

системи регіону, що забезпечує його соціальний прогрес» [75, с. 90].

Дещо відрізняється бачення Мамбетової В.А., згідно досліджень якої сталий розвиток території також орієнтується на інноваційні зміни, проте є одночасно процесом і стратегією: «це, по-перше, процес безперервного поступального розвитку соціально-економічних систем, в основі яких лежить здатність збалансованого використання наявних ресурсів для нинішніх і майбутніх поколінь, спрямований на створення високого рівня життя населення, по-друге: оптимально вибудована стратегія розвитку територій, що призводить до інноваційного прориву і нової ери розвитку цивілізації, за якої наявні на даний час ресурси планети не будуть затребувані» [29].

Н. Тимчук вбачає сталість територіальної системи (якою є регіон) в *незмінності її поведінки* та у виникненні нових цільових установок. На думку дослідника, в ієрархічних територіальних системах підсистеми нижчих рівнів в силу низки причин більшою мірою схильні до змін. При цьому на верхніх рівнях системи внаслідок дифузії та деякого взаємного згладжування нестійких параметрів низових структур існує ймовірність досягнення відносно більшої стійкості [76, с. 19].

З погляду О. Дудкіної, доцільно розглядати сталий розвиток регіонів як *результат* ефективного *розвитку* та вдосконалення структури регіональної економіки, що має бути за одночасного дотримання відповідних економічних, соціальних та екологічних параметрів [77]. Тобто сталий розвиток регіонів вченою визнається як очікуваний перспективний наслідок, який є можливим за певних умов. На нашу думку, такий підхід важко вважати вірним, адже сталий розвиток регіону є динамічним процесом розвитку складних регіональних систем і зводити дане поняття лише до кінцевого результату недоречно, адже тоді незрозуміло, що за ним слідуватиме.

Р. Шніпер вважає, що основними характеристиками сталого розвитку є надійність економічної конструкції регіональних систем, адаптивність та еластичність регіонального відтворення, наявність природних варіацій попиту, навіть коли немає різких коливань соціально-економічних процесів [78, с. 78].

Ксенофонов В.І. дотримується думки, що сталий розвиток регіону «передбачає економічно ефективний, соціально-орієнтований та екологічно допустимий розвиток регіональної соціально-економічної системи, який може бути забезпечене тільки при дотриманні ряду принципів збалансованості» [79]. Таким чином, збалансований розвиток повинен розглядатися як ключова умова стійкості регіональної соціально-економічної системи. При цьому розрізняються такі групи принципів: загальні принципи, що носять системний

характер і повинні прийматися при підготовці та прийнятті всіх без винятку управлінських рішень: системності і багатоваріантності розроблюваних рішень; наукової обґрунтованості; синергії; динамічності; ефективності; принципи, що стосуються управлінських рішень в економічній сфері: економічної безпеки; економічного протекціонізму; принципи, що забезпечують збалансований характер розвитку: принцип сталого розвитку; пріоритетності цілей, що забезпечують збалансованість розвитку соціально-економічної системи регіону; екологічності.

Як зазначає Н.Л. Красюкова, сталість розвитку регіону слід розглядати через *просторову, часову та управлінську призму*. Довгостроковий період управління регіоном, що передбачає розробку та реалізацію відповідної соціально-економічної стратегії При цьому під сталим розвитком економіки (в тому числі на регіональному рівні), пропонується розуміти «досягнення *поступальної динаміки* регіональної соціально-економічної системи *на тривалий період*, здійснюване за допомогою ефективною регіональної політики та за активної участі територіального співтовариства» [80].

Проте, як вірно підкреслює С.В. Галачієва, за сучасних вітчизняних умов управління стійким розвитком регіону «ґрунтується на адміністративно-інтеграційній парадигмі, яка орієнтована на переважне використання адміністративних ресурсів влади». Основні зусилля при цьому направляються на зосередження всіх основних важелів управління та ресурсів в руках держави, вибудовування жорсткої вертикалі влади і управління за допомогою регіональних програм соціально-економічного розвитку, що нагадують директивне планування.

У зв'язку з цим більш виправданим вбачається підхід до управління стійким розвитком регіону з позиції інтеграційно-відтворювальної парадигми, яка виходить з імперативності забезпечення сталого розвитку регіону за рахунок отримання синергетичного ефекту від переплетення відтворювальних потенціалів суб'єктів держави і посилення горизонтальних зв'язків на принципах і механізмах прямої взаємодії регіонів [81]. Цю думку можна продовжити словами В.А. Коптюга, який вважає, що зміна парадигми регіонального розвитку повинна полягати в «вирівнюванні не через перерозподіл, а за рахунок *створення нормального репродуктивного процесу* в самих регіонах і націленість на самозабезпеченість [82].

Багато чого залежить від вміння вчених представити ідеї у формі технологій, алгоритмів, моделей розвитку і від прагнення регіональної влади використовувати інтелектуальний потенціал».

Разом з тим, очевидно, що за сучасних умов всі регіони знаходяться в тісних економічних зв'язках та діалектичній єдності, що дозволяє зробити висновок про наявність в їх основі спільних критеріїв сталого розвитку регіонів, які необхідно враховувати для виявлення та усунення регіональних асиметрій.

На нашу думку, таких критеріїв повинно бути вісім, зокрема: відтворюваність, збалансованість, рівноважність, узгодженість, керованість, відкритість, динамічність та безпечність, сутність яких розкрито у додатку А.4.

Слід зазначити, що окремі науковці серед характерних ознак сталого розвитку регіону виділяють також його самодостатність як «здатність регіональної системи забезпечувати потреби за рахунок внутрішніх резервів» [85, с. 98] або «бути самодостатнім у своєму існуванні та розвитку з точки зору забезпечення фінансовими, економічними та природними ресурсами» [86, с. 199]. Вважаємо, дані твердження носять теоретично-бажане підґрунтя, адже на практиці регіон є відкритою системою, має налагоджені чисельні зовнішні зв'язки і повинен використовувати свої конкурентні переваги в процесах міжрегіонального та міжнародного обміну і розподілу, а не лише споживати власні ресурси і задіювати внутрішні резерви.

Отже, ґрунтуючись на результатах проведеного теоретичного дослідження еволюційного поступу та концептуальних засад сталого розвитку регіону, а також характерних критеріїв сталого розвитку регіону, сталий розвиток регіону будемо розглядати як керований процес досягнення динамічної рівноваги соціо-економіко-екологічної системи регіону на довгостроковій інноваційній основі з врахуванням стратегічних регіональних пріоритетів, що матиме наслідком відтворення потенціалу регіону та безпечний прогрес у задоволенні потреб і прагнень населення регіону.

Зазначимо, що при формуванні регіональної політики сталого розвитку серед множини цілей конкретного регіону необхідно обирати так звані «точки опори», *стратегічні пріоритети* розвитку за соціальним, економічним та екологічним напрямом і на їх досягнення спрямовувати першочергову увагу та цільове ресурсне забезпечення. Нарощуючи таким чином конкурентоспроможність регіону в цілому та підвищуючи добробут населення регіону, досягається можливість «ланцюгової» реакції для сталого розвитку інших сфер в регіоні.

Проте, як зазначають науковці, «цілі, які в цьому процесі ставляться на різних рівнях, не завжди збігаються» [73]. Особлива роль при цьому належить суспільним, правовим, фінансовим інститутам, а також інституціям в сфері власності і державного та регіонального управління (критерій керованості).

Оскільки перехід до сталого розвитку вимагає скоординованих дій у всіх сферах життя суспільства, адекватної переорієнтації соціальних, економічних і екологічних інститутів держави, то регулююча роль якої в таких перетвореннях є базовою [87].

Таким чином, нині головним пріоритетом регіональної політики стає забезпечення сталого розвитку регіону за рахунок підвищення якості соціо-економіко-екологічного простору, пошуку нових форм його організації з метою подолання значних регіональних асиметрій, що стосуються як рівня економічного розвитку та раціонального використання природно-ресурсного потенціалу регіонів, так і соціальних процесів, особливо відмінностей рівня якості життя населення в регіонах. Водночас, ефективне управління сталим розвитком регіону дозволяє забезпечити органічне втілення регіональних відтворювальних комплексів в єдиний національний господарсько-відтворювальний простір та отримати масштабний синергетичний ефект від інтеграції відтворювального потенціалу усіх регіонів.

1.2. Сутність регіональних асиметрій сталого розвитку

Передумови та особливості розвитку територіальних суспільних систем породжують нерівномірність його рівнів за економічними, соціальними та екологічними параметрами. Таке явище є природним, адже залежить в першу чергу від стартових умов, потенціалу регіону нарощувати конкурентні переваги. За словами Т. Коцко, С. Сорокопуда, відмінності в економічному розвитку територіальних утворень України мають свою специфіку, яка проявляється насамперед у неомобільності їх економічних систем [88, с.111].

Разом з тим, принципи побудови унітарних держав вимагають однорідності соціально-економічного простору, забезпечення соціальної справедливості та доступу до соціальних благ населенню країни, незалежно від території проживання. Тобто регіональна неоднорідність сталого розвитку держави допустима лише до певної межі, за якої гарантується економічна безпека країни.

Тому завдання зменшення регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку повинне бути пріоритетним напрямом державної регіональної політики, що є передумовою забезпечення належної якості життя населення кожного регіону. Дане питання набуває особливого значення з позиції намагання України інтегруватись у європейський економічний простір, адже

одним з найважливіших пріоритетів Європейського Союзу є розвиток місцевого самоврядування, регіоналізація соціально-економічних процесів.

У зв'язку з цим, завдання дослідження нами вбачаються у наступному:

- обґрунтувати економічні теорії регіоналістики з позиції виокремлення підходів до врегулювання територіальних диспропорцій;
- на базі існуючих підходів, дослідити ознаки регіональних асиметрій та на цій основі визначити сутність регіональних асиметрій сталого розвитку;
- виокремити типи регіональних асиметрій забезпечення сталого розвитку;
- обґрунтувати критерії регіональних асиметрій та порогові значення їх відхилення за регіонами;

- визначити мету, завдання та принципи формування регіональної політики зменшення асиметрій у забезпеченні сталого розвитку регіонів держави.

Питання асиметричності територіального розвитку у тій чи іншій мірі є предметом дослідження різних наукових течій та шкіл. Історично сформовано два напрями теорій регіонального розвитку, що стали передумовою дослідження регіональних асиметрій: неокласичні, які базуються на виробничій функції, та теорії кумулятивного зростання [89], яка об'єднує посткейнсіанську теорію, теорію незбалансованого розвитку, інституціональні теорії.

Неокласичний підхід (Дж. Бертс, А. Маршалл, Х. Зіберт) базується на постулаті самоврегулювання ринку, за яким вільний нерегульований ринок природно призведе до усунення нерівності між регіонами, тому немає необхідності обмежувати стихійну дію ринкових сил. Разом з тим прихильники даної теорії не заперечують необхідності виділення проблемним регіонам фінансової допомоги на вирішення соціальних завдань [90].

Теорія кумулятивного зростання (Г.Мюрдаль, Н.Калдор, Ф.Перру, А.Вебер, Х.Ричардсон, Дж.Фрідман, Ж.Будвіль та ін.) базується на парадигмі нерівномірності територіального зростання економіки, виокремленні «полісів зростання» [91], пропагуючи проведення активної регіональної політики зменшення диспропорцій у рівнях економічного розвитку шляхом стимулювання найбільш відсталих регіонів. Посткейнсіанська теорія, як елемент теорії кумулятивного зростання, також відстоює необхідність державного регулювання регіональних відмінностей, основними завданнями якого є стимулювання інвестицій і капіталу у слабозвинуті регіони. Регіональні розбіжності, що породжуються ринком та нарощуються без державного регулювання, є предметом теорії незбалансованого розвитку.

Акцент на регіональних асиметриях у системі «центр-периферія» роблять прихильники суспільних теорій регіоналізму, у межах яких відокремлено розглядаються розподіл ресурсів і політичної влади, соціальні відмінності та конфлікти у вищезгаданій системі [92].

Практика показує, що без державного втручання зменшення регіональних диспропорцій не відбудеться, тому слід розробляти регіональну політику регулювання територіальних асиметрій розвитку.

Слово «асиметрія» давньогрецького походження, яке характеризує нерівність, нерівнозначність, невідповідність [93]. Раніше дане слово мало суто термінологічне вживання, яке зараз стало повсякденним, відповідно до чого можна виокремити різні підходи до визначення категорії «асиметрія» (дод А.5).

Наведені підходи до вживання терміну «асиметрія», дозволяють виокремити спільне для різних сфер науки розуміння його як категорії, що характеризує невідповідність, відхилення певного явища від встановлених параметрів, відсутність або порушення гармонії, розмірності розміщення точок або частин предмета в просторі, коли одна половина є ніби дзеркальним відображенням другої.

З метою дослідження таких параметрів та визначення ознак, притаманних даному терміну, зупинимось на обґрунтуванні його спільних та відмінних рис зі словами-синонімами на основі систематизації досліджень [94-97] (додаток А.6).

Аналізуючи таблицю додатку А.6, слід зауважити, що найближчими за змістом до поняття «асиметрії» є поняття «дивергенція» та «диспропорція», відповідно до чого доцільно виокремити визначальні ознаки терміну «асиметрія», до яких віднесемо: виникнення відмінностей; порушення співвідношень; відсутність пропорційності; невідповідність; розходження ознак, що характеризують той чи інший об'єкт.

Широке використання терміну «асиметрія» розпочато після отримання у 2001 році американськими економістами Дж. Стігліцом, Дж. Ейклерлофом та М. Спенсом Нобелівської премії за розробку теорії та аналіз ринків з асиметричною інформацією [98]. Асиметричністю в розподілі інформації називається така ситуація, коли частина учасників ринку володіє інформацією, якою не володіють інші зацікавлені особи. За цією теорією акценти зосереджуються на неоднорідності доступу до інформації, що породжує ймовірний характер економічних рішень щодо ефективного використання ресурсів. Дослідниками розкривається методологія асиметрій, яка дозволяє у системному вимірі розглядати її явище, в т.ч. з позиції регіональної економіки. З такої позиції, асиметричним вважається територіально непропорційний

розвиток держави, за якого нарощується розрив між економічно сильними та слаборозвинутими регіонами, який характеризується розбіжністю регіональних показників.

За дослідженнями Н.В. Божидарнік, регіональна асиметрія є процесом диференціації локальних та глобальних територіальних таксономічних одиниць, який відбувається під впливом посилення нерівномірного руху факторів виробництва, конкуренції місцевих і ТНК та реалізації компліментарної різнорівневої (локальної, регіональної, національної, наднаціональної) політики зниження диспропорційності соціально-економічного розвитку та забезпечення його сталості [99]. Автор у даному визначенні зосереджує увагу на об'єктивних та суб'єктивних факторах виникнення регіональних асиметрій.

В залежності від характеру економічних процесів, В.Керецман, Б. Лавровський виділяють три основних типи регіонального розвитку: асиметричний, гармонійний та нейтральний [100, с. 85; 101] (додаток А.7).

При цьому асиметричним вважається такий тип регіонального розвитку за певний період, за якого регіони, що мають певні переваги за деяким показником на початку періоду, в майбутньому їх зміцнюють, а регіони, які мають відносно відставання, – ще більше відстають. За гармонійного розвитку розрив між показниками різних регіонів з часом скорочується. Нейтральним є тип регіонального розвитку, за якого співвідношення рівня регіональних показників є незмінним упродовж тривалого часу [100, с. 85]. За такого підходу регіональні асиметрії набувають динамічних характеристик, причиною породження яких вважається нерівність стартових умов, які посилюються впродовж певного періоду.

У доповнення до такого підходу, на нашу думку, при обґрунтуванні суті регіональної асиметрії слід виходити з впливу такого явища на перебіг економічних процесів, адже територіальна нерівномірність розвитку країни, як уже зазначалось, є типовим явищем (особливо на початкових етапах становлення країни та, відповідно, її регіонів), що залежить від об'єктивних чинників розвитку. Відповідно до цього, можна припустити існування різних типів асиметрій, зокрема допустимий та надмірний. При порушенні нормального перебігу економічних процесів у країні такий тип регіональної асиметрії слід розглядати як надмірний, у протилежному випадку – допустимий.

Разом з тим, при розгляді регіональних асиметрій слід виходити з того, що їх зменшення не завжди свідчатиме про позитивні тенденції розвитку країни.

Якщо таке зменшення супроводжуватиметься покращенням показників у слаборозвинутих регіонах, таке згладжування регіональних асиметрій вважатимемо позитивним. За протилежної ситуації, коли зменшення асиметрій зумовлюватиметься погіршенням показників у високо розвинутих регіонах з наближенням до показників слаборозвинутих, таке згладжування є негативним для країни в цілому. Таку позицію слід враховувати при обґрунтуванні типів асиметрій регіонального розвитку.

Враховання такого аспекту можна побачити у дослідженнях О.С. Гребенкіна, Д.Ф. Скрипнюка, які розглядаючи регіональні асиметрії за типом регіонального розвитку, асиметричним вважають такий тип регіонального розвитку за певний період, за якого регіони, що мають відносні переваги або відставання за певним показником на початку періоду від середніх значень у вибірці, в подальшому їх посилюють. Відповідно, симетричним вважають такий тип регіонального розвитку, за якого відносні переваги регіонів за тим чи іншим показником від середніх значень нарощуються, а відносне відставання регіонів зменшується [102].

Заслуговує на увагу підхід авторів до розгляду симетрії регіонального розвитку з позиції не лише зменшення диференціації, а й з позиції посилення переваг високо розвинутих регіонів, що обумовлює процес розвитку країни загалом.

І. Сторонянська асиметрію розуміє як міру міжрегіональних розбіжностей у рівнях економічного розвитку (економічної активності) та рівнем (якістю) життя [103, с. 101]. Автор у даному визначенні комплексно підходить до розуміння регіональних асиметрій з позиції сталого розвитку, адже категорія «якість життя» характеризується збалансованістю соціальних, економічних та екологічних параметрів розвитку. І. Вахович, І. Лакатош асиметрії регіонального розвитку розглядаються як процес порушення гармонії та збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, посилення їх контрастності, поляризації та нарощення міжрегіональних відмінностей [104, с. 66]. На підставі аналізу напрацювань вчених, В. Колчков соціально-економічну асиметрію розглядає як стійкі у просторі та часі відхилення умов і результатів соціально-економічного розвитку територій відносно системи встановлених соціальних стандартів та рівнів економічного розвитку, які заважають стабільному економічному зростанню країни та її регіонів, порушують гармонію в суспільстві, підвищують імовірність виникнення кризових ситуацій, гальмують соціально-економічні перетворення в країні [105, с.14]. Автор у даному визначенні виокремлює регіональні асиметрії з позиції умов та

результатів розвитку, при цьому акцентує увагу не стільки на суті, скільки на негативних наслідках регіональних асиметрій. Відкритим залишається і питання встановлення стандартів економічного розвитку.

Питання стандартів піднімаються у дослідженнях територіальної диференціації Шильциною Є.О., яка розглядає її як результат (факт) економічної та соціальної дійсності, що характеризує регіональну систему у певний момент часу і має сенс тільки у порівнянні з певними стандартами, прийнятним рівнем або іншою територіальною системою [106].

Критикуючи підхід до дослідження регіональних асиметрій за порівнянням фактичних показників певного регіону зі стандартами, Ю. Красильников вказує на відсутність науково та законодавчо закріплених таких норм та стандартів і відстоює думку про доцільність застосування при дослідженні регіональних асиметрій методу попарного порівняння окремих регіонів з позиції їх структурного розвитку [107, с. 151].

У результаті дослідження нерівномірності розміщення трудових ресурсів у безпосередньому взаємозв'язку з еволюцією процесу розселення, О.Шубною запропоновано визначення просторової асиметрії розміщення трудових ресурсів регіонів, під якою пропонується розуміти сформовану в результаті існуючих розходжень у регіональній структурі й взаємодії елементів природного, соціального й міграційного відтворення населення концентрацію значної кількості трудових ресурсів на території одних регіонів країни й одночасно низький ступінь їхньої концентрації в інших регіонах [108, с. 444]. За даним підходом, увага акцентується на нерівномірності просторового розміщення ресурсів.

В. Заяць причини міжрегіональної диференціації з позиції процесу формування доходів населення обумовила відмінностями у потенціалах розвитку регіонів (природно-ресурсному, трудовому, демографічному, виробничому, науково-технічному, інфраструктурному), результатом чого є утворення якісно відмінних груп населення за показниками обсягів, структури і динаміки одержуваних доходів [109, с. 58].

За дослідженнями В. Лексина та О. Швецова територіальна диференціація характеризує якість і рівень єдності простору економічного, соціального, політичного та іншого життя суспільства в межах певної країни і тлумачиться як процес або як результат формування відмінностей між окремими територіями країни [110, с. 36–44].

Виходячи з аналізу різних точок зору на дефініцію регіональних асиметрій у системі соціально-економічних наук, їх розуміють як: міру міжрегіональних

розбіжностей; процес порушення гармонії; тип регіонального розвитку; процес диференціації; стійкі відхилення умов і результатів відносно встановлених стандартів; нерівномірну просторову концентрацію ресурсів; відмінності між окремими територіями країни.

Враховуючи наведені положення, регіональні асиметрії з позиції сталого розвитку будемо розглядати як рівень міжрегіональних протиріч за вихідними (спричиненими нерівномірною просторовою концентрацією ресурсів) та результуючими (спричиненими різним рівнем прикладених регіональних зусиль) соціальними, економічними та екологічними параметрами функціонування регіону протягом певного періоду, які порушують нормальний перебіг економічних процесів у країні та перешкоджають стабільному розвитку, породжуючи проблемні території.

Крім того, наведений теоретичний аналіз дозволив виокремити характеристики регіональних асиметрій, зокрема: ознакою асиметрій є розбіжність показників, що характеризують розвиток регіонів; дослідження регіональних асиметрій повинне бути комплексним з позиції врахування соціальних, економічних та екологічних параметрів розвитку; дослідження регіональних асиметрій повинне здійснюватись за конкретними показниками, відносно визначених ознак; регіональні асиметрії слід розглядати за різними типами в залежності від їх впливу на перебіг економічних процесів у регіоні; на регіональні асиметрії впливає низка об'єктивних та суб'єктивних чинників; з метою недопущення деструктивного впливу регіональних асиметрій на перебіг економічних процесів у країні слід здійснювати їх діагностику та запроваджувати виважені механізми подолання.

Наукові напрацювання дозволяють виокремити різні типи регіональних асиметрій (додаток А.7). Наведена типологія дозволяє зробити висновок, що регіональні асиметрії можна розглядати як об'єктивне явище, що визначається певним рівнем міжрегіональної конкуренції. Разом з тим, такою її слід розглядати до того моменту, поки вона не зумовлює виникнення таких територіальних диспропорцій за економічними, соціальними та екологічними параметрами, які спричиняють регіональну дезінтеграцію єдиного економічного простору, породжуючи регіональний ізоляціонізм та сепаратизм, що призводить не лише до зменшення ефективності функціонування національної економіки, а й її поступовому згортанню.

У зв'язку з цим виникає потреба обґрунтування порогових значень відхилення показників за регіонами, що характеризують регіональні асиметрії як допустимі та надмірні. На нашу думку, такі порогові значення повинні

базуватись на відхиленні фактичних показників певного регіону від максимального, мінімального та середнього по країні рівнів. Врахування відхилення показників від певної норми чи стандарту теж є доцільним, але у такому випадку, межі асиметрій будуть іншими, що зумовлене потребою співставлення регіонів між собою, а не з нормативами.

Існує підхід, за яким перехід до надмірного рівня асиметрії відбувається при досягненні рівня відхилення від 30 до 50% від середнього значення показників в країні і є причиною виникнення соціально-політичної напруги серед окремих регіонів, а перевищення більше ніж на 50% є тією межею, за якою можливі загрози стабільності в державі [111, с. 288]. За дослідженнями російського науковця М.В. Галдіна, допустимий рівень регіональних асиметрій відповідає коефіцієнту 33,3 % [112].

За такого підходу, на нашу думку, рівні відхилення є дещо заниженими, і характеризуватимуть, швидше, відмінності регіону за певними параметрами.

Досліджуючи регіональні політичні асиметрії, допустимі їх рамки встановлено на рівні 10-20 %, що дозволяє не виходити на критичний рівень протистояння [113]. Згідно Постанови КабМіну України № 235 від 2.03.2010 р. про Порядок здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними [114], пропонується моніторинг регіонального розвитку здійснювати із застосуванням граничних рівнів відхилення соціально-економічних показників від середніх показників розвитку територій відповідної групи, що встановлюються як коефіцієнти:

0,75 - для таких показників, як обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) на одну особу, рівень середньомісячної заробітної плати, щільність сільського населення, коефіцієнт природного приросту населення, обсяг реалізованої сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) на одну особу. Граничний рівень для наведених показників визначається як добуток середнього показника розвитку території відповідної групи та коефіцієнта 0,75;

1,25 - для таких показників, як рівень зареєстрованого безробіття, частка осіб, зайнятих у промисловості, частка осіб, зайнятих у сільському господарстві, рівень зареєстрованого, зокрема довготривалого, безробіття. Граничний рівень для наведених показників визначається як добуток середнього показника розвитку території відповідної групи та коефіцієнта 1,25.

За таким підходом, граничний рівень асиметрії становить 25 % від середньо державного рівня. На нашу думку, таке співвідношення є заниженим.

При визначенні асиметрій доцільно враховувати не лише співвідношення відносно середнього рівня, а й співвідношення між найбільш високорозвиненими та найбільш слаборозвиненими регіонами.

Такого ж підходу дотримуються країни ЄС, виокремлюючи слаборозвинені регіони за показником ВВП на душу населення, що не перевищує 75 % середнього між країнами ЄС рівня. Кризовими промисловими районами вважаються такі, рівень безробіття у яких на 50 % вищий від середнього у ЄС. Крім того, до проблемних регіонів віднесено сільськогосподарські райони, частка залучених у с/г яких удвічі вища країн ЄС [115, с. 115].

Серед показників, за якими здійснюється виокремлення депресивних територій, основними є: валова додана вартість, рівень безробіття, доходи населення, обсяги виробництва продукції промисловості та сільського господарства.

При обґрунтуванні порогових значень критеріїв асиметричності, слід враховувати різне суспільне сприйняття регіональних асиметрій за економічними, соціальними та екологічними параметрами. Так, відмінність в умовах життя населення сприймаються суспільством як порушення конституційних принципів соціальної справедливості, тоді як сприйняття регіональних відмінностей в економічному та екологічному розвитку не так суттєво впливає на стабільність ситуації. Регіональні асиметрії за соціальними параметрами сталого розвитку передбачають соціальне розшарування населення; за економічними – відмінності у рівнях наявності та використання економічного потенціалу, що характеризуються розширенням проблемних та депресивних територій; за екологічними – диспропорції у рівнях екологічного навантаження на територію.

Тому для встановлення меж переходу регіональних асиметрій від одного стану до іншого, на нашу думку, слід провести ретельну діагностику за параметрами розвитку регіонів у поєднанні зі станами соціальної напруги у суспільстві, на основі чого доцільно розробити шкалу порогових значень прийнятних та надмірних рівнів асиметрії (рис. 1.1).

Як показують дані рисунку, чим більший розмах асиметрії, тим меншим є рівень симетрії і навпаки.

Розглядаючи регіональні асиметрії через призму сталого розвитку, слід враховувати результуючі показники у динаміці, у зв'язку з чим, графік 1.1 доцільно розглядати у поєднанні з графіком 1.2, як похідним від графіка додатку А.8.

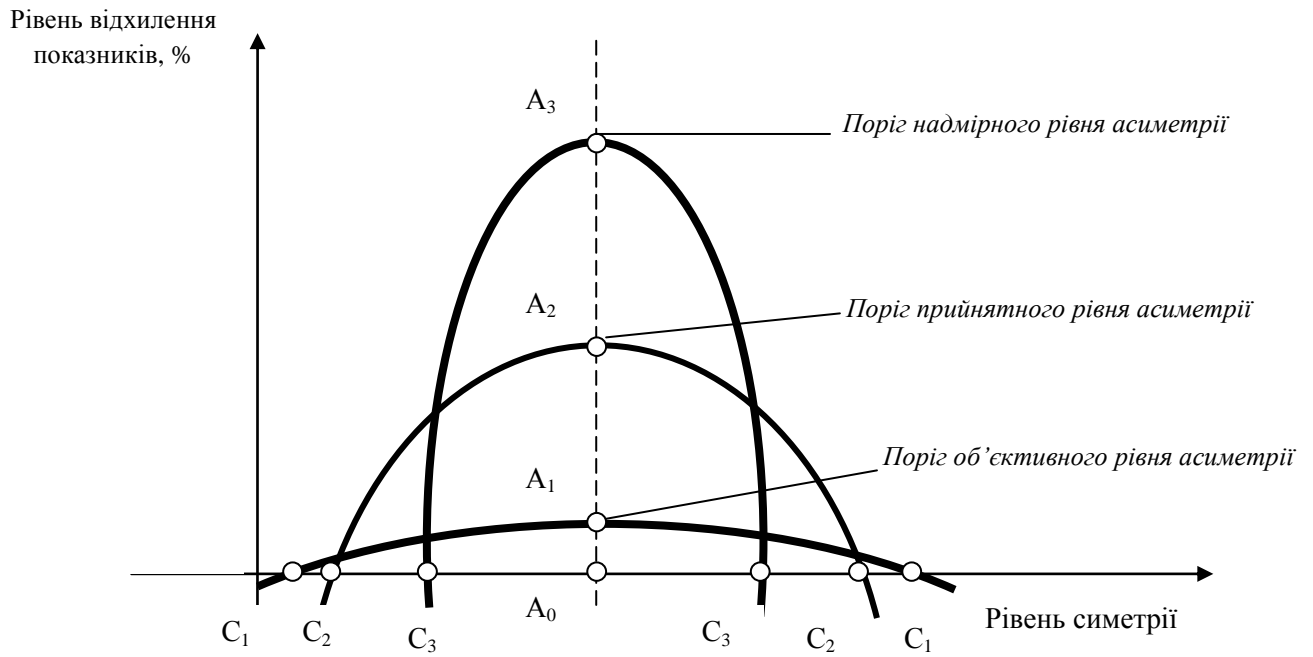


Рис. 1.1. Графічне зображення розмаху регіональної асиметрії*

де: $A_0 - A_n$ – розмах асиметрії:

$A_0 - A_3$ – розмах надмірного рівня асиметрії;

$A_0 - A_2$ – розмах прийнятного рівня асиметрії;

$A_0 - A_1$ – розмах об'єктивного рівня асиметрії;

$C_n - C_n$ – рівень симетрії:

$C_1 - C_1$ – високий рівень симетрії;

$C_2 - C_2$ – середній рівень симетрії;

$C_3 - C_3$ – низький рівень симетрії.

* - розроблено авторами

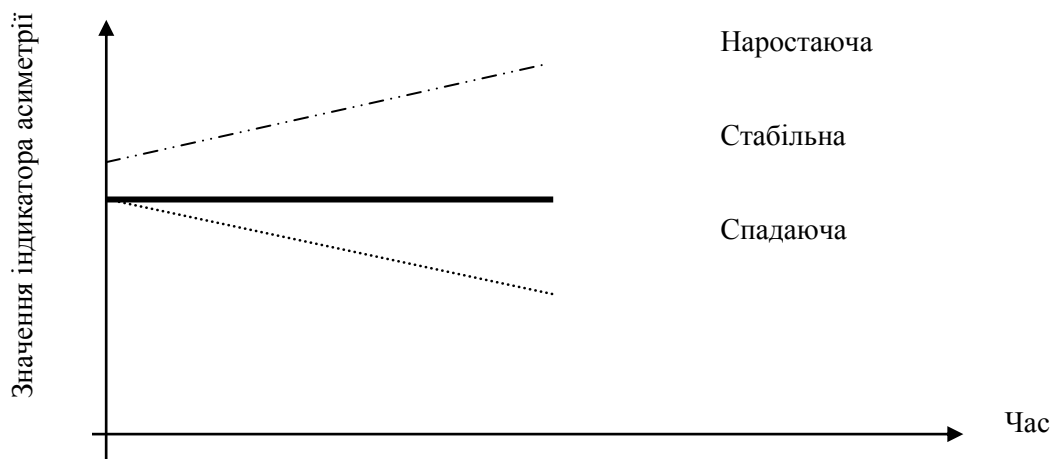


Рис. 1.2. Графічне зображення регіональної асиметрії сталого розвитку

На основі оцінки рівня та динаміки індикаторів асиметрії, регіони країни виокремлюються за типами на високорозвинуті, слабкорозвинуті та розвинуті на середньому у країні рівні. У зв'язку з цим, метою регіональної політики держави в першу чергу є стимулювання високо розвинутих регіонів з метою укріплення їх конкурентних переваг та підтримка слабкорозвинутих регіонів з метою забезпечення рівних умов проживання населення.

Причини недосягнення високого рівня розвитку слабкорозвинутими регіонами, що породжує регіональні асиметрії, мають різну природу, в залежності від чого у наукових підходах вчених вони визначаються як проблемні, депресивні, відсталі тощо.

Згідно Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», депресивною територією є регіон чи його частина, рівень розвитку якого (якої), за визначеними у даному Законі показниками, є найнижчим серед територій відповідного типу. При цьому визначено, що депресивними можуть бути регіони, промислові, сільськогосподарські райони, а також міста обласного підпорядкування [116]. Разом з тим, науковці відстоюють думку про доцільність розгляду депресивного регіону як такого, що раніше мав високі показники розвитку, а протягом останніх років втратив свої конкурентні позиції. Причиною такого стану вважається низька конкурентоспроможність профільних сфер економічної діяльності, яка спричинила затяжну кризу. Як правило, до таких регіонів прийнято відносити старопромислові регіони з високим рівнем обробної та видобувної промисловості. Деякі автори [117, 118] доповнюють наведений підхід відсутністю стимулів до саморозвитку, що зумовлює потребу зовнішнього втручання для виправлення ситуації.

Вирішення проблеми подолання регіональних асиметрій у ЄС здійснюється згідно принципів послідовно запровадженої політики згладжування, основними завданнями якої на 2007-2013 роки є [119]:

- конвергенція (подолання асиметричності розвитку шляхом зближення країн та регіонів за соціально-економічними параметрами розвитку через надання допомоги найбільш відсталим країнам і регіонам, рівень ВВП на душу населення яких становить 75 % середнього рівня у країнах ЄС);

- регіональна конкурентоспроможність та зайнятість, яка досягається на основі залучення та ефективного використання інвестицій. Передбачається створення нових робочих місць. Цей напрямок європейської структурної регіональної політики передбачено до реалізації у 19 країнах-членах ЄС, де за рахунок коштів структурних фондів до 2013 р. має бути створено понад 2 мільйони постійних робочих місць. Перспективним напрямом щодо цього

країни ЄС визнають створення робочих місць в інноваційному секторі економіки. Пріоритет буде надано створенню технопарків, технополісів, центрів інноваційного розвитку; створенню понад 40 тис. робочих місць у секторі високих технологій (космос, біотехнології, нанотехнології та технології з термоядерної енергії) [120];

- європейська територіальна кооперація, яка базується на активізації транснаціонального співробітництва, міжрегіональній співпраці, обміні досвідом.

Значна увага у цьому напрямі приділяється розвитку *транспортної мережі, транспортної інфраструктури*. У рамках проекту допомоги розвитку регіонів до 2013 р. в ЄС планується відбудувати та реконструювати біля 25 тис. км автомобільних доріг та біля 7700 км залізниці. Будівництво доріг не тільки створює єдиний територіальний простір у межах ЄС, але й викликає так званий «мультиплікативний ефект», тобто залучає до процесу будівництва доріг комплекс суміжних галузей національної економіки, що стимулює економічне зростання та вихід з кризи.

З огляду на наведені вище концептуальні засади, відстоюємо думку про необхідність розробки регіональної політики, спрямованої на зменшення асиметрій у розвитку територіальних суспільних систем.

Основними завданнями такої політики є: перегляд існуючих підходів до регіонального управління з позиції підвищення відповідальності за ефективність використання наявних ресурсів регіону; діагностика регіональних проблем та створення на цій основі статистичної бази найбільш відсталих регіонів; визначення найбільш гострих соціальних, економічних та екологічних проблем регіонів та їх поетапна ліквідація; збереження та примноження конкурентного потенціалу високо розвинутих регіонів; стимулювання слаборозвинутих регіонів до нарощення економічного потенціалу; визначення полюсів зростання у слаборозвинутих регіонах, їх інвестиційна підтримка; диверсифікація фінансових джерел вирішення соціо-еколого-економічних проблем регіонів; вдосконалення міжбюджетних відносин шляхом надання більших повноважень органам місцевої влади та самоврядування.

Виходячи з проведеного теоретичного аналізу, принципами регіональної політики зменшення асиметрій у забезпеченні сталого розвитку, вважаємо такі:

- принцип своєчасності виявлення регіональних проблем соціального, економічного та екологічного характеру;

- принцип цілісності завдань регіональної політики, що породжується взаємозв'язком та взаємообумовленістю проблем соціального, економічного та

екологічного характеру;

- принцип субсидіарності, який полягає у доцільності вирішення проблем територіальними одиницями вищого рівня лише за умови нездатності вирішення таких проблем територіальними одиницями нижчого рівня;

- принцип децентралізації, що передбачає розширення і зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць (областей, автономій та ін.) або нижчих органів при одночасному звуженні прав і повноважень відповідного центру;

- принцип конвергентності, що передбачає активізацію партнерських відносин між регіонами при реалізації спільної мети;

- принцип інжинірингу, що передбачає необхідність реалізації регіональної політики на основі спроектованої довгострокової стратегії регіонального розвитку, пріоритетним завданням якої є закріплення позицій високо розвинутих регіонів та стимулювання розвитку слаборозвинутих;

- принцип адиціонізму, який передбачає альтернативність фінансових джерел реалізації програм регіонального розвитку, спільне їх фінансування як з державного, так і місцевих бюджетів. Це один з принципів регіональної політики Європейського Союзу, згідно якого обсяги коштів із власних джерел фінансування програм регіонального розвитку депресивних регіонів повинні становити не менше 20 %.

Дотримання таких принципів дозволить реалізувати завдання регіональної політики зменшення асиметрій у соціальному, економічному та екологічному розвитку на основі зростання потенціалу слаборозвинутих регіонів та збереження високо розвинутих.

1.3. Передумови виникнення регіональних асиметрій сталого розвитку в Україні

Сучасні підходи до трактування сутності трансформацій у суспільстві та економіці держави передбачають зміщення акцентів у сферу регіональних пріоритетів і розглядають регіон як складову постійного і динамічного соціо–еколого–економічного розвитку держави. Аргументацією такого твердження є те, що регіон – це локальна модель держави, мета і завдання розвитку якого зазвичай збігаються з загальнодержавними.

Вивченню та аналізу різних аспектів нерівномірності розвитку національних економік та, зокрема, передумовам регіональних асиметрій,

присвячено численні наукові публікації вітчизняних та закордонних учених. При цьому науковці погоджуються з тим, що зменшення просторової неоднорідності створює більш сприятливі умови для розвитку загальнонаціонального ринку, гармонізації соціально-економічних перетворень, формування на якісно вищому рівні загальнодержавного менталітету та зміцнення єдності будь-якої країни. І, навпаки, посилення асиметричності розвитку ускладнює проведення єдиної політики соціально-економічних перетворень і формування загальнонаціонального ринку, збільшує небезпеку регіональних криз і міжрегіональних конфліктів, дезінтеграції національної економіки, послаблення цілісності суспільства і держави.

Разом з тим, глибинні причини виникнення і усталення різновекторних асиметрій в розвитку регіонів України фактично залишаються поза увагою вчених, адже переважно автори обмежуються аналізом показників, які характеризують нерівномірність (диспропорціональність) регіонального розвитку та не пов'язують її з пріоритетами сталого розвитку держави. Тому, на нашу думку, раціональним є дослідження ключових причин та передумов виникнення асиметрій регіонального розвитку, адже саме на основі цього в подальшому слід розробляти адекватні механізми для регулювання процесів сталого розвитку в регіонах.

Загалом, слід зазначити, що більшість дослідників розрізняють дві основні групи причин появи асиметрій регіонального розвитку – об'єктивні та суб'єктивні, з чим важко не погодитися. Разом з тим, за змістовим наповненням ці великі групи значно різняться і передбачають акцентування на інноваційному, інтелектуальному, структурному, трудовому та інших зрізах розвитку регіонів залежно від специфіки та спрямованості наукових розробок, що лише опосередковано стосується системного підходу до дослідження передумов асиметрій сталого розвитку регіонів.

Тому розглянемо типологію передумов виникнення асиметрій сталого розвитку регіонів з нашої позиції з виділенням об'єктивних та суб'єктивних груп передумов.

Об'єктивні передумови – пов'язані з різними стартовими умовами, в яких опинилися регіони на початку 1990-х років ХХ ст., зокрема, на момент проголошення незалежності України та періодом її становлення. На нашу думку, до об'єктивних передумов слід віднести: природно-географічний чинник; історико-культурний чинник; демографічно-трудова чинник; виробничо-інфраструктурний чинник.

Природно-географічний чинник – є базовим і пов'язаний з геоекономічним

положенням території, її кліматичними характеристиками, наявністю/відсутністю природних ресурсів (мінерально–сировинних, паливно–енергетичних, водних, земельних, лісових, рекреаційних тощо), доступом до ринків, транспортним освоєнням території, виходом до кордонів, сформованою і закріпленою системою адміністративно–територіального поділу, а також рівнем урбанізації населення регіону.

Просторова диференціація продуктивності кожного виду природних ресурсів і їхньої сукупності формує відповідні відмінності природно–ресурсної складової ємності розселення території. Наприклад, басейнова форма розміщення корисних копалин сприяє розвитку міст і селищ міського типу. Так, у трьох областях України – Донецькій, Дніпропетровській і Луганській, які займають 14,1 % її площі, – перебувають 81,1 % мінеральних ресурсів країни. Інтенсивне освоєння природних ресурсів у цих регіонах України визначило високу щільність населення й високий рівень урбанізації. У цих областях сконцентрована четверта частина загальної кількості міст і третя частина селищ міського типу країни. Значна перевага земельних ресурсів у сумарному природно–ресурсному потенціалі області, навпроти, спричиняє високу частку сільського населення, низьку щільність міських населених пунктів. Як приклад, можна навести Подільські області України, у яких земельні ресурси займають більше 70 % (від 72,6 % у Хмельницькій до 79,1 % у Вінницькій) сумарного природно–ресурсного потенціалу. У цих областях у 2010 р. частка міського населення становила: 54,6 % – у Хмельницькій, 49,4 % – у Вінницькій і 43,9 % – у Тернопільській [121].

Також незаперечним є той факт, що надмірна залісненість, заболоченість та гористість території, низька якість ґрунтового покриву є певними лімітуючими чинниками сталого розвитку територій. Наприклад, висока заболоченість знижує можливості їх використання у сільськогосподарському виробництві, ускладнює будівництво інфраструктурних об'єктів; низька якість ґрунтового покриву позначається на урожайності сільськогосподарських культур, і, відповідно, на результатах фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств, доходах сільських жителів.

Тобто, досить значним є вплив еколого–природних умов на розвиток аграрного сектору, оскільки їх територіальне поєднання зумовлює так звану природну продуктивність сільськогосподарської праці, коливання показників собівартості продукції та багаторічної врожайності сільськогосподарських культур. В даному контексті в гірших умовах виявляються західні і частково північні регіони країни, адже вони характеризуються найвищими показниками

заболоченості та низькою якістю ґрунтового покриву, що зумовили спеціалізацію цих територій на вирощуванні льону–довгунця, картоплі, молочно–м'ясному скотарстві [122].

Історико–культурний чинник – є взаємопов'язаним з географічним розташуванням України і ґрунтується на перебігу історичних подій, внаслідок яких Україна зазнала двох цивілізаційних впливів – Західного та Східного, що зумовило виникнення регіональної поляризації країни на схід і захід [123, с. 333]. Яскраво це проявилось ще після смерті Б. Хмельницького в 1657 р., коли частина української козацької старшини наголошувала на важливості союзу з Річчю Посполитою, а інша переконувала про переваги російського вектора зовнішньої політики. Схожа тенденція має місце і в суспільно–політичній ситуації, що склалася в сучасній Україні.

Однією з причин виникнення регіональних відмінностей в українському державотворенні стало і те, що Західна Україна як український історичний регіон хронологічно перебувала у складі Радянського Союзу значно менший час. Якщо більшість українських земель знаходилась під впливом радянської ідеології близько сімдесяти років, то фактичним включенням Західної України до сфери впливу СРСР можна вважати лише післявоєнні роки, тобто майже на 35 років менше. Через це населення регіону більш тривалий час перебувало у сфері впливу європейської демократії, тоді як у східних і центральних регіонах зазнавало впливу жорстко централізованої радянської тоталітарної системи, де прояви будь–яких елементів зародження громадянського суспільства відразу ліквідовувалися [124].

Таким чином, історико–культурні передумови виникнення регіональних асиметрій в Україні значною мірою залежали від перебування українських земель у складі інших держав, які були різними за системою державного устрою та сповідували різні ідеологічні цінності, що мало наслідком культурні, мовні та конфесійні відмінності. Крім того, історичні чинники наклали свій відбиток на формування причин регіональної асиметрії за такими напрямками як демографічні процеси, міграційна рухомість населення, ментальність, форми ведення господарської діяльності, структура поселенської мережі, спеціалізація сільського господарства тощо.

Демографічно–трудоий чинник – пов'язаний зі щільністю і чисельністю населення території, середнім віком, кваліфікацією і потенціалом трудових ресурсів, особливостями економічної поведінки домогосподарств у регіонах України, структурою зайнятості та підприємницькою активністю, динамікою природного приросту, масштабами і напрямками переважаючих міграційних

потоків трудових ресурсів в регіоні. На думку Уільяма Петті, найважливішим чинником зростання багатства нації є якість робочої сили. Він наголошував на тому, що «краще спалити продукт праці однієї тисячі людей, ніж допустити, щоб вони нічого не робили і в результаті цього втрачали своє уміння працювати» [125, с.13].

За сучасних умов доведено тісний взаємозв'язок між регіональними особливостями виробництва доданої вартості та станом ринку праці. Області з високою концентрацією промислової діяльності характеризуються більш ефективним використанням ресурсів домашніх господарств, низьким рівнем безробіття, високим рівнем потреби підприємств у робочій силі, відносно вищою заробітною платою, ніж області, ВРП яких провадиться переважно за рахунок сільського господарства та сфери послуг. При цьому, наприклад, Донецькій області як області з високою місткістю ринку праці властиве низьке навантаження безробітних на одне вільне робоче місце – 2 людини, тоді як у Тернопільській області цей показник у 16,5 разів більше. Тоді як наявність у регіоні висококваліфікованої робочої сили не лише підвищує його інвестиційну привабливість, але й забезпечує можливості для переходу на вищі технологічні уклади, що суттєво впливає на його конкурентні переваги. Найбільший вплив населення спостерігається у Кіровоградській, Херсонській, Сумській, Тернопільській, Миколаївській, Житомирській і Вінницькій областях.

Регіональні особливості ринку праці, в свою чергу, тягнуть за собою формування особливостей в економічній поведінці домогосподарств різних регіонів України. Вибір домашніми господарствами в якості стратегії виживання зовнішньої трудової міграції набув найбільшого поширення в західних областях України: тут член кожного п'ятого домашнього господарства (21 %) тимчасово працює або працював в іншій країні, в східних областях таких було всього лише 8 % [126, с. 57]. Контингент потенційних трудових мігрантів на 1/3 формує сільське населення країни (31,9 %), вдвічі рідше – жителі малих міст з населенням до 50 тис. чоловік (15,8 %) і втричі рідше – жителі селищ міського типу [127, с. 69]. Варто зазначити, що значна частина переказів українських емігрантів спрямовується на придбання (будівництво, ремонт) житла та поліпшення соціально-побутових умов, проте це стосується виключно приватного сектору. Проте інтенсивне надходження міграційних коштів є однією з умов підтримування високого рівня цін на житло в регіонах трудової еміграції, що ускладнює розв'язання соціальних проблем для корінного населення.

Виробничо-інфраструктурний чинник:

- пов'язаний з розміщенням і розвитком продуктивних сил, спеціалізацією економіки регіону, місцем економіки в міжрегіональному поділі праці (зокрема, стосується паливно–енергетичного комплексу, видобувної промисловості, військово–промислового комплексу, машинобудування, сільськогосподарства і харчової промисловості), наявністю і рівнем замкнутості відтворювальних циклів, залежністю господарських зв'язків з республіками колишнього СРСР, можливістю виробляти експортно орієнтовану продукцію;

- обумовлений наявністю і якісним станом інфраструктурних об'єктів регіону (зокрема, об'єктів інженерної, комунальної, транспортної, телекомунікаційної та ІКТ, екологічної, енергетичної, соціальної, інфраструктури знань та підтримки бізнесу).

Як зазначають науковці, «притаманна радянському мисленню ідея економічного організму, що діє за єдиною схемою гігантського комбінату, на регіональному рівні відтворювала неповноцінні, незбалансовані моделі господарювання, відзначені недостатністю комплексності, спеціалізації та кооперування» [128, с. 426].

Крім того, поступова ринкова оптимізація господарської діяльності і чисельності населення в регіонах, зіштовхнувшись з неефективною просторовою організацією країни, призвела до зростання витрат на підтримку інфраструктурного господарства, надлишкового на окремих територіях, де скорочується населення і виробничі активи, і недостатнього в інших регіонах (обмеженість можливостей портового господарства, експортних трубопроводів в нафтогазовому комплексі, систем життєзабезпечення в ЖКГ). Нерідко об'єкти інфраструктури гранично застарілі, а їх експлуатація надзвичайно ресурсомістка. Постійне нарощування марнотратного теплоспоживання і великі втрати тепла в мережах призвели до стійкого дефіциту теплових потужностей і зниження надійності систем теплопостачання. Втрати тепла тільки при транспортуванні теплоносія через значні протяжності та незадовільний стан магістралей досягають у зимовий період 25–30 % [129].

Тоді як рівень розвитку інфраструктури є визначальною умовою вибору регіону зовнішніми інвесторами з позицій інвестиційної привабливості. Київ, як і деякі інші міста та регіони України, перетворилися на центри акумуляції вітчизняного та іноземного капіталу, у тому числі, а може, й передусім, завдяки розвиненій системі комунікацій, офісного сервісу та інших чинників, наближених до рівня світових вимог. Тому більш перспективним для більшості регіонів України є не відтворення потужностей у традиційних галузях, а прискорений розвиток наукомістких галузей.

Високий рівень зношеності основних засобів в Україні (що має наслідком високу енерго– та капіталоємність виробництва) підтверджується, наприклад, даними Донецької області, де середній знос активної частини основних виробничих фондів у промисловості досяг 70 %, лише 30 % застосовуваних технологічних схем відповідають сучасному світовому рівню, а 28 % є застарілими і не мають резервів для модернізації [130].

Серед регіонів України найбільший вартісний обсяг основного капіталу — 257,5 млрд. грн., або 33,44 млрд. дол. США (20,58 % від загальноукраїнського обсягу) у 2009 р. було сконцентровано в м. Київ. Водночас на Донецьку та Дніпропетровську області, в яких зосереджено основний промисловий потенціал країни, припадає відповідно 11,12 % (18,06 млрд. дол. США) та 8,27 % (13,44 млрд. дол. США) вартісного обсягу основного капіталу держави. А найменший вартісний обсяг основних засобів зосереджений в м. Севастополь — 862,7 млн. дол. США, що дорівнює 0,53 % від загальноукраїнських масштабів, Чернівецькій та Тернопільській областях, на які припадає 1,72 та 1,82 млрд. дол. США основного капіталу, що становить 1,06 та 1,12 % вітчизняних обсягів відповідно.

Передусім такий розподіл основного капіталу пов'язаний з переважною концентрацією виробничої активності у м. Київ, Дніпропетровській та Донецькій областях, а також високим рівнем щільності їх населення. Свідченням цього є те, що за вартісним обсягом основного капіталу на 1 особу трійка лідерів є дещо іншою – м. Київ (12 091,2 дол. США), Київська (4 662,6 дол. США) та Запорізька (4 024,3 дол. США) області. Однак у Донецькій та Дніпропетровській областях вартісний обсяг основного капіталу на 1 особу також є суттєвим — 4 013,4 та 3 982,6 дол. США і перевищує значення відповідно го показника в середньому в Україні (3 521,4 дол. США).

Разом з тим, погоджуємося з думкою Кеферова М.А., що основна причина кризи регіонального розвитку полягає в порушеннях збалансованості відтворення та оновлення основних виробничих фондів і виражається в прогресуючому відносному зниженні вартості основних фондів у розрахунку на душу населення, що послідовно веде до погіршення інших макроекономічних показників (відставання по виробництву валового регіонального продукту в розрахунку на душу населення, зниження темпів зростання середньої заробітної плати, зростання частки населення з доходами нижче прожиткового мінімуму, зростання рівня безробіття серед молоді, скорочення сукупного попиту на предмети споживання і послуги споживчого призначення) і втрати трудової мотивації у значної частини населення [131].

Суб'єктивні передумови, на нашу думку, зумовлені комплексом обставин безпосереднього розвитку регіону внаслідок певних дій його суб'єктів, насамперед, органів влади та місцевого самоврядування щодо проведення регіональної політики, у соціо-економіко-екологічній площині, а також суб'єктів господарювання і населення регіону. До них відносяться: темпи проходження ринкових реформ і адаптації регіонів до нових умов господарювання та структурних змін; інституційний чинник; процеси міжрегіональної співпраці; транскордонне співробітництво; виникнення кардинальних проблем або настання значущих подій в регіоні.

Темпи проходження ринкових реформ і адаптації регіонів до нових умов господарювання та структурних змін – є ключовим суб'єктивним чинником виникнення регіональних асиметрій і пов'язаний із різним ступенем адаптації окремих регіонів до функціонування за сучасних умов.

Дійсно, чим швидше економіка території була адаптована до нових ринкових умов господарювання, тим більший економічний потенціал вдалося зберегти, тим швидше була знайдена ніша (товарна спеціалізація) території. Так само характер проведення реформ може бути описаний результатами і моделлю проведення приватизації; здійсненням різноманітних заходів структурної політики, створенням ринкових інституцій та ринкової інфраструктури. Разом з тим, навіть в умовах загального спаду промислового виробництва, окремі регіони мають значні успіхи в залученні інвестицій у виробничу сферу. В якості прикладів можна назвати відкриття філій і складальних виробництв транснаціональних компаній, а також розвиток вітчизняних організацій добувної та обробної промисловості. При цьому значні інвестиційні вкладення можуть викликати (або і не викликати) мультиплікативне зростання економіки регіону [132].

Регіональні асиметрії в даному випадку можуть обумовлюватися низкою причин [133]:

- недовикористанням переваг територіального поділу праці, спеціалізації кооперування та комбінування виробництва, нових ринкових форм територіальної організації виробництва;
- неоднаковою спроможністю місцевої влади здійснити реформи на регіональному рівні;
- наданням державної підтримки базовим галузям із високим ступенем територіальної дислокалізації;
- невідповідністю, незабезпеченістю балансу між стимулюванням територій – «локомотивами» економічного зростання країни в цілому й

запровадженням вирівнювальних механізмів для подолання економічної й соціальної нерівності;

- недовершеністю механізму бюджетного регулювання регіонального розвитку;

- недостатнім рівнем фінансування державних комплексно-цільових програм підтримки регіонального розвитку тощо.

Надзвичайно негативний вплив на майбутню структуру економіки більшості регіонів України буде мати збільшення регіональної асиметрії інвестицій, зокрема, іноземних, в основний капітал. Так, у 2008 році 41,1 % всіх прямих іноземних інвестицій були розміщені в Києві, а в 2010 році на столицю доводилося вже 48,4 %. Тоді як у 12 регіонах питома вага прямих іноземних інвестицій не перевищувала 1% від загальноукраїнського показника. Це переважно регіони з потенційними (але не використовуваними) можливостями розвитку сільського господарства і занепадом промисловості, низьким рівнем розвитку сектора послуг. Аналогічна тенденція спостерігається в розподілі кредитних ресурсів українських комерційних банків: половина кредитів, наданих суб'єктам господарювання, сконцентрована в Києві та Київській області [134]. Таке випереджаюче зростання соціально-економічного розвитку столиці (ефект – собор у пустелі) зумовлене світовими тенденціями акумуляції ділової активності в головних мегаполісах, ресурсним потенціалом столиці [135].

При цьому слід зазначити, що за офіційною статистикою нині ВРП на одного жителя міста Києва більше ніж у три рази вищий, ніж у середньому по Україні, у два рази, ніж у Донецькій і Дніпропетровській областях і майже в сім разів, ніж у Тернопільській області. Такий стан значною мірою обумовлюється особливостями формування звітних даних, оскільки більшість товарних потоків офіційно оформляється через Київ, а реально вони виробляються далеко за його межами. Крім того, в Києві осідає значна частина корпоративних податків компаній загальноукраїнського характеру.

Якщо все це врахувати (вирахувати) при визначенні показника ВРП на одного жителя столиці, то він може бути близьким до середнього рівня по Україні, а в окремих сферах – може і «недотягувати» до середнього рівня. Слід зважати і на наявність інших дуже гострих проблем, пов'язаних з перенаселенням, що породжує проблеми житла, житлово-комунального господарства, транспорту, сфери обслуговування, охорони здоров'я, освіти, охорони правопорядку та значні екологічні проблеми, особливо в контексті сталого розвитку регіону. Таким чином, асиметрія (навіть із знаком «+») при її значній величині може стати джерелом негативних явищ, які впливатимуть

на життя людей не лише цієї території, але й країни в цілому [136, с. 133].

Відзначимо, що серед пріоритетних галузей, до яких переважно спрямовуються інвестиції та ресурси на регіональному рівні – сфера послуг, транспортно-транзитні послуги, комунікації та зв'язок, фінансове посередництво. Моноструктурна економіка індустріально розвинених регіонів демонструє високий рівень залежності від коливань світової кон'юнктури і в тому числі від хаотичних коливань кон'юнктури на сировинні групи товарів і напівфабрикати, що ще більше посилює дисбаланси регіонального розвитку.

Щодо асиметрії *процесів структурних зрушень*, то вони є своєрідним стержнем, який пронизує всю суспільно-економічну систему, і можуть виникати в результаті відмінностей їх часових, якісних та кількісних характеристик.

Інтереси, які є проявом економічних відносин, разом з розвитком продуктивних сил детермінують зміни в системі суспільних потреб, які, в свою чергу, викликають відповідні структурні зрушення в економіці як їх безпосередня причина. Інтереси господарюючих суб'єктів реалізуються шляхом задоволення відповідних потреб, що викликає певні зміни в розміщенні та розподілі ресурсів. Отже, основним критерієм виділення структурних зрушень в економіці є зрушення в системі потреб та інтересів господарюючих суб'єктів і відповідні йому зміни в розміщенні ресурсів (факторів виробництва). Структурні зрушення в економіці є категорією макрорівня, при цьому вони виявляються на всіх рівнях господарювання (на рівні галузей, регіонів, підприємств, домашніх господарств та індивідів).

Вступаючи у відносини один з одним, індивіди утворюють групи, колективи зі схожими інтересами та потребами, реалізація та задоволення яких втілюється в конкретних економічних діях, які складають зміст структурних зрушень на мікро-, мезо- та макрорівнях. У всіх цих випадках відбувається зміна структури потреб індивіда, що супроводжується зрушеннями в структурі попиту, заощаджень, споживання, робочої сили і т.д. Просування по системі економічних інтересів і потреб від часткового до загального (від інтересів індивіда до інтересів соціальних груп, працівників, підприємств, корпорацій, держави, що відбиваються у відповідній структурі потреб), призводить до переміщення від елементарних (приватних) до все більш загальним, від локальних – до регіональних та глобальних структурних зрушень в економіці [137, с. 16-17].

Вагомий вплив на структурні зрушення здійснює економічна політика держави, а також чинні на даний момент господарсько-правові норми. Якщо

структурна політика спирається на об'єктивні закони, то вона прискорює прогресивні структурні зрушення; якщо вона направлена проти ходу об'єктивного економічного розвитку, то навпаки, уповільнює дані процеси, що може призвести до її провалу. Трансформаційні процеси, які нині відбуваються, поглиблюють асиметричність і загострюють певною мірою структурні диспропорції суспільного виробництва.

До основних структурних зрушень, що відбулися в Україні, можна віднести зрушення (на основі [138]) : в структурі власності – формальне збільшення частки приватної та акціонерної власності в результаті процесів приватизації; в технологічній структурі – консервація застарілих технологій, технологічна деградація багатьох виробничих процесів; в структурі виробничих фондів – зростання частки фізично і морально застарілого обладнання, значна енерго- та матеріалоємність виробництва; в галузевій структурі – переважне зростання частки галузей першого порядку (добувні, паливно-енергетичні тощо), скорочення частки високотехнологічних галузей у структурі промислового виробництва, слабка розвиненість ринкової інфраструктури; в структурі підприємств – поява нових підприємств приватної форми власності, активізація малого та середнього бізнесу, а також логістично-аутсорсингових структур; в структурі доходів населення – посилення майнового розшарування населення при відносному скороченні частки людей з середніми доходами; в структурі інвестицій – інвестування традиційних сфер виробництва, малі обсяги капіталовкладень в сферу НДДКР; в структурі грошового обігу – вагома частка неплатежів та заборгованостей, що має наслідком бартерні та вексельні взаєморозрахунки поруч із розвитком системи «електронних розрахунків»; в структурі зовнішньої торгівлі – погіршення структури експортно-імпортних операцій (зростання експортованої сировини та напівфабрикатів та імпортування готової продукції). Наприклад, у загальноукраїнському експорті питома вага чотирьох областей (Донецької, Дніпропетровської, Луганської та Запорізької) складає майже половину (53,8 %) і складається на 90 % з експорту руди, металопродукції та продукції хімічної промисловості (мінеральні добрива). З урахуванням питомої ваги імпорту цих регіонів слід зазначити, що вони економічно більш тісно пов'язані з міжнародними ринками, ніж з національним (проте в дуже вузькому секторі – металургії і галузях, що постачають сировину для неї). Частка ж експорту половини регіонів не перевищує 1 % кожного з них.

Таким чином, можна стверджувати про недостатню ефективність адаптації регіонів України до сучасних ринкових умов господарювання, що мало

наслідком негативні структурні зрушення в економіці та від'ємні регіональні асиметрії. Загальним підтвердженням цьому є 73 місце України в підсумковому рейтингу конкурентоспроможності 144 країн Всесвітнього економічного форуму (WEF) за 2012 р., згідно даних якого загальне макроекономічне середовище в Україні – 90 позиція, ефективність ринку товарів – 117, ефективність ринку праці – 62, розвиток фінансового ринку – 114, розвиток технологій – 81, рівень інновацій – 71 позиція.

Інституційний чинник – відзначається ефективністю діяльності та співпраці інституцій регіону, що здійснюється з метою забезпечення його сталого розвитку.

На необхідності створення інституційних механізмів забезпечення сталого розвитку регіонів наголошують й основні стратегічні документи. Наприклад, у «Стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 рр.» одним із стратегічних орієнтирів активної державної регіональної політики визначено удосконалення механізмів управління регіональним розвитком. «Необхідно створити дієву систему інституцій, які мали б можливість працювати на забезпечення сталого розвитку окремих територій, узгоджувати свою діяльність з іншими організаційними структурами. Такою інституцією може бути система агентств регіонального розвитку, що репрезентуватимуть державні, громадські та приватні інтереси. Існуючі в Україні агентства регіонального розвитку — це потенційна база вдосконалення інфраструктури регіонального розвитку.

Регіональні агентства мають на меті вирішення завдань поліпшення умов використання передових інноваційних технологій, підвищення інвестиційної привабливості регіонів, розширення залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для регіонального розвитку, вдосконалення підготовки та перепідготовки відповідних фахівців з проблем регіонального розвитку, координацію програм технічної допомоги, спрямованих на підтримку регіонального розвитку» [139].

Розробка й реалізація збалансованої політики сталого розвитку регіонів України в контексті уникнення значних регіональних асиметрій стримується низкою системних та інституціональних обмежень. Зокрема, до них можна віднести такі: слабка розвиненість механізмів координації дій регіону, приватного сектору та неурядових організацій до вирішення місцевих і регіональних проблем в реалізації економічної, соціальної, екологічної політики регіону; відсутність можливості для розробки й реалізації заходів політики за пріоритетними напрямками міжрегіональної взаємодії; обмежене

застосування сучасних методів територіального планування; труднощі проведення на рівні регіону скоординованої політики в сфері підготовки кадрів, розвитку ринку праці й міграції; низька ефективність використання коштів регіонального бюджету; недостатня економічна активність місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування разом з відсутністю дієвих адміністративних механізмів реалізації державної регіональної політики; недостатнє використання внутрішніх інвестиційних ресурсів населення, хоча за останні 3 роки громадяни України вклали тільки в банки близько 12 мільярдів гривень. Не використовуються механізми концесійних договорів, недосконалою залишається амортизаційна політика на рівні підприємств; недосконалість системи державного управління, її децентралізації та реформування при відсутності необхідної нормативно-правової бази, низька ефективність механізмів та інструментарію державного регулювання територіального розвитку, включаючи недовикористання стимулюючих механізмів, спрямованих на розвиток конкурентних переваг регіонів; певний конфлікт між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями щодо розпорядження наявними ресурсами. Також зберігається практика галузевого принципу управління економікою регіонів, надання переваги механізму бюджетного регулювання на основі двосторонніх домовленостей «центр – регіон». За такого підходу традиційно надається підтримка базовим галузям економіки (зазвичай експортоорієнтованим), що мають високий ступінь територіальної локалізації, тоді як інші території можуть відчувати брак ресурсів та інвестицій; відсутнє стратегічне бачення розвитку регіонів, більшість їх програмних документів мають декларативний характер; центральні органи виконавчої влади інертно ставляться до підготовки та укладання угод щодо регіонального розвитку, процедури розробки і укладання угод тривалі у часі, залежні від політичної кон'юнктури; перешкодою до прискорення укладання останніх є невизначені перспективи створення Державного фонду регіонального розвитку, що також має опікуватися питаннями фінансування реалізації угод.

Також науковцями на основі теорії адміністративного торгу відзначається як значущий чинник «характер відносин з вищестоящими рівнями влади (формальний та неформальний)». При цьому чим більш сприятливими є налагоджені взаємини, тим більше шансів залучати ресурси для розвитку регіону, взяти участь в різного роду програмах, отримати дотації або субсидії, а для організацій – отримати держзамовлення чи інші механізми протекції. Відзначається крім того, що стосунки з вищими органами влади – один з

чинників інвестиційної привабливості, і він обов'язково береться до уваги при оцінці інвестиційного ризику [132, с. 13].

Отримання регіоном певних внутрішніх преференцій, наприклад, створення вільних економічних зон чи інших територій з режимом спеціального оподаткування, також створюють певні передумови для посилення регіональних асиметрій між регіонами країни.

Разом з тим, відзначається посилення неспроможності більшості громад і регіонів самостійно фінансувати власний розвиток. Формами цього прояву є [120, с. 14]: щорічне збільшення частки трансфертів (44,5 %, 46,7 %, 49,1 % у доходах місцевих бюджетів у 2008, 2009 та 2010 рр. відповідно) і падіння частки власних доходів громад. Частка дотацій вирівнювання зростає (53,6 % та 56,1 % у 2009 і 2010 рр. відповідно), як і частка субвенцій із соціального захисту населення (36,7 % і 38,3 %), натомість частки додаткових дотацій та інших субвенцій скорочуються; порушення у використанні державних коштів: частка незаконних і не за цільовим призначенням витрат і недостач комунальних ресурсів (місцевих бюджетів і майна) складає понад 50 % використаних із порушенням нормативно-правових актів ресурсів держави; невідповідність між рівнем доходів і видатками місцевих бюджетів на одну особу в регіонах, спричинена некоректністю трансфертної політики тощо.

Процеси міжрегіональної співпраці – сприяють послабленню або посиленню регіональних асиметрій внаслідок закономірних явищ регіональної конвергенції або дезінтеграції.

У післякризовий період дедалі більшої актуальності набувають завдання посилення взаємної інтеграції регіонів, розвитку цілісного внутрішнього ринку, формування цілісного економічного простору на території країни. Необхідність вирішення цих завдань обумовлена посиленням проявів міжрегіональної дезінтеграції, що ускладнює функціонування національної економіки як цілісної системи. Превалювання зовнішньоекономічних зв'язків регіонів над внутрішніми призводить до втрати національною економікою системної єдності. Усунення суттєвих диспропорцій регіонального розвитку потребує підвищення рівня конвергенції регіональних соціально-економічних підсистем [140, с. 18].

А в умовах зростаючого зовнішнього конкурентного тиску на ринки збуту кожна країна дедалі більше уваги має приділяти формуванню саме внутрішнього економічного простору, розвитку ємного внутрішнього ринку. За допомогою підтримки стабільного та гарантованого попиту на внутрішньому ринку країна може знизити ризики настання негативних наслідків для економічного розвитку регіонів (особливо тих, розвиток економіки яких залежить від

коливань кон'юнктури світових ринків). Проте на сьогодні спостерігається порушення консолідованого соціо-економіко-екологічного простору країни внаслідок невідповідності формування внутрішніх коопераційних зв'язків і більшої ефективності експортного виробництва. Про це свідчать [120, с. 13-14].: значна експортна орієнтованість економіки регіонів. Так, у 2010 р. 14 регіонів експортували за кордон понад третину загального обсягу реалізованої промислової продукції, у тому числі індустріальні – Донецька (55,6 %), Дніпропетровська (40,5 %), Запорізька (39,4 %), Луганська (36,9 %) області; низька інтенсивність господарських зв'язків всередині країни (частка між-регіонального обороту у валовому внутрішньому продукті країни протягом останніх років не перевищує 25 %); обмеженість внутрішнього попиту на продукцію інноваційного характеру, передусім на ринку засобів виробництва; локалізація центрів економічного зростання у промислових містах, фінансових центрах, транспортно-транзитних центрах, збереження монофункціонального виробництва в багатьох населених пунктах (зокрема в малих містах, у яких економічна активність пов'язана з роботою одного-двох містоутворювальних підприємств); зменшення обсягів міжрегіональної торгівлі, скороченням ємності місцевих ринків; розбіжності пріоритетів економічної, соціальної та екологічної політики регіонів; міжрегіональні відмінності в рівнях розвитку людського капіталу, диференціацією якості життя, зростанням обсягів міжнародної міграції трудових ресурсів у прикордонних регіонах; поглиблення політичної регіоналізації держави та наявність політичних бар'єрів для активізації міжрегіональної інтеграції; формування локалізованих («закритих») регіональних ринків, обмеження доступу на регіональні ринки товарів з інших регіонів тощо.

Регіональна політика має спрямовуватися на поглиблення єдності соціо-економіко-екологічного простору держави та усунення перешкод для міжрегіональних товаропотоків, а процеси міжрегіональної співпраці при цьому мають базуватися виключно на добровільних засадах і мотивах економічної ефективності завдяки узгодженню інтересів у взаємовідносинах: центральні органи державного управління – великий бізнес – регіональні органи влади й органи місцевого самоврядування – малий бізнес – місцеві громади – домашні господарства.

При цьому І.З. Сторонянська підкреслює, що навіть за умови прагнення регіонів до внутрідержавної економічної інтеграції їх дії найчастіше реалізуються не по лінії державних інститутів, а через інститути громадянського суспільства. Проведені нею дослідження засвідчили, що

позиції підприємців у реалізації інтересів бізнесу є набагато сильнішими, оскільки підкріплені можливістю фінансування інтеграційних проектів, які сприяють розвитку бізнесу в умовах конкуренції. Навіть за відсутності державної підтримки великий капітал проникає в регіони, формуючи вертикально- чи горизонтально інтегровані бізнес-структури. В умовах дезінтеграції товарного ринку країни, розриву соціально-економічних зв'язків і відсутності будь-якої політики сприяння інтеграції країни з боку держави саме великий капітал став основним міжрегіональним інтегратором економіки України. Отже, сьогодні мають місце реальні процеси міжрегіональної економічної інтеграції в Україні, однак вони найчастіше відбуваються без участі державних органів влади. Великий капітал використовує найрізноманітніші способи створення міжрегіональних бізнес-груп: участь у приватизації, скуповування акцій, формування стратегічних альянсів. Однак головним способом міжфірмової інтеграції є участь у злитті та поглинанні підприємств. Для зниження інвестиційних ризиків великий капітал проникає в регіональну політичну владу, «купує» її лояльність, фінансуючи вибори із «сірих фондів» і здійснюючи інформаційну підтримку чи «чорний піар». Більше того, лідери українських інтегрованих бізнес-груп стають політичними лідерами регіонів [141].

Таким чином, стратегічне бачення розвитку регіонів держави на засадах сталого розвитку нині визначається та модифікується, насамперед, такими суб'єктами як державні інституції та представники великого капіталу.

Транскордонне співробітництво – обумовлює виникнення асиметрій між регіонами України, що активно залучені в процеси транскордонної співпраці, та об'єктивно перебувають поза ними, внаслідок відмінностей у зовнішньоекономічному потенціалі та можливостях розширення торгово-економічних, соціально-культурних та інших зв'язків.

Зазначений аспект вважаємо за доцільне віднести саме до суб'єктивних передумов виникнення асиметрій регіонального розвитку попри його зв'язок з природно-географічним чинником, оскільки він набрав сили з моменту «відкритості» економічної та інших сфер національного простору та його наслідками (тінізацією ринку праці, міграцією населення, трансфертом капіталів, технологій, розвитком дрібногуртової «човникової» торгівлі, погіршенням стану довкілля).

Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р. передбачає розвиток транскордонного, у тому числі єврорегіонального, співробітництва [142]. В Україні лише західні прикордонні території

розвивалися зі специфікою периферійності, а усі інші розвивалися як внутрішні регіони країни. Поява кордону на цих теренах внесла суттєві корективи в життєдіяльність мешканців. Тому нівелювати наявність кордону, використати нові можливості при вирішенні проблем територіального розвитку прикордоння, забезпечити зростання життєвого рівня місцевого населення – це основні цілі розвитку транскордонного співробітництва, які необхідно враховувати у регіональній політиці.

Транскордонне співробітництво – це специфічна сфера зовнішньо-економічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності, яка здійснюється на регіональному рівні, і яка, охоплюючи всі загальні їхні форми, відрізняється необхідністю та можливостями більш активного їх використання, а також низкою особливостей, а саме – наявністю кордону і необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і, відповідно, спільним вирішенням проблем екологічної безпеки, більш широким взаємним спілкуванням населення сусідніх держав та особистими зв'язками людей, значно вищим навантаженням на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, придорожня інфраструктура) [143].

Основою транскордонного співробітництва є процес створення зв'язків та договірних відносин у прикордонних теренах з метою пошуку рішень для спільних та ідентичних проблем, а «філософія транскордонного співробітництва» полягає у тому, що два суміжні прикордонні регіони співпрацюють у процесі розробки планів та вибору пріоритетів розвитку, а не працюють окремо, а потім узгоджують плани розвитку за окремими заходами. Транскордонна співпраця полягає у тому, щоб у діалозі в усіх сферах життя були задіяні всі соціальні групи населення та адміністративні органи [144].

Активне транскордонне співробітництво є одним із найбільш дієвих чинників розвитку прикордонних регіонів. Саме внаслідок його недостатньої ефективності більшість районів західних областей характеризуються високим рівнем тінізації ринку праці та міграцією населення, активним трансфертом капіталу, технологій, поширенням необліковуваної та дрібно гуртової «човникової» торгівлі. Внаслідок цього обмежуються податкові надходження до місцевих бюджетів (у тому числі через низький рівень підприємницької активності) для фінансування заходів соціально-економічного розвитку територій [145, с. 354].

При цьому слід зазначити, що діяльність дипломатичних представництв розвинених країн свідчить, що однією з передумов ефективної співпраці

транскордонних регіонів є співробітництво, ініційоване у соціальній сфері. Така співпраця часто не потребує значних інвестицій і ризиків, але виступає індикатором потенційних можливостей налагодження співробітництва в інших галузях – економічній, технологічній, екологічній, політичній тощо. Подібність і компліментарність культур прикордонних регіонів сусідніх держав є визначальною для комунікацій на управлінському та міжособистісному рівні. Тому у більшості програм транскордонної співпраці обов'язково включається налагодження контактів саме у сфері культури.

В рамках транскордонної співпраці в Україні створюються єврорегіони як європейська форма міжнародної інтеграції, заснована на тісному співробітництві двох або кількох територіальних утворень, розташованих у прикордонних районах сусідніх держав Європи. Основні завдання єврорегіонів: обмін досвідом і інформацією; вирівнювання і постійне покращення життєвих умов; підтримка регіонального розвитку; розвиток економіки, торгівлі і туризму; охорона і покращення стану навколишнього середовища; співробітництво в запобіганні і подоланні стихійних лих і катастроф; співробітництво в області гуманітарної і соціальної діяльності, у сфері освіти, спорту і охорони здоров'я; культурний обмін і турбота про культурне надбання.

З початку 1990-х років на кордонах України та нових держав-членів Євросоюзу було створено чотири єврорегіони, до участі у яких залучено шість областей України. Це «Карпатський єврорегіон» (1993, Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія); єврорегіон «Буг» (1995, Україна, Польща, Білорусь); «Нижній Дунай» (1998, Україна, Молдова, Румунія); «Верхній Прут» (2000, Україна, Молдова, Румунія). Ще три єврорегіони були створені трьома областями України разом з країнами СНД: «Дніпро» (2003, Україна, Росія, Білорусь); «Слобожанщина» (2003, Україна, Росія); «Ярославна» (2007, Україна, Росія). Загалом, територія України, що входить до складу єврорегіонів, становить третину від її загальної площі, на ній проживає 31,5 % населення нашої країни (додаток А.9) [146, с. 5].

Програми транскордонного співробітництва ЄС відкривають перспективи для сталого розвитку регіонів України також за рахунок надходжень додаткових фінансових ресурсів, залучених у розвиток різних сфер економіки, що, наприклад, тільки в Закарпатті складає 1,2 млн. євро.

Зокрема, разом з угорською стороною виконані проекти «Розробка і впровадження транскордонної соціально-медичної реабілітаційної програми для дітей – представників національних меншин і соціально незахищених верств населення» (Мукачівська обласна дитяча лікарня); «Створення

інформаційно-туристичних центрів у містах Берегово та Ужгород (Українсько-угорський центр регіонального розвитку). У галузі енергозбереження реалізовано проект «Комплексне дослідження можливостей використання біомаси в угорсько-словацько-українському прикордонному регіоні», що реалізується Агентством регіонального розвитку і прикордонного співробітництва «Закарпаття». Серед завершених екологічних проектів слід відзначити розробку угорсько-українського комплексного плану розвитку протипаводкового захисту і водного господарства в регіоні Береза та басейні ріки Боржави (Закарпатське обласне виробниче управління з меліорації і водного господарства – «Закарпатоблводгосп»). А також реалізовано проект сприяння підприємництву уздовж словацько-українського кордону, виконаний Асоціацією розвитку малого і середнього бізнесу та інновацій «Ужгород – XXI-й вік».

Виникнення кардинальних проблем або настання значущих подій в регіоні, внаслідок яких окремі регіони країни набувають специфічних особливостей, що призводять до появи або посилення процесів асиметричності.

Наприклад, до такого роду проблем екологічного характеру можна віднести масштабні стихійні лиха (повені, пожежі, землетруси тощо) та техногенні катастрофи (аварія на Чорнобильській АЕС, вибухи газу тощо). Зокрема, в Україні за статистикою останнього десятиліття щороку виникає від 110 до 140 надзвичайних ситуацій. За даними МНС найбільш вразливими до природних і техногенних катастроф в 2012 році можуть бути Чернівецька, Івано-Франківська, Тернопільська, Закарпатська, Миколаївська, Одеська, Вінницька, Хмельницька області та Автономна Республіка Крим. Особливої уваги заслуговує Донбас: там багато шахт, де існує ризик загоряння вугільного пилу і метану. Одночасно Донеччина є рекордсменом за кількістю підприємств, на яких зберігаються небезпечні хімічні речовини (близько 170 одиниць) [147].

З іншого боку, проведення спільно з Польщею чемпіонату Європи з футболу у 2012 році дозволило отримати вагомі здобутки в контексті модернізації регіональних економік для приймаючих регіонів (Львівська, Донецька, Київська та Харківська області).

Серед них можна відзначити: збільшення обсягів інвестування в розвиток економік зазначених регіонів; модернізацію інфраструктури регіональних економічних комплексів; удосконалення системи адміністративних взаємовідносин між центром і регіонами; еволюцію регіональних туристичних мереж, розвиток регіонального маркетингу тощо.

Очевидно, що дуже рідко такого роду капіталовкладення дають

безпосередню віддачу, але в довгостроковій перспективі за рахунок створення економічних, організаційних та інших умов вони дозволяють зробити подальший якісний стрибок у багатьох секторах та мають ефект для розвитку регіональних економічних комплексів, що можуть виступати «полюсами росту» для інших регіонів і сприяти скороченню негативних асиметричних тенденцій.

Отже, розглянуті вище групи об'єктивних та суб'єктивних передумов виникнення та посилення асиметрій регіонального розвитку, дозволяють також виділити вагомість їх впливу на соціальну, економічну та екологічну складові сталого розвитку регіону (додаток А.10).

Таким чином, асиметричність сталого розвитку регіонів України визначається об'єктивними та суб'єктивними передумовами, що пов'язані з траєкторією їх попереднього розвитку та різнонаправленістю механізмів дії соціальної, економічної та екологічної складових.

Також слід зазначити, що наведений перелік передумов формування та існування асиметрій регіонального розвитку складно вважати вичерпним через величезне розмаїття і різнорідний та взаємопов'язаний характер чинників впливу. Разом з тим, розглянуті передумови дозволяють враховувати складність існуючих проблем регіональних асиметрій та актуальності їх вирішення для забезпечення сталого розвитку регіонів і України в цілому.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА РЕГІОНАЛЬНИХ АСИМЕТРІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

2.1. Методичні підходи до діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку

Передумовою формування виважених механізмів подолання регіональних асиметрій сталого розвитку є достовірна інформація про стан та тенденції розвитку кожної територіальної одиниці за соціальними, екологічними та економічними параметрами.

Дослідити такий стан та виявити тенденції, визначити основні проблеми розвитку регіонів України та причини їх виникнення дозволяє діагностика регіональних асиметрій сталого розвитку.

Існують численні методики діагностики регіональних асиметрій соціально-економічного розвитку, які у тій чи іншій мірі дозволяють оцінити стан та причини диспропорцій у розвитку територіальних одиниць, діагностувати процес досягнення цілей розвитку регіону. За дослідженнями З.Варналія, оцінка регіональних асиметрій зводиться до наступного [148, с.634]:

1. Цілісна аналітична модель дослідження регіональної асиметрії вміщує в себе виконання ряду послідовних дій розрахунку рівнів регіональної динаміки, до якої відносять прогнозні дані загальних статистичних індикаторів, більш складні синтетичні оцінки, відносні показники та графічні моделі, які разом узяті дозволяють провести системну експертизу соціально-економічного становища регіону та розробити оптимальні пропорції стимулювання розвитку депресивних зон.

2. Найбільш місткими для регіонального аналізу в умовах глобалізації світового господарства є показники: коефіцієнт регіональної асиметричності, пропорційність галузево-територіальних змін, ефективність прямих іноземних інвестицій та ін., які дозволяють визначити найбільш «вузькі місця» розвитку різних територій країни та розробити ймовірні варіанти системної допомоги їм.

3. Сучасна дослідна модель регіональної асиметрії тяжіє до розрахунків складних поліструктурних показників, які зараз об'єднують три-чотири індикатори, а в перспективі їх має налічуватися не менше п'яти-шести, які утворюватимуть у подальшому «кластер регіонального аналізу».

На сьогодні існує значний масив підходів до оцінки регіональних асиметрій. Зупинимось на їх обґрунтуванні з метою розробки методичних та математичних засад діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку.

Так, Галачієва С.В. пропонує регіональні асиметрії оцінювати за евклідовою відстанню [149].

Евклідова відстань визначається за формулою традиційної відстані між двома точками $\mathbf{P} = (p_1, p_2, \dots, p_n)$ та $\mathbf{Q} = (q_1, q_2, \dots, q_n)$ при цьому евклідова відстань у просторі визначається:

$$\sqrt{(p_1 - q_1)^2 + (p_2 - q_2)^2 + \dots + (p_n - q_n)^2} = \sqrt{\sum_{i=1}^n (p_i - q_i)^2}. \quad (2.1)$$

Про стан регіону та рівень його сталості, на думку Галачієвої С.В., можна дізнатись, прослідковуючи зміни за роками: мінімальної відстані Γ_{\min} , максимальної відстані Γ_{\max} , середньої відстані, статистичних показників (середньоквадратичного відхилення, асиметрії, ексцесу, коефіцієнта варіації тощо). Аналіз динаміки цих показників дозволяє оцінити: рівень сталості розвитку регіону, рівень міжрегіональної диференціації, можливість ведення єдиної регіональної політики для виявлення груп (кластерів) регіонів [149].

Б.Лавровський запропонував розрахунок регіональних асиметрій здійснювати за модифікованим коефіцієнтом варіації [150; 151, с.127]:

$$I_{PAC} = \frac{1}{\lambda^i} \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{e=1}^N (\lambda_e^i - \bar{\lambda}^i)^2} \quad (2.2)$$

де $\bar{\lambda}^i$ - середнє значення показника по країні на душу населення у році i ;

λ_e^i - значення показника у регіоні e на душу населення в році i ;

N – кількість регіонів.

Однією з модифікацій коефіцієнта варіації є зважений коефіцієнт варіації Уільямсона, перевагою застосування якого є врахування чисельності населення при здійсненні регіональних співставлень:

$$V_w = \frac{\sqrt{\sum_i (x_i - \bar{x})^2 \frac{P_i}{P}}}{\bar{x}} \quad (2.3)$$

де P_i – чисельність населення регіону i ;

P – чисельність населення країни в цілому;

x – значення критерію порівняння для i -того регіону;

\bar{x} - середнє по рєгiонах значення критерiю порiвняння.

У 1970 році британським вченим А.Аткінсоном запропоновано оцiнку мiри нерiвностi, пов'язану з функцiєю суспiльного благополуччя, за формулою:

$$A = 1 - \frac{g}{\mu}, \quad (2.4)$$

де g – середнє геометричне розподiлу;

а μ – середнє арифметичне розподiлу.

Вiдповiдно, формула (2.4) може бути записана наступним чином:

$$A = 1 - \frac{\sqrt[n]{x_1 \dots x_n}}{\bar{x}}, \quad (2.5)$$

де $\{x_1, \dots, x_n\}$ означає базовий розподiл в окремо взятому вимiрi.

\bar{x} - середнє арифметичне iз сукупностi x .

Дана методика набула широкого застосування. Зокрема, при розрахунку iндексу людського розвитку [152], A розраховується для кожної змiнної (очiкуваної тривалостi життя, середньої тривалостi навчання i доходами/витратами на душу населення). При цьому слiд враховувати, що при розрахунку середнього геометричного первиннi данi не повиннi мiстити нульових значень.

Нерiвнiсть розподiлу величин за певними ознаками показує також коефiцiєнт Джинi, який приймає значення вiд 0 до 1. При цьому нульове значення характеризує абсолютну рiвнiсть, а одиниця – повну нерiвнiсть. Його застосовують при спiвставленнi рiвнiв доходiв домогосподарств, що є одним iз важливих показникiв соцiально-економiчної нерiвностi в країні.

Коефiцiєнт Джинi розраховують, як правило, за допомогою кривої Лоренца, що зображує частку величини y , яка зосереджується на x % популяцiї з найменшим значенням цiєї величини.

Коефiцiєнт Джинi є вiдношенням площi сегмента, створеного кривою Лоренца, i лiнii рiвномiрного розподiлу до площi трикутника нижче лiнii рiвномiрного розподiлу (Додаток Б.1) [153].

Коефiцiєнт Джинi розраховують за формулою:

$$G = 1 + \frac{1}{n} - \frac{2}{n^2 y} (y_1 + 2y_2 + 3y_3 + \dots + ny_n) \quad (2.6)$$

де n – кiлькiсть iндивiдiв;

y_1, \dots, y_n – індивідуальні доходи в порядку зменшення;
 \bar{y} – середній дохід по країні.

Для співставлення регіонів України, статистичні дані містять, як правило, узагальнюючі показники, наприклад, загальна сума сукупного доходу для 10 % найбільш багатих верств населення. Тому для визначення коефіцієнта Джині зручно користуватись формулою Брауна [154, с 554]:

$$G = 1 - \sum_{k=1}^n (X_k - X_{k-1})(Y_k - Y_{k-1}), \quad (2.7)$$

де G - коефіцієнт Джині;

X_k - кумульована частка населення (населення попередньо ранжоване за зростанням доходів);

Y_k - частка доходу, яку в сукупності отримує X_k ;

N - кількість домогосподарств.

Чим меншим є коефіцієнт Джині, тим менше розшарування серед вибраної групи. При цьому коефіцієнт Джині не враховує джерела доходу.

Фахівцями Інституту економіко-правових дослідів НАН України запропонований авторський підхід до розрахунку коефіцієнта Джині з використанням методу розрахунку площ криволінійних трапецій [155, с. 230].

Подібним до коефіцієнта Джині є індекс Тейла, який також характеризує соціальну нерівність [156] та базується на оцінці інформаційної ентропії.

На відміну від коефіцієнта Джині, індекс Тейла дозволяє оцінити причини соціальної нерівності шляхом його розрахунку для кожної соціальної групи у вигляді зваженої суми індексів Тейла.

$$T_1 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{x_i}{\bar{x}} \times \ln \frac{x_i}{\bar{x}} \right) \quad (2.8)$$

де x_i дохід i -го індивідуума,

$\bar{x} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N x_i$ - середнє значення доходу;

N – кількість індивідуумів у популяції.

Якщо доходи усіх індивідуумів рівні, то індекс Тейла рівний нулю. Якщо дохід зосереджений в одних руках, то індекс Тейла рівний $\ln N$.

Для оцінки рівня концентрації ринку використовують коефіцієнт Герфіндаля, який визначається через сумування піднесеної до квадрату відносної частки ринку кожної фірми певної галузі (P_1, \dots, n):

$$H = P_1^2 + P_2^2 + \dots + P_n^2, \quad (2.9)$$

де H – коефіцієнт Герфіндаля, що характеризує рівень концентрації
 P_1, \dots, P_n – частка ринку n -ної фірми.

Зі зростанням концентрації ринку, індекс Герфіндаля збільшується. Максимального розміру (10 000) він досягне тоді, коли на ринку діятиме лише одна фірма.

Такий підхід може бути використаний при оцінці регіональних асиметрій економічного розвитку за показником частки обсягів реалізованої продукції певної сфери економічної діяльності в i -тому регіоні. При цьому дещо зміниться інтерпретація результатів дослідження. Значення у 10 000 характеризуватиме найвищий рівень регіональної асиметрії, при зменшенні якого зростатиме рівень симетрії.

В якості показника, який характеризує ступінь асиметрії розвитку регіонів України, Шубна О.В. пропонує використовувати індекс регіональної асиметрії, який враховує різницю у розмірі валового регіонального продукту (ВРП), що доводиться на гривну витрат населення в регіональному розрізі.

Для розрахунку коефіцієнта регіональної асиметрії пропонується використовувати формулу [157, с.445]:

$$I_{PAC} = 1 - \left(\sum_{i=1}^n \frac{BPI'_i \times B'_i}{20000} + \sum_{i=2}^n \frac{B'_i \times \sum_{j=1}^{i-1} BPI'_j}{10000} \right) \quad (2.10)$$

де I_{PAC} – індекс регіональної асиметрії; n – кількість регіонів ($i=1, n ; j=1, n$);
 BPI' – частка ВРП регіону у ВРП країни; B' – частка витрат населення регіону у інтегральних витратах населення країни.

Індекс регіональної асиметрії може мати значення в діапазоні від нуля до одиниці. З наближенням значення індексу до нуля, ступінь регіональної асиметрії знижується. При розрахунку індексу регіональної асиметрії пропонується відсортувати регіони за відношенням ВРП до витрат їх населення.

Даний підхід базується на розрахунку асиметрій відносно ВРП та витрат населення. На нашу думку, для виявлення регіональних асиметрій сталого

розвитку його слід доповнити екологічними параметрами та розширити спектр соціально-економічних.

Для характеристики рівня регіональної асиметрії доцільним є також використання квінтильного та децильного коефіцієнтів диференціації. Їх перевагами є простота розрахунків. Квінтильний коефіцієнт характеризує співвідношення рівня доходів (витрат) 20 % найбільш забезпечених верств населення до рівня доходів (витрат) 20 % найменш забезпечених верств населення. Децильний коефіцієнт диференціації розраховуються подібно квінтильному, але для порівняння використовують відомості про доходи (витрати) 10 % найзаможніших та 10 % найбідніших верств населення.

Такий підхід доцільно використовувати не лише для оцінки рівня доходів індивідуумів, а й при визначенні регіональних асиметрій за іншими параметрами, порівнюючи 10 % (20 %) регіонів з найвищими значеннями показників та 10 % (20 %) регіонів з найнижчими значеннями показників.

Разом з тим, слід враховувати, що квінтильний, децильний коефіцієнти, так як і коефіцієнти Джині та Герфіндаля, індекс Тейла характеризують концентрацію ознаки, опосередковано відображаючи і міру диференціації. Однак об'єктивно оцінити рівень асиметричності сталого розвитку регіону за ними неможливо, їх висновки характеризують міру концентрації, тобто зосередження певної ознаки у певних регіонах, а не різниці між регіонами.

Дослідження регіональних асиметрій доцільне за допомогою розрахунку куртозису, який дозволяє охарактеризувати нормальний розподіл ознак. На відміну від інших показників, він дозволяє оцінити не сам розподіл, а відхилення конкретної вибірки від нормальної. При цьому куртозис є показником, що характеризує гостроту вершини та товщину хвостів одновимірного розподілу. Приклад графічного зображення куртозису подано у додатку Б.2.

Куртозис оцінюють за допомогою формули:

$$k = \frac{\mu_4}{\sigma^4}, \quad (2.11)$$

де μ_4 – четвертий нормальний момент розподілу;
 σ^4 – квадрат дисперсії.

Нормальним вважається розподіл, що відповідає рівню куртозису 3 ($k = 3$). Відповідно, для оцінки відхилення реального стану від нормального використовують модель:

$$k - 3 = \frac{\mu_4}{\sigma^4} - 3. \quad (2.12)$$

Після певних перетворень, формулу розрахунку куртозису можна представити у вигляді:

$$Es = \frac{n(n+1) \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^4}{(n-1)(n-2)(n-3)S^4} - \frac{3(n-1)^2}{(n-2)(n-3)} \quad (2.13)$$

Передує розрахунку куртозису, прийнятий у статистиці розрахунок:

- дисперсії (характеризує рівень відхилення показника відносно їх середнього значення і визначається у квадраті (момент другого порядку));
- середньоквадратичного відхилення (волатильності) (корінь квадратний з дисперсії), який дозволяє порівнювати різновимірні величини;
- асиметрії (третій центральний момент), яка також характеризує відхилення показника відносно середнього значення, але на відміну від дисперсії, вимірюється не середня дистанція відхилень, а їх перекид вліво чи вправо від середнього. Визначається шляхом поділу дисперсії на волатильність у третій степені (куб стандартного відхилення).

Н.Кизим, О.Ранєєва та О.Бобкова нерівномірність регіонального розвитку в Україні пропонують визначати за формулою регіональних асиметрій [158, с. 224]:

$$AS = \sqrt{\frac{n}{\sum_i (y_i - \mu)^2}} \times \frac{\sum_i (y_i - \mu)^3}{\sum_i (y_i - \mu)^2}. \quad (2.14)$$

В.Чужиков, Р.Фещур, Л.Ковальська, О.Салівончик рівень просторової асиметрії пропонують вимірювати за допомогою методів математичної статистики, що передбачають розрахунок показників [159; 160, с.55; 161, с.89]:

- середнього лінійного відхилення:

$$\bar{d} = \frac{\sum |x_i - \bar{x}|}{n} \quad (2.15)$$

де n – кількість регіонів;

x – значення критерію порівняння для і-того регіону;

\bar{x} - середнє за регіонами значення критерію порівняння.

- середнього квадратичного відхилення:

$$\delta = \sqrt{\frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n}}, \quad (2.16)$$

- коефіцієнта просторової асиметрії:

$$\gamma = \frac{\delta}{d}, \quad (2.17)$$

При розрахунку цього коефіцієнту, слід звернути увагу, що середньоквадратичне відхилення повинне знаходитись у чисельнику формули.

- рівня істотності асиметрії:

$$K_a = \frac{\gamma}{\varepsilon}, \quad (2.18)$$

де: ε - середня квадратична похибка асиметрії:

$$\varepsilon = \sqrt{\frac{6(n-1)}{(n+1)(n+3)}}. \quad (2.19)$$

Інтерпретація значень коефіцієнта істотності подана у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Інтерпретація коефіцієнта істотності асиметрії

Значення	Рівень асиметрії
< 2	Незначний рівень асиметрії
Від 2 до 3	Помірний рівень асиметрії
> 3	Високий рівень асиметрії

Таким чином, на сьогодні існує значна математична база оцінки рівня регіональних асиметрій, які будуть закладені нами у методику проведення діагностики.

Проведення діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку вимагає дотримання певних принципів, основними з яких, на нашу думку, є:

- комплексність, що забезпечує врахування як соціальних, так і економічних та екологічних складових сталого розвитку регіону;
- системність, яка передбачає підбір системи показників сталого розвитку регіону у їх взаємозв'язку, що забезпечуватиме аналіз рівня, динаміки, структури та результативності функціонування регіону;
- об'єктивність, що передбачає достовірність вихідних даних при виборі базових показників сталого розвитку регіону;

- прозорість, що проявляються у поінформованості зацікавлених осіб щодо результатів проведеної діагностики.

Базуючись на вищенаведених принципах, спробуємо розробити методичний підхід до діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку України.

Методика діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку потребує в першу чергу формування етапів та напрямів проведення. З врахуванням поставлених у роботі завдань, на нашу думку, найбільш об'єктивним та системним є підхід до проведення діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку, схематичне зображення етапів та напрямків якого подано на рис. 2.1.

На нашу думку, така методика діагностики повинна містити два напрямки: діагностику асиметрій за передумовами сталого розвитку регіонів та діагностику асиметрій за досягнутими результатами сталого розвитку регіонів. Перший напрямок зумовлений необхідністю виокремлення стартових передумов до забезпечення сталого розвитку, що породжує об'єктивний рівень асиметрії. Другий напрямок передбачає оцінку досягнутих рівнів сталого розвитку регіону за параметрами сталості, що породжує прийнятний або ж надмірний рівень асиметрії. Співставлення цих двох напрямків дозволить оцінити регіональні асиметрії з позиції використання регіонами України своїх можливостей.

Другий напрямок, який спрямований на діагностику регіональних асиметрій сталого розвитку за досягнутими результатами, передбачає три піднапрямки проведення оцінки: діагностика регіональних асиметрій *за рівнями* соціального, економічного та екологічного розвитку; діагностика регіональних асиметрій *за динамікою* параметрів соціального, економічного та екологічного розвитку; діагностика регіональних асиметрій *за ефективністю* соціального, економічного та екологічного розвитку.

Проведення діагностики за цими піднапрямками дозволить комплексно оцінити регіональні асиметрії розвитку регіонів України за результатами функціонування соціо-еколого-економічної системи.

Перший піднапрямок характеризуватиме рівень розвитку регіону за результуючими показниками соціального, економічного та екологічного розвитку за кількісними параметрами на душу населення. Другий - визначатиме динаміку показників першого напрямку. Третій - дозволить провести діагностику регіональних асиметрій за ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи.

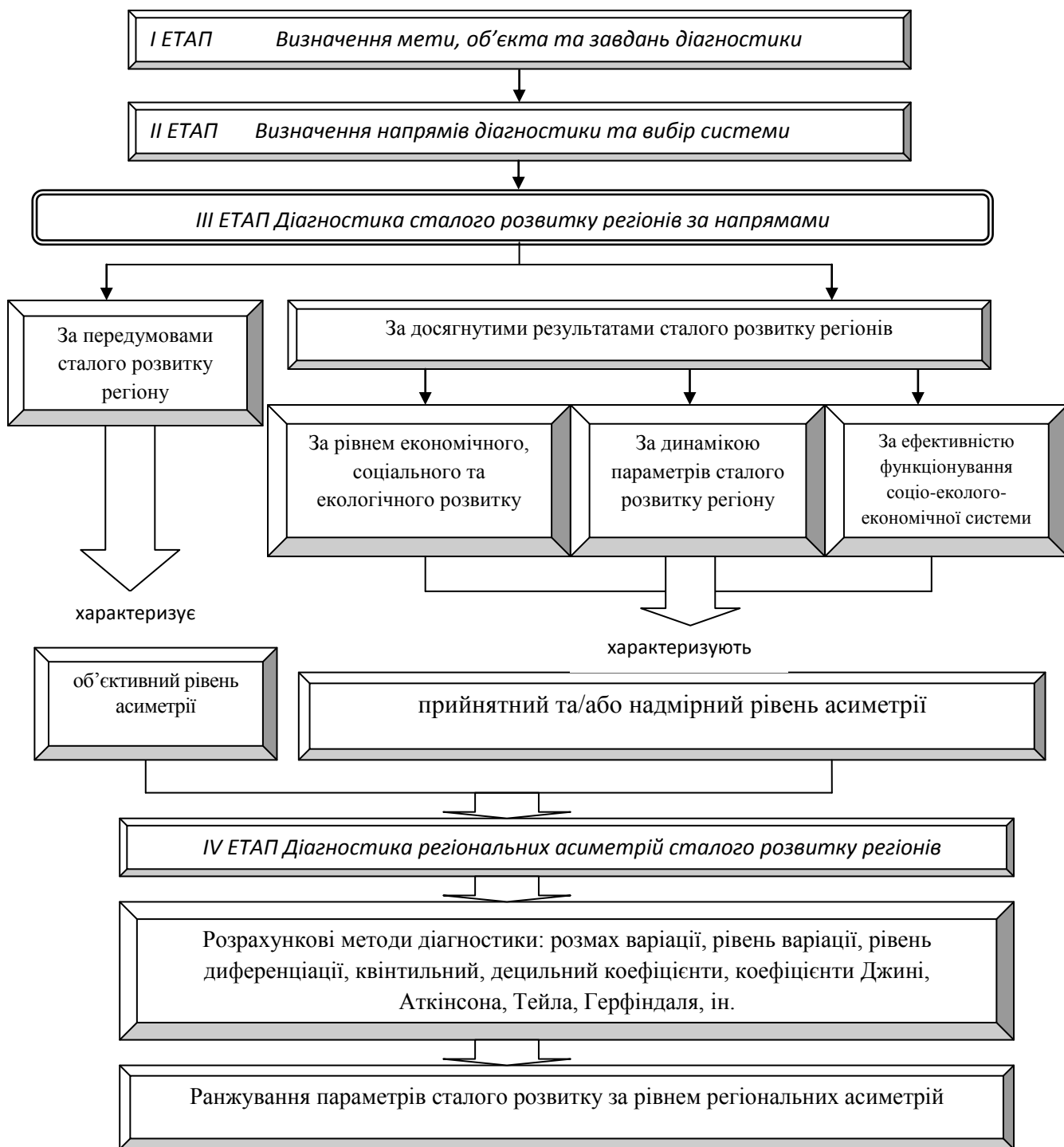


Рис. 2.1. Етапи та напрямки діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку

Одним із важливих елементів формування методики проведення діагностики регіональних асиметрій є обґрунтування системи показників, тобто певних кількісних параметрів, які характеризуватимуть наявність та використання вихідних можливостей регіону. Зупинимось на обґрунтуванні показників, обраних для співставлення регіонів України за параметрами

сталого розвитку. Базуючись на вищенаведених принципах та напрямках проведення діагностики, систему показників діагностики регіональних асиметрій досягнутих рівнів сталого розвитку будемо формувати за напрямками:

- діагностики регіональних асиметрій за передумовами сталого розвитку;
- діагностики регіональних асиметрій за рівнями соціального, економічного та екологічного розвитку
- діагностики регіональних асиметрій за динамікою параметрів соціального, економічного та екологічного розвитку;
- діагностики регіональних асиметрій за ефективністю соціального, економічного та екологічного розвитку (з виокремленням регіональних асиметрій за територіально-галузєвою структурою).

На основі такої оцінки будемо досліджувати регіональні асиметрії сталого розвитку у розрізі адміністративно-територіальних одиниць країни.

На сьогодні існує чимало підходів до оцінки рівнів сталого розвитку на макро-, мезо- та макрорівнях, які у тій чи іншій мірі дозволяють оцінити рівень розвитку регіону за економічними, соціальними та екологічними параметрами.

Зазначені методики базуються на підборі показників оцінки та їх кількісному обрахунку.

Найбільш поширеними є методики, що базуються на зведенні часткових показників в агрегований індекс сталого розвитку. Існуючі методики оцінки рівня сталого розвитку територій, систематизовані авторами на основі [162; 163, с.135; 12, с.9, ін.] подано у додатку Б.3.

Наведені методичні підходи характеризуються спільною рисою – вони базуються на агрегуванні часткових показників в інтегральний індекс.

На основі цих підходів спробуємо розробити систему показників для діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку України, адаптовану до сучасних реалій вітчизняної економіки та доступної статистичної інформації.

Методика діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку повинна містити окрім результуючих характеристик, показники, що характеризують передумови сталого розвитку регіонів. Система таких показників подана у додатку Б.4.

Наступним етапом діагностики є дослідження регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку. Така оцінка повинна базуватись на показниках, що характеризують економічні, соціальні та екологічні параметри сталого розвитку.

Співставлення регіонів України за передумовами та рівнем сталого розвитку дозволить оцінити регіональні зусилля у досягненні результатів.

Система показників діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку подана у додатку Б.5.

Нами обрано три основні блоки оцінки: економічний, соціальний та екологічний, які у сукупності дозволять оцінити рівень регіональних асиметрій за основними параметрами сталого розвитку. Важливим при виборі системи показників є їх співставність за регіонами, яка досягається шляхом забезпечення порівнянності показників шляхом їх розрахунку на душу населення чи одиницю площі. Виключення становлять відносні показники у вигляді коефіцієнта чи відсотка, які апіорі є співставними за регіонами. Оцінка регіональних асиметрій за рівнями сталого розвитку не дозволяє виявити тенденції у розвитку регіонів, зусилля регіонів до поліпшення/погіршення досягнутого стану. Відповідь на це запитання дають показники оцінки регіональних асиметрій за динамікою сталого розвитку.

Показники діагностики регіональних асиметрій за *динамікою* параметрів соціального, економічного та екологічного розвитку (додаток Б.6) містять традиційні розрахунки темпів росту та темпів приросту показників, наведених у додатку Б.5. Крім того, дана система показників потребує також графічного представлення.

Доцільність оцінки регіональних асиметрій за динамічними показниками зумовлена потребою діагностувати активність регіону у прагненні досягнення сталого розвитку. Адже високорозвинуті регіони відносно середнього по країні рівня, можуть такими і залишитись, однак це не дозволить оцінити зусилля регіону покращувати ситуацію.

Такий момент є важливим при формуванні механізмів стимулювання регіону до нарощення своїх конкурентних переваг. У доповнення до динамічних показників, слід оцінити регіональні асиметрії за показниками ефективності функціонування соціо-еколого-економічної системи, що дозволить продіагностувати результативність діяльності регіону відносно вкладених ресурсів (додаток Б.7).

У рамках даного блоку показників, слід виокремити діагностику регіональних асиметрій за *територіально-галузевою структурою*, що дозволить виявити територіальні диспропорції у розвитку сфер економічної діяльності регіонів відповідно до показників, що характеризують розвиток певних видів економічної діяльності та ефективність спеціалізації регіонів (додаток Б.8). Крім наведених напрямків діагностики, доцільною є оцінка

регіональних асиметрій розвитку сільських та міських агломерацій, що дозволить виявити інший аспект регіональних асиметрій в Україні. Актуальність такого напрямку дослідження зумовлена регіональними розбіжностями у рівнях життя сільського та міського населення, внаслідок чого зменшується частка населення сільських агломерацій у загальній чисельності населення країни (з 32,5 % у 1991 році до 31,3 % у 2010 році). Виявлення цих асиметрій дозволять показники, подані у додатку Б.9.

Наведена система показників дозволить виявити регіональні асиметрії сталого розвитку України з позиції діагностики причин зменшення розбіжностей між регіонами та районами регіону між собою, оцінити рівень порушення нормального перебігу соціо-еколого-економічних процесів, їх тривалість та динаміку.

У таблиці 2.2 подано основні методи, які будуть нами використані при діагностиці регіональних асиметрій сталого розвитку з інтерпретацією результатів.

У сукупності, використання зазначених методів дозволить провести комплексну діагностику регіональних асиметрій за передумовами та результатами функціонування регіональних соціо-еколого-економічних систем.

На основі наведеної методики, проведемо діагностику регіональних асиметрій сталого розвитку регіонів України.

2.2. Діагностика регіональних асиметрій за передумовами та рівнем сталого розвитку за економічними параметрами

Діагностику регіональних асиметрій доцільно розпочати з оцінки системи показників, що характеризують передумови сталого розвитку, що визначатиме об'єктивний рівень асиметрій, зумовлений стартовими умовами функціонування регіону. Вихідні дані для проведення діагностики регіональних асиметрій за передумовами сталого розвитку наведені у додат. Б.10 та Б.11.

Особливістю таких показників є їх квазіпостійність, тобто відносна незмінність у часі. Матриця позиціонування регіонів за передумовами сталого розвитку подано у додатку Б.12.

Таблиця 2.2

Методи діагностики рівня регіональних асиметрій сталого розвитку

Методи діагностики	Формула розрахунку	Діапазон результатів	Інтерпретація результатів
1	2	3	4
За розмахом варіації (різниця між максимальним та мінімальним значенням)	$Rv = X_{\max} - X_{\min},$ де X_{\max} – максимальне значення; X_{\min} – мінімальне значення.	Залежить від кількісних параметрів	При зменшенні зростає рівень симетрії
За рівнем варіації, %	$V = \frac{\sigma}{\bar{x}} \times 100\%,$ де σ – середньоквадратичне відхилення; \bar{x} – середнє значення	0 – 100 %	< 33 % - симетрія; > 33 % - зростає асиметрія.
За рівнем диференціації (відношення максимального значення до мінімального)	$Rd = X_{\max} / X_{\min},$ де X_{\max} – максимальне значення; X_{\min} – мінімальне значення.	Від 1 до ∞	1 – абсолютна симетрія; > 1 – зростання асиметрії.
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	$I_{PAC} = \frac{1}{\bar{\lambda}^i} \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{e=1}^N (\lambda_e^i - \bar{\lambda}^i)^2},$ $\bar{\lambda}^i$ - середнє значення показника по країні на душу населення у році i ; λ_e^i - значення показника у регіоні e на душу населення в році i ; N – кількість регіонів.	$0 \div \infty$	0 – абсолютна симетрія; > 0 – зростання асиметрії.
За зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона	$V_w = \frac{\sqrt{\sum_i (x_i - \bar{x})^2 \frac{P_i}{P}}}{\bar{x}}$ де P_i – чисельність населення регіону i ; P – чисельність населення країни в цілому.	$0 \div \infty$	0 – абсолютна симетрія; > 0 – зростання асиметрії.

1	2	3	4
За коефіцієнтом Джині	$G = 1 + \frac{1}{n} - \frac{2}{n^2 y} (y_1 + 2y_2 + 3y_3 + \dots + ny_n)$ <p>де n – кількість індивідів; y_1, \dots, y_n – індивідуальні доходи в порядку зменшення; y – середній дохід по країні.</p>	0 ÷ 1	0 – абсолютна симетрія; 1 – абсолютна асиметрія.
За функцією суспільного благополуччя А.Аткінсона	$A = 1 - \frac{\sqrt[n]{x_1 \dots x_n}}{x}$	0 ÷ 1	0 – абсолютна симетрія; 1 – абсолютна асиметрія.
За індексом Тейла	$T_1 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{x_i}{\bar{x}} \times \ln \frac{x_i}{\bar{x}} \right)$	- ln N ÷ ln N; (при N=27, ln 27 = 3,3)	0 – абсолютна симетрія; -ln N, + ln N – абсолютна асиметрія.
За коефіцієнтом Герфіндаля	$H = P_1^2 + P_2^2 + \dots + P_n^2,$ <p>де P_1, \dots, P_n – частка ринку n-ної структури</p>	Від n_i^2 до 10 000, де n – частка i – того регіону	10000 – абсолютна асиметрія; < 10000 – зменшення асиметрії.
За квінтільним коефіцієнтом	$R_{20\%} = \frac{R_{\max 20\%}}{R_{\min 20\%}},$ <p>де R_{\max} – кількісні показники 20 % максимальних значень; R_{\min} – кількісні показники 20 % мінімальних значень</p>	Від 1 до ∞	1 – абсолютна симетрія; > 1 – зростання асиметрії.
За децильним коефіцієнтом	$R_{10\%} = \frac{R_{\max 10\%}}{R_{\min 10\%}},$ <p>де R_{\max} – кількісні показники 10 % максимальних значень; R_{\min} – кількісні показники 10 % мінімальних значень</p>	Від 1 до ∞	1 – абсолютна симетрія; > 1 – зростання асиметрії.
За рівнем істотності асиметрії	$Ka = \frac{\sqrt{\frac{\sum (x - \bar{x})^2}{n}}}{\frac{\sum x - \bar{x} }{n}} / \varepsilon$	Від $-\infty$ до ∞	< 2 – незначний рівень асиметрії; від 2 до 3 – помірний; > 3 – високий рівень.

Систематизація показників для оцінки економічних передумов сталого розвитку базується на оцінці забезпеченості регіонів України природно-ресурсним потенціалом з метою дослідження доступності регіонів до матеріально-сировинної бази; гео економічних умов (наближеності до кордону, столиці та морських портів); транспортної інфраструктури (за щільністю залізничних колій та автомобільних шляхів). Результати оцінки економічних передумов сталого розвитку регіонів показують, що найбільш забезпеченими природно-ресурсним потенціалом є Луганська, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Миколаївська, Херсонська, Чернігівська, Полтавська, Черкаська області та АР Крим. Найменш забезпеченими є Чернівецька, Львівська, Рівненська, Харківська області України.

Діагностика рівня регіональних асиметрій за сукупним природно-ресурсним потенціалом подано у додатку Б.13.

Результати діагностики засвідчують, що за рівнем забезпеченості регіонів природно-ресурсним потенціалом, регіональні асиметрії є незначними. Найбільші відхилення спостерігаються за індексом суспільного благополуччя Аткинсона. За усіма ж іншими підходами до розрахунку, рівень регіональних асиметрій становить біля 25 %, що відповідає двохкратному співвідношенню максимального та мінімального рівнів (за коефіцієнтами диференціації, децильним та квінтільним коефіцієнтами).

Разом з тим, слід вказати на значно вищий рівень асиметрії за середньо територіальними даними (на одиницю площі), ніж за середньодушовими.

Таким чином, можна стверджувати про достатню однорідність розподілу сукупного природно-ресурсного потенціалу за регіонами України. Такий рівень регіональної асиметрії вважатимемо прийнятним, що відповідає середньому рівню симетрії. Проведемо діагностику регіональних асиметрій за гео економічними передумовами сталого розвитку (додаток Б.14).

Результати діагностики регіональних асиметрій за гео економічними передумовами сталого розвитку свідчать про об'єктивний рівень асиметрій та відносну однорідність регіонів держави з наближення до кордону (19 регіонів з 27 є прикордонними), до столиці (що зумовлене центральним положенням м. Київ). Найближче розміщеними до морських портів є приморські регіони України: Одеська, Миколаївська, Херсонська області, АР Крим, м. Севастополь (порти Чорного моря), Донецька, Запорізька (порти Азовського моря).

Перейдемо до діагностики регіональних асиметрій розвитку транспортної інфраструктури (додаток Б.15).

Діагностика регіональних асиметрій за економічними передумовами на основі оцінки транспортної інфраструктури показав об'єктивний її рівень. До регіонів з найбільш розвинутою транспортною інфраструктурою належать Донецька, Львівська та Чернівецька області. Регіонами-аутсайдерами є Херсонська, Миколаївська області та АР Крим. Разом з тим, країна за даною характеристикою не є надмірно диференційованою.

Таким чином, результати діагностики економічних передумов сталого розвитку дозволяють зробити висновок про відносну рівномірність регіонів України щодо вхідних параметрів забезпечення економічного розвитку. Для більш ґрунтовних висновків, зупинимось на діагностиці соціальних та екологічних передумов сталого розвитку регіонів України. Результати діагностики подано у додатках Б.16 та Б.17.

Результати оцінки регіональних асиметрій за кількістю студентів на 10 тис. населення показують значний їх рівень, який перевищує об'єктивний рівень. Така ситуація зумовлена в першу чергу, рівнем розвитку вищої освіти у тих чи інших регіонах. Так, найвищий рівень студентства серед населення спостерігається у м. Київ (1981 осіб), Харківській (928 осіб), Львівській (618 осіб), Одеській (597 осіб) та Запорізькій (573 осіб) областях. Найнижчим цей показник є у Закарпатській (228 осіб), Київській (235 осіб), Кіровоградській (282 осіб), Чернігівська (294 осіб) та АР Крим (283 осіб).

Протилежна ситуація спостерігається за рівнем економічної активності населення, міра асиметрії якого є досить незначною та знаходиться у зоні об'єктивного значення. Тобто, за регіонами України, населення у віці від 15 до 70 років працює з однаковою мірою активності. Регіоном-аутсайдером за цим показником є лише Івано-Франківська область (57 %). Регіонами-лідерами є міста Київ та Севастополь і Чернігівська область.

За рівнем інвалідності населення, регіони України характеризуються прийнятним рівнем асиметрії. Найбільше інвалідів у розрахунку на 1000 осіб населення спостерігається у Хмельницькій, Чернігівській, Житомирській та Черкаській областях.

Таким чином, діагностика регіональних асиметрій за соціальними передумовами сталого розвитку, як і за економічними передумовами, показала прийнятний рівень асиметрій. У перспективі слід звернути увагу на високий рівень асиметрій відносно освітнього рівня населення, адже за рівнем здобуття вищої освіти населення регіонів України значно диференціюється.

Проведемо діагностику регіональних асиметрій за екологічними передумовами сталого розвитку, яка базується на оцінці рівня радіаційного

забруднення. Радіаційна забрудненість території країни обрана у якості екологічної передумови сталого розвитку з причини негативного впливу Чорнобильської катастрофи на територію регіонів країни. Соціально-економічні проблеми стали невіддільними від екологічних. Україну в цілому та її регіони зокрема після 1986 року вважають зоною екологічного лиха, що певним чином зменшує приплив туристичних та інвестиційних потоків у регіони. Тому дослідження регіональних асиметрій у цьому аспекті є надзвичайно актуальним та важливим.

За рівнем забруднення площі регіонів Цезієм-137 вирізняються Одеська, Харківська, Київська, Житомирська області, де рівень забруднення перевищує середній по країні рівень на 50 %. В цілому рівень варіації за даним показником становить 31,2 %. Рівень асиметрії скошено уліво, що свідчить про знаходження більшості регіонів у нижчому від середнього рівня забруднення. Від'ємне значення рівня куртозису засвідчує, що в Україні не сформовано чітко ядра розподілу забруднення Цезієм – 137. Оскільки даний показник є дестимулятором, таке явище є позитивним.

Досить неоднорідною є площа країни щодо щільності забруднення Стронцієм-90 вище допустимого рівня. Результати аналізу вказують на ядро забруднення, яке зосереджено у м.Києві, Київській області, Житомирській, Черкаській, Чернігівській та Одеській областях. Не виявлено джерел забруднення у Запорізькій та Херсонській областях, що стало на перешкоді діагностування регіональних асиметрій за функцією Аткінсона. Низький рівень забруднення Стронцієм-90 спостерігається також у Волинській, Миколаївській, Сумській областях та АР Крим. Коефіцієнт куртозису наближається до нормативного значення, що свідчить про відносно однакову кількість регіонів із забрудненням та без забруднення Стронцієм – 90. Індекс Тейла свідчить про надмірний рівень регіональних асиметрій за цим екологічним параметром. Результати оцінки регіональних асиметрій за площею, забрудненою Плутонієм, свідчать про значну диференціацію регіонів. Так, рівень варіації за цим показником складає 51,1 %, індекс Тейла – 0,47, що свідчить про надмірний рівень асиметрій за цим параметром. Коефіцієнт куртозису відхиляється від нормативного рівня вліво, що свідчить про переважання кількості регіонів з меншим середнього рівня забруднення. Таким чином, діагностика регіональних асиметрій за екологічними передумовами сталого розвитку свідчить про значний їх рівень. Особливо це стосується забруднення Плутонієм.

В цілому проведена діагностика регіональних асиметрій за передумовами сталого розвитку засвідчує допустимий рівень диференціації регіонів, що

вказує на відносну однорідність стартових умов для забезпечення розвитку регіонів України. Співставлення результатів дослідження регіональних асиметрій за передумовами сталого розвитку та досягнутими рівнями дозволить оцінити рівень використання регіонами України свого потенціалу та дослідити їх активність у забезпеченні сталого розвитку.

Економічні параметри сталого розвитку є одними з пріоритетних, адже розвиток економіки забезпечує функціонування сучасного суспільства, продукуючи матеріальні та нематеріальні блага населенню. Протягом становлення незалежності нашої країни, темпи зростання економіки не досягли рівня, який би задовольняв потреби її жителів, забезпечуючи необхідними благами вітчизняного виробництва.

Відкриття кордонів закритої на той час країни зумовило зростання імпорту товарів промислової та непромислової групи, активізувало розвиток торгівлі. Експорт забезпечувався на 100 % сировинною промисловістю.

Приватна власність на засоби виробництва та пов'язане з нею розширення кількості суб'єктів підприємництва кардинально не змінили ситуації.

Певного поштовху набула харчова промисловість, сфера послуг, будівництво, туризм, фінансова сфера.

Однак цей процес по-різному відобразився у регіонах України, породжуючи глибокі регіональні диспропорції у розвитку за соціально-економічними та екологічними параметрами.

З метою виявлення міри таких диспропорцій, зупинимося на діагностиці регіональних асиметрій за рівнями сталого розвитку згідно наведеної вище методики.

Система показників діагностики регіональних асиметрій за економічними параметрами охоплює часовий лаг з 2000 р. до 2010 р.

Результати діагностики (додатки Б.18 та Б.19) показали, що серед економічних параметрів найбільша регіональна асиметрія у 2000 році спостерігалась за обсягом прямих іноземних інвестицій на душу населення, експортом товарів та послуг у розрахунку на одну особу, середнім рівнем доходів місцевих бюджетів (без мб/т) на одну особу наявного населення.

За розмахом варіації, що показує, наскільки велике розходження між одиницями сукупності, що мають найменше і найбільше значення ознаки, найвищий рівень регіональних асиметрій спостерігається щодо валового регіонального продукту на душу населення (4554 грн.), інвестицій в основний капітал на одну особу (1312,1 грн.), середнього рівня доходів бюджетів (без мб/т) на душу населення (1220,9 грн.).

Разом з тим, цей показник, характеризуючи абсолютне відхилення, не дозволяє порівняти результати оцінки за окремими параметрами дослідження рівня регіональних асиметрій. Відповідь на це питання дає оцінка рівня варіації, яка показала найбільший рівень асиметрій економічних параметрів за обсягом іноземних інвестицій на душу населення (140 %), експортом товарів та послуг (96,6 %), середнього рівня доходів бюджетів (без мб/т) на душу населення (89,6 %). За цими ж параметрами надмірний рівень регіональних асиметрій виявлено за методикою Б.Лавровського, індексом Тейла, квінтільним та децильним коефіцієнтами, куртозисом та рівнем регіональної асиметрії.

Значний рівень регіональних асиметрій виявлено і щодо частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів (рівень варіації більший 50 %, децильний коефіцієнт більше 19, квінтільний - більший 10).

Об'єктивний рівень регіональних асиметрій спостерігається за показниками частки підприємств, що отримали прибуток (рівень варіації 8,17 %).

Результати показали перевищення у 4,5 рази кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення у м.Київ (117 од.) порівняно з Тернопільською областю (26 од.).

Регіонами-лідерами за показником ВРП у 2000 році були м. Київ, Запорізька, Дніпропетровська, Донецька, Полтавська та Київська області. Регіонами – аутсайдерами є Чернівецька, Тернопільська, Закарпатська, Кіровоградська, Херсонська області та м. Севастополь (додаток Б.20).

Ці ж регіони лідирують за рівнем інвестицій в основний капітал, експортом товарів та послуг, середнім рівнем доходів бюджетів (без мб/т), що припадають на душу населення.

Такі ж тенденції у співставленні між регіонами спостерігаються і щодо обсягу іноземних інвестицій, де регіонами-лідерами є м. Київ, Київська, Полтавська та Запорізька області. Найменший обсяг іноземних інвестицій припав у 2000 році на Чернівецьку, Хмельницьку, Луганську та Вінницьку області.

Слід зазначити значний рівень оберненої кореляції між значенням вищенаведених економічних показників розвитку регіону з показником, що характеризує частку трансфертів у доходах місцевих бюджетів. Так, м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька області, які за більшістю показників економічного розвитку є регіонами-лідерами, отримують значно менше трансфертів для поповнення ресурсів місцевих бюджетів. Зокрема, 0,12 % становить частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевого бюджету

м.Київ, 3,7 % - Дніпропетровської області, 7,5 % - Донецької області. До регіонів з високим рівнем бюджетної спроможності у 2000 році також відносились АР Крим (4,9 %) та Одеська область (9,1 %).

Регіональною симетричністю характеризується ефективність діяльності підприємств в Україні у 2000 році, що відображається на показнику, що відображає частку прибуткових суб'єктів господарювання.

Середній по країні рівень становив 62,3 %, максимальне відхилення від якого у сторону збільшення становить 11,1 % та 11,7 % у меншу сторону.

Слід відмітити також регіональну нерівномірність розвитку малого підприємництва в Україні у 2000 році, рівень варіації якої становить 40,6 %. Найбільш економічно активними за даним параметром були Херсонська, Миколаївська, Львівська та Донецька області і міста Київ та Севастополь.

Така ситуація свідчить, що з 2000 року регіони України розподілились на сектори розвитку малого, великого та середнього бізнесу. Великий бізнес зосереджувався, в основному, у старопромислових регіонах (Донецька, Запорізька, Дніпропетровська, Луганська області), що спеціалізувались на видобуванні природних ресурсів (зокрема, вугілля). Показники експорту товарів та послуг у цих регіонах є також найбільшими, що свідчить про сировинну орієнтованість експорту в Україні. Така ситуація не є позитивною, адже не сприяє нарощуванню обсягів виробництва та реалізації продукції з високою часткою валової доданої вартості. Малий бізнес активно розвивався у 2000 році у містах Києві та Севастополі, Львівській, Миколаївській, Херсонській, Донецькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Харківській областях та АР Крим. Кожен з цих регіонів спеціалізується на розвитку певних видів промислів. На жаль, у 2000 році низьким є рівень розвитку підприємництва у Вінницькій, Тернопільській, Хмельницькій, Чернігівській, Чернівецькій, Рівненській, Київській, Волинській областях, що за умов відсутності розвиненого промислового потенціалу не створює умов до нарощення потужної економічної складової сталого розвитку.

Система показників діагностики регіональних асиметрій за економічними параметрами сталого розвитку за даними 2005 року подана у додатку Б.21 результати діагностики – у додатку Б.22.

У 2005 році регіональні асиметрії сталого розвитку за економічними параметрами посилились за показниками валового регіонального продукту, обсягом прямих іноземних інвестицій, інвестицій в основний капітал, кількості малих підприємств. Разом з тим, за такими показниками як експорт товарів та послуг, частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, частка прибуткових

підприємств, середній рівень доходів бюджетів на душу населення, рівень регіональних асиметрій значно зменшився. За рівнем варіації, у 2005 році лідирує показник обсягу прямих іноземних інвестицій (164,9 %), за яким слідує обсяг експорту товарів та послуг (94,5 %), інвестицій в основний капітал (71,7 %), власних доходів місцевих бюджетів (59,5 %).

Значні результати за рівнем регіональних асиметрій за цими показниками показують розрахунки за децильним та квінтільним коефіцієнтами, коефіцієнтом варіації Б.Лавровського та ін.

Беззаперечними лідерами за обсягами прямих іноземних інвестицій у 2005 році були м. Київ (1833,1 ум.од.) та Дніпропетровська область (1698,1 ум.од.), де обсяг іноземних інвестицій у 58,6 рази перевищували значення показника у Чернівецькій області (31,3 ум.од.). Низький рівень іноземного інвестування притаманний також Тернопільській (35,3 ум.од.), Вінницькій (46,4 ум.од.), Хмельницькій (56,1 ум.од.), Кіровоградській (63,1 ум.од.) областям. Розрахунок рівня куртозису свідчить за цим показником свідчить про знаходження більшості регіонів у діапазоні значно нижчому середнього по країні рівня.

Позитивними є зміни 2005 року відносно 2000 р. частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів та середнього рівня доходів місцевих бюджетів (без мб/т), за якими рівень регіональних асиметрій зменшився.

Лідерами за показником валового регіонального продукту залишаються м.Київ, Донецька, Дніпропетровська, Полтавська та Запорізька області (додаток Б.23). Регіонами-аутсайдерами у 2005 році були Тернопільська, Чернівецька, Закарпатська області. Позитивними змінами відмічено місто Севастополь, який змістився з четвертої позиції знизу відносно ВРП на 11 позицію зверху. Негативна динаміка прослідковувалась для Житомирської, Хмельницької областей, які значно поступились позиціям 2000 року.

Регіонами-лідерами за показником експорту товарів та послуг залишаються все ті ж Дніпропетровська, Донецька, Запорізька області та м. Київ, до яких приєдналась Полтавська область з показником експорту на душу населення у 1214,8 ум.од. при середньому по країні рівні у 855 ум.од.

Слід вказати на значний ріст кількості малих підприємств в цілому у країні та її регіонах у 2005 році порівняно з 2000 р. Так, в середньому на 10 тис.осіб наявного населення кількість малих підприємств зросла з 44 до 63. Регіонами-лідерами за цим показником стали міста Київ та Севастополь, АР Крим, Миколаївська та Харківська області. Дещо нижчими спостерігались показники у Луганській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській та

Чернігівській областях, що свідчить про низьку економічну активність населення.

У 2010 році відносно попередніх років зберігаються тенденції нарощення регіональних асиметрій щодо обсягу іноземних інвестицій (таблиця 2.3, додатки Б.23 - Б.25), рівень диференціації за якими склав 132,2 раза, квінтільний коефіцієнт 30,8 рази та децильний коефіцієнт 57,5 рази. Регіонами-лідерами є м.Київ, Дніпропетровська та Харківська області.

Зріс у 2010 році рівень регіональних асиметрій за обсягом валового регіонального продукту. При цьому зберігали лідерство все ті ж регіони України. Слід вказати на зростання абсолютного виміру обсягу ВРП на душу у динаміці протягом 2000-2010 років (додаток Б.26).

Так, в середньому по країні, обсяг ВРП на душу населення зріс у 7,5 рази і склав 23600 грн. проти 2788 грн. 2000 року.

Рівень варіації за ВРП у 2010 році склав 56 % проти 36,7 % 2000 року. Це вказує на зростання диференціації регіонів за рівнем використання та нарощення економічного потенціалу.

Зростання ВРП за децильним коефіцієнтом у 2010 році відносно 2000 склало 2,3 рази (з 25,3 у 2000 році до 57,5 у 2010 році).

Слід вказати на зростання рівня регіональних асиметрій у 2010 році відносно 2005 р. за показниками: ВРП, обсягу іноземних інвестицій, експорту товарів та послуг, частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів. Разом з тим, ситуація поліпшилась щодо обсягів інвестицій в основний капітал, середнього рівня доходів бюджетів, кількості суб'єктів малого підприємництва. Щодо кількості малих підприємств, то слід вказати на суттєві зрушення у 2010 році відносно нарощення даного показника. Так, якщо у 2000 році на 10 тис. осіб наявного населення припадало у середньому по регіонах 44 од. суб'єктів малого підприємництва, то у 2005 році уже 63, а у 2010 році – 464, тобто збільшились у десять разів. Це свідчить про нарощення економічної активності населення регіонів. Найбільш суттєвий ріст спостерігався у Миколаївській, Київській, Харківській, Чернівецькій областях та містах Києві і Севастополі. Розвиток суб'єктів малого бізнесу позитивно відображається на рівні ВРП, доходах населення і є передумовою формування середнього класу у державі. Тому стрімке зростання протягом 2005-2010 років кількості суб'єктів малого підприємництва в усіх регіонах країни слід вважати позитивною передумовою забезпечення сталого розвитку регіонів та країни в цілому.

Таблиця 2.3

Результати діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку у 2010 році (економічний блок)*

Методи діагностики	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн.	Обсяг іноземних інвестицій на душу населення, ум.од.	Інвестиції в основний капітал на одну особу, грн.	Експорт товарів та послуг у розрахунку на одну особу, ум.од	Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів , %	Частка підприємств, що отримали прибуток, у % до загальної кількості підприємств	Середній рівень доходів бюджетів (без мб/т) на одну особу наявного населення, грн.
За розмахом варіації	59485	7886,1	7841	3443,5	341	63,4	17	4407
За рівнем варіації, %	56,049	217,633	55,163	94,816	17,767	26,003	6,159	52,426
За рівнем диференціації	6,438	132,216	6,073	29,064	1,953	8,124	1,329	5,896
За евклідовою відстанню	59482,568	7723,43	8755,088	4615,581	428,771	74,048	19,022	4282,283
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,560	2,176	0,552	0,948	0,178	0,260	0,062	0,524
За зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона	0,682	2,733	0,619	1,199	0,185	0,291	547,702	4238,164
За функцією благополуччя А.Аткінсона	0,090	0,540	0,101	0,322	0,014	0,056	0,001874	0,078
За індексом Тейла	0,115	0,978	0,121	0,370	0,015	0,041	0,001885	0,099
За коефіцієнтом Герфіндаля	486,722	2124,592	483,074	703,330	382,061	395,413	371,776	472,167
За квінтільним коефіцієнтом	3,047	30,752	3,454	11,412	1,574	2,154	1,188	2,765
За децильним коефіцієнтом	3,859	57,523	4,322	18,906	1,691	2,619	1,234	3,395
За рівнем істотності асиметрії	3,73	4,98	3,35	3,00	2,81	6,21	2,90	3,86

*розраховано авторами

Передумовами стрімкого зростання кількості малих підприємств протягом вказаного періоду вважаємо політичну та економічну лібералізацію у країні у даний період. Негативною є динаміка зростання частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів з 36,6 % у 2000 році до 48,7 % у 2010 році, що свідчить про централізацію бюджетної системи України (додаток Б.27).

При цьому слід вказати на зменшення рівня регіональних асиметрій за цим показником, що характеризує зростання частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів у всіх регіонах країни за виключенням м.Київ. Якщо у 2000 році частка трансфертів у місцевих бюджетах м.Києва, АР Крим, Дніпропетровської, Донецької та Одеської області становила від 0,12 до 9,1 %, то у 2010 році найнижчим є рівень даного показника (крім м.Київ) у 35,8 %.

Відповідно такою ж є ситуація за рівнем доходів бюджетів (без мб/т) на одну особу, який, за виключенням показника м.Києва становить у 2010 році від 900 до 2200 грн. (у м.Київ – 5307,2 грн.) (додаток Б.27).

Регіони України протягом аналізованого періоду були полярними за експортом товарів та послуг (додаток Б.28). Фактично лише Дніпропетровська, Донецька, м.Київ, Полтавська, Миколаївська, Луганська та Запорізька області забезпечують увесь експорт країни. Це, як зазначалось вище, свідчить про сировинну орієнтованість експорту та породжує тіньові процеси у цих регіонах через розширені можливості зловживання щодо відшкодування податку на додану вартість.

Об'єктивний рівень регіональних асиметрій протягом аналізованого періоду спостерігається щодо частки прибуткових підприємств (додаток Б.29), за якою протягом 2000-2010 років рівень варіації коливався у межах 6-8 %, що є досить низьким показником і свідчить про відносну однорідність регіонів за рівнем економічної результативності господарювання підприємств. Середній рівень прибутковості діяльності становить 59 % у 2010 році, тоді як у 2005 році цей показник становив 66,5 %, у 2000 році – 62,3 %.

Така ситуація не є позитивною, адже на сьогодні 41 % підприємств в Україні є збитковими, що зумовлює недоотримання регіонами держави бюджетних платежів, стримує оновлення основного капіталу підприємства, гальмуючи сталий розвиток регіонів країни.

Створення сприятливих умов для підприємств у нарощенні виробничої бази, підвищенні прибутковості є першочерговим завданням державної та регіональної, податкової та бюджетної політики, адже без потужного реального сектору економіки неможливо забезпечити сталий розвиток країни в цілому.

Таким чином, діагностика регіональних асиметрій за економічними параметрами сталого розвитку свідчить про значний їх рівень за обсягами ВРП, іноземних інвестицій, доходів місцевих бюджетів, інвестицій в основний капітал.

Результати показують позитивну динаміку зростання кількості суб'єктів малого підприємництва, період розквіту якого припадає на 2005-2010 роки. Також проведена діагностика дозволила виявити негативні тенденції щодо зростання частки трансфертів у структурі місцевих бюджетів.

2.3. Діагностика регіональних асиметрій рівня сталого розвитку за соціальними та екологічними параметрами

Соціальні параметри сталого розвитку є пріоритетними, адже людське суспільство функціонує у напрямку задоволення своїх потреб, чим зумовлюється необхідність діагностики регіональних асиметрій задоволення цих потреб населенням України.

На сьогодні серед найбільш гострих соціальних проблем в Україні є: зuboжіння населення; низький рівень оплати праці; недостатній рівень соціального захисту населення; високий рівень злочинності; високий рівень безробіття; погіршення демографічної ситуації; недостатній рівень розвитку соціальної інфраструктури тощо.

Завданням державної регіональної політики є забезпечення однакових умов життя населення незалежно від території проживання. Тому з врахуванням вищенаведених проблем, проведемо діагностику регіональної розбалансованості щодо таких соціальних параметрів сталого розвитку як: коефіцієнт демографічного навантаження, рівень злочинності, рівень безробіття, рівень забезпечення населення підприємствами роздрібною торгівлі, ресторанного господарства, амбулаторно-поліклінічними закладами, дошкільними закладами, забезпеченості населення житлом, рівня доходів населення, заробітної плати, депозитних коштів фізичних осіб, рівня смертності. Особливістю диференціації соціальних параметрів сталого розвитку є притаманність їй не лише регіональному, а й класовому аспекту. Йдеться про розподіл населення на багатих та бідних з подальшим зростанням розбіжностей між ними. Більше того, наявність освіти, її високий рівень та кваліфікація не гарантують входження людини до середнього класу. Первинні

показники діагностики регіональних параметрів сталого розвитку за соціальними параметрами наведено додатку Б.29., результати діагностики подано у додатку Б.30.

Результати діагностики регіональних асиметрій за соціальними параметрами сталого розвитку у 2000 році свідчать про об'єктивний їх рівень за більшістю показників. Значний рівень регіональних асиметрій спостерігається лише щодо рівня доходів населення (коефіцієнт варіації становить 62,8 %) та обсягу депозитних коштів (коефіцієнт варіації 108,9 %).

За іншими ж параметрами коефіцієнт варіації не перевищує 40 %, що свідчить про низький рівень регіональної диференціації населення за соціальними показниками у 2000 році.

Найбільш однорідними є регіони України щодо забезпеченості населення житлом, демографічного навантаження, рівня смертності. Дещо вищим є рівень регіональних асиметрій за рівнем безробіття, злочинності, забезпеченості закладами соціальної інфраструктури, рівня середньомісячної заробітної плати.

Регіонами-лідерами за рівнем доходів населення у 2000 році в Україні були міста Київ та Севастополь, Дніпропетровська, Донецька та Запорізька області. Регіонами-аутсайдерами - Закарпатська, Чернівецька та Тернопільська (додаток Б.31).

Середній рівень забезпеченості населення житлом у 2000 році становив 20,7 кв.м. на душу населення. Найвищий рівень забезпеченості населення житлом спостерігається у Вінницькій та Черкаській областях. Найменш забезпеченими житлом були жителі АР Крим, міст Києва та Севастополя та Львівської області.

Регіонами-лідерами за показником рівня оплати праці працівників є місто Київ, Дніпропетровська, Донецька та Запорізька області. Тобто спостерігається високий рівень кореляції між рівнем економічного розвитку регіонів та рівнем заробітної плати працівників.

Про рівень матеріальної забезпеченості населення регіонів у значній мірі свідчить рівень депозитів фізичних осіб. За даним показником, регіональні асиметрії є значними. Найвищий рівень депозитів спостерігається у містах Києві та Севастополі, Дніпропетровській, Запорізькій та Львівській областях.

Найнижчою є фінансова спроможність населення та рівень його довіри до банківських установ у Київській, Закарпатській, Хмельницькій, Чернівецькій, Рівненській, Вінницькій областях.

Високий рівень смертності дітей у віці до 1 року спостерігався у 2000 році у Донецькій, Запорізькій, Одеській, Луганській, Чернігівській областях. Значно

нижчим є цей показник у Полтавській, Київській, Закарпатській, Вінницькій областях. На отримані результати за цим показником впливає як стан здоров'я населення, так і екологічна ситуація у регіонах країни, рівень розвитку сфери охорони здоров'я.

Розмах варіації за рівнем безробіття у 2000 році за регіонами України становив 9 %. Найвищий рівень безробіття спостерігався у Чернівецькій (17,1 %), Сумській (14,9 %), Кіровоградській (14,9 %) областях та м. Севастополь (14,7 %), Миколаївській області (14,6 %). Найнижчим рівнем безробіття характеризувались м. Київ (8,6 %), Донецька (9,7 %), Волинська (10 %), Полтавська (10,1 %) області.

Середній по країні рівень безробіття у 2000 році становив 11,6 %, що є досить значним показником.

Діагностика регіональних асиметрій за соціальними параметрами сталого розвитку за даними 2005 року подана у додатках Б.32 та Б.33.

У 2005 році регіональні асиметрії за обраними показниками, що характеризують соціальні параметри сталого розвитку зазнали певних змін.

Так, якщо за рівнем демографічного навантаження, забезпечення населення амбулаторно-поліклінічними та дошкільними закладами, наявного доходу на душу населення, середньомісячної заробітної плати та обсягом депозитних коштів фізичних осіб регіональні асиметрії зменшились, то за іншими показниками ситуація погіршилась і регіональні асиметрії зросли.

Посилилась розбіжність між регіонами України у 2005 році щодо рівня злочинності (коефіцієнт варіації зріс з 29,1 % до 36,7 %; індекс Гейла з 0,04 до 0,07). Разом з тим, рівень асиметрії за цим показником є допустимим. Середній рівень злочинності за кількістю потерпілих від злочинів по регіонах країни зріс на 15,4 %, що свідчить про негативну динаміку злочинності та посилення її регіональної неоднорідності. Найвищий рівень злочинності спостерігається у більш урбанізованих регіонах, зокрема Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській областях та м.Київ. Низький рівень злочинності припадає на Житомирську, Закарпатську, Івано-Франківську, Київську, Рівненську та Тернопільську області.

Розшарування регіонів за рівнем безробіття зросло у 2005 році на 5,1 %, при цьому найнижчий рівень безробіття склав 3,4 % у м.Севастополь, а найвищий – 9,8 % спостерігався у трьох областях: Житомирській, Черкаській та Чернівецькій.

Слід вказати на зменшення даного показника в цілому по Україні в середньому на 4,4 %, що позитивно характеризує динаміку ринку праці в регіонах України протягом 2000-2005 років.

Значно зменшилась кількість підприємств роздрібної торгівлі протягом аналізованого періоду. Так, в середньому по країні, чисельність підприємств роздрібної торгівлі у 2005 році склала 15,9 % проти 20,9 % у 2000 році. При цьому дещо зріс рівень регіональних асиметрій за цим показником. Така ж ситуація і щодо підприємств ресторанного господарства.

У 2005 році порівняно з 2000 роком на 1% зріс рівень охоплення дітей дошкільними закладами. При цьому рівень регіональних асиметрій зменшився, що характеризують результати діагностики за запропонованими методиками.

Рівень забезпеченості населення житлом у 2005 році зріс на 1,3 кв.м. в розрахунку на одного жителя в середньому по країні, що спричинило зростання рівня регіональних асиметрій за цим параметром. Зростання рівня забезпеченості населення житлом свідчить про динамічний розвиток будівельної сфери у більшості регіонів України. Найменші темпи зростання спостерігались лише у Волинській та Чернівецькій областях.

Позитивною динамікою характеризуються показники матеріальної забезпеченості населення регіонів. Так, рівень доходів фізичних осіб у 2005 році зріс у 3,5 рази порівняно з 2000 роком (з 1755,7 грн. до 6076,7 грн.). Така ж ситуація і щодо середнього рівня заробітної плати, рівень якої зріс також у 3,5 рази. Такі зміни позитивно позначились на динаміці зростання обсягу депозитних коштів фізичних осіб, рівень яких в середньому по регіонах України зріс на 5 %, що хоча і незначно, але сприяло зростанню внутрішнього інвестування в країні.

Рівень регіональних асиметрій за показниками, що характеризують матеріальну забезпеченість населення, значно зменшився у 2005 році. Особливо це стосується рівня наявного доходу на душу населення, коефіцієнт варіації за яким зменшився з 62,8 % до 18,8 %. Зменшення регіональних асиметрій за рівнем доходів населення є позитивним явищем для країни, що свідчить про наближення держави до виконання конституційних норм.

На 1,9 % зменшився рівень смертності дітей віком до 1 року. Така динаміка є позитивною. Разом з тим, рівень регіональних асиметрій за рівнем смертності немовлят зріс. Найвищий рівень таких ризиків у Донецькій, Івано-Франківській, Луганській, Сумській, Херсонській, Чернівецькій та Чернігівській областях. Нижчими є ці показники у містах Києві та Севастополі. Така ситуація зумовлена, на нашу думку, високим рівнем матеріальної

забезпеченості лікарняних установ сфери охорони здоров'я. Разом з тим, рівень смертності немовлят залишається високим.

Результати діагностики регіональних асиметрій за соціальними параметрами сталого розвитку у 2010 році засвідчили, що за 7 із 12 показниками, рівень асиметрії зменшився (додатки Б.34 та Б.35).

За коефіцієнтом демографічного навантаження рівень регіональних асиметрій зменшився незначно (коефіцієнт варіації на 0,25 %; індекс Тейла та коефіцієнт Б.Лавровського залишилися без змін).

Слід вказати на відносну стабільність даного показника протягом 2000-2010 років (дод. А.36).

Найвищий рівень демографічного навантаження пенсіонерами спостерігається протягом аналізованого періоду спостерігається у Чернігівській, Черкаській, Київській, Луганській, Житомирській, Хмельницькій та Донецькій областях (додаток Б.36).

Серед показників, що впливають на демографічну ситуацію у регіонах країни, варто виокремити показник смертності дітей віком до 1 року (додаток Б.37).

В цілому слід зазначити, що регіональні асиметрії за цим показником не є надмірними. Коефіцієнт варіації у 2010 році становить 13,9, при цьому квінтильний коефіцієнт 1,5, а децильний – 1,64.

Найвищий рівень смертності дітей, віком до 1 року у 2010 році, як і у минулих роках, спостерігається у Донецькій, Закарпатській, Кіровоградській, Івано-Франківській, Запорізькій та Черкаській областях.

Значно кращими є показники у Полтавській, Київській областях та м.Києві, Хмельницькій, Миколаївській, Чернігівській областях.

Як уже зазначалось, на рівень смертності дітей впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори, серед яких одним із найважливіших слід виокремлювати якість діяльності сфери охорони здоров'я.

Слід вказати на негативну динаміку зростання кількості потерпілих від злочинів в середньому за регіонами України (дод. А.37). Так, протягом 2005-2010 років, кількість постраждалих зросла на 3,9 %. При цьому рівень асиметрії збільшився на 3 % за коефіцієнтом варіації та на 18,7 % за індексом Тейла.

До регіонів з високим рівнем злочинності належать АР Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька області та міста Київ і Севастополь (додаток Б.38). Рівень злочинності для території є негативною її характеристикою не лише з позиції безпеки проживання, а й є негативним

фактором погіршення інвестиційної привабливості регіону. Тому боротьба з цим явищем повинна бути пріоритетним завданням регіональної політики.

Діагностика показала негативну динаміку для регіонів за показником рівня безробіття, який протягом 2005-2010 років зріс на 0,9 % і склав 8,1 % у 2010 році проти 7,2 % у 2005 році (додат. Б.39).

Разом з тим, рівень безробіття у 2010 році є нижчим за показники 2000 року за усіма регіонами України крім Вінницької області. Регіонами-лідерами за рівнем безробіття є Рівненська, Сумська, Чернігівська, Тернопільська, Вінницька, Черкаська, Житомирська та Полтавська області (додаток Б.40).

Слід вказати на скорочення кількості підприємств роздрібної торгівлі та ресторанного господарства у 2010 році порівняно з 2005, що зумовлено певним чином фінансовою кризою 2008 року. Зменшення регіональних асиметрій за кількістю підприємств роздрібної торгівлі при одночасному їх скороченні свідчить про негативний тип зменшення регіональних асиметрій, коли скорочення розбіжностей зумовлюється погіршенням показників у високо розвинутих регіонах з наближенням до показників слаборозвинутих. Найвищий рівень забезпеченості населення підприємствами роздрібної торгівлі спостерігається у Київській, Полтавській, Львівській, Вінницькій областях та АР Крим (додаток Б.41).

У розрахунку на 10 тис. осіб населення значно зменшився протягом 2000-2010 років рівень забезпеченості жителів закладами ресторанного господарства (додат. Б.42). Найвищий рівень забезпеченості такими закладами спостерігається у м.Севастополі, Волинській, Тернопільській, Сумській областях. Найменш забезпеченими закладами ресторанного господарства є Луганська, Черкаська, Дніпропетровська області. За рівнем диференціації, у 2010 році даний параметр складав 3,5 рази, тоді як у 2005 році – 2,37, у 2000 році – 2,15. Тобто, при зменшенні кількості закладів, рівень регіональних асиметрій зростає, що свідчить про негативну динаміку. Позитивною є динаміка розвитку цієї сфери послуг лише у м.Севастополь та Тернопільській області, де протягом 2000-2010 років кількість закладів зросла. Найбільш постраждала дана сфера у Черкаській, Херсонській, Миколаївській, Луганській, Запорізькій та Дніпропетровській областях.

Серед елементів розвитку соціальної інфраструктури, зростання в цілому за регіонами України відбулось щодо рівня забезпеченості населення амбулаторно-поліклінічними закладами. Якщо у 2000 році в середньому по Україні рівень забезпеченості становив 198,4 од./10 тис.населення, то у 2005

році – 209,6 од/ 10 тис.населення, а у 2010 році – 217,7 од/10 тис.населення (додат. Б.43).

Рівень регіональної асиметрії за забезпеченістю населення амбулаторно-поліклінічними закладами у 2010 році зменшився, що свідчить про позитивну динаміку, адже регіональні згладжування відбуваються за рахунок підтягування слаборозвинених регіонів, а не погіршення ситуації у високорозвинутих.

Разом з тим, зростання даного показника у динаміці не є значним. Найвищий рівень забезпеченості амбулаторно-поліклінічними закладами у м.Києві, Кіровоградській, Дніпропетровській, Полтавській, Житомирській областях. Регіонами-аутсайдерами є Вінницька, Івано-Франківська, Волинська області та АР Крим.

Позитивною є динаміка зменшення регіональних асиметрій за часткою охоплення дітей дошкільними закладами при одночасному зростанні їх рівня у 2010 році порівняно з 2005 та 2000 роками (додат. Б.44). Лише у містах Київ та Севастополь рівень охоплення дітей дошкільними закладами у 2010 році дещо зменшився порівняно з 2005 та 2000 роками.

Найвищий рівень охоплення дітей дошкільними закладами у 2010 році у Черкаській (68 %), Сумській (68 %) областях, м.Севастополі (65 %), Київській (64 %), Донецькій (64 %) областях, м.Києві (63%). Регіонами-аутсайдерами за даним показником є Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Закарпатська, Волинська та Тернопільська області (додат. Б.44).

Розрахунки регіональних асиметрій за наведеними вище методиками дозволяють зробити висновок про позитивну динаміку зменшення регіональних асиметрій за рівнем охоплення дітей дошкільними закладами.

Результати діагностики регіональних асиметрій за рівнем забезпечення населення житлом свідчить про поступове їх посилення. Найбільш забезпеченими житлом є жителі Київської, Вінницької, Черкаської, Чернігівської областей. Регіонами-аутсайдерами є АР Крим, Волинська область, м.Київ, Рівненська, Львівська та Миколаївська області (додаток Б.45).

Результати діагностики показали поступове зростання рівня забезпеченості населення житлом усіх регіонів України протягом 2000-2010 років, що позитивно характеризує діяльність будівельного комплексу України (додат. Б.45).

На одного жителя у 2000 році припадало 20,7 кв.м. житла, у 2005 році – 22 кв.м., у 2010 році – 23,3 кв.м., тобто спостерігається хоча і незначне, однак

зростання житлової площі населення. У 2010 році на одного жителя Київської області в середньому припадало 31,6 кв.м. житла, тоді як у АР Крим – 19,7 кв.м.

Протягом аналізованого періоду значно зросли наявні доходи населення усіх регіонів України (додат. Б.46). У 2005 році середній рівень доходів в середньому одного жителя зріс порівняно з 2000 роком у 3,5 рази, то у 2010 порівняно з 2005 – у 3 рази (12408,9 грн.). Разом з тим, рівень інфляції в країні не дозволяє оцінити таке зростання як якісні зміни. Найвищий рівень доходів мають жителі міста Києва, Донецької, Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Харківської, Полтавської та Луганської областей (додаток Б.47).

Одним із ключових факторів впливу на рівень доходів населення є розмір середньої заробітної плати, сплаченої працівникам.

Протягом 2000-2010 років рівень середньої заробітної плати значно зріс (у 3,5 рази у 2005 році відносно 2000 року та у 2,8 рази у 2010 році відносно 2005 року). В цілому протягом вказаного періоду рівень середньомісячної плати працівника зріс у 9,7 рази. Найвищий рівень заробітної плати отримували працівників підприємств та організацій м.Києва, Донецької, Дніпропетровської, Київської, Луганської областей, тобто регіони з розвинутою промисловістю (додаток Б.47).

Найнижчий рівень оплати праці отримували жителі Тернопільської, Волинської, Чернігівської, Херсонської, Чернівецької областей. Слід вказати, що у більшості регіонів України (у 22 з 27) рівень оплати праці є нижчим середнього по країні рівня, що зумовлено значним рівнем регіональних асиметрій за цим показником (рівень куртозису становить 9,09).

Як наслідок регіональних асиметрій за рівнем наявних доходів населення, значною є диференціація регіонів за рівнем депозитних коштів фізичних осіб. Найвищий рівень депозитів спостерігається у м. Києві, який значно перевищує середній по країні рівень (у 9,2 рази).

Таким чином, діагностика регіональних асиметрій протягом 2000-2010 років за соціальними параметрами сталого розвитку показала значно менший їх рівень порівняно з економічними параметрами. Лише за рівнем депозитів фізичних осіб регіональні асиметрії є надмірними. Високий рівень асиметрій спостерігається і щодо рівня злочинності, забезпеченості населення закладами соціальної та торговельної інфраструктури, рівнем доходів на одну особу. Низький рівень регіональних асиметрій є за показниками демографічного навантаження, забезпеченості населення житлом, коефіцієнтом смертності дітей у віці до одного року.

Важливою соціальною проблемою в Україні є значна диференціація в умовах та якості життя сільського та міського населення в Україні, що є окремим аспектом регіональних асиметрій за соціальними параметрами сталого розвитку. Зупинимось на дослідженні цього аспекту регіональних асиметрій з метою визначення рівня та якості життя населення сільських та міських агломерацій. Систему показників, що характеризують такий тип регіональних асиметрій подано у додатку Б.48.

Дані додатку Б.48 свідчать, що рівень життя сільського та міського населення значно відрізняється. В цілому, у містах проживає 68,7 % населення країни, тоді як у селах – 31,3 % населення. При цьому, за більшістю розрахункових показників рівень життя міського населення значно перевищує рівень життя сільського населення. Найвищий рівень регіональних асиметрій спостерігається щодо показника розвитку соціальної інфраструктури, зокрема, введення в експлуатацію лікарняних закладів, рівень диференціації за яким становить 59,7 рази. Це свідчить про недостатню увагу органів влади до потреб сільського населення.

Значним є рівень диференціації і щодо такого показника як введення в експлуатацію амбулаторно-поліклінічних закладів (рівень диференціації становить 9,1 рази). Така ситуація створює негативні тенденції значного відставання сільської медицини від сучасних тенденцій розвитку сфери охорони здоров'я в цілому.

Значним рівнем регіональних асиметрій характеризується також рівень забезпеченості сільського та міського населення комфортними умовами проживання. Йдеться про низьку забезпеченість житлової площі сільського населення водопроводом, каналізацією, опаленням та ваннами. Так, каналізацією обладнано лише 23,2 % житлової площі сільських жителів. У містах цей показник становить 76,7 %, що на 53,5 % більше житлових площ сільського населення. У ХХІ столітті, на нашу думку, цей показник повинен бути стовідсотковим незалежно від території проживання.

Низький рівень забезпеченості житлової площі сільських поселень і водопроводом (27,1 % житлової площі). У міських поселеннях, рівень забезпеченості водопроводом становить 77,9 %, що у 2,9 рази більше.

Ваннами обладнано лише 20,6 % житла сільських жителів, що на 52,5 % нижче показника міського населення. З показників обладнання житла сільських жителів належними умовами дещо кращою є ситуація щодо обігрівання домівок. Так, частка житлової площі, обладнаної системою опалення становить 36,1 %, що у 2,1 рази менше показника міських поселень.

Суттєві розбіжності спостерігаються також щодо рівня освіти сільських та міських жителів. Так, частка населення, що має вищу освіту у міських поселеннях становить 16,6 %, тоді як у сільських лише 5,4 %. Рівень освіти населення є досить важливим індикатором подальших перспектив розвитку регіону. На нашу думку, частка населення з вищою освітою є надзвичайно низькою у країні в цілому та її регіонах. Так, для порівняння у сусідній Білорусії, вищу освіту мають 21,1 % міських жителів та 8,5 % сільських; у країнах ЄС середня частка громадян з вищою освітою у наймолодшій віковій групі (25-34 роки) становить 30 %, у середній віковій групі (35-44 роки) 25 % і старшій віковій групі (45-64 роки) – 19 %. За країнами Європи лідирують за показниками частки населення з вищою освітою Кіпр, Ірландія, Франція, Бельгія, Данія та Швеція.

За даними соціологічних досліджень, наявність вищої освіти у 2,3 рази знижує в Україні ризик бідності і в 1,6 разів підвищує ймовірність отримання середніх доходів [164].

Підтвердженням таких соціологічних спостережень є результати діагностики регіональних асиметрій за рівнем доходів міських та сільських жителів в Україні. Так, річний дохід в розрахунку на одне міське домогосподарство становить 40,3 тис. грн., тоді як для сільських домогосподарств цей рівень становить 31,3 тис. грн., тобто розмах варіації становить 9,0 тис. грн. при рівні асиметрій у 1,3 рази. Внутріміська диференціація населення за рівнем загальних доходів (квінтільний коефіцієнт) становить 2 рази, тоді як у сільській місцевості 1,9, тобто за рівнем доходів дещо одноріднішим є населення сільських агломерацій. Такі ж результати показав розрахунок коефіцієнта Джині, що засвідчив об'єктивний рівень нерівності за обсягом доходів сільських та міських жителів.

Рівень безробіття (за методологією МОП) є більшим у міських агломераціях, тоді як за рівнем зареєстрованого безробіття ситуація протилежна. На нашу думку, це зумовлено нетривалим перебуванням міських жителів без роботи.

Про низький рівень матеріального забезпечення населення свідчать дані про обсяги наданої органами соціального захисту допомоги громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах. У сільській місцевості у 2,6 рази більші обсяги наданої допомоги, ніж у містах.

Коефіцієнт народжуваності більший у сільській місцевості на 1,5 %, однак рівень смертності вищий у сільській місцевості на 4,9 %. Серед демографічних показників, рівень смертності немовлят віком до 1 року на 1,8 % більша у

сільській місцевості. Це можна пояснити значно вищим рівнем розвитку сфери охорони здоров'я у міських поселеннях.

Низьким є рівень охоплення дітей дошкільними навчальними закладами у сільській місцевості (34 %), що на 33 % менше (у 2 рази), ніж у містах.

Таким чином, проведена діагностика регіональних асиметрій за соціальними параметрами сталого розвитку сільських та міських агломерацій свідчить про значно нижчий рівень матеріального забезпечення та комфортності проживання сільського населення. Низьким є рівень розвитку соціальної інфраструктури села. Така ситуація потребує перегляду регіональної політики згладжування регіональних асиметрій сталого розвитку сільських та міських агломерацій.

Діагностика регіональних асиметрій за екологічними параметрами є досить важливою при оцінці таких асиметрій за рівнем сталого розвитку, оскільки сталий розвиток передбачає збалансування не лише соціальної та економічної сфер між собою, а й екологічної.

Дослідження регіональних асиметрій за екологічними параметрами сталого розвитку проводитимемо за розрахунковими показниками, до яких віднесемо:

- забір води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу;
- викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу та на один квадратний метр території;
- утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу.

Підбір показників дозволить комплексно оцінити рівень екологічного стану території, результати якого стануть основою для співставлення рівнів розвитку регіону за екологічними, економічними та соціальними параметрами сталого розвитку. Розрахунки проводитимуться за 2000-2010 роки.

Система показників для діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку за екологічними параметрами подана у додатку Б.49.

Результати діагностики свідчать, що у 2000 році найвищий рівень використання води із природних водних об'єктів спостерігався у Херсонській, Запорізькій, Дніпропетровській, Вінницькій, Київській областях та м. Київ. Найнижчими є показники у Тернопільській, Чернівецькій, Закарпатській, Сумській, Житомирській та Івано-Франківській областях.

Отримані результати зумовлені виробничими потребами промисловості використовувати значний обсяг води, тоді як у економічно слаборозвинутих регіонах, ситуація протилежна і рівень використання води є найнижчим.

У динаміці даний показник значно зростає у 2005 році і становить в середньому по регіонах України $603 \text{ м}^3/\text{особу}$, що більше показника 2000 року у 2,2 рази (таблиця 2.4., додаток Б.50). При цьому, регіонами-лідерами за показниками забору води у 2005 році є Запорізька, Херсонська області, АР Крим, Київська, Вінницька, Дніпропетровська та Миколаївська області. При цьому слід виокремити показники у Запорізькій та Херсонській областях, де рівень забору води більш як утричі перевищував середньорегіональний рівень.

Найнижчими показниками у 2005 році характеризуються Закарпатська, Чернівецька, Сумська, Тернопільська та Волинська області. Таким чином, у динаміці зберігаються регіональні диспропорції за рівнем забору води із природних водних об'єктів.

У 2010 році даний показник суттєво зменшився і склав у середньому за регіонами $206 \text{ м}^3/\text{особу}$. Така ситуація зумовлена спадом економічної активності в регіонах України. При цьому регіональні диспропорції за даним показником зберігались (додаток Б.51).

В цілому діагностика регіональних асиметрій за рівнем забору води із природних водних об'єктів засвідчила зростання регіональних асиметрій у 2005 році порівняно з 2000 роком та зменшення у 2010 році. В цілому протягом 2000-2010 років рівень регіональних асиметрій за рівнем диференціації зріс з 15,6 рази до 18,1 рази.

Разом з тим, за більшістю розрахункових показників (за рівнем варіації, модифікованим коефіцієнтом варіації Б. Лавровського, евклідовою відстанню, зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона, функцією суспільного благополуччя Аткинсона, індексами Тейла, Герфіндаля, децильним та квінтільним коефіцієнтами) найвищий рівень регіональних асиметрій спостерігався у 2005 році, найнижчий – у 2010 році. Причиною такої динаміки є зменшення забору води із природних водних об'єктів у високо розвинутих регіонах. З позиції екологічного стану території така ситуація є позитивною, однак, з економічної точки зору, це може свідчити про скорочення промислових виробництв. Разом з тим, кінцевий висновок можна зробити при доповненні даних показниками ефективності використання регіонами України повторно використаної води.

Таблиця 2.4

Система показників діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку за 2000-2010 рр.(екологічний блок)*

Методи діагностики	2000				2005				2010			
	Забір води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м ³	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на км ² території, т	Утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу, кг	Забір води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м ³	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на км ² , т	Утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу, кг	Забір води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м ³	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на км ² , т	Утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу, кг
За рівнем варіації, %	95,0	85,7	239,9	201,4	102,5	83,4	255,0	147,0	77,0	71,2	275,4	146,1
За рівнем диференціації	15,6	11,5	125,3	3538,0	18,6	10,8	125,3	767,0	18,1	7,3	127,5	1591,0
За еквідовою відстанню	1230,4	391,5	211,3	451,6	3050,4	404,8	270,7	323,2	726,1	421,8	321,5	252,3
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,9	0,9	2,4	2,0	1,0	0,8	2,5	1,5	0,8	0,7	2,8	1,5
За зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона	0,9	1,2	3,1	230,1	1,0	1,2	301,9	229,8	0,8	1,0	325,1	87,3
За функцією суспільного благополуччя А.Аткінсона	0,3	0,2	0,6	0,9	0,3	0,2	0,7	0,8	0,2	0,2	0,6	0,8
За індексом Тейла	0,3	0,3	1,2	1,3	0,4	0,2	1,3	0,9	0,2	0,2	1,3	0,9
За коефіцієнтом Герфіндаля	704,6	642,6	2502,2	1872,3	759,5	628,0	2778,1	1170,9	590,1	558,3	3178,6	1160,9
За квінтільним коефіцієнтом	9,1	5,9	32,7	1089,1	10,6	5,1	35,5	281,6	7,2	4,9	33,5	213,1
За децильним коефіцієнтом	12,9	7,7	52,6	1630,4	13,6	7,3	43,3	453,8	9,4	5,2	44,1	212,4
За рівнем істотності асиметрії	3,24	3,45	4,78	3,50	3,13	3,55	4,94	2,94	3,19	3,28	5,38	2,85

Протягом аналізованого періоду спостерігається стала тенденція до зменшення рівня регіональних асиметрій за обсягом викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря в розрахунку на одну особу. Так, за коефіцієнтом варіації Б.Лавровського, рівень регіональних асиметрій за цим показником зменшився з 0,9 у 2000 році до 0,8 у 2005 та 0,7 у 2010 році. Такі ж тенденції засвідчують розрахунки за Індексом Тейла, децильним коефіцієнтом, коефіцієнтом Герфіндаля, коефіцієнтом варіації Уільямсона.

В цілому, за рівнем забруднення атмосферного повітря в розрахунку на душу населення лідирують Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська області, рівень забруднення у яких перевищує середнє по країні значення. Найнижчий рівень забруднення спостерігається у Рівненській, Чернівецькій, Волинській, Тернопільській, Хмельницькій, Херсонській, Житомирській, Закарпатській областях та м. Севастополь (додаток Б.52).

Разом з тим, в розрахунку на один квадратний метр території ситуація дещо інша і рівень регіональних асиметрій зростає протягом 2000-2010 років. Так, за індексом Тейла, рівень регіональних асиметрій у 2000 році склав 1,2, тоді як у 2005 та 2010 роках – 1,3. За коефіцієнтом варіації Б.Лавровського, рівень асиметрій становив у 2000 році 2,4, тоді як у 2005 році – 2,5, а у 2010 році – 2,8.

За децильним коефіцієнтом, рівень регіональних асиметрій найбільшого значення набув у 2000 році (52,6 рази), тоді як найменшого – у 2005 році (43,3 рази).

Квінтільний коефіцієнт показав найвищий рівень регіональних асиметрій у 2005 році, що свідчить про значний рівень (35,5 разів) диференціації між 20 % найбільш та 20 % найменш забруднених територій країни.

Лідером за обсягами викидів шкідливих речовин є м.Київ, Донецька, Дніпропетровська області, м.Севастополь, Луганська, Івано-Франківська, Запорізька, Львівська області. Найменш забрудненою є територія Херсонської, Волинської, Рівненської, Житомирської, Кіровоградської, Чернігівської та Миколаївської областей (додаток Б.52).

В абсолютному вимірі протягом 2000-2010 років обсяг викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел значно зріс. Так, в розрахунку на душу населення, обсяг викидів зріс на 21,9 % у 2010 році порівняно з 2000 роком. В розрахунку на 1 кв.м. території, обсяг викидів зріс на 13,3 % і склав у 2010 році 11,1 т/км².

Значний рівнем регіональних асиметрій спостерігається за показником обсягів утворення відходів. За розрахунком децильного коефіцієнта у 2000 році рівень асиметрій за ним становив 1630,4 раза, що свідчить про значну територіальну локалізацію таких відходів у Дніпропетровській, Миколаївській, Харківській областях (додат. Б.53). Разом з тим, слід зазначити, що рівень регіональних асиметрій впродовж наступних періодів за цим показником зменшився.

У 2010 році до регіонів з найвищим обсягом відходів належали Миколаївська, Полтавська області, АР Крим, Сумська, Херсонська, Дніпропетровська, Харківська, Донецька області, обсяги утворення відходів I-III класів небезпеки у яких перевищував середній по країні рівень.

Найменш екологічно забрудненими за цим параметром є Чернівецька, Вінницька, Волинська, Львівська, Хмельницька, Івано-Франківська, Рівненська, Одеська, Чернігівська, Житомирська, Київська області, м.Київ (додаток Б.53).

Утворення таких відходів є надзвичайно небезпечним для жителів регіонів, адже до них відносяться такі, що містять ртуть, елементи з іонізуючим випромінюванням, люмінесцентні лампи і непридатні для застосування отрутохімікати та пестициди, відпрацьовані масла та мастила, відпрацьовані органічні розчинники, фарби тощо, які у великих масштабах здійснюють негативний вплив на стан здоров'я населення, якість ґрунтів та водойм, що прилягають до території їх зберігання. Небезпеку становлять такі відходи і через розповсюджене явище утворення у регіонах України несанкціонованих місць накопичення відходів.

В цілому проведена діагностика засвідчила, що за рівнем регіональних асиметрій серед екологічних параметрів сталого розвитку лідирують такі показники як: викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря в розрахунку на кілометр квадратний території, за яким рівень варіації протягом аналізованого періоду становив більше 200 %; обсяги утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу, рівень регіональних асиметрій за коефіцієнтом варіації якого коливається від 146,1 до 201,4 % протягом вказаного періоду.

На основі розрахунку рівнів соціального, економічного та екологічного розвитку, здійснимо оцінку сталого розвитку регіонів України, що дозволить продіагностувати рівень регіональних асиметрій.

Оцінку рівня сталого розвитку регіонів України та його складових здійснимо з використанням середньої геометричної модифікованої, яка

дозволяє провести інтегральну оцінку для сукупності показників зі значеннями $x \geq 0$, [165, с. 65; 166, с. 121]:

$$x_{geo} = \sqrt[n]{\prod (1 + x_n)} - 1. \quad (2.20)$$

Використання середньої геометричної модифікованої дозволяє при оцінці інтегрального індексу якнайбільше врахувати значимість кожної складової.

Результати оцінки рівня сталого розвитку протягом 2000-2010 років подано у додатках Б.54 – Б.57, рис. 2.2.

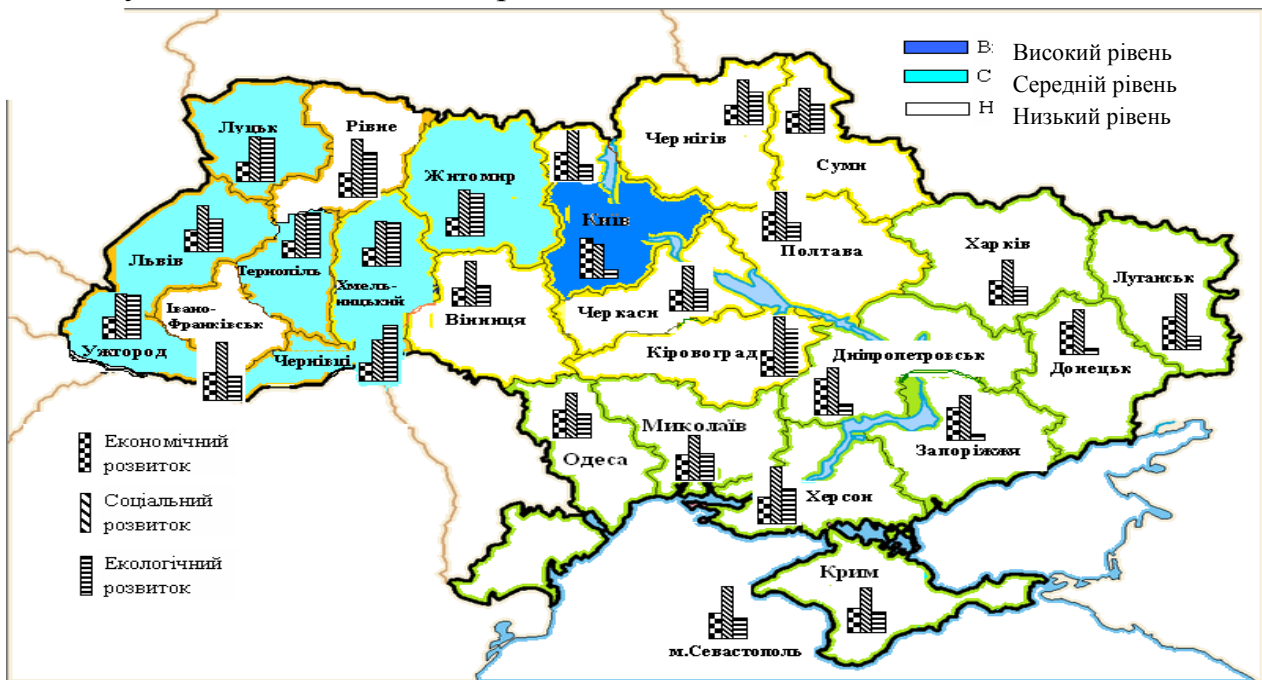


Рис. 2.2. Картосхема сталого розвитку регіонів України протягом 2000-2010 років

Результати оцінки рівня сталого розвитку регіонів України протягом 2000-2010 років показали значну стабільність показників протягом аналізованого періоду у всіх регіонах України. Так, протягом 2000-2010 років беззаперечним лідером за рівнем економічного розвитку в Україні були м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Полтавська області. Відповідно, ці ж регіони України мають найгірші показники за рівнем екологічного стану території.

Регіонами-аутсайдерами протягом аналізованого періоду за економічними показниками розвитку були Тернопільська, Чернівецька, Вінницька, Житомирська, Рівненська, Хмельницька, Волинська, Кіровоградська, Чернігівська області, у яких стостерігався найвищий рівень екологічного розвитку.

За рівнем соціального розвитку лідерами протягом аналізованого періоду були м.Київ, Київська, Полтавська, Дніпропетровська, Львівська, Житомирська, Закарпатська, Волинська області та АР Крим. Найменш соціально захищеними протягом другого десятиліття незалежної України були жителі Чернівецької, Луганської, Херсонської, Івано-Франківської, Рівненської, Кіровоградської та Тернопільської областей.

Відповідно до отриманих результатів за складовими сталого розвитку, проведено ранжування регіонів за його інтегральним рівнем впродовж 2000-2010 років (додаток Б.58).

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що протягом аналізованого періоду високий рівень сталого розвитку спостерігався у м.Київ (за рахунок економічної та соціальної складових), Чернівецькій та Тернопільській областях (виключно за рахунок екологічної складової), Волинській, Закарпатській, Житомирській та Хмельницькій областях (за рахунок екологічної та соціальної складових), Львівській області (виключно за рахунок соціальної складової).

Проведене дослідження дозволило оцінити рівень регіональних асиметрій за інтегральним рівнями сталого розвитку (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Розрахунок регіональних асиметрій за інтегральним рівнем сталого розвитку

Методи діагностики	Економічний розвиток	Соціальний розвиток	Екологічний розвиток	Сталий розвиток
За розмахом варіації	0,77	0,28	0,64	0,3
За рівнем варіації, %	44,0	8,9	48,6	14,0
За рівнем диференціації	4,7	1,53	9,0	1,9
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,44	0,09	0,49	0,14
За функцією суспільного благополуччя А.Аткінсона	0,06	0,004	0,13	0,009
За індексом Тейла	0,07	0,004	0,12	0,009
За квінтільним коефіцієнтом	2,3	1,2	4,8	1,5
За децильним коефіцієнтом	2,8	1,3	6,3	1,6
За рівнем істотності асиметрії (за В.Чужиковим, Р.Фещуром, ін.)	3,87	3,88	3,1	3,86

Результати розрахунку регіональних асиметрій за інтегральними рівнями сталого розвитку та його складових дозволив виявити найвищий їх рівень за екологічними параметрами, за якими коефіцієнт варіації становить 48,6 %, рівень диференціації рівний дев'яти. Найвищий рівень розрахунку

регіональних асиметрій за екологічними параметрами показує і розрахунок індексу Тейла та Аткінсона, децильний та квінтільний коефіцієнти. Так, оцінка регіональних асиметрій за децильним коефіцієнтом свідчить про більш як шестикратне перевищення екологічного навантаження економічно розвинених регіонів над економічно слабкими.

Значний рівень регіональних асиметрій виявлено також за показниками економічного розвитку, рівень варіації за яким становить 44 %, що відповідає надмірному рівню асиметрії. Децильний коефіцієнт рівний 2,8, що свідчить про майже трьохразове перевищення інтегрального індексу 10 % високо розвинутих регіонів над 10 % слаборозвинутими.

Слід вказати на низький рівень регіональних асиметрій за соціальними параметрами сталого розвитку. Так, рівень регіональних асиметрій за рівнем варіації соціального розвитку становить всього 8,9 %, що свідчить про його однорідність за регіонами України протягом 2000-2010 років. Такі результати можна було б розглядати як позитивні, однак, рівень соціального розвитку більшості регіонів є досить низьким, про що свідчать дані додатку Б.55.

Отримані результати дозволяють співставити регіони України за передумовами та рівнями сталого розвитку (табл. 2.6).

Результати такого співставлення дозволяють зробити висновок, що 13 (48 %) регіонів України мають сильну позицію за передумовами сталого розвитку, тоді як інші 52 % - нейтральну позицію.

До слабкої позиції не віднесено жодного регіону України, адже за тими чи іншими параметрами (соціальним, екологічними чи економічними) у кожного регіону є значні потенційні можливості забезпечувати власний розвиток. Разом з тим, регіони України зі значним рівнем розбіжностей використовують свої можливості. Так, лише місто Київ повністю використовує свій виробничий та кадровий потенціал, забезпечуючи високий рівень сталого розвитку.

Найнижчий рівень використання ресурсного потенціалу притаманний Дніпропетровській, Полтавській, Запорізькій, Харківській, Донецькій, Луганській, Херсонській областям та АР Крим.

Нейтральну позицію за рівнем сталого розвитку займають 7 регіонів України, зокрема: Львівська, Тернопільська, Чернівецька, Закарпатська, Волинська, Житомирська та Хмельницька області.

При цьому, слід вказати, що три з них, а саме: Волинська, Житомирська та Хмельницька області повністю використовують свій потенціал, адже як за передумовами, так і за рівнем сталого розвитку вони займають нейтральну позицію.

Таблиця 2.6

Матриця позиціонування регіонів України за передумовами та рівнем сталого розвитку протягом 2000-2010 років*

Позиція за передумовами сталого розвитку	Позиція за рівнем сталого розвитку			Кількість регіонів (відсоток)
	Сильна	Нейтральна	Слабка	
Сильна	м. Київ	Львівська Тернопільська Чернівецька Закарпатська	Дніпропетровська Полтавська АР Крим Запорізька Харківська Донецька Луганська Херсонська	13 (48 %)
Нейтральна		Волинська Житомирська Хмельницька	Одеська Рівненська Івано-Франківська Київська Миколаївська м. Севастополь Кіровоградська Вінницька Черкаська Чернігівська Сумська	14 (52 %)
Слабка	-	-	-	- (0 %)
Кількість регіонів	1 (3,7 %)	7 (25,9 %)	19 (70,4 %)	27 (100 %)

* - розроблено автоами

Проведене дослідження вказало на потребу активізації регіональних ініціатив перспективних територій нарощувати потенціал сталого розвитку.

Для більш ґрунтовних висновків з даного питання слід дослідити регіональні асиметрії за динамікою та ефективністю функціонування соціо-еколого-економічних систем регіонів.

2.4. Діагностика регіональних асиметрій сталого розвитку за динамікою та ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи

Діагностика регіональних асиметрій сталого розвитку за соціальним, економічними та екологічними параметрами відповідно до передумов та

досягнутих рівнів не є повною, оскільки не дозволяє оцінити ефективність функціонування СЕЕ системи регіонів країни. Тому з метою детального дослідження рівня асиметрій методика діагностики доповнено оцінкою регіональних асиметрій за динамікою та ефективністю діяльності регіону за параметрами сталого розвитку.

Результати діагностики регіональних асиметрій за динамікою сталого розвитку протягом 2000-2010 років відповідно до середньорічних індексів росту (додаток Б.59 та Б.60) показали, що протягом аналізованого періоду за темпами росту обсягів промислового виробництва лідирували Закарпатська, Черкаська, Волинська, Кіровоградська, Тернопільська області. Такі результати значно відрізняються від отриманих розрахунків стосовно обсягів промислового виробництва на душу населення у регіонах країни.

Тобто, у процесі діагностики виявлено, що промислово слабкі регіони значно динамічніше розвивають виробництво, ніж регіони – лідери промисловості (Дніпропетровська, Донецька, Луганська, запорізька області). Така ситуація свідчить про втрату зацікавленості у високо розвинутих регіонів нарощувати обсяги виробництва промислової продукції. Тоді як слаборозвинуті регіони, знаходячись на етапі становлення, намагаються нарощувати обсяги промислового виробництва.

При цьому, слід вказати, що серед економічних параметрів, темпи росту обсягів промислового виробництва були найвищими (середньорічний темп приросту складав 55 %).

Діагностика регіональних асиметрій за динамікою сталого розвитку відносно економічних параметрів показала найнижчий рівень асиметрій щодо темпів росту обсягів реалізованих послуг, за якими розвиток регіонів був рівномірний (додаток Б.61).

Найвищі темпи приросту валової продукції сільського господарства належали Черкаській області, АР Крим, Київській, Дніпропетровській областям. Нижчими були темпи нарощення сільськогосподарського виробництва у Луганській, Одеській, Чернігівській, Харківській областях. В цілому рівень регіональних асиметрій за темпами нарощення обсягів с/г виробництва є помірним.

За темпами росту інвестицій в основний капітал лідирують м.Севастополь, Житомирська, Івано-Франківська, Вінницька, Київська, Дніпропетровська та Львівська області. Найменш інвестиційно активними регіонами протягом 2000-2010 років були Рівненська, Черкаська, Волинська, Донецька області за показником середньорічного темпу приросту інвестицій в основний капітал.

Слід вказати на значне зростання впродовж аналізованого періоду темпів росту кількості малих підприємств (середньорічний темп приросту становить 34 %). Результати діагностики засвідчили про низький рівень регіональних асиметрій за цим параметром сталого розвитку. Активізація малого бізнесу позитивно впливає на розвиток ринкових відносин у країні.

За темпами росту відносно соціальних параметрів сталого розвитку лідирує показник зростання роздрібного товарообороту, середньорічні темпи приросту за яким становлять 30 %. Таке явище пояснюється не так зростанням купівельної спроможності населення регіонів країни, як зростанням рівня інфляції. За цим же показником спостерігається і найвищий рівень регіональних асиметрій за соціальними параметрами (додаток Б.62).

Разом з тим, розрахунки показали досить низький рівень регіональних асиметрій за темпами росту відносно соціальних параметрів сталого розвитку.

Слід вказати на позитивні тенденції зростання протягом аналізованого періоду рівня доходів населення (на 24 % в середньому протягом року), рівня народжуваності (на 3 % щороку), зменшення рівня безробіття (на 4 % щороку), рівня злочинності та смертності (на 1 % щороку). Однак такі позитивні зрушення стосувались не усіх регіонів. Так, зростає рівень безробіття щороку у Вінницькій області, рівень злочинності – у АР Крим, Волинській, Донецькій, Київській, Хмельницькій, Чернівецькій областях, містах Києві та Севастополі, рівень смертності – у містах Києві та Севастополі та Закарпатській області.

Рівень регіональних асиметрій за темпами росту відносно екологічних параметрів сталого розвитку показав найвище його значення щодо обсягів утворених відходів, рівень варіації за яким становить 26,3 % та засвідчує 3-х кратну різницю між максимальним та мінімальним рівнями (додаток Б.63).

Слід вказати, що впродовж аналізованого періоду значно зменшились темпи зростання обсягів відходів в Одеській, Івано-Франківській, Дніпропетровській, Вінницькій областях та м. Києві. Найбільші темпи зростання відходів спостерігались у Житомирській, Київській, Рівненській та Волинській областях. При цьому слід вказати на щорічне зменшення темпів нарощення обсягів відходів та скидів у водні об'єкти в цілому по регіонах країни. Разом з тим, відносно викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря, ситуація протилежна.

Для оцінки ситуації у регіонах країни відносно темпів зростання тих чи інших параметрів сталого розвитку у динаміці слід оцінити рівень регіональних асиметрій не лише за середньорічними темпами приросту, а й у порівнянні 2010

року відносно 2000. Система показників для діагностики та її результати подано у додатках Б.64, Б.65.

Результати діагностики регіональних асиметрій за темпами росту економічних параметрів 2010 року відносно 2000 року показали, що найвищий рівень регіональних асиметрій спостерігається щодо обсягу реалізованих послуг, що зумовлено значним зростанням даного параметру у Київській області, м.Києві, Миколаївській та Одеській областях. Найнижчий рівень темпів росту у 2010 році відносно базового 2000 року спостерігається у Чернівецькій, Хмельницькій, Луганській, Івано-Франківській, Волинській областях. Коефіцієнт варіації за цим параметром становить 0,64, що свідчить про високий рівень регіональних асиметрій. Більше того, збільшення реалізованих послуг у 2010 році відносно 2000 року, склало 34,6 рази (додаток Б.66).

Серед економічних параметрів значним є також рівень асиметрій за темпами росту обсягу інвестицій в основний капітал (індекс Тейла 0,06). Регіонами-лідерами за даним параметром є Житомирська, Київська, Тернопільська, Чернівецька області та м.Севастополь.

Слід вказати, що рівень ВРП у 2010 році відносно базового 2000 року зріс у 7,8 рази в цілому по регіонах України. При цьому найвищий темп росту спостерігався у містах Києві та Севастополі, Чернівецькій, Харківській, Полтавській, Дніпропетровській та Київській областях. Значно меншими темпами зростання ВРП характеризуються Запорізька, Сумська, Хмельницька та Чернігівська області.

Розвиток промисловості найбільшого зростання набув у м. Севастополь, Полтавській, Кіровоградській, Закарпатській та Житомирській областях, тоді як у Миколаївській, Запорізькій та Сумській областях спостерігається недостатня активність за даним економічним параметром сталого розвитку.

Розвиток сільського господарства був відносно однорідним у всіх регіонах країни (рівень асиметрії за індексом Тейла становив 0,014; квінтільний коефіцієнт 1,53; децильний – 1,65; рівень варіації – 17,4 %). Збільшення кількості малих підприємств особливих розмірів набуло у Чернівецькій, Хмельницькій та Київській областях. В цілому по країні, збільшення кількості малих підприємств у 2010 році відносно 2000 року становило 10,5 рази, що є досить значним показником.

За темпами зростання соціальних параметрів, рівень регіональних асиметрій найбільшого значення набув щодо обсягів роздрібного товарообороту, який значно зріс в Одеській області та містах Києві і

Севастополі. Високий рівень зростання обсягів роздрібного товарообороту спостерігався також у Київській, Тернопільській, Дніпропетровській, Рівненській областях та АР Крим.

Значно меншими темпами роздрібний товарооборот збільшувався у Сумській, Полтавській, Чернігівській та Житомирській областях (додаток Б.67).

У 2010 році порівняно з 2000 роком майже у 7 разів зріс рівень доходів населення. При цьому, найвищий темп росту спостерігався у містах Києві та Севастополі, тоді як найнижчий – у Чернігівській, Кіровоградській та Сумській областях. Слід вказати, що за квінтільним коефіцієнтом рівень регіональних асиметрій за темпами зростання доходів населення є незначним і становить 1,32 рази. При дослідженні темпів зростання (зменшення) соціальних параметрів виявлено, що за рівнем безробіття лише Вінницька область має приріст у 2010 році відносно 2000 року (приріст становить 15 %), тоді як за іншими регіонами ситуація краща і рівень безробіття значно зменшився (в середньому на 30 % у 2010 році відносно 2000 року) (додаток Б.67).

Позитивною є динаміка коефіцієнта народжуваності та смертності населення за регіонами України (коефіцієнт народжуваності зріс на 29 %, а смертності зменшився на 8 %). Це свідчить про поступове покращення демографічної ситуації в регіонах України.

Найвищий рівень народжуваності у 2010 році відносно 2000 року спостерігається у містах Києві та Севастополі, АР Крим, Київській та Одеській областях. Найнижчі темпи народжуваності у Вінницькій, Івано-Франківській, Сумській, Тернопільській та Чернігівській областях. Негативною є динаміка зростання рівня смертності у Закарпатській, Івано-Франківській, Чернівецькій областях, містах Києві та Севастополі. Серед екологічних параметрів, найбільше зростання у 2010 році відносно 2000 року спостерігається щодо обсягів відходів, зокрема, у Житомирській та Київській областях. При цьому рівень регіональних асиметрій відносно цього параметру становив 259,1 % за рівнем варіації (додаток Б.68). Значним рівнем асиметрій також характеризувався темп зростання обсягів скидів у водні об'єкти. Регіонами-лідерами за цим показником були АР Крим, Сумська область та м.Севастополь, тоді як у інших регіонах ситуація є більш оптимістичною і обсяги скидів у водні об'єкти зменшились.

Таким чином, проведена діагностика регіональних асиметрій за динамікою параметрів сталого розвитку свідчить про значний їх рівень, що засвідчує високий рівень неоднорідності регіонів у нарощенні економічного потенціалу, забезпеченні соціального захисту та збереженні довкілля.

Діагностика регіональних асиметрій сталого розвитку за ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи є однією з найважливіших, оскільки дозволяє оцінити рівень результативності використання тих чи інших ресурсів для забезпечення сталого розвитку регіону. Результати діагностики регіональних асиметрій за економічними параметрами ефективності функціонування регіону (додаток Б.69 - Б.72, табл. 2.7) дозволяють зробити висновок про надмірний їх рівень за рентабельністю підприємств (рівень варіації становить 183,6 %), значним є рівень асиметрій за коефіцієнтом покриття імпорту експортом (коефіцієнт варіації 46,8 %; індекс Тейла 0,11). Найбільш рентабельними у 2000 році були підприємства Одеської, Полтавської, Запорізької областей та м.Київ. Регіонами-аутсайдерами за даним показником були Закарпатська, Луганська, Кіровоградська, Херсонська, Хмельницька та Тернопільська області, де рівень рентабельності був від'ємним.

За часткою збиткових підприємств у 2000 році лідирували Дніпропетровська, Волинська, Кіровоградська, Одеська, Рівненська, Тернопільська області. Прибутковою була діяльність більшості підприємств міст Києва та Севастополя, Черкаської, Херсонської, Львівської, Закарпатської областей. Рівень регіональних асиметрій за часткою збиткових підприємств становить 0,009 за індексом Тейла, 1,5 – за квінтільним та 1,7 за децильним коефіцієнтами. Ефективність інвестиційної діяльності відносно ВРП засвідчує рівень варіації у 26,5 %, тобто регіональні асиметрії є помірними. Найвищий рівень спостерігається у Вінницькій, Житомирській, Тернопільській, Черкаській та Чернівецькій областях.

Низьким рівнем інвестиційної ефективності характеризуються Полтавська область та міста Київ і Севастополь. За часткою продукції малих підприємств у загальних обсягах виробництва лідирують Чернівецька, Тернопільська, Миколаївська, Кіровоградська, Закарпатська, Івано-Франківська області, АР Крим та м.Севастополь.

У 2005 році за рівень регіональних асиметрій за економічними параметрами зменшився відносно: рівня рентабельності підприємств, при чому в середньому по регіонах, рівень рентабельності зріс майже на 4 %; частки збиткових підприємств (при цьому їх рівень зменшився на 4,2 %); величини ВРП до обсягу інвестицій (зменшився в середньому по країні на 1,1 %).

Разом з тим, спостерігається зростання регіональних асиметрій за коефіцієнтом покриття імпорту експортом (з 46,8 % варіації до 65,4 %) при зменшенні абсолютного виміру даного показника у середньому в регіонах країни.

Таблиця 2.7

Результати діагностики регіональних асиметрій за ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи у 2010 р.

	Рівень рентабельності підприємств, %	Частка збиткових підприємств, %	Величина ВРП до обсягу інвестицій в основний капітал, %	Коефіцієнт покриття імпорту експортом	Частка продукції малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції, %	Частка інноваційної продукції у загальному обсязі виготовленої, %	Кількість оздоровлених дітей у відсотках до загальної кількості дітей 7-16 років, %	Введено в експлуатацію житла на 1000 осіб, м ² загальної площі	Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років, %	Частка оплати праці у структурі ВРП, %*	Частка населення із середньодушовими грошовими доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, %	Частка утилізованих відходів у загальному обсязі утворених, %	Економія забору води за рахунок оборотного та послідовного водопостачання, частка оборотної води у	Потужність очисних споруд до обсягу скинутих зворотніх вод, %	Витрати на охорону, відтворення та облік диких тварин, впорядкування мисливських угідь до площі мисливських угідь, грн./га
	Економічний блок						Соціальний блок					Екологічний блок			
За розмахом варіації	14,1	17	7,66	4,01	24,9	12,42	47,0	627	10,5	20,2	51,7	99,9	87,0	215,6	9,35
За рівнем варіації, %	60,4	9,0	26,0	64,4	29,4	81,9	30,0	64,6	3,1	10,6	39,4	84,7	32,8	41,0	100,2
За рівнем диференціації	-	1,54	2,9	15,9	4,3	70,0	3,8	10,8	1,18	1,64	8,7	1000,0	8,9	11,8	20,9
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,60	0,09	0,26	0,64	0,29	0,82	0,30	0,65	0,03	0,11	0,39	0,85	0,33	0,41	1,00
За функцією суспільного благополуччя А.Аткінсона	1,84	0,004	0,03	0,18	0,05	0,37	0,05	0,17	0,0005	0,006	0,098	0,45	0,09	0,10	0,24
За індексом Тейла	-	0,004	0,03	0,19	0,045	0,34	0,05	0,18	0,0005	0,006	0,084	0,36	0,07	0,08	0,32
За квінтільним коефіцієнтом	9,8	1,29	2,1	6,0	2,4	20,5	2,6	6,0	1,09	1,34	3,6	30,6	3,1	2,9	6,8
За децильним коефіцієнтом	61,2	1,38	2,3	8,0	2,7	32,5	2,9	8,4	1,12	1,33	5,0	56,0	4,8	3,5	9,9
За рівнем істотності асиметрії	3,0	2,9	2,8	2,9	2,8	2,7	2,7	3,1	3,29	2,8	2,83	2,90	2,85	3,0	4,0

У 2005 році до економічного блоку показників включено також показник, що характеризує рівень асиметрій за часткою інноваційної продукції, який показав значний рівень регіональних розбіжностей за даним критерієм. Так, рівень асиметрії за коефіцієнтом варіації становить 82,4 %, що свідчить про високий рівень локалізації інноваційної активних підприємств, зокрема у Сумській області, м.Києві, АР Крим, Харківській, Запорізькій та Миколаївській областях.

За часткою продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої рівень асиметрій залишається на тому ж рівні при збереженні регіонів-лідерів та регіонів-аутсайдерів.

У 2010 році рівень регіональних асиметрій за ефективністю функціонування економічної підсистеми регіону збільшився за рентабельністю підприємств (рівень варіації зріс з 48,8 % до 60,4 %) та ефективності вкладання інвестицій (рівень варіації зріс з 17,4 % до 26 %) (додаток Б.73).

Зменшення рівня регіональних асиметрій відбулось щодо частки збиткових підприємств, однак у даному випадку спостерігається негативна асиметрія, яка відбувається в результаті погіршення показників у більш розвинутих регіонах і її наближення до слаборозвинутих. Така є ситуація спостерігається щодо коефіцієнта покриття імпорту експортом та частки інноваційної продукції (додаток Б.73).

Позитивно є зменшення асиметрії щодо частки продукції малих підприємств, рівень якої зріс у 2010 році на 8,7 % відносно 2005 року. Регіонами-лідерами за ефективністю інвестиційної діяльності у 2010 році були Донецька, Луганська, Чернігівська, Харківська, Херсонська, Дніпропетровська області. Найнижчим рівень за даним показником продемонстрували Київська, Львівська, Чернівецька області, м.Севастополь та АР Крим.

У 2000 році за соціальним параметрами ефективність використання вкладених ресурсів характеризується значним рівнем регіональних асиметрій за часткою оздоровлених дітей (рівень варіації 55,3 %, індекс Тейла 0,15) та введенням в експлуатацію житла. За першим параметром регіонами-лідерами є Хмельницька, Полтавська, Херсонська, Дніпропетровська, Сумська області та м.Київ. Низький рівень оздоровлення дітей спостерігався в Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Житомирській та Закарпатській областях.

За обсягами введення в експлуатацію житла лідерами є міста Київ та Севастополь, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, області. Найнижчий рівень забезпеченості населення новобудовами у 2000 році був у Кіровоградській, Луганській та Донецькій областях.

За рівнем економічної активності населення та часткою оплати праці у структурі ВРП, рівень регіональних асиметрій у 2000 році був незначним. У 2005 році рівень регіональних асиметрій зменшився відносно частки оздоровлених дітей, рівня економічної активності населення та частки оплати праці у структурі ВРП.

На тому ж рівні залишається рівень введення в експлуатацію житла, за яким серед сукупності соціальних показників спостерігається найвищий рівень асиметрій.

За соціальними показниками у 2010 році, рівень ефективності вкладених коштів є однорідним за рівнем економічної активності населення та часткою оплати праці у структурі ВРП.

Найвищий рівень регіональних асиметрій за соціальними параметрами у 2010 році спостерігається щодо введення в експлуатацію житла, частки населення з середньодушовими грошовими доходами, нижчими прожиткового мінімуму та частки оздоровлених дітей (додаток Б.74).

За рівнем введення в експлуатацію житла лідирує Київська область та міста Севастополь та Київ. Високим є даний показник також у Чернівецькій, Хмельницькій, Тернопільській, Одеській, Львівській, Закарпатській областях та АР Крим.

Найвищий рівень частки населення з середньодушовими грошовими доходами у місяць, меншими прожиткового мінімуму, спостерігається у Волинській, Закарпатській, Рівненській та Тернопільській областях.

За часткою оплати праці у структурі ВРП лідирують Львівська, Чернігівська, Сумська Житомирська області. Найнижчим є даний показник у Полтавській, Дніпропетровській, Одеській областях.

Серед показників, що характеризують регіональні асиметрії за екологічними параметрами ефективності функціонування СЕЕ системи, найвищий рівень асиметрій спостерігається щодо інвестицій в основний капітал на ОНПС, часткою утилізованих відходів та витрат на охорону та відтворення та облік диких тварин.

У 2005 році ситуація покращилась відносно зменшення диференціації за інвестиціями в основний капітал на ОНПС, економії збору води за рахунок оборотного та послідовного водопостачання та потужності очисних споруд.

У 2010 році зросли регіональні асиметрії за показниками: частка утилізованих відходів у загальному обсязі утворених, економії збору води та витрат на охорону, відтворення та облік диких тварин (додаток Б.75).

Найвищий рівень потужності очисних споруд спостерігається в Сумській, Луганській, Хмельницькій, Харківській, Івано-Франківській, Волинській, Чернівецькій областях та м. Севастополь. Низькою є потужність очисних споруд в Київській, Запорізькій, Чернігівській, Черкаській, Тернопільській, Полтавській областях. Регіоном-лідером за показником витрат на охорону, відтворення та облік диких тварин є Київська область.

Найвищий рівень економії збору води за рахунок оборотного та послідовного водопостачання спостерігається в Хмельницькій, Рівненській, Полтавській, Миколаївській, Івано-Франківській та Вінницькій областях. Низьким є рівень економії води у Закарпатській, Київській, Чернівецькій областях та м.Севастополь (додаток Б.75).

Таким чином, діагностика регіональних асиметрій за ефективністю функціонування СЕЕ засвідчили досить високий їх рівень за усіма параметрами сталого розвитку. Такого рівня асиметрії не прослідковувалось ні за рівнем, ні за динамікою параметрів сталого розвитку.

У доповнення до розрахунків ефективності функціонування СЕЕ системи проведемо діагностику регіональних асиметрій за територіально-галузевою структурою (додатки Б.76 - Б.81), що дозволить оцінити рівень спеціалізації регіонів за видами економічної діяльності. У розрахунки взято показники, що характеризують рівень розвитку промислового, с/г виробництва, будівництва та сфери послуг.

Результати діагностики засвідчили, що протягом 2000-2010 років найвищий рівень регіональних асиметрій спостерігався стосовно обсягів реалізації промислової продукції. Так, у 2000 році рівень варіації за цим показником становив 88,7 %, індекс Тейла 0,32, коефіцієнт Лавровського – 0,89, квінтільний коефіцієнт – 8,9 разів, децильний – 12 разів. У 2005 та 2010 роках ситуація дещо покращилась і коефіцієнти асиметрій зменшились (за рівнем варіації 80,2 % у 2005 році та 77,5 % у 2010 році). Щодо інших показників, що характеризують розвиток промислового виробництва у регіонах України, зокрема, темпи росту обсягів реалізованої промислової продукції, рівень асиметрії був незначним протягом 2000-2010 років (рівень варіації становив біля 8 %). За рівнем продуктивності праці у промисловості, слід вказати на значний рівень асиметрій, який у динаміці посилюється. В результаті проведеної діагностики, встановлено, що регіонами-лідерами за розвитком промислової сфери є м.Київ, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Полтавська та Луганська області, де за кількісними та якісними показниками

спостерігаються високі результати. Графік регіональних асиметрій за територіально-галузевою структурою у 2010 році подано у додатку Б.82.

За рівнем розвитку сільського господарства лідирують Черкаська, Вінницька, Полтавська, Миколаївська, Кіровоградська та Волинська області. При цьому рівень регіональних асиметрій за показниками, що характеризують розвиток сільського господарства є помірним. Так, рівень варіації відносно обсягів виробництва та продуктивності праці у сільському господарстві становлять біля 30 % у 2000 році з поступовим зростанням рівня асиметрій до 39 % варіації. Разом з тим, за темпами росту валової с/г продукції, регіональні асиметрії є незначними.

Розвиток будівельної сфери у регіонах країни відбувався досить нерівномірно. Так, рівень варіації за площею введення в експлуатацію житла становить у 2000 році 47,3 % з поступовим зростанням до 64,6 % у 2010 році. Продуктивність праці у будівництві також має регіональну специфіку. Так, регіонами-лідерами у 2000 році за обсягами та продуктивністю будівельних робіт є міста Київ та Севастополь, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська. У 2005 році до регіонів-лідерів за обсягами введення в експлуатацію житла належали Вінницька, Івано-Франківська, Київська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області та міста Київ і Севастополь. За рівнем продуктивності праці у будівництві – Одеська, Полтавська, Харківська, Волинська області та м.Київ. У 2010 році за обсягами та продуктивністю будівельних робіт лідирують АР Крим, Київська, Одеська, Хмельницька, Чернівецька області та м.Київ.

Низький рівень розвитку будівництва спостерігається у Луганській, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій та Кіровоградській областях, де обсяги введення в експлуатацію житла в розрахунку на душу населення є найнижчими в Україні.

За розвитком сфери послуг, рівень регіональних асиметрій є надмірним, що особливо стосується обсягу реалізованих послуг на душу населення. Так, рівень варіації за цим показником становить у 2000 році 61,1 %, у 2005 році – 105,3 %, у 2010 році – 142,5 %. При цьому спостерігається збільшення за усіма методиками діагностики (коефіцієнт варіації Лавровського зріс з 0,61 у 2000 році до 1,42 у 2010 році; індекс Тейла – з 0,14 до 0,39; квінтільний коефіцієнт - з 3,6 до 7,7; децильний – з 4,7 до 11,8 і т.д.). Слід зазначити, що середній рівень зростання обсягів наданих послуг на душу населення за регіонами України зріс у 2010 році відносно 2000 року у 34,6 рази, що є досить значним показником і свідчить про зростання невиробничої сфери. Для порівняння, обсяги

промислового виробництва на душу населення за цей же період зросли у 6,3 рази. Регіонами-лідерами за рівнем розвитку сфери послуг були міста Київ та Севастополь, АР Крим, Одеська, Львівська, Харківська, Київська, Миколаївська області.

Таким чином, проведена діагностика регіональних асиметрій за ефективністю функціонування СЕЕ системи регіонів свідчить про їх найвищий рівень порівняно з іншими напрямками діагностики.

Тобто, за стартовими умовами зберігається лідерство регіонів України, які досягли найвищих показників у країні.

Разом з тим, за рівнем ефективності використання ресурсів та капіталу лідерство регіонів не зберігається, що свідчить про дотримання регіонами-лідерами пасивної політики. Така ситуація потребує розробки механізмів стимулювання регіонів до нарощення показників ефективності витрачання ресурсів та капіталу.

Результати діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку України за рівнем, динамікою та ефективністю функціонування СЕЕ системи дозволяють здійснити типологію таких асиметрій за критеріальними ознаками (таблиця 2.8).

Така типологія показує, що регіонам України притаманні наростаючі регіональні асиметрії за рівнем та ефективністю функціонування економічної підсистеми сталого розвитку.

За ступенем порушення нормального перебігу процесів, за цими параметрами спостерігається надмірний рівень регіональних асиметрій, що є негативним явищем і свідчить про потребу стимулювання депресивних та відсталих регіонів до нарощення ділової активності.

Разом з тим, регіональні асиметрії є надмірними лише за частковими показниками, що характеризують економічний розвиток регіонів.

При цьому вони охоплюють усі показники економічної ефективності, що свідчить про значну перевагу у рівнях ділової активності одних регіонів над іншими.

Таблиця 2.8

Типологія регіональних асиметрій сталого розвитку України

Напрямки діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку	Сфери сталого розвитку	Типи регіональних асиметрій					Показники найвищого рівня асиметрій	Регіоні-лідери	Регіоні-аутсайтери
		За динамікою результатів	За рівнем порушення нормального перебігу процесів	За рівнем охоплення	За тривалістю дії	За причиною зменшення розбіжностей			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
За рівнем	Економічна	Наростаюча	Надмірна	Часткова	Тривала	-	Обсяг ВРП, іноземних інвестицій, доходів місцевих бюджетів, інвестицій в основний капітал	м.Київ, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Полтавська області	Тернопільська, Чернівецька, Вінницька, Житомирська, Рівненська, Хмельницька, Волинська, Кіровоградська, Чернігівська
За динамікою		Стабільна	Прийнятна	Часткова	Тривала	Негативна	Індекси росту ВРП, обсягів реалізованих послуг, промислової продукції, інвестицій в основний капітал	м.Київ, м. Севастополь, Чернівецька, Харківська, Полтавська, Дніпропетровська, Київська області	Вінницька, Запорізька, Миколаївська, Сумська, Чернігівська
За ефективністю		Наростаюча	Надмірна	Загальна	Тривала	-	Коефіцієнт покриття імпорту експортом, частка продукції малих підприємств, частка інноваційної продукції	Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Херсонська, Чернігівська	Волинська, Київська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька, м.Київ, м.Севастополь

Продовження табл. 2.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
За рівнем	Соціальна	Стабільна	Прийнятна	Часткова	Тривала	Позитивна	Депозити, наявний дохід на душу населення, рівень злочинності, забезпеченість ресторанными закладами	м.Київ, Київська, Полтавська, Дніпропетровська Львівська	Чернівецька, Луганська, Херсонська, Івано-Франківська, Рівненська, Кіровоградська, Тернопільська
За динамікою		Стабільна	Прийнятна	Часткова	Тривала	Негативна	Індекси безробіття, злочинності	Одеська, Дніпропетровська, Київська	м.Київ, м.Севастополь, Донецька, Вінницька, Полтавська, Чернівецька, АР Крим
За ефективністю		Спадаюча	Прийнятна	Часткова	Тривала	Позитивна	Введення в експлуатацію житла, частка населення з низьким рівнем доходів	м.Київ, м.Севастополь, Одеська, Львівська, Чернівецька, Івано-Франківська	Волинська, Закарпатська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська
За рівнем	Екологічна	Спадаюча	Надмірна	Загальна	Тривала	Негативна	Утворення відходів, викиди шкідливих речовин на 1 км.кв території	Чернівецька, Тернопільська, Волинська, Хмельницька, Закарпатська, Житомирська	Донецька, Запорізька, Дніпропетровська, Луганська, м.Київ, Київська
За динамікою		Стабільна	Прийнятна	Загальна	Тривала	Негативна	Темпи зростання відходів, обсягів скидів у водні об'єкти	Вінницька, Ів.-Франківська, Львівська, Луганська, Миколаївська, Черкаська, Чернівецька, м.Київ	Житомирська, Київська, Волинська, Рівненська, Дніпропетровська, Сумська, м.Севастополь, АР Крим
За ефективністю		Стабільна	Надмірна	Загальна	Тривала	Негативна	Частка утилізованих відходів, економія забору води, потужність очисних споруд	Тернопільська, Полтавська, Херсонська, Ів.-Франківська, Дніпропетровська, Сумська, Луганська, Хмельницька, Вінницька	Запорізька, Київська, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька, Одеська, Рівненська, м.Київ, м.Севастополь

Регіональні асиметрії економічних параметрів сталого розвитку характеризуються також тривалістю дії. За причиною зменшення розбіжностей спостерігається негативна регіональна асиметрія, яка передбачає скорочення диференціації не за рахунок зростання показників слаборозвинутих регіонів, а за рахунок зменшення показників регіонів-лідерів

Несподівані результати отримані при дослідженні регіональних асиметрій за ефективністю функціонування економічної підсистеми регіону, які показали низький рівень ефективності у Київській області, містах Києві та Севастополі. Однак, за рівнем економічного розвитку, динамікою, ці регіони були лідерами. Регіональні асиметрії за соціальними параметрами характеризуються стабільністю, тривалістю та прийнятним рівнем.

При цьому асиметрії спостерігаються лише щодо деяких показників. Зменшення регіональних асиметрій у динаміці зумовлене позитивними тенденціями, спричиненими зростанням показників у слаборозвинених регіонів. Екологічні параметри сталого розвитку характеризуються стабільним надмірним рівнем регіональних асиметрій, які мають тривалу дію, що посилюється негативними тенденціями зростання викидів шкідливих речовин та утворення відходів в екологічно забруднених регіонах.

Таким чином, проведена діагностика регіональних асиметрій сталого розвитку дозволила виявити найбільш проблемні регіони України за рівнем, динамікою та ефективністю функціонування СЕЕ системи, що стане передумовою формування виважених механізмів забезпечення регіональної конвергентності сталого розвитку

РОЗДІЛ 3

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИРІВНЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ АСИМЕТРІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

3.1. Прогнозна модель регіональних асиметрій сталого розвитку України

На сучасному етапі розвитку економіки України на особливу увагу заслуговує запровадження елементів планування та прогнозування при вирішенні регіональних проблем на основі широкого використання математичного апарату. Тобто йдеться про використання економіко-математичних методів та моделей для розв'язання задач прогнозування та планування регіональних асиметрій сталого розвитку з метою формування виважених стратегічних та тактичних завдань їх вирівнювання.

Для побудови прогнозної моделі поширення регіональних асиметрій доцільно використати методичний апарат екстраполяції трендів. Екстраполяція за допомогою часових рядів передбачає такі етапи: попередній аналіз даних, формулювання набору моделей, оцінка параметрів моделей, перевірка адекватності моделі, вибір найоптимальнішої моделі.

Запропонований підхід у системі удосконалення процесів, що впливають на функціонування економічної системи в Україні має такі переваги, як універсальність при врахуванні необхідних показників динамічного ряду і на їхній основі прогнозування тенденції подальшого розвитку, що є адекватною реальним умовам господарювання. Недоліком при цьому є використання часу як єдиного фактора під час формування трендового рівняння залежності.

Вимірювання тренда проведено за допомогою методу аналітичного вирівнювання. Особливостями згаданого методу, які нами враховано при побудові моделей тренду є те, що: прогнозування за трендом припустиме зі збереженням основної тенденції та умов розвитку і неприпустиме в разі настання стрибкоподібних, революційних змін; прогноз на основі трендів охоплює всі фактори в неявному й узагальненому вигляді (на відміну від багатофакторної регресійної моделі, де кожен фактор має числову характеристику міри свого власного впливу).

Зрозуміло, що такий прогноз має сенс як короткостроковий, на період, у відношенні якого можна прийняти, що характеристики досліджуваного явища

істотно не змінюються. Ця вимога часто виявляється реалістичною унаслідок достатньої інерційності зовнішнього середовища [167].

Розрахунок моделей проведено із застосуванням регресивного аналізу. Для цього за даними ряду динаміки будується функція $f(t)$, яка аналітично виражає залежність значень досліджуваної величини Y від часу t і називається трендовою кривою або лінією тренда. Існує багато різних типів кривих, які використовуються на практиці як лінії тренда. Лінії тренду використовуються для графічного відображення тенденції даних і прогнозування їх подальших змін.

Для оцінки тренда досліджуваних явищ обрано найбільш відповідні функції. Після теоретичного дослідження особливостей різних форм тренда звернемося до фактичного часового ряду, тим більше що далеко не завжди можна надійно установити, якою повинна бути форма тренда за суто теоретичним розумінням. За фактичним динамічним рядом тип тренда встановлено на основі графічного зображення, шляхом осереднення показників динаміки, на основі статистичної перевірки гіпотези про сталість параметра тренда (додаток В.1). Проведено розрахунок параметрів кожного рівняння і в результаті отримано необхідні рівняння регресії для досліджуваних показників. Ті чи інші якісні властивості розвитку виражають різні рівняння трендів: лінійні, параболічні, експонентні, логарифмічні, логістичні й ін.

Проведене дослідження сконцентроване на широкому спектрі залежностей:

$$\text{прямолінійній} \quad \hat{y}_1 = a_0 + a_1 t \quad (3.1)$$

$$\text{поліномній (II порядку)} \quad \hat{y}_1 = a_0 t^2 + a_1 t + a_2 \quad (3.2)$$

$$\text{логарифмічній} \quad \hat{y}_1 = a_0 \times \ln(t) + a_1 \quad (3.3)$$

$$\text{степеневій} \quad \hat{y}_1 = a_0 \times t^{a_1} \quad (3.4)$$

$$\text{експоненціальній} \quad \hat{y}_1 = a_0 \times e^{a_1 t}, \quad (3.5)$$

де t – фактор часу;

a_0, a_1, a_2 – коефіцієнти рівняння;

\hat{y} – розрахункове значення функції.

Перевірку достовірності застосування трендового методу та його результатів здійснимо на основі: частки впливу фактора, що досліджується, через визначення коефіцієнта детермінації (R^2); надійності прогнозу, розрахувавши відносну помилку апроксимації (E).

Коефіцієнт детермінації визначає частку впливу часу на ефективність функціонування регіональної економічної системи в Україні та розраховується за формулою:

$$R^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y - \hat{y}_t)^2}{\sum_{i=1}^n (y - \bar{y})^2} \quad (3.6)$$

Відносна помилка апроксимації засвідчує надійність прогнозу та розраховується за формулою:

$$E = \frac{\sqrt{\sum (y - \hat{y}_t)^2 / n}}{a_0} \quad (3.7)$$

Чим менше значення помилки апроксимації, тим точніше рівняння регресії дає можливість прогнозувати досліджуване явище.

З метою зменшення помилки апроксимації застосуємо корегуючий коефіцієнт – індекс вирівнювання (І). Визначення індексу проводиться через співвідношення теоретичних та фактичних значень даних показників зважених на кількість періодів, що беруться до розрахунку.

Поле розсіювання регіональних параметрів сталого розвитку за подано додатку В.2.

Розрахунок прогнозних показників діагностики регіональних параметрів сталого розвитку скоректованих за допомогою індексу вирівнювання в п'ятирічній перспективі представлені у додатку В.3.

Результати діагностики прогнозного рівня регіональних асиметрій подано у додатку В.4.

Враховуючи результати діагностики прогнозного рівня економічних параметрів регіональних асиметрій зауважимо, що у 2015 прогнозованому році відносно 2010 року зберігаються тенденції послідовного посилення регіональних асиметрій в економічному розвитку. Звернемо увагу на те, що у 2015 році прогнозується зростання рівня регіональних асиметрій за обсягом валового регіонального продукту. Лідерство при цьому як і у попередні роки займатиме м. Київ. Окрім того, у прогнозованому періоді відбуватиметься зростання у динаміці абсолютного виміру обсягу ВРП на душу населення впродовж 2010-2015 р. Так, в цілому по країні, обсяг ВРП на душу населення зросте майже у 3 рази і складе 73651,815 грн. проти 23600 грн. 2010 року.

Рівень варіації за ВРП у 2015 році зросте на 2 в.п. проти 2010 року. Це підтверджує факт зростання диференціації регіонів за рівнем нарощення економічного потенціалу. За розмахом варіацій найбільше розходження між

одинацями сукупності спостерігатиметься за ВРП на душу населення (74932,96 грн), обсягом іноземних інвестицій на душу населення (11478,08 грн) та показниками інвестицій в основний капітал на одну особу (11094,59 грн).

Приплив інвестицій в економіку будь-якої країни відіграє велику роль як на мікро-, так і на макрорівні. Сучасна світова ситуація показує, що без залучення коштів внутрішніх і зовнішніх інвесторів підняти рівень економіки країн, що розвиваються, і країн, що вступили на шлях ринкових перетворень, просто неможливо. Оцінка рівня варіації показала найбільший рівень асиметрії економічних параметрів за обсягом іноземних інвестицій на душу населення (221,3 %), інвестиціями в основний капітал на одну особу (136,3 %), експортом товарів та послуг (95,1 %). За цими ж параметрами надмірний рівень регіональних асиметрій виявлено за модифікованим коефіцієнтом варіації Б. Лавровського, індексом Тейла, функцією суспільного благополуччя А. Аткинсона та рівнем істотності асиметрії.

Іноземні інвестиції на душу населення у 2015 році залучено у розмірі 485,7 ум.од. Лідером за обсягами залучених іноземних інвестицій є м. Київ. У прогнозованому періоді залучено майже 11,5 тис. грн. або 37,8 % від обсягу залучених прямих іноземних інвестицій на всю територію України.

Оцінюючи інвестиції в основний капітал на одну особу, який є важливим індикатором розвитку регіонів України, слід зауважити, що найбільші їх обсяги у п'ятирічній перспективі спостерігатимуться у м. Києві (11367 грн), м. Севастополі (2958,2 грн), Київській (2612,3 грн), Полтавській (2474,6 грн) областях. Водночас, найменше їх зосереджено у Луганській (272,4 грн), Чернігівській (423,8 грн), Закарпатській (432,0 грн) областях. Наслідком таких тенденцій стане різний рівень спеціалізації регіонів держави, що визначає їх галузеву приналежність. Однак ефективно використовуючи інвестиції кожен регіон держави має змогу підвищувати рівень розвитку економіки, створювати передумови до формування нових робочих місць, підвищення зайнятості населення, сприяти відтворювальним процесам в економіці.

Аналіз прогнозних обсягів експорту товарів та послуг на душу населення за регіонами України свідчить про зростання згаданого показника практично у всіх областях України. Проте, у 2015 р цей показник по Україні досяг лише 89,4 % від обсягу 2008 року. Областями з експортною орієнтацією є Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Одеська та м. Київ. У цілому ж оцінка міжрегіональних розбіжностей за експортом товарів та послуг на душу населення показала, що експортна активність по території України нерівномірна.

Вагомий рівень регіональних асиметрій виявлено і щодо середнього рівня доходів бюджетів без міжбюджетних трансфертів (рівень варіації – 58,4 %, модифікований коефіцієнт варіації Б. Лавровського – 0,58, індекс Тейла – 0,12, рівень істотності асиметрії – 3,9), кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення (рівень варіації – 58,2 %, модифікований коефіцієнт варіації Б. Лавровського – 0,58, індекс Тейла – 0,14, рівень істотності асиметрії – 3,3) та частки підприємств, що отримали прибуток, у % до загальної кількості (рівень варіації – 47,3 %, модифікований коефіцієнт варіації Б. Лавровського – 0,47, індекс Тейла – 0,12, рівень істотності асиметрії – 3,1).

У розрізі регіонів України в розрахунку на одну особу обсяги доходів, що плануються надійти у 2015 році до відповідних бюджетів, також мають значні відмінності. Найбільші показники спостерігатимуться у м. Києві (7373,9 грн. у 2015 р. проти 5 307,2 грн. на одного мешканця у 2010 р.), у Дніпропетровській області (3004,8 грн. проти 2106,7 грн.) та у Автономній Республіці Крим (2937,8 проти 2121,7 грн.). Найменші показники – у Тернопільській (676 грн. у 2015 р. проти 900,2 грн. на одного мешканця у 2010 р.), Волинській (1236,0 проти 1 019,8 грн.), Чернівецькій (1260,6 грн. проти 1044,7 грн.) та Закарпатській (1288,3 проти 915,5 грн.) областях. У середньому по Україні у прогностному періоді обсяг доходів місцевих бюджетів складе 2044,2 грн. на одну особу, що в 1,3 рази більше, ніж у 2010 році.

Розвиток підприємництва в Україні характеризується значною регіональною нерівномірністю. Із загальної кількості малих підприємств, що здійснювали свою діяльність в країні у 2010 році, більше половини припадає на 7 регіонів: м. Київ (19,5% від загальної кількості малих підприємств країни), Донецьку (8%), Дніпропетровську (6,7%), Харківську (6,3%), Львівську (5,3%), Одеську (5,3%) області та Автономну Республіку Крим (5%). В більшості інших областей питома вага фізичних осіб – СПД не перевищує 2% [168]. У 2015 році така тенденція не зазнає суттєвих змін. До регіонів на які припадає більше половини із загальної кількості малих підприємств (на 10 тис. осіб наявного населення) належатиме 8 адміністративно-територіальних утворень: м. Київ (11,9 % від загальної кількості малих підприємств країни), м. Севастополь (5,5 %), Харківська (6,4 %), Одеська (6,3 %), Львівська (5,8%), Київська (5,0 %), Запорізька (4,5 %), Чернівецька (4,3 %).

Частка підприємств, що отримали прибуток у 2015 році становитиме 40,1 %, тоді як у 2010 році цей показник був на рівні 56,3 %, у 2000. Така ситуація свідчить про те, що в перспективі 59,9 % підприємств в Україні будуть збитковими. Збереження і поглиблення збитковості господарської діяльності

вітчизняних підприємств свідчить про наявність ознак кризи, розбалансування внутрішнього механізму саморегуляції підприємств та потребу їхнього фінансового оздоровлення.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, варто відмітити, що в Україні щорічно зростає частка субвенцій та інших видів трансфертних платежів у структурі доходів місцевих бюджетів. Причинами цього є зменшення питомої ваги власних та закріплених джерел доходів бюджетів місцевих громад та, насамперед, місцевих податків та зборів. У 2015 році частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів перевищуватиме 50 % по 21 регіону: Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька, Закарпатська, Волинська, Херсонська, Хмельницька, Рівненська, Чернігівська, Житомирська, Кіровоградська, Одеська, Вінницька, Львівська, Черкаська, АРК, Сумська, Миколаївська, Запорізька, Луганська, Полтавська області. Результати також показали значну асиметрію щодо частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів майже 30 % за рівнем варіації.

За результатами проведення прогностичної діагностики просторових відмінностей у розвитку регіонів України виявлено проблему поглиблення територіальної диспропорційності за економічними параметрами. Міжрегіональні диспропорції в економіці України носять постійний характер та мають незмінні тенденції розвитку. Територіальна та галузева структура економічної діяльності в Україні склалася історично і дотепер не зазнала значних перетворень: найбільші потоки товарів та грошей зосереджено у м. Києві, а виробнича діяльність – в регіонах із старопромисловою спеціалізацією (Запорізька, Дніпропетровська, Донецька, Харківська та Луганська області) [169].

Україні притаманна значна регіональна асиметрія показників соціального розвитку, яка з часом не зменшується, а навпаки поглиблюється. Така ситуація сприятиме виникненню значних розбіжностей у рівнях оплати праці, доходів населення, безробіття, доступу до медичного обслуговування, які створюють складні проблеми в забезпеченні єдиних національних стандартів рівня життя населення, у подоланні бідності.

У 2015 році регіональні асиметрії за соціальними параметрами сталого розвитку зазнають певних змін: у 11 із 12 показників рівень асиметрії зростає. Найвищий рівень асиметрії (за рівнем варіації) спостерігатиметься за рівнем депозитних коштів фізичних осіб на одну особу. Відмітимо, що за даним показником рівень асиметрії скоротиться у 2015 році в порівнянні з 2010 роком

на 51,79 %, що дає змогу говорити про можливе зростання довіри населення до банківських структур.

Посиляється розбіжність між регіонами України у 2015 році щодо рівня злочинності (коефіцієнт варіації зріс з 39,8 % до 79,9 %; рівень диференціації з 4,7 до 28,1). Середній рівень злочинності за кількістю потерпілих від злочинів по регіонах країни зріс на 6,2 %, що свідчить про зростання злочинності та посилення її регіональної неоднорідності. Найвищий рівень злочинності відмічений, зокрема АР Крим, м. Севастополь, м. Київ, Дніпропетровській та Донецькій областях. Низький рівень злочинності характерний для Тернопільської, Житомирської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької областей.

Проведена оцінка показала негативну динаміку в регіональному розрізі за показником рівня безробіття, який протягом 2015 року зріс у 2,1 рази і склав 16,8 % у 2015 році проти 8,1 % у 2010 році. Високий рівень безробіття свідчить про не ефективність економічної системи. Особливо складною в цьому плані буде ситуація у Вінницькій області, де за прогнозний період рівень безробіття зросте з 10,0 % до 28,3 %. Це пов'язано у першу чергу з тим, що рівень безробіття у 2010 році був нижчим за показники 2000 року за усіма регіонами України крім Вінницької області.

Отже, на сьогодні вкрай важливим завданням є визначення реальної кількості безробітних у Вінницькій області, виявлення справжніх причин безробіття та окреслення можливостей щодо їх подолання. При цьому потрібно врахувати, що безробіття було штучно зменшене внаслідок впровадження так званих антикризових заходів у сфері зайнятості, суть яких полягає в тому, що згідно із законодавчим актом від 25 грудня 2008 р. було обмежено право селян, котрі є членами особистих селянських господарств (а простіше кажучи, власники присадибних ділянок), на отримання соціальної допомоги з безробіття. Як наслідок, більша частина селян області втратила єдину можливу в цей складний час державну допомогу, що знизило якість і рівень життя населення, ускладнило обробіток ділянок [170] і поглибило існуючу проблему.

Аналізуючи динаміку заробітної плати робітників зазначимо, що лише у восьми регіонах заробітна плата перевищуватиме середню по країні та становитиме : у м. Києві – 4809,5 грн; Донецькій – 3574, грн.; Дніпропетровській – 3320,4 грн; Луганській – 3288,0 грн, Миколаївській – 3276,0 грн.; Рівненській – 2935,2 грн; Полтавській – 2825,6 грн та Київській – 2715,6 грн областях. Найнижчий рівень заробітної плати спостерігатиметься у Волинській (2142,6 грн), Чернігівській (2139,0 грн) і Тернопільській (1926,8

грн) областях. Слід вказати, що у більшості регіонів України (у 19 з 27) рівень оплати праці є нижчим середнього по країні рівня, що зумовлено зростанням рівня регіональних асиметрій за цим показником (за рівнем варіації 21,3 %).

Зрозуміло, що для населення України найважливішим є показник розміру доходів, що характеризує рівень економічного розвитку регіону. У прогностному періоді значно зросли наявні доходи населення усіх регіонів України. Однак такі тенденції можуть відбуватися на тлі активізації інфляційних процесів, викликаних різким підвищенням цін на споживчі товари, особливо на продовольчі. Максимальні розміри доходів на душу населення у 2015 році матимуть : м. Київ – 120463,2 грн ; м. Севастополь – 50603,2 грн; Київська область – 38071,4 грн, Запорізька – 35446,0 грн; Донецька – 34446,8 грн; Дніпропетровській області – 34089,9 грн, а мінімальні Тернопільська – 22656,7 грн; Закарпатська – 22759,7 грн; АР Крим – 23633,4; Чернівецька – 23827,8 грн, Сумська – 24519,2 грн області. Проте, міжрегіональні розбіжності за даним показником характеризуються допустимим рівнем за всіма показниками асиметрії.

Важливим показником соціальної стабільності суспільства, рівня життя населення є забезпеченість населення житлом, м² загальної площі на одного жителя. Більше половини регіонів як у місті, так і на селі мають менший від середньоукраїнського показник забезпеченості житлом. Так, на одного жителя у 2005 році припадало 22,0 кв.м. житла, у 2010 році – 23,3 кв.м., у 2015 році – 24,3 кв.м., тобто спостерігатиметься незначне зростання житлової площі населення у прогностному періоді. У 2015 році на одного жителя Київської області в середньому припаде 34,4 кв.м. житла (проти 31,6 кв.м. житла у 2010 році), тоді як у АР Крим – 15,7 кв.м.(19,7 кв.м. у 2010 році). Рівень асиметрії за згаданим показником є оптимальним за: за рівнем варіації – 13,7 %; за рівнем диференціації – 2,2; за модифікованим коефіцієнтом варіації Б. Лавровського – 0,14; за функцією суспільного благополуччя А. Аткінсона та індексом Тейла – 0,01 та за рівнем істотності асиметрії – 3,2.

Щодо демографічної ситуації, то слід зауважити, що в Україні, починаючи із 1991 року триває затяжна демографічна криза. За даними ООН, Україна посідає одне із перших місць у Європі за смертністю населення, в т.ч. дитячою, а природний приріст населення є найнижчим у світі [171]. Найвищий рівень смертності дітей, віком до 1 року у 2015 році, як і у минулих роках, спостерігатиметься у Закарпатській, Донецькій, Черкаській областях. Дещо кращими є показники у Львівській, Рівненській, Миколаївській, Полтавській, Одеській областях та м.Києві. Асиметрія за рівнем смертності дітей, віком до 1

року є вагомою: за розмахом варіації вона складе у 2015 році близько 12 осіб; за рівнем варіації – 35,4 %; за рівнем диференціації – 9,0; за модифікованим коефіцієнтом варіації Б. Лавровського – 0,35; за функцією суспільного благополуччя А. Аткинсона – 0,08; за індексом Тейла – 0,07 та за рівнем істотності асиметрії – 2,8. Пріоритетом держави на наступні п'ять років має бути природний приріст населення і скорочення дитячої смертності.

Ситуація ускладнюється й тим, що на фоні швидкої депопуляції відбувається так звана геронтологічна революція, або ж стрімке зростання питомої ваги людей похилого віку. Так, найвищий рівень демографічного навантаження пенсіонерами спостерігатиметься впродовж прогнозного періоду у Чернівецькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Рівненській, Одеській областях. За коефіцієнтом демографічного навантаження рівень регіональних асиметрій у прогнозованому періоді зростатиме за всіма індикаторами: за рівнем варіації на 50,32 в.п; рівнем диференціації – на 39,93 в.п; індексом Тейла – на 0,17 в.п. та коефіцієнтом Б. Лавровського на – 0,50 в.п.. Така ситуація та тенденції можуть викликувати проблеми при становленні належної системи пенсійного забезпечення за недостатніх темпів росту ВРП та обмеженості фінансових ресурсів.

До того ж найбільш гострою соціальною проблемою в Україні, яка прямо впливає на демографічні катаклізми, є незадовільний стан системи охорони здоров'я. Рівень регіональної асиметрії за забезпеченістю населення амбулаторно-поліклінічними закладами у прогнозованому періоді зростатиме, що свідчить про негативну динаміку. Регіони-лідери по забезпеченості амбулаторно-поліклінічними закладами Харківська обл., м.Київ, та Полтавська обл., регіони-аутсайтери – Чернівецька, Вінницька, Івано-Франківська області. Навіть незначне зростання кількості таких закладів не покращить ситуацію, що склалася без вирішення низки завдань: покращення якості медичних послуг; підвищення доступності медичних послуг; поліпшення ефективності фінансування; створення стимулів для здорового способу життя населення й здорових умов праці.

По шести регіонах (з 27) охоплення дітей дошкільними закладами у 2015 році буде вищим ніж середній рівень по Україні: м.Севастополі (93 %), м.Києві (87 %), Запоріжській (67 %), Дніпропетровській (64 %), Донецькій (60 %), Київській (59 %), областях. Регіонами-аутсайдерами за даним показником є Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Закарпатська, Волинська та Тернопільська області

Суттєві регіональні відмінності фіксуємо і в забезпеченості регіонів об'єктами роздрібної торгівлі. Так, в середньому по країні, чисельність підприємств роздрібної торгівлі у 2015 році складе 3,7 % проти 14,1 % у 2010 році. Така ж ситуація і щодо підприємств ресторанного господарства.

Результати діагностики регіональних асиметрій за екологічними параметрами свідчать, що у 2015 році найвищий рівень використання води із природних водних об'єктів спостерігатиметься у Київській, Запорізькій, Дніпропетровській, Донецькій областях, АРК та м. Києві. Найнижчими показники будуть у Хмельницькій, Кіровоградській, Закарпатській, Волинській, Рівненській та Івано-Франківській областях.

У динаміці даний показник в 2015 році дещо спадає і становить в середньому по регіонах України 118,0 м³/особу, що менше показника 2010 року на 42,7 %. Проведена оцінка регіональних асиметрій за рівнем забору води із природних водних об'єктів зафіксувала зростання регіональних асиметрій у 2015 році порівняно з 2010 роком за рівнем варіації майже в чотири рази (з 18,1 % до 76,1 %).

Таким чином, у динаміці поглиблюються регіональні диспропорції за рівнем забору води із природних водних об'єктів, враховуючи також ріст у динаміці розмаху варіації, рівня диференціації, модифікованого коефіцієнту варіації Б. Лавровського, функцією суспільного благополуччя А. Аткінсона, індексу Тейла та рівнем істотності асиметрії.

Одна з найгостріших екологічних проблем – це забруднення атмосферного повітря. Викиди шкідливих речовин зі всіх джерел продовжують залишатися істотними. На Донецьку область у 2010 році припадало 40% їх загального обсягу в країні. Щільність викидів на 1 кв. км. перевищує 60 тонн, що є найвищим показником серед всіх регіонів України [172]. У 2015 році ситуація несуттєво зміниться, за рівнем забруднення атмосферного повітря в розрахунку на душу населення лідирують Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Київська області, рівень забруднення у яких перевищує середнє по країні значення. Найнижчий рівень забруднення спостерігається у Рівненській, Волинській областях та м. Київ.

Антропогенне забруднення атмосфери становить лише 0,5 % від загального забруднення природними явищами, але саме цей тип забруднення найбільш негативно впливає на навколишнє середовище [173]. Лідером за обсягами викидів шкідливих речовин в розрахунку на км² буде м. Київ, Донецька, м. Севастополь, Дніпропетровська та Запорізька області. У першу чергу причинами ситуації, що склалася можуть бути: застосування

недосконалих технологій, відсутність надійних та ефективних очисних споруд, збільшення кількості автомобілів призвели до критичного стану атмосферного повітря. Крім того рівень технологій у більшості виробництв української промисловості та сучасний стан основних виробничих фондів багатьох підприємств не відповідають вимогам екологізації виробництва. Найменш забрудненою є територія Чернігівської, Сумської, Рівненської, Житомирської, Волинської областей. Разом з тим, в розрахунку на один квадратний метр території. Рівень асиметрії за обсягами викидів шкідливих речовин в розрахунку на км² є вагомими за усіма індикаторами, а саме за рівнем варіації – 157,0 %; рівнем диференціації – 68,3; модифікованим коефіцієнтом варіації Б. Лавровського – 1,57; функцією суспільного благополуччя А. Аткинсона – 0,49; індексу Тейла – 0,72 та рівнем істотності асиметрії – 3,7.

Значним фактором забруднення навколишнього середовища, що характеризується негативним впливом на всі компоненти довкілля, є наявність та зростання обсягів небезпечних відходів. Вони спричиняють одночасно забруднення атмосферного повітря, підземних і поверхневих вод та земельних ресурсів. У 2015 році до регіонів з найвищим обсягом відходів належатимуть Херсонська, Харківська, Миколаївська, АР Крим та Полтавська області. Найменш екологічно забрудненими за цим параметром стануть Чернівецька, Чернігівська, Вінницька, Волинська, Хмельницька області.

Упродовж аналізованого періоду спостерігається стала тенденція до зростання рівня регіональних асиметрій за обсягом утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу. Так, за коефіцієнтом варіації Б.Лавровського, рівень регіональних асиметрій зростає з 0,7 у 2010 році до 1,63 у 2015 році. Такі ж тенденції засвідчують розрахунки за рівнем варіації, індексом Тейла, функцією суспільного благополуччя А.Аткинсона та рівнем істотності асиметрій.

Прогнозний рівень регіональних асиметрій сталого розвитку у графічній інтерпретації поданий у додатку В.5. У цілому можемо констатувати, що в динаміці поглиблюються регіональні диспропорції прогнозного рівня регіональних асиметрій за екологічними параметрами. При такій ситуації необхідно переглянути державну політику в цій сфері господарювання шляхом створення моделі оптимального екологічного стану території, яка поєднає державні та регіональні інтереси суспільства в галузі природокористування та моніторингу за станом НПС, базуватиметься на використанні сучасних технологій складування і охорони та відповідатиме світовим стандартам.

Наступним кроком аналізу стане діагностування рівня регіональних асиметрій сталого розвитку регіонів України через призму соціо-еколого-економічного розвитку з використанням методології запропонованої в параграфі 2.5. Проведене дослідження дозволило оцінити прогностичний стан регіональних асиметрій за інтегральним рівнем сталого розвитку (додаток В.6). Отримані результати дозволяють зробити висновок, що впродовж аналізованого періоду високий рівень сталого розвитку спостерігатиметься у м. Київ (виключно за рахунок економічної складової), Хмельницькій, Чернівецькій та Чернігівській областях (виключно за рахунок екологічної складової). Низький рівень сталого розвитку виявлено у Тернопільській, Закарпатській (виключно за рахунок економічної складової) та Луганській (виключно за рахунок екологічної складової). Оцінимо рівень регіональних асиметрій за інтегральними рівнями сталого розвитку (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Прогностичний розрахунок регіональних асиметрій
за інтегральними рівнями сталого розвитку**

Методи діагностики	Економічний розвиток	Соціальний розвиток	Екологічний розвиток	Сталий розвиток
За розмахом варіації	0,90	0,21	0,38	0,33
За рівнем варіації, %	67,7	15,0	56,9	26,6
За рівнем диференціації	9,9	2,0	14,0	2,9
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,68	0,15	0,57	0,27
За функцією суспільного благополуччя А.Аткінсона	0,12	0,01	0,18	0,02
За індексом Тейла	0,15	0,01	0,17	0,03
За рівнем істотності асиметрії	4,1	3,5	2,9	4,2

Результати прогностичних розрахунків регіональних асиметрій за інтегральним рівнем сталого розвитку та його складових дозволили виявити найвищий їх рівень за економічними параметрами, за якими коефіцієнт варіації становитиме у 2015 р. 67,7 % проти 44,0 % у 2010 р. Аналогічний результат отримуємо за розмахом варіації (0,90), модифікованим коефіцієнтом варіації Б. Лавровського (0,68) та за рівнем істотності асиметрії (4,1), рівень диференціації рівний десяти.

Найвищий рівень регіональних асиметрій за екологічними параметрами прослідковується у розрахунку за рівнем диференціації, за функцією суспільного благополуччя А. Аткінсона (0,18) та за індексом Тейла (0,17).

Значний рівень регіональних асиметрій за прогностичними показниками екологічного розвитку відмічається і за рівнем варіації майже 60 % проти 48,6 % у 2010 році.

У прогностичному періоді спостерігатимемо ріст рівня регіональних асиметрій за соціальними параметрами сталого розвитку, який за рівнем варіації становитиме 1,7 рази. Разом з тим, не можемо оминати увагою той факт, що рівень регіональних асиметрій за соціальними параметрами у 2015 році становитиме всього 15,0 %, що свідчить про його відносну однорідність за регіонами України. Однак варто наголосити, що такій ситуації сприятиме низький рівень соціального розвитку регіонів країни.

Отримані результати говорять про те, що в умовах формування ринкової економіки важливим є удосконалення процесів, що впливають на функціонування соціо-еколого-економічної системи в Україні, яка потребує ефективних способів впливу держави на її розвиток. Одним із основних завдань, які стоять перед адміністративно-територіальними утвореннями, є вибір і застосування оптимальних механізмів подолання регіональних асиметрій сталого розвитку. Ефективне вирішення поставленого завдання можливе на основі методів інноваційного управління із застосуванням преактивної стратегічної карти становлення сталого розвитку регіону. Отже, пропозиції щодо вирівнювання міжрегіональних розбіжностей економічного розвитку носять стратегічний характер та пов'язані, в основному, з переходом до інноваційної моделі розвитку.

3.2. Механізми стимулювання сталого розвитку проблемних регіонів

На сучасному етапі ринкових реформ розвиток регіонів України наштовхнувся з низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, що зумовили його розбалансований, асиметричний та диспропорційний характер. Основою такої проблеми стали відсутність науково обґрунтованих економічних, соціальних та екологічних стратегічних пріоритетів, тактичні прорахунки регіонального розвитку України, що може стати загрозою для збалансованого розвитку України в цілому.

Наявність диспропорцій в економічному, соціальному та екологічному розвитку регіонів країни, депресивність більшості з них, поглиблення

асиметричних розривів у перспективі зумовлюють необхідність формування механізму стимулювання їх розвитку.

Під механізмом стимулювання розвитку проблемних регіонів будемо розуміти сукупність економічних, соціальних та екологічних регуляторів (важелів, методів, прийомів, інструментів), спрямованих на досягнення сталого розвитку регіонів шляхом використання усіх наявних ресурсів, потенціалу розвитку та інституційної спроможності для забезпечення конкурентоспроможності регіону і покращення якості життя населення.

Недоліками чинного механізму стимулювання сталого регіонального розвитку, на нашу думку, є: 1) несформованість загальноприйнятої концепції сталого розвитку регіонів; 2) домінування прямих форм державного регулювання (бюджетні дотації регіонам); 3) відсутність інституціонального середовища, здатного адекватно сприймати зміни; 4) недосконалий підхід до віднесення регіонів до депресивних.

Основним призначенням ефективного механізму стимулювання розвитку проблемних територій повинна бути синхронізація заходів щодо розв'язання найважливіших економічних, соціальних та екологічних проблем. Від того, наскільки згаданий механізм буде всебічно обґрунтованим і відповідним державній політиці в сфері забезпечення соціально-економічної стабільності, повністю залежить і перспектива розвитку окремих регіонів.

Розробка механізму стимулювання розвитку проблемних регіонів передбачає одночасну взаємодію посилення стійкості і рівності можливостей регіонів. Сутність стійкості як основної мети збалансованого розвитку депресивної території має на меті пошук компромісу між економічною, соціальною та екологічною стійкостями. Крім того, досить важливим є розуміння того, які методи, інструменти, важелі можуть використовуватися у процесі розвитку дистрибутивної рівності в самому регіоні, між регіонами та синхронного посилення потенціалу території там, де це необхідно. Одночасне просування стійкості та рівності можливостей не вимагає того, щоб вони взаємно посилювали одне одного. У багатьох випадках цього і не відбувається. Однак така ситуація спонукає до виявлення позитивних факторів синергії між двома феноменами і приділення особливої уваги компромісам. Цю логіку ілюструє рисунок 3.1, що включає конкретні стратегічні кроки, які в типових ситуаціях покращують чи погіршують стійкість і рівність можливостей території.

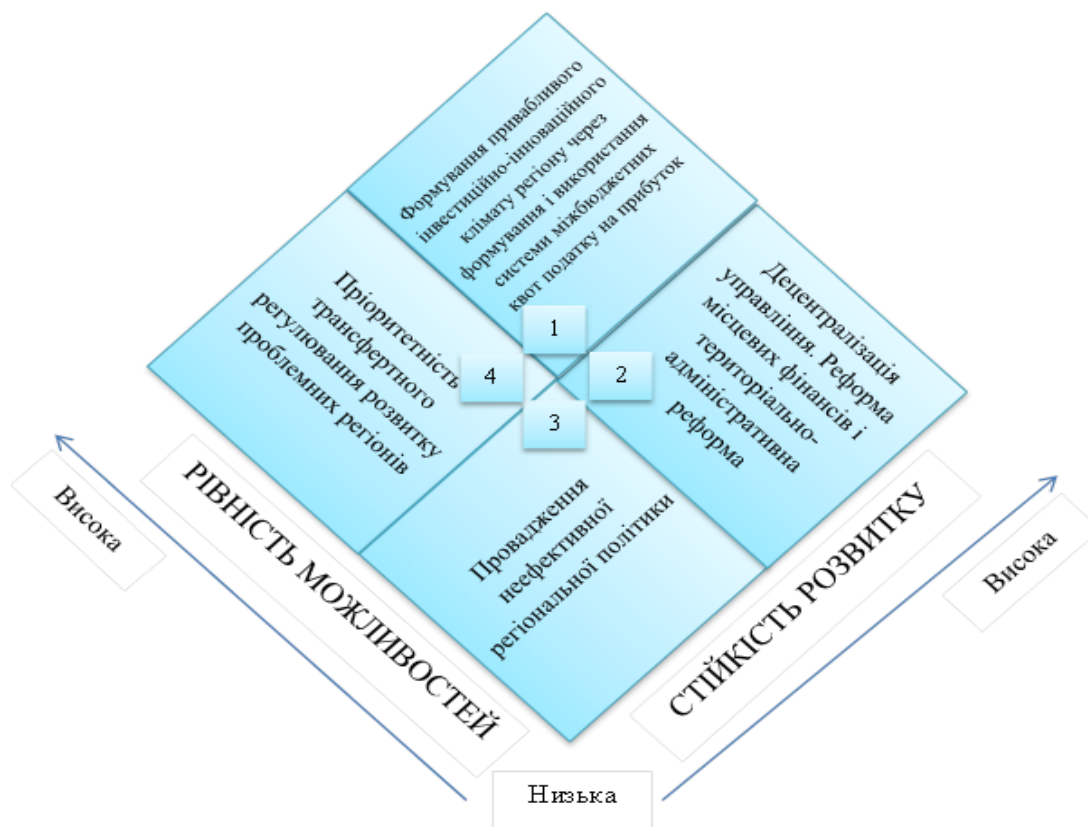


Рис. 3.1. Синергетична позиція проблемних регіонів за рівністю можливостей і стійкістю розвитку

Рисунок 3.1. не носить детермінантного характеру і висвітлює можливі наслідки, які досить часто залежать від специфіки контексту, у якому розглядаються. Розглянемо більш детально синергетичну позицію проблемних регіонів за рівністю можливостей і стійкістю розвитку.

Проблема нарощення самодостатності регіонів не є нова і вимагає активного втручання. Сьогодні вона вирішується разовими, епізодичними заходами, що в перспективі не забезпечує потрібного результату. Розробка інноваційного механізму стимулювання розвитку проблемних територій підвищить їх стійкість і забезпечить рівність можливостей (квадрант 1). Реформа місцевих фінансів і територіально-адміністративна реформа в Україні (квадрант 2), яка забезпечить стійкість регіону, передбачає три послідовні кроки. По-перше, створення незалежного базового рівня територіально-адміністративного устрою.

Система міжбюджетних відносин України визначена сформованим територіально-адміністративним поділом, який не змінився з часів розпаду Радянського Союзу. Однак, згідно з європейським досвідом середня площа областей України цілком відповідає сучасним європейським стандартам (середня площа області України – 24,1 тис. км²; економічні планові регіони

Великобританії – 22,1 тис. км², Франції – 24,7 тис. км²). Це дозволяє зробити висновок, що обласний поділ в Україні повністю відповідає вимогам сьогодення і є найбільш оптимальним для соціально-економічного розвитку відповідних територій та держави в цілому [174, с.274]. По-друге, поетапне впровадження змін до структури та механізму центрального рівня управління. Водночас слід провести децентралізацію управління на цьому рівні та розширити повноваження обласних рад, звільнивши тим самим центральні органи влади від розв'язання місцевих проблем. По-третє, закріплення на законодавчому рівні нового механізму функціонування регіональної влади [175, с. 140-146]. Однак, варто зауважити, що згадані вище кроки з одного боку покращать стійкість, з іншого – зменшать рівність можливостей територій через скорочення / скасування системи міжбюджетних трансфертів. Позбавивши таким чином проблемні регіони основного джерела до існування.

Проведення та підтримка існуючої регіональної політики характеризується відсутністю відповідальності регіонів щодо її реалізації. Тому вести мову про стійкість та рівність можливостей у таких умовах не має сенсу (квадрант 3). Розширення господарської самостійності регіонів у процесі трансформації вимагає новаторського підходу до проблематики взаємовідносин між центральним і місцевими бюджетами, правильної оцінки потреб останніх в державному фінансуванні і формах його здійснення. Проблеми процесу становлення фінансової незалежності місцевих органів влади в Україні вимагають приділення особливої уваги до зростаючої залежності місцевих бюджетів від трансферного фінансування, яке забезпечує рівність можливостей, але підриває стійкість території (квадрант 4). Розробка функціональних форм і методів бюджетного регулювання вимагає впровадження принципово нових раціональних механізмів та стратегій забезпечення фінансової незалежності територій, орієнтованих на максимальне врахування проблем та можливостей кожного регіону, в ключі забезпечення фінансової стабільності держави. Ситуація, що склалася, потребує пошуку шляхів вирішення міжбюджетних проблем в іншій площині, аніж вирішення проблем одних регіонів за рахунок інших.

У процесі дослідження не ставиться задача виявлення позитивного емпіричного зв'язку між стійкістю і рівністю. Цілком можливо, що такий зв'язок існує і потребує більш детального вивчення. Схематично він може виникати, коли більшість реальних альтернатив попадають в квадрант 1 або 3. Однак можливо також, що переважна більшість реальних альтернатив

розмістяться в квадранті 2 або 4, забезпечуючи компроміс між стійкістю і рівністю можливостей.

Пошук шляхів стимулювання проблемних територій залишається важливим загальнодержавним завданням. Попри розуміння необхідності подолання регіональних асиметрій, особливо підтримки проблемних територій, у вітчизняних науковців відсутня однастайна думка стосовно побудови механізму стимулювання проблемних територій. Питанням до дискусії постає доцільність чи недоцільність підтримки проблемних територій. Оскільки, з одного боку, зможемо отримати рівні можливості без стратегічної стійкості, з іншого – забезпечимо стійкість без рівних можливостей. В даному контексті думка російських вчених, про те, що «рівність не тотожна справедливості, оскільки можливі як справедлива нерівність, так і не справедлива зрівнялівка» [176].

Очевидно, що єдиного підходу до відновлення проблемних територій немає, оскільки причини кризового стану у них різні. У даному випадку увага має бути приділена не стільки пасивним заходам підтримки таких територій, скільки стимулюючим заходам активізації господарства, побудові ефективної економічної моделі розвитку з продуманим механізмом державного управління.

За таких умов перевага повинна надаватися підходу, який знаходяться в квадранті 1, якщо такий має місце, у іншому випадку – підходам, що попадають в квадранти 2 чи 4. Розробка інноваційного механізму вирівнювання регіональних асиметрій сталого розвитку України в першу чергу потребує вирішення проблем у сфері міжбюджетних відносин, удосконалення та оптимізація яких сприятиме, вирівнюванню фінансових можливостей у забезпеченні сталого розвитку з власних джерел доходів (квадрант 1), що забезпечить рівність можливостей та стратегічну стійкість в регіональному аспекті. Вони знайдуть вияв через: скоординованість обмежених фінансових ресурсів на вирішення регіональних проблем з урахуванням пріоритетів просторового розвитку держави та завдань регіонального розвитку, що формулюють місцеві органи влади; забезпеченість стабільності відносин між місцевими і центральними органами виконавчої влади щодо питань регіонального розвитку; правову відповідальність як Уряду, так і місцевих органів влади за виконання взятих ними зобов'язань щодо регіонального розвитку; запровадження партнерських, рівноправних відносин між центральним урядом та місцевими органами самоврядування у справі спільного вирішення завдань регіонального розвитку; стимулювання та координація діяльності регіональних органів влади для ефективного використання коштів з

метою розвитку місцевих бюджетів; ідентифікація домінант, згідно з якими визначаються території, котрим надається статус проблемних (депресивних), опрацювання порядку надання такого статусу, впровадження інструментів державної і регіональної підтримки розвитку цих територій; стимулювання регіонального розвитку в умовах жорстких бюджетних обмежень.

Враховуючи наведені положення, можемо стверджувати, що сучасна регіоналістика потребує розробки механізму, який дозволить забезпечити ефективне стимулювання розвитку проблемних територій. Зазначимо, що при побудові такого механізму врахуємо причини, які спонукають виникнення регіональних асиметрій в перспективі (рис.3.2.).

Наслідок Причина	Рівні влади	Ресурси	Державна регіональна політика стимулювання розвитку проблемних територій	Процес управління
Рівні влади	Не скоординованість	Неефективність і не раціональність використання ресурсів	Недотримання основних принципів	Рівні влади не реагують на суб'єкти управління
Ресурси	Найвищий обсяг ресурсів обмежує виконання функцій рівнями влади	Не співвимірність	Ресурси не відповідають потребам державної політики	Недостатність ресурсів для вирішення управлінських завдань
Державна регіональна політика стимулювання розвитку проблемних територій	Не розуміння основних проблем стимулювання розвитку проблемних територій	Потреба у додаткових ресурсах	Не співставність	Потреба в інноваційній системі управління
Процес управління	Система управління не ефективна	Відсутність контролю за раціональним використанням ресурсів	Не адекватність процесу управління	Не відповідність

Рис. 3.2. Матриця причин і наслідків поглиблення регіональних асиметричних розривів у перспективі

Для прикладу, в підсистемах «Рівні влади» і «Державна регіональна політика стимулювання розвитку проблемних територій», якщо причиною

порушення є рівні влади, то це означає недотримання чи не виконання основних принципів регіональної політики.

Якщо проблема акумулюється на рівні політики окремого регіону, то у даному випадку мова йде про не розуміння рівнями влади основних проблем стимулювання розвитку проблемних територій, або ж про те, що політика мало адаптована до конкретно взятого регіону.

Тісна взаємодія регіональних органів управління при реалізації державної регіональної політики стимулювання розвитку проблемних територій є необхідною умовою ефективності відповідного механізму, який спрямований на подолання регіональних диспропорцій.

Розробка дієвого механізму стимулювання розвитку проблемних територій передбачає, з одного боку, формування привабливого інвестиційного клімату на території регіону; з іншого – акумуляцію і накопичення в необхідних розмірах фінансових ресурсів за рахунок використання власного економічного потенціалу; з третього – домінування вирішення місцевих проблем економічного і соціального розвитку і з четвертого – інноваційний розвиток техніки, технології й організації виробництва з врахуванням екологічної складової регіону.

Усі механізми управління поділяють на три типи: механізми-знаряддя (інструменти); механізми-системи (набір взаємопов'язаних елементів); механізми-процедури (послідовність певних перетворень) [177]. Побудуємо механізм стимулювання розвитку проблемних територій на основі поєднання механізмів-знарядь, механізмів-систем та механізмів-процедур (рис 3.3).

Механізм стимулювання розвитку проблемних територій повинен прискорити процеси політичного й економічного перебігу подій, спрямованих на вирішення загальнодержавних завдань щодо забезпечення економічного зростання, соціального розвитку та екологічного збереження, усунення розбіжностей у рівнях розвитку певних територій та посилення фінансового забезпечення місцевого самоврядування, розв'язання національних проблем у цілому.

На нашу думку, механізм у розглянутій системі буде ефективно функціонувати лише тоді, коли у ньому ефективно поєднуються прямі і не прямі методи стимулювання розвитку проблемних територій. До прямих віднесено стратегічне прогнозування, стратегічне планування та стратегічне регулювання.

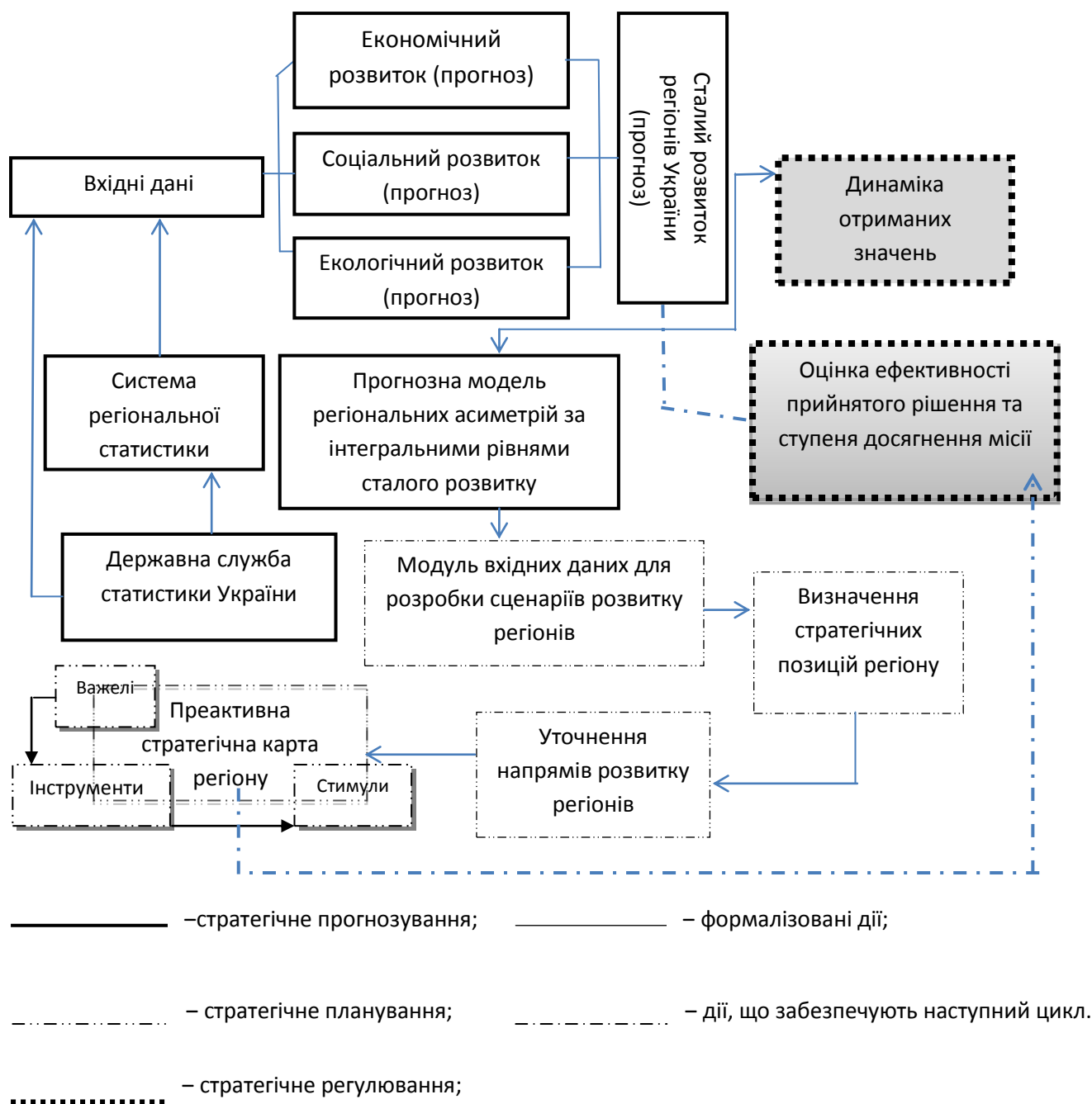


Рис. 3.3. Алгоритм реалізації механізму стимулювання розвитку проблемних територій

Стратегічне прогнозування передбачає акумуляцію статистичних даних з регіонів для співставлення; формування масиву вхідних ретроспективних даних для розрахунку прогнозних значень сталого розвитку регіонів України за соціо-еколого-економічними параметрами; побудову прогнозної моделі регіональних асиметрій за інтегральними рівнями сталого розвитку; перевірку

адекватності прогнозів. В основі стратегічного планування, з врахуванням прогновної моделі регіональних асиметрій за інтегральними рівнями сталого розвитку, знаходиться модуль вхідних даних для розробки сценаріїв розвитку регіонів. За допомогою модуля вхідних даних визначаються стратегічні позиції розвитку соціо-еколого-економічної системи регіону, ведеться робота з уточнення напрямів розвитку і в кінцевому результаті формується набір сценаріїв – преактивна стратегічна карта регіонального розвитку. Сталий розвиток регіону передбачає розробку преактивної стратегічної карти стимулювання розвитку проблемних територій, яка базується на економічному, соціальному, екологічному модулях.

Пріоритетними завданнями преактивної стратегічної карти на сучасному етапі є сприяння збалансованому розвитку територій, подолання відцентрово-дезінтеграційних процесів та створення відносно рівних умов для проживання населення. Зокрема, ціллю економічного модуля є забезпечення сталих темпів економічного росту, високого рівня зайнятості, стабільного рівня цін, рівноваги в зовнішньоекономічних операціях та ін. Метою соціального модуля є ріст реальних доходів усіх прошарків населення, розвиток соціальної інфраструктури, розрахунок реального прожиткового мінімуму. Раціональне природокористування, забезпечення врівноваженості екологічної ситуації стоїть на порядку денному екологічного модуля регіону.

Стратегічне регулювання передбачає ранжування регіонів за сумою отриманих за минулі роки параметрів сталого розвитку; розрахунок та оцінку відхилення даних прогнозу від фактичних значень; порівняння досягнутих значень з попередніми прогнозами по рівнях сталого розвитку; оцінку фактичного ступеня досягнення цілі. Пріоритети стимулювання розвитку проблемних територій подані у додатку В.7 [178-180].

Згідно з рекомендацією ООН усі країни світу та їх регіони при визначенні стратегії, повинні ґрунтуватися на концепції сталого розвитку. Концепція такого розвитку базується на положенні, що якість життя людей і стан суспільства в часі знаходиться під впливом сукупності соціальної, економічної й екологічної сфер. Враховуючи такий підхід для кожної складової системи, враховуючи рівень регіональних асиметрій, запропоновано прогнозну модель визначення стратегічних позицій розвитку проблемних регіонів (табл.3.2).

**Прогнозна модель визначення
стратегічних позицій розвитку регіонів**

		За економічними параметрами	За соціальними параметрами	За екологічними параметрами
Базова стратегія	Агресивна	Стратегія прориву	Стратегія соціального реагування	Стратегія екологічного збереження
		1.1.	1.2.	1.3.
		АР Крим, Вінницька, Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська, м. Севастополь	АР Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Львівська, Одеська, Полтавська, Харківська, Черкаська, м. Севастополь
	Захисна	Стратегія диверсифікації економіки	Стратегія соціального контролю	Стратегія екологічного оздоровлення
		2.1.	2.2.	2.3.
		Дніпропетровська	Київська, Хмельницька, м. Севастополь	АР Крим, Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Миколаївська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, м. Київ
Компромісна	Стратегія партнерства	Стратегія соціальної консолідації	Стратегії глобальної екологічної безпеки	
	3.1. м. Київ	3.2. м. Київ	3.3. Волинська, Кіровоградська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	

Згідно такого підходу виділено три типи базових стратегій вирівнювання регіональних асиметрій: агресивну, захисну та компромісну, залежно від соціо-еколого-економічних параметрів розвитку регіонів. В результаті, стратегії розвитку проблемних регіонів нагадують собою деревоподібну структуру, яку можна визначити як мікс-стратегію розвитку окремо взятої території. Проблема, що має місце при цьому, – координація окремих підстратегій.

Мається на меті подолання негативних аспектів взаємодії та посилення позитивних синергетичних ефектів у процесі ідентифікації стратегічної позиції регіону.

Критерії вибору стратегій залежать від рівнів регіональних асиметрій за соціо-еколого-економічними параметрами. Типи стратегій залежно від прогнозного рівня регіональних асиметрій сталого розвитку подані у дод. В.8.

Проведене дослідження дало змогу свідчити про те, що існуючий стан розвитку соціо-еколого-економічної системи притаманні такі стратегічні позиції:

1. *Агресивна стратегія* характерна регіонам, яким властиві критичні регіональні асиметрії. Вона передбачає пошук факторів, що спричинили таку ситуацію в регіоні та виявлення можливих резервів, які дозволили б вийти із ситуації, що склалася.

1.1. *Стратегія прориву* (за економічними параметрами) передбачає перетворення регіональних загроз у можливість для великого зростання. Необхідно розпізнати рівень ризику, передбачити його і здійснити прорив, реалізувавши можливості, приховані у негативному ризику. Ризик не можна усунути повністю, однак важливо його розуміти, вміти передбачити, осмислити і вжити відповідних контрзаходів. Економічний прорив має базуватися на послідовній ліквідації критичних для регіону відставань в інституційно-регуляторному середовищі, на інтенсивному створенні основ для економіки знань, формуванні відповідальної конкурентоспроможності і зміцненні соціальної згуртованості населення шляхом накопичення соціального капіталу.

1.2. *Стратегія соціального реагування* (за соціальними параметрами) спрямована на подолання диспропорцій у розподілі фінансування та до недофінансування мережі закладів соціального обслуговування, сприяння формуванню середнього класу як основної соціальної групи, що підтримує реформи і перетворює їх в життя через розвиток малого і середнього бізнесу, стимулювання самозайнятості населення та створення нових робочих місць, зменшення безробіття серед сільського населення.

1.3. *Стратегія екологічного збереження* (за екологічними параметрами) спрямована на захист життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

1.4. *Захисна стратегія* націлена на завоювання та утримання передових позицій завдяки новітнім технологіям. Вимагає істотних поліпшувачих

інновацій (а не їх імітації), високої мобільності регіону до змін, здатності до оволодіння авангардними розробками, розвинутої науково-технічної бази.

1.5. *Стратегія диверсифікації економіки* (за економічними параметрами) має на меті стимулювати нові економічні можливості та зменшити залежність від поки що обмеженої кількості економічно-продуктивних секторів.

1.6. *Стратегія соціального контролю* (за соціальними параметрами) ініціює реальний контроль над різними роду соціальними трансакціями.

1.7. *Стратегія екологічного оздоровлення* (за екологічними параметрами) полягає у проведенні узагальнюючих комплексних стратегічних оцінок національного екологічного потенціалу з урахуванням результатів системного аналізу вже виконаних відомчих, секторальних, наукових і громадських оцінок за минулі роки. На підставі таких стратегічних оцінок систематизуються ключові рекомендації, які можуть бути використані як при підготовці національної екологічної політики, так і виконанні екологічних вимог СОТ та визначенні напрямів залучення екологічних інвестицій в проблемні регіони.

2. *Компромісна стратегія* характеризується балансом інтересів конфліктуючих сторін на соціо-еколого-економічній системі на середньому рівні. Іншими словами її можна назвати стратегією взаємної поступки.

2.1. *Стратегія партнерства* (за економічними параметрами) мотивує вибір моделі взаємодії бізнес-структур та органів влади на регіональному рівні, обґрунтовує інноваційні механізми реалізації інноваційних пріоритетів розвитку регіонів.

2.2. *Стратегія соціальної консолідації* (за соціальними параметрами) передбачає уникнення несправедливої диференціації в оплаті праці, впровадження механізму соціального партнерства

2.3. *Стратегія глобальної екологічної безпеки* (за екологічними параметрами) забезпечує баланс між економічним ростом і здоров'ям екосистеми, спрямована на подолання причин негативних природних явищ – зменшення викидів вуглекислого газу у атмосферу, запровадження стратегії адаптації до негативних кліматичних змін (координування зусиль різнопрофільних експертів – фізиків, природознавців, інженерів, гуманітаріїв, економістів, бізнес-лідерів); розробка механізму усунення приховування диференціальної природної ренти.

Використання стратегій на практиці можливе за умови їх коректування впродовж періоду застосування. Необхідність такого заходу вбереже від

можливих помилок та неточностей, що можуть мати місце у процесі реалізації намічених стратегічних кроків.

З метою зменшення регіональних асиметрій та стимулювання соціо-еколого-економічної системи регіонів України пропонується використовувати преактивну (орієнтовану на майбутнє) стратегічну карту. Практична значущість якої полягає в можливості ефективно здійснювати стратегічне управління завдяки обґрунтованому формуванню стратегії подолання регіональних асиметричних розривів, причинно-наслідковому зв'язку всіх її складових і визначенню найбільш пріоритетних напрямків розвитку.

Преактивна стратегічна карта побудована за принципом кластерних мережевих структур, з врахуванням пріоритетних напрямів розвитку та стратегічної позиції адміністративно-територіальних одиниць. Процеси економічної кластеризації є закономірним етапом та чинником об'єктивного розвитку ринкових систем. На сьогодні не існує чітких підходів формування кластерних структур в регіонах України, тому доцільно розглянути кластери в рамках економічних районів України. Саме міжрегіональні кластери мають стати основою політики регіонального розвитку в Україні, оскільки вони спроможні формувати не лише нові конкурентні переваги, а й створювати імпульс розвитку, рівнозначний серйозній ринковій експансії [184].

У табл. 3.3 подана преактивна стратегічна карта подолання регіональних асиметрій сталого розвитку в Україні.

З урахуванням запропонованої стратегічної карти критичні фактори успіху регіону за основними параметрами розвитку можна представити таким чином [185]:

1. Для Донецького економічного району (Донецька, Луганська обл.) пріоритетними є розвиток високотехнологічного та наукоємного машинобудування, реструктуризація вугільної промисловості, диверсифікація ринків та збільшення експорту готової продукції металургійної та хімічної галузей, розвиток високотехнологічного, наукоємного виробництва; модернізація та технічне переоснащення харчової, та переробної промисловості.

2. Для Придніпровського економічного району (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська обл.) – модернізація та технічне переоснащення підприємств харчової та переробної промисловості, металургійного, машинобудівного, енергетичного та хімічного комплексів; розвиток високотехнологічного, наукоємного виробництва; збільшення випуску високотехнологічної, наукоємної, конкурентоспроможної на світовому ринку

продукції гірничо-металургійної, ракетно-космічної, електронної, транспортної галузей, машинобудування, ядерно-паливного комплексу.

3. Для Східного економічного району (Полтавська, Сумська, Харківська обл.) – технологічне оновлення паливно-енергетичного комплексу; розвиток високопродуктивного екологічно чистого агропромислового виробництва, розвиток високотехнологічного машинобудування та металообробки.

4. Для Центрального економічного району (Київська, Черкаська обл.) – розвиток високотехнологічного машинобудування, розширення потужностей промисловості будівельних матеріалів, створення та підтримка науково-виробничих кластерів (будівельного, продовольчого та туризму).

5. Для Поліського економічного району (Волинська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська обл.) – розвиток високотехнологічного агропромислового виробництва, деревообробки і обробки граніту; організація виробництва добрив із використанням покладів фосфоритів, сапропелю та торфу; впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій, розвиток туризму.

6. Для Подільського економічного району (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька) – розвиток машинобудування, створення та підтримка науково-виробничих кластерів (швейного, будівельного, харчового, туризму).

7. Для Причорноморського економічного району (АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська, м. Севастополь) – розвиток курортно-рекреаційної сфери; розвиток морського господарства (транспортного, судноремонтного, рибпромислового тощо; впровадження енергозберігаючих та екологічних технологій на підприємствах видобувної та хімічної промисловості; розвиток водозабезпечення; видобування енергетичних ресурсів на шельфі Чорного і Азовського морів; розвиток виноградарства та виноробства; впровадження нових типів виробництва у кольоровій металургії; розширення потужностей промисловості будівельних матеріалів; розвиток високопродуктивного агропромислового виробництва та зрошувального землеробства; розвиток високотехнологічного, наукоємного виробництва; відновлення та розвиток виноградарства та виноробства.

Таблиця 3.3

Практична стратегічна карта подолання регіональних асиметрій сталого розвитку

Пріоритетні напрями розвитку	Стратегічна позиція регіону			Машинобудівний	Гірничохарний	Металургійний	Хімічний	Продовольчо-харчовий	Іноваційний	Переробна промисловість	Транспортна промисловість	Паливна промисловість	Енергетичний	Аграрна промисловість	Металообробний	Туризм, оздоровчий туризм	Мікроелектроніка	Будівельний	Екологічний туризм	Деревообробний, обробка гра	Легка промисловість	Суднобудівний	Логістичний	Рибний	Народні промисли
	Економічна	Соціальна	Екологічна																						
АР Крим	11	12	23																						
Вінницька	11	12	23																						
Волинська	11	12	33																						
Дніпропетровська	21	12	13																						
Донецька	11	12	13																						
Житомирська	11	12	23																						
Закарпатська	11	12	23																						
Запорізька	11	12	13																						
Івано-Франківська	11	12	13																						
Київська	11	22	13																						
Кіровоградська	11	12	33																						
Луганська	11	12	13																						
Львівська	11	12	13																						
Миколаївська	11	12	23																						
Одеська	11	12	13																						
Полтавська	11	12	13																						
Рівненська	11	12	33																						
Сумська	11	12	23																						
Тернопільська	11	12	23																						
Харківська	11	12	13																						
Херсонська	11	12	23																						
Хмельницька	11	22	33																						
Черкаська	11	12	13																						
Чернівецька	11	12	33																						
Чернігівська	11	12	33																						
м. Київ	31	32	23																						
м. Севастополь	11	22	13																						

Економічний район:



Причорноморський
Подільський
Поліський
Придніпровський



Східний
Карпатський
Донецький
Центральний

8. Для Карпатського економічного району (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька обл.) – реструктуризація хімічної, легкої та харчової промисловості, розвиток туристично-рекреаційного комплексу (в тому числі зеленого сільського туризму) і народних промислів, модернізація та технічне переоснащення підприємств автобудування та деревообробки; розвиток будівельної сфери.

Досягнення цілей соціо-еколого-економічного розвитку можливе за наявності відповідного обсягу фінансових ресурсів, тому ключову роль в забезпеченні сталого розвитку регіону займає фінансове забезпечення стимулювання розвитку проблемних територій, адаптери якого подано у додатку В.9.

Фінансові адаптери механізму стимулювання розвитку проблемних територій знаходять своє відображення у регіональній політиці фінансово-економічної сфери, бюджетній, податковій, грошово-кредитній та борговій політиках. Регіональна політика у фінансово-економічній сфері спрямована на забезпечення збалансованого сталого розвитку регіонів України через забезпечення ефективності функціонування фондового, страхового, кредитного, земельного ринків; зниження рівня тінізації української економіки; формування міжрегіонального конкурентного середовища; адаптація нормативно-правової бази у фінансово-економічній сфері до реалій сьогодення.

Бюджетно-податкова політика є дієвим інструментом фінансового впливу держави на соціально-економічні процеси. Цей вплив буде більш ефективним при забезпеченні збалансованості місцевих бюджетів та зміцненні місцевих фінансів; забезпечення справедливості податкової системи; зниження загального податкового навантаження шляхом скорочення кількості податків і коректування їх ставок; скорочення переліку податкових пільг; спрощення процедур оподаткування для платників податків.

У грошово-кредитній та борговій сферах пусковими елементами стимулювання розвитку проблемних територій є забезпечення стабільності національної грошової одиниці через дедоларизацію української економіки; зниження рівня інфляції; максимальна прозорість в управлінні державним боргом, як внутрішнім так і зовнішнім.

Таким чином, розроблений механізм стимулювання розвитку проблемних територій передбачає активізацію процесів політичного й економічного перебігу подій, спрямованих на вирішення загальнодержавних завдань щодо забезпечення економічного зростання, соціального розвитку та екологізації територій, усунення розбіжностей у рівнях розвитку певних територій та

посилення фінансового забезпечення місцевого самоврядування, розв'язання національних проблем у цілому.

3.3. Фінансові інструменти конвергенції регіонів України за рівнем сталого розвитку

Посилення процесів диференціації регіонів України за показниками сталого розвитку, низький рівень такого розвитку більшості з них, просторова неоднорідність, що значно посилилась за останні роки, що є причиною довготривалої системної кризи та загальної стагнації економіки, зумовлюють необхідність конвергенції рівнів розвитку регіонів України. Конвергенція сталого розвитку регіонів України націлена на наближення параметрів регіонів з порівняно низькими й середніми рівнями сталого розвитку до параметрів регіонів з високими рівнями розвитку, при цьому не позбавляючи останні регіони стимулів до підтримання та подальшої активізації їх розвитку.

Як показує практика, до вирішення проблеми регіональних асиметрій і забезпечення їх конвергенції можна виділити два підходи, які зазвичай, використовуються одночасно з рівнозначністю, або пріоритетністю одного з них. Перший підхід базується на ринкових механізмах вирівнювання і опосередкованих координаційних інструментах регулювання сталого розвитку регіонів країни. Другий підхід реалізується в межах активної державної регіональної політики, що передбачає стимулювання нарощування соціально-економічного потенціалу відсталих регіонів з використанням методів прямого державного контролю, субсидування, надання преференцій і безпосереднього фінансування з державного бюджету.

Зазначимо, що ринкові механізми не завжди здатні попередити та подолати суттєві територіальні відмінності в рівнях сталого розвитку. В таких умовах зростає роль держави у вирівнюванні сталого розвитку її регіонів. Більше того, в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [2] законодавчо закріплено, що «ключовим завданням регіонального розвитку, яке потребує поетапного виконання» є саме зниження диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів країни.

Однак, як підтвердили результати діагностики, щорічно практично за всіма показниками сталого розвитку диспропорційність продовжує зростати, що дозволяє охарактеризувати державну регіональну політику та внутрішню соціо-

еколого-економічну політику самих регіонів в цьому напрямі як недостатньо ефективно, а їх інструменти як не досить дієві та результативні.

Цілком очевидно, що досягнення вирівнювання сталого розвитку регіонів, реальне наближення муніципальних утворень до самофінансування, фінансової самодостатності територій – завдання довготермінові, що виходять за межі середньострокової перспективи [14, с. 59]. Однак, якщо й надалі не здійснювати радикальних заходів, то регіони з низькими рівнями сталого розвитку залишатимуться у стані фінансової невизначеності, будучи утриманцями та в повній залежності від волевиявлення державних владних структур.

Все це зумовлює актуальність дослідження концептуальних і прикладних засад формування та використання фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів України, які б відповідали вимогам часу.

Фінансовими інструментами конвергенції сталого розвитку регіонів країни є сукупність засобів формування доходів і здійснення видатків на державному та регіональному рівнях, а також засоби усунення фіскальних дисбалансів.

Склад методів і фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів країни залежить від організації бюджетного процесу. Оскільки в Україні планування, збалансування та затвердження бюджетів відбувається за схемою «згори донизу», то таким чином і формуються фінансові інструменти забезпечення та вирівнювання сталого розвитку регіонів країни.

Такими фінансовими інструментами є бюджетні інвестиції, трансферти місцевим бюджетам з державного бюджету, податки та податкові пільги для розвитку підприємництва, рівень централізації бюджетних коштів, доходи і видатки бюджету розвитку й Державного фонду регіонального розвитку тощо. Для обґрунтування ефективних фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів України важливим вбачається виявлення особливостей таких інструментів, визначення недоліків їх використання та напрямів підвищення дієвості.

За останні роки в Україні було вжито заходи щодо конвергенції сталого розвитку регіонів України, що стосувались посилення і розширення вертикального державного регулювання, удосконалення міжбюджетних відносин між центром і регіонами та супроводжувались концентрацією фінансових ресурсів на державному рівні за рахунок їх скорочення на регіональних рівнях. Проте, такий розподіл не дозволив забезпечити конвергенцію регіональних економік. Якщо частка місцевих бюджетів у 1993 році складала майже 47,9% зведеного бюджету України, то у 2010 році – лише 25,6%. Таким чином, в країні посилилася централізація і відбулось скорочення

повноважень регіональних органів влади, що зумовило недостатність фінансових інструментів у органів управління регіонального рівня для здійснення бюджетної політики, а тому знизило значення місцевих бюджетів у вирішення життєво важливих для населення завдань. Головний акцент в державній регіональній політиці міжрегіональної конвергенції було зроблено на державні фінансові інструменти переважно соціального спрямування. Такі дії були спрямовані на удосконалення міжбюджетних перерозподільних процесів шляхом скорочення нерівності бюджетної забезпеченості населення різних регіонів, а тому й якості життя.

Рівень доходів до місцевих бюджетів України із врахуванням офіційних трансфертів щодо ВВП за 2000-2010 роки був досить стабільним і становив близько 11,0%-14,9% ВВП [186]. За цей період найбільше доходів надходило до місцевих бюджетів Дніпропетровської, Донецької областей та міста Київ і їх сумарні обсяги становили понад 26% сукупних доходів усіх місцевих бюджетів. Більше того, на ці на три регіони у 2000-2010 роках припадало від 37,9% до 44,0% сукупних власних доходів (без офіційних трансфертів) всіх місцевих бюджетів (додаток В.10).

Максимальний рівень середньодушових доходів (без міжбюджетних трансфертів) у 2010 році складав 5307,2 грн (м. Київ), що у 5,9 разів перевищувало мінімальне значення – 900,2 грн (Тернопільська область). Порівнюючи з 2000 роком, максимальне значення даного показника становило 1336,4 грн (м. Київ) та у 11,6 рази перевищувало мінімальне – 115,5 грн (Тернопільська область) (додаток В.11). Таким чином, у 2000-2010 роках відбулось скорочення асиметрій регіонів України за даним показником, що головним чином було зумовлене зниженням темпів приросту середньодушових доходів (без офіційних трансфертів) місцевих бюджетів у регіонах з порівняно високими рівнями сталого розвитку щодо темпів їх росту в регіонах з низькими рівнями сталого розвитку. Збереження такої тенденції в довгостроковій перспективі сприятиме вирівнюванню регіональних асиметрій сталого розвитку. У 2010 році лише у 7 регіонах (АР Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська області, м. Київ і м. Севастополь) показник середньодушових доходів місцевих бюджетів без трансфертів перевищував середнє значення в країні, в той час як у 11 регіонах (Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська області) цей показник не перевищував 1200 грн, тобто такі середньодушові доходи були, як мінімум на 30% нижчими, ніж у середньому в місцевих бюджетах областей та АР Крим.

У 2000 році максимальне значення середньодушових доходів місцевих бюджетів із врахуванням міжбюджетних трансфертів 1338,3 грн (м. Київ) у 5 разів перевищувало мінімальне – 270,1 грн (Луганська область), а у 2010 році відбулось їх вирівнювання і максимальний рівень даного показника складав 5826,6 грн (м. Київ), що в 2 рази перевищував мінімальне значення – 2969,5 грн (Луганська область). Значними диспропорціями характеризуються і податкові надходження від окремих регіонів до державного та місцевих бюджетів (додаток В.12). За підсумками 2010 року органами податкової служби регіонів України зібрано до зведеного бюджету податків і зборів у сумі 183084 млн. грн. Рівень сплати податків за регіонами країни залежить від їх податкової бази, яка в ідеалі визначається рівнем їх виробничо-економічного розвитку. Однак, в реальності високий обсяг валової доданої вартості, виробленої в регіоні, не є гарантією високих податкових надходжень в регіоні, водночас – низькі обсяги, зібраних на території податків, не завжди є результатом низького рівня економічного розвитку. Як зазначає І.Луніна, «в деяких випадках регіональна диференціація рівня податкових надходжень визначається технікою стягнення податків і тому не є заслугою регіонів» [188, с. 318]. На рівень сплати податків також впливає розмір відшкодованого ПДВ та обсяги наданих податкових пільг, суб'єктам господарювання в регіоні. Нормативи відрахувань від загальнодержавних податків в Україні характеризуються нестабільністю, а таму з кожним роком змінювались види податків, що розподілялись між державним та місцевими бюджетами. Механізм міжбюджетного розподілу податкових повноважень в Україні у 2000-2010 роках схематично зображено на рисунку 3.4.

Існуюча система централізації бюджетних коштів характеризується недостатністю власних джерел доходів у формуванні місцевих бюджетів та залежністю від офіційних трансфертів від органів державного управління в більшій чи меншій мірі усіх регіонів України [191, с. 237].

Таким чином, в Україні, навіть, регіони із високими рівнями сталого розвитку та податкоспроможності отримують фінансову допомогу від органів державного управління та водночас надають її державі. У 2000 році за рахунок трансфертів формувалось від 0,12% (м. Київ) до 60,25% (Тернопільська область) доходів місцевих бюджетів регіонів, у 2010 році – від 8,90% (м. Київ) до 71,86% (Тернопільська область), тобто мінімальна частка трансфертів збільшилась у 74,2 рази, а максимальна – на 11,61% (додаток В.13) та їх розрив скоротився і всі регіони більшою мірою, що найменше у розмірі 518,3 грн на душу населення, почали потребувати допомоги, навіть ті, які раніше не так від

неї були залежними (додаток В.14).

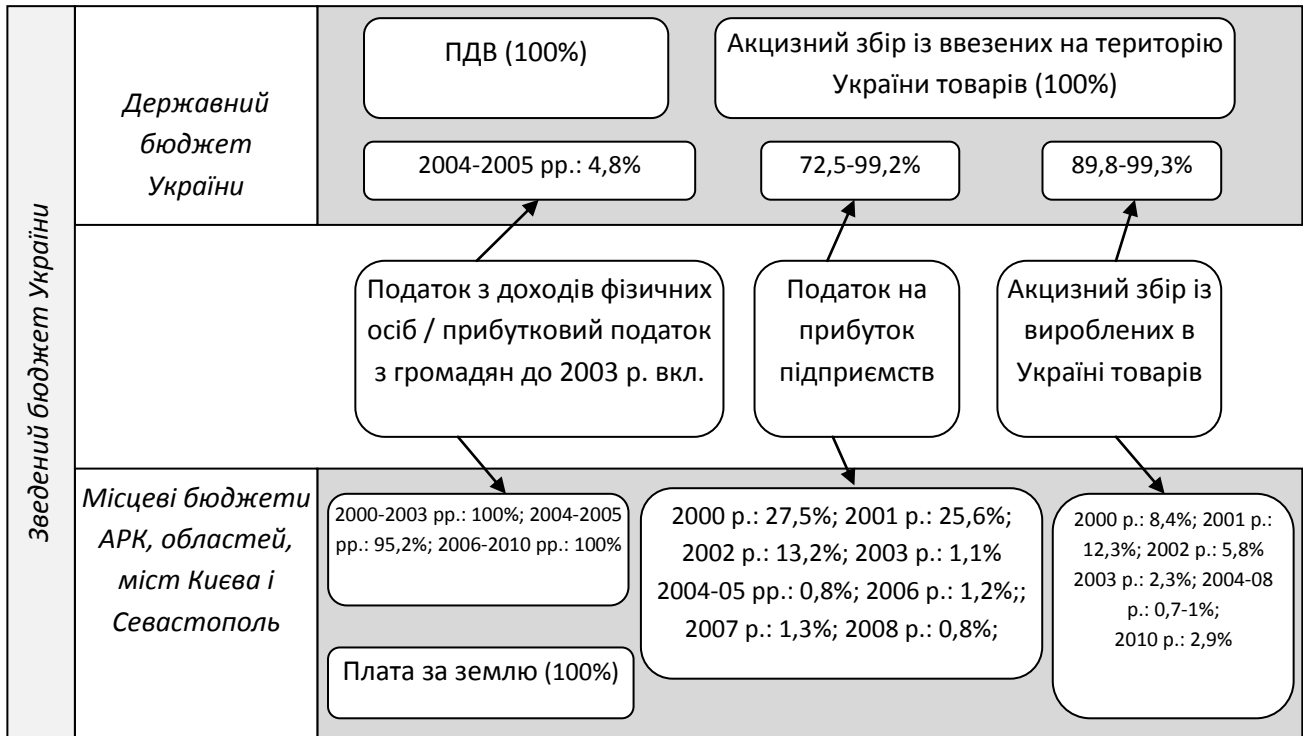


Рис. 3.4. Механізм міжбюджетного розподілу основних податкових надходжень та платежів до державного та місцевих бюджетів в Україні у 2000-2010 роках

*За даними Міністерства фінансів України [186; 193-198]

Така велика частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів є свідченням фінансової неспроможності місцевих органів влади та означає, що «практично втрачено взаємозв'язок між обсягом податків, які збираються на території адміністративно-територіальної одиниці, та видатками відповідного місцевого бюджету» [188, с. 349]. В результаті органи місцевого самоврядування втратили стимули до наповненні власних бюджетів та стали менш автономними. Все це зумовлює необхідність розробки фінансових інструментів, які б підвищили вплив місцевих органів влади на формування місцевих бюджетів та на цій основі забезпечили підвищення рівня сталого розвитку регіону й зменшили регіональні асиметрії.

Варто й зазначити, що на сьогодні надання фінансової допомоги регіонам України у формі міжбюджетних трансфертів (дотацій, субвенцій) є основними фінансовими інструменти бюджетного регулювання і конвергенції рівнів їх сталого розвитку, проте вони неефективно використовуються. Як свідчить бюджетна практика, основною метою надання дотацій та субвенцій на сьогодні є не забезпечення фінансового вирівнювання, а задоволення поточних потреб

місцевого самоврядування, що фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів [189, с. 24]. Більше того, одні регіони передають до державного бюджету у декілька разів більше фінансових ресурсів, ніж отримують обсяги дотацій вирівнювання, а інші – набагато менше, що є свідченнями неефективності бюджетної системи, оскільки зумовлює зустрічний рух фінансових ресурсів та нерівномірні внески окремих регіонів у формуванні державного та місцевих бюджетів [191, с. 239].

Основна частина трансфертів надається у формі дотацій вирівнювання, одержаних з державного бюджету для вирівнювання дохідної спроможності місцевого бюджету, що не стимулює регіональні органи влади до розширення податкової бази регіонів, адже збільшення власних доходів місцевих бюджетів відповідно скорочує обсяги трансфертів з державного бюджету та зумовлює не конвергенцію, а навпаки, посилення бюджетних асиметрій.

Більше того, трансферти у формі дотацій вирівнювання втратили своє першочергове призначення і не виконують своєї місії, адже регіони з порівняно високими показниками сталого розвитку також їх отримують (додаток В.15). Ще одним вагомим недоліком дотацій, вважаємо, є нецільовий характер їх надання, а тому місцеві органи влади використовують отримані кошти на власний розсуд, що уможливорює виникнення корупційних схем.

Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам України у 2000-2010 роках становили від 0,60% до 100% загальної суми, наданих регіону трансфертів і використовувались на конкретні соціальні цілі, зокрема, фінансування видатків місцевих бюджетів у частині надання житлових субсидій населенню, пільг малозабезпеченим сім'ям, ветеранам війни і праці, військовослужбовцям і членам їх сімей, особам, потерпілим внаслідок Чорнобильської катастрофи тощо. Зростання обсягів та питомої ваги таких інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів України зумовлене підвищенням соціальних стандартів. Цільовий характер субвенцій хоча й обмежує самостійність місцевих органів влади та управління щодо проведення власної соціо-еколого-економічної політики, однак дозволяє більш ретельно відстежувати фінансові потоки та витрачання коштів за призначенням. При цьому, окремі регіони України (Вінницька, Волинська, Тернопільська області), які отримують значні обсяги трансфертів, характеризуються низькими рівнями збору податків у розрахунку на одиницю валової доданої вартості регіону.

Місцевим бюджетам притаманна інвестиційна складова, яка реалізується у вигляді бюджету розвитку, що одночасно є складовою спеціального фонду місцевого бюджету та виступає важливим фінансовим інструментом

забезпечення сталого розвитку як країни в цілому, так і відповідного регіону зокрема [200]. Органи місцевого самоврядування наділені високою самостійністю в питаннях мобілізації доходів бюджету розвитку та сприяють забезпеченню фінансової незалежності місцевих органів влади [200]. Не зважаючи на це, за 2006-2010 роки значно скоротились обсяги коштів, одержаних до бюджету розвитку місцевих бюджетів (додаток В.16), що відповідним чином зумовило скорочення його видаткової спроможності. Їх частка у загальній структурі доходів місцевих бюджетів (з врахуванням офіційних трансфертів) у 2010 році становили лише 0,7%. Неоднорідними є й суми коштів, одержаних до бюджетів розвитку АРК, областей, міст Києва та Севастополь. Як зазначає А. Науменко, в громадах із чисельністю населення менше 500 осіб фонд розвитку взагалі не формується, а з населенням понад 1000 осіб – його мають лише 11% [203, с. 72]. Все це зумовлює необхідність удосконалення планування бюджету розвитку та перерозподіл джерел доходів місцевого бюджету на його користь, що дозволить підвищити дієвість такого фінансового інструмента конвергенції сталого розвитку регіонів України.

Нова редакція Бюджетного кодексу України від 18.08.2012 р. значно розширила джерела надходжень до бюджету розвитку місцевих бюджетів, що дає змогу спрямовувати його капітальні видатки на: соціально-економічний розвиток регіонів; виконання інвестиційних програм (проектів); будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери і житлово-комунального господарства; будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; будівництво і придбання житла окремим категоріям громадян відповідно до законодавства; збереження та розвиток історико-культурних місць України та заповідників; будівництво та розвиток мережі метрополітенів; придбання вагонів для комунального електротранспорту; розвиток дорожнього господарства; придбання шкільних автобусів та автомобілів швидкої медичної допомоги; комп'ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів; інші заходи, пов'язані з розширеним відтворенням [201].

Ще одним фінансовим інструментом конвергенції сталого розвитку регіонів країни інвестиційного характеру є державний фонд регіонального розвитку, що створюється у складі загального фонду державного бюджету та призначення якого полягає у фінансуванні інвестиційних програм (проектів), спрямованих на виконання державної та регіональних стратегій, державних цільових програм та інвестиційних проектів у частині виконання заходів регіонального розвитку, програм і заходів соціально-економічного розвитку

регіонів, подолання депресивності територій, розвиток транскордонного співробітництва [201; 202].

Що ж стосується видатків зведеного бюджету, то у 2010 році вони склали 34,5 % ВВП (377842,8 млн. грн. без кредитування), що на 5,8 % більше, ніж співвідношення доходів і ВВП того ж року. В цілому з державного бюджету за 2000-2010 роки було виділено від 53-68 % видатків зведеного бюджету України, що відповідним чином перевищувало видатки місцевих бюджетів.

Це підкреслює визначальну роль державних органів влади у фінансуванні сталого розвитку регіонів України. І хоча, відповідно до закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», передбачається розширення прав місцевих органів влади та передача їм частини державних функцій, а також стабільність місцевих бюджетів, що згідно статті 61 «гарантується власними і закріпленими на стабільній основі загальнодержавними доходами та правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів відповідно до Закону» [192], але це практично не супроводжується відповідним фінансовим забезпеченням. Тому, можна констатувати той факт, що, із наділенням місцевих органів влади ширшими повноваженнями та функцією розподілу бюджетних коштів, не були визначені джерела фінансування місцевих бюджетів.

У 2000-2010 роках найбільше видатків було здійснено місцевими бюджетами Дніпропетровської і Донецької областей та м. Київ. Загалом, на 8 регіонів України (м. Київ, Львівська, Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Одеська, Харківська області та АР Крим) припадало понад 50% видатків (без трансфертів) усіх місцевих бюджетів України (додаток В.17).

Найбільше видатків розвитку у 2010 році здійснювалось із бюджету розвитку міста Київ (620,3 млн грн, або 17,8% видатків бюджету розвитку всіх місцевих бюджетів; для порівняння: у 2009 році – 810,7 млн грн, або 21,2%), Запорізької (343,7 млн грн, або 9,9%) та Одеської (280,7 млн грн, або 8,1%) областей. Порівняно з показниками 2009 року фактичні обсяги видатків бюджету розвитку місцевих бюджетів зменшились у 15-ти регіонах України [205, с. 112].

Аналіз середніх рівнів видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу за 2000-2010 роки свідчить про послаблення полярності регіонів за даним показником (див. додаток В.11). Якщо у 2000 році співвідношення між максимальним і мінімальним рівнями середньодушових видатків (без врахування міжбюджетних трансфертів) становило 3,2 разів, то у 2010 році – 1,4 разів. Співвідношення середнього рівня видатків (без міжбюджетних

трансферів) на одну особу в регіоні до середнього в Україні значення у 2000 році було в межах від 0,76 (Луганська область) до 2,45 (м. Київ), а у 2010 році – від 0,87 (Луганська область) до 1,24 (м. Київ), тобто відбулось їх вирівнювання щодо середнього значення даного показника в країні. Коливання розмірів видатків у розрахунку на одного мешканця означає, що потреби місцевого населення задовольняються по-різному в різних територіальних утвореннях [189, с. 24].

У 2000 році лише за 4 регіонами України (Дніпропетровська, Донецька, Полтавська, Запорізька області) на кожну гривню видатків із місцевого бюджету, включаючи міжбюджетні трансферти, припадало понад 10 грн ВРП, а за 13 регіонами (АРК, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Чернівецька області, м. Київ і м. Севастополь) не перевищувало 7 грн. До 2010 року ситуація значно погіршилась – результативність бюджетних витрат знизилась і лише у Дніпропетровській області та м. Київ на кожну гривню видатків із місцевого бюджету, включаючи міжбюджетні трансферти, припадало понад 10 грн ВРП, а за 19 регіонами (АРК, Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області і м. Севастополь) не перевищувало середнього в Україні значення 6,77 грн. У 2010 році співвідношення між обсягом ВРП і обсягом бюджетних витрат варіювало від 3,16 (Чернівецька область) до 11,44 (м. Київ) (додаток В.18). У 2000 році лише власні доходи місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів) Дніпропетровської області та міста Київ покривали видатки (без міжбюджетних трансфертів), однак вже з наступного року це не стало характерним для Дніпропетровської області, а у 2004-2006 роках й для м. Київ це не було притаманним. В цілому у 2000 році доходи місцевих бюджетів з врахуванням міжбюджетних трансфертів Волинської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Одеської, Черкаської, Чернігівської областей та м. Севастополь не покривали видатки (з міжбюджетними трансфертами), у 2005 році таке явище стало притаманним для Донецької, Луганської, Рівненської, Харківської областей та міст Київ і Севастополь, в 2006 році – для АРК, Донецької, Чернігівської областей і м. Київ, а в 2010 році – для Волинської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Миколаївської, Сумської, Харківської, Херсонської, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей та м. Київ.

Отже, спостерігаються недопустимо різкі асиметрії бюджетного потенціалу регіонів України, адже за реальними доходами та надходженнями до місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів) в розрахунку на душу населення регіони різнились в 5,9-12,6 разів, а за видатками – у 1,4-3,2 рази. З врахуванням офіційних трансфертів, отриманих з державного бюджету, значення цих показників вирівнюється і за обсягами доходів місцевих бюджетів регіони різнились в 2,0-5,0 рази, а за обсягами видатків – 2,1-5,2 разів. Позитивним моментом було скорочення за роками диференціації вказаних показників, але спостерігались масштабні параметри бюджетної недостатності (дефіцитності) регіонів України.

З вище вказаного, можна зробити висновки, що сучасні фінансові інструменти не виконують належних їм функцій та свого призначення, а тому не забезпечили конвергенції сталого розвитку регіонів України, хоча про це постійно наголошувалося на державному рівні. На основі проведеного аналізу, основними причинами неефективності сучасних фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів України слід назвати:

1) відсутність чіткого розподілу влади та відповідальності за фінансування витрат між різними рівнями бюджетної системи та перенавантаження місцевих бюджетів фінансовими зобов'язаннями, переданими державними органами влади без визначення джерел фінансування, усунення чого зумовлює необхідність закріплення за місцевими бюджетами необхідних доходів для фінансування переданої частини державних функцій місцевим органам виконавчої влади;

2) нестабільність розмежування дохідних джерел між рівнями бюджетної системи, що полягає у можливості щорічно змінювати нормативи відрахувань від загальнодержавних податків і тим самим дестимулює регіони, а особливо місцеві органи влади розвивати економічну і податкову базу, та ще більше посилює дивергенцію рівнів сталого розвитку регіонів;

3) неефективність розподілу доходів за рівнями бюджетної системи, оскільки до доходів місцевих бюджетів не зараховуються державні доходи, які напряду залежать від рівня розвитку виробництва в регіоні, зокрема податок на прибуток;

4) суб'єктивність розподілу фінансової допомоги регіонам від органів державної влади, а також в межах регіону на різноманітні цілі, адже велика частка фінансової допомоги розподіляється без затвердження у відповідному бюджеті та фактично орієнтується на компенсацію перевищення доходів над видатками, що оцінюються згідно відкоригованих звітних даних;

5) практично щорічні зміни видів податкових надходжень до місцевих бюджетів, а також зміни нормативів відрахувань від загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів, в умовах чого місцеве самоврядування не мало змоги об'єктивно планувати та здійснювати свої видатки згідно можливостей [191, с. 238];

6) низький рівень диверсифікації доходів місцевих бюджетів та недостатність важливих об'єктів оподаткування у місцевих бюджетах (виняток становлять податки з доходів фізичних осіб та плата за землю);

7) вирівнювання доходів місцевих бюджетів АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя у розрахунку на душу населення за рахунок офіційних трансфертів, одержаних з державного бюджету, які надходять в регіон за часту з запізненням, або не в повному обсязі чи не у грошовому виразі;

8) велика частка офіційних трансфертів від органів державного управління у доходах місцевих бюджетів, що розраховуються за спрощеною схемою як різниця між витратами та доходами регіону, у зв'язку з чим втрачається зацікавленість регіонів у нарощуванні їх ресурсної бази та її збалансуванні із видатками, а навпаки, посилюється боротьба регіонів за залучення додаткових ресурсів;

9) домінування поточних трансфертів над інвестиційними;

10) неузгодженість використання нормативів бюджетної забезпеченості для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів із соціальними стандартами, в результаті чого не гарантується забезпечення населення регіонів соціальними послугами із бюджету згідно їх потреб;

11) відсутність чіткого взаємозв'язку між обсягом податків, зібраних в регіоні, та надходженнями до місцевих бюджетів, що дестимулює органи місцевого самоврядування нарощувати державні доходи.

Все це потребує перегляду фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів країни та зумовлює необхідність їх удосконалення, а то й розробки нових таких інструментів, побудованих на принципах стимулювання органів місцевого самоврядування здійснювати заходи, які б сприяли сталому розвитку регіонів в цілому та й зокрема поліпшенню результатів господарської діяльності суб'єктів господарювання, розташованих на їх території і в результаті на цій основі забезпечили нарощення фінансового потенціалу регіона як фактора його сталого розвитку.

Така ситуація потребує активних дій органів державної влади та управління зі створення рівних фінансових умов для органів місцевого самоуправління щодо ефективного виконання ними повноважень з вирішення

питань регіонального значення, підвищення їх фінансової самостійності та конвергенції рівнів сталого розвитку до рівнів високорозвинених регіонів. Пропозиції щодо вдосконалення сучасних фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів в Україні наведено у додатку В.19.

На нашу думку, необхідність конвергенції сталого розвитку регіонів України в першу чергу висуває нові завдання у сфері міжбюджетних відносин, удосконалення та оптимізація яких мають сприяти, насамперед, забезпеченню вирівнювання фінансування такого розвитку з власних джерел доходів.

Крім того, вирішення проблеми забезпечення бюджетних прав органів місцевого самоврядування, вбачається, неможливим без встановлення визначеної відповідальності закріплених прав і обов'язків кожного рівня держави і муніципальних утворень з їх бюджетами. Таким чином, ефективність фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів України буде досягнута за умов:

1) розмежування податкових повноважень і дохідних джерел між органами управління різних рівнів;

2) розмежування витратних повноважень і відповідальності між органами влади та управління різних рівнів.

Розмежування податкових повноважень і дохідних джерел між органами управління різних рівнів, що сприятиме вирівнюванню вертикальних дисбалансів і скоротить ротаційність місцевих бюджетів, вважаємо, повинно передбачати:

- уточнення переліку державних і місцевих податків;

- наділення державних органів влади та органів місцевого самоврядування, як мінімум одним важливим об'єктом оподаткування, використання якого повністю було б у їх компетенції, адже, насамперед, стабільність сталого розвитку залежить від власної фінансово-економічної бази регіонів, у створенні якої визначальну роль відіграють саме місцеві податки і збори як одне з основних джерел наповнення їх місцевих бюджетів;

- запровадження системи податкових квот;

- удосконалення процедури розщеплення податкових надходжень між центральним і регіональним рівнями на користь місцевих бюджетів з метою уникнення зустрічного їх руху «податкові надходження – державний бюджет – трансферти – місцеві бюджети»;

- використання єдиних та стабільних нормативів відрахувань від загальнодержавних податків у бюджети всіх рівнів;

- забезпечення сплати податків за місцем фактичної діяльності

підприємств, чи проживання громадян;

- недопущення «недобросовісної» податкової конкуренції.

Розмежування витратних повноважень і відповідальності між органами влади та управління різних рівнів, збалансованих з наявними фінансовими ресурсами, вважаємо, повинно передбачати:

- проведення інвентаризації розподілу витрат між державним і місцевими бюджетами;

- поетапне скорочення, а згодом і повну ліквідацію фінансових зобов'язань місцевих бюджетів, переданих згідно рішень державних органів влади без визначених джерел фінансування;

- оцінку об'єктивних (нормативних) потреб кожного рівня бюджетної системи в фінансових ресурсах;

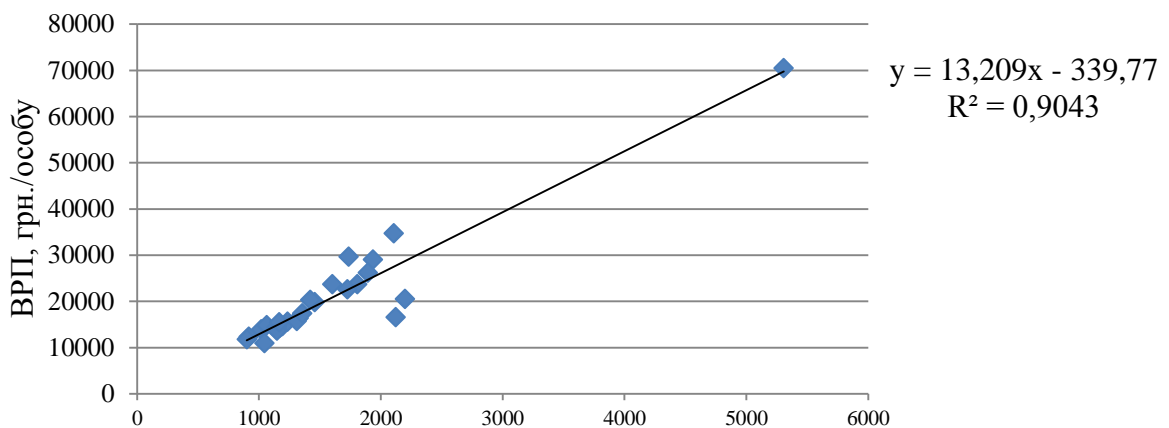
- внесення коректив у бюджетне законодавство, які б конкретизували закріплені витратні повноваження між бюджетами різних рівнів, а також процедуру їх зміни.

Ці завдання повинні виконуватись по відношенню «державний бюджет – місцеві бюджети», а також і до міжбюджетних відносин всередині регіонів. Органи влади та управління кожного рівня повинні володіти реальною податково-бюджетною самостійністю і нести повну відповідальність за її використання. Водночас із розподілом повноважень між рівнями влади та чітким встановленням відповідальності (додаток В.20), повинно відбуватись посилення контролю над справами податків, за своєчасним перерахуванням доходів на всі рівні бюджетної системи, за цільовим використанням бюджетних коштів.

Розмежування доходів і видатків між різними рівнями бюджетної системи визначає цілі й механізм бюджетного регулювання, а також підбір конкретних інструментів збалансування бюджетів і фінансової конвергенції сталого розвитку регіонів України. Реальним інструментом вирішення проблеми асиметрії видаткової і дохідної частин місцевих бюджетів АР Крим, областей, міст Києва та Севастополь, на нашу думку, може стати скорочення частки фінансових можливостей, закріплених за державним бюджетом. Скорочення цієї частки повинно відбуватись одночасно з передачею її в місцеві бюджети АРК, областей, міст Києва та Севастополь. Необхідно забезпечити максимальне забезпечення видатків місцевих бюджетів за рахунок власних джерел доходів. Адже зарубіжний досвід доводить, що підвищення ефективності процесу формування дохідної частини місцевих бюджетів і децентралізація управління бюджетними коштами є одним із найважливіших способів перетворення місцевих

бюджетів на ефективний інструмент сталого розвитку регіонів країни та регіональної конвергенції.

Як з'ясувалось, суть проблеми міжбюджетних відносин полягає у тому, що доходів, закріплених за місцевими бюджетами та органами місцевого самоуправління недостатньо, щоб покрити закріплені за ними витрати. Механізм розподілу доходів і витрат між бюджетами різних рівнів не дозволяє закріпленим доходам місцевих бюджетів покривати закріплені витрати. Реальна фінансова самостійність державного та місцевих бюджетів недосяжна без рішення проблеми ліквідації зустрічних міжбюджетних потоків. Головним чинником зростання обсягу доходів місцевих бюджетів є темпи зростання ВВП [204, с. 106]. За розрахунками між обсягами ВРП регіонів та фактичними надходженнями до місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів) в розрахунку на душу населення існує значна залежність, що підтверджує правомірність її застосування у бюджетному вирівнюванні (див рис. 3.5).



Доходи місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів), грн./особу

Рис. 3.5. Взаємозв'язок між обсягами ВРП і власними доходами місцевих бюджетів АР Крим, областей, міст Києва та Севастополь (2010 р.)

Таким чином, якщо збільшаться власні доходи місцевих бюджетів регіону, то і підвищаться обсяги ВРП, виробленого в регіону. На основі коефіцієнта еластичності визначимо на скільки відсотків зміниться ВРП у розрахунку на особу, якщо власні доходи на одну особу зміняться на 1% за формулою:

$$K_{el} = \frac{\sqrt[n]{K_1 \times K_2 \times \dots \times K_n}}{\sqrt[n]{K_{1f} \times K_{2f} \times \dots \times K_{nf}}} \quad (3.8)$$

де K_{el} – коефіцієнт еластичності;

K_1, K_2, \dots, K_n – ланцюгові послідовні коефіцієнти росту ВРП у розрахунку

на одну особу;

$K_{1f}, K_{2f}, \dots, K_{nf}$ – ланцюгові послідовні коефіцієнти росту власних доходів місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів) у розрахунку на одну особу.

Згідно коефіцієнту еластичності зміна власних доходів місцевих бюджетів в середньому в Україні на 1% спричинить відповідну зміну в обсягах ВРП в розрахунку на одну особу на 1,034%.

Тому, з метою підвищення власних доходів місцевих бюджетів, стимулювання нарощення дохідних їх частин, забезпечення їх самостійності та підтримання сталого розвитку регіонів України, вважаємо, доцільним використання на практиці системи податкових квот. Такий фінансовий інструмент конвергенції як податкові квоти дозволить вирівняти дохідну та видаткову частини місцевих бюджетів. Згідно з європейськими стандартами податкова децентралізація є однією з необхідних умов фінансового вирівнювання і розвитку місцевого самоврядування [189, с. 149].

Система квот в оподаткуванні характеризує рівень податкової спроможності регіону та визначає яка частка податку додатково має залишатись на рівні регіону. З точки зору соціальної справедливості такий фінансовий інструмент конвергенції сталого розвитку регіонів країни повинен бути обов'язковим у формуванні механізму міжбюджетних відносин.

Механізм таких міжбюджетних податкових квот, вважаємо, повинен передбачати розподіл податку на прибуток підприємств, який на сьогодні зараховується до державного і місцевих бюджетів у співвідношенні 99% до 1% (2010 р.). Запровадження системи міжбюджетних податкових квот щодо податку на прибуток обґрунтовується тим, що даний податок є доволі стабільним і напряму залежить від рівня економічного розвитку регіону.

У 2000 році дохідна частина державного бюджету на 5581,2 млн грн (16,04%) формувалась за рахунок податку на прибуток, у 2009 році – на 32569,8 млн грн (15,5%), а у 2010 році – на 39969,2 млн грн (16,6%). Співставляючи значення даного показника з обсягами офіційних трансфертів від органів державного управління, які становили 4377,8 млн грн у 2000 році, 62180,1 млн грн у 2009 році та 77766,2 млн. грн у 2010 році, можна стверджувати про неефективну міжбюджетну політику зумовлену складним її механізмом розподілу коштів і зустрічним рухом фінансових ресурсів.

Видається доцільним забезпечення більших обсягів надходжень податків (за рахунок податку на прибуток) до державного бюджету саме від високо

економічно розвинених регіонів (Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська області) та менших їх сум від регіонів з низькими рівнями економічного розвитку (Волинська, Тернопільська, Кіровоградська області).

Для розрахунку податкових квот з податку на прибуток, що варто додатково залишати у місцевих бюджетах, а не передавати до державного бюджету, можна використати формульний метод, який би для досягнення максимальної ефективності у забезпеченні сталого розвитку регіонів країни та їх конвергенції врахував такі підходи:

1) з метою вирівнювання відмінностей між найбільш фінансово забезпеченими та найменш забезпеченими регіонами при розрахунку міжбюджетних податкових квот ввести оціночний коефіцієнт потреби i -го регіону країни в кожній додатковій гривні для вирівнювання рівня асиметрії його бюджетної забезпеченості;

2) задля вирівнювання відмінностей між доходною та видатковою частинами місцевих бюджетів та підвищення на цій основі фінансової самостійності місцевих бюджетів у формулу розрахунку міжбюджетних податкових квот податку на прибуток доцільно ввести оціночний коефіцієнт потреби регіону в кожній додатковій гривні трансфертів;

3) при розрахунку міжбюджетних податкових квот податку на прибуток задля вирівнювання рівнів сталого розвитку регіонів країни необхідно враховувати рівень такого розвитку i -го регіону та вагомість для нього кожної додаткової гривні, спрямованої у забезпечення сталого розвитку, що водночас стимулюватиме регіони нарощувати темпи їх сталого розвитку.

Враховуючи вище наведені положення, на нашу думку, механізм визначення міжбюджетної квоти податку на прибуток можна представити за такою формулою:

$$\alpha_i = \sqrt[3]{(1 + \beta_i) \times (1 + \gamma_i) \times (1 + \delta_i)} - 1, \quad (3.9)$$

де α_i – квота податку на прибуток i -го регіону, що показує частку даного податку, яка має додатково залишатись у місцевому бюджеті в результаті його розщеплення між бюджетами різних рівнів;

β_i – оціночний коефіцієнт потреби i -го регіону країни в кожній додатковій гривні для вирівнювання його рівня бюджетної забезпеченості щодо найбільш забезпеченого регіону країни, який пропонується визначати таким чином:

$$\beta_i = 1 - \frac{D_{MBi}}{D_{MB}^{\max}}, \quad (3.10)$$

де D_{MB}^{\max} – максимальна сума власних доходів (без міжбюджетних

трансфертів) місцевих бюджетів регіонів країни в звітному періоді;

D_{MBi} – сума власних доходів (без міжбюджетних трансфертів) місцевого бюджету i -го регіону;

γ_i – оціночний коефіцієнт потреби i -го регіону країни в кожній додатковій гривні офіційних трансфертів, одержаних від органів державної влади, що визначається за співвідношенням трансфертів до обсягу доходів місцевих бюджетів:

$$\gamma_i = \frac{T_i}{D_{MBi}}, \quad (3.11)$$

де T_i – сума офіційних трансфертів, одержаних від органів державного управління до місцевого бюджету i -го регіону;

D_{MBi} – сума доходів (з врахуванням міжбюджетних трансфертів) місцевого бюджету i -го регіону;

δ_i – оціночний коефіцієнт вагомості для i -го регіону додаткової 1 грн у забезпечення сталого розвитку, що є оберненим результатом рейтингової оцінки рівня сталого розвитку даного регіону, визначеній згідно методики, запропонованої у 2 розділі:

$$\delta_i = 1 - \frac{ИСР_s}{ИСР_{\max}}, \quad (3.12)$$

де $ИСР_{li}$ – інтегральний індекс сталого розвитку i -го регіону ($0 \leq ИСР_{li} \leq 1$).

Зрозуміло, що оціночний коефіцієнт β_i дорівнює нулю в тому випадку, якщо бюджетна забезпеченість i -го регіону є найвищою серед інших регіонів країни, а відповідно його потреба в додаткових доходах за рахунок квот податку на прибуток до місцевих бюджетів мінімальна. Оціночний коефіцієнт β_i не може дорівнювати 1, оскільки це означало б, що $D_{MBi}=0$, тобто в регіону немає власних фінансових ресурсів і він повністю залежить від офіційних трансферт від органів державної влади. Чим більше β_i прямує до 1, то тим більша потреба i -го регіону у вирівнюванні його доходної спроможності місцевого бюджету порівняно із місцевими бюджетами інших регіонів країни, і навпаки.

Очевидно, якщо $\gamma_i=1$, то $T_i=D_{MBi}$, тобто місцеві бюджети i -го регіону цілком формуються за рахунок трансфертів, якщо $\gamma_i=0$, то $T_i=0$, або i -й регіон не одержує трансферти від органів державної влади. Чим менше значення γ_i ,

тим менш залежним є регіон від офіційних трансфертів та менша їх частка у місцевому бюджеті трансфертів зовнішніх ресурсів і тим меншою є його потреба в додаткових доходах до бюджету. І навпаки, чим більше значення γ_i , тим більше залежить регіон від зовнішніх ресурсів і тим, більше в результаті буде значення α_i .

Чим вищий рівень сталого розвитку регіону, тим менша його потреба в додаткових доходах до місцевих бюджетів, а тому δ_i прямуватиме до 0. Оцінка δ_i дорівнює 0 в тому випадку, якщо згідно результатів оцінки інтегральний індекс сталого розвитку регіону дорівнює максимальному значенню – 1.

Таким чином, сума податку на прибуток, що повинна додатково спрямовуватись до місцевого бюджету i -го регіону ($K_{\text{ПТ}i}$), становитиме:

$$K_{\text{ПТ}i} = \text{ПП}_{\text{ДБ}i} \times \alpha_i, \quad (3.13)$$

де $\text{ПП}_{\text{ДБ}i}$ – обсяги податку на прибуток, які в результаті розщеплення даного податку повинні спрямовуватись від i -го регіону до державного бюджету, грн.

Дохід місцевого бюджету i -го регіону за рахунок податку на прибуток ($D_{\text{МБ}}^{\text{ПТ}}$) становитиме:

$$D_{\text{МБ}}^{\text{ПТ}} = \text{ПП}_{\text{МБ}i} + K_{\text{ПТ}i}. \quad (3.14)$$

Відповідно сума податку на прибуток, що повинна спрямовуватись до державного бюджету від i -го регіону ($K_{\text{ПТ}i}^{\text{ДБ}}$), становитиме:

$$K_{\text{ПТ}i}^{\text{ДБ}} = \text{ПП}_{\text{ДБ}i} \times (1 - \alpha_i) = \text{ПП}_{\text{ДБ}i} - K_{\text{ПТ}i}. \quad (3.15)$$

Таким чином, загальна сума доходу державного бюджету за рахунок податку на прибуток ($D_{\text{ДБ}}^{\text{ПТ}}$) визначатиметься як:

$$D_{\text{ДБ}}^{\text{ПТ}} = \sum_{i=1}^n (\text{ПП}_{\text{ДБ}i} \times (1 - \alpha_i)) = \sum_{i=1}^n \text{ПП}_{\text{ДБ}i} - K_{\text{ПТ}i} = \sum_{i=1}^n K_{\text{ПТ}i}^{\text{ДБ}}. \quad (3.16)$$

Розрахунок міжбюджетних податкових квот податку на прибуток за регіонами України представлено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

**Розрахунок міжбюджетних податкових квот податку на прибуток за
регіонами України**

Регіони України	ПП _i , млн. грн.	β_i	γ_i	δ_i	α_i	$(1 - \alpha_i)$	$K_{ППi}$, млн. грн.	$D_{ДБ}^{ПП}$, млн. грн.
АР Крим	169,5	0,6002	0,4520	0,3934	0,4794	0,5206	81,3	88,2
Вінницька	322,4	0,7790	0,6314	0,3607	0,5806	0,4194	187,2	135,2
Волинська	186,4	0,8078	0,7105	0,3279	0,6013	0,3987	112,1	74,3
Дніпропетровська	9466,0	0,6030	0,3584	0,4098	0,4534	0,5466	4291,9	5174,1
Донецька	4659,0	0,6354	0,3790	0,4426	0,4818	0,5182	2244,5	2414,5
Житомирська	254,2	0,7752	0,6437	0,3934	0,5961	0,4039	151,5	102,7
Закарпатська	204,6	0,8275	0,7231	0,2951	0,5977	0,4023	122,3	82,3
Запорізька	1503,3	0,6598	0,4583	0,4426	0,5171	0,4829	777,4	725,9
Івано-Франківська	166,8	0,7998	0,6907	0,4098	0,6249	0,3751	104,2	62,6
Київська	1242,9	0,6431	0,4589	0,3443	0,4770	0,5230	592,9	650,0
Кіровоградська	185,9	0,7677	0,6201	0,3443	0,5673	0,4327	105,5	80,4
Луганська	980,1	0,7255	0,5013	0,4590	0,5577	0,4423	546,6	433,5
Львівська	1061,6	0,7501	0,5887	0,3607	0,5582	0,4418	592,6	469,0
Миколаївська	798,3	0,7322	0,5627	0,3607	0,5443	0,4557	434,5	363,8
Одеська	1499,9	0,6749	0,4716	0,3607	0,4968	0,5032	745,2	754,7
Полтавська	2195,5	0,6731	0,4755	0,3607	0,4976	0,5024	1092,5	1103,0
Рівненська	350,8	0,7841	0,6739	0,3770	0,6021	0,3979	211,2	139,6
Сумська	493,1	0,7533	0,5743	0,3934	0,5668	0,4332	279,5	213,6
Тернопільська	137,0	0,8304	0,7186	0,3607	0,6236	0,3764	85,4	51,6
Харківська	1925,6	0,6981	0,4659	0,3770	0,5078	0,4922	977,8	947,8
Херсонська	176,3	0,7843	0,6410	0,4426	0,6165	0,3835	108,7	67,6
Хмельницька	240,5	0,7840	0,6577	0,3443	0,5841	0,4159	140,5	100,0
Черкаська	251,2	0,7446	0,5807	0,4426	0,5845	0,4155	146,8	104,4
Чернівецька	104,3	0,8032	0,6835	0,2131	0,5442	0,4558	56,8	47,5
Чернігівська	298,2	0,7805	0,6301	0,4426	0,6118	0,3882	182,4	115,8
м. Київ	10979,0	0,0000	0,0890	0,0000	0,0288	0,9712	316,4	10662,6
м. Севастополь	116,8	0,5860	0,3751	0,3115	0,4195	0,5805	49,0	67,8
Україна	39969,2	0,6693	0,4879	1,0000	0,7062	0,2938	14736,6	25232,6

Запропоновані заходи доводять свою дієвість, що підтверджується значним покриттям розрахункових сум міжбюджетних квот сумами наданих регіонам трансфертів від органів державного управління (табл. 3.5).

Таким чином, міжбюджетні квоти можуть бути ефективним інструментом конвергенції сталого розвитку регіонів України, який дозволить скоротити в результаті вирівнювання відмінності між найбільш фінансово забезпеченими та найменш забезпеченими регіонами. Із застосуванням запропонованого інструменту вирішуватимуться три важливі проблеми конвергенції сталого розвитку регіонів України: наповнення дохідної частини місцевих бюджетів із нового джерела надходжень, що частково замінятимуть та скоротять обсяги

офіційних трансфертів з державного бюджету; вирівнювання доходів місцевих бюджетів АР Крим, областей, міст Київ і Севастополь; поява стимулів в суб'єктів господарювання регіону до розвитку.

Використання такого інструменту дозволить підвищити частку власних доходів у доходах місцевих бюджетів від 31,37% (Волинська область) до 100% (Дніпропетровська область) (для порівняння: у 2010 році їх частка складала від 27,69% (Закарпатська обл.) до 91,10% (м. Київ), що відповідним чином зумовить ріст виробленого в регіонах України ВРП від 3,8-9,2%.

Вирівнювання бюджетної забезпеченості водночас є важливим інструментом забезпечення конституційних прав громадян щодо рівної доступності для них якісних послуг незалежно від місця постійного проживання на території України.

Реалізація міжбюджетних квот у розподілі податку на прибуток чинитиме відповідний вплив на ринкову кон'юнктуру та дозволить підвищити частку місцевих бюджетів в податкових надходженнях зведеного бюджету з 28,8% (2010 рік) до 30,3%, що відповідає тенденціям перерозподілу витратних обов'язків. Водночас дія такого інструменту сприятиме залученню інвестицій в регіони України та розвитку в них малого й середнього підприємництва.

Таблиця 3.5

Покриття офіційних трансфертів, отриманих регіонами України у 2010 році, розрахунковими обсягами міжбюджетних квот податку на прибуток*

Регіони	Міжбюджетна квота (розрахункова величина)		Офіційні трансферти від органів державного управління (2010)		Співвідношенн я розрахункових міжбюджетних квот до трансфертів, %
	всього, млн. грн.	на душу населення, грн.	всього, млн. грн.	на душу населення, грн.	
1	2	3	4	5	6
АР Крим	81,3	41,4	3457,5	1760,1	2,35
Вінницька	187,2	113,7	3350,9	2035,9	5,59
Волинська	112,1	108,1	2649,2	2554,9	4,23
Дніпропетровська	4291,9	1282,7	3970,0	1186,5	108,11
Донецька	2244,5	504,4	5373,1	1207,5	41,77
Житомирська	151,5	118,2	2800,6	2183,9	5,41
Закарпатська	122,3	98,1	3056,3	2452,7	4,00
Запорізька	777,4	430,3	2818,6	1560,3	27,58
Івано-Франківська	104,2	75,5	3345,4	2423,9	3,12

Продовження табл. 3.5

1	2	3	4	5	6
Київська	592,9	344,8	2767,4	1609,2	21,42
Кіровоградська	105,5	104,0	2069,9	2041,5	5,09
Луганська	546,6	237,5	3426,1	1488,7	15,95
Львівська	592,6	232,6	4905,9	1926,0	12,08
Миколаївська	434,5	366,3	2196,2	1851,1	19,79
Одеська	745,2	311,8	3866,6	1617,9	19,27
Полтавська	1092,5	731,4	2373,7	1589,1	46,03
Рівненська	211,2	183,3	2869,4	2490,6	7,36
Сумська	279,5	239,5	2082,6	1784,7	13,42
Тернопільська	85,4	78,6	2520,9	2320,2	3,39
Харківська	977,8	354,0	3894,7	1410,1	25,10
Херсонська	108,7	99,7	2244,9	2058,0	4,84
Хмельницька	140,5	105,6	2965,6	2229,1	4,74
Черкаська	146,8	113,8	2500,7	1938,1	5,87
Чернівецька	56,8	62,8	2103,8	2326,4	2,70
Чернігівська	182,4	165,2	2206,7	1998,8	8,27
м. Київ	316,4	113,3	1447,3	518,3	21,86
м. Севастополь	49,0	128,7	502,0	1319,0	9,76
Україна	14736,6	321,3	77766,0	1695,3	18,95

Підводячи підсумки, зазначимо, що ефективність використання міжбюджетних квот податку на прибуток і зарахування певної додаткової частини податку на прибуток до місцевих бюджетів визначатиметься довгостроковістю реалізації вказаних заходів.

ВИСНОВКИ

У монографії наведено теоретичне узагальнення та подано нове вирішення наукової задачі – розробки методики діагностики та обґрунтування механізмів зменшення регіональних асиметрій сталого розвитку країни. У процесі дослідження зроблено такі висновки:

1. Обґрунтовано, що сталий розвиток є визнаною на міжнародному рівні концепцією розвитку, яка дозволяє отримати оптимальні результати співіснування людства як в глобальному аспекті, так і на регіональному рівні, характерними критеріями якого слід вважати відтворюваність, збалансованість, рівноважність, узгодженість, керованість, відкритість, динамічність та безпечність.

2. Виокремлено спільне для різних сфер науки розуміння терміну «асиметрія» як категорії, що характеризує невідповідність, відхилення певного явища від встановлених параметрів, відсутність або порушення гармонії, розмірності розміщення точок або частин предмета в просторі, коли одна половина є ніби дзеркальним відображенням другої. Регіональні асиметрії з позиції сталого розвитку у роботі розглядаються як рівень міжрегіональних протиріч за вихідними (спричиненими нерівномірною просторовою концентрацією ресурсів) та результуючими (спричиненими різним рівнем прикладених регіональних зусиль) соціальними, економічними та екологічними параметрами функціонування регіону протягом певного періоду, які порушують нормальний перебіг економічних процесів у країні та перешкоджають стабільному розвитку, породжуючи проблемні території.

3. Доведено, що регіональні асиметрії слід розглядати як об'єктивне явище, що визначається певним рівнем міжрегіональної конкуренції. Разом з тим, такою її слід розглядати до того моменту, поки вона не зумовлює виникнення територіальних диспропорцій за економічними, соціальними та екологічними параметрами, які спричиняють регіональні дезінтеграційні процеси. У зв'язку з цим, у роботі розроблено типологію регіональних асиметрій, що передбачає їх розгляд за сукупністю ознак, як позитивні та негативні (за причиною зменшення), міжрегіональні та внутрірегіональні (за об'єктами), горизонтальні та вертикальні (за напрямом), об'єктивні, прийнятні та надмірні (за рівнем деструктивного впливу), часткові та загальні (за рівнем охоплення), короткострокові та тривалі (за тривалістю дії), соціальні, економічні, екологічні та ін. (за предметом дослідження), наростаючі, спадаючі та стабільні (за динамікою результатів). Розробки у даному напрямі стали

передумовою формування методики діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку країни.

4. У роботі обґрунтована необхідність формування та реалізації регіональної політики зменшення регіональних асиметрій сталого розвитку, що дозволило сформувати її мету, визначити завдання та принципи реалізації. Така регіональна політика передбачає зменшення асиметрій у соціальному, економічному та екологічному розвитку на основі нарощення потенціалу слаборозвинутих регіонів та збереження високо розвинутих. При цьому слід враховувати, що асиметричність сталого розвитку регіонів України викликана впливом об'єктивних та суб'єктивних передумов, які тісно пов'язані з траєкторією регіонального розвитку.

5. Доведено, що діагностика регіональних асиметрій сталого розвитку повинна включати їх оцінку за передумовами, рівнем, динамікою та ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи. На цій основі у роботі розроблено методичні підходи, на основі якої проведено діагностику регіональних асиметрій сталого розвитку України, результати якої дозволили здійснити їх типологію.

6. Виявлено, що регіонам України притаманні наростаючі, надмірні регіональні асиметрії за рівнем та ефективністю функціонування економічної підсистеми сталого розвитку. За причиною зменшення розбіжностей спостерігається негативна регіональна асиметрія економічних параметрів, яка передбачає скорочення диференціації не за рахунок зростання показників економічно слаборозвинутих регіонів, а за рахунок зменшення показників регіонів-лідерів. Регіональні асиметрії за соціальними параметрами характеризуються стабільністю, тривалістю та прийнятним рівнем. Зменшення регіональних асиметрій у динаміці зумовлене позитивними тенденціями, спричиненими зростанням показників у слаборозвинених регіонів. Екологічні параметри сталого розвитку характеризуються стабільним надмірним рівнем регіональних асиметрій, які мають тривалу дію, що посилюється негативними тенденціями зростання викидів шкідливих речовин та утворення відходів в екологічно забруднених регіонах.

7. Розроблено прогностичну модель регіональних асиметрій сталого розвитку України з метою визначення проблемних територій у п'ятирічній перспективі. Виявлено, що міжрегіональні диспропорції в економіці України носять постійний характер. Україні притаманна значна регіональна асиметрія прогностичних показників соціального розвитку, яка з часом не зменшується, а навпаки поглиблюється. Така ситуація сприятиме виникненню значних

розбіжностей у рівнях оплати праці, доходів населення, безробіття, доступу до медичного обслуговування, які створюють складні проблеми в забезпеченні єдиних стандартів рівня життя населення, у подоланні бідності. У динаміці поглиблюються і регіональні диспропорції прогнозного рівня регіональних асиметрій за екологічними параметрами.

8. Доведено, що диспропорції в економічному, соціальному і екологічному розвитку регіонів країни, депресивність більшості з них, поглиблення асиметричних розривів у перспективі зумовлюють необхідність формування механізму стимулювання їх розвитку, пошуку нових джерел фінансування регіональних стратегій та програм. З метою зменшення регіональних асиметрій та стимулювання регіонів України пропонується використовувати преактивну стратегічну карту, пріоритетними завданнями якої є сприяння збалансованому розвитку територій, подолання відцентрово-дезінтеграційних процесів та створення відносно рівних умов для проживання населення у регіонах країни шляхом закріплення конкурентних переваг регіонів через виокремлення пріоритетних сфер економічної діяльності.

9. Розроблено підходи до конвергенції сталого розвитку регіонів України на основі формування та використання інструментарію міжбюджетних квот податку на прибуток, що дозволить зменшити відмінності між найбільш фінансово забезпеченими та найменш забезпеченими регіонами, між доходною та видатковою частинами місцевих бюджетів шляхом наповнення дохідної частини місцевих бюджетів із нового джерела надходжень, що частково замінятимуть і зменшать обсяги офіційних трансфертів, підвищать на цій основі фінансову самостійність місцевих бюджетів у забезпеченні сталого розвитку.

ДОДАТКИ

Додаток А.1

Таблиця А.1

Офіційні переклади терміну «sustainable development» різними мовами

Мова	Офіційний переклад терміну „sustainable development” на відповідну мову	Дослівний переклад на українську мову
Англійська	Sustainable development	Сталий розвиток
Французька	Developpment durable	Довготривалий розвиток
Італійська	Sviluppo sostenibile	Розвиток, що заслуговує підтримки
Німецька	Nachhaltige Entwicklung	Тривалий розвиток
Шведська	En stadig utveckling	Стійкий розвиток
Норвезька	En holdbar utvikling	Міцний розвиток
Японська	Jizoki-tekina kaihatsu	Тривалий розвиток
Російська	Устойчивое развитие	Стійкий розвиток
Польська	Zrównowazony rozwój	Збалансований розвиток
Турецька	Sürdürülebilir kalkinma	Стійкий розвиток

Додаток А.2

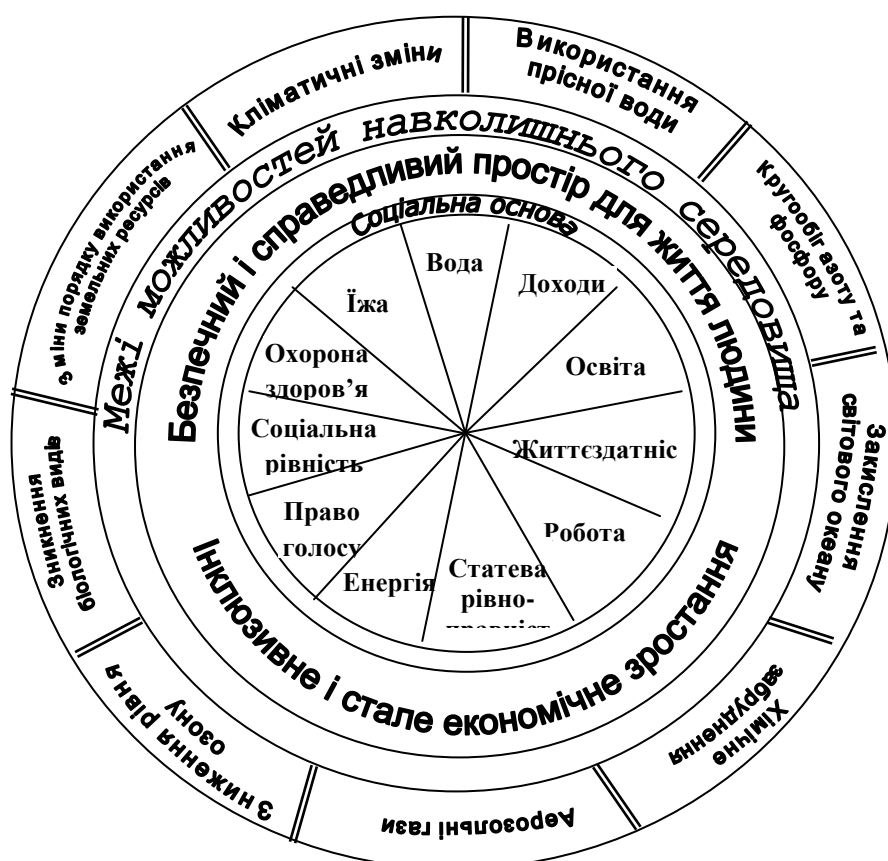


Рис. А.2. Безпечний і справедливий простір для життя людини

Наукові підходи до тлумачення змісту поняття «сталий розвиток»

Ключова ознака сталого розвитку	Авторське визначення сталого розвитку
1	2
Відтворюваність	<ul style="list-style-type: none"> - це процес забезпечення функціонування територіальної системи з заданими параметрами в певних умовах протягом необхідного проміжку часу, що веде до гармонізації факторів виробництва та поліпшення якості життя сучасних і наступних поколінь за обставин збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища (З.В.Герасимчук) [41, с. 12]; - це процес поліпшення соціально-економічного середовища життєдіяльності людини без нанесення шкоди оточуючому середовищу ані в теперішньому часі, ані в майбутньому» (В.І. Торкатюк, Н.В. Бібік) [42]; - це процес управління коеволюційним розвитком між природою і суспільством, що забезпечує здорове відтворення життя теперішнього і майбутнього поколінь на основі збагачення культурних та природних надбань (Г.В. Сдасюк) [43, с. 14]; - це керований процес коеволюційного розвитку природи та суспільства, мета якого – забезпечити здорове, продуктивне життя в гармонії з природою нинішнім поколінням та майбутнім на основі збалансованого розвитку економічних систем, з урахуванням охорони культурної та природної спадщини (І.В. Шевченко, К.О. Литвинський) [44, с. 4]; - це керований процес збалансованого розвитку соціально-економічних і екологічних складових, спрямованих на використання та відтворення природного середовища й досягнення відповідної якості життя людини як у теперішньому, так і в майбутньому часі (О.Б. Ватченко) [45];
Збалансованість	<ul style="list-style-type: none"> - це досягнення розумної збалансованості соціально-економічного розвитку людства та збереження навколишнього середовища, а також різке скорочення економічного диспаритету між розвиненими і країнами, що розвиваються шляхом як технологічного процесу, так і раціоналізації споживання (В.А. Коптюг) [46]; - це забезпечення збалансованого вирішення соціально-економічних завдань і проблем збереження сприятливого навколишнього середовища і природоохоронного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього і майбутніх поколінь людей (Указ Президента РФ) [47]; - це стабільний збалансований соціально-економічний розвиток, що не руйнує навколишнє природне середовище та забезпечує безперервний прогрес суспільства (А.Г. Гранберг) [48, с. 31];
Рівноважність	<ul style="list-style-type: none"> - це перманентне відтворення так званого стану гомеостазу (динамічної рівноваги) з періодичною зміною його рівня, при якому б відбувалося постійне розв'язання суперечностей між внутрішніми компонентами системи, а зміна параметрів біосфери не виходила за межі катастрофічних (фатальних) для системи трансформацій (Л.Г. Мельник) [49, с. 413]. Також вчений наполягає на перекладі поняття «sustainable development» на українську мову як стійкий, а не сталий розвиток, адже, на його думку, саме стійкість є тим самим рівноважним станом, що підтримує добробут людини та суспільного ладу за допомогою життєзабезпечувальних функцій природи як основи суспільного розвитку. При цьому вчений додає, що стійкий розвиток дає „можливість жити „на відсотки” з природного капіталу”; - це здатність системи витримувати зміни, створені зовнішніми і внутрішніми впливами в економічних та екологічних підсистемах, а також здатність збереження визначеної динамічної рівноваги (Б.В. Буркинський, В.Н. Степанов, С.К. Харічков) [50, с. 142]; - це модель функціонування системи із обмеженими параметрами, що забезпечує збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої екосистеми протягом визначеного проміжку часу (О.І.Котикова) [51, с. 173];

1	2
Узгодженість	<ul style="list-style-type: none"> - це <i>узгодженість</i> економічного, екологічного та людського <i>розвитку</i> таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувалися якість і безпека життя людей, <i>не погіршувався стан довкілля</i> й відбувався <i>соціальний прогрес</i>, який визнає потреби кожної людини (М.Згуровський) [52]; - це незворотні та закономірні сутнісно-якісні <i>зміни суспільства</i> на основі оптимального поєднання і раціоналізації економічної, екологічної та соціальної сторін такого розвитку з урахуванням потреб майбутніх поколінь (С.В. Мочерний) [53, с. 277]; - це комплексний <i>розвиток</i> суспільства, який, базуючись на принципах доцільного існування, раціонального природокористування, економічної ефективності та соціальної справедливості, <i>має можливість надавати</i> соціальні, економічні, екологічні <i>послуги</i> всім членам суспільства (С.А. Дятлов) [54, с. 51]; - це процес змін, за якого експлуатація ресурсів, спрямування інвестицій, орієнтація науково-технічного розвитку та інституційні зміни узгоджені між собою і зміцнюють теперішній і майбутній потенціал для задоволення людських потреб і прагнень (Д.В. Зеркалов) [55, с. 63]. Також вчений наголошує на вагомості морально-етичного виховання, адже концепція „висуває тезу про почуття справедливості щодо наступних поколінь” і вказує, що для країн Заходу цей шлях є досить складним, оскільки там „раціоналізм фетишизований і сконцентрований на максимальному задоволенні всіх мислимих і немислимих потреб „вільного громадянина” [55, с. 33].
Екологічність	<ul style="list-style-type: none"> - це біогармонійний або стійкий <i>розвиток</i> суспільства, <i>прийнятний для збереження екологічної ніші людини</i> (Є.М. Боршук) [56, с. 289–290]; - це такий розвиток, при якому впливу на навколишнє середовище залишаються в межах господарської ємності біосфери, так що не руйнується природна основа для відтворення життя людини (В.І. Данілов-Данільян) [57]; - це <i>покращення життя людей в умовах стійкої біосфери</i>, тобто, в умовах, коли господарська діяльність не утворює критичного порогу збурення біосфери (К.Я. Кондратьєв) [58, с. 80];
Економічність	<ul style="list-style-type: none"> - це <i>здатність</i> економічних <i>систем</i> зберігати стабільне збалансоване <i>зростання</i>. При цьому збалансованість має стосуватися елементів економічної системи, а також проявлятися у взаємодії системи із своїми надсистемами (наприклад, макро- і мегарівнів) та з рештою систем, які з нею контактують, зокрема екологічною і соціальною» (О.Шубравська) [59, с. 38]; - це <i>економічний процес</i>, що забезпечує <i>збалансоване вирішення проблем</i> соціально-економічного розвитку, збереження природно-ресурсного потенціалу і надійного біосферного простору з метою задоволення життєво необхідних потреб людей і суспільства в цілому (О.М.Кобзар) [60, с. 125]; - це <i>управління сукупним капіталом суспільства</i> в інтересах збереження і примноження людських можливостей (формулювання Світового банку) [61]; - це система економічних відносин, що забезпечує реінвестування ренти від використання природного капіталу теперішніми поколіннями в економічний капітал, який буде переданий наступним поколінням в пропорції, що забезпечує постійний протягом часу рівень споживання (Р.Солоу, Дж. Стігліц, Дж. Хартвік)
Соціальність	<ul style="list-style-type: none"> - це розвиток, за якого <i>система цінностей</i> в соціальному аспекті сприймається як задоволення соціальних потреб усіх людей на планеті, в економічному – можливість задоволення таких потреб, в екологічному – врахування обмежень (Д.Девуйтс) [62, с. 72]; - <i>розширення реальних свобод</i> проживаючих сьогодні людей з одночасним прикладанням розумних зусиль для недопущення серйозного підриву подібних свобод у майбутніх поколінь» (Доповідь Програми розвитку ООН)

Критерії сталого розвитку регіону та їх характеристика

Критерії сталого розвитку регіону	Зміст критеріїв сталого розвитку регіону
<i>Відтворюваність</i>	Характеризує здатність соціо-економіко-екологічної системи регіону активізувати <i>розширене відтворення сукупного потенціалу регіону на довгостроковій інноваційній основі</i> . На нашу думку, даний критерій повинен бути ключовим при пошуку можливостей подолання регіональних асиметрій сталого розвитку регіонів шляхом виявлення вузьких місць відтворювального потенціалу регіону. При цьому, як зазначає О.В. Ткач, регіональне управління в умовах сталого розвитку „виступатиме як процес узгодження та інтенсифікації відтворювальних циклів, а регіональна політика – як процес територіальної організації відтворювальних ресурсів” [83].
<i>Збалансованість</i>	Передбачає дотримання балансу інтересів сучасного та майбутнього поколінь населення регіону в соціо-економіко-екологічних процесах регіону шляхом допустимого та доцільного соціально-економічного ресурсоспоживання.
<i>Рівноважність</i>	Характеризує спроможність регіональної системи <i>витримувати зміни</i> , створені зовнішніми і внутрішніми впливами в окремих підсистемах регіону, з подальшим відновленням стану динамічної рівноваги між компонентами регіональної системи.
<i>Узгодженість</i>	Має в основі розгляд регіону як цілісної відкритої системи, що пов’язується соціо-економіко-екологічними зв’язками, механізми впливу на які повинні узгоджуватися між собою з метою недопущення роз’єднаності системи та виникнення проблемних чи застійних явищ у регіоні.
<i>Керованість</i>	Розглядається як комплексне стратегічне управління соціо-економіко-екологічним розвитком регіону <i>інституційними органами регіону</i> , що спрямоване на досягнення гнучкості і адаптивності суб’єктів регіону до динаміки соціально-економічної системи регіону та його макроекономічного оточення.
<i>Відкритість</i>	Зумовлюється високим ступенем включеності регіону у національні та глобальні соціо-економіко-екологічні процеси, напрям і характер яких визначається потребами населення регіону, загальносвітовими тенденціями зовнішніх ринків та впливом інформаційних факторів. Тому погоджуємось з З.Варналієм, що „будь-який внутрішній регіон не може бути закритим (за виключенням країн з ортодоксальними економічними та політичними режимами) для світових економічних процесів, а відтак автономність його макроекономічного регулювання не може абсолютизуватися” [84, с.608] і є цілком природньою для такої відкритої системи як регіон.
<i>Динамічність</i>	Означає виражену властивість регіону до змін, що обумовлюється постійним станом трансформацій внаслідок процесів внутрішнього розвитку регіону та його взаємодії з зовнішнім середовищем.
<i>Безпечність</i>	Полягає в необхідності забезпечення існуючих і перспективних переваг регіону за умов максимально можливого усунення/блокування/пом’якшення деструктивного впливу екзогенних і ендемогенних факторів впливу.

Найбільш поширені підходи до визначення терміну «асиметрія»

Підхід до визначення	Визначення категорії	Визначальні ознаки асиметрії
Лінгвістичний	Відсутність або порушення симетрії	Порушення симетрії
Статистичний	Скошеність розподілу одиниць сукупності за значенням певної ознаки. За симетричного розподілу частоти будь-яких двох значень ознаки рівновіддалені від центру розподілу в обидва боки.	Нерівномірність розподілу відносно певної ознаки
Мистецький	Художній прийом, який базується на вільних планувальних і об'ємних рішеннях, що обумовлюються функцією споруд. Передбачає розміщення точок або частин предмета в просторі, коли одна половина не є дзеркальним відображенням другої	Не дзеркальне відображення частин предмета у просторі

Порівняльна характеристика терміну «асиметрія» зі словами-синонімами*

Поняття	Сутність поняття	Спільні риси	Відмінні риси
Диференціація	Розходження, відмінність, поділ, розчленування цілого на якісно відмінні частини за певними ознаками	Відмінність	Поділ, розчленування
Диспропорція	Несумісність, невідповідність частин чого-небудь, відсутність пропорційності. (лат. dis – префікс, що означає заперечення, та proportio – пропорція) – порушення необхідних співвідношень у розвитку окремих підрозділів підприємств, територіальних, галузевих, господарських комплексів	Порушення співвідношень, відсутність пропорційності, невідповідність	Несумісність
Дивергенція**	Розходження ознак і властивостей у спочатку близьких груп. Поступове виникнення відмінностей, їхнє "віддалення"	Розходження ознак, поступове виникнення відмінностей, їх "віддалення"	-
Неоднорідність	Відсутність однорідності, постійності цілого у частинах, елементах або протягом усієї дії. Різниця щодо свого складу, розміру. Формування з декількох компонентів	Відсутність однорідності	Формування з декількох компонентів, відсутність постійності
Розшарування	Поділ на шари, почергове виконання двох або більше функцій	Поділ на шари	Почергове виконання двох або більше функцій
Нерівність	Неоднаковість з чим-небудь щодо розміру, величини, умов; у вияві певних якостей, властивостей	Неоднаковість	Може характеризувати явища, що не становлять єдину систему

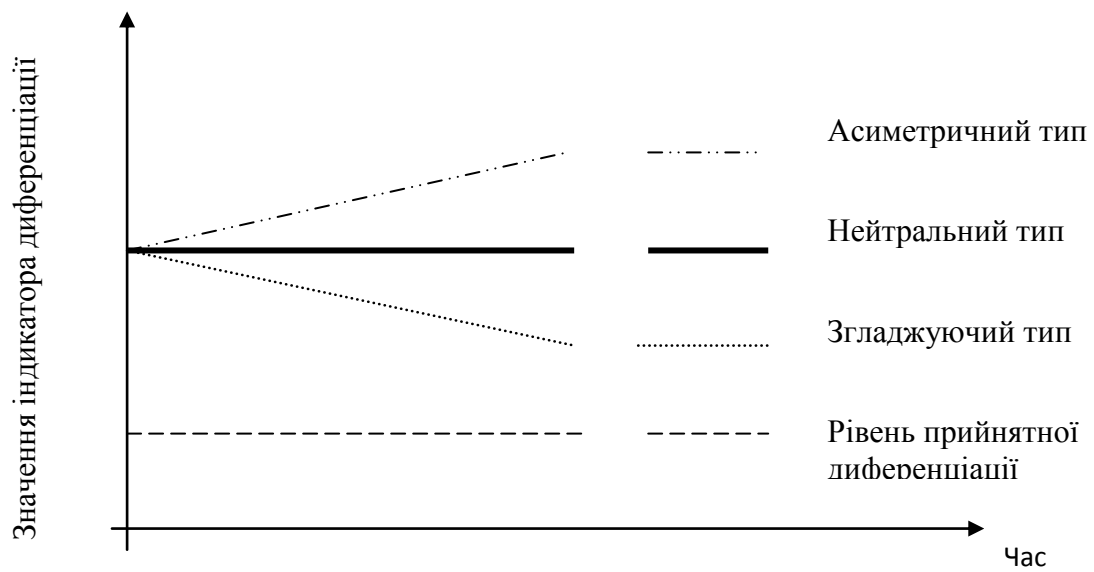
* систематизовано авторами

** Поняття введено Ч.Дарвіном для пояснення різноманіття сортів культурних рослин, порід домашніх тварин і біологічних видів

Типологія регіональних асиметрій у межах країни

Ознаки типології	Типи асиметрій	Сутність
За причиною зменшення розбіжностей	Позитивна	Зменшення розбіжностей супроводжується покращенням показників у слаборозвинутих регіонах
	Негативна	Зменшення розбіжностей зумовлюється погіршенням показників у високо розвинутих регіонах з наближенням до показників слаборозвинутих
За об'єктами	Міжрегіональна	У межах країни між регіонами
	Внутрірегіональна	У межах регіону між адміністративними районами, міськими та сільськими агломераціями
За напрямком	Горизонтальна	У системі «регіон-регіон»
	Вертикальна	У системі «центр-периферія»
За рівнем деструктивного впливу	Регіональний сепаратизм	Характеризує уособлення, відокремлення частини території країни з метою створення нової самостійної держави або отримання статусу широкої автономії
	Регіональний ізоляціонізм	Характеризує закритість, захист регіону від впливу або проникнення ззовні
	Регіональна дезінтеграція	Характеризує розпад країни на частини
За рівнем порушення нормального перебігу процесів	Об'єктивна	Спричинена об'єктивними регіональними відмінностями, за яких забезпечується нормальний перебіг соціальних, економічних та екологічних процесів
	Прийнятна	Не порушується нормальний перебіг соціальних, економічних та екологічних процесів
	Надмірна	Порушується нормальний перебіг соціальних, економічних та екологічних процесів
За рівнем охоплення	Часткова	Носять локальний характер (асиметрії за окремими показниками)
	Загальна	Пов'язані з порушенням процесу регіонального відтворення загалом
За тривалістю дії	Короткострокова	Має нетривалий характер
	Тривала	Характеризуються тривалими порушеннями симетрії
За предметом дослідження	Соціальна	Передбачають соціальне розшарування населення
	Економічна	Відмінності у рівнях наявності та використання економічного потенціалу, що характеризуються розширенням проблемних та депресивних територій
	Екологічна	Диспропорції у рівнях екологічного навантаження на територію
	Політична	Взаємне віддалення політичних сил, що представляють різні сегменти інтересів громадян та соціальних груп
	Інформаційна	Характеризується різним рівнем доступу до інформації, що безпосередньо впливає на масову свідомість та підсвідомість населення
	Інші	В залежності від предмету дослідження
За динамікою результатів	Наростаюча	Протягом певного періоду зростають диспропорції
	Спадаюча	Протягом певного періоду зменшуються диспропорції
	Стабільна	Протягом певного періоду диспропорції не змінюються

Додаток А.8



8. Графічне зображення типів регіонального розвитку

Додаток А.9



Рис. А.9. Картографічне зображення евререгіонів України

Передумови виникнення регіональних асиметрій сталого розвитку в Україні

ГРУПИ ПЕРЕДУМОВ	Складові сталого розвитку регіону		
	Економічна	Соціальна	Екологічна
Об'єктивні передумови			
природно-географічний чинник;	***	*	**
історико-культурний чинник	**	***	*
демографічно-трудова чинник	***	***	*
виробничо-інфраструктурний чинник	***	**	***
Суб'єктивні передумови			
темпи проходження ринкових реформ і адаптації регіонів до нових умов господарювання та структурних змін	***	**	**
інституційний чинник	**	**	**
процеси міжрегіональної співпраці	***	**	*
транскордонне співробітництво	**	**	**
виникнення кардинальних проблем або настання значущих подій в регіоні	*	***	***

Рівень впливу чинника на виникнення регіональних асиметрій за складовими сталого розвитку регіону: * - незначний; ** - виражений; *** - вагомий.

Додаток Б.1

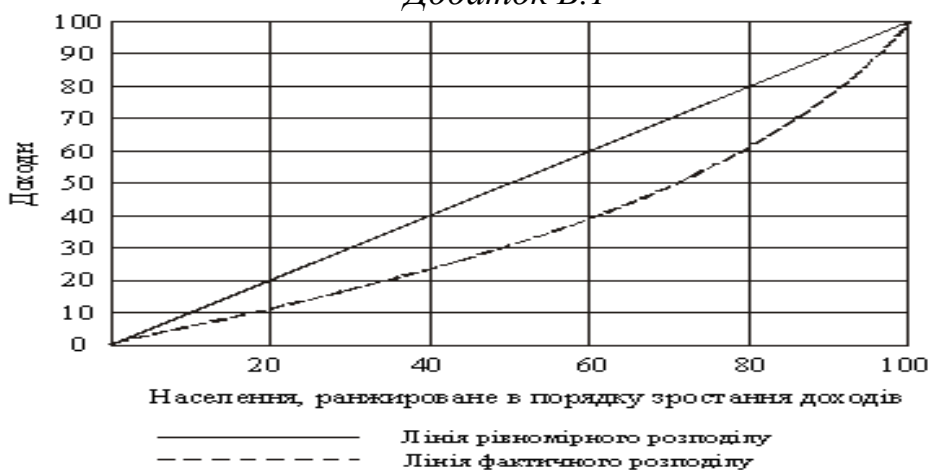


Рис. Б.1. Крива Лоренца

Додаток Б.2

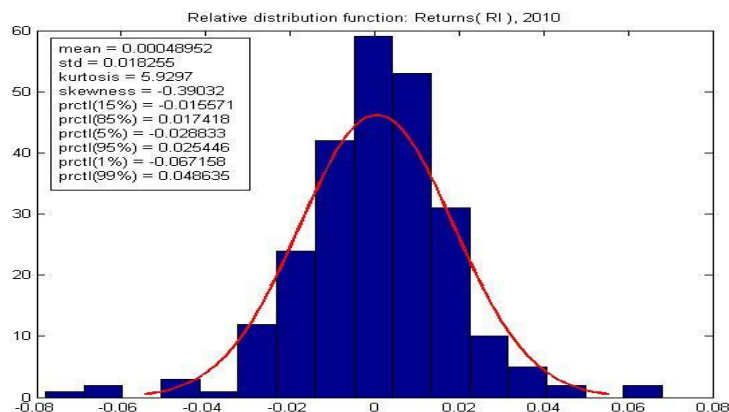


Рис. Б.2. Приклад графічного зображення куртозису

Методичні підходи до оцінки рівня сталого розвитку

Методичний підхід	Розробники	Особливості методики
1	2	3
На основі розрахунку індексу екологічної сталості	Єльський та Колумбійський університети (США) на замовлення Всесвітнього економічного форуму в Давосі	Базується на розрахунку 67 показників, які характеризують екологічний стан територій, його вплив на населення, спроможність його поліпшення
На основі розрахунку індексу сталого розвитку	Комісія ООН зі сталого розвитку (ЮНКУР)	Базується на розрахунку 4 груп показників, які характеризують соціальні, екологічні, економічні та інституційні напрямки сталого розвитку
На основі розрахунку індексу людського розвитку	ООН (Програма ООН United Nations Development Program)	Базується на розрахунку 3 показників, які характеризують середню тривалість життя населення, рівень освіти населення та матеріальну забезпеченість населення (ВВП на душу населення)
На основі розрахунку індексу розвитку суспільства, застосованого на знаннях	ООН (Департамент ООН з економічного та соціального розвитку UNDESA)	Базується на розрахунку 3 індикаторів, що групуються на основі 15 показників, які характеризують обсяг ІА суспільства, перспективу та якість його розвитку
На основі розрахунку індексів соціального, економічного та екологічного розвитку	Світовий банк реконструкції та розвитку (The International Bank for Reconstruction and Development)	Базується на розрахунку 3 індикаторів, що характеризують економічну ситуацію, стан навколишнього середовища, рівень людського розвитку. Індикатори формуються на основі значної кількості статистичної інформації та доступних показників
На основі розрахунку індексу сталого економічного благополуччя (Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW))	Розроблені у 1989 році Германом Дейлі та Джоном Б.Коббом	Базується на розрахунку відкоригованого на екологічні параметри ВВП, що характеризує економічну ефективність у довгостроковому періоді
На основі розрахунку індексу живої планети (LPI)	Світовий фонд дикої природи (WWF)	Передбачає оцінку біологічного різноманіття планети на основі розрахунку загального обсягу біологічних ресурсів на планеті. Пристосований до застосування на рівні країн, регіонів.

1	2	3
На основі розрахунку індексу екологічної діяльності (EPI)	Єльський та Колумбійський університети (США), Всесвітній економічного форум , об'єднаний дослідний центр в Європейській комісії	Базується на кількісній оцінці та числовому порівняльному аналізі екологічної ефективності політики країни. Цей індекс призначений для виміру досягнення екологічних цілей, викладених в ООН Цілей розвитку тисячоліття
На основі розрахунку індексу уразливості навколишнього середовища щодо загроз антропогенного й природного походження – EVI 2005	Південно-Тихоокеанська комісія із прикладної геофізики (SOPAC)	Базується на визначенні уразливості екосистем у трьох аспектах, перший з яких – це уразливість навколишнього середовища, другий – стійкість до зовнішніх впливів (внутрішня уразливість екосистеми), а третій – ступінь деградації (зовнішня стійкість екосистеми). Перший аспект відображає ймовірність настання негативних наслідків, а два інших – можливості навколишнього середовища витримати вплив небезпек. Для розрахунків використовуються 50 індикаторів: 32 індикатори небезпек, 8 індикаторів опірності та 10 індикаторів пошкодження (деградації екосистем)
На основі розрахунку індексу екологічної уразливості Причорномор'я і Приазов'я (BREVI 2008)	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»	Базується на розрахунку індикаторів екологічної уразливості за типами: погоди і клімату, геологічні, географічні, ресурсів і послуг, народонаселення
На основі розрахунку індексу економічної свободи	Інтелектуальний центр фундації (Heritage Foundation)	Базується на розрахунку десяти індикаторів, що характеризують економічний, законодавчий, адміністративний та фінансовий аспекти розвитку
На основі розрахунку індексу конкурентоспроможного розвитку	Світовий економічний форум	Базується на розрахунку 3-х індикаторів, що базуються на врахуванні 47 наборів даних стосовно економічного, інноваційного, технологічного розвитку, рівня економічної безпеки та корупції
На основі розрахунку індексу якості і безпеки життя	Міжнародна організація Economist Intelligence Unit	Базується на розрахунку 9-ти індикаторів стосовно соціальних індикаторів сталого розвитку

**Система показників, що характеризують регіональні асиметрії за
передумовами сталого розвитку регіонів**

Напрямки діагностики	Показники
Економічні передумови	Сукупний природноресурсний потенціал на душу населення
	Сукупний природноресурсний потенціал на одиницю території
	Індекс наближення до кордону країни
	Індекс наближення до столиці країни
	Індекс наближення до морських портів
	Щільність залізничних колій загального користування, км на 1000 кв.м. територій
	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, км на 1000 кв.м. територій
Соціальні передумови	Рівень охоплення вищою освітою осіб на 10 тис.населення
	Рівень економічної активності населення, %
	Кількість інвалідів у розрахунку на 1000 осіб населення, осіб
Екологічні передумови	Площа території зі щільністю забруднення Цезієм-137 вище 2 Кі/м ² , тис.км ²
	Площа території зі щільністю забруднення Стронцієм-90 вище 2 Кі/м ² , тис.км ²
	Площа території зі щільністю забруднення Плутонієм вище 0,04 Кі/м ² , тис.км ²

Система показників діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку

Складові сталого розвитку	Показники оцінки рівня сталого розвитку регіону
Економічний блок	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн.
	Обсяг іноземних інвестицій на душу населення, ум.од.
	Інвестиції в основний капітал на душу населення, грн.
	Експорт товарів та послуг у розрахунку на одну особу, дол. США
	Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, од.
	Питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації, %
	Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %
Соціальний блок	Коефіцієнт демографічного навантаження (кількість пенсіонерів на 1000 осіб населення)
	Кількість осіб, які потерпіли від злочинів (на 10 тис. населення)
	Рівень безробіття за методологією МОП, %
	Кількість підприємств роздрібною торгівлі (на 10 тис. населення)
	Кількість підприємств ресторанного господарства (на 10 тис. населення)
	Забезпеченість населення амбулаторно-поліклінічними закладами (на 10 тис. населення)
	Рівень охоплення дітей дошкільними закладами, у відсотках до кількості дітей відповідного віку, %
	Забезпеченість населення житлом, м ² загальної площі на одного жителя
	Доходи населення на одну особу, грн.
	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників
	Депозитні кошти фізичних осіб на одну особу, грн.
Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року за регіонами на 1000 народжених живими, осіб	
Екологічний блок	Забір води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м ³
	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг
	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на км ² , т
	Утворення відходів I-III класів небезпеки в розрахунку на одну особу, кг

**Система показників діагностики регіональних асиметрій
за динамікою показників сталого розвитку**

Складові сталого розвитку	Динамічні показники діагностики сталого розвитку регіону
Економічний блок	Темпи росту валового регіонального продукту, %
	Темпи росту обсягів промислової продукції, %
	Темпи росту валової продукції сільського господарства, %
	Темпи росту інвестицій в основний капітал, %
	Темпи росту обсягів реалізованих послуг, %
	Темпи росту кількості малих підприємств, %
Соціальний блок	Темпи росту роздрібного товарообороту, %
	Темпи росту доходів населення, %
	Темпи зменшення рівня безробіття, %
	Темпи зменшення рівня злочинності, %
	Темпи росту рівня народжуваності, %
	Темпи зменшення рівня смертності, %
Екологічний блок	Темпи зменшення викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря, %
	Темпи зменшення обсягів відходів, %
	Темпи зменшення обсягів скидів у водні об'єкти, %

Система показників діагностики регіональних асиметрій за ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи

Складові сталого розвитку	Показники оцінки ефективності функціонування соціо-еколого-економічної системи
Економічний блок	Рівень рентабельності підприємств, %
	Частка збиткових підприємств, %
	Величина ВРП до обсягу інвестицій в основний капітал, %
	Частка ВДВ у валовому випуску регіону, %
	Коефіцієнт покриття імпорту експортом
	Частка продукції малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції, %
	Частка інноваційної продукції у загальному обсязі виготовленої, %
Соціальний блок	Кількість оздоровлених дітей у відсотках до загальної кількості дітей 7-16 років, %
	Введено в експлуатацію житла на 1000 осіб, м ² загальної площі
	Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років, %
	Частка оплати праці у структурі ВРП, %
	Частка населення із середньодушовими грошовими доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, %
Екологічний блок	Інвестиції в основний капітал на ОНПС та раціональне використання ПР на душу населення, грн.
	Частка утилізованих відходів у загальному обсязі утворених, %
	Частка удобреної площі під урожай у с/г підприємствах, %
	Економія забору води за рахунок оборотного та послідовного водопостачання, частка оборотної води у загальному обсязі використаної, %
	Потужність очисних споруд до обсягу скинутих зворотніх вод, %
	Витрати на охорону, відтворення та облік диких тварин, впорядкування мисливських угідь до площі мисливських угідь, грн./га

**Показники діагностики регіональних асиметрій ефективності
функціонування соціо-еколого-економічної системи
за територіально-галузевою структурою**

Сфери економічної діяльності	Показники
Розвиток промисловості	Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, грн.
	Темпи росту обсягів реалізованої промислової продукції, %
	Продуктивність праці у промисловості, тис.грн./особу
Розвиток сільського господарства	Виробництво валової продукції сільського господарства на одну особу у порівняльних цінах, грн.
	Темпи росту валової продукції сільського господарства, %
	Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, грн./особу.
Розвиток будівництва	Введення в експлуатацію житла на 1000 осіб, м ² загальної площі
	Індекси обсягів виконання будівельних робіт, %
	Продуктивність праці у будівництві, ВДВ/працюючого
Розвиток сфери послуг	Обсяг реалізованих послуг у розрахунку на одну особу, грн.
	Індекси фізичного обсягу реалізованих послуг, %
	Роздрібний товарооборот на душу населення, грн.

Система показників, що характеризують регіональні асиметрії сталого розвитку міських та сільських агломерацій

№ з/п	Показники
1.	Чисельність населення, тис.осіб
2.	Середня очікувана тривалість життя при народженні, років
3.	Частка населення, що мають вищу освіту, %
4.	Рівень економічної активності населення, %
5.	Рівень зайнятості населення, %
6.	Річні грошові доходи в розрахунку на одне домогосподарство, грн.
7.	Індекс Джині
8.	Квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення (разів)
9.	Частка населення із середньодушовими загальними доходами у місяць нижче прожиткового мінімуму, %
10.	Частка грошових доходів, що спрямовується на споживання, %
11.	Забезпеченість населення житлом, м ² загальної площі на одного жителя
12.	Рівень безробіття (за методологією МОП), %
13.	Рівень зареєстрованого безробіття, %
14.	Надання органами соціального захисту допомоги громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах на 10 тис.осіб наявного населення, осіб
15.	Введено в експлуатацію житла, тис.м ² загальної площі
16.	Введено в експлуатацію лікарняних закладів, од.
17.	Введено в експлуатацію амбулаторно-поліклінічних закладів, од.
18.	Рівень народжуваності на 1000 наявного населення, осіб
19.	Коефіцієнт смертності на 1000 наявного населення, осіб
20.	Частка дітей, народжених жінками, які не перебували у зареєстрованому шлюбі (відсотків до загальної кількості народжених)
21.	Рівень смертності немовлят, кількість померлих дітей віком до 1 року на 1000 народжених живими
22.	Рівень охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3–5 років, %
23.	Питома вага загальної житлової площі, обладнаної водопроводом, %
24.	Питома вага загальної житлової площі, обладнаної каналізацією, %
25.	Питома вага загальної житлової площі, обладнаної опаленням, %
26.	Питома вага загальної житлової площі, обладнаної ваннами, %

Додаток Б.10

Таблиця Б.10

Вихідні дані для проведення діагностики регіональних асиметрій за економічними передумовами сталого розвитку*

Регіони	ПРП		Геоелекономічне становище			Транспортна інфраструктура	
	Сукупний природно-ресурсний потенціал на душу населення	Сукупний природно-ресурсний потенціал на одиницю території	Індекс наближення до кордону країни	Індекс наближення до столиці країни	Індекс наближення до морських портів	Щільність залізничних колій загального користування, км на 1000 км ² територій	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, км на 1000 км ² територій
А Р Крим	128	134	1,0	0,164	1,0	23	245
Вінницька	93	82	1,0	0,526	0,6	41	339
Волинська	84	51	1,0	0,352	0,2	30	285
Дніпропетровська	145	207	0,6	0,292	0,8	49	287
Донецька	117	280	0,9	0,192	1,0	60	303
Житомирська	96	60	0,9	0,900	0,4	34	278
Закарпатська	105	117	1,0	0,171	0,2	47	261
Запорізька	97	88	0,6	0,246	1,0	36	251
Ів.-Франківська	84	99	0,9	0,234	0,2	36	300
Київська	45	83	0,9	1,000	0,4	27	296
Кіровоградська	126	75	0,4	0,468	0,8	36	252
Луганська	158	200	0,9	0,167	0,8	41	218
Львівська	72	104	1,0	0,257	0,2	59	376
Миколаївська	115	72	0,4	0,271	1,0	29	195
Одеська	73	69	1,0	0,292	1,0	32	242
Полтавська	105	74	0,4	0,408	0,6	30	308
Рівненська	77	53	0,9	0,432	0,2	29	251
Сумська	94	67	0,9	0,413	0,4	31	282
Тернопільська	93	92	0,4	0,301	0,2	41	361
Харківська	70	83	0,9	0,287	0,6	48	298
Херсонська	123	62	0,4	0,240	1,0	16	174
Хмельницька	89	79	0,6	0,402	0,4	36	346
Черкаська	100	87	0,4	0,697	0,6	28	283
Чернівецька	71	96	1,0	0,260	0,4	51	355
Чернігівська	130	70	0,9	0,927	0,4	27	226
м.Київ	н/д	н/д	0,8	1,000	0,4	-	-
м.Севастополь	н/д	н/д	0,8	0,164	1,0	-	-

*складено за даними Державної служби статистики України та дослідженнями Л.Руденка

Додаток Б.11

Таблиця Б.11

Вихідні дані для проведення діагностики регіональних асиметрій за соціальними та екологічними передумовами сталого розвитку

Регіони	Соціальні передумови			Екологічні передумови		
	Кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV р.Б. у розрахунку на 10000 населення	Рівень економічної активності населення, %	Кількість інвалідів у розрахунку на 1000 осіб населення, осіб	Площа території зі щільністю забруднення Цезієм-137 вище 2 Кі/м ² , тис.км ²	Площа території зі щільністю забруднення Стронцієм-90 вище 2 Кі/м ² , тис.км ²	Площа території зі щільністю забруднення Плутонієм вище 0,04 Кі/м ² , тис.км ²
А Р Крим	283	64,5	58	19,1	0,22	8,9
Вінницька	309	63,9	63	25,5	6,40	2,0
Волинська	324	63,6	64	19,4	0,07	3,4
Дніпропетровська	513	64,9	45	19,8	2,90	0,0
Донецька	387	63,7	55	26,5	2,70	5,6
Житомирська	346	65,9	69	28,7	13,1	13,7
Закарпатська	228	63,1	44	11,4	3,10	12,5
Запорізька	573	64,3	49	23,5	0,00	4,7
Ів.-Франківська	397	57,0	57	13,4	7,00	8,4
Київська	235	63,2	56	28,9	23,1	20,4
Кіровоградська	282	62,4	49	24,3	4,30	1,5
Луганська	460	61,6	46	26,7	3,30	8,9
Львівська	618	62,9	64	12,0	0,65	3,9
Миколаївська	367	64,5	48	21,8	0,25	0,1
Одеська	597	61,3	55	32,9	8,80	3,9
Полтавська	437	63,4	53	26,6	2,20	0,0
Рівненська	432	64,0	53	20,0	3,50	2,2
Сумська	445	62,7	47	23,0	0,32	0,84
Тернопільська	507	60,6	48	7,6	1,30	2,00
Харківська	928	63,9	50	31,4	3,50	0,28
Херсонська	354	64,4	41	19,2	0,00	2,90
Хмельницька	382	64,7	79	15,4	1,10	0,58
Черкаська	407	64,9	66	20,8	10,1	7,80
Чернівецька	413	62,7	46	8,1	4,00	1,90
Чернігівська	294	66,2	69	21,2	10,4	10,3
м.Київ	1981	67,5	49	28,9	23,1	20,4
м.Севастополь	464	66,0	45	19,1	0,22	8,9
Україна	544	63,7	54	529,8	114,9	129,3

складено за даними Державної служби статистики України та дослідженнями І.Вахович

Матриця позиціонування регіонів за передумовами сталого розвитку

Передумови сталого розвитку	Позиція регіону за передумовами сталого розвитку		
	Сильна	Нейтральна	Слабка
Економічні	м. Київ м. Севастополь Донецька Дніпропетровська Луганська Вінницька А Р Крим Чернігівська Житомирська Львівська Чернівецька	Одеська Київська Харківська Запорізька Кіровоградська Закарпатська	Черкаська Сумська Хмельницька Миколаївська Полтавська Івано-Франківська Волинська Тернопільська Рівненська Херсонська
Соціальні	м. Київ Харківська Дніпропетровська Херсонська м. Севастополь Запорізька Луганська Сумська	Чернівецька Тернопільська Закарпатська Миколаївська Одеська Рівненська Полтавська Донецька Кіровоградська Львівська	Львівська А Р Крим Київська Черкаська Івано-Франківська Вінницька Волинська Житомирська Чернігівська Хмельницька
Екологічні	Херсонська Дніпропетровська Запорізька Полтавська Тернопільська Чернівецька	Закарпатська Львівська Івано-Франківська Хмельницька Волинська А Р Крим м. Севастополь Рівненська Черкаська Миколаївська Чернігівська Сумська Кіровоградська	Вінницька Донецька Луганська Житомирська Київська м. Київ Харківська Одеська

Діагностика рівня регіональних асиметрій за сукупним природно-ресурсним потенціалом

Методи діагностики	Результати діагностики	Рівень асиметрії
За розмахом варіації	88*/229**	Прийнятний
За рівнем варіації, %	29,0	Прийнятний
За рівнем диференціації	2,25*/5,5**	Прийнятний
За евклідовою відстанню	128,2	Прийнятний
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,26	Прийнятний
За зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона	0,27	Прийнятний
За функцією суспільного благополуччя А.Аткінсона	0,31	Високий
За індексом Тейла	0,03	Об'єктивний
За коефіцієнтом Герфіндаля	426,5	Прийнятний
За квінтільним коефіцієнтом	1,90	Прийнятний
За децильним коефіцієнтом	2,03	Прийнятний
За рівнем істотності асиметрії	2,4	Помірний

*- за середньодушовими даними

**- за середньо територіальними даними (на одиницю площі)

Додаток Б.14

Таблиця Б.14

Діагностика рівня регіональних асиметрій за гео економічними передумовами сталого розвитку

Методи діагностики	Результати діагностики	Рівень асиметрії
За розмахом варіації	0,47	Прийнятний
За рівнем варіації, %	19,3	Прийнятний
За рівнем диференціації	2,58	Прийнятний
За евклідовою відстанню	0,60	Прийнятний
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,02	Об'єктивний
За зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона	0,19	Прийнятний
За функцією суспільного благополуччя А.Аткінсона	0,02	Об'єктивний
За індексом Тейла	0,02	Об'єктивний
За коефіцієнтом Герфіндаля	384,5	Прийнятний
За квінтільним коефіцієнтом	1,73	Прийнятний
За децильним коефіцієнтом	1,90	Прийнятний
За рівнем істотності асиметрії	1,06	Незначний

Додаток Б.15

Таблиця Б.15

Діагностика рівня регіональних асиметрій за розвитком транспортної інфраструктури як передумови сталого розвитку

Методи діагностики	Результати діагностики	Рівень асиметрії
За розмахом варіації	0,95	Прийнятний
За рівнем варіації, %	21,1	Надмірний
За рівнем диференціації	2,79	Прийнятний
За евклідовою відстанню	1,06	Об'єктивний
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,21	Прийнятний
За зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона	0,22	Прийнятний
За функцією А.Аткінсона	0,02	Об'єктивний
За індексом Тейла	0,02	Об'єктивний
За коефіцієнтом Герфіндаля	100,0	Об'єктивний
За квінтільним коефіцієнтом	1,5	Об'єктивний
За децильним коефіцієнтом	2,1	Прийнятний
За рівнем істотності асиметрії	2,2	Помірний

Результати діагностики рівня регіональних асиметрій за соціальними передумовами сталого розвитку

Методи діагностики	Результати діагностики		
	За кількістю студентів вищих навчальних закладів I-IV р.а. у розрахунку на 10000 населення	За рівнем економічної активності населення, %	За кількістю інвалідів у розрахунку на 1000 осіб населення, осіб
За розмахом варіації	1753	10,5	38
За рівнем варіації, %	65,8	26,3	17,4
За рівнем диференціації	8,7	1,18	1,93
За евклідовою відстанню	1695,3	10,3	48
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,68	0,30	0,17
За зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона	0,84	0,03	0,16
За функцією суспільного благополуччя Аткинсона	0,995	0,90	0,89
За індексом Тейла	0,15	0,0	0,02
За коефіцієнтом Герфіндаля	541,4	344,7	381,0
За квінтільним коефіцієнтом	3,6	1,09	1,6
За децильним коефіцієнтом	4,7	1,12	1,7
За рівнем істотності асиметрії	4,44	3,28	2,82

**Результати діагностики рівня регіональних асиметрій за екологічними
передумовами сталого розвитку**

Методи діагностики	Результати діагностики		
	Площа території зі щільністю забруднення Цезієм-137 вище 2 Кі/м ²	Площа території зі щільністю забруднення Стронцієм-90 вище 2 Кі/м ²	Площа території зі щільністю забруднення Плутонієм вище 0,04 Кі/м ²
За розмахом варіації	25,3	23,1	20,4
За рівнем варіації, %	31,2	123,0	99,6
За рівнем диференціації	4,3	23,1	20,4
За евклідовою відстанню	1191,3	32,2	29,6
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,31	1,23	0,99
За зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона	0,32	1,32	1,04
За функцією суспільного благополуччя А.Аткінсона	0,88	-	-
За індексом Тейла	0,05	0,64	0,47
За коефіцієнтом Герфіндаля	406,4	935,4	729,4
За квінтільним коефіцієнтом	2,9	145,3	68,5
За децильним коефіцієнтом	3,4	844,7	461,0
За рівнем істотності асиметрії	2,90	3,15	2,87

Додаток Б.18

Таблиця Б.18

Результати діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку у 2000 році (економічний блок)*

Регіони	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн.	Обсяг іноземних інвестицій на душу населення, ум.од.	Інвестиції в основний капітал на одну особу, грн.	Експорт товарів та послуг у розрахунку на одну особу, ум.од	Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, од.	Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %	Частка підприємств, що отримали прибуток, у % до загальної кількості	Середній рівень доходів бюджетів (без мб/т) на одну особу наявного населення, грн..
А Р Крим	1937	70,8	376,8	120,4	44	4,9	60,5	424,5
Вінницька	2104	12,5	203,5	111,0	29	47,2	62,9	145,7
Волинська	2077	45,9	263,6	142,0	33	52,6	56,9	153,6
Дніпропетровська	3562	50,8	611,4	805,6	37	3,7	50,6	302,0
Донецька	3509	61,6	591,7	608,9	50	7,5	61,8	316,1
Житомирська	1987	19,6	180,3	97,2	37	56,4	58,1	132,1
Закарпатська	1677	72,9	260,1	180,0	46	49,1	70,0	159,3
Запорізька	3795	112,2	599,2	727,4	41	12,1	58,3	321,6
Ів.-Франківська	2142	28,0	418,7	142,3	43	52,5	57,0	144,9
Київська	3255	183,1	521,6	140,9	32	30,6	64,5	253,7
Кіровоградська	1860	16,8	235,6	48,1	38	48,9	57,2	158,3
Луганська	2439	11,9	393,3	267,0	34	28,9	62,4	192,1
Львівська	2159	56,0	394,3	152,5	51	41,4	66,1	182,3
Миколаївська	2563	35,7	356,1	444,3	53	30,7	65,4	218,1
Одеська	2828	82,7	543,2	364,4	38	9,1	56,6	296,8
Полтавська	3423	128,0	864,0	344,1	37	24,8	61,7	247,4
Рівненська	2118	38,5	309,1	85,6	31	55,3	55,4	131,2
Сумська	2631	26,9	451,3	152,6	37	44,8	60,8	219,1
Тернопільська	1605	18,5	173,0	37,9	26	60,2	54,6	115,5
Харківська	2790	33,3	467,7	118,8	45	18,9	60,8	259,3
Херсонська	1925	29,2	232,2	95,4	64	46,0	73,4	163,2
Хмельницька	2028	10,7	314,5	61,9	31	49,9	59,7	141,1
Черкаська	2203	70,8	229,2	157,2	35	41,3	66,5	180,7
Чернівецька	1411	9,5	150,8	62,8	32	47,9	60,9	141,2
Чернігівська	2407	40,2	338,5	104,4	27	50,6	58,5	166,4
м.Київ	5965	500,6	1462,9	892,6	117	0,12	69,2	1336,4
м.Севастополь	1682	39,3	332,8	162,7	54	22,8	64,4	298,0
Україна	2788		479,8	365,4	44	36,6	62,3	289,1

• складено за даними Державної служби статистики України

Додаток Б.19

Таблиця Б.19

Результати діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку у 2000 році (економічний блок)*

Методи діагностики	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн.	Обсяг іноземних інвестицій на душу населення, ум.од.	Інвестиції в основний капітал на одну особу, грн.	Експорт товарів та послуг у розрахунку на одну особу, ум.од	Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, од.	Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів , %	Частка підприємств, що отримали прибуток, у % до загальної кількості	Середній рівень доходів бюджетів (без мб/т) на одну особу наявного населення, грн..
За розмахом варіації	4554	491,1	1312,1	854,7	91	60,08	22,8	1220,9
За рівнем варіації, %	36,73	140,06	62,68	96,59	40,61	54,43	8,17	89,57
За рівнем диференціації	4,227	52,695	9,701	23,551	4,5	501,667	1,451	11,571
За евклідовою відстанню	4811,927	486,818	1360,190	1232,093	89,250	98,280	26,025	1172,309
За коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,367	1,401	0,627	0,966	0,406	0,544	0,082	0,896
За зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона	0,4263	1,700	0,724	1,169	0,477	0,597	125,767	458,366
За функцією суспільного благополуччя Б.Аткінсона	0,0520	0,380	0,131	0,3129	0,0530	0,3181	0,003	0,157
За індексом Тейла	0,058	0,546	0,154	0,3753	0,0642	0,1826	0,003	0,232
За коефіцієнтом Герфіндаля	420,325	1096,975	515,895	715,929	431,449	475,234	372,846	667,53
За квінтільним коефіцієнтом	2,4595	16,394	4,408	11,740	2,354	10,940	1,259	4,085
За децильним коефіцієнтом	2,8387	25,287	5,829	16,400	2,866	19,713	1,3238	5,498

Додаток Б.20



Рис. Б.20. Ранжування регіонів України за рівнем валового регіонального продукту у 2000 році

Додаток Б.21

Таблиця Б.21

Система показників діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку у 2005 році (економічний блок)*

Регіони	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн.	Обсяг прямих іноземних інвестицій на душу населення, ум.од.	Інвестиції в основний капітал на одну особу, грн.	Експорт товарів та послуг у розрахунку на одну особу, ум.од	Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, од.	Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %	Частка підприємств, що отримали прибуток, у % до загальної кількості	Середній рівень доходів бюджетів (без мб/т) на одну особу наявного населення, грн..
А Р Крим	6460	246,5	1704,1	251,5	73	42,6	65	699,8
Вінницька	5966	46,4	993,8	254,8	46	62,4	69	367,2
Волинська	6285	109,1	1140,1	278,9	45	64,9	67,3	375,8
Дніпропетровська	11909	1698,1	2253,0	1754,9	56	29,8	61,5	800,2
Донецька	12490	132,6	2070,9	1809,7	56	30,2	66,6	721,0
Житомирська	5554	90,8	848,4	201,4	45	60,5	65,5	405,0
Закарпатська	5373	210,0	895,9	467,8	63	62,9	80	374,8
Запорізька	10683	320,4	1766,1	1468,2	62	37,3	64,6	715,4
Ів.-Франківська	6916	98,4	1212,3	593,1	54	62,8	73	396,0
Київська	8673	384,5	2559,6	336,0	57	43,7	67,2	619,2
Кіровоградська	6394	63,1	1201,7	181,7	51	58,4	72,9	422,1
Луганська	8131	111,0	1802,7	897,3	43	42,9	66,6	513,3
Львівська	6657	166,5	1825,8	262,2	63	51,7	65,2	489,3
Миколаївська	7801	101,1	2070,8	750,5	64	48,3	67,4	512,7
Одеська	8619	249,9	2149,4	765,7	62	38,7	62,6	649,9
Полтавська	11574	180,0	2383,7	1214,8	49	43,7	65,9	605,7
Рівненська	6269	94,7	1022,9	230,0	43	60,2	64,1	419,1
Сумська	6497	134,2	1168,8	488,2	48	53,5	65,9	452,2
Тернопільська	4603	35,3	799,7	71,9	39	68,4	68,9	302,6
Харківська	9025	172,0	2045,6	273,8	66	39,4	60,8	609,2
Херсонська	5713	96,6	952,6	257,0	55	59,0	66,2	408,4
Хмельницька	5764	56,1	1060,7	139,4	44	62,0	66,3	390,1
Черкаська	6681	73,7	1520,7	254,3	44	56,4	69	453,5
Чернівецька	4654	31,3	832,4	113,8	45	59,5	65,3	415,0
Чернігівська	6474	83,9	1139,8	213,3	43	57,8	64,3	434,4
м.Київ	28780	1833,1	7378,5	2074,4	196	20,3	65,6	2 164,2
м.Севастополь	7452	293,3	1444,6	445,9	72	40,3	59,2	721,8
Україна	9372	359,9	1983,9	855,0	63	51,9	66,5	643,6

• складено за даними Державної служби статистики України

Додаток Б.22

Таблиця Б.22

Результати діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку у 2005 році (економічний блок)*

Методи діагностики	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн.	Обсяг прямих іноземних інвестицій на душу населення, ум.од.	Інвестиції в основний капітал на одну особу, грн.	Експорт товарів та послуг у розрахунку на одну особу, ум.од	Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, од.	Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів , %	Частка підприємств, що отримали прибуток, у % до загальної кількості п-в	Середній рівень доходів бюджетів (без мб/т) на одну особу наявного населення, грн..
За розмахом варіації	24177	1801,8	6578,8	2002,5	157	48,1	20,8	1861,6
За рівнем варіації, %	55,469	164,884	71,712	94,457	48,632	24,581	6,027	59,470
За рівнем диференціації	6,252	58,566	9,227	28,851	5,026	3,369	1,351	7,152
За евклідовою відстанню	23634,020	2256,97	6382,235	2917,709	148,250	64,222	20,831	1766,854
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,555	1,649	0,717	0,945	0,486	0,246	0,060	0,595
За зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона	0,681	2,135	0,866	1,176	0,597	0,280	149,8444	1084,442
За функцією суспільного благополуччя Б.Аткінсона	0,0836	0,458	0,130	0,323	0,060	0,0359	0,0017	0,089
За індексом Тейла	0,109	0,734	0,172	0,374	0,081	0,033	0,002	0,119
За коефіцієнтом Герфіндаля	484,324	1377,290	560,839	700,821	457,965	392,749	371,716	501,356
За квінтільним коефіцієнтом	2,913	19,506	3,863	11,751	2,175	2,056	1,181	2,829
За децильним коефіцієнтом	3,635	34,652	4,967	17,345	2,672	2,443	1,245	3,529

Додаток Б.23

Валовий регіональний продукт на душу населення, грн.



Рис. Б.23.1. Ранжування регіонів України за рівнем валового регіонального продукту у 2005 році



Рис. Б.23.2. Ранжування регіонів у 2010 році за обсягом іноземних інвестицій на душу населення, ум.од.

Додаток Б.24

Таблиця Б.24

Система показників діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку у 2010 році (економічний блок)*

Регіони	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн.	Обсяг іноземних інвестицій на душу населення, ум.од.	Інвестиції в основний капітал на одну особу, грн.	Експорт товарів та послуг у розрахунку на одну особу, ум.од	Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення,	Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %	Частка підприємств, що отримали прибуток, у % до загальної кількості	Середній рівень доходів бюджетів (без мб/т) на 1 особу наявного населення, грн..
А Р Крим	16507	417,0	3467,3	427,0	372	45,2	56,3	2121,7
Вінницька	14332	129,7	2290,8	364,8	432	63,1	59,1	1172,8
Волинська	13916	332,8	1682,6	447,4	400	71,1	56,8	1019,8
Дніпропетровська	34709	2239,7	3760,3	2504,4	420	35,8	57,2	2106,7
Донецька	28986	464,6	2495,5	3070,4	398	37,9	62,3	1935,2
Житомирська	14616	192,3	2352,8	315,3	410	64,4	54,7	1193,2
Закарпатська	12278	291,7	1745,5	967,5	416	72,3	64,9	915,5
Запорізька	23657	520,5	4062,9	1874,3	465	43,7	59,5	1805,6
Ів.-Франківська	14814	393,9	3094,3	423,1	445	69,1	68,6	1062,4
Київська	26140	935,3	6571,3	958,8	547	45,9	60,3	1894,2
Кіровоградська	15533	65,0	2422,0	349,3	400	62,0	63,5	1233,0
Луганська	19788	274,7	2048,7	1510,5	409	50,1	60,2	1456,7
Львівська	16353	503,7	3187,6	425,8	400	58,9	61,7	1326,2
Миколаївська	20276	152,8	3184,1	1520,4	583	56,3	61,8	1421,5
Одеська	22544	472,9	3366,8	1191,5	562	47,2	56,9	1725,6
Полтавська	29652	357,7	4924,6	1507,1	456	47,6	59,5	1734,9
Рівненська	13785	264,5	2012,5	400,0	390	67,4	55,4	1146,0
Сумська	15711	307,0	1908,5	677,7	406	57,4	56,1	1309,2
Тернопільська	11713	60,1	1947,4	128,2	358	71,9	61,3	900,2
Харківська	23639	985,0	2658,4	590,5	523	46,6	57,5	1602,5
Херсонська	14346	186,2	1545,6	362,9	497	64,1	57,5	1145,0
Хмельницька	13602	138,3	2194,0	232,6	515	65,8	60,5	1146,1
Черкаська	17325	223,0	2174,1	530,4	445	58,1	61,5	1355,5
Чернівецька	10939	69,1	2016,2	122,7	562	68,4	66,0	1044,7
Чернігівська	15406	86,7	1603,3	299,7	418	63,0	56,6	1164,8
м.Київ	70424	7946,2	9386,6	3566,2	699	8,9	57,4	5307,2
м.Севастополь	20455	429,9	4365,4	526,1	612	37,5	51,6	2197,1
Україна	23600	978,5	3297,6	1377,6	464	48,7	59,0	1755,3

*складено за даними Державної служби статистики України

Додаток Б.25

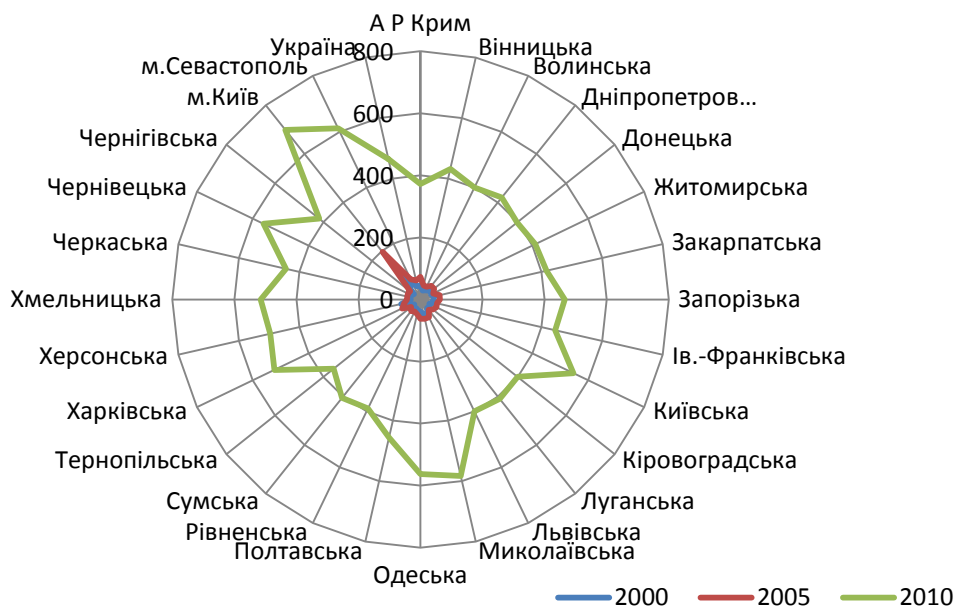


Рис. Б.25.1. Графік регіональних асиметрій за кількістю малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, од.



Рис. Б.25.2. Ранжування регіонів за середнім рівнем доходів бюджетів (без мб/т) на одну особу наявного населення, грн.

Додаток Б.26



Рис. Б.26. Графік регіональних асиметрій за рівнем ВРП, грн.
Додаток Б.27

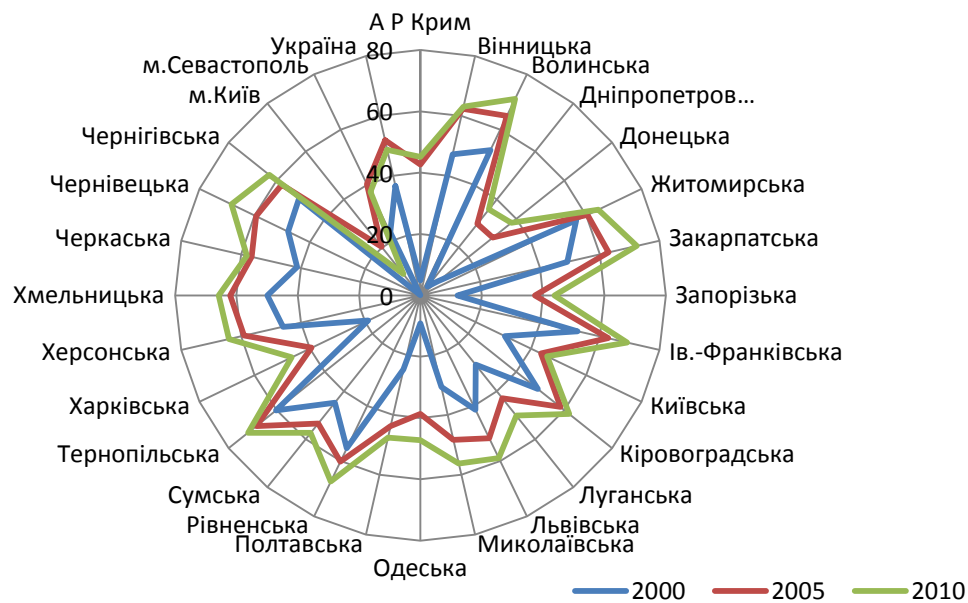


Рис.Б.27.1. Графік регіональних асиметрій за часткою трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %

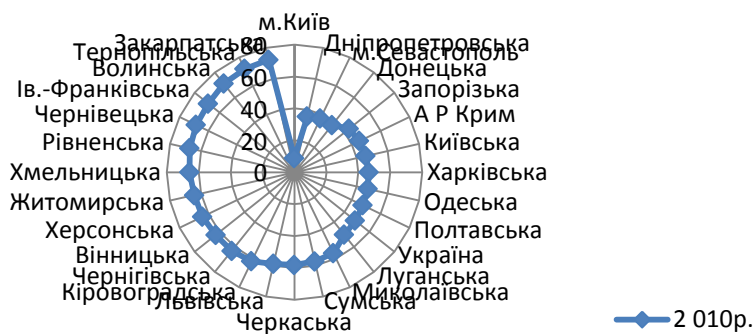


Рис. Б.27.2. Ранжування регіонів за часткою трансфертів у доходах місцевих бюджетів у 2010 році, %

Додаток Б.28



Рис. Б.28.1. Графік регіональних асиметрій за експортом товарів та послуг у розрахунку на одну особу, ум.од.



Рис. Б.28.2. Графік регіональних асиметрій за часткою підприємств, що отримали прибуток у 2010 році, %

Додаток Б.29

Таблиця Б.29

Система показників діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку у 2000 році (соціальний блок)*

Регіони	Коефіцієнт демографічного навантаження (кількість пенсіонерів на 1000 осіб населення)	Кількість осіб, які потерпіли від злочинів (на 10 тис. населення)	Рівень безробіття за методологією МОП, %	Кількість підприємств роздрібноі торгівлі (на 10 тис. населення)	Кількість підприємств ресторанного господарства (на 10 тис. населення)	Забезпеченість населення амбул.-полікліні. закладами (на 10 тис.нас)	Рівень охоплення дітей дошкільними закладами, у % до кількості дітей, %	Забезпеченість населення житлом, м ² загальної площі на одного жителя	Найвищий дохід у розрахунку на одну особу (грн.)	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	Депозитні кошти фізичних осіб на одну особу, грн.	Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року за регіонами на 1000 народжених живими, осіб
А Р Крим	274	62,2	8,1	25,4	6,7	169,5	37	18,0	1333,4	225	119,5	11,4
Вінницька	326	43,1	8,7	23,2	5,5	141,3	38	24,1	1116,8	159	50,4	9,9
Волинська	287	38,8	10,0	22,5	12,2	170,0	24	19,2	1115,1	150	86,1	11,5
Дніпропетровська	298	80,5	11,6	17,5	5,5	255,7	48	21,2	2454,9	273	233,5	12,7
Донецька	317	59,9	9,7	18,0	5,9	177,3	51	20,2	2128,1	292	136,5	13,9
Житомирська	324	33,3	12,3	24,0	7,0	230,3	36	22,5	1143,3	164	63,8	10,4
Закарпатська	226	31,0	11,6	23,0	9,5	189,9	24	19,8	876,9	172	29,6	9,4
Запорізька	294	75,7	12,7	19,3	6,6	184,3	50	19,9	1901,9	289	167,5	14,8
Ів.-Франківська	265	28,9	10,5	21,0	7,0	141,8	20	20,0	1006,2	188	91,4	13,7
Київська	321	34,9	12,8	21,0	7,0	194,5	47	25,9	1397,4	241	28,6	9,0
Кіровоградська	310	48,5	14,9	24,0	6,0	238,3	40	21,9	1121,0	170	59,4	11,7
Луганська	321	65,8	11,2	16,0	4,9	207,0	39	21,1	1723,9	232	76,6	13,2
Львівська	268	39,3	13,3	27,3	9,3	176,1	23	18,6	1256,6	196	159,0	12,2
Миколаївська	277	52,8	14,6	22,4	7,7	181,4	43	20,2	1683,8	227	96,7	12,3
Одеська	273	50,1	11,8	21,5	5,6	195,1	36	19,5	1480,0	236	101,6	13,7
Полтавська	318	44,7	10,1	25,1	7,8	224,4	46	21,9	1536,3	220	137,8	7,9
Рівненська	271	30,2	12,2	18,6	7,6	192,9	22	19,5	1009,5	173	47,2	13,7
Сумська	320	56,2	14,9	24,0	5,8	204,7	49	20,5	1423,6	194	67,0	13,1
Тернопільська	294	26,4	13,8	19,9	7,8	173,0	29	20,5	906,8	135	64,1	12,3
Харківська	288	75,2	13,1	19,9	7,1	195,8	45	20,5	1603,9	230	80,5	11,3
Херсонська	271	49,0	13,9	21,6	6,6	173,2	41	20,2	1073,8	173	82,8	10,8
Хмельницька	318	37,4	13,8	25,4	7,5	178,8	44	22,0	1171,4	156	44,0	12,0
Черкаська	329	44,0	11,7	21,6	6,3	191,5	50	23,5	1263,6	175	109,5	10,7
Чернівецька	269	36,1	17,1	18,2	6,4	162,4	25	20,2	842,4	157	43,0	10,7
Чернігівська	356	42,8	11,3	29,7	7,0	190,9	39	22,2	1330,8	177	85,4	13,2
м.Київ	237	45,7	8,6	13,8	5,0	311,2	65	18,7	6121,0	405	654,4	10,2
м.Севастополь	286	54,9	14,7	20,7	7,7	196,1	65	17,9	2062,4	251	514,3	10,9
Україна	295	52,0	11,6	20,9	6,7	198,4	40	20,7	1755,7	230	137,0	11,9

* складено за даними Державної служби статистики України

Додаток Б.30

Таблиця Б.30

Результати діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку у 2000 році (соціальний блок)*

Методи діагностики	Коефіцієнт демографічного навантаження (кількість пенсіонерів на 1000 осіб населення)	Кількість осіб, які потерпіли від злочинів (на 10 тис. населення)	Рівень безробіття за методологією МОП, %	Кількість підприємств в роздрібній торгівлі (на 10 тис. населення)	Кількість підприємств ресторанного господарства (на 10 тис. населення)	Забезпеченість населення амбулаторно-поліклінічними закладами (на 10 тис. населення)	Рівень охоплення дітей дошкільними закладами, у відсотках до кількості дітей відповідного віку, %	Забезпеченість населення житлом, м ² загальної площі на одного жителя	Найвищий дохід у розрахунку на одну особу (грн.)	Середній місячний заробітний платі найманих працівників, грн.	Депозитні кошти фізичних осіб на одну особу, грн.	Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року за регіонами на 1000 народжених живими, осіб
За розмахом варіації	130,00	54,10	9,00	15,90	7,30	169,90	45,00	8,00	5278,60	270,00	625,80	6,90
За рівнем варіації, %	11,9	29,1	17,6	15,8	21,5	17,6	29,6	8,7	62,8	27,3	108,9	14,0
За рівнем диференціації	1,58	3,05	2,11	2,15	2,49	2,20	3,25	1,45	7,27	3,00	22,88	1,87
За евклідовою відстанню	6052,37	209,29	1660,42	226,22	65,26	232,07	61,40	666,33	5083,46	297,44	719,09	8,54
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,12	0,29	0,18	0,16	0,22	0,18	0,30	0,09	0,63	0,27	1,09	0,14
За зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона	2,39	0,79	4,58	1,54	1,43	0,23	777,60	564,04	0,77	0,32	1,15	0,14
За функцією суспільного благополуччя Б.Аткінсона	0,005	0,04	0,02	0,01	0,02	0,01	0,05	0,004	0,10	0,03	0,28	0,01
За індексом Тейла	0,005	0,04	0,01	0,01	0,02	0,01	0,05	0,004	0,13	0,03	0,38	0,01
За коефіцієнтом Герфіндаля	374,09	404,68	381,88	379,66	387,51	381,88	402,93	374,13	516,27	397,99	809,84	377,64
За квінтільним коефіцієнтом	1,31	2,40	1,69	1,59	1,76	1,60	2,49	1,28	3,16	1,99	8,98	1,50
За децильним коефіцієнтом	1,39	2,71	1,85	1,74	2,01	1,81	2,78	1,35	4,08	2,24	13,86	1,61

Додаток Б.31



Рис. Б.31. Ранжування регіонів України за рівнем наявного доходу на одного жителя, грн.

Додаток Б.32

Таблиця Б.32

Система показників діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку у 2005 році (соціальний блок)*

Регіони	Коефіцієнт демографічного навантаження (кількість пенсіонерів на 1000 осіб населення)	Кількість осіб, які потерпіли від злочинів (на 10 тис. населення)	Рівень безробіття за методологією МОП, %	Кількість підприємств роздрібно-торгівлі (на 10 тис. населення)	Кількість підприємств ресторанного господарства (на 10 тис. населення)	Забезпеченість населення амбулаторно-поліклінічними і закладами (на 10 тис. населення)	Рівень охоплення дітей дошкільними закладами, у відсотках до кількості дітей, %	Забезпеченість населення житлом, м ² загальної площі на одного жителя	Наявний дохід у розрахунку на одну особу (грн.)	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	Депозитні кошти фізичних осіб на одну особу, грн.	Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року за регіонами на 1000 народжених живими, осіб
А Р Крим	283	71,6	5,5	18,0	8,5	176,5	38	19,0	5272,0	730	126,7	9,0
Вінницька	326	47,2	6,8	19,2	8,1	150,4	40	25,4	5673,0	597	53,2	9,1
Волинська	283	51,6	8,9	18,2	11,5	171,8	25	19,5	5174,0	591	87,3	8,3
Дніпропетровська	307	101,2	5,5	14,7	4,6	270,2	51	22,5	6658,6	913	249,3	10,2
Донецька	322	98,9	6,2	12,6	4,5	192,6	53	21,5	6762,1	962	144,6	11,5
Житомирська	329	32,5	9,8	17,8	5,2	239,7	35	23,3	5401,8	602	68,0	9,5
Закарпатська	235	34,1	7,0	16,8	6,4	198,4	26	21,1	4669,6	665	30,5	11,5
Запорізька	303	103,9	6,9	14,9	4,8	198,6	50	21,4	6625,1	860	178,7	11,1
Ів.-Франківська	274	32,5	8,8	13,6	5,7	148,0	20	21,6	5038,5	718	95,6	12,9
Київська	323	36,6	6,6	16,3	5,6	193,3	49	27,7	6271,7	811	29,4	7,5
Кіровоградська	315	58,3	8,8	19,3	4,6	251,3	38	23,2	5313,8	624	64,2	11,1
Луганська	326	97,7	7,8	12,3	4,1	223,9	40	23,2	5780,1	805	82,9	11,7
Львівська	281	42,2	8,8	20,1	8,5	185,7	24	19,8	5794,2	713	166,9	8,3
Миколаївська	288	70,0	9,3	16,3	6,5	184,3	45	21,2	5877,0	744	102,1	8,1
Одеська	277	58,6	5,4	16,6	5,0	217,1	36	21,0	5671,2	768	105,4	10,7
Полтавська	324	65,1	7,3	19,1	5,7	242,4	46	23,4	6325,4	758	147,1	8,6
Рівненська	276	37,3	9,7	14,6	6,0	209,5	24	20,1	5097,5	685	48,3	10,4
Сумська	319	62,3	7,6	14,4	8,0	222,2	50	22,0	5733,1	663	72,1	11,4
Тернопільська	293	34,9	9,1	13,4	5,4	179,5	29	21,7	4701,1	553	66,3	8,9
Харківська	293	69,5	6,6	14,0	5,3	213,5	45	21,6	6009,8	759	83,8	10,2
Херсонська	284	70,9	8,9	16,7	4,4	187,9	43	21,4	5081,7	625	89,2	11,3
Хмельницька	323	57,4	8,7	18,0	5,0	181,6	45	23,4	5509,5	584	46,4	8,8
Черкаська	336	47,5	9,8	15,4	4,4	204,4	52	25,3	5285,7	642	117,1	10,2
Чернівецька	270	41,5	9,8	13,2	4,4	173,2	30	21,3	4762,6	621	44,0	12,6
Чернігівська	354	46,4	7,9	21,0	6,7	202,2	40	24,0	5809,4	602	92,5	11,7
м.Київ	252	92,3	4,3	14,6	5,3	305,8	66	20,2	10518,3	1314	643,3	7,5
м.Севастополь	300	66,7	3,4	23,8	7,9	195,4	66	19,4	5372,2	803	528,0	7,4
Україна	301	67,4	7,2	15,9	5,8	209,6	41	22,0	6076,7	806	143,9	10,0

* складено за даними Державної служби статистики України

Додаток Б.33

Таблиця Б.33

Результати діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку у 2005 році (соціальний блок)*

Методи діагностики	Коефіцієнт демографічного навантаження (кількість пенсіонерів на 1000 осіб населення)	Кількість осіб, які потерпіли від злочинів (на 10 тис. населення)	Рівень безробіття за методологією МОП, %	Кількість підприємств в роздрібній торгівлі (на 10 тис. населення)	Кількість підприємств ресторанного господарства (на 10 тис. населення)	Забезпеченість населення амбулаторно - поліклінічними закладами (на 10 тис. населення)	Рівень охоплення дітей дошкільними закладами, у відсотках до кількості дітей відповідного віку, %	Забезпеченість населення житлом, м ² загальної площі на одного жителя	Наявний доход у розрахунку на одну особу (грн.)	Середньо місячна заробітна плата найманих працівників, грн.	Депозитні кошти фізичних осіб на одну особу, грн.	Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року за регіонами на 1000 народжених живими, осіб
За розмахом варіації	119,00	71,40	6,40	11,50	7,40	157,80	46,00	8,70	5848,70	761,00	613,90	5,50
За рівнем варіації, %	9,03	36,71	22,77	16,69	28,47	16,83	28,83	8,97	18,80	21,11	104,64	15,85
За рівнем диференціації	1,51	3,20	2,88	1,93	2,80	2,07	3,30	1,46	2,25	2,38	21,88	1,74
За евклідовою відстанню	140,76	115,07	8,99	14,29	8,88	178,78	61,36	10,28	5651,05	800,96	717,50	8,22
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,09	0,37	0,23	0,17	0,28	0,17	0,29	0,09	0,19	0,21	1,05	0,16
За зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона	0,09	0,42	0,22	0,16	0,27	0,19	9,49	1,75	0,23	0,25	4348,68	13,38
За функцією суспільного благополуччя Б.Аткінсона	0,004	0,06	0,03	0,01	0,03	0,01	0,04	0,00	0,01	0,02	0,27	0,01
За індексом Тейла	0,004	0,07	0,03	0,01	0,04	0,01	0,04	0,00	0,02	0,02	0,36	0,01
За коефіцієнтом Герфіндаля	373,39	420,29	389,57	380,69	400,39	380,86	401,15	373,35	398,52	394,83	739,28	394,84
За квінтільним коефіцієнтом	1,28	2,90	2,01	1,59	2,05	1,60	2,42	1,29	1,52	1,66	8,89	1,56
За децильним коефіцієнтом	1,35	3,07	2,24	1,70	2,21	1,76	2,72	1,35	1,69	1,85	13,67	1,66

Додаток Б.34

Таблиця Б.34

Система показників діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку у 2010 році (соціальний блок)*

Регіони	Коефіцієнт демографічного навантаження (кількість пенсіонерів на 1000 осіб населення)	Кількість осіб, які потерпіли від злочинів (на 10 тис. населення)	Рівень безробіття за методологією МОП, %	Кількість підприємств роздрібноі торгівлі (на 10 тис. населення)	Кількість підприємств ресторанного господарства (на 10 тис. населення)	Забезпеченість населення амбулаторно - поліклінічними закладами (на 10 тис. населення)	Рівень охоплення дітей дошкільними і закладами, у відсотках до кількості дітей відповідного віку, %	Забезпеченість населення житлом, м ² загальної площі на одного жителя	Наявний доход у розрахунку на одну особу (грн.).	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників грн.	Депозитні кошти фізичних осіб на одну особу, грн.	Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року за регіонами на 1000 народжених живими, осіб
А Р Крим	285	128,2	6,2	15,8	7,1	175,3	51	19,7	15480,0	1991	5935,1	8,8
Вінницька	320	51,1	10,0	15,8	7,3	159,6	57	26,7	16018,0	1782	2776,6	8,4
Волинська	277	57,6	8,5	14,5	9,6	176,6	47	20,5	14311,9	1692	2998,4	8,2
Дніпропетровська	310	96,5	7,1	13,4	3,6	272,8	60	23,3	20739,4	2369	7225,9	9,7
Донецька	323	100,7	8,4	11,9	3,8	193,0	64	22,7	21317,3	2549	5693,6	12,0
Житомирська	327	34,0	9,8	15,6	4,7	250,7	57	24,6	15775,9	1785	2564,7	9,1
Закарпатська	237	33,5	8,7	13,6	4,8	221,8	44	22,6	12699,6	1846	2092,1	10,9
Запорізька	308	95,4	7,5	13,3	3,9	205,4	61	22,4	20221,4	2187	4883,5	10,1
Ів.-Франківська	270	27,3	8,2	12,3	4,3	168,5	36	23,6	15009,4	1927	2993,0	10,3
Київська	329	54,4	7,3	16,9	5,2	210,1	64	31,6	19513,9	2295	55004,9	7,0
Кіровоградська	315	86,4	8,9	18,7	3,9	287,0	57	24,5	15417,7	1815	2269,5	10,6
Луганська	328	79,6	7,2	12,2	3,0	214,0	53	23,8	17850,0	2271	3074,7	9,4
Львівська	282	37,8	7,8	16,1	6,7	193,5	43	21,2	16513,8	1941	5677,2	9,2
Миколаївська	293	74,1	8,4	12,6	4,2	195,6	61	21,7	16993,4	2122	3776,1	8,1
Одеська	276	62,3	6,1	13,8	4,2	206,2	50	22,2	16275,2	2046	6475,2	9,2
Полтавська	321	71,8	9,7	16,1	4,7	259,9	60	24,7	17990,9	2102	4645,5	6,1
Рівненська	272	35,1	11,4	13,9	5,2	212,5	43	21,1	14629,8	1960	2596,1	9,2
Сумська	320	63,2	10,6	12,9	7,7	237,1	68	23,1	16875,5	1866	3033,7	9,3
Тернопільська	288	27,9	10,5	11,0	8,3	196,4	47	22,9	13824,2	1659	2855,0	8,2
Харківська	297	59,5	7,2	13,0	5,8	227,6	56	22,9	18450,5	2060	5103,4	9,2
Херсонська	288	71,4	8,6	13,8	3,7	197,6	61	23,5	14881,7	1733	3172,0	9,4
Хмельницька	324	53,6	8,6	12,8	6,8	191,9	63	25,0	15781,0	1786	3159,2	7,5
Черкаська	334	42,5	9,9	14,7	3,1	232,4	68	26,2	15769,2	1835	3682,1	10,0
Чернівецька	267	51,4	8,5	13,3	4,4	188,7	55	22,6	13503,3	1772	2927,1	8,2
Чернігівська	349	58,5	10,5	13,6	5,4	223,2	56	25,6	16625,0	1711	2968,3	8,1
м.Київ	265	93,1	5,8	10,0	5,0	302,2	63	21,0	37012,7	3431	55004,9	7,3
м.Севастополь	315	103,3	6,0	7,9	10,5	209,7	65	22,0	17078,3	2167	5935,1	8,6
Україна	301	70,0	8,1	14,1	5,1	217,7	56	23,3	18485,6	2239	5997,1	9,1

* складено за даними Державної служби статистики України

Додаток Б.35

Таблиця Б.35

Результати діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку у 2010 році (соціальний блок)*

Методи діагностики	Коефіцієнт демографічного навантаження (кількість пенсіонерів на 1000 осіб населення)	Кількість осіб, які потерпіли від злочинів (на 10 тис. населення)	Рівень безробіття за методологією МОП, %	Кількість підприємств в роздрібній торгівлі (на 10 тис. населення)	Кількість підприємств ресторанного господарства (на 10 тис. населення)	Забезпеченість населення амбулаторно - поліклінічними закладами (на 10 тис. населення)	Рівень охоплення дітей дошкільними закладами, у відсотках до кількості дітей відповідного віку, %	Забезпеченість населення житлом, м ² загальної площі на одного жителя	Найвищий доход у розрахунку на одну особу (грн.)	Середньо місячна заробітна плата найманих працівників в грн.	Депозитні кошти фізичних осіб на одну особу, грн.	Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року за регіонами на 1000 народжених живими, осіб
За розмахом варіації	112,00	100,90	5,60	10,80	7,50	142,60	32,00	11,90	24313,1	1772,00	55004,9	5,90
За рівнем варіації, %	8,78	39,76	17,87	15,82	35,11	16,05	14,68	9,92	25,51	17,50	180,39	13,87
За рівнем диференціації	1,47	4,70	1,97	2,37	3,50	1,89	1,89	1,60	2,91	2,07	26,29	1,97
За евклідовою відстанню	137,20	133,91	7,82	11,25	9,93	179,41	42,66	12,07	22908,9	1841,90	51233,6	6,46
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,09	0,40	0,18	0,16	0,35	0,16	0,15	0,10	0,26	0,17	1,80	0,14
За зваженим коефіцієнтом варіації Уільямсона	0,08	0,41	0,17	0,14	0,30	0,17	4,12	2,58	0,31	0,21	1167,50	13,10
За функцією суспільного благополуччя А.Аткінсона	0,003	0,08	0,02	0,01	0,05	0,01	0,01	0,003	0,02	0,01	1,00	0,01
За індексом Тейла	0,004	0,08	0,02	0,01	0,06	0,01	0,01	0,004	0,03	0,01	0,75	0,01
За коефіцієнтом Герфіндаля	373,23	428,91	382,20	379,64	416,03	379,91	378,35	374,02	394,48	381,71	1575,51	377,50
За квінтільним коефіцієнтом	1,27	3,32	1,70	1,58	2,52	1,58	1,54	1,31	1,72	1,51	11,60	1,50
За децильним коефіцієнтом	1,32	3,75	1,82	1,79	2,93	1,71	1,65	1,38	1,98	1,65	32,84	1,64
За рівнем істотності асиметрії	2,65	2,81	2,90	3,16	2,87	2,99	2,86	3,25	3,97	3,36	4,46	2,98

Додаток Б.36

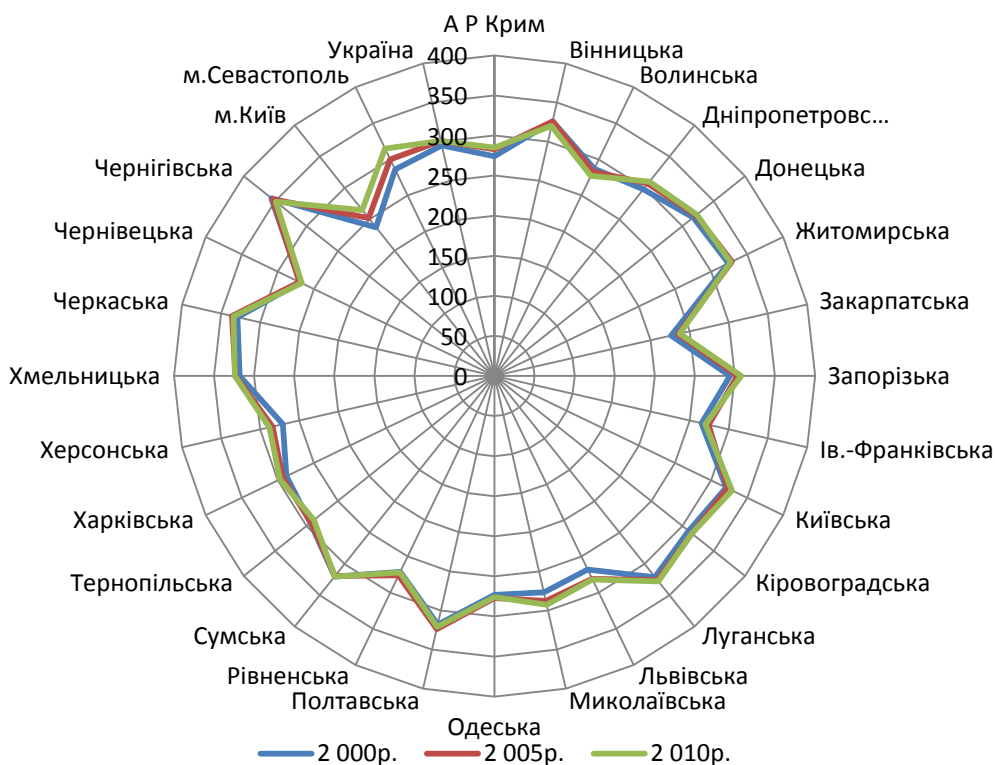


Рис. Б.36.1. Графік регіональних асиметрій за демографічним навантаженням пенсіонерами на 1000 осіб населення, осіб



Рис. Б.36.2. Ранжування регіонів України за рівнем демографічного навантаження пенсіонерами у 2010 році, пенсіонерів на 1000 осіб населення

Додаток Б.37

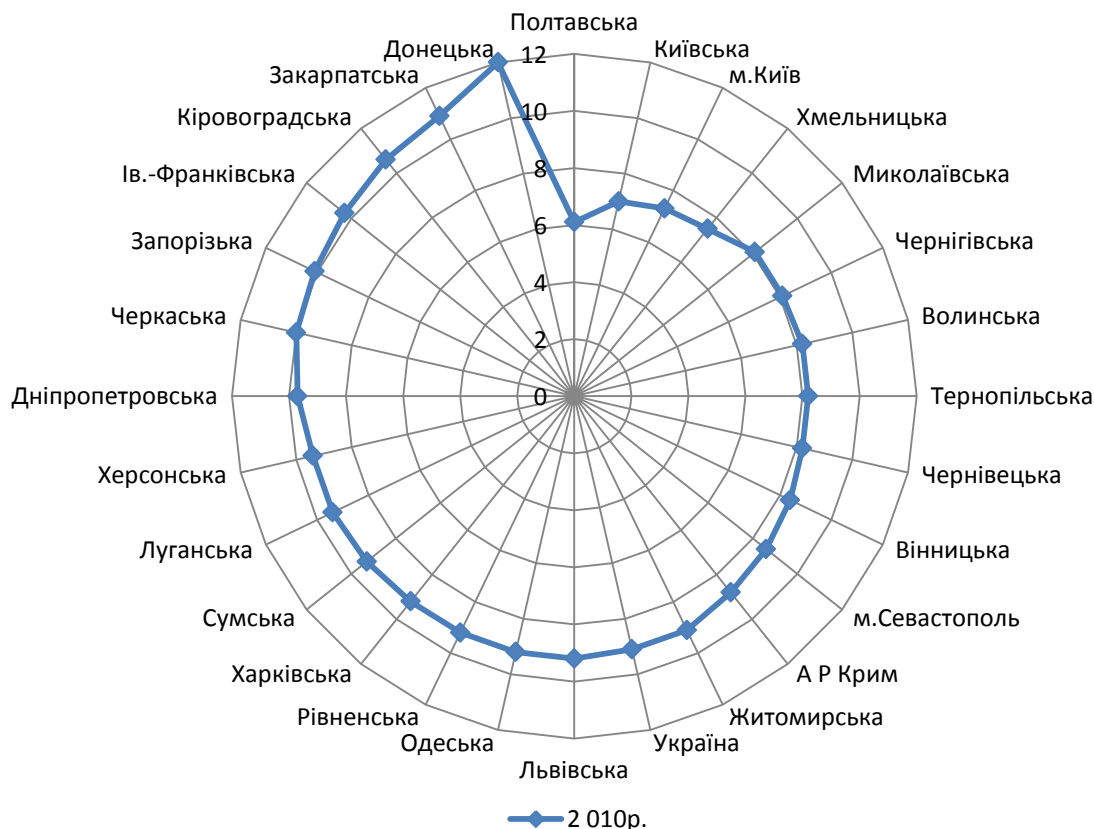


Рис. Б.37.1. Ранжування регіонів за коефіцієнтом смертності дітей у віці до 1 року за регіонами на 1000 народжених живими, осіб

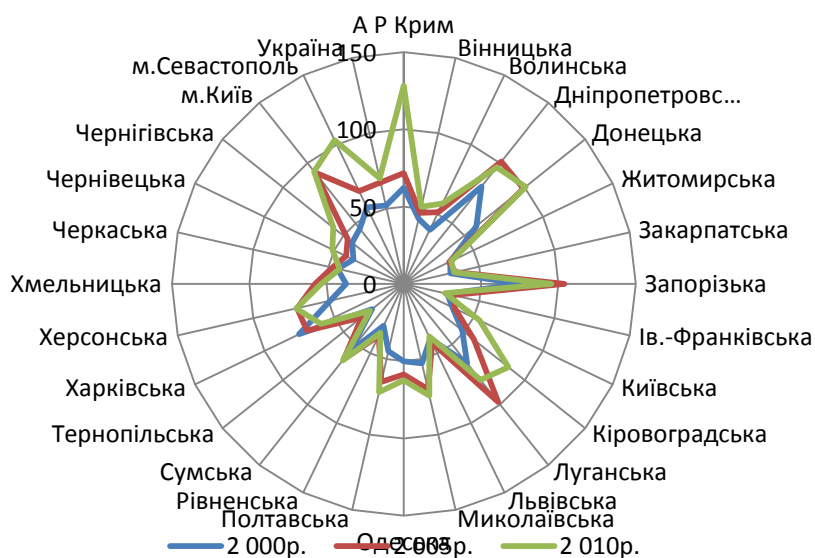


Рис. Б.37.2. Графік регіональних асиметрій за кількістю осіб, які потерпіли від злочинів, осіб

Додаток Б.38



Рис. Б.38. Ранжування регіонів за кількістю осіб, які потерпіли від злочинів у 2010 році, осіб

Додаток Б.39



Рис. Б.39. Графік регіональних асиметрій за рівнем безробіття (за методологією МОП) у 2010 році

Додаток Б.40

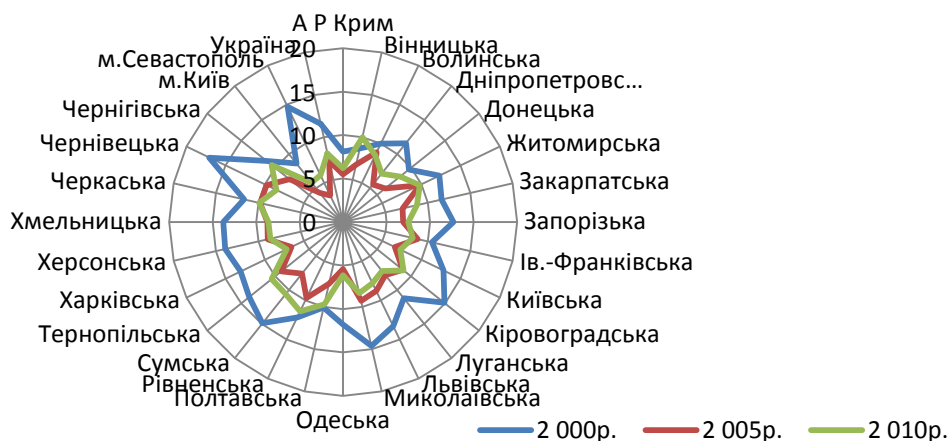


Рис. Б.40. Графік регіональних асиметрій за рівнем безробіття (за методологією МОП), %

Додаток Б.41



Рис. Б.41.1. Ранжування регіонів за кількістю підприємств роздрібної торгівлі на 10 тис. населення у 2010 році, од.



Рис. Б.41.2. Ранжування регіонів за кількістю підприємств роздрібної торгівлі на 10 тис. населення, од.

Додаток Б.42



Рис. Б.42.1. Ранжування регіонів за кількістю підприємств ресторанного господарства на 10 тис. населення у 2010 році, од.

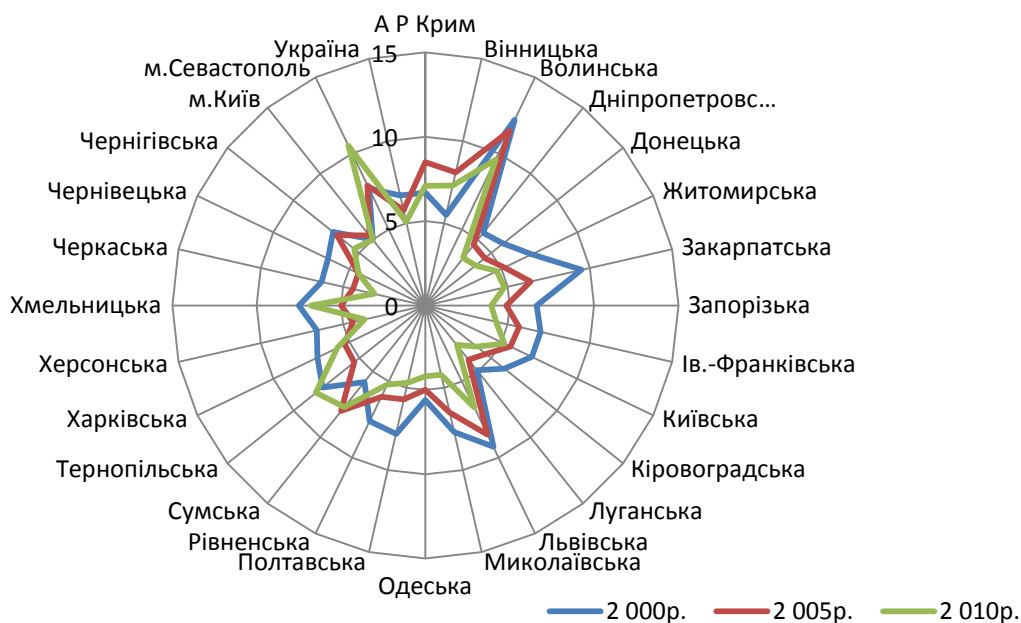


Рис. Б.42.2. Графік регіональних асиметрій за кількістю підприємств ресторанного господарства на 10 тис. населення, од.

Додаток Б.43



Рис. Б.43.1. Графік регіональних асиметрій за забезпеченістю населення амбулаторно-поліклінічними закладами у 2010 році

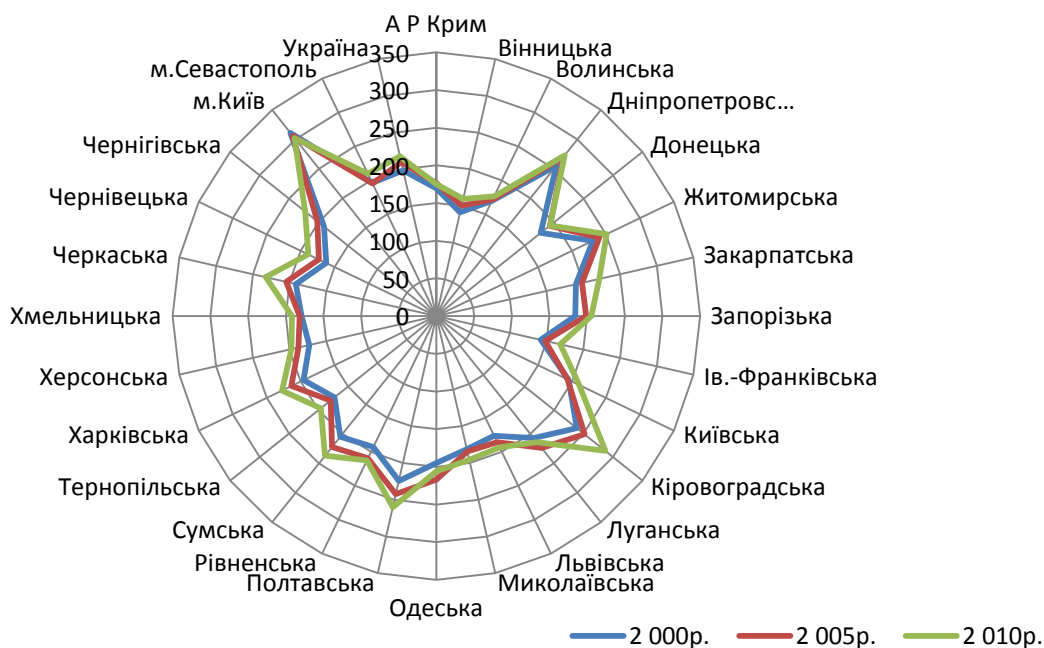


Рис. Б.43.2. Графік регіональних асиметрій за забезпеченістю населення амбулаторно-поліклінічними закладами, од./10 тис.осіб

Додаток Б.44



Рис. Б.44.1. Ранжування регіонів за рівнем охоплення дітей дошкільними закладами, у відсотках до кількості дітей відповідного віку у 2010 році, %

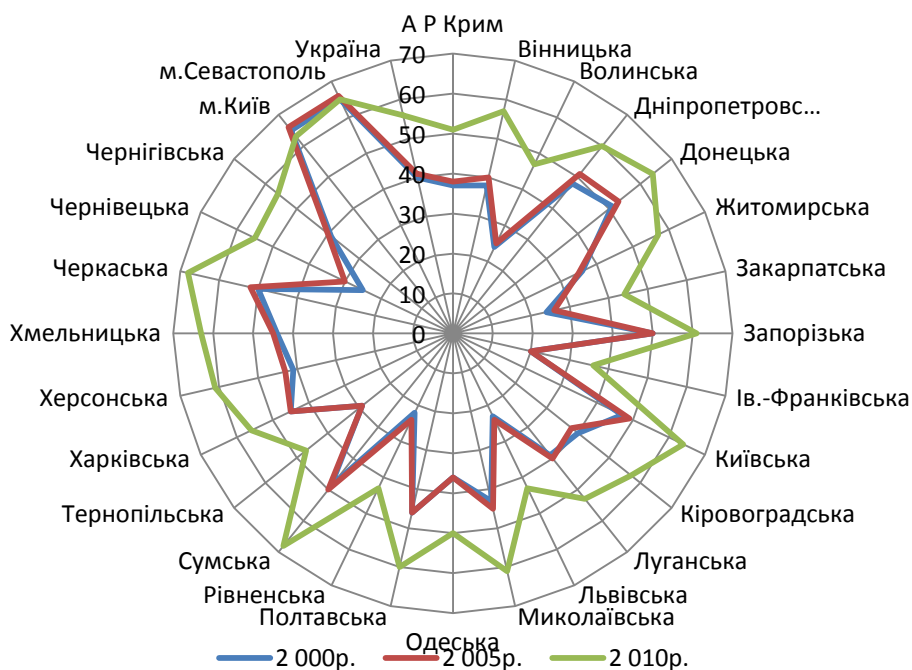


Рис. Б.44.2. Графік регіональних асиметрій за рівнем охоплення дітей дошкільними закладами, у відсотках до кількості дітей відповідного віку, %

Додаток Б.45



Рис. Б.45.1. Ранжування регіонів за рівнем забезпеченості населення житлом, м² загальної площі на одного жителя у 2010 році

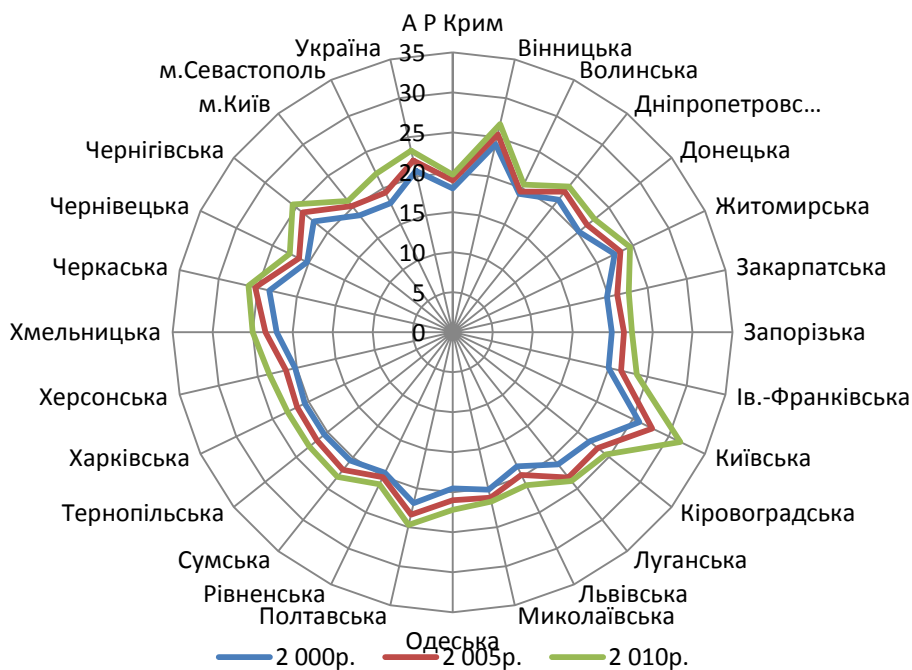


Рис. Б.45.2. Графік регіональних асиметрій за забезпеченістю населення житлом, м² загальної площі на одного жителя

Додаток Б.46



Рис. Б.46.1. Графік регіональних асиметрій за наявним доходом на душу населення, грн.



Рис. Б.46.2. Графік регіональних асиметрій за рівнем середньомісячої заробітної плати найманих працівників, грн.

Додаток Б.47



Рис. Б.47.1. Графік регіональних асиметрій за наявним доходом на душу населення у 2010 році, грн.



Рис. Б.47.2. Ранжування регіонів за рівнем середньомісячої заробітної плати найманих працівників у 2010 році, грн.

Діагностика регіональних асиметрій сталого розвитку міських та сільських агломерацій у 2010 році

Показники	Міські агломерації	Сільські агломерації	Розмах варіації (ст.2-ст.3)	Рівень диференціації (ст.2/ст.3)
1	2	3	4	5
Чисельність населення, тис.осіб	31524,8	14438,2	17086,6	2,2
Частка населення у загальній кількості у країні, %	68,7	31,3	37,4	2,2
Середня очікувана тривалість життя при народженні, років	71,09	69,02	2,07	1,0
Частка населення, що мають вищу освіту, %	16,6	5,4	11,2	3,1
Рівень економічної активності населення, %	62,1	67,5	-5,4	1,1
Рівень зайнятості населення, %	56,8	62,7	-5,9	1,1
Річні грошові доходи в розрахунку на одне домогосподарство, грн.	40297,6	31288,2	9009,4	1,3
Індекс Джині	0,258	0,227	0,031	1,1
Квінтильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення (разів)	2,0	1,9	0,1	1,1
Частка населення із середньодушовими загальними доходами у місяць нижче прожиткового мінімуму, %	18,6	28,6	-10	1,5
Частка грошових доходів, що спрямовується на споживання, %	56,0	55,3	0,7	1,0
Забезпеченість населення житлом, м ² загальної площі на одного жителя	21,8	26,4	-4,6	1,2
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	8,6	7,1	1,5	1,2
Рівень зареєстрованого безробіття, %	1,6	2,9	-1,3	1,8
Надання органами соціального захисту допомоги громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах на 10 тис.осіб наявного населення, осіб	119	310	-191	2,6
Введено в експлуатацію житла, тис.м ² загальної площі на 1000 осіб населення	6304	3035	3269	2,1
Введено в експлуатацію лікарняних закладів, од./1 млн.од.населення	33,1	0,6	32,5	59,7
Введено в експлуатацію амбулаторно-поліклінічних закладів, од.	4749	522	4227	9,1
Рівень народжуваності на 1000 наявного населення, осіб	10,4	11,9	-1,5	1,1
Коефіцієнт смертності на 1000 наявного населення, осіб	13,7	18,6	-4,9	1,4

Продовження табл. Б.48

1	2	3	4	5
Частка дітей, народжених жінками, які не перебували у зареєстрованому шлюбі (відсотків до загальної кількості народжених)	21,1	23,4	-2,3	1,1
Рівень смертності немовлят, кількість померлих дітей віком до 1 року на 1000 народжених живими	8,5	10,3	-1,8	1,2
Рівень охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3–5 років, %	67	34	33	2,0
Питома вага загальної житлової площі, обладнаної водопроводом, %	77,9	27,1	50,8	2,9
Питома вага загальної житлової площі, обладнаної каналізацією, %	76,7	23,2	53,5	3,3
Питома вага загальної житлової площі, обладнаної системою опалення, %	76,7	36,1	40,6	2,1
Питома вага загальної житлової площі, обладнаної ваннами, %	73,1	20,6	52,5	3,5

Додаток Б.49

Таблиця Б.49

Система показників діагностики регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку за 2000-2010 рр.(екологічний блок)*

Регіони	2000				2005				2010			
	Забір води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м ³	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на км ² території, т	Утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу, кг	Забір води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м ³	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на км ² , т	Утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу, кг	Забір води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м ³	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на км ² , т	Утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу, кг
А Р Крим	298	58,5	4,7	32,9	1728	62,8	4,8	63,5	239	72,0	5,4	136,7
Вінницька	395	80,6	5,5	0,3	990	104,9	6,8	2,4	74	112,5	7,0	0,4
Волинська	120	33,3	1,7	0,3	182	48,2	2,5	1,1	76	55,2	2,8	0,7
Дніпропетровська	467	254,2	29,5	269,6	829	47,6	36,5	85,7	422	340,9	35,8	77,7
Донецька	263	364,7	67,7	22,5	485	398,7	70,3	145,4	285	357,3	60,0	49,8
Житомирська	84	43,3	2,1	0,1	188	53,9	2,4	4,9	135	68,2	2,9	3,9
Закарпатська	62	31,7	3,2	5,0	120	40,6	4,0	153,4	34	69,9	6,8	6,4
Запорізька	916	167,1	12,3	191,8	2234	204,2	14,1	230,1	615	180,5	12,0	23,2
Ів.-Франківська	91	127,0	13,3	10,8	211	181,0	18,1	14,7	70	162,9	16,2	2,5
Київська	619	92,0	6,0	0,3	1095	95,6	6,0	5,1	530	156,4	9,6	4,1
Кіровоградська	93	69,3	3,3	0,4	229	64,9	2,9	0,7	51	71,2	2,9	6,1
Луганська	204	201,6	19,8	57,6	455	243,2	22,2	49,8	126	260,4	22,4	10,3
Львівська	103	71,2	8,8	0,4	190	72,5	8,6	0,3	91	96,7	11,3	0,8
Миколаївська	262	41,9	2,2	353,8	831	58,1	2,9	161,1	172	70,1	3,4	159,1
Одеська	261	45,4	3,4	4,8	578	58,41	4,2	2,3	187	75,8	5,4	3,1
Полтавська	160	91,0	5,3	23,7	275	102,4	5,6	45,3	150	115,6	6,0	144,3
Рівненська	111	41,9	2,5	3,2	232	52,5	3,0	6,0	142	48,8	2,8	2,9
Сумська	95	61,1	3,4	76,5	198	62,8	3,3	109,9	97	76,2	3,7	98,9
Тернопільська	62	37,5	3,1	0,3	158	42,68	3,5	0,4	63	58,8	4,6	11,3
Харківська	136	90,9	8,6	88,5	227	105,9	9,6	23,4	121	101,9	9,0	55,6
Херсонська	969	52,7	2,3	1,6	2172	55,0	2,2	15,9	244	68,0	2,6	78,9
Хмельницька	115	48,1	3,4	0,1	240	37,8	2,5	0,7	83	63,0	4,1	0,9
Черкаська	157	64,5	4,5	2,1	373	70,4	4,6	6,1	196	107,4	6,6	5,5
Чернівецька	70	37,7	4,3	0,1	127	36,9	4,1	0,5	86	49,3	5,5	0,1
Чернігівська	103	50,3	2,0	14,4	203	70,2	2,6	7,6	138	87,6	3,0	3,2
м.Київ	335	64,7	213,0	1,8	435	82,7	275,6	2,8	250	95,0	331,6	5,0
м.Севастополь	179	50,4	21,8	2,3	478	68,1	28,7	3,2	221	54,9	23,2	5,8
Україна	270	119,4	9,8	53,1	603	139,6	10,9	51,2	206	145,6	11,1	36,2

- складено за даними Державної служби статистики України

Додаток Б.50

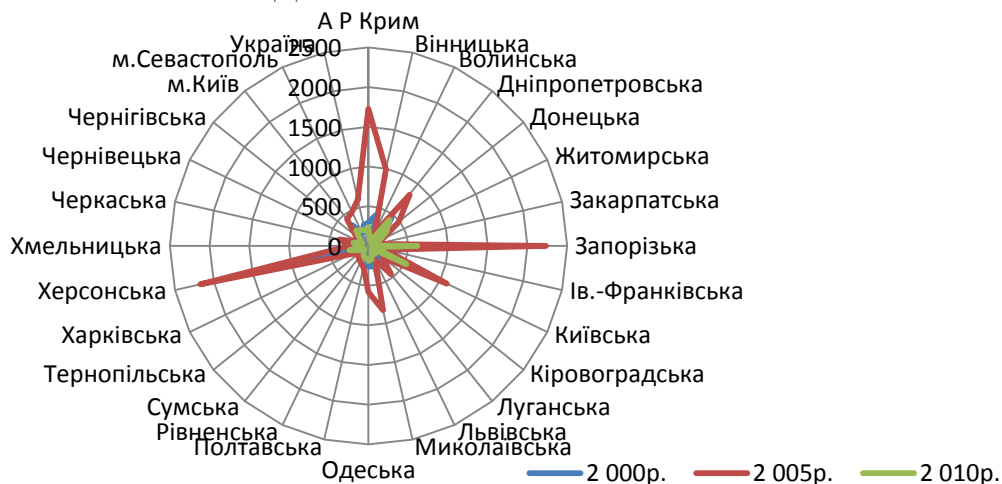


Рис. Б.50.1. Рівень регіональних асиметрій за забором води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м³

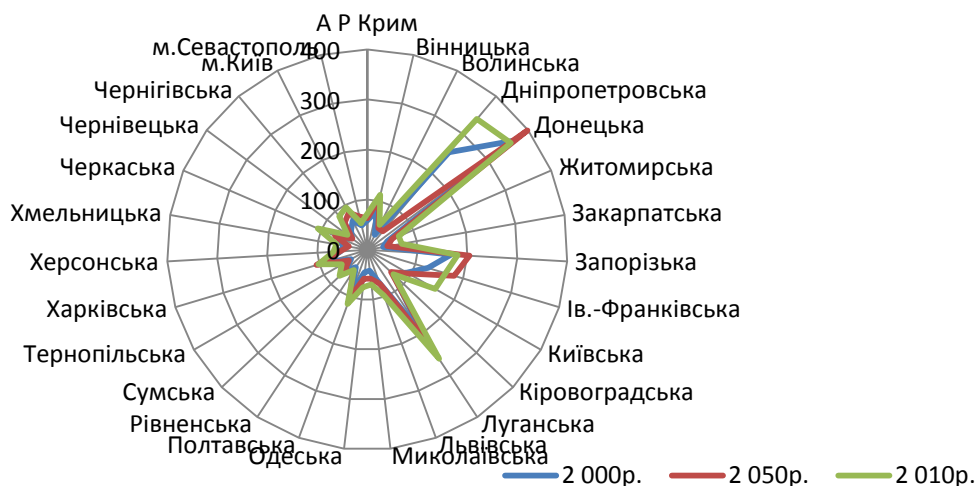


Рис. Б.50.2. Рівень регіональних асиметрій за викидами шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг

Додаток Б.51



Рис. Б.51. Ранжування регіонів за рівнем забору води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м³

Додаток Б.52



Рис. Б.52.1. Ранжування регіонів за обсягом викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг



Рис. Б.52.2. Ранжування регіонів за рівнем викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря в розрахунку на 1 кв.м. території*

*графік побудовано без врахування показників для м.Київ

Додаток Б.53

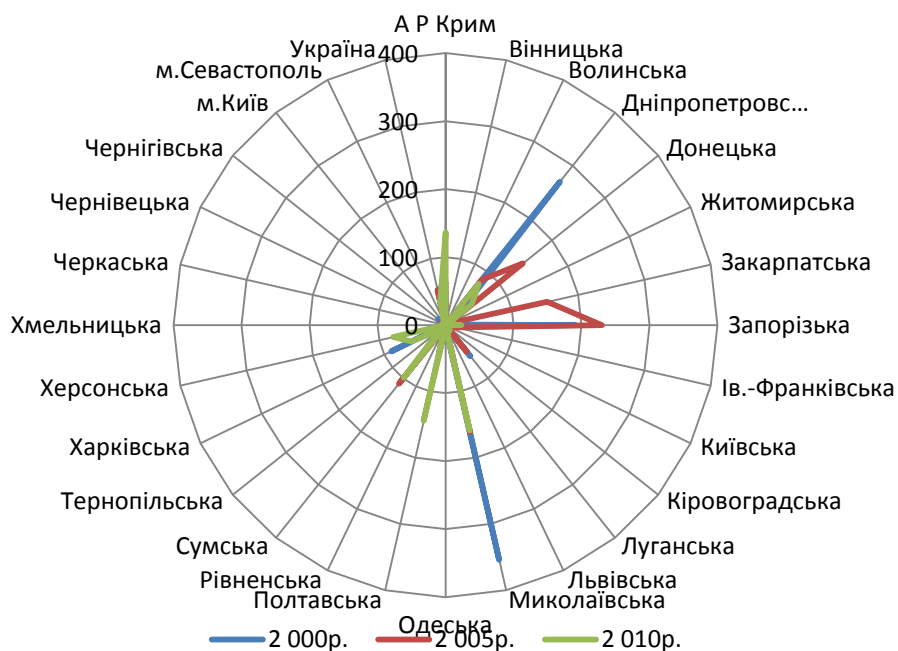


Рис. Б.53.1. Графік регіональних асиметрій за обсягом утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу, кг



Рис. Б.53.2. Ранжування регіонів України за обсягом утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу, кг

Додаток Б.54

Таблиця Б.54

Результати оцінки рівня сталого розвитку регіонів України протягом 2000-2010 років

Регіони	Економічний розвиток			Соціальний розвиток			Екологічний розвиток			Сталий розвиток		
	2000	2005	2010	2000	2005	2010	2000	2005	2010	2000	2005	2010
А Р Крим	0,28	0,32	0,32	0,57	0,60	0,60	0,28	0,28	0,21	0,37	0,39	0,37
Вінницька	0,21	0,24	0,28	0,55	0,59	0,61	0,30	0,23	0,29	0,35	0,34	0,39
Волинська	0,23	0,25	0,26	0,57	0,58	0,61	0,70	0,64	0,37	0,49	0,48	0,41
Дніпропетровська	0,38	0,56	0,48	0,60	0,63	0,62	0,08	0,25	0,06	0,34	0,47	0,36
Донецька	0,39	0,45	0,43	0,58	0,57	0,58	0,09	0,09	0,06	0,34	0,35	0,34
Житомирська	0,21	0,24	0,27	0,58	0,59	0,63	0,82	0,58	0,25	0,52	0,46	0,37
Закарпатська	0,26	0,29	0,29	0,58	0,58	0,60	0,64	0,62	0,43	0,48	0,49	0,43
Запорізька	0,41	0,42	0,41	0,56	0,58	0,59	0,10	0,10	0,08	0,34	0,35	0,34
Ів.-Франківська	0,25	0,29	0,30	0,54	0,54	0,59	0,27	0,23	0,21	0,35	0,35	0,36
Київська	0,32	0,35	0,43	0,60	0,64	0,76	0,27	0,23	0,10	0,39	0,40	0,40
Кіровоградська	0,20	0,26	0,28	0,54	0,56	0,60	0,47	0,57	0,34	0,40	0,46	0,40
Луганська	0,26	0,33	0,34	0,52	0,53	0,57	0,14	0,13	0,12	0,30	0,32	0,33
Львівська	0,28	0,29	0,31	0,57	0,61	0,63	0,37	0,60	0,25	0,40	0,49	0,39
Миколаївська	0,32	0,33	0,38	0,56	0,58	0,59	0,44	0,38	0,22	0,44	0,43	0,39
Одеська	0,33	0,37	0,38	0,55	0,59	0,61	0,36	0,37	0,21	0,41	0,44	0,39
Полтавська	0,37	0,39	0,41	0,64	0,62	0,64	0,27	0,30	0,16	0,42	0,43	0,39
Рівненська	0,21	0,24	0,26	0,53	0,55	0,59	0,51	0,50	0,32	0,41	0,42	0,38
Сумська	0,26	0,28	0,29	0,54	0,58	0,61	0,42	0,47	0,25	0,40	0,44	0,37
Тернопільська	0,17	0,21	0,24	0,53	0,55	0,62	0,68	0,75	0,34	0,44	0,49	0,39
Харківська	0,28	0,32	0,35	0,55	0,57	0,62	0,25	0,28	0,19	0,35	0,38	0,38
Херсонська	0,26	0,25	0,27	0,54	0,53	0,57	0,37	0,44	0,21	0,39	0,40	0,34
Хмельницька	0,21	0,23	0,28	0,55	0,56	0,62	0,67	0,70	0,32	0,46	0,48	0,40
Черкаська	0,25	0,26	0,30	0,57	0,57	0,60	0,33	0,34	0,16	0,38	0,38	0,34
Чернівецька	0,18	0,22	0,28	0,50	0,51	0,59	0,78	0,77	0,60	0,47	0,48	0,48
Чернігівська	0,23	0,25	0,26	0,57	0,59	0,59	0,52	0,50	0,21	0,43	0,44	0,34
м.Київ	0,99	0,98	0,98	0,81	0,81	0,80	0,18	0,21	0,17	0,62	0,63	0,61
м.Севастополь	0,27	0,34	0,38	0,65	0,76	0,64	0,27	0,24	0,26	0,39	0,43	0,42

Додаток Б.55

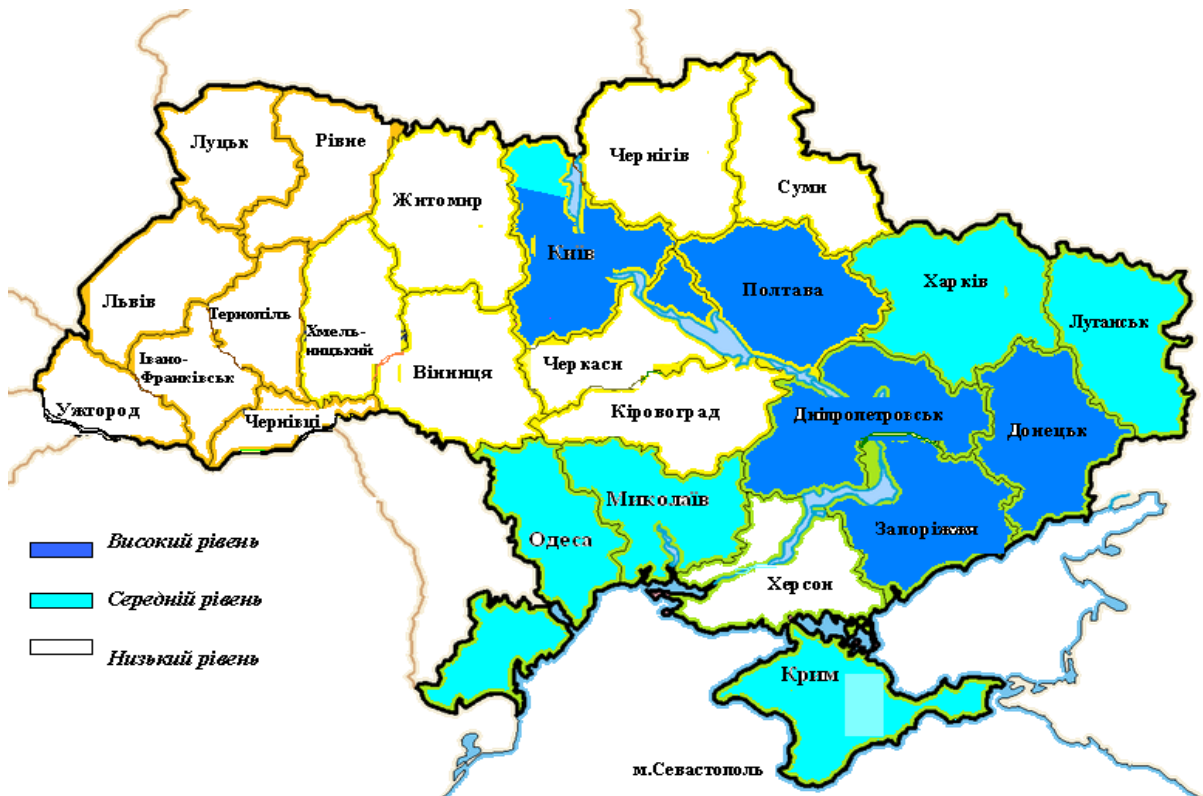


Рис. Б.55.1. Картохема економічного розвитку регіонів України протягом 2000-2010 років



Рис. Б.55.2. Картохема соціального розвитку регіонів України протягом 2000-2010 років

Додаток Б.56

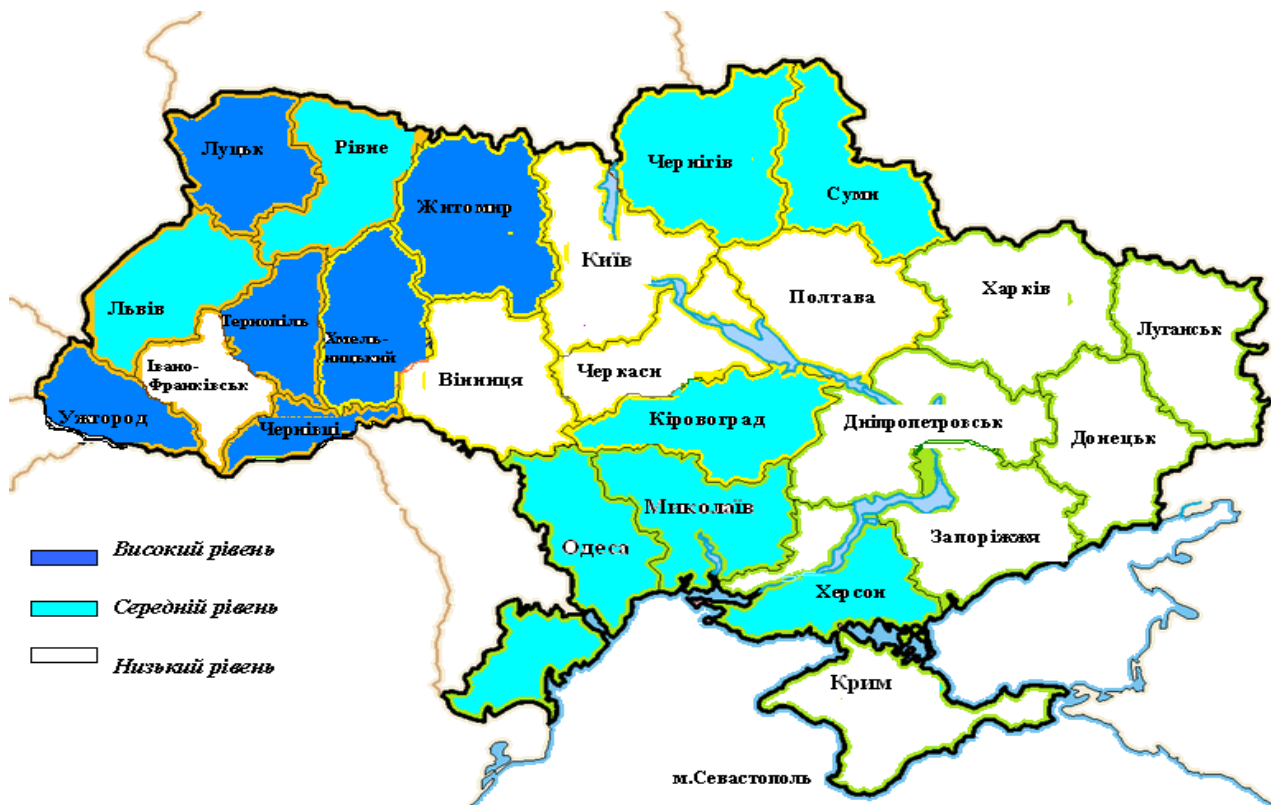


Рис. Б.56.1. Картохема екологічного розвитку регіонів України протягом 2000-2010 років



Рис. Б.56.2. Ранжування регіонів України за рівнем економічного розвитку протягом 2000-2010 років

Додаток Б.57



Рис. Б.57.1. Ранжування регіонів України за рівнем екологічного розвитку протягом 2000-2010 років



Рис. Б.57.2. Ранжування регіонів України за рівнем соціального розвитку протягом 2000-2010 років

Додаток Б.58



Рис. Б.58. Ранжування регіонів України за рівнем сталого розвитку протягом 2000-2010 років

Додаток Б.59

Таблиця Б.59

Система показників діагностики регіональних асиметрій за динамікою сталого розвитку протягом 2000-2010 років (за середньорічними даними)

	Середньорічні індекси росту (порівняльні виміри)														
	ВРП	Обсяг промислової продукції	Валової продукції сільського господарства	Інвестицій в основний капітал	Обсяг реалізованих послуг	Кількості малих підприємств	Роздрібного товарообороту	Доходів населення	Рівня безробіття	Рівня злочинності	Рівня народжуваності	Рівня смертності	Викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря	Обсяг відходів	Обсяг скидів у водні об'єкти
А Р Крим	1,27	1,93	1,65	0,95	1,18	1,31	1,23	1,21	0,97	1,01	1,05	1,00	1,02	1,15	1,04
Вінницька	1,31	1,93	1,38	1,57	1,22	1,40	1,25	1,21	1,02	0,99	1,02	0,98	1,03	0,70	0,65
Волинська	1,33	2,53	1,11	0,67	1,23	1,37	1,19	1,21	0,98	1,01	1,03	1,00	1,06	1,18	0,76
Дніпропетровська	1,34	1,41	1,39	1,29	1,21	1,35	1,21	1,21	0,94	0,97	1,04	0,99	1,02	0,69	0,96
Донецька	1,21	1,28	1,17	0,78	1,22	1,30	1,25	1,21	0,98	1,02	1,04	0,98	0,98	1,14	0,93
Житомирська	1,20	2,02	1,07	1,74	1,25	1,35	1,24	1,22	0,97	0,95	1,02	0,99	1,04	1,61	0,81
Закарпатська	1,35	4,24	1,10	0,94	1,21	1,32	1,21	1,21	0,96	1,00	1,03	1,01	1,10	0,95	0,93
Запорізька	1,15	1,47	1,07	1,29	1,20	1,35	1,19	1,22	0,94	0,98	1,03	0,99	1,00	1,04	0,84
Ів.-Франківська	1,17	1,22	1,17	1,72	1,17	1,34	1,22	1,20	0,97	0,95	1,01	1,00	1,02	0,74	0,83
Київська	1,13	2,12	1,36	1,53	1,33	1,43	1,22	1,22	0,93	1,01	1,05	0,99	1,06	1,54	0,96
Кіровоградська	1,46	2,45	1,11	0,85	1,20	1,34	1,27	1,21	0,94	0,99	1,02	0,98	0,99	1,00	0,88
Луганська	1,38	1,49	0,92	0,82	1,16	1,36	1,21	1,20	0,95	0,98	1,03	0,98	1,02	0,85	0,84
Львівська	1,13	1,88	1,10	1,24	1,19	1,29	1,23	1,21	0,94	0,97	1,02	1,00	1,03	0,73	1,01
Миколаївська	1,14	1,70	0,99	0,99	1,24	1,35	1,21	1,22	0,93	0,96	1,03	0,99	1,06	0,70	0,86
Одеська	1,30	1,74	0,85	0,94	1,20	1,40	1,23	1,21	0,92	0,99	1,05	0,99	1,06	0,53	0,94
Полтавська	1,18	1,94	1,16	1,20	1,19	1,37	1,31	1,23	0,99	0,99	1,03	0,98	1,02	1,04	0,82
Рівненська	1,20	1,89	1,12	0,46	1,20	1,37	1,19	1,21	0,99	1,00	1,03	1,00	1,02	1,15	0,93
Сумська	1,23	1,46	1,14	1,06	1,19	1,35	1,21	1,21	0,96	0,96	1,01	0,98	1,01	1,05	1,04
Тернопільська	1,14	2,28	1,26	1,14	1,20	1,39	1,14	1,2	0,97	0,98	1,01	1,00	1,05	0,87	0,89
Харківська	1,42	1,84	1,00	0,90	1,21	1,36	1,23	1,22	0,93	0,95	1,04	0,98	1,01	1,09	0,93
Херсонська	1,28	1,08	1,27	1,02	1,16	1,29	1,21	1,22	0,94	0,98	1,02	0,99	1,02	0,78	0,92
Хмельницька	1,23	1,80	1,19	0,69	1,18	1,42	1,22	1,22	0,94	1,01	1,02	0,99	1,02	1,08	0,84
Черкаська	1,17	2,84	1,94	0,46	1,22	1,37	1,22	1,21	0,98	0,95	1,02	0,98	1,05	0,80	0,92
Чернівецька	1,52	1,95	1,29	1,11	1,16	1,43	1,22	1,21	0,92	1,04	1,02	1,00	1,03	1,00	0,93
Чернігівська	1,23	1,46	0,96	0,81	1,24	1,41	1,20	1,22	0,99	0,97	1,02	0,98	1,05	1,01	0,94
м.Київ	1,18	1,74	-	1,02	1,33	1,25	1,18	1,20	0,95	1,03	1,07	1,01	1,06	0,55	0,68
м.Севастополь	1,48	2,25	-	2,42	1,24	1,35	1,27	1,26	0,89	1,03	1,06	1,01	1,01	1,10	1,03
Україна	1,36	1,55	1,19	1,02	1,24	1,34	1,30	1,24	0,96	0,99	1,03	0,99	1,02	0,97	0,92

Додаток Б.60

Таблиця Б.60

**Результати діагностики регіональних асиметрій за динамікою сталого розвитку протягом 2000-2010 років
(за середньорічними даними)**

Методи діагностики	За середньорічними темпами приросту														
	ВРП	Обсягів промислової продукції	Валової продукції сільського господарства*	Інвестицій в основний капітал*	Обсягів реалізованих послуг	Кількості малих підприємств	Роздрібного товарообороту	Доходів населення	Рівня безробіття*	Рівня злочинності*	Рівня народжуваності*	Рівня смертності*	Викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря*	Обсягів відходів*	Обсягів скидів у водні об'єкти*
	Економічний блок					Соціальний блок					Екологічний блок				
За розмахом варіації	39	316	1,09	1,96	17,0	18,0	17	6	0,13	0,09	0,06	0,03	0,12	1,08	0,39
За рівнем варіації, %	8,8	26,7	19,0	41,1	3,4	13,6	14,4	5,4	2,9	2,7	1,5	1,1	4,9	26,3	10,7
За рівнем диференціації	4,0	40,5	2,28	5,26	2,0	1,72	2,21	1,3	1,15	1,1	1,06	1,03	1,12	3,04	1,6
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,09	0,27	0,19	0,41	0,03	0,14	0,14	0,05	0,03	0,03	0,01	0,01	0,0488	0,26	0,11
За функцією суспільного благополуччя А.Аткінсона	0,95	0,91	0,03	0,0	0,02	0,78	0,88	0,56	0,005	0,004	0,0008	0,00	0,0003	0,03	0,006
За індексом Тейла	0,004	0,04	0,02	0,15	0,001	0,06	0,01	0,002	0,0006	0,008	0,0001	0,0005	0,0003	0,03	0,006
За квінтільним коефіцієнтом	3,23	6,4	1,63	2,6	1,54	1,44	1,51	1,14	1,08	1,08	1,04	1,03	1,04	2,07	1,37
За децильним коефіцієнтом	3,65	11,4	1,82	3,2	1,68	1,54	1,63	1,18	1,09	1,09	1,05	1,04	1,06	2,45	1,49
За рівнем істотності асиметрії	2,75	3,54	3,11	3,12	3,27	3,05	3,30	3,34	2,78	2,79	3,0	2,33	2,88	2,95	2,95

*за індексами росту (адже $(x_n - x) \leq 0$)

Додаток Б.61

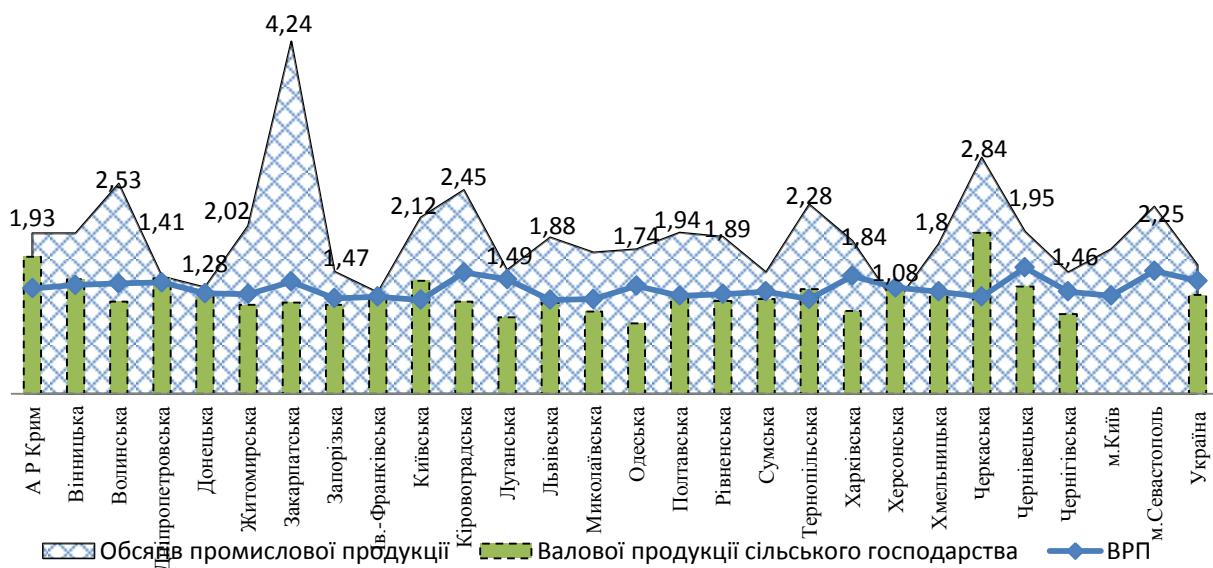


Рис. Б.61.1. Графік регіональних асиметрій за середньорічними індексами росту економічних параметрів

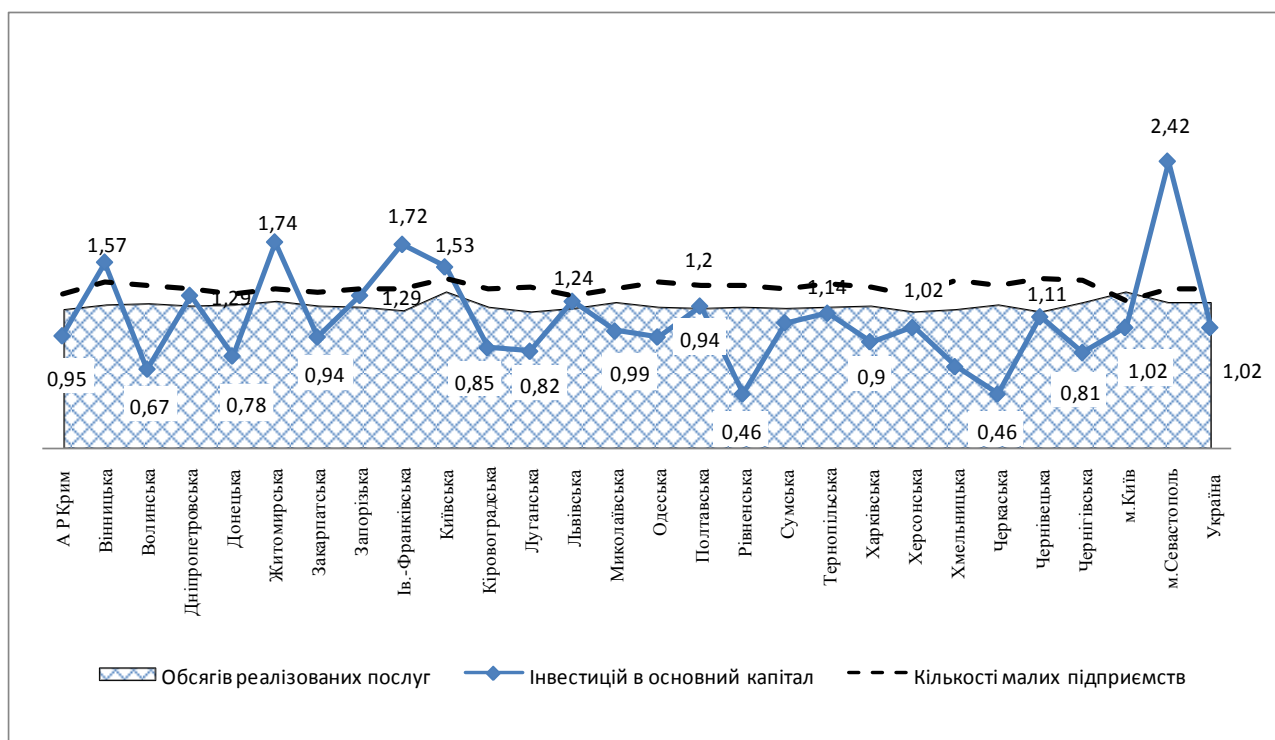


Рис. Б.61.2. Графік регіональних асиметрій за середньорічними індексами росту економічних параметрів

Додаток Б.62

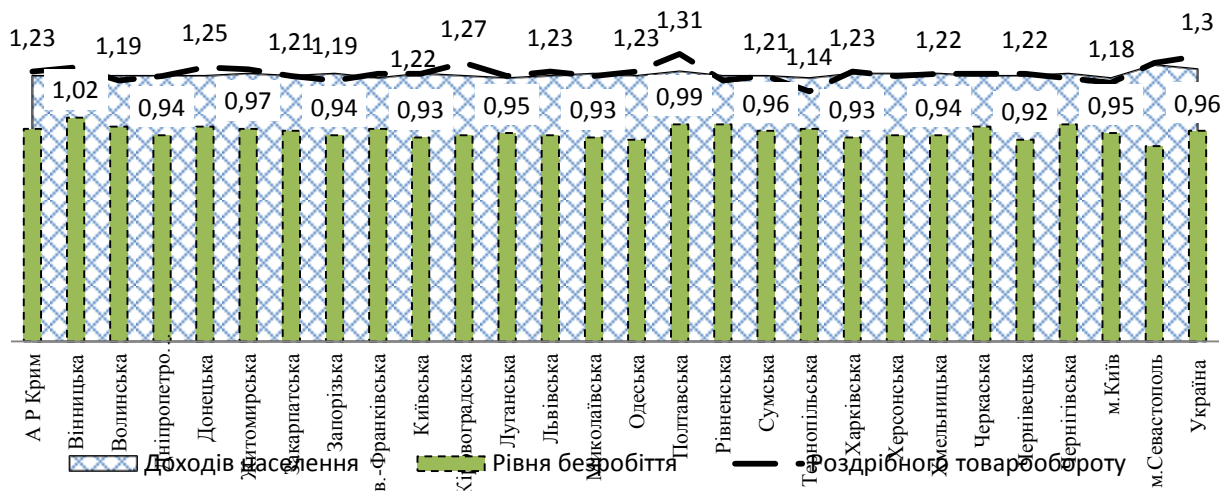


Рис. Б.62.1. Графік регіональних асиметрій за середньорічними індексами росту соціальних параметрів

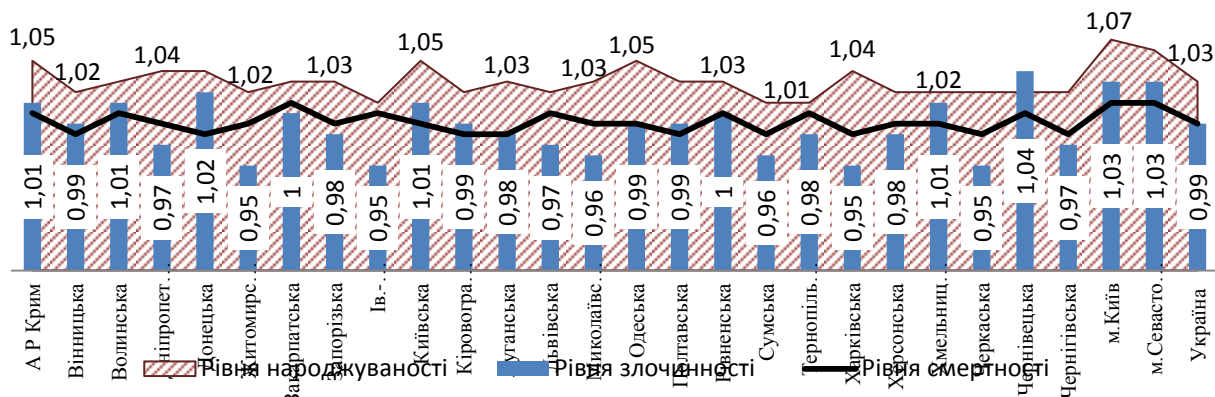


Рис. Б.62.2. Графік регіональних асиметрій за середньорічними індексами росту соціальних параметрів

Додаток Б.63

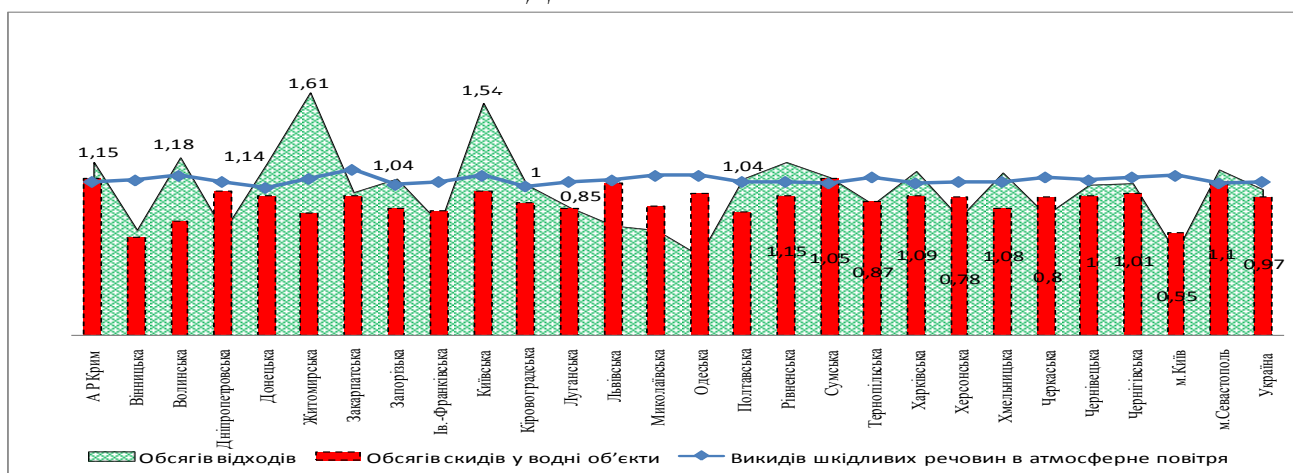


Рис. Б.63. Графік регіональних асиметрій за середньорічними індексами росту екологічних параметрів

Додаток Б.64

Таблиця Б.64

Система показників діагностики регіональних асиметрій за динамікою сталого розвитку

	Індекси росту (2010 р. відносно 2000 р.)														
	ВРП	Обсягів промислової продукції	Валової продукції сільського господарства (порівняльні ціни)	Інвестицій в основний капітал	Обсягів реалізованих послуг	Кількості малих підприємств	Розрібного товарообороту	Доходів населення	Рівня безробіття	Рівня злочинності	Рівня народжуваності	Рівня смертності	Викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря	Обсягів відходів	Обсягів скидів у водні об'єкти
	Економічний блок					Соціальний блок					Екологічний блок				
А Р Крим	7,9	6,02	1,49	8,65	13,30	8,5	10,75	6,73	0,77	1,11	1,53	0,99	1,15	3,0	1,35
Вінницька	6,2	7,24	1,32	10,28	24,55	14,9	7,14	6,63	1,15	0,91	1,16	0,87	1,27	0,1	0,03
Волинська	6,6	5,30	1,21	6,26	15,06	12,1	8,19	6,61	0,85	1,09	1,25	0,96	1,63	3,8	0,11
Дніпропетровська	8,8	6,05	1,53	5,58	21,34	11,4	10,40	6,90	0,61	0,76	1,38	0,92	1,21	0,1	0,69
Донецька	7,5	4,98	1,21	3,82	30,30	8,0	9,70	7,22	0,87	1,15	1,37	0,88	0,89	2,9	0,58
Житомирська	6,6	7,81	1,10	11,79	19,70	11,1	7,37	6,93	0,80	0,65	1,17	0,92	1,42	44,8	0,18
Закарпатська	7,1	8,62	1,17	6,54	18,27	9,0	8,02	7,22	0,75	1,01	1,26	1,07	2,14	0,7	0,57
Запорізька	5,6	4,71	1,24	6,16	14,77	11,3	7,80	6,43	0,59	0,86	1,30	0,92	0,98	1,4	0,24
Ів.-Франківська	6,6	7,09	1,13	7,04	14,37	10,3	8,26	7,39	0,78	0,65	1,12	1,01	1,22	0,1	0,22
Київська	7,6	7,21	1,50	11,89	84,85	17,1	12,09	6,51	0,57	1,04	1,46	0,94	1,61	31,4	0,70
Кіровоградська	7,3	10,04	1,42	9,00	31,88	10,5	8,79	6,16	0,60	0,93	1,16	0,85	0,90	1,0	0,38
Луганська	7,1	6,84	1,24	4,57	17,35	12,0	8,95	7,00	0,64	0,82	1,31	0,85	1,13	0,3	0,26
Львівська	7,1	8,26	1,06	7,60	23,22	7,8	8,25	7,08	0,59	0,78	1,18	0,99	1,28	0,1	1,07
Миколаївська	7,3	5,06	1,70	8,21	42,62	11,0	9,99	6,80	0,58	0,71	1,25	0,93	1,54	0,1	0,30
Одеська	7,6	7,62	1,18	5,94	42,07	14,8	16,19	7,75	0,52	0,92	1,43	0,95	1,60	0,0	0,61
Полтавська	7,8	9,08	1,56	5,09	16,26	12,3	6,78	6,49	0,96	0,93	1,22	0,88	1,14	1,4	0,20
Рівненська	6,3	6,26	1,23	6,35	22,16	12,6	9,26	6,80	0,93	1,00	1,23	0,97	1,13	3,0	0,56
Сумська	5,2	5,18	0,96	3,72	14,25	11,0	5,05	6,20	0,71	0,74	1,11	0,84	1,10	1,5	1,33
Тернопільська	6,9	6,09	1,10	10,60	15,56	13,8	9,90	7,08	0,76	0,84	1,12	0,99	1,48	0,3	0,40
Харківська	7,9	6,91	1,02	5,32	19,52	11,6	9,26	7,03	0,55	0,66	1,32	0,87	1,05	1,9	0,58
Херсонська	6,7	7,35	1,47	5,97	25,06	7,8	9,77	6,97	0,62	0,85	1,22	0,89	1,15	0,1	0,50
Хмельницька	6,1	6,37	1,14	6,40	11,18	16,6	9,32	6,63	0,62	1,05	1,17	0,92	1,20	1,9	0,25
Черкаська	7,0	10,56	1,89	8,48	27,68	12,7	8,48	6,63	0,85	0,67	1,17	0,88	1,49	0,2	0,50
Чернівецька	7,5	5,44	1,28	12,89	9,76	17,6	8,61	7,54	0,50	1,40	1,18	1,01	1,27	0,0	0,58
Чернігівська	5,5	5,60	1,04	4,07	20,00	15,5	6,12	6,10	0,93	0,76	1,14	0,86	1,51	1,1	0,59
м.Київ	12,5	6,68	-	6,78	64,36	6,0	12,99	10,07	0,67	1,28	1,69	1,08	1,56	0,0	0,04
м.Севастополь	11,9	11,25	-	12,81	24,83	11,3	14,01	8,61	0,41	1,28	1,55	1,09	1,07	2,2	1,23
Україна	7,8	6,29	1,29	6,38	34,6	10,5	9,77	6,97	0,7	0,89	1,29	0,92	1,13	0,8	0,53

Додаток Б.65

Таблиця Б.65

Результати діагностики регіональних асиметрій за динамікою сталого розвитку

Методи діагностики	Індекси росту (2010 р. відносно 2000 р.)														
	ВРП	Обсягів промислової продукції	Валової продукції сільського господарства (порівняльні)	Інвестицій в основний капітал	Обсягів реалізованих послуг	Кількості малих підприємств	Роздрібного товарообороту	Доходів населення	Рівня безробіття	Рівня злочинності	Рівня народжуваності	Рівня смертності	Викидів шкідливих речовин в атмосферу	Обсягів відходів	Обсягів скидів у водні об'єкти
	Економічний блок						Соціальний блок						Екологічний блок		
За розмахом варіації	7,3	6,54	0,93	9,17	75,1	11,6	11,1	3,97	0,74	0,75	0,58	0,25	1,25	44,8	1,32
За рівнем варіації, %	21,6	24,1	17,4	36,2	64,4	24,6	25,1	11,3	23,4	21,9	11,4	7,5	20,9	259,1	69,1
За рівнем диференціації	2,4	2,4	2,0	3,5	8,7	2,9	3,21	1,65	2,8	2,15	1,52	1,30	2,4	-	45
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,22	0,24	0,17	0,36	0,64	0,25	0,25	0,11	0,23	0,22	0,11	0,075	0,21	2,59	0,69
За функцією суспільного благополуччя Б.Аткінсона	0,66	0,35	0,03	0,39	0,88	0,59	0,17	-0,03	0,03	0,02	0,006	0,003	0,02	0,11	1,0
За індексом Тейла	0,02	0,03	0,014	0,06	0,16	0,03	0,03	0,006	0,03	0,02	0,006	0,003	0,02	1,52	0,24
За квінтільним коефіцієнтом	1,7	1,9	1,53	2,8	2,7	2,1	2,0	1,32	1,9	1,8	1,35	1,23	1,75	284	10,1
За децильним коефіцієнтом	2,0	2,1	1,65	3,2	5,6	2,4	2,4	1,43	2,1	2	1,42	1,28	1,94	6,6 млн.	21,7

Додаток Б.66

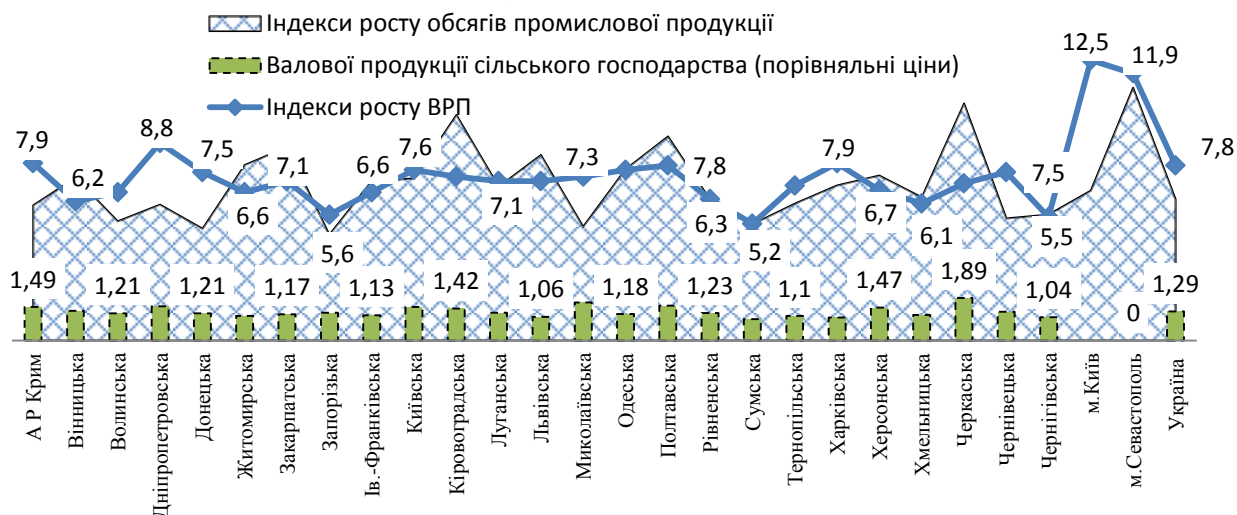


Рис. Б.66.1. Графік регіональних асиметрій за індексами росту економічних параметрів у 2010 році відносно 2000 року

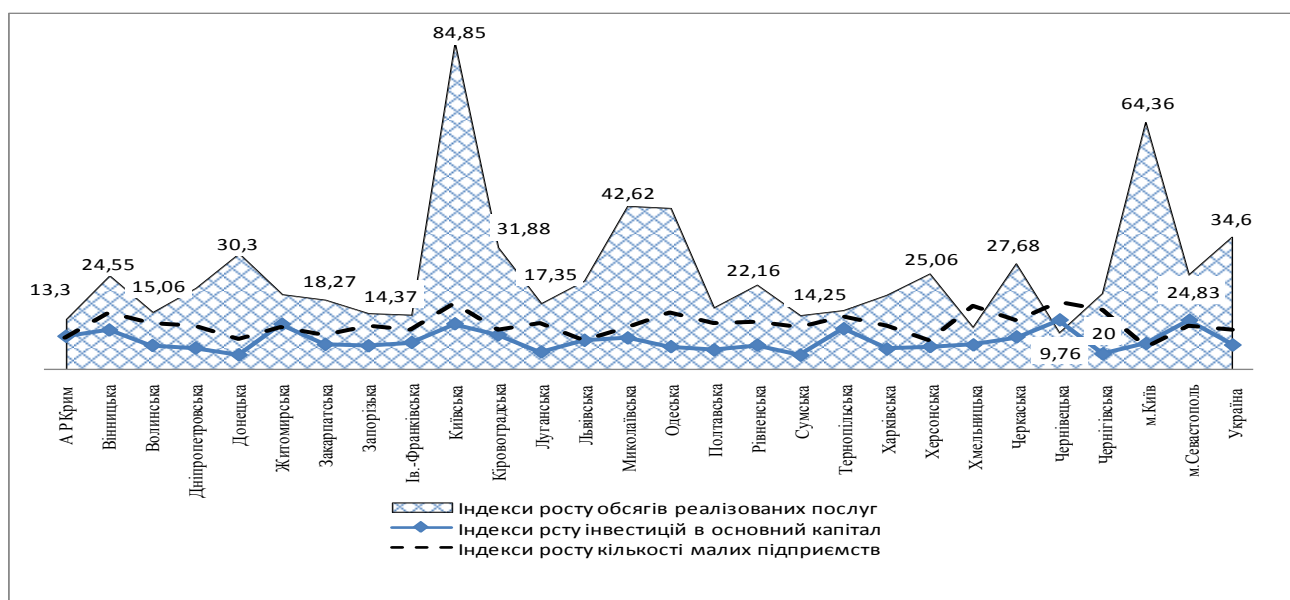


Рис. Б.66.2. Графік регіональних асиметрій за індексами росту економічних параметрів у 2010 році відносно 2000 року

Додаток Б.67

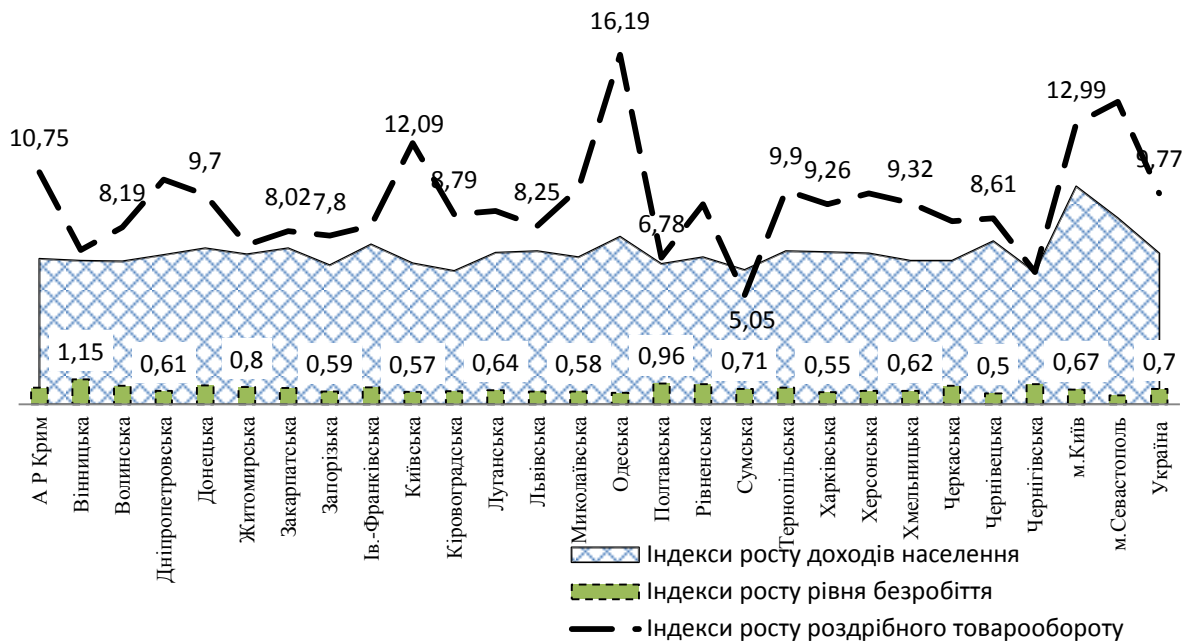


Рис. Б.67.1. Графік регіональних асиметрій за індексами росту соціальних параметрів у 2010 році відносно 2000 року

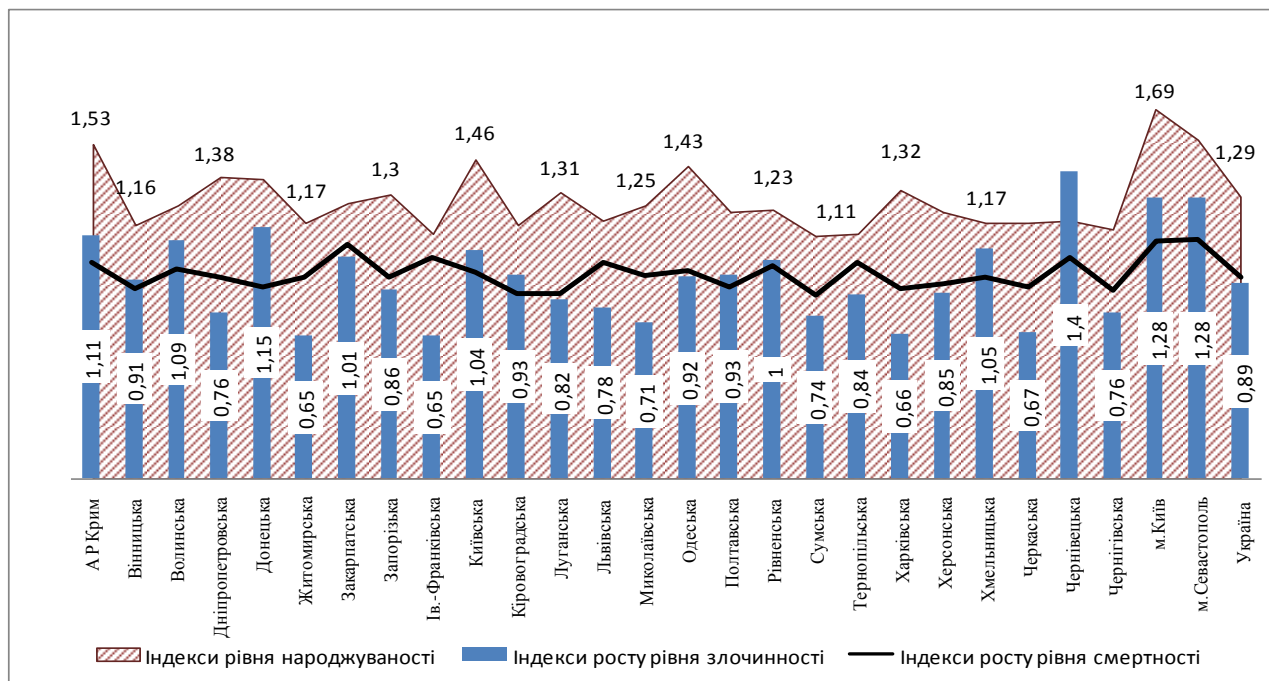


Рис. Б.67.2. Графік регіональних асиметрій за індексами росту соціальних параметрів у 2010 році відносно 2000 року

Додаток Б.68

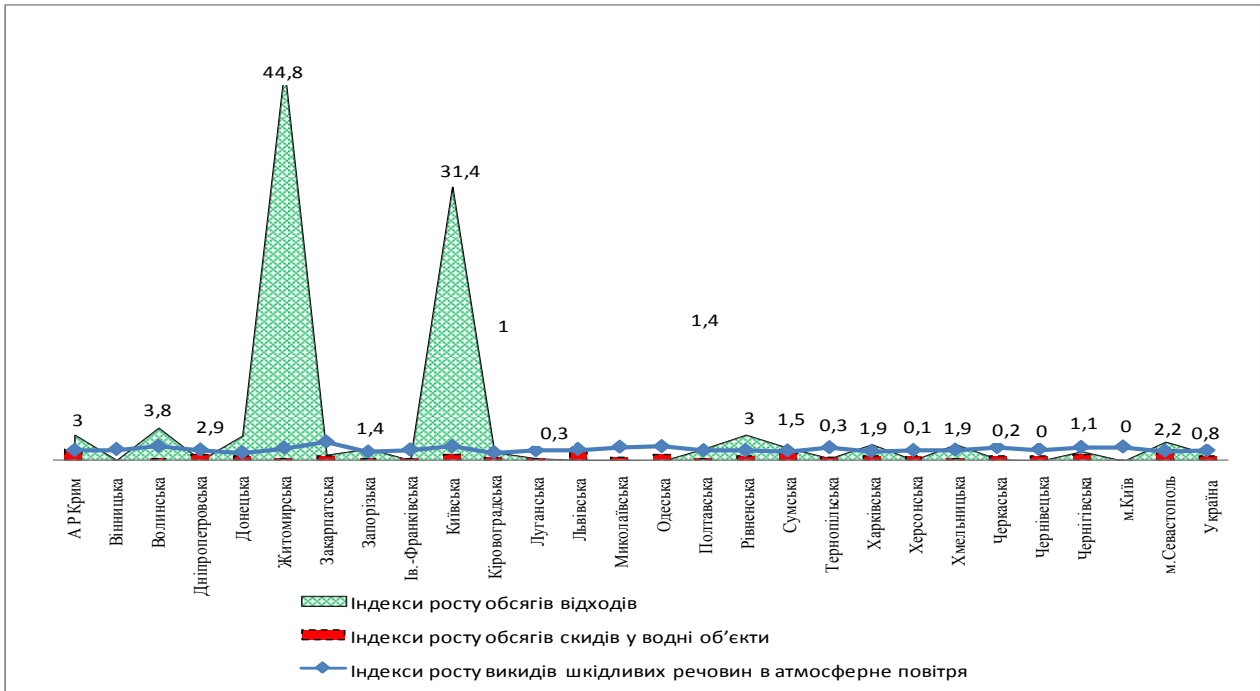


Рис. Б.68. Графік регіональних асиметрій за індексами росту екологічних параметрів у 2010 році відносно 2000 року

Додаток Б.69

Таблиця Б.69

Система показників діагностики регіональних асиметрій за ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи у 2000 р.

	Рівень рентабельності підприємств, %	Частка збиткових підприємств, %	Величина ВРП до обсягу інвестицій в основний капітал, %	Коефіцієнт покриття імпорту експортом	Частка продукції малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції, %	Кількість оздоровлених дітей у відсотках до загальної кількості дітей 7-16 років, %	Введено в експлуатацію житла на 1000 осіб, м ² загальної площі	Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років, %	Частка оплати праці у структурі ВРП, %	Інвестиції в основний капітал на ОНПС та раціональне використання ПР на душу населення, грн.	Частка утилізованих відходів у загальному обсязі утворених, %	Частка удобреної площі під урожай у с/г підприємствах, %	Економія забору води за рахунок оборотного та послідовного водопостачання, частка оборотної води у загальному обсязі використаної, %	Потужність очищених споруд до обсягу скинутих зворотніх вод, %	Витрати на охорону, відтворення та облік диких тварин, впорядкування мисливських угідь до площі мисливських угідь, грн./га
	Економічний блок					Соціальний блок				Екологічний блок					
А Р Крим	2,0	39,5	5,21	1,19	14,6	8	86	61,2	62,7	5,51	50,4	36,6	77	65,9	0,24
Вінницька	1,0	37,1	10,42	1,66	12,6	8	78	72,1	50,4	3,05	40,0	39,7	12	13,5	0,19
Волинська	2,0	43,1	7,90	0,40	5,0	10	119	72,0	46,0	0,52	33,3	49,2	74	143,9	0,14
Дніпропетровська	1,2	49,4	5,85	2,85	4,2	17	117	63,7	46,9	51,56	81,8	41,7	82	65,6	0,23
Донецька	1,5	38,2	5,96	3,3	4,8	19	70	63,8	48,4	21,23	42,6	46,5	87	85,3	0,16
Житомирська	0,9	41,9	11,07	1,5	13,2	6	83	61,9	50,9	3,62	0,5	26,9	86	141,4	0,22
Закарпатська	-0,3	30	6,48	1,17	19,8	6	167	62,9	50,5	27,61	77,8	51,1	79	81,4	0,21
Запорізька	5,2	41,7	6,36	1,98	7,1	16	66	62,7	44,4	54,54	2,4	34,2	88	27,5	0,14
Ів.-Франківська	-2,6	43	5,15	1,44	13,8	4	150	64,6	43,5	14,43	33,1	44,4	95	119,6	0,18
Київська	1,4	35,5	6,26	0,79	9,2	13	186	62,8	41,6	4,24	83,3	41,9	66	16,9	0,52
Кіровоградська	-3,9	42,8	7,97	1,84	15,6	14	68	61,5	54,6	14,13	80,0	30,1	68	189,3	0,11
Луганська	-1,1	37,6	6,22	2,92	6,2	17	69	57,5	53,3	11,48	14,8	34,1	93	136,9	0,14
Львівська	1,1	33,9	5,51	0,86	10,9	2	138	65,2	54,7	9,82	18,2	46,4	88	114,9	0,17
Миколаївська	2,8	34,6	7,20	1,86	13,2	15	78	61,8	55,3	8,47	58,4	23,9	97	93,1	0,14
Одеська	5,8	43,4	5,25	1,24	9,7	11	108	62,1	45,9	14,34	40,0	30,9	69	80,1	0,13
Полтавська	5,4	38,3	3,97	2,1	8,6	25	102	62,5	39,7	13,18	48,0	31,5	94	63,4	0,21
Рівненська	0,3	44,6	6,88	1,0	12,6	8	90	59,2	47,3	41,57	43,2	43,6	98	135,7	0,21
Сумська	3,0	39,2	5,85	1,67	9,9	20	83	62,6	46,8	5,07	12,3	46,3	82	196,4	0,24
Тернопільська	-0,4	45,4	9,31	1,62	16,1	5	129	58,1	50,5	3,87	50,0	49,8	71	106,9	0,12
Харківська	2,4	39,2	6,02	0,76	10,5	11	85	65,9	50,2	10,36	47,3	35,6	94	179,1	0,27
Херсонська	-1,6	26,6	8,33	2,35	10,9	19	105	62,8	52,2	4,10	21,1	24,8	69	95,7	0,30
Хмельницька	-1,6	40,3	6,48	1,52	11,5	37	116	63,0	50,8	2,84	100,0	45,2	96	129,8	0,15
Черкаська	2,1	33,5	9,63	1,70	11,6	17	76	59,3	48,8	7,74	80,0	39,8	89	79,9	0,14
Чернівецька	0,1	39,1	9,31	1,67	17,9	9	125	53,6	56,4	3,14	1,0	34,7	53	173,7	0,19
Чернігівська	1,5	41,5	7,13	0,76	12,2	7	74	64,8	45,0	7,01	90,2	40,2	74	62,5	0,07
м.Київ	5,2	30,8	4,13	0,71	4,9	18	330	66,2	42,2	47,87	53,2	-	54	80,3	0,51
м.Севастополь	1,1	35,6	5,07	0,59	14,0	14	161	64,1	64,1	25,55	22,2	-	27	211,8	0,53
Україна	2,7	37,7	5,84	1,04	7,1	14	113	63,2	48,8	18,15	52,7	33,7	86	72,9	0,20

Додаток Б.70

Таблиця Б.70

Результати діагностики регіональних асиметрій за ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи у 2000 р.

Методи діагностики	Рівень рентабельності підприємств, %	Частка збиткових підприємств, %	Величина ВРП до обсягу інвестицій в основний капітал, %	Коефіцієнт покриття імпорту експортом	Частка продукції малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції, %	Кількість оздоровлених дітей у відсотках до загальної кількості дітей 7-16 років, %	Введено в експлуатацію житла на 1000 осіб, м ² загальної площі	Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років, %	Частка оплати праці у структурі ВРП, %	Інвестиції в основний капітал на ОНПС та раціональне використання ПР на душу населення, грн.	Частка утилізованих відходів у загальному обсязі утворених, %	Частка удобреної площі під урожай у с/г підприємствах, %	Економія забору води за рахунок оборотного та послідовного водопостачання, частка оборотної води у загальному обсязі використаної, %	Потужність очисних споруд до обсягу скинутих зворотніх вод, %	Витрати на охорону, відтворення та облік диких тварин, впорядкування мисливських угідь до площі мисливських угідь, грн./га
	Економічний блок				Соціальний блок				Екологічний блок						
За розмахом варіації	9,7	22,8	7,1	2,9	15,6	35,0	264	18,5	24,4	54,02	99,5	27,2	86	198,3	0,46
За рівнем варіації, %	183,6	12,9	26,5	46,8	35,7	55,3	47,3	5,9	11,5	100,8	62,3	20,0	26,7	49,1	54,6
За рівнем диференціації	-	1,86	2,8	8,3	4,7	18,5	5,0	1,34	1,6	104,9	200,0	2,14	8,2	15,7	7,6
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	1,84	0,13	0,27	0,47	0,36	0,55	0,47	0,06	0,12	1,08	0,62	0,20	0,27	0,49	0,55
За функцією суспільного благополуччя Б.Аткінсона	-	0,009	0,03	0,11	0,073	0,15	0,076	0,002	0,006	0,39	0,36	0,25	0,064	0,16	0,11
За індексом Тейла	-	0,009	0,03	0,11	0,067	0,146	0,09	0,002	0,007	0,43	0,23	0,02	0,045	0,13	0,13
За квінтільним коефіцієнтом	-	1,5	2,1	3,7	3,3	5,2	2,9	1,18	1,39	16,9	14,0	1,7	2,26	5,2	3,7
За децильним коефіцієнтом	-	1,7	2,4	4,8	3,9	7,5	3,4	1,24	1,48	24,0	70,0	1,9	3,16	10,3	5,0

Додаток Б.71

Таблиця Б.71

Система показників діагностики регіональних асиметрій за ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи у 2005 р.

	Рівень рентабельності підприємств, %	Частка збиткових підприємств, %	Величина ВРП до обсягу інвестицій в основний капітал, %	Коефіцієнт покриття імпорту експортом	Частка продукції малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції, %	Частка інноваційної продукції у загальному обсязі виготовленої, %	Кількість оздоровлених дітей у відсотках до загальної кількості дітей 7-16 років, %	Введено в експлуатацію житла на 1000 осіб, м ² загальної площі	Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років, %	Частка оплати праці у структурі ВРП, %	Частка населення із середньодушовими грошовими доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, %	Інвестиції в основний капітал на ОНПС та рациональне використання ПР на душу населення, грн.	Частка утилізованих відходів у загальному обсязі утворених, %	Частка удобреної площі під урожаєм у с/г підприємствах, %	Економія забору води за рахунок оборотного та послідовного водопостачання, частка оборотної води у загальному обсязі використаної, %	Потужність очисних споруд до обсягу скинутих зворотних вод, %	Витрати на охорону, відтворення та облік диких тварин, впорядкування мисливських угідь до площі мисливських угідь, грн./га
	Економічний блок						Соціальний блок					Екологічний блок					
А Р Крим	4,5	35	3,81	2,1	11,9	14,5	28	143	62,2	44,5	64,0	9,5	11,0	62,7	79	106,0	0,35
Вінницька	4,0	31	6,03	1,5	10,1	0,9	43	206	61,8	41,3	79,0	5,1	104,9	43,7	88	125,6	0,25
Волинська	2,7	32,7	5,53	0,6	4,7	5,5	33	149	63,1	36,4	91,7	6,6	27,3	67,5	67	140,0	0,38
Дніпропетровська	7,4	38,5	5,29	2,2	3,2	4,1	41	109	61,8	36,4	47,1	81,4	93,6	53,8	81	68,2	0,31
Донецька	4,2	33,4	6,05	3,2	3,3	7,3	31	71	62,6	34,5	38,0	95,4	28,4	62,3	87	95,0	0,33
Житомирська	3,8	34,5	6,55	1,4	12,5	2,9	27	144	64,2	46,4	77,8	13,2	15,4	34,7	87	158,0	0,65
Закарпатська	3,6	20	6,01	0,8	11,2	3,5	48	186	64,5	39,6	78,0	12,9	3,1	67,1	56	122,6	0,37
Запорізька	6,6	35,4	6,05	1,6	5,5	9,7	27	85	62,4	37,8	54,5	44,6	6,0	44,6	92	41,3	0,20
Ів.-Франківська	1,6	27	5,72	1,4	9,4	3,1	48	239	56,5	32,2	92,1	29,6	56,1	55,3	97	144,0	0,30
Київська	6,4	32,8	3,40	0,3	6,2	3	22	360	62,8	39,1	64,2	9,3	46,2	52,2	41	23,0	1,44
Кіровоградська	4,0	27,1	5,35	2,0	12,0	7	31	101	61,9	39,4	94,5	23,8	85,7	39,7	84	286,8	0,17
Луганська	1,6	33,4	4,52	4,0	4,6	4,3	36	105	60,1	39,9	56,3	27,6	30,7	49,3	95	163,7	0,17
Львівська	4,2	34,8	3,67	0,7	8,4	3,3	27	194	61,2	46,1	70,6	5,7	75,0	60,9	88	112,4	0,52
Миколаївська	6,5	32,6	3,77	1,9	7,3	9,2	31	101	63,2	42,4	65,7	25,0	109,9	33,6	98	129,0	0,16
Одеська	5,3	37,4	4,03	0,6	7,1	4,3	46	187	58,7	36,4	68,9	17,4	14,5	40,4	73	92,4	0,18
Полтавська	4,2	34,1	4,88	3,5	5,7	1,6	37	135	62,9	29,5	66,6	47,7	11,7	49,2	96	83,6	0,73
Рівненська	8,6	35,9	6,13	0,8	8,8	1,1	36	125	61,2	40,5	92,1	31,7	4,3	60,8	99	105,4	0,46
Сумська	3,5	34,1	5,57	2,3	10,7	20,4	45	117	63,0	46,6	79,5	13,2	29,3	43,3	84	156,5	0,29
Тернопільська	4,9	31,1	5,77	0,8	13,1	2,3	44	220	57,9	41,2	94,5	3,0	75,0	77,5	69	80,9	0,21
Харківська	6,4	39,2	4,44	0,5	6,9	10,4	46	130	62,5	37,1	50,4	7,1	14,6	40,8	95	164,6	0,58
Херсонська	2,0	33,8	6,01	2,3	10,8	4,9	47	145	63,1	41,7	69,6	7,5	46,7	35,4	70	84,6	0,33
Хмельницька	3,7	33,7	5,45	0,7	8,2	3,9	66	209	63,4	42,3	79,7	2,7	40,0	53,4	98	173,2	0,27
Черкаська	4,9	31	4,41	1,1	9,2	1,5	44	120	63,2	39,0	55,5	22,0	4,9	49,4	93	76,9	1,08
Чернівецька	4,8	34,7	5,61	0,6	13,3	6	45	221	60,4	42,6	78,5	7,5	60,0	48,5	29	150,0	0,66
Чернігівська	3,2	35,7	5,72	1,0	10,5	4	37	131	64,9	42,1	67,9	12,7	4,4	43,9	68	52,0	0,66
м.Київ	10,8	34,4	3,96	0,3	4,5	16	26	446	66,2	42,4	25,5	48,2	35,1	-	49	73,1	2,09
м.Севастополь	-0,1	40,8	5,19	1,7	12,6	1,1	50	171	62,7	46,9	24,9	27,2	8,3	-	39	158,5	2,22
Україна	6,6	33,5	4,74	0,95	5,5	5,8	37	167	62,2	36,4	64,0	31,2	35,8	47,6	89	86,4	0,45

Додаток Б.72

Таблиця Б.72

Результати діагностики регіональних асиметрій за ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи у 2005 р.

	Рівень рентабельності підприємств, %	Частка збиткових підприємств, %	Величина ВРП до обсягу інвестицій в основний капітал, %	Коефіцієнт покриття імпорту експортом	Частка продукції малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції, %	Частка інноваційної продукції у загальному обсязі виготовленої, %	Кількість оздоровлених дітей у відсотках до загальної кількості дітей 7-16 років, %	Введено в експлуатацію житла на 1000 осіб, м² загальної площі	Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років, %	Частка оплати праці у структурі ВРП, %	Частка населення із середньодушовими грошовими доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, %	Інвестиції в основний капітал на ОНПС та раціональне використання ПР на душу населення, грн.	Частка утилізованих відходів у загальному обсязі утворених, %	Частка удобреної площі під урожай у с/г підприємствах, %	Економія забору води за рахунок оборотного та послідовного водопостачання, частка оборотної води у загальному	Потужність очисних споруд до обсягу скинутих зворотніх вод, %	Витрати на охорону, відтворення та облік диких тварин, впорядкування мисливських угідь до площі мисливських
	Економічний блок						Соціальний блок					Екологічний блок					
За розмахом варіації	0,9	20,8	3,15	3,7	10,1	19,5	44	375	9,7	17,4	69,6	92,7	106,8	43,9	70,0	263,8	2,06
За рівнем варіації, %	48,8	12,0	17,4	65,4	35,8	82,4	25,3	47,7	3,3	10,5	27,9	95,5	84,3	21,9	25,2	44,5	93,7
За рівнем диференціації	-	2,0	1,92	13,3	4,2	22,7	3	6,28	1,17		3,8	35,3	35,5	2,3	3,4	12,5	13,9
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,49	0,12	0,17	0,65	0,36	0,82	0,25	0,48	0,03	0,11	0,28	0,96	0,84	0,21	0,25	0,45	0,94
За функцією суспільного благополуччя Б.Аткінсона	1,82	0,008	0,016	0,20	0,07	0,27	0,03	0,086	0,0006	0,006	0,05	0,33	0,37	0,27	0,04	0,105	0,26
За індексом Тейла	-	0,008	0,016	0,20	0,07	0,29	0,03	0,097	0,0005	0,006	0,04	0,37	0,35	0,02	0,035	0,10	0,33
За квінтільним коефіцієнтом	5,1	1,41	1,66	5,9	3,1	11,5	2,0	3,14	1,1	1,34	2,5	13,2	19,8	1,8	2,3	3,7	8,6
За децильним коефіцієнтом	8,6	1,60	1,73	8,2	3,5	16,4	2,2	3,35	1,13	1,45	3,2	20,8	26,1	2,0	2,7	5,4	11,5

Додаток Б.73

Таблиця Б.73

Система показників діагностики регіональних асиметрій за ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи у 2010 р.

	Рівень рентабельності підприємств, %	Частка збиткових підприємств, %	Величина ВРП до обсягу інвестицій в основний капітал, %	Коефіцієнт покриття імпорту експортом	Частка продукції малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції, %	Частка інноваційної продукції у загальному обсязі виготовленої, %	Кількість оздоровлених дітей у відсотках до загальної кількості дітей 7-16 років, %	Введено в експлуатацію житла на 1000 осіб, м ² загальної площі	Рівень економічної активності населення у віці 15-70 років, %	Частка оплати праці у структурі ВРП, %*	Частка населення із середньодушовими грошовими доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, %	Частка утилізованих відходів у загальному обсязі утворених, %	Економія забору води за рахунок оборотного та послідовного водопостачання, частка	Потужність очисних споруд до обсягу скинутих зворотніх вод, %	Витрати на охорону, відтворення та облік диких тварин, впорядкування мисливських угідь до площі: мисливських угідь, грн./га
	Економічний блок						Соціальний блок					Екологічний блок			
А Р Крим	3,4	43,7	4,78	1,72	23,1	1,02	30	274	64,5	46,8	30,8	10,8	79	122,8	0,81
Вінницька	6,2	40,9	6,28	1,64	23,5	1,71	47	178	63,9	48,0	35,8	14,3	92	126,0	1,09
Волинська	5,3	43,2	8,29	0,76	12,5	3,66	45	170	63,6	43,2	56,6	28,6	58	130,0	1,47
Дніпропетровська	6,5	42,8	9,24	1,49	11,5	0,51	44	68	64,9	36,4	23,9	48,7	84	77,9	1,21
Донецька	1,7	37,7	11,65	4,28	7,6	1,79	32	66	63,7	42,0	18,0	37,0	86	100,5	1,27
Житомирська	3,0	45,3	6,21	0,92	26,4	5,06	27	157	65,9	48,6	44,6	15,7	82	67,1	2,46
Закарпатська	2,6	35,1	7,05	0,86	21,0	12,6	50	236	63,1	44,5	50,2	2,5	11	97,7	1,49
Запорізька	7,2	40,5	5,83	2,35	15,7	2,95	22	80	64,3	46,1	25,7	28,9	92	47,5	0,67
Ів.-Франківська	2,4	31,4	4,80	0,78	17,8	2,25	51	436	57,0	39,1	49,3	50,0	96	143,5	0,85
Київська	5,9	39,7	3,99	0,43	13,8	1,59	26	691	63,2	39,0	18,6	5,6	29	20,0	9,82
Кіровоградська	9,6	36,5	6,45	1,80	24,2	3,65	40	97	62,4	43,7	40,2	22,6	91	143,8	0,53
Луганська	-1,3	39,8	9,68	2,97	13,4	9,13	37	64	61,6	47,8	28,3	10,6	96	191,0	0,59
Львівська	3,2	38,3	5,17	0,48	17,4	1,49	21	254	62,9	51,6	40,5	35,0	87	137,5	1,65
Миколаївська	7,5	38,2	6,37	1,84	21,0	8,15	33	112	64,5	42,8	24,8	43,0	97	127,2	0,47
Одеська	4,3	43,1	6,73	0,48	23,0	0,76	51	269	61,3	39,2	27,2	4,0	70	92,1	0,80
Полтавська	8,2	40,5	6,05	2,08	12,3	9,48	43	166	63,4	31,4	28,9	62,9	97	68,2	2,00
Рівненська	1,2	44,6	6,86	0,91	21,5	0,64	46	180	64,0	48,3	52,1	8,8	98	108,9	2,24
Сумська	4,9	43,9	8,25	1,59	22,0	8,25	53	156	62,7	51,1	33,3	60,9	87	235,6	1,16
Тернопільська	5,5	38,7	6,03	0,63	24,1	5,06	21	266	60,6	46,1	58,4	100,0	67	79,7	0,96
Харківська	4,7	42,5	8,94	0,78	19,1	2,81	54	152	63,9	40,6	21,8	19,4	94	169,0	2,43
Херсонська	5,2	42,5	9,29	2,16	29,0	5,03	38	167	64,4	43,5	41,2	60,5	70	116,5	1,11
Хмельницька	7,5	39,5	6,21	0,63	26,4	0,27	64	272	64,7	48,2	39,3	16,7	98	178,2	0,59
Черкаська	5,2	38,5	7,99	1,78	18,1	7,34	51	145	64,9	42,3	26,4	1,4	94	62,3	2,06
Чернівецька	0,6	34,0	5,44	0,92	32,5	4,92	51	326	62,7	48,5	37,7	0,1	21	118,9	2,12
Чернігівська	12,8	43,4	9,69	0,85	24,4	8,93	39	146	66,2	49,6	32,0	28,6	58	58,3	1,47
м.Київ	3,4	42,6	7,62	0,27	13,0	2,10	17	368	67,5	41,6	8,7	2,9	57	101,2	2,52
м.Севастополь	3,0	48,4	4,71	1,54	22,1	0,18	48	529	66,0	48,4	6,7	40,9	39	134,5	4,51
Україна	4,1	41,0	7,19	0,85	14,2	3,16	39	204	63,7	42,4	30,7	38,7	89	91,2	1,43

*за даними Лучика В.С. Оцінка рівня життя населення регіонів

Додаток Б.74

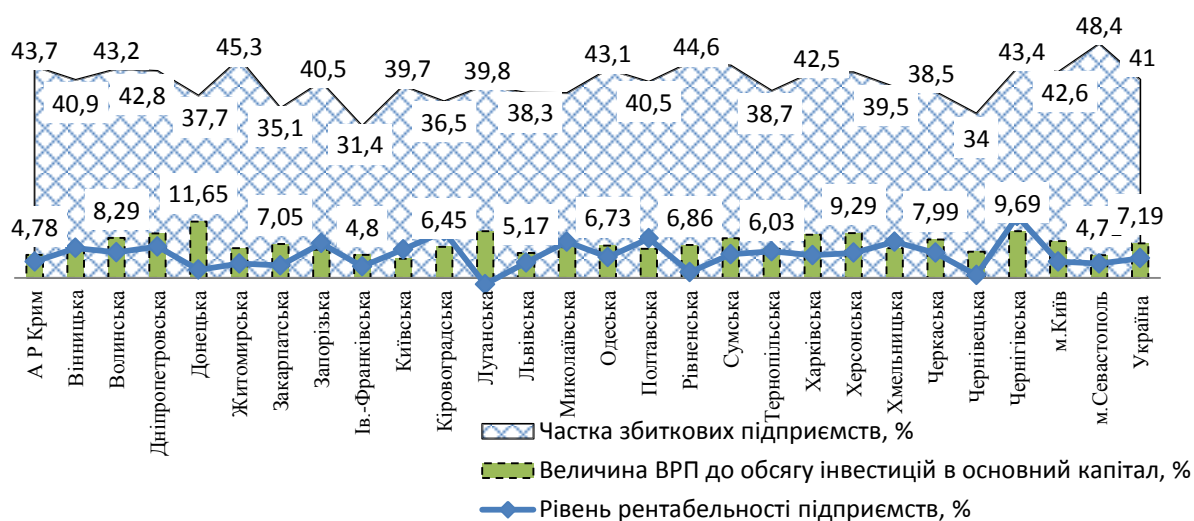


Рис. Б.74.1. Графік регіональних асиметрій за економічними параметрами ефективності функціонування СЕЕ системи у 2010 році

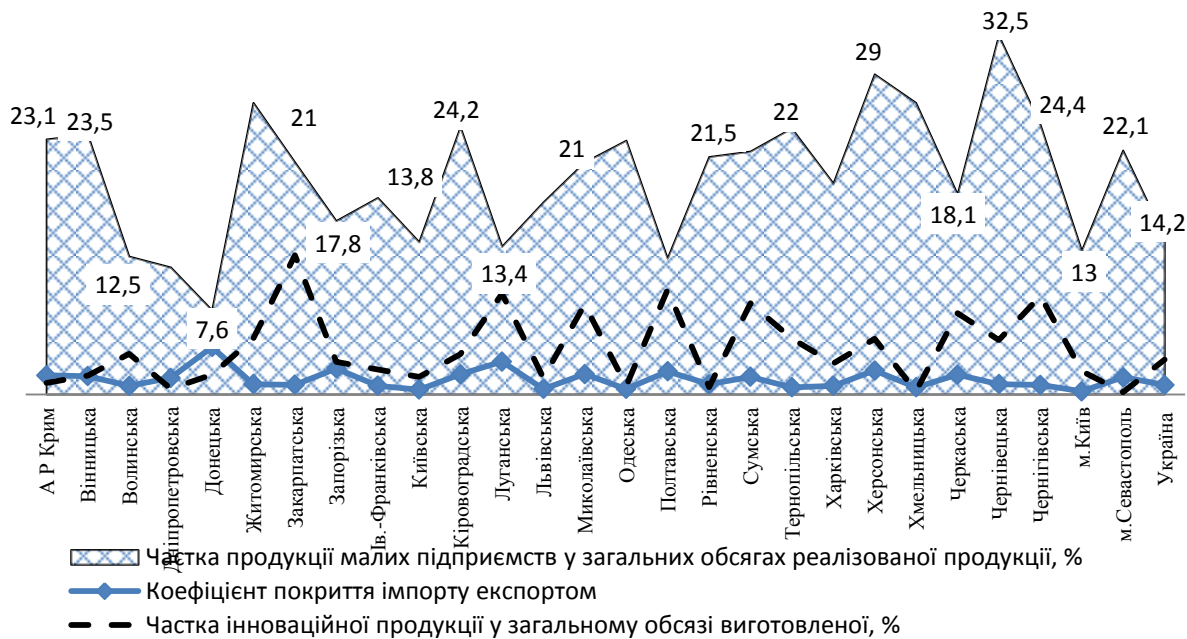


Рис. Б.74.2. Графік регіональних асиметрій за економічними параметрами ефективності функціонування СЕЕ системи у 2010 році

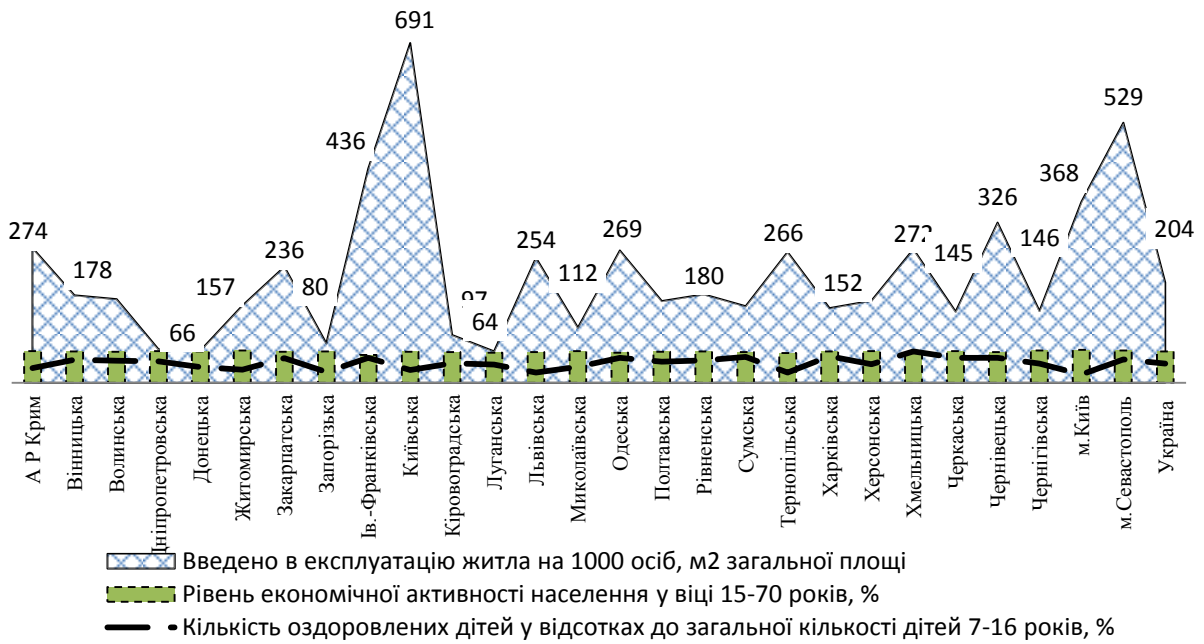


Рис. Б.74.3. Графік регіональних асиметрій за соціальними параметрами ефективності функціонування СЕЕ системи у 2010 році

Додаток Б.75

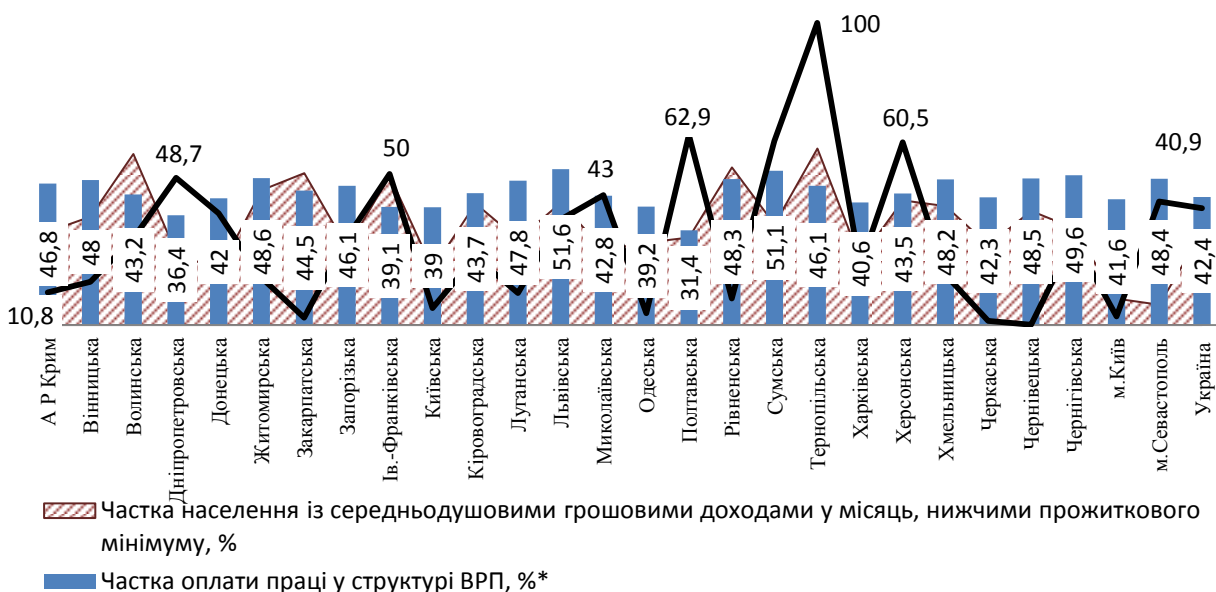


Рис. Б.75.1. Графік регіональних асиметрій за соціальними та екологічними параметрами ефективності функціонування СЕЕ системи у 2010 році

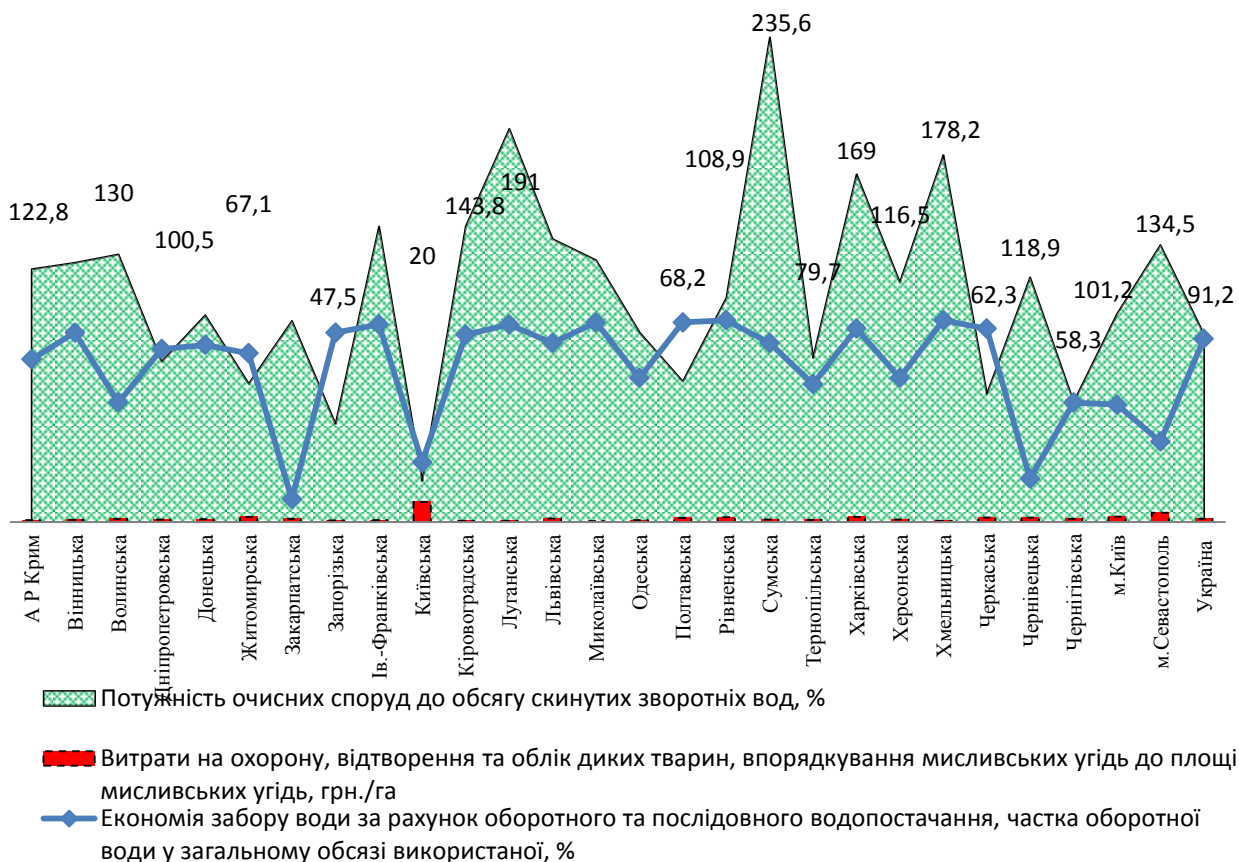


Рис. Б.75.2. Графік регіональних асиметрій за екологічними параметрами ефективності функціонування СЕЕ системи у 2010 році

Додаток Б.76

Таблиця Б.76

Показники діагностики регіональних асиметрій за територіально-галузевою структурою (2000 р.)

Регіони	Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, грн.	Темпи росту реалізованої промислової продукції на одну особу, грн.	Продуктивність праці у промисловості, тис.грн./особу*	Виробництво валової продукції сільського господарства на одну особу у порівняльних цінах, грн.	Темпи росту валової продукції сільського господарства, %	Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, грн./особу.	Введення в експлуатацію житла на 1000 осіб, м ² загальної площі	Індекс обсягів виконання будівельних робіт, %	Продуктивність праці у будівництві, ВДВ/працюючого**	Обсяг реалізованих послуг у розрахунку на одну особу, грн.	Індекс фізичного обсягу реалізованих послуг, %	Роздрібний товарооборот на душу населення, грн.
А Р Крим	1356,9	109	113,0	837	113,2	15495,9	86	122,2	9,3	333	107,7	458
Вінницька	1514,3	109	115,7	1875	112,3	12131,5	78	148,5	8,7	99	107,2	441
Волинська	1467,5	121	127,3	1632	105,8	6651,0	119	137,4	9,7	135	109,5	540
Дніпропетровська	8214,0	109	107,4	858	114,5	16322,6	117	120,5	9,5	193	120,4	654
Донецька	9208,3	106	109,0	598	120,0	16099,8	70	122,4	6,7	117	109,8	533
Житомирська	1230,0	114	126,9	1465	105,6	8945,0	83	141,7	4,4	95	108,4	482
Закарпатська	649,0	122	129,2	969	108,1	5054,9	167	144,9	10,9	100	106,4	590
Запорізька	7879,7	102	105,0	1047	100,8	17660,7	66	122,8	11,3	187	107,3	702
Ів.-Франківська	1391,9	125	136,4	1086	109,9	6777,3	150	114,6	10,1	118	111,5	413
Київська	3082,9	110	116,3	731	112,6	15846,4	186	146,8	10,7	54	116,1	546
Кіровоградська	961,7	114	116,9	1706	111,0	13338,9	68	122,9	9,0	89	113,0	436
Луганська	4697,1	130	134,5	550	91,8	10913,8	69	113,0	6,9	90	106,6	391
Львівська	1226,1	143	156,0	1014	108,1	5977,3	138	128,0	8,3	192	113,1	683
Миколаївська	3095,3	110	115,8	1140	91,7	12438,3	78	127,3	9,1	120	109,2	443
Одеська	1711,5	130	136,1	1124	98,7	12710,5	108	127,9	13,3	221	112,9	445
Полтавська	4368,6	133	134,5	1479	104,6	12886,8	102	113,5	12,8	123	86,9	640
Рівненська	1710,8	110	117,8	1400	106,3	7898,8	90	138,5	7,9	101	114,4	401
Сумська	2421,9	107	108,6	1570	124,0	12600,7	83	100,3	7,5	108	106,5	585
Тернопільська	827,6	119	126,1	1667	116,0	8087,8	129	142,0	7,1	84	109,5	334
Харківська	2745,8	117	121,8	1045	116,2	15771,6	85	122,4	10,5	184	91,4	688
Херсонська	1179,2	125	130,2	1638	100,0	15873,1	105	146,5	7,8	94	99,2	439
Хмельницька	1391,9	111	124,6	1778	114,1	10069,8	116	129,1	10,2	118	112,4	386
Черкаська	1755,5	112	121,4	1928	122,3	14535,6	76	158,6	7,3	92	104,9	460
Чернівецька	636,2	112	134,4	1232	111,4	7170,4	125	144,5	6,5	144	107,6	515
Чернігівська	1964,3	113	114,3	1804	114,9	10122,2	74	136,9	7,9	107	106,3	563
м.Київ	7870,7	118	120,0	-	-	-	330	125,4	19,6	508	122,4	1571
м.Севастополь	1391,4	114	121,1	-	-	-	161	117,4	12,7	217	111,2	573
Україна	3696,5	114	118,6	1132	109,8	12357,0	113	126,5	10,0	162	107,3	585

* взято індекс продуктивності праці; ** взято показники 2003 року

Додаток Б.77

Таблиця Б.77

Результати діагностики регіональних асиметрій за територіально-галузевою структурою (2000 р.)

	Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, грн.	Темпи росту реалізованої промислової продукції на одну особу, грн.	Продуктивність праці у промисловості, тис. грн./особу*	Виробництво валової продукції сільського господарства на одну особу у порівняльних цінах, грн.	Темпи росту валової продукції сільського господарства, %	Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, грн./особу.	Введення в експлуатацію житла на 1000 осіб, м ² загальної площі	Індекси обсягів виконання будівельних робіт, %	Продуктивність праці у будівництві, ВДВ/працюючого**	Обсяг реалізованих послуг у розрахунку на одну особу, грн.	Індекси фізичного обсягу реалізованих послуг, %	Роздрібний товарооборот на душу населення, грн.
За розмахом варіації	8572,1	41	51	1378	32,3	12605,8	264	58,3	15,2	454	35,5	1237
За рівнем варіації, %	88,7	8,0	9,1	31,4	7,4	31,8	47,3	10,3	30,2	61,1	6,6	40,4
За рівнем диференціації	14,5	1,4	1,49	3,5	1,35	3,5	5	1,58	4,45	9,4	1,41	4,7
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,89	0,08	0,09	0,31	0,07	0,32	0,47	0,10	0,30	0,61	0,07	0,40
За функцією суспільного благополуччя Б.Аткінсона	0,27	0,003	0,004	0,44	0,30	0,53	0,076	0,005	0,04	0,12	0,002	0,05
За індексом Тейла	0,32	0,003	0,004		0,003	0,05	0,09	0,005	0,04	0,14	0,002	0,06
За квінтільним коефіцієнтом	8,9	1,21	1,24	2,5	1,24	2,6	2,7	1,33	2,2	3,6	1,15	2,2
За децильним коефіцієнтом	12,0	1,29	1,27	2,9	1,30	2,8	3,3	1,39	2,6	4,7	1,21	2,7

Додаток Б.78

Таблиця Б.78

Показники діагностики регіональних асиметрій за територіально-галузевою структурою (2005 р.)

Регіони	Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, грн.	Темпи росту реалізованої промислової продукції на одну особу, грн.	Продуктивність праці у промисловості, тис.грн./прац.	Виробництво валової продукції сільського господарства на одну особу / порівняльних цінах, грн.	Темпи росту валової продукції сільського господарства, %	Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, грн./прац.	Введення в експлуатацію житла на 1000 осіб, м ² загальної площі	Індекси обсягів виконання будівельних робіт, %	Продуктивність праці у будівництві, ВДВ/працюючого	Обсяг реалізованих послуг у розрахунку на одну особу, грн.	Індекси фізичного обсягу реалізованих послуг, %	Роздрібний товарооборот на душу населення, грн.
А Р Крим	3875,4	114	77,2	933	105,4	38157,2	143	98,1	15,4	801	105,7	1734
Вінницька	3987,5	113	81,4	2187	102,5	24776,8	206	85,4	12,3	234	111,0	1314
Волинська	5791,3	122	110,2	1900	100,1	20655,5	149	102,4	17,5	331	121,0	1759
Дніпропетровська	19770,4	107	143,3	1218	106,9	50651,8	109	87,2	15,0	469	111,7	2418
Донецька	20541,2	92	144,9	805	102,2	41931,5	71	95,0	9,7	402	118,5	1693
Житомирська	3936,9	113	60,0	1651	97,7	17811,4	144	104,1	8,0	229	117,8	1327
Закарпатська	2760,0	108	53,6	998	99,0	12816,4	186	67,9	9,8	236	127,3	2139
Запорізька	19858,3	104	150,8	1367	105,7	40908,4	85	86,4	14,8	491	111,7	2076
Ів.-Франківська	5099,6	105	124,1	1176	99,4	26100,5	239	108,2	18,3	210	128,2	1124
Київська	9288,1	118	120,8	972	106,9	54794,8	360	85,0	14,9	268	114,4	1705
Кіровоградська	3484,9	110	68,6	2591	99,4	38990,9	101	77,0	16,5	265	115,3	1364
Луганська	13501,2	102	114,9	886	120,6	35595,3	105	101,0	11,0	270	122,9	1140
Львівська	3718,7	93	66,4	1073	98,3	20118,2	194	79,3	10,7	469	118,2	2141
Миколаївська	7918,7	107	122,2	1672	88,5	30994,5	101	93,7	14,4	327	114,5	1437
Одеська	4404,4	99	152,5	1332	82,9	27736,9	187	98,7	25,5	623	116,4	2144
Полтавська	15606,4	98	175,7	2319	104,6	36559,0	135	96,2	18,8	302	126,3	1612
Рівненська	4742,4	113	99,4	1559	93,6	20491,0	125	65,4	10,8	262	112,7	1419
Сумська	6375,6	113	81,2	1704	96,1	24792,8	117	101,7	9,6	303	113,6	1416
Тернопільська	2448,7	109	58,8	1729	98,8	25607,9	220	108,4	11,2	232	112,7	1187
Харківська	7954,3	113	96,8	1398	107,7	42291,8	130	85,0	17,7	565	116,3	2380
Херсонська	2552,6	88	63,3	2020	100,2	40085,4	145	82,0	11,1	341	110,0	1613
Хмельницька	3991,0	119	73,5	1788	87,5	18237,3	209	76,3	14,9	230	102,6	1306
Черкаська	5723,6	114	93,1	2598	106,4	49323,3	120	70,4	22,1	266	119,0	1298
Чернівецька	1730,1	110	47,0	1413	101,3	16357,9	221	100,8	11,5	327	121,3	1578
Чернігівська	5249,6	111	91,8	2184	90,0	26233,9	131	89,3	14,4	243	124,3	1340
м.Київ	23889,6	115	146,5	-	-	-	446	105,5	34,8	2720	128,1	6603
м.Севастополь	4261,3	117	66,6	-	-	-	171	91,6	10,2	642	115,6	2339
Україна	9910,2	103	119,7	1095,3	100,1	33736,1	167	93,4	15,9	556	116,4	2003

Додаток Б.79

Таблиця Б.79

Результати діагностики регіональних асиметрій за територіально-галузевою структурою (2005 р.)

	Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, грн.	Темпи росту реалізованої промислової продукції на одну особу, грн.	Продуктивність праці у промисловості, тис. грн./прац.	Виробництво валової продукції сільського господарства на одну особу	Темпи росту валової продукції сільського господарства, %	Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, грн./прац.	Введення в експлуатацію житла на 1000 осіб, м ² загальної площі	Індекси обсягів виконання будівельних робіт, %	Продуктивність праці у будівництві, ВДВ/працюючого	Обсяг реалізованих послуг у розрахунку на одну особу, грн.	Індекси фізичного обсягу реалізованих послуг, %	Роздрібний товарооборот на душу населення, грн.
За розмахом варіації	22159,5	34	128,7	1793	37,7	41978,4	375	43	26,8	2510	25,6	5479
За рівнем варіації, %	80,2	7,7	35,6	32,7	7,6	36,5	47,7	13,4	37,8	105,3	5,5	55,1
За рівнем диференціації	13,8	1,39	3,7	3,2	1,45	4,3	6,3	1,7	4,4	12,9	1,25	5,9
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,80	0,08	0,36	0,33	0,08	0,37	0,48	0,13	0,38	1,05	0,05	0,55
За функцією суспільного благополуччя Б.Аткінсона	0,23	0,003	0,062	0,45	0,29	0,56	0,09	0,009	0,06	0,19	0,002	0,08
За індексом Тейла	0,27	0,003	0,063	0,05	0,003	0,07	0,10	0,009	0,06	0,30	0,002	0,10
За квінтільним коефіцієнтом	7,7	1,26	2,6	2,6	1,24	2,7	3,2	1,48	2,5	4,7	1,17	2,6
За децильним коефіцієнтом	9,6	1,32	3,0	2,9	1,29	3,3	4,1	1,58	3,0	6,2	1,20	3,2

Додаток Б.80

Таблиця Б.80

Показники діагностики регіональних асиметрій за територіально-галузевою структурою (2010 р.)

Регіони	Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, грн.	Темпи росту реалізованої промислової продукції, грн.	Продуктивність праці у промисловості, тис.грн./особу	Виробництво валової продукції сільського господарства на одну особу в повільних лінах	Темпи росту валової продукції сільського господарства, %	Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, грн./особу.	Введення в експлуатацію житла на 1000 осіб, м ² загальної площі	Індекси обсягів виконання будівельних робіт, %	Продуктивність праці у будівництві, ВДВ/працюючого	Обсяг реалізованих послуг у розрахунку на одну особу, грн.	Індекси фізичного обсягу реалізованих послуг, %	Роздрібний товарооборот на душу населення, грн.
А Р Крим	8170,9	111	176,6	1808	95,7	57676,2	274	81,8	28,4	4427,6	105,7	5177
Вінницька	10962,5	107	212,8	3744	100,1	66291,6	178	108,3	22,2	2430,3	103,8	3447
Волинська	7783,0	127	147,0	2906	101,8	55920,9	170	93,7	19,4	2033,3	99,3	4542
Дніпропетровська	49724,3	116	395,9	1921	101,0	85529,4	68	106,2	20,5	4119,0	111,3	7401
Донецька	45825,0	115	372,1	1132	101,8	57038,6	66	121,3	15,4	3545,5	108,5	5718
Житомирська	9600,2	108	144,7	2568	99,9	42731,6	157	80,8	14,2	1871,8	99,2	3921
Закарпатська	5594,6	143	105,9	1728	97,2	18084,7	236	59,8	15,9	1827,5	100,4	4797
Запорізька	37085,4	108	341,6	1994	102,1	55698,8	80	107,3	15,7	2761,7	115,9	5942
Ів.-Франківська	9862,9	100,2	190,7	1864	100,6	99080,6	436	79,4	20,0	1695,3	99,9	3520
Київська	22228,5	108	281,7	1460	99,4	80113,9	691	98,1	24,4	4581,7	101,0	7107
Кіровоградська	9651,2	113	180,2	3716	102,0	59902,5	97	93,5	16,9	2837,8	103,3	4369
Луганська	32115,6	107	291,5	1068	90,9	54608,2	64	96,1	9,8	1561,1	102,5	3973
Львівська	10131,6	101	152,1	1642	95,7	89410,2	254	81,4	15,6	4458,9	104,5	5898
Миколаївська	15657,8	110	242,2	2899	100,9	55439,1	112	130,7	17,3	5114,0	108,6	4800
Одеська	13049,3	103	318,2	1942	109,5	47322,3	269	94,3	25,6	9297,7	94,8	7535
Полтавська	39660,6	113	467,9	3411	89,4	53056,7	166	118,4	26,7	2000,5	95,0	4830
Рівненська	10709,4	130	183,3	2568	102,0	49955,3	180	72,9	24,4	2238,4	102,0	3810
Сумська	12550,2	94	167,2	2437	89,9	48149,1	156	81,5	13,0	1539,0	91,0	3365
Тернопільська	5043,7	103	122,9	2707	94,7	65421,3	266	78,0	18,6	1307,2	98,8	3518
Харківська	18980,4	106	220,3	1598	88,6	57933,8	152	91,6	32,3	3591,3	99,2	6806
Херсонська	8672,3	100,5	183,3	3803	103,0	63813,1	167	86,2	12,8	2355,3	94,2	4711
Хмельницька	8861,3	105	165,3	3136	99,6	67866,2	272	76,1	23,2	1319,5	103,1	3930
Черкаська	18538,8	117	290,3	5460	104,3	128934,6	145	93,8	14,5	2546,3	101,7	4317
Чернівецька	3461,8	112	82,6	2354	103,1	62200,4	326	59,6	21,6	1404,8	94,6	4558
Чернігівська	11003,1	99,8	185,2	2916	86,6	43762,1	146	61,9	18,0	2140,5	101,4	3972
м.Київ	52560,5	104	907,6	-	-	-	368	92,2	52,3	32694,5	107,4	19095
м.Севастополь	15650,8	114	275,8	-	-	-	529	85,6	17,1	5389,1	112,1	8135
Україна	23263,9	111	308,3	2192	98,5	63668,4	204	94,6	22,3	5605,4	103,5	6123

Додаток Б.81

Таблиця Б.81

Результати діагностики регіональних асиметрій за територіально-галузевою структурою (2010 р.)

	Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, грн.	Темпи росту реалізованої промислової продукції, грн.	Продуктивність праці у промисловості, тис.грн./особу	Виробництво валової продукції сільського господарства на одну особу	Темпи росту валової продукції сільського господарства, %	Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, грн./особу.	Введення в експлуатацію житла на 1000 осіб, м ² загальної площі	Індекси обсягів виконання будівельних робіт, %	Продуктивність праці у будівництві, ВДВ/працюючого	Обсяг реалізованих послуг у розрахунку на одну особу, грн.	Індекси фізичного обсягу реалізованих послуг, %	Роздрібний товарооборот на душу населення, грн.
За розмахом варіації	49098,7	49	825	4392	22,9	110849,9	627	71,1	42,5	31387,3	24,9	15730
За рівнем варіації, %	77,5	9,2	62,7	39,2	5,6	33,6	64,6	19,4	39,3	142,5	5,7	53,9
За рівнем диференціації	15,2	1,5	11,0	5,1	1,26	7,1	10,8	2,2	5,3	25,0	1,3	5,7
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,76	0,09	0,63	0,39	0,056	0,34	0,65	0,19	0,39	1,42	0,06	0,54
За функцією суспільного благополуччя Б.Аткінсона	0,23	0,004	0,13	0,48	0,29	0,58	0,17	0,02	0,06	0,30	0,002	0,08
За індексом Тейла	0,26	0,004	0,15	0,07	0,002	0,05	0,18	0,02	0,07	0,49	0,002	0,10
За квінтільним коефіцієнтом	7,5	1,27	4,1	2,8	1,17	2,4	6,3	1,8	2,5	7,7	1,18	2,8
За децильним коефіцієнтом	10,5	1,36	5,7	3,6	1,20	3,0	8,4	2,0	3,2	11,8	1,21	3,4
За рівнем істотності асиметрії	2,91	3,21	3,49	2,80	2,68	3,18	3,09	2,96	3,37	4,95	3,0	3,92

Додаток Б.82

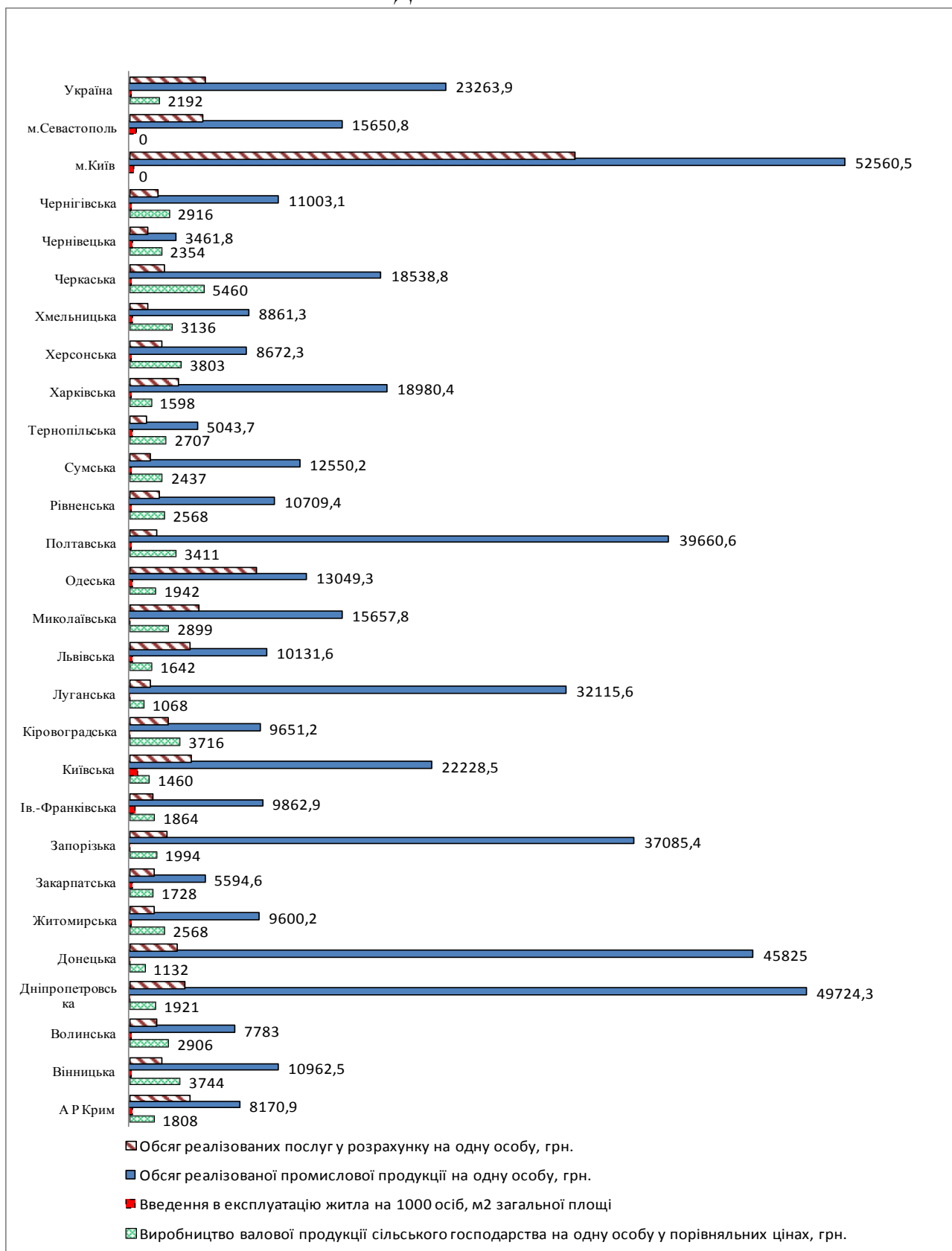
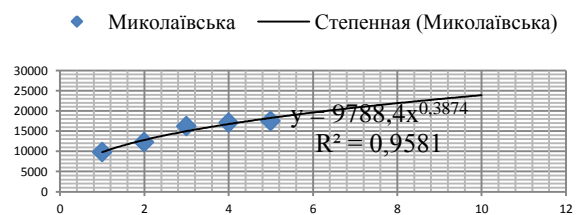
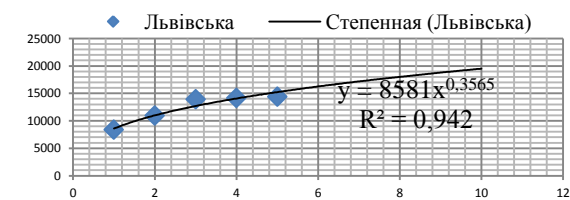
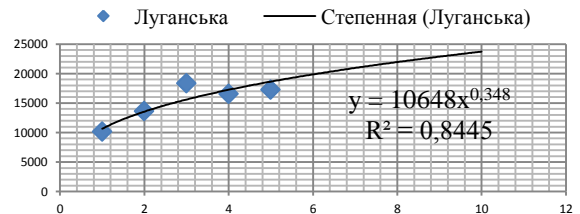
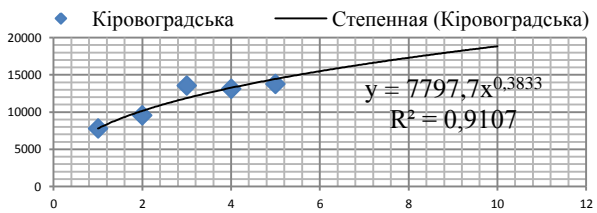
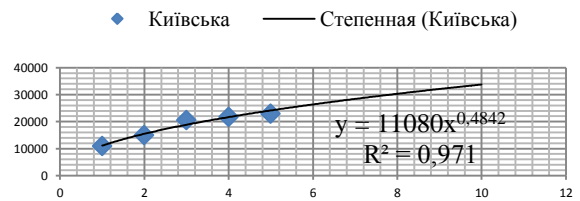
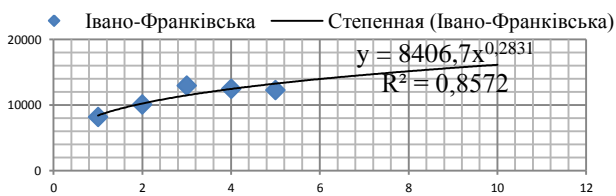
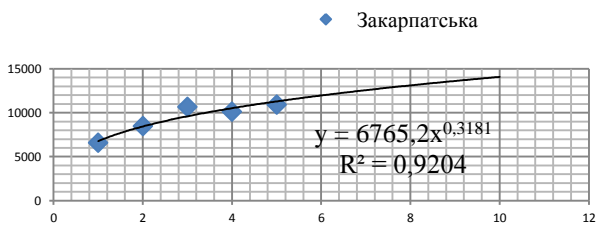
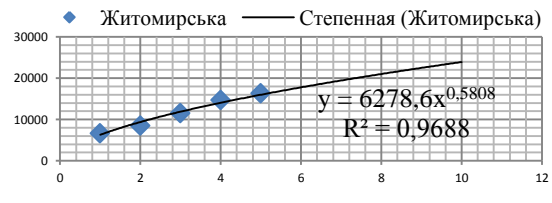
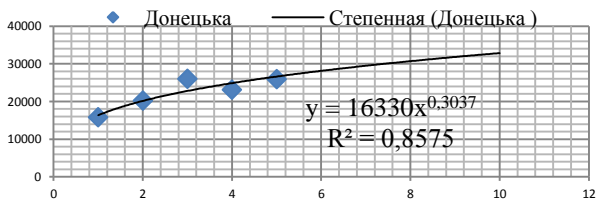
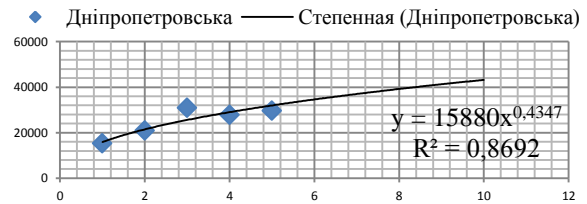
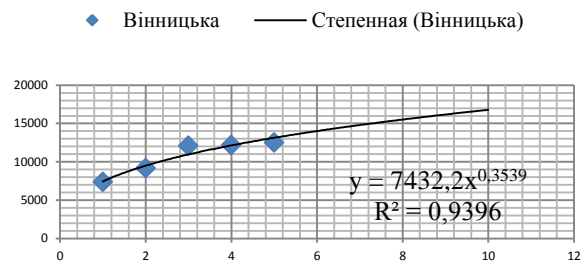
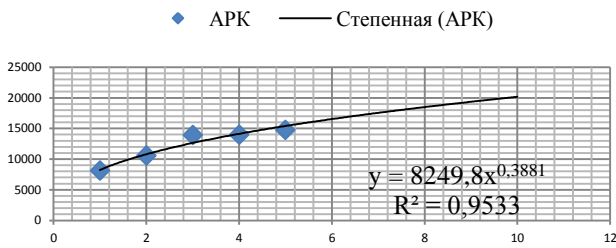
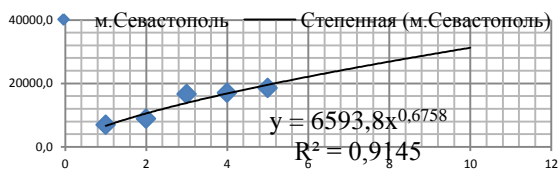
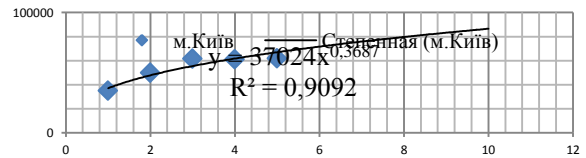
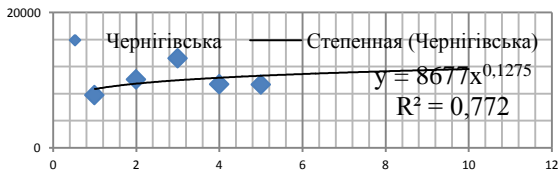
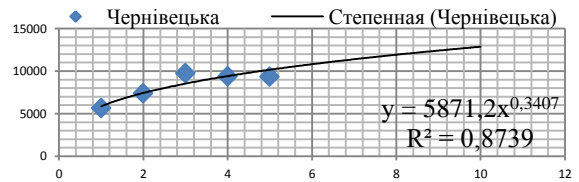
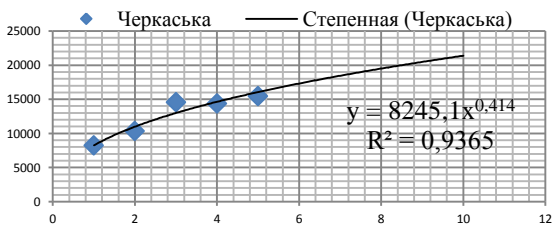
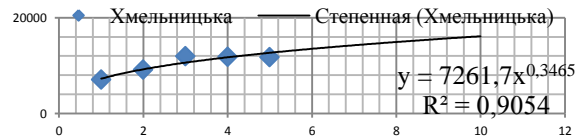
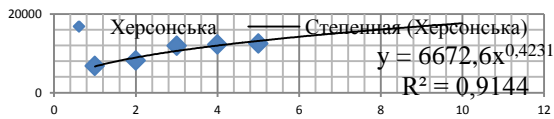
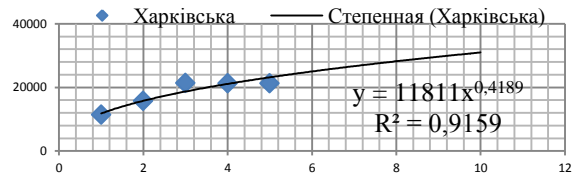
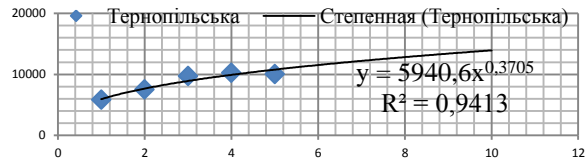
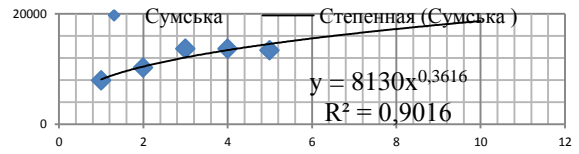
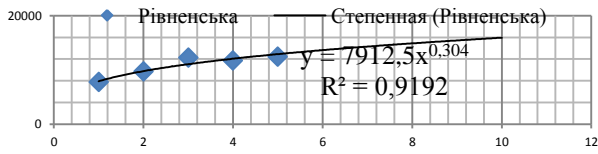
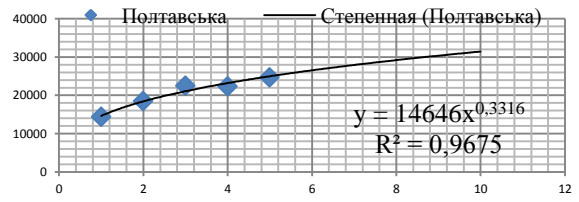
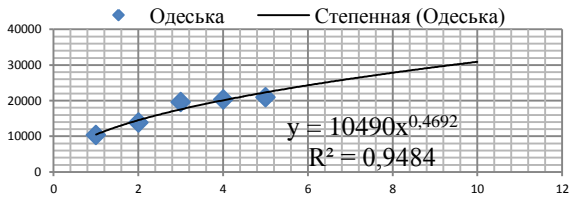


Рис. Б.82. Графік регіональних асиметрій за територіально-галузевою структурою у 2010 році

Додаток В 1.1

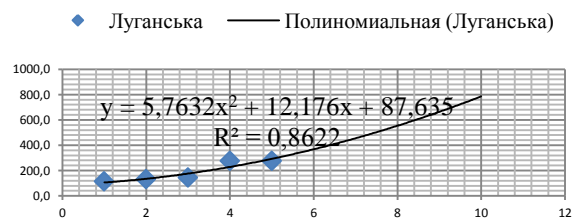
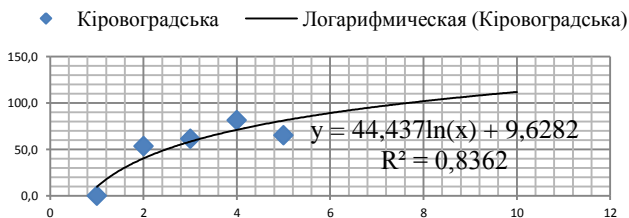
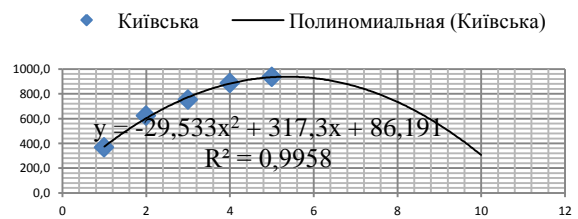
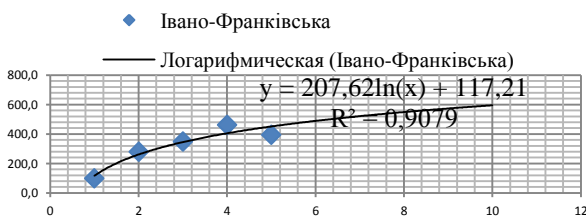
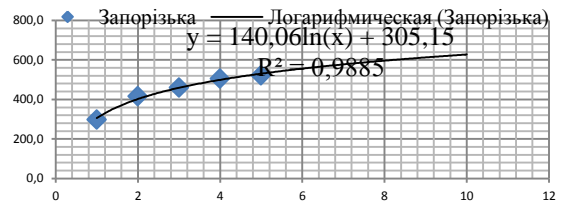
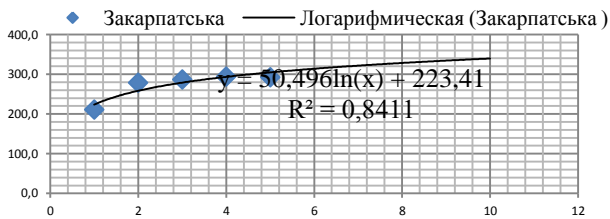
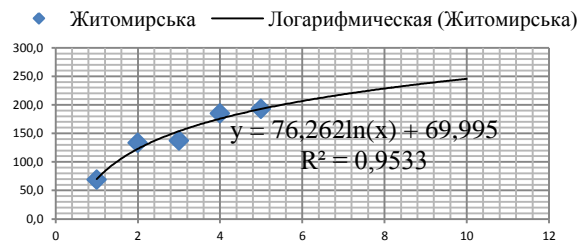
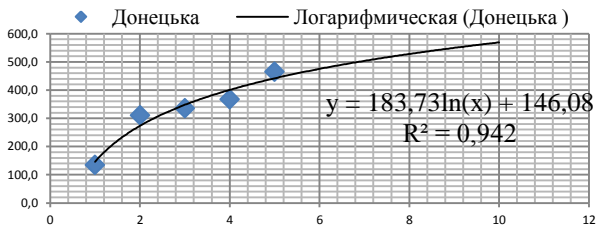
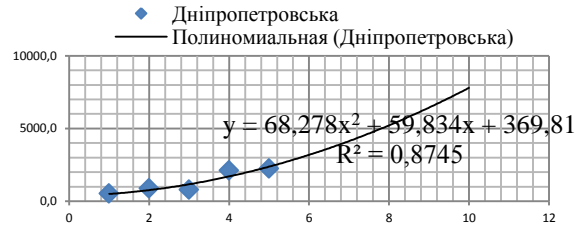
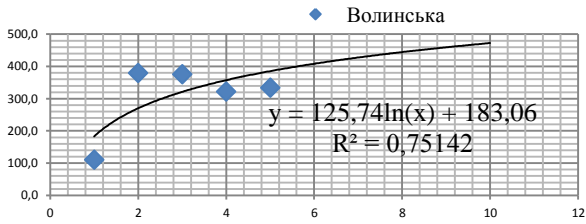
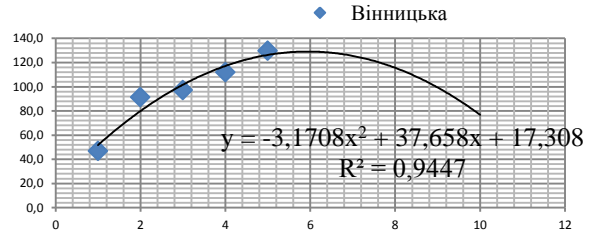
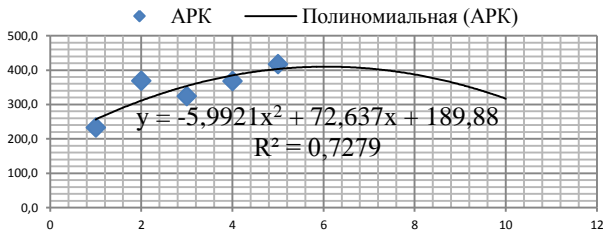
Поле розсіювання регіональних асиметрій за ВРП, грн на одну особу

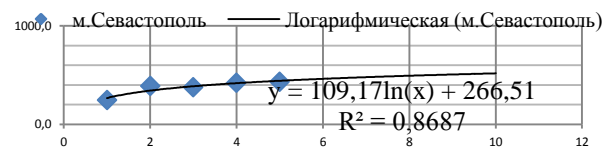
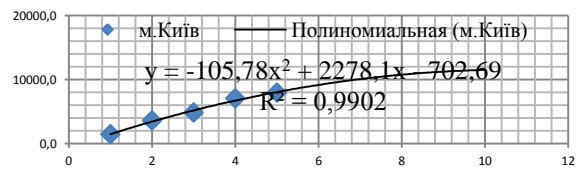
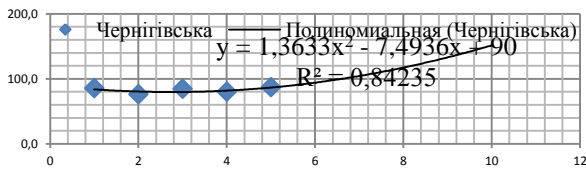
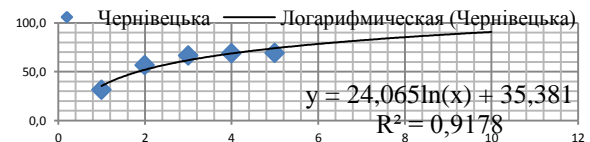
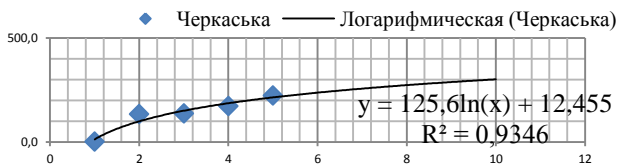
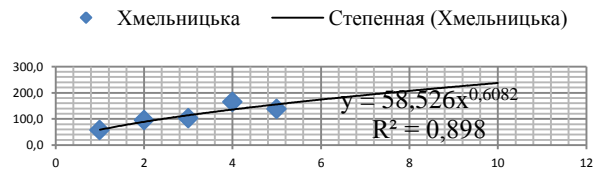
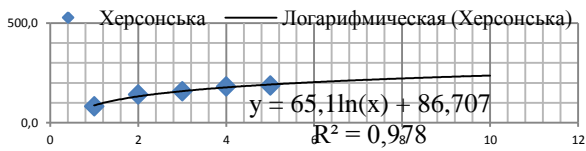
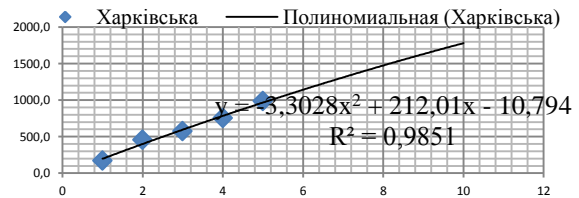
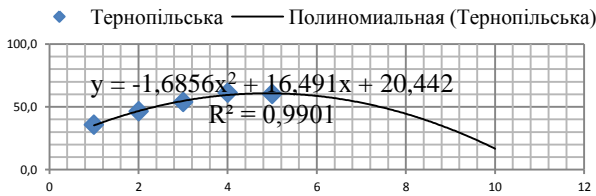
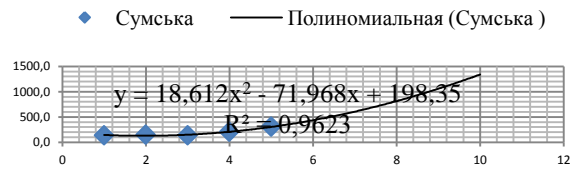
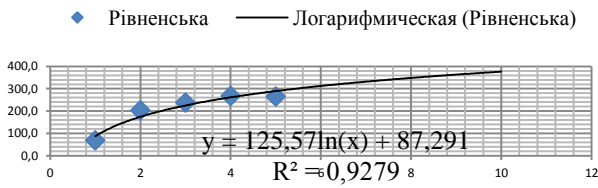
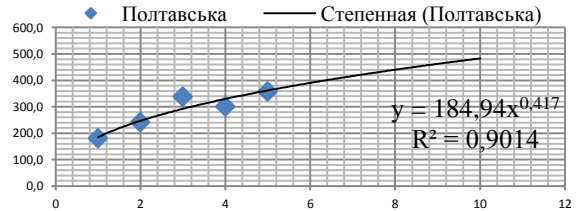
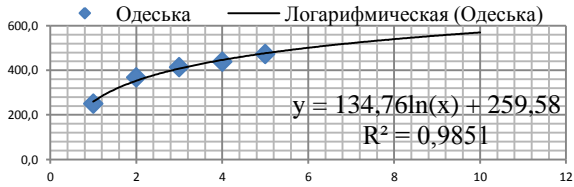
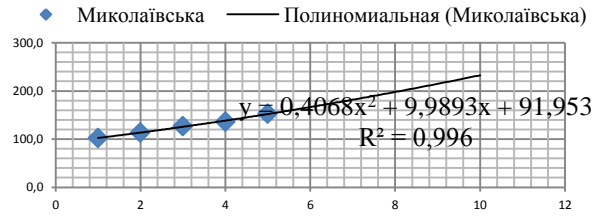
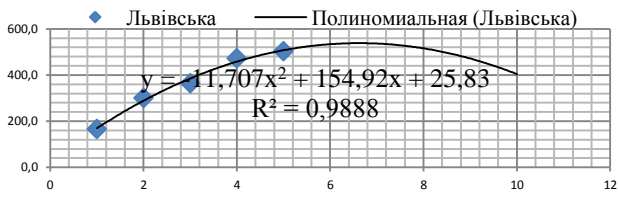




Додаток В 1.2

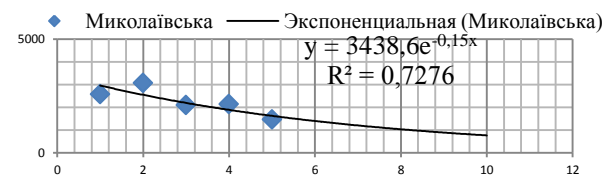
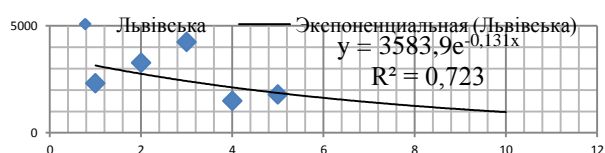
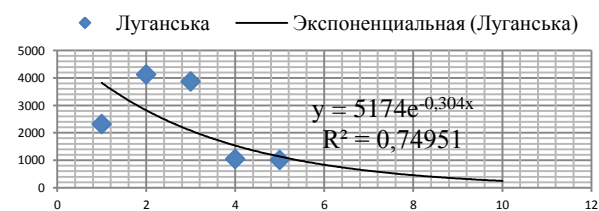
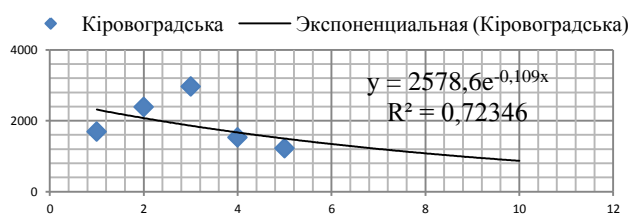
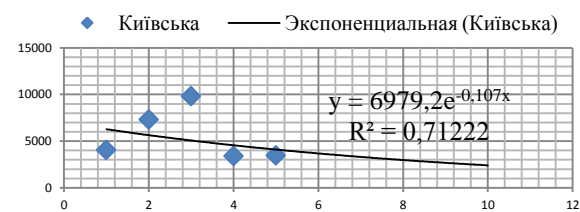
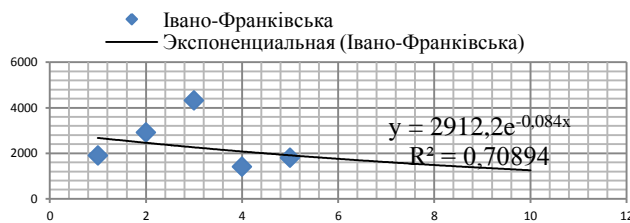
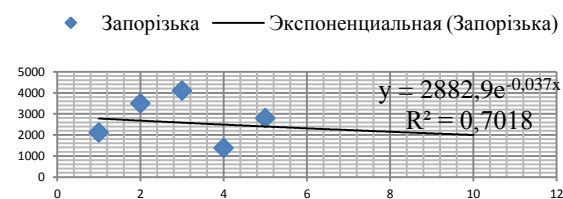
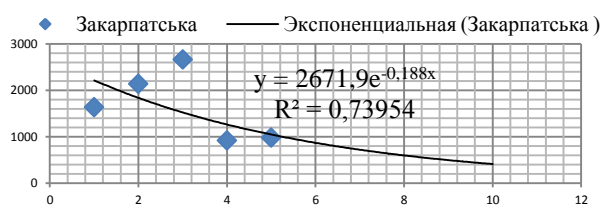
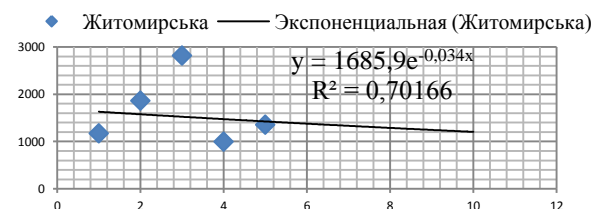
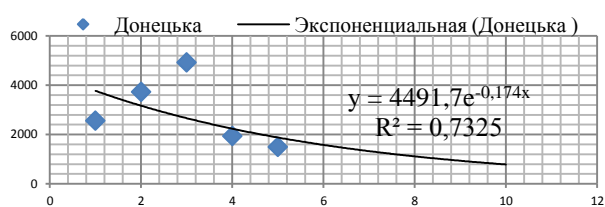
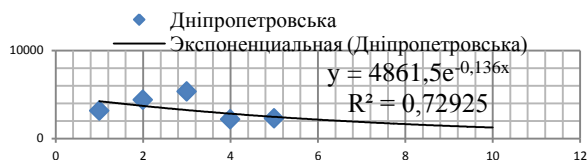
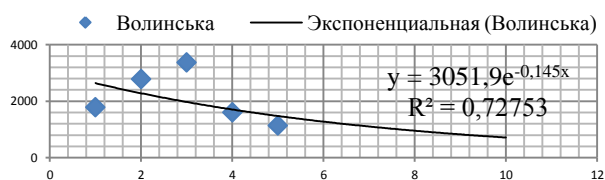
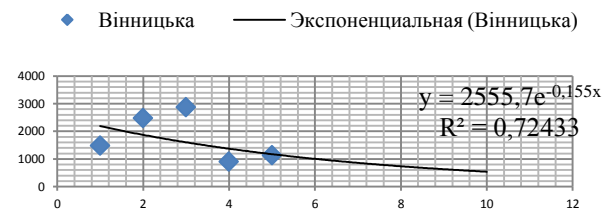
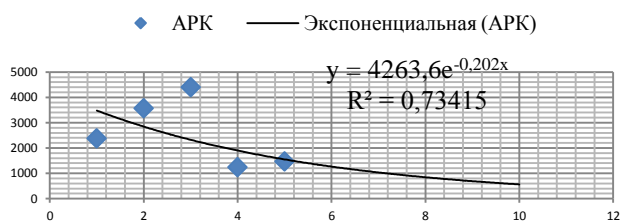
Поле розсіювання регіональних асиметрій за обсягом іноземних інвестицій на душу населення, ум.од

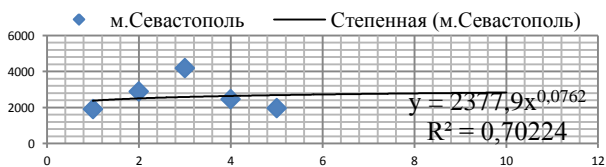
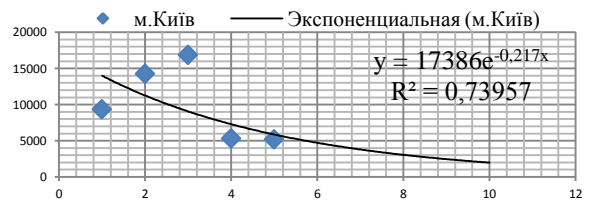
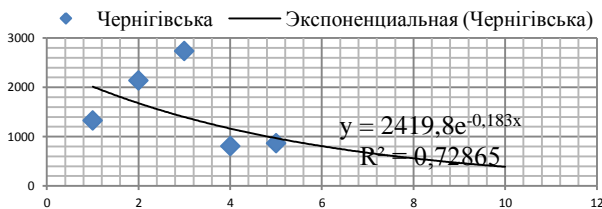
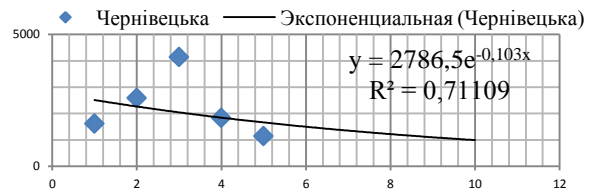
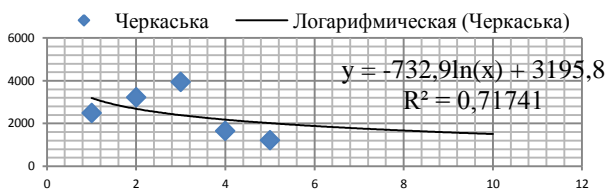
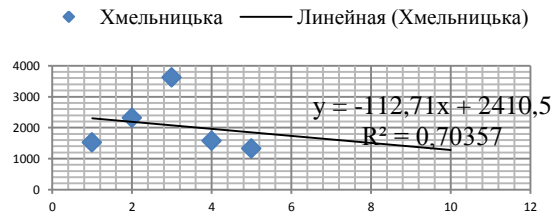
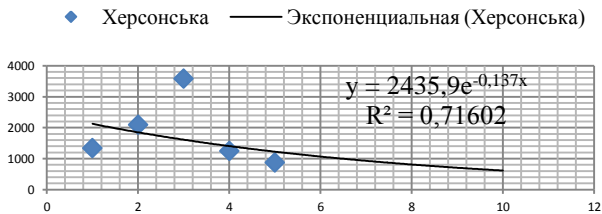
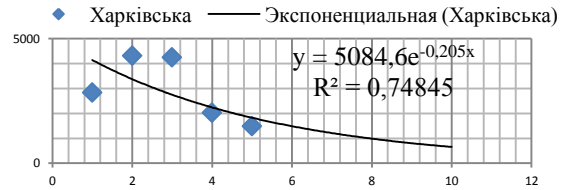
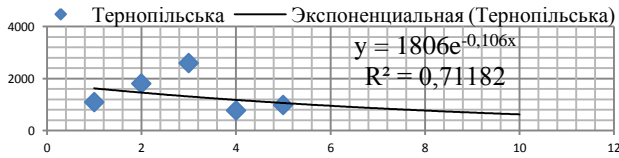
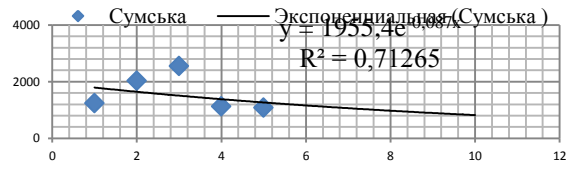
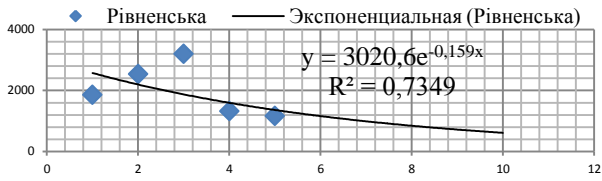
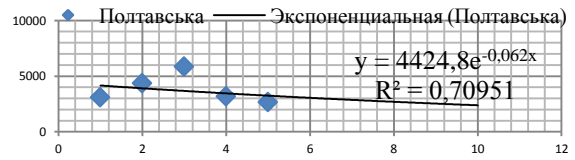
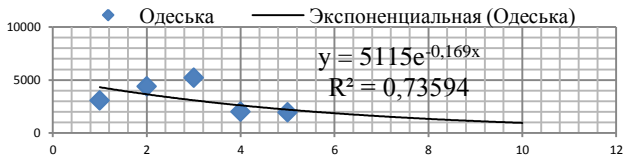




Додаток В 1.3

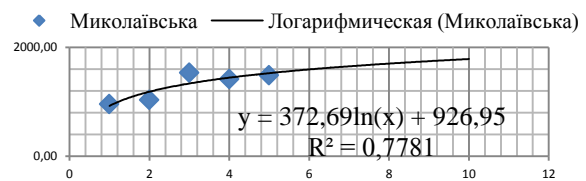
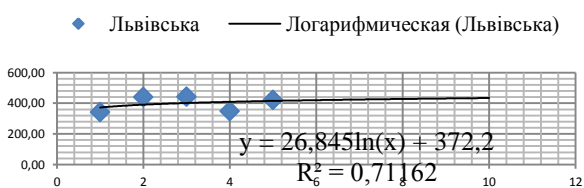
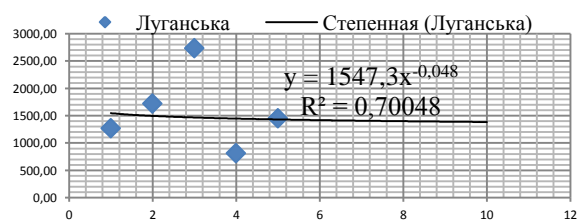
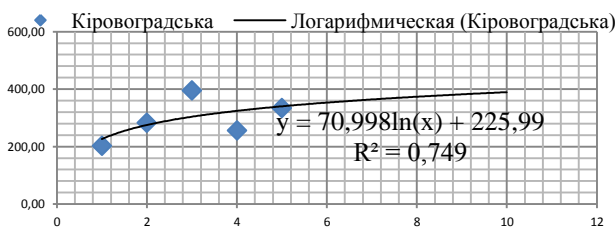
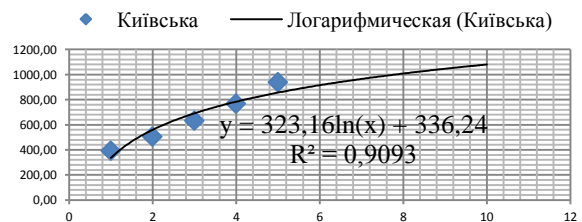
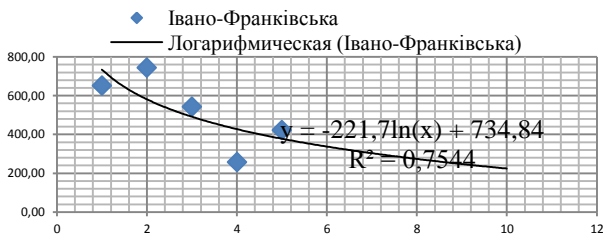
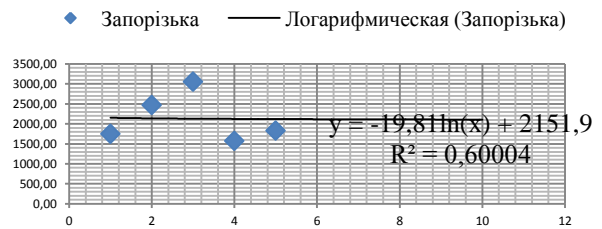
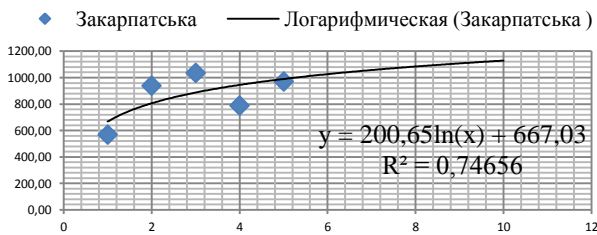
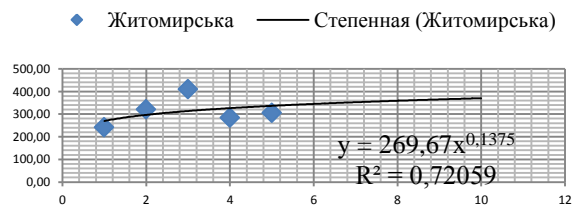
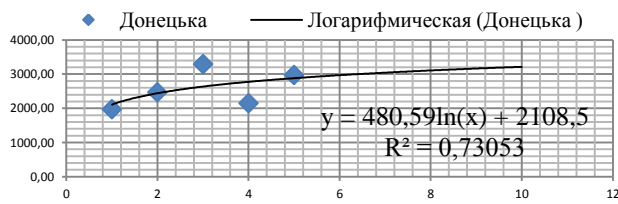
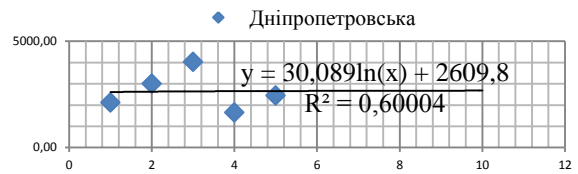
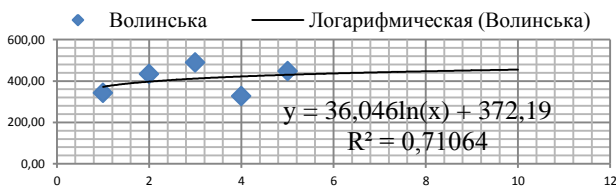
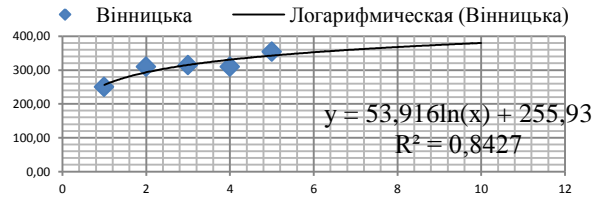
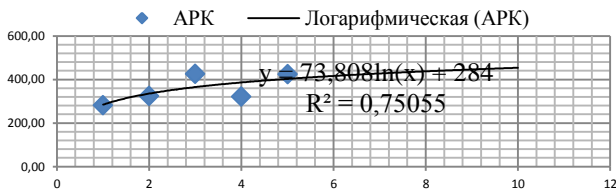
Поле розсіювання регіональних асиметрій за інвестиціями в основний капітал на одну особу, грн

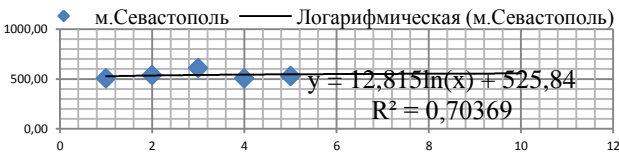
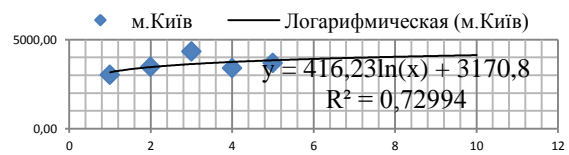
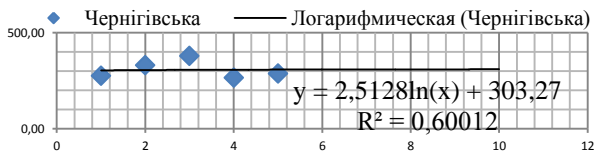
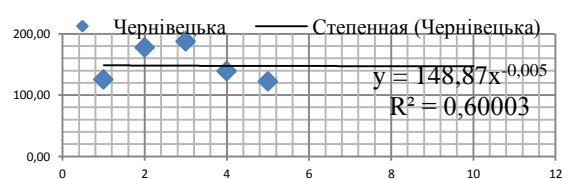
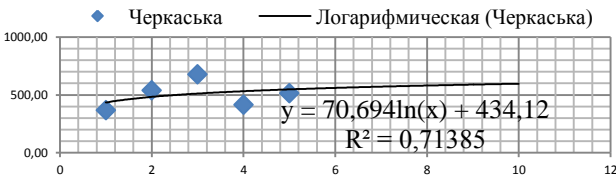
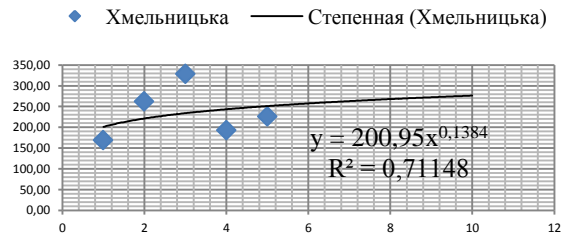
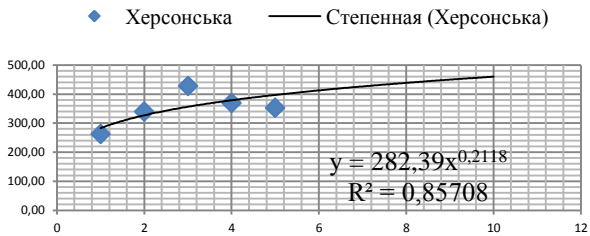
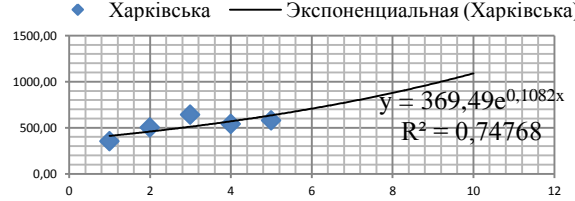
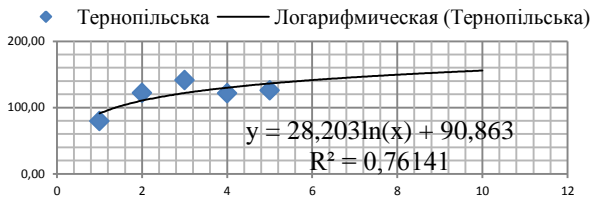
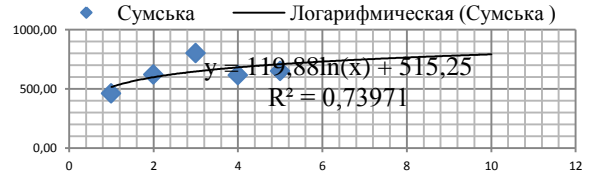
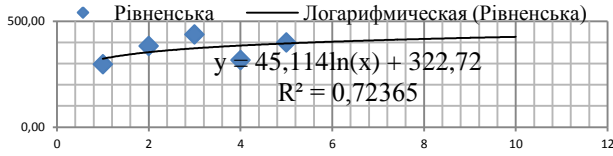
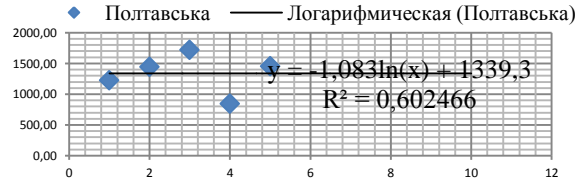
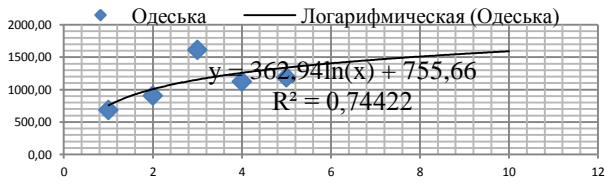




Додаток В 1.4

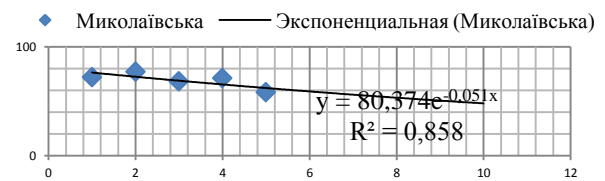
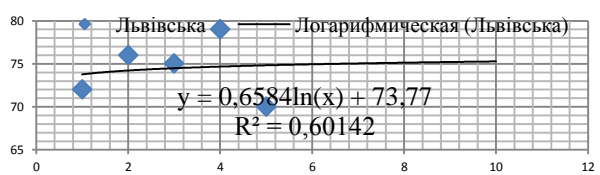
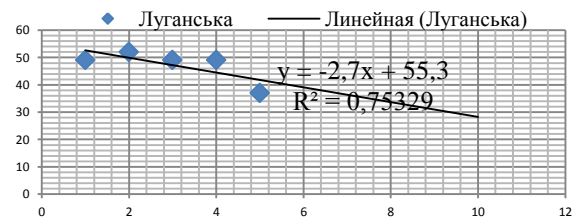
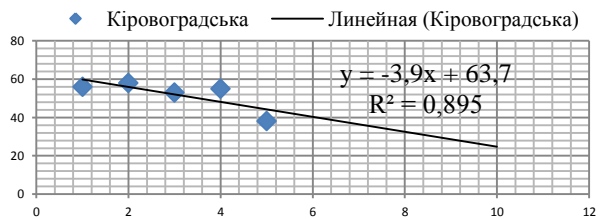
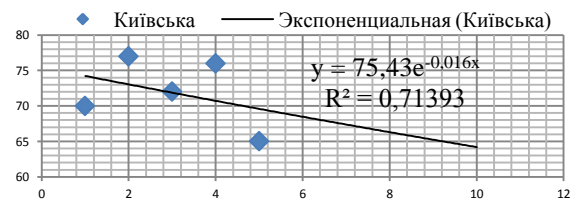
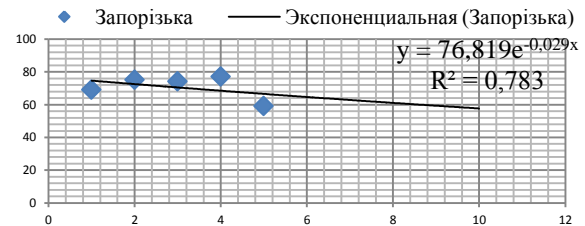
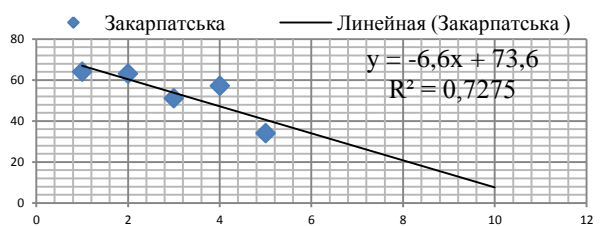
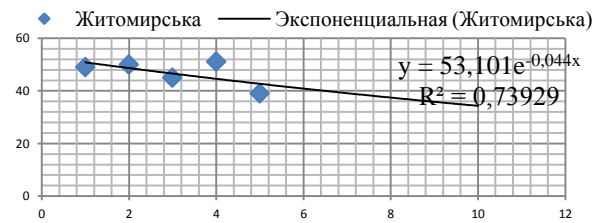
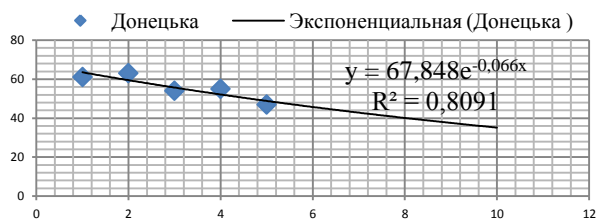
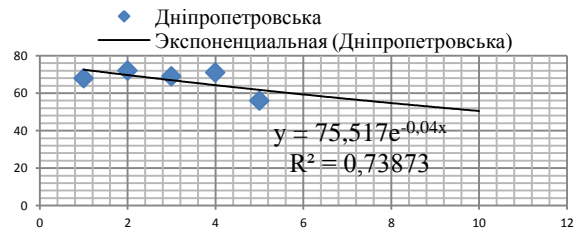
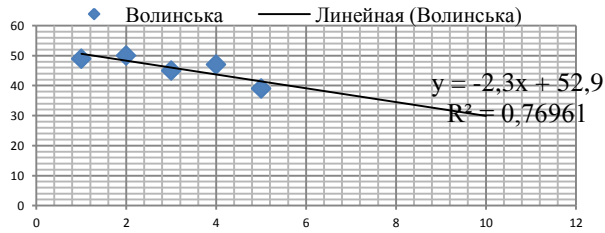
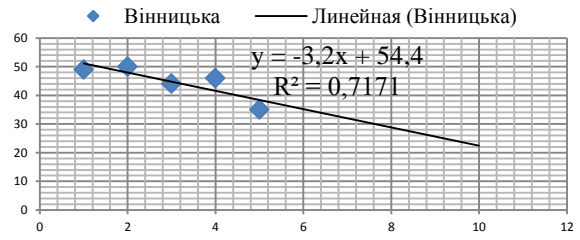
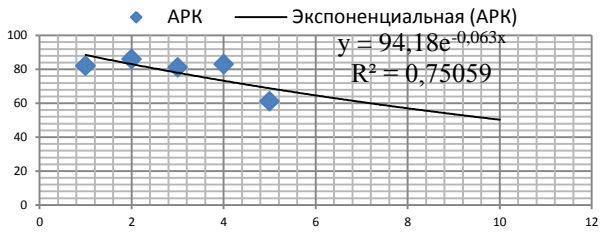
Поле розсіювання регіональних асиметрій за експортом товарів та послуг у розрахунку на одну особу, ум.од

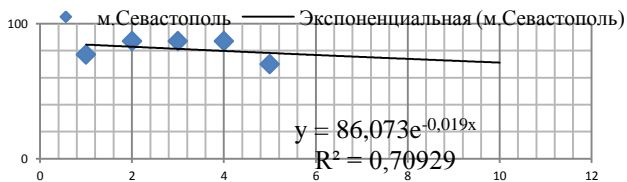
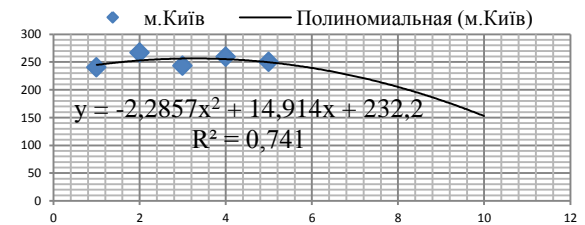
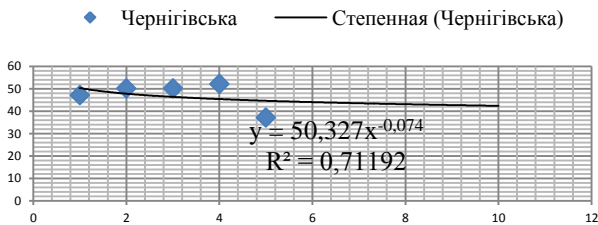
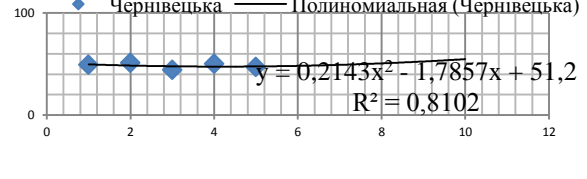
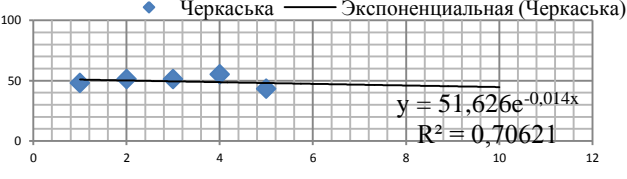
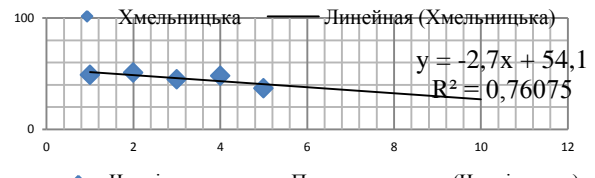
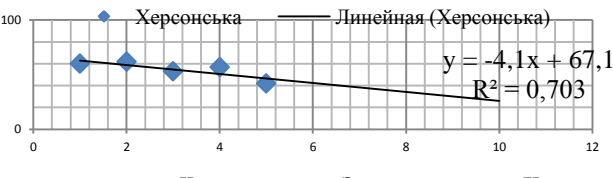
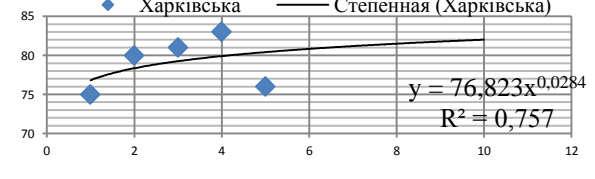
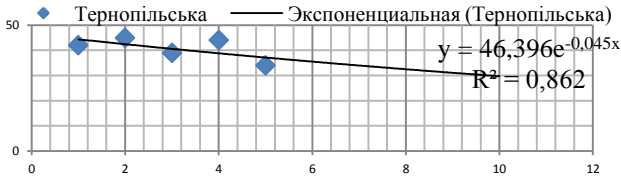
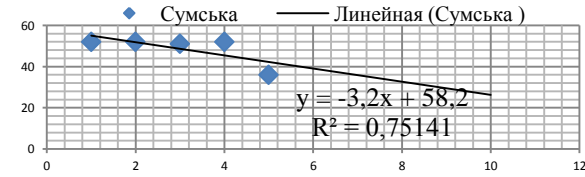
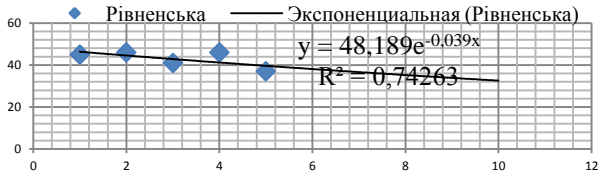
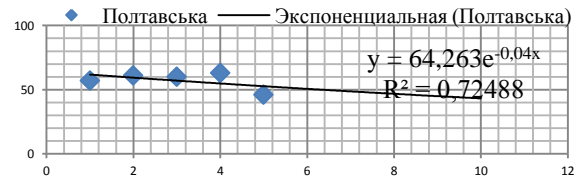
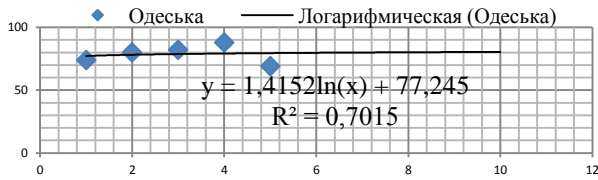




Додаток В 1.5

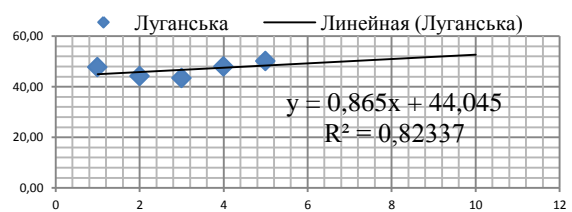
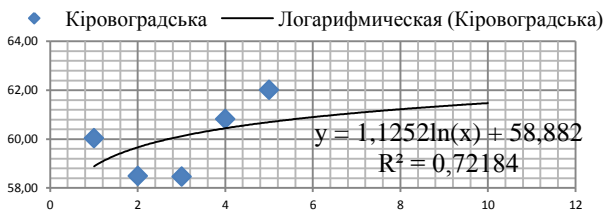
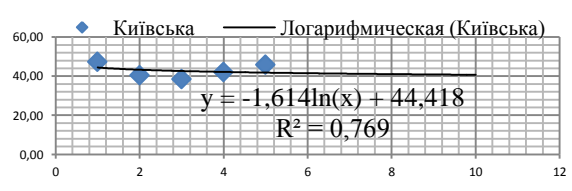
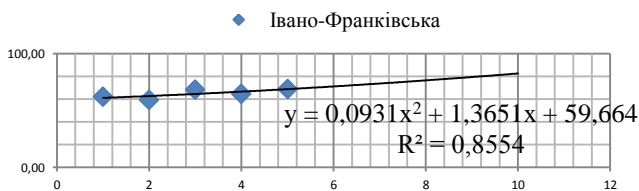
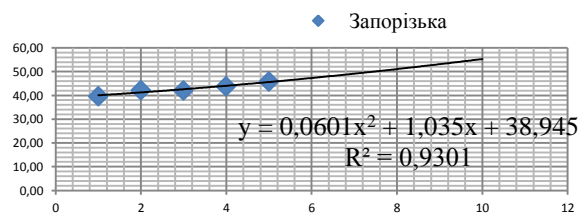
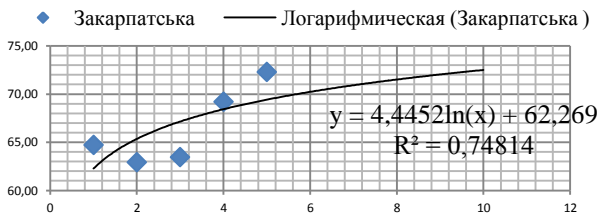
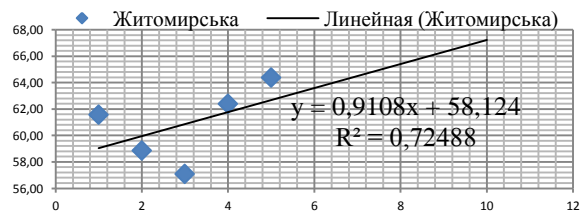
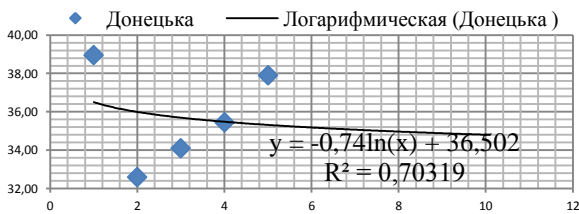
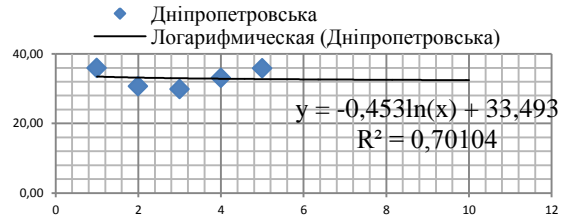
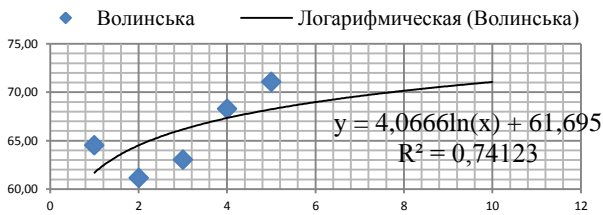
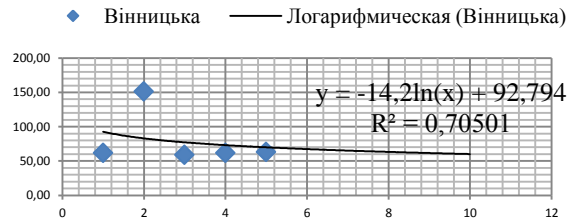
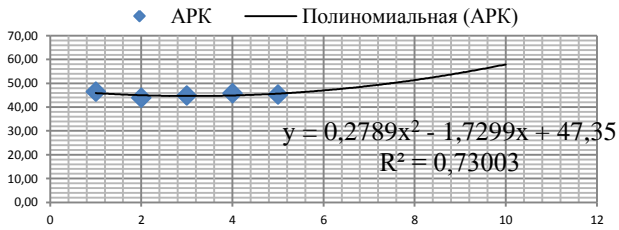
Поле розсіювання регіональних асиметрій за кількістю суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць

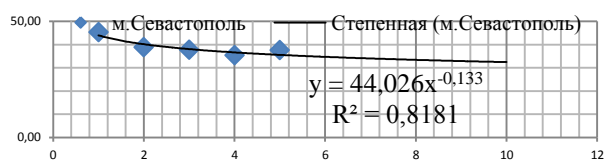
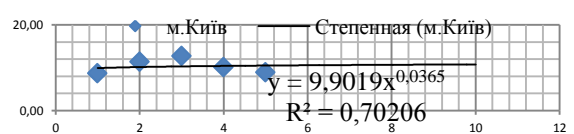
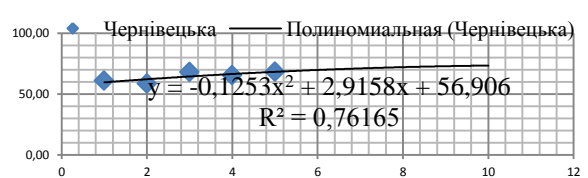
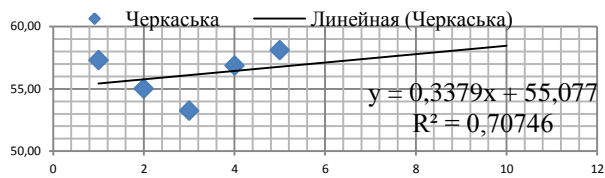
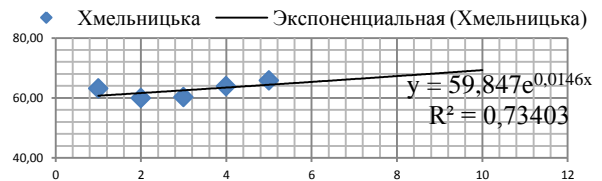
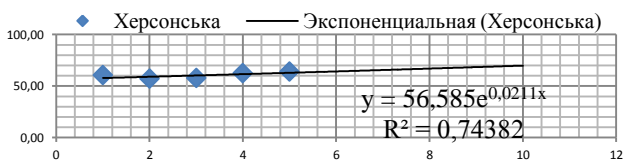
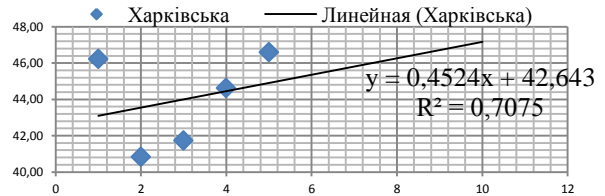
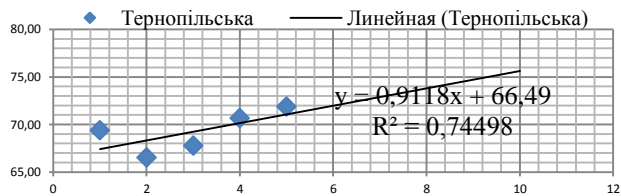
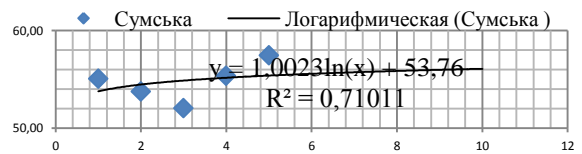
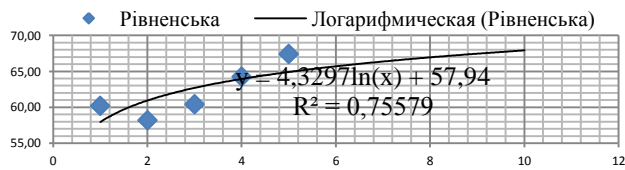
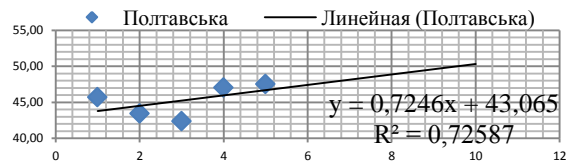
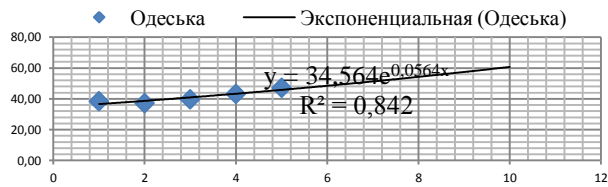
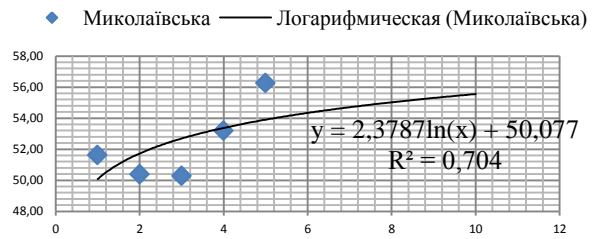
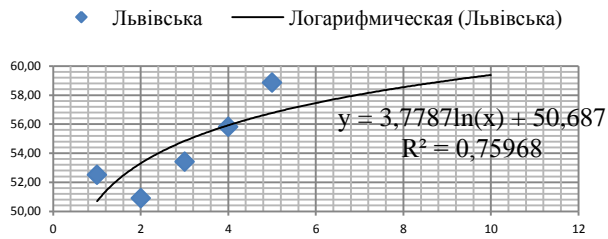




Додаток В 1.6

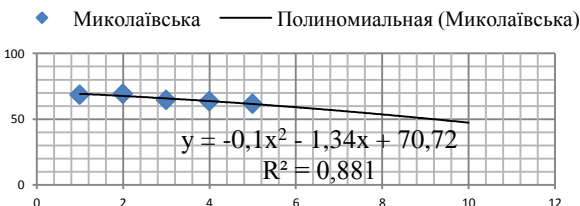
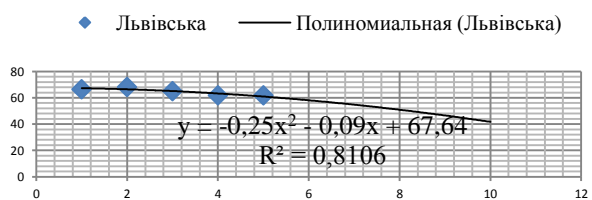
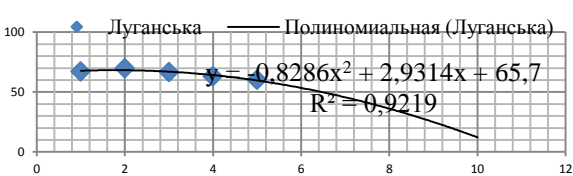
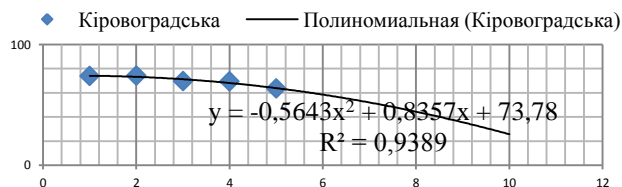
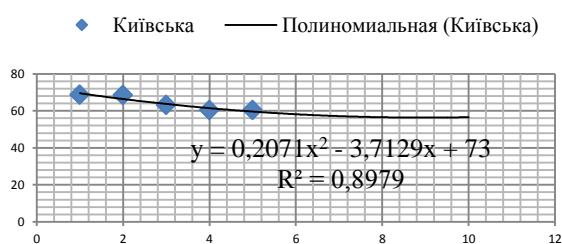
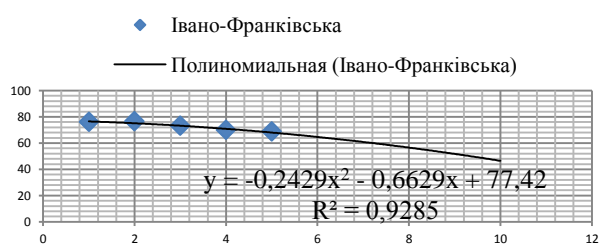
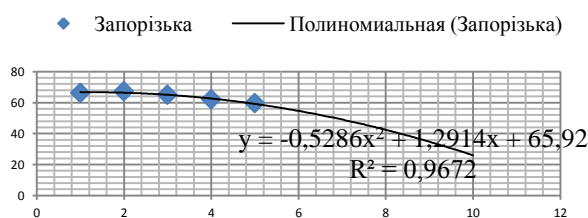
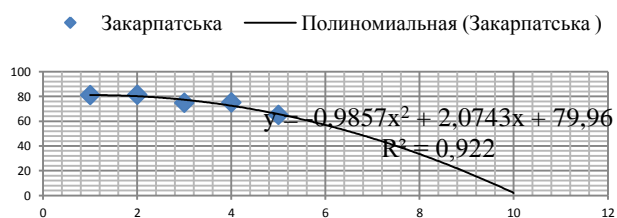
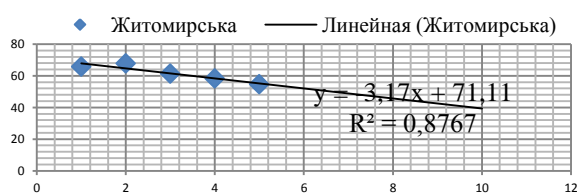
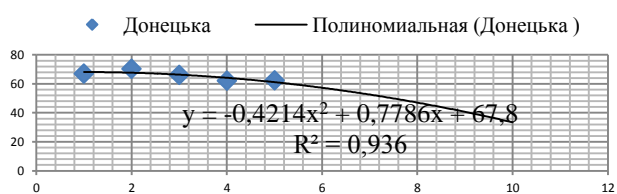
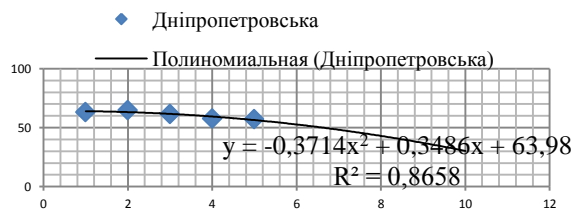
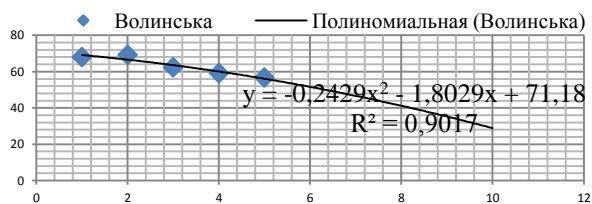
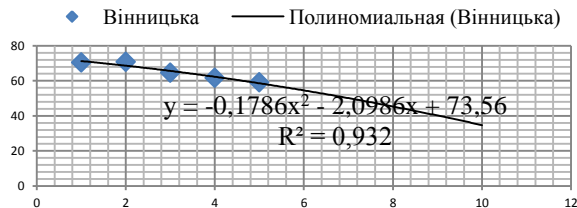
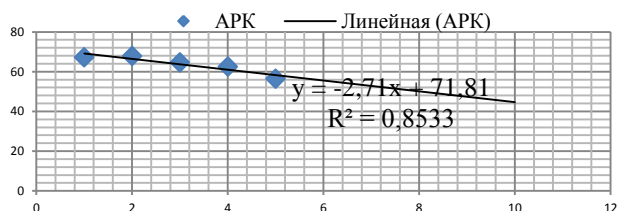
Поле розсіювання регіональних асиметрій за часткою трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %

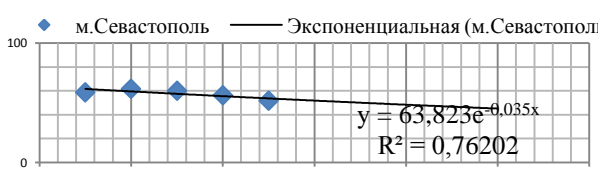
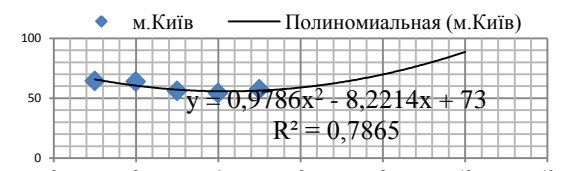
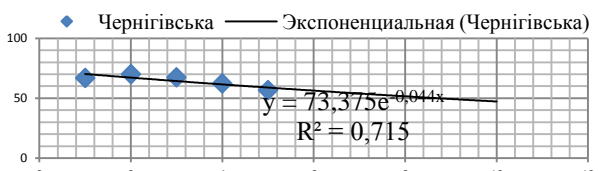
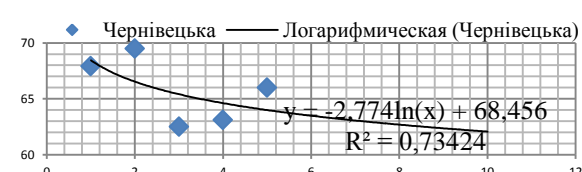
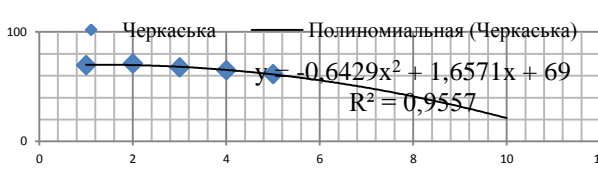
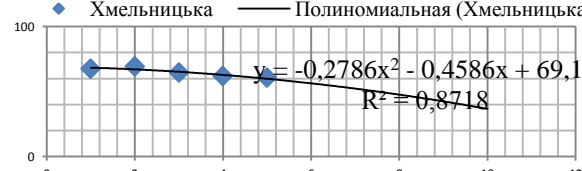
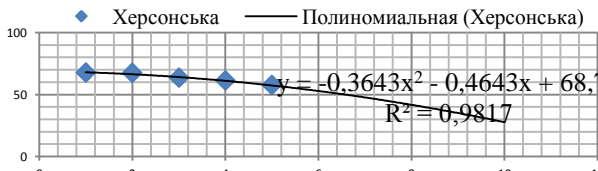
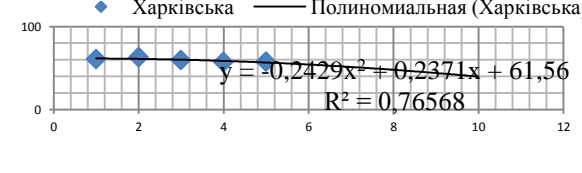
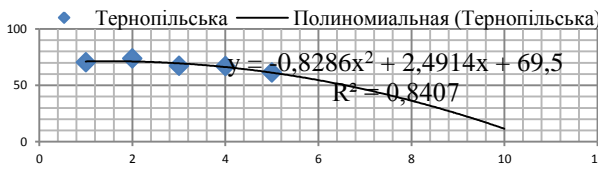
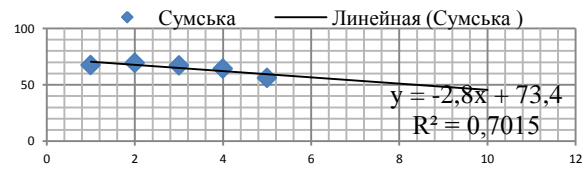
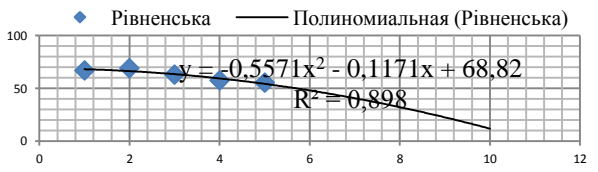
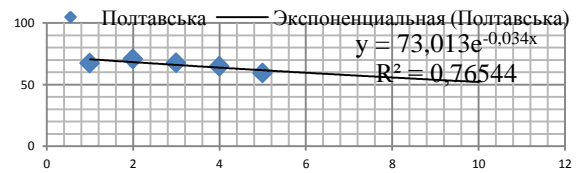
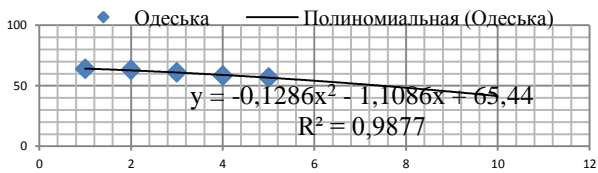




Додаток В 1.7

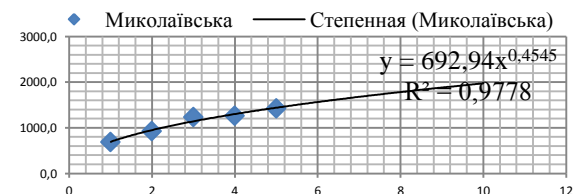
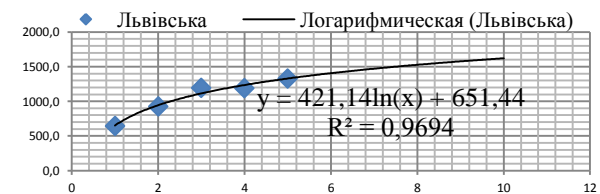
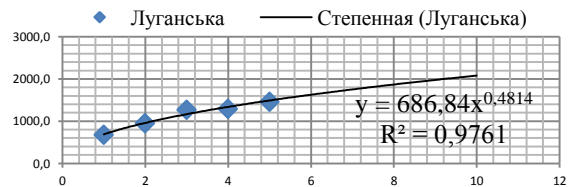
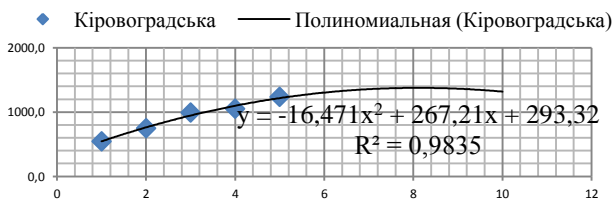
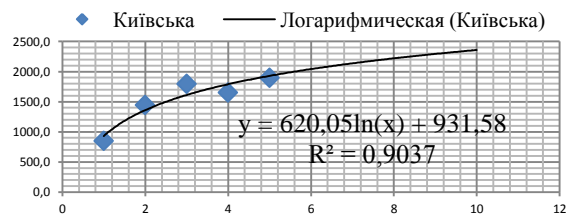
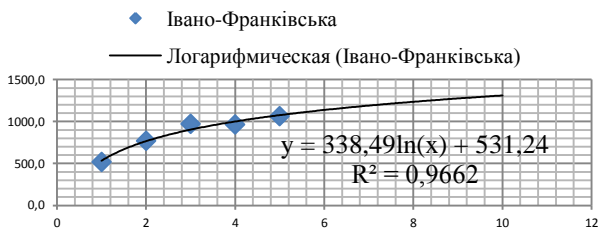
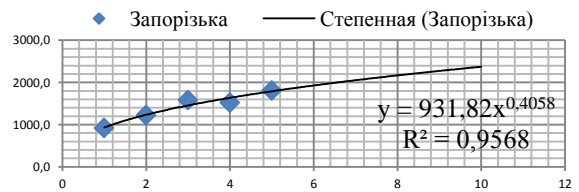
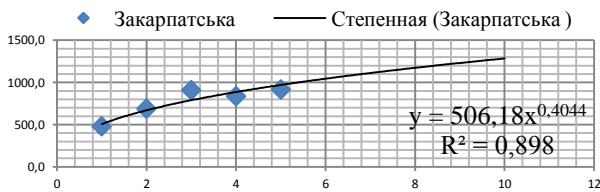
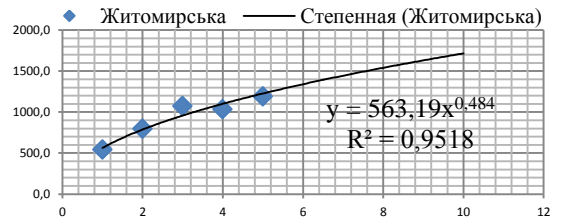
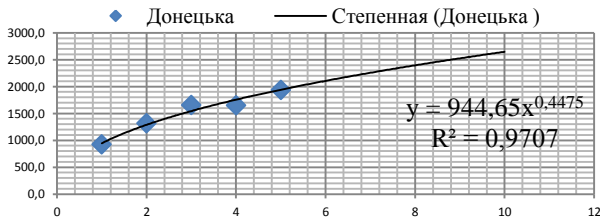
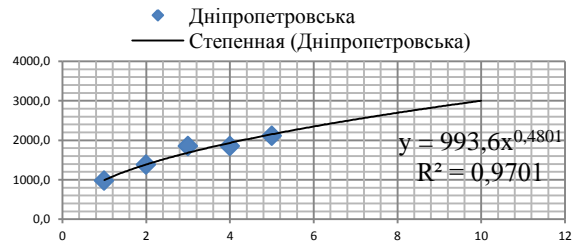
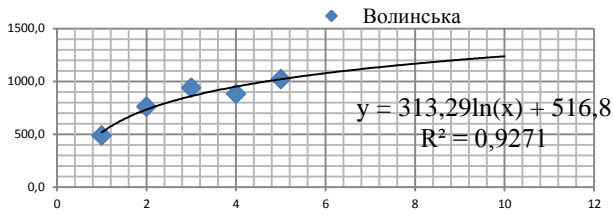
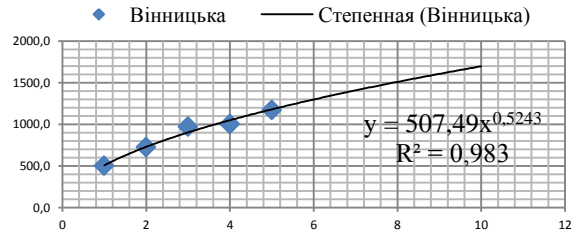
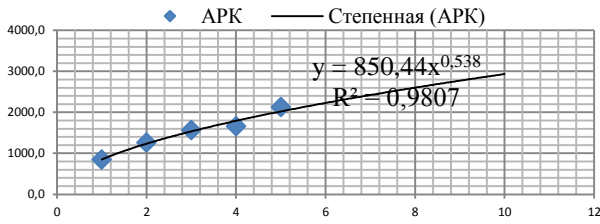
Поле розсіювання регіональних асиметрій за часткою підприємств, що отримали прибуток, у % до загальної кількості підприємств

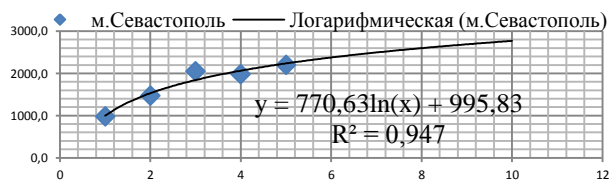
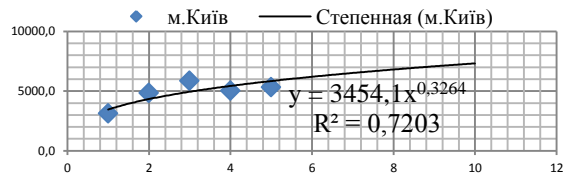
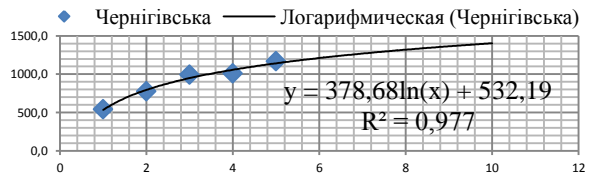
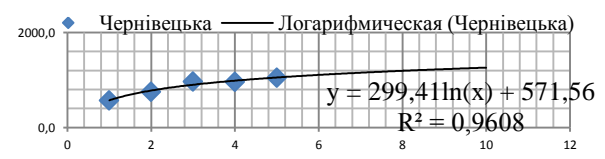
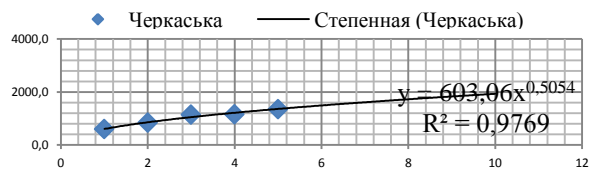
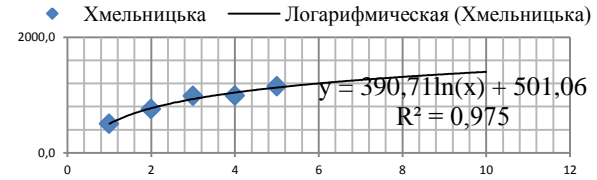
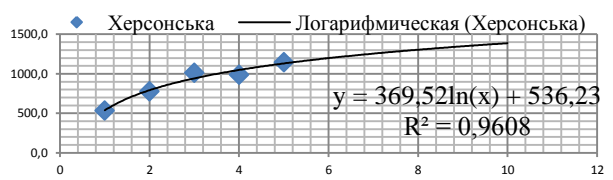
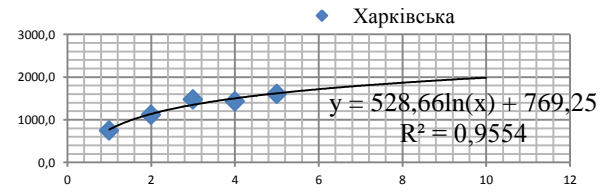
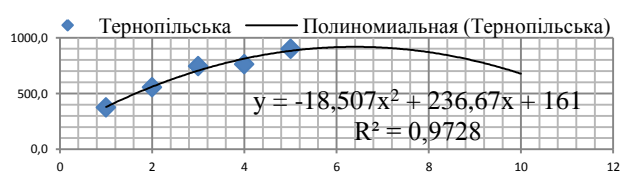
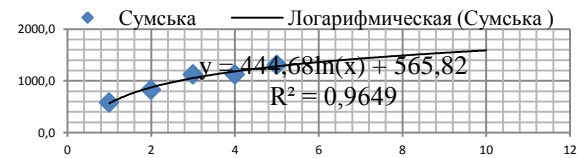
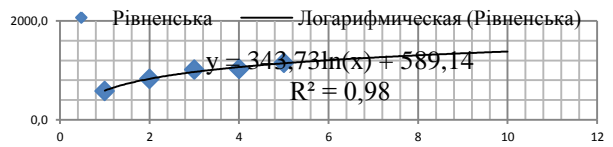
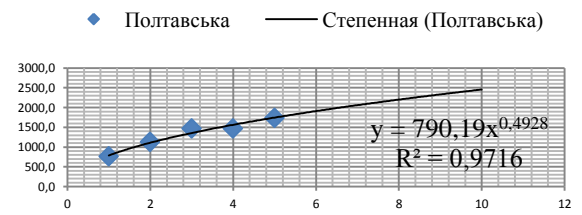
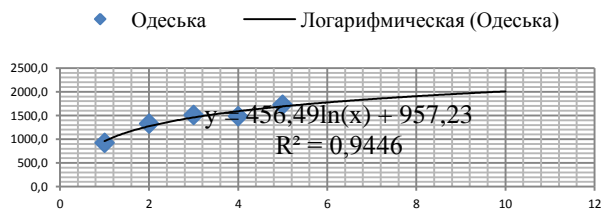




Додаток В 1.8

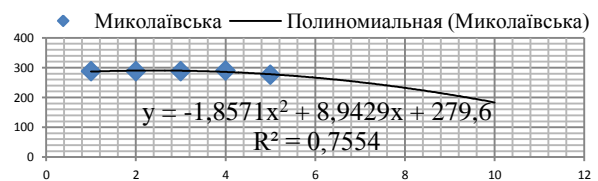
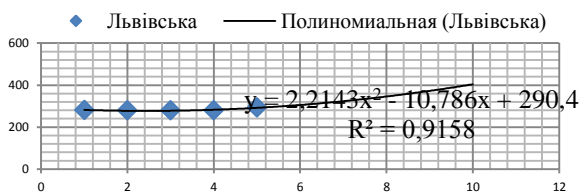
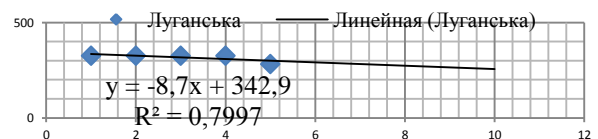
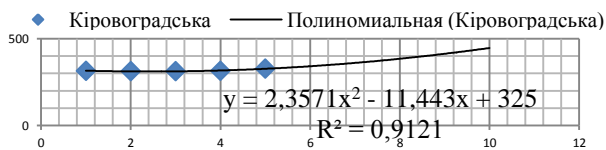
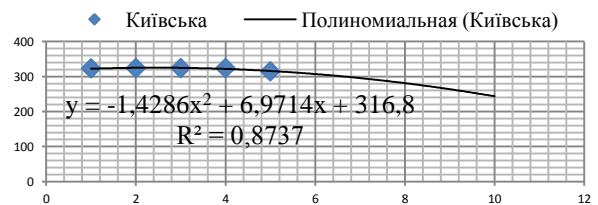
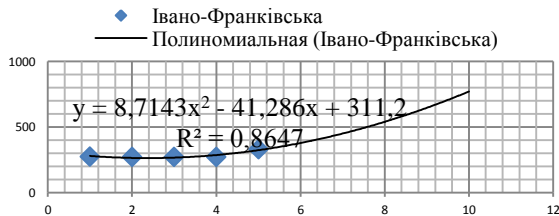
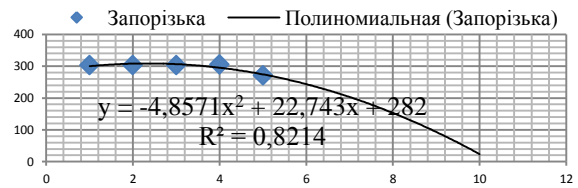
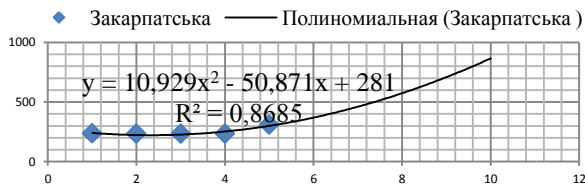
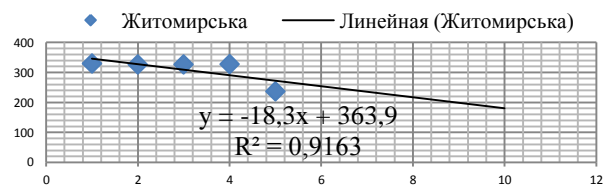
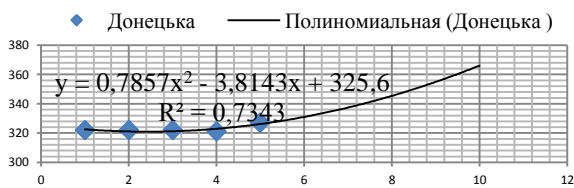
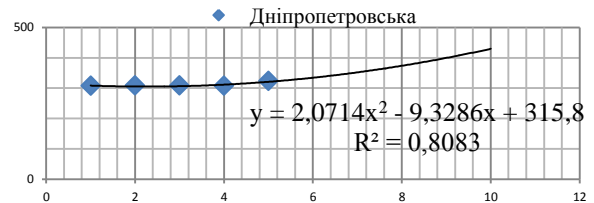
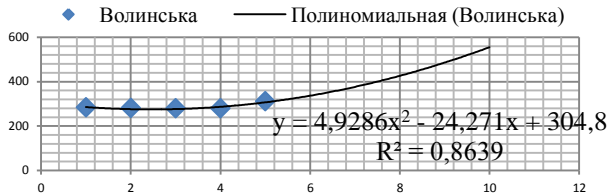
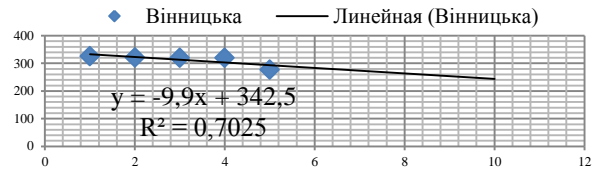
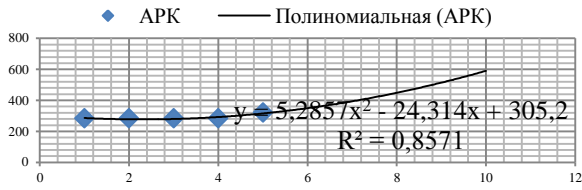
Поле розсіювання регіональних асиметрій за середнім рівнем доходів бюджетів (без мб/т) на одну особу наявного населення, грн.

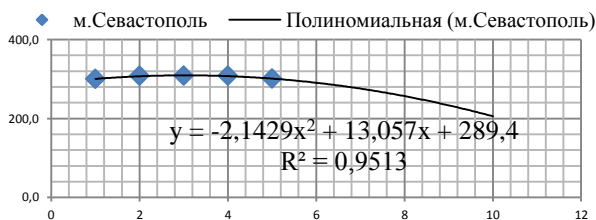
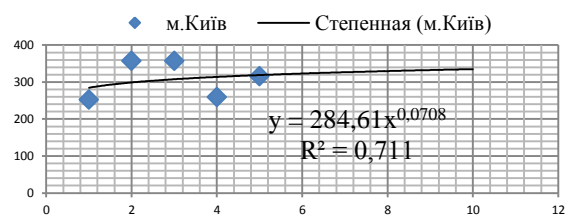
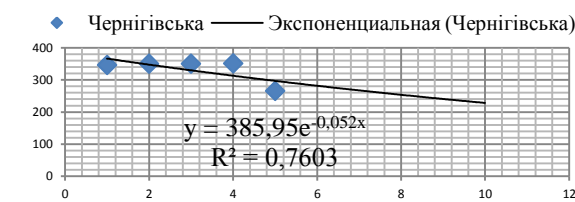
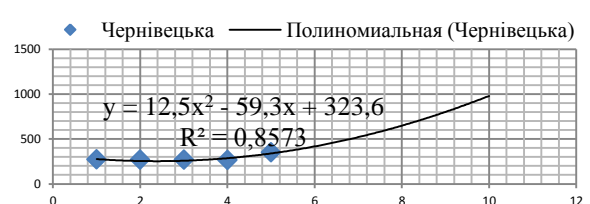
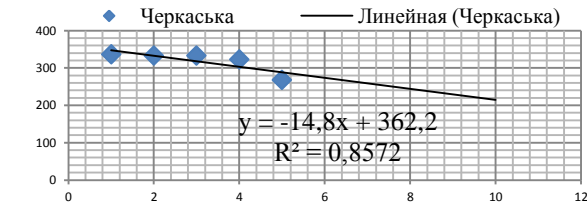
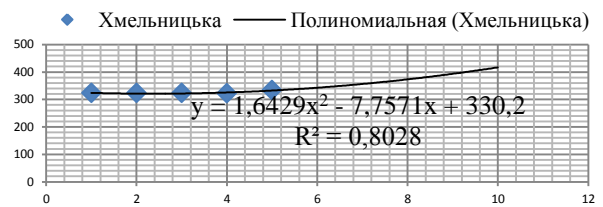
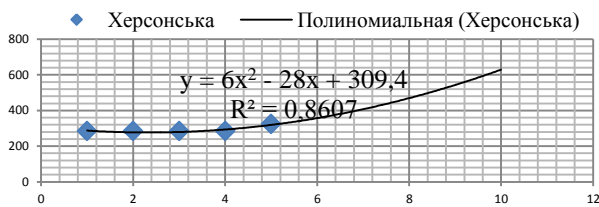
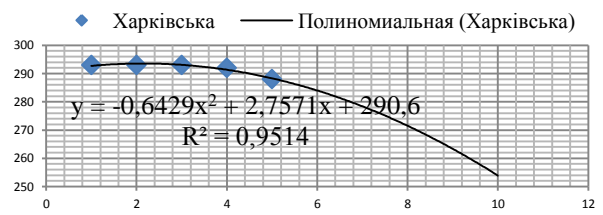
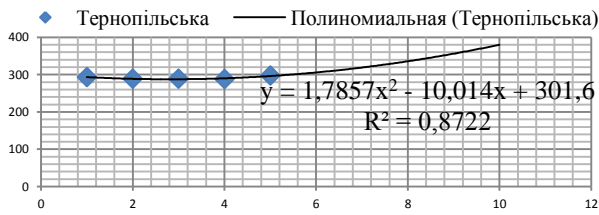
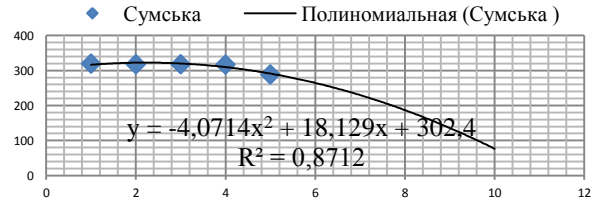
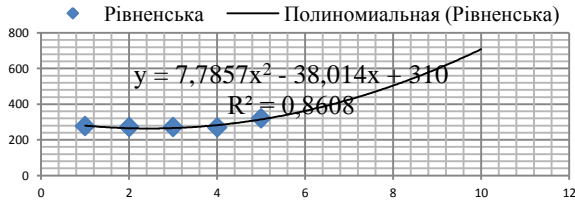
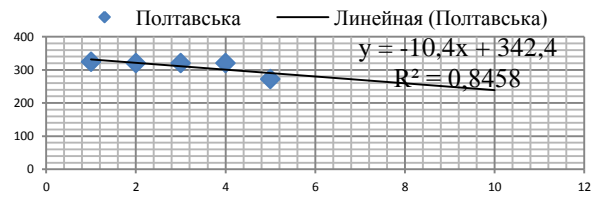
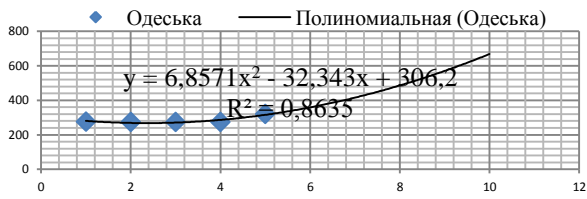




Додаток В 1.9

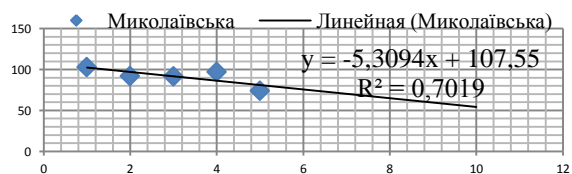
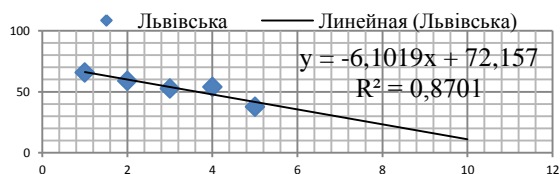
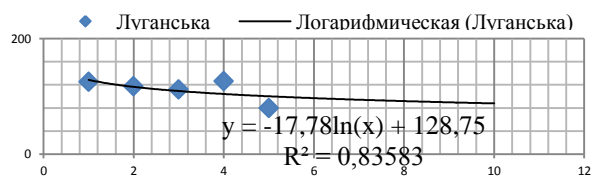
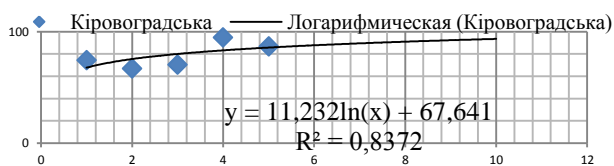
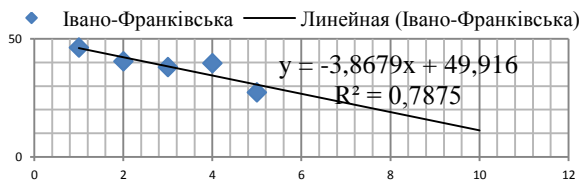
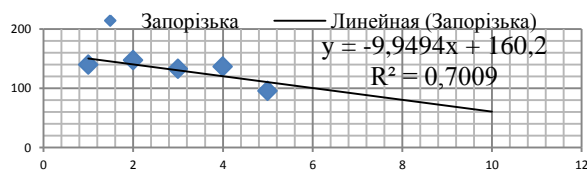
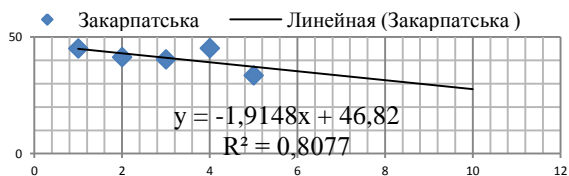
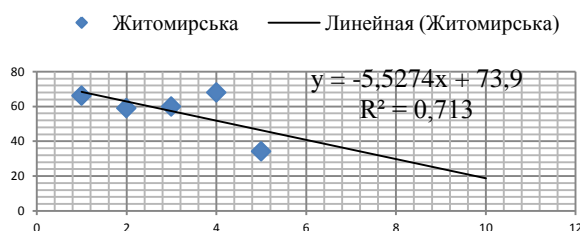
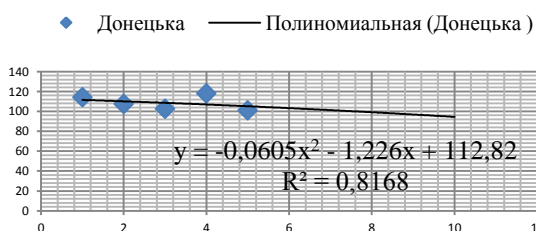
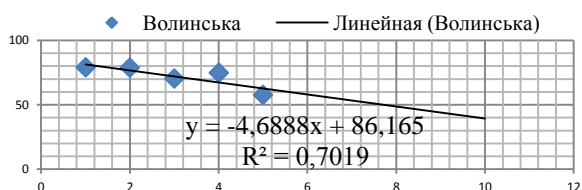
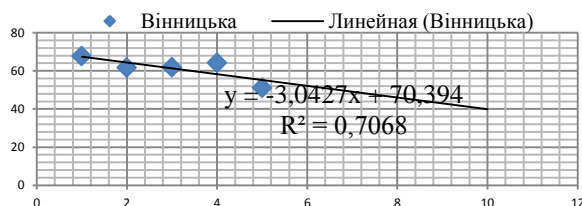
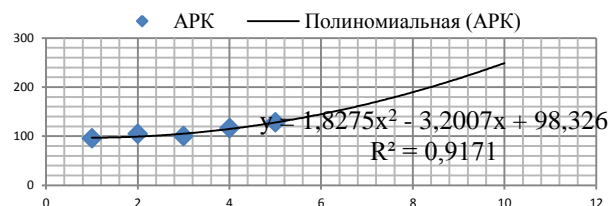
Поле розсіювання регіональних асиметрій за коефіцієнтом демографічного навантаження (кількість пенсіонерів на 1000 осіб населення)

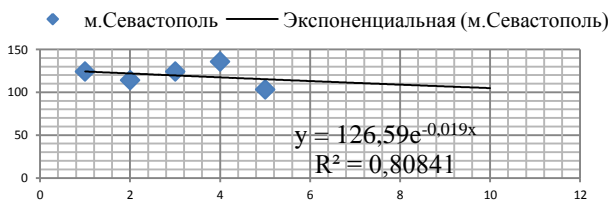
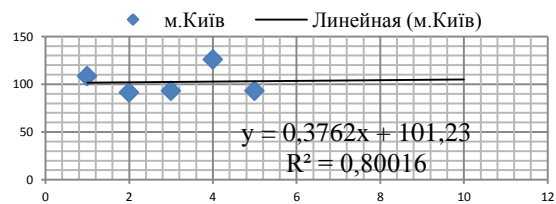
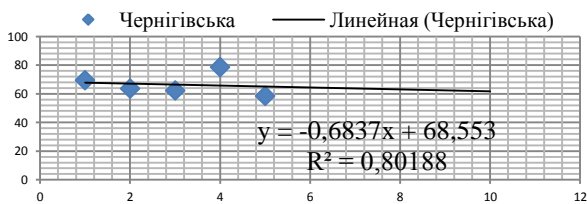
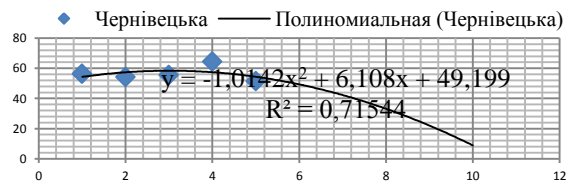
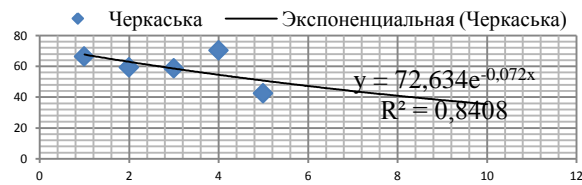
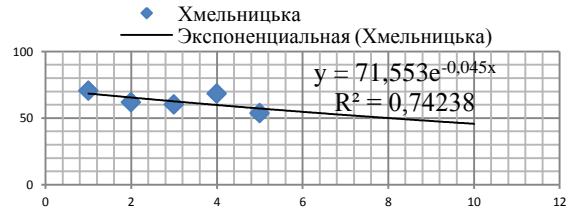
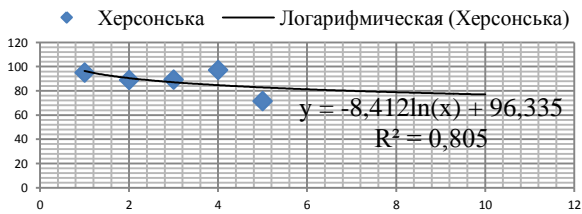
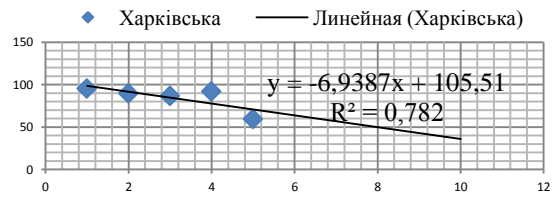
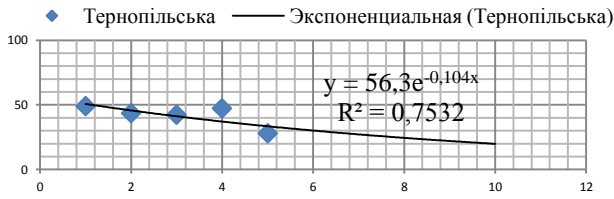
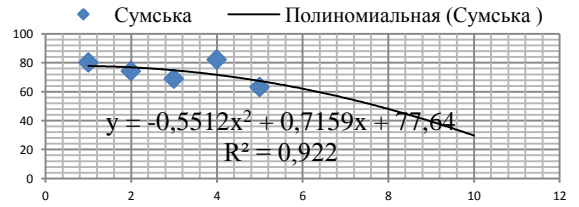
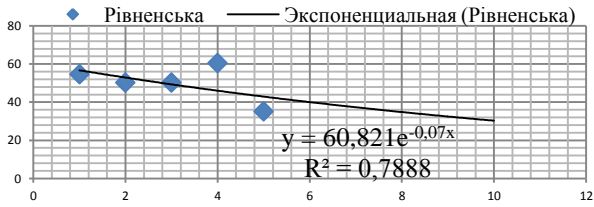
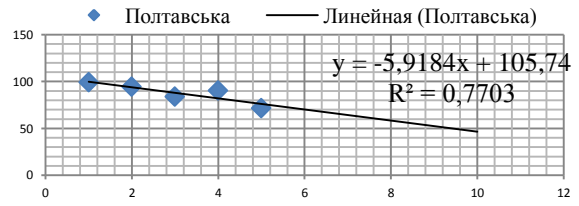
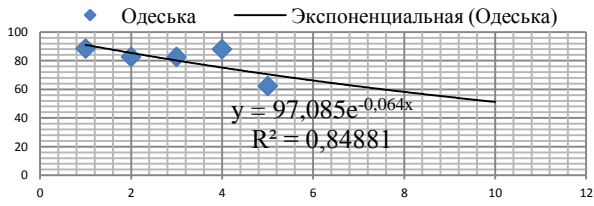




Додаток В 1.10

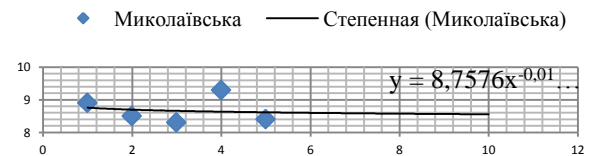
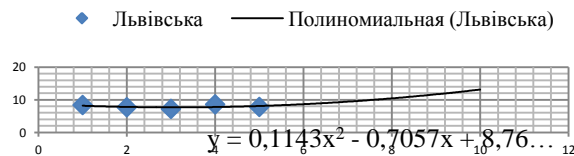
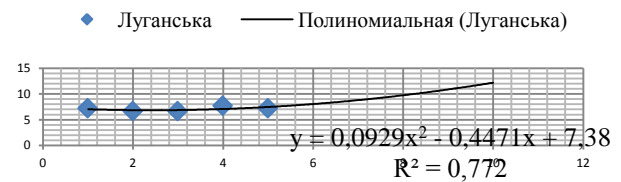
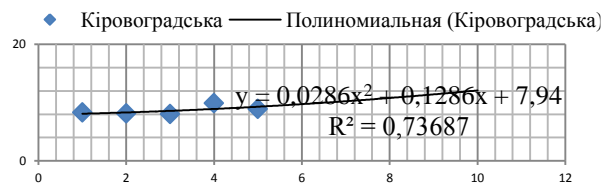
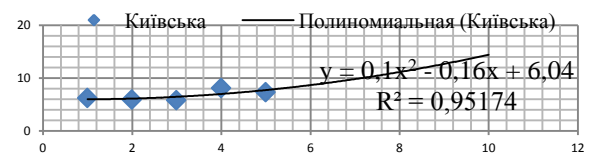
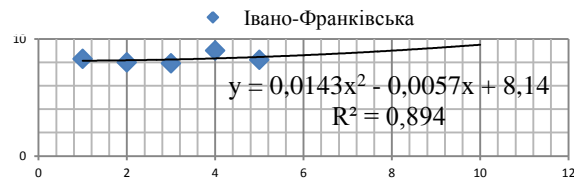
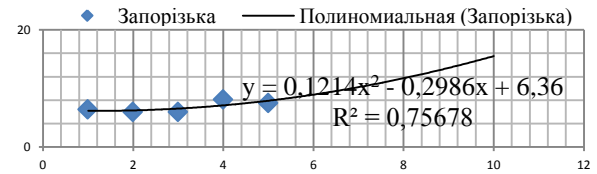
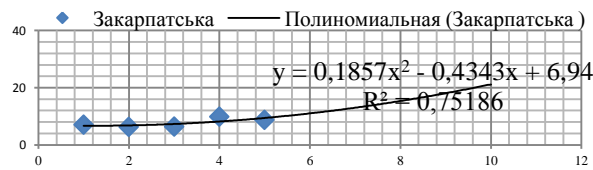
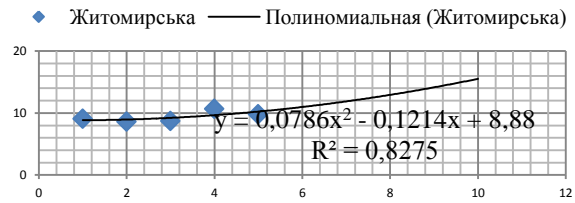
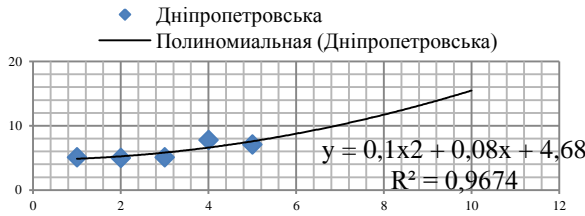
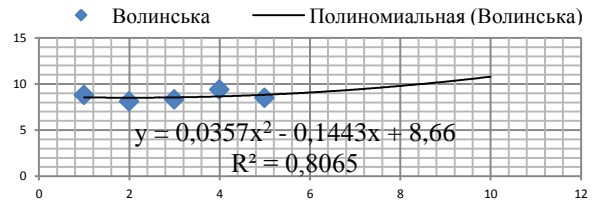
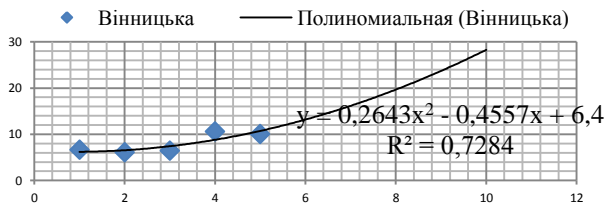
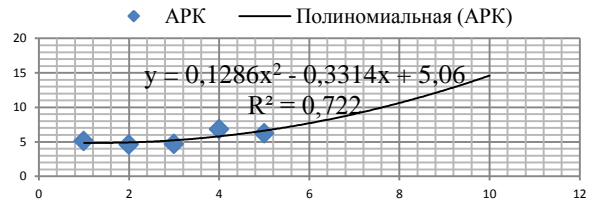
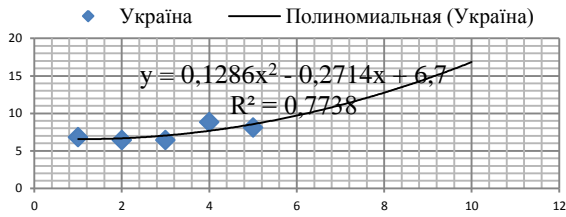
Поле розсіювання регіональних асиметрій за кількістю осіб, які потерпіли від злочинів (на 10 тис. населення)

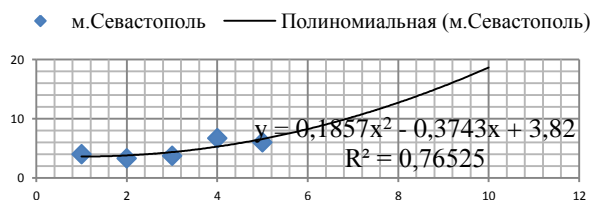
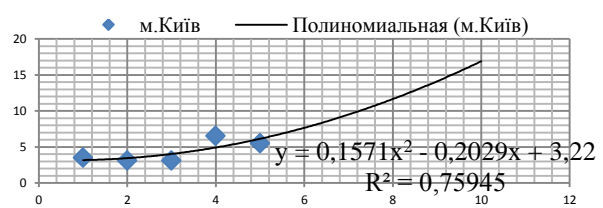
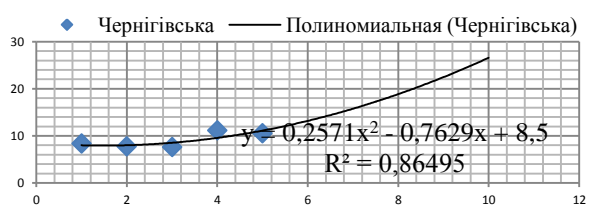
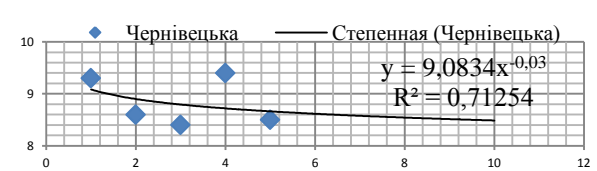
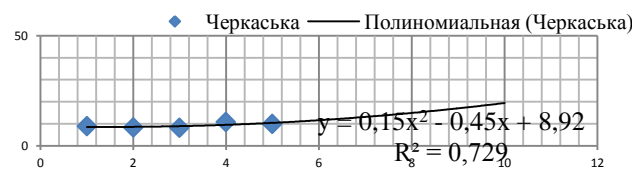
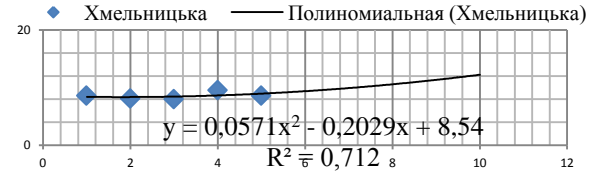
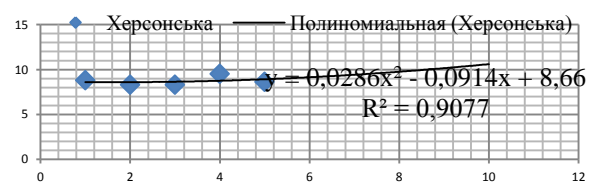
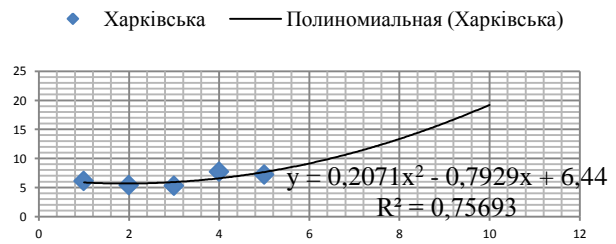
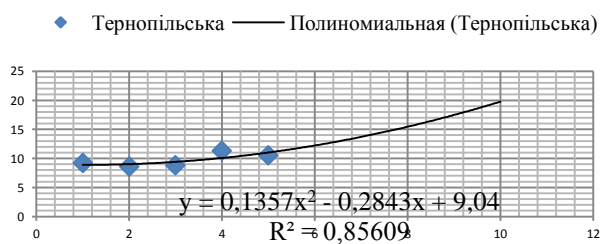
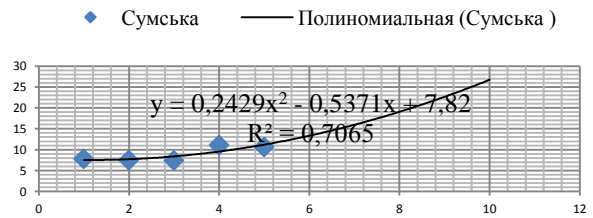
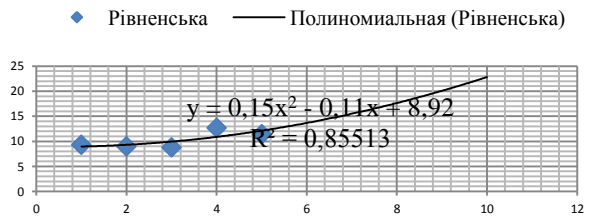
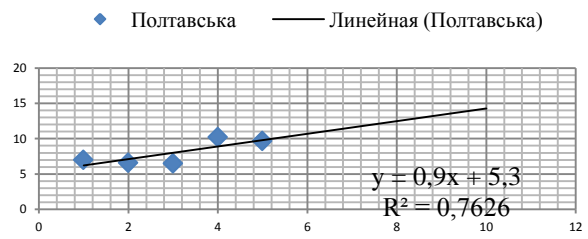
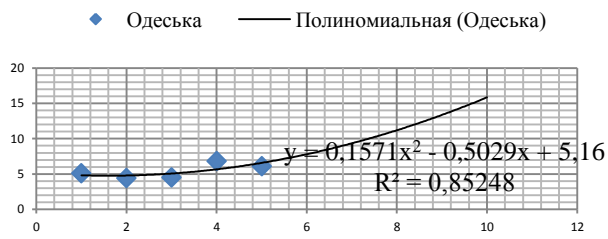




Додаток В 1.11

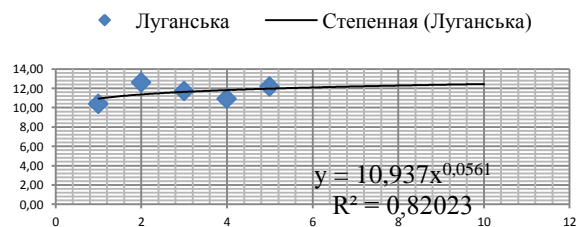
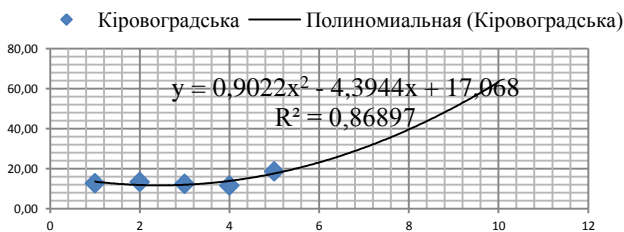
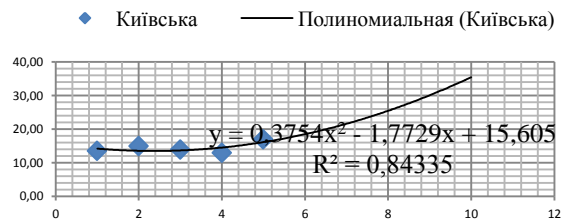
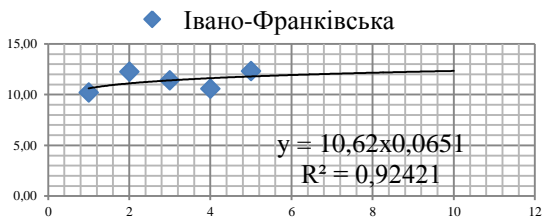
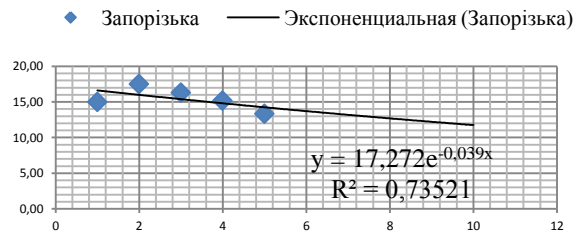
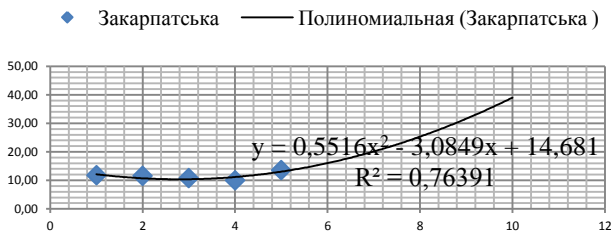
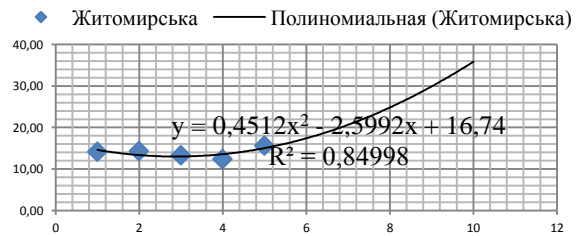
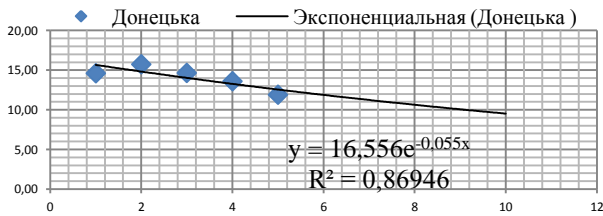
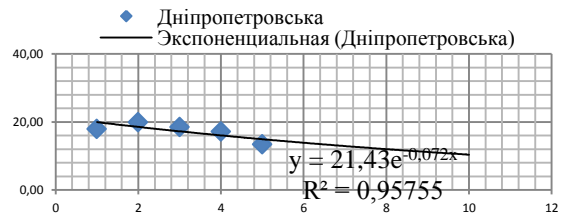
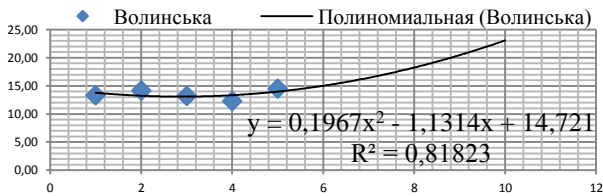
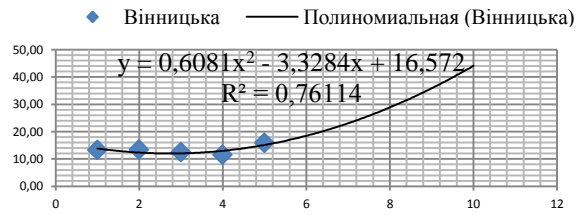
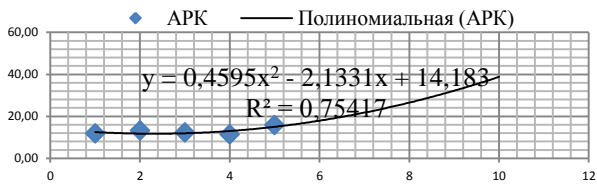
Поле розсіювання регіональних асиметрій за рівнем безробіття за методологією МОП, %

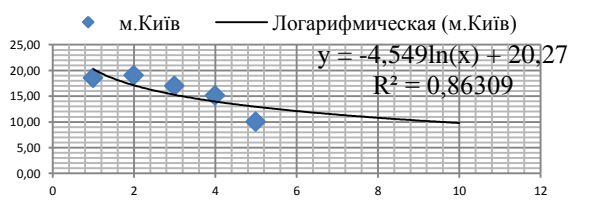
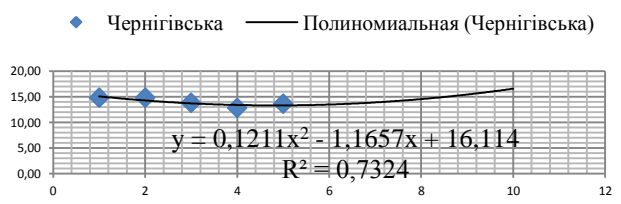
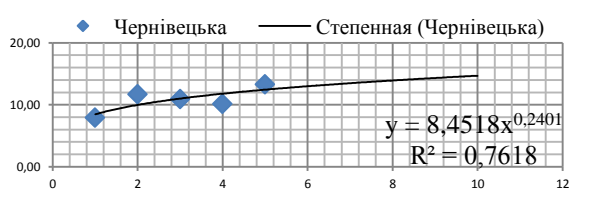
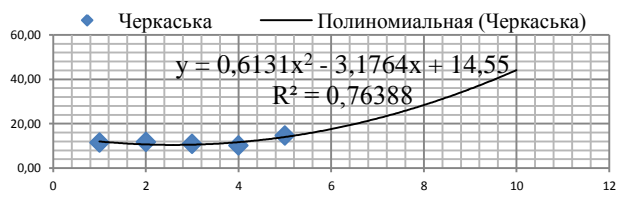
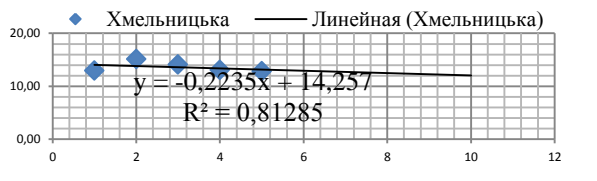
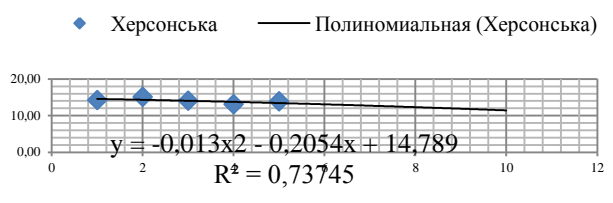
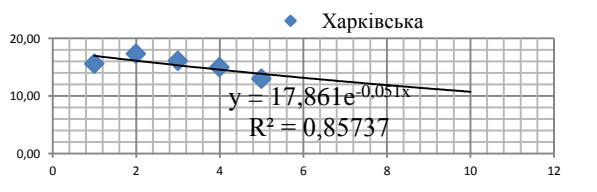
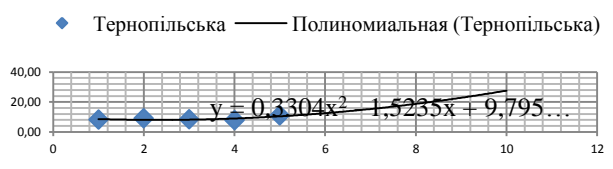
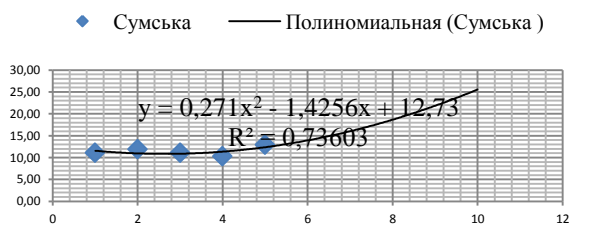
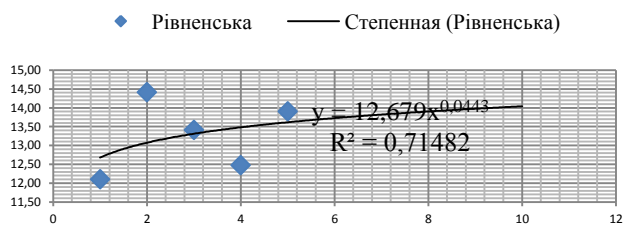
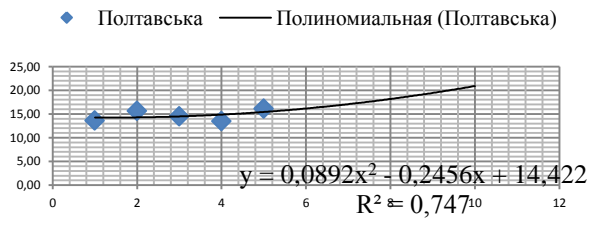
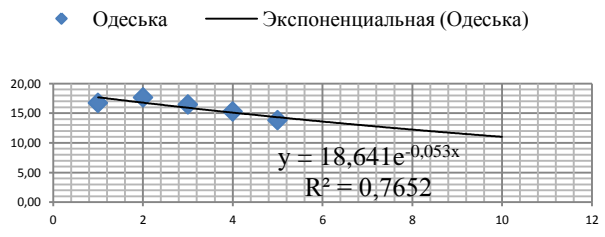
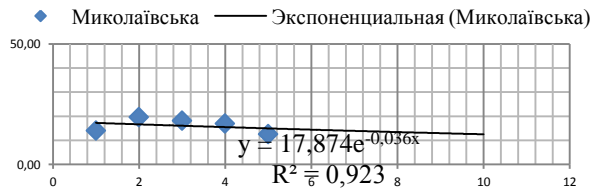
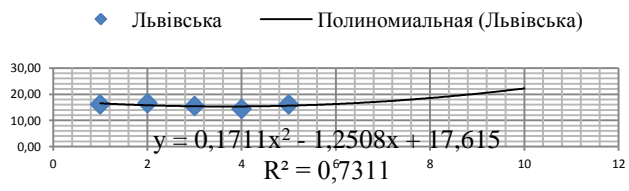




Додаток В 1.12

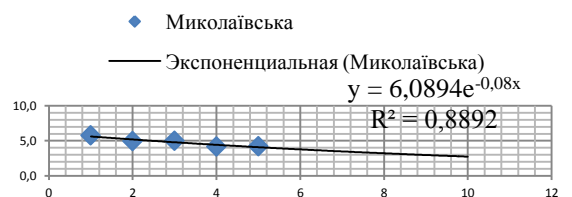
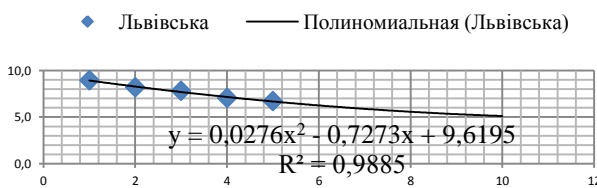
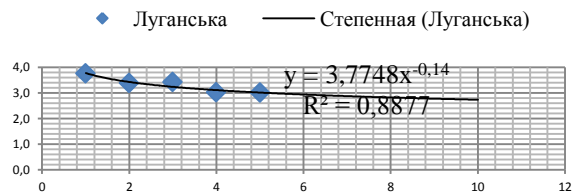
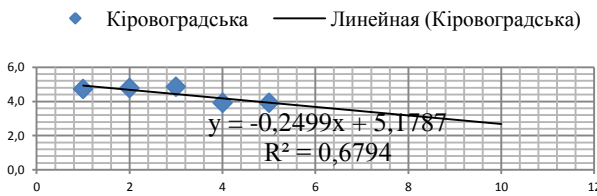
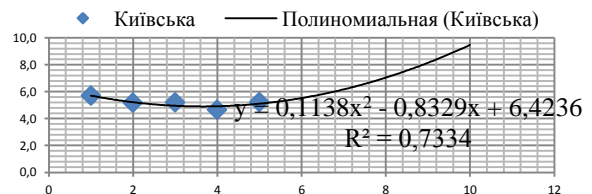
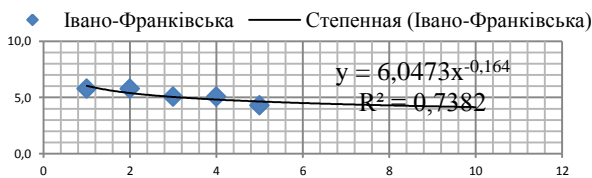
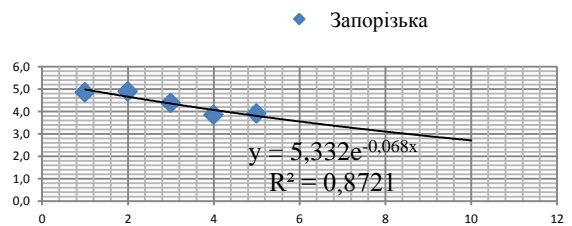
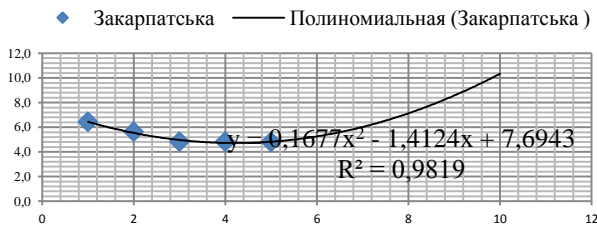
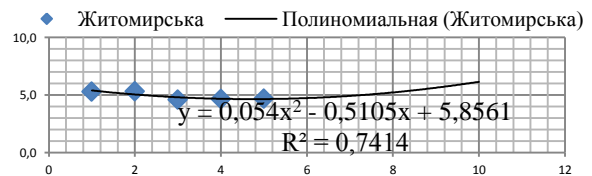
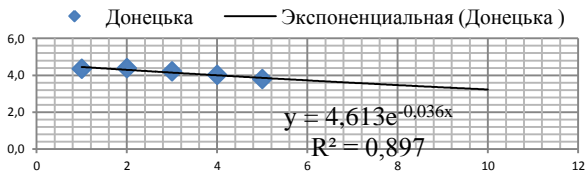
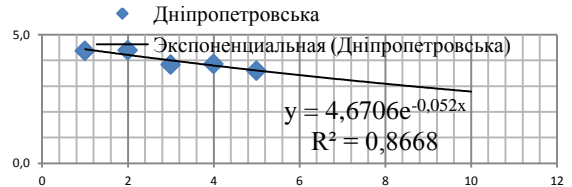
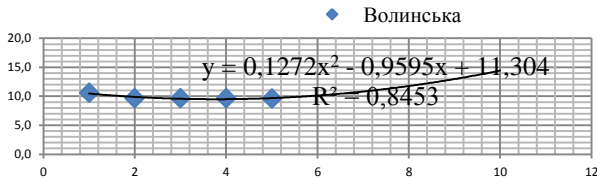
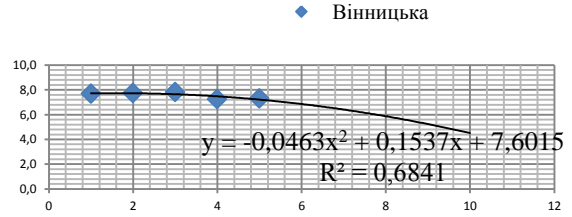
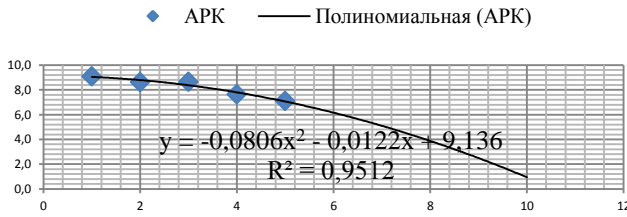
Поле розсіювання регіональних асиметрій за кількістю підприємств роздрібно́ї торгівлі (на 10 тис. населення)

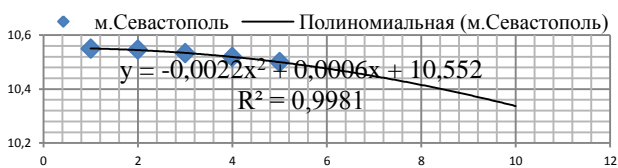
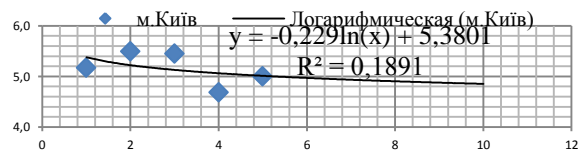
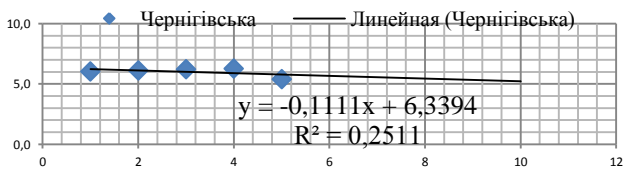
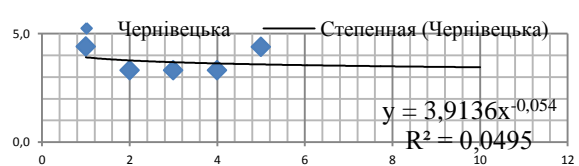
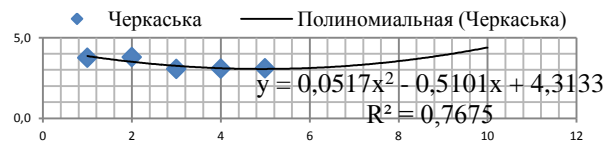
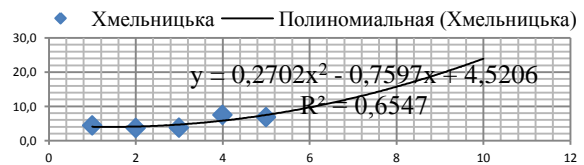
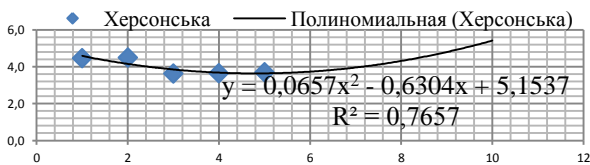
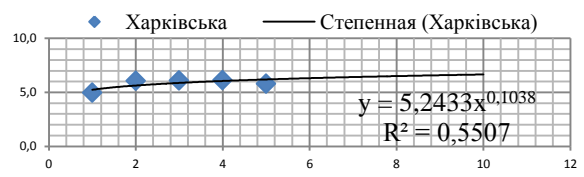
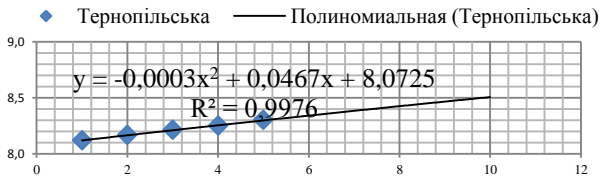
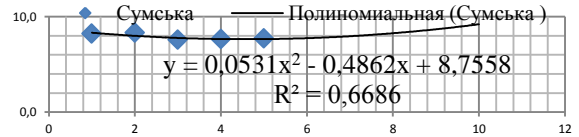
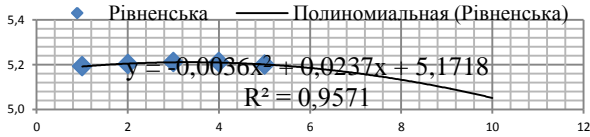
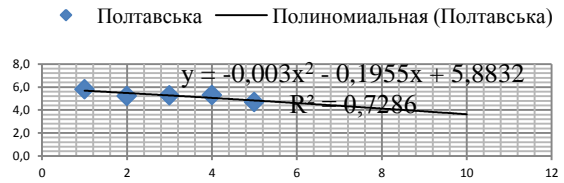
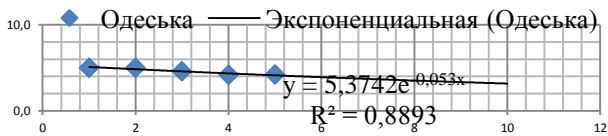




Додаток В 1.13

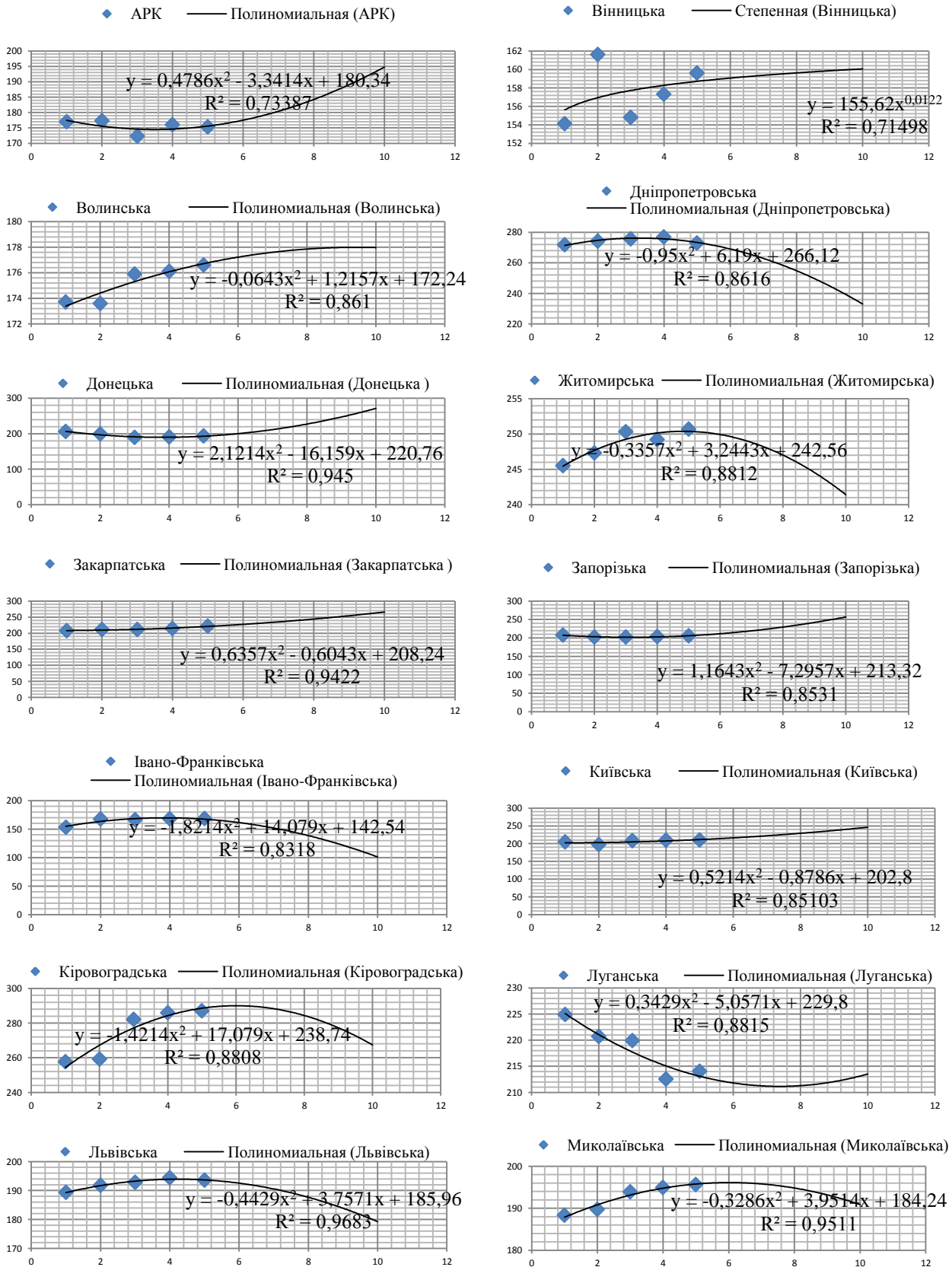
Поле розсіювання регіональних асиметрій за кількістю підприємств ресторанного господарства (на 10 тис. населення)

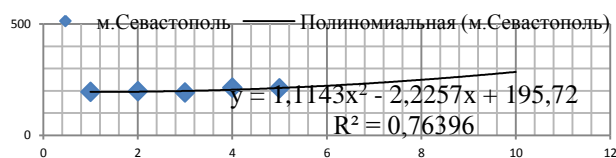
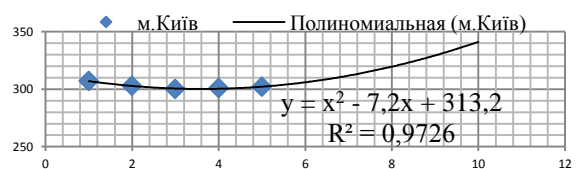
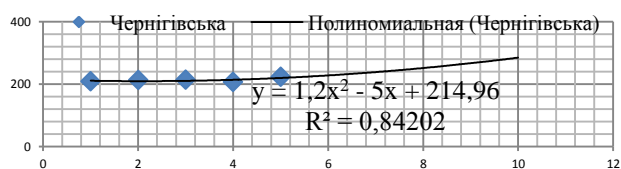
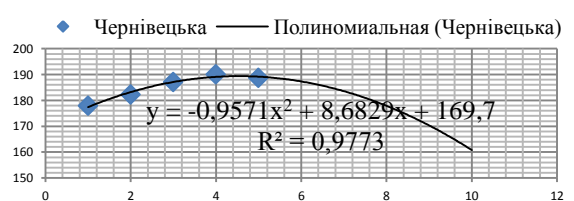
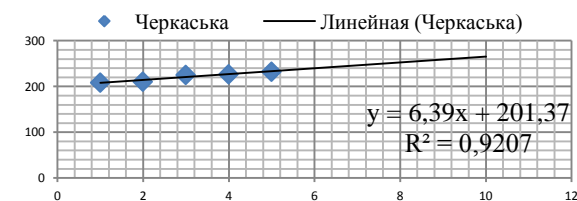
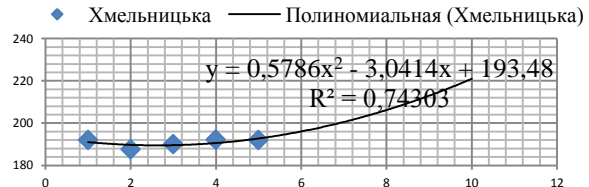
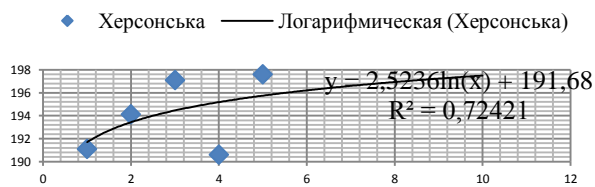
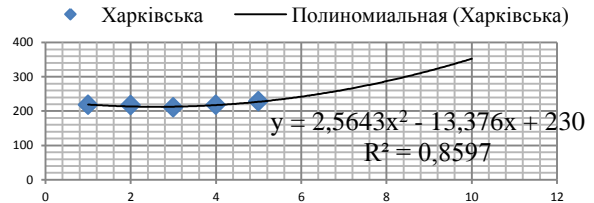
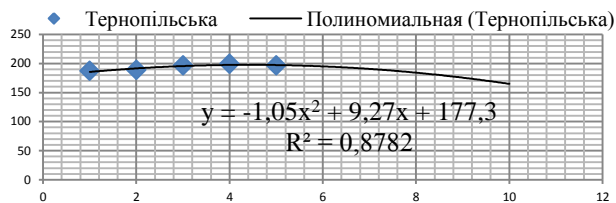
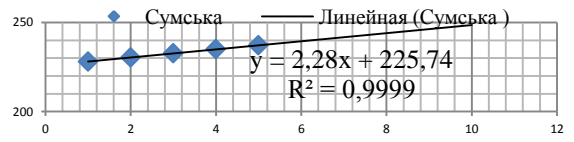
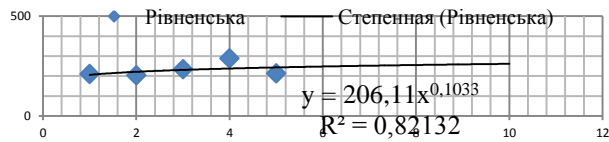
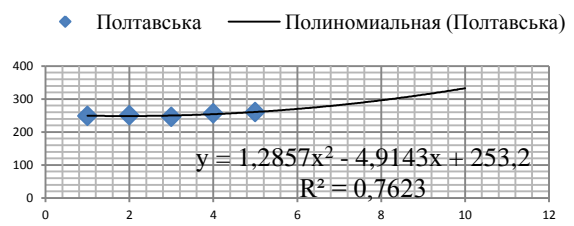
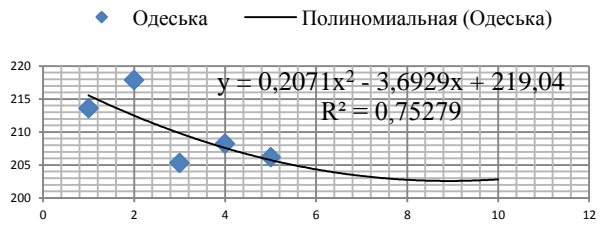




Додаток В 1.14

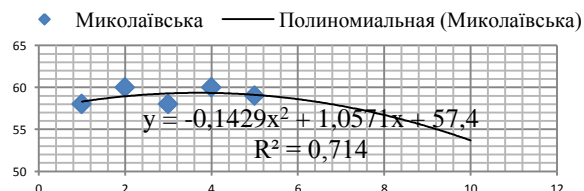
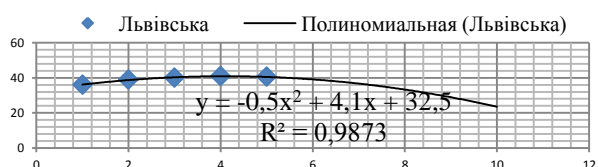
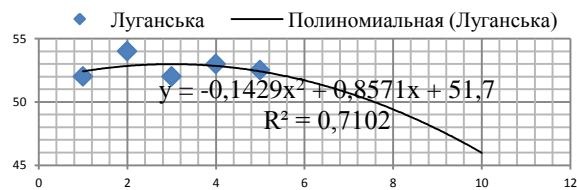
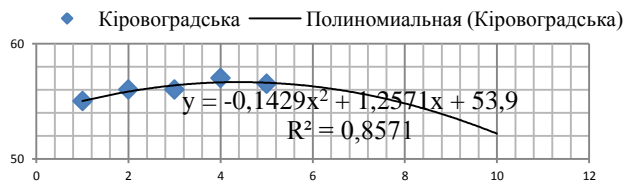
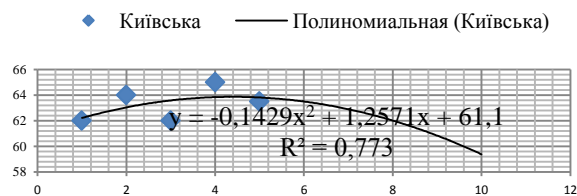
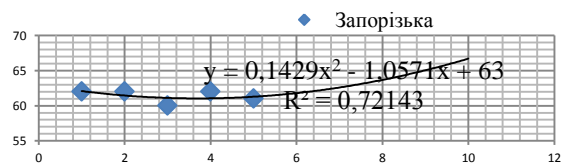
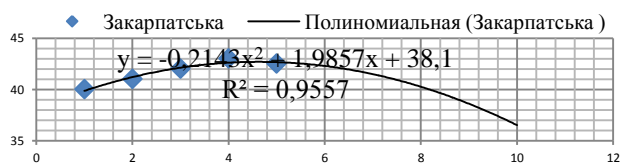
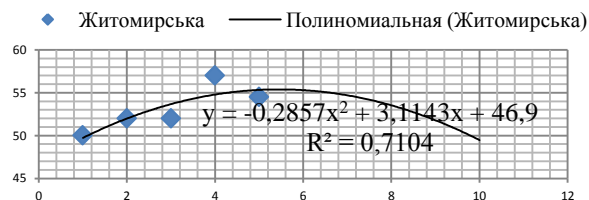
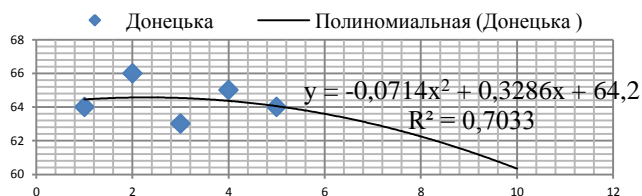
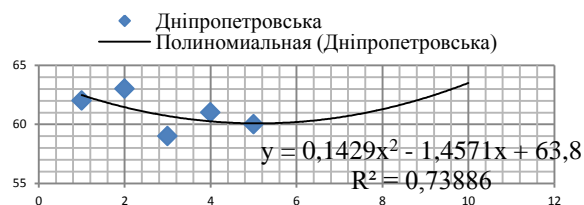
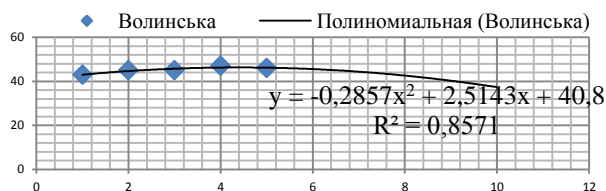
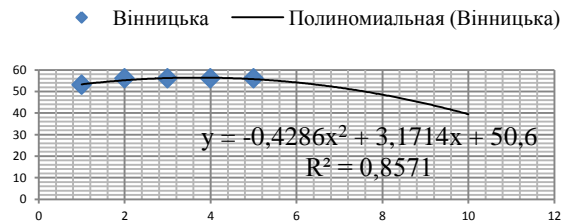
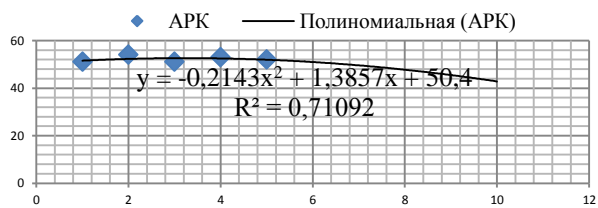
Поле розсіювання регіональних асиметрій за забезпеченістю населення амбулаторно-поліклінічними закладами (на 10 тис. населення)

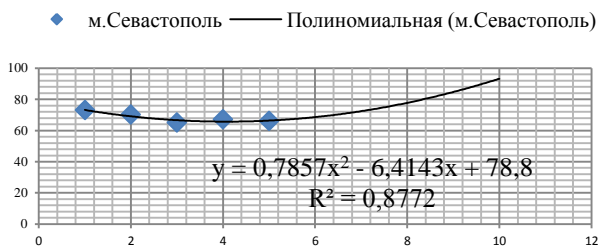
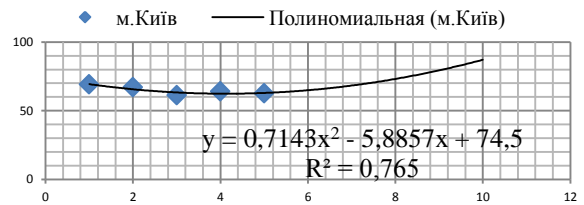
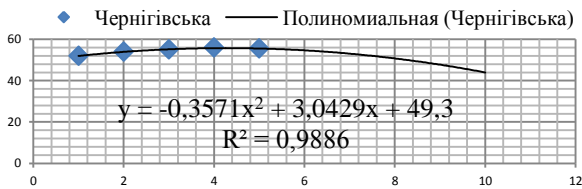
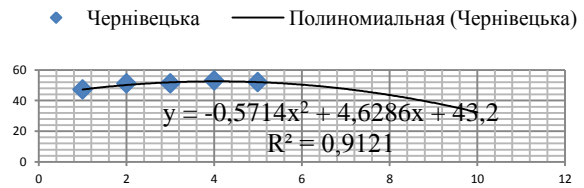
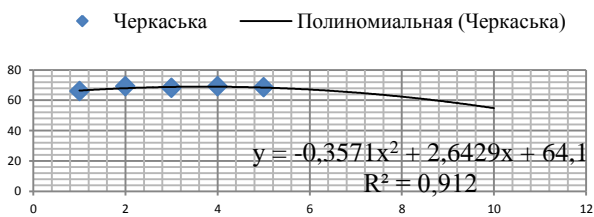
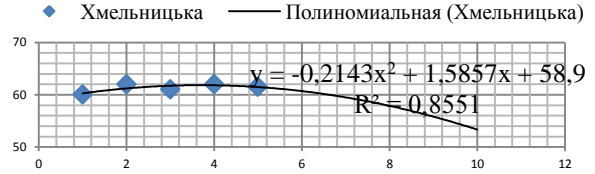
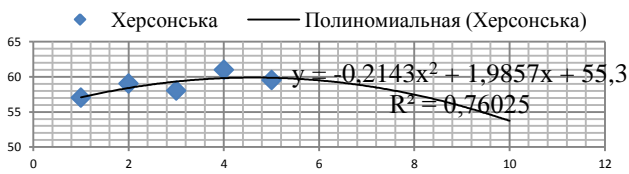
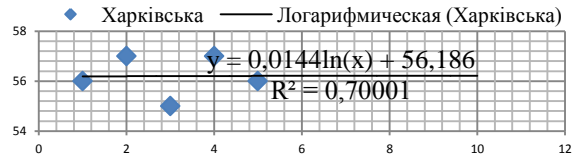
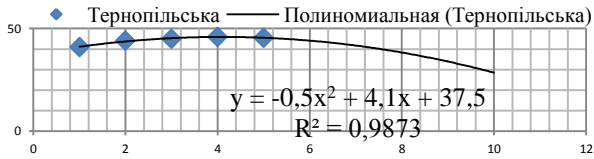
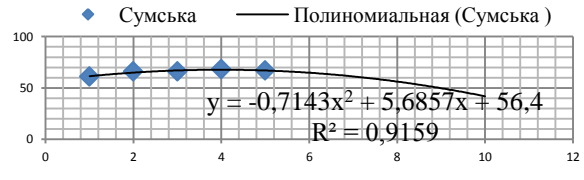
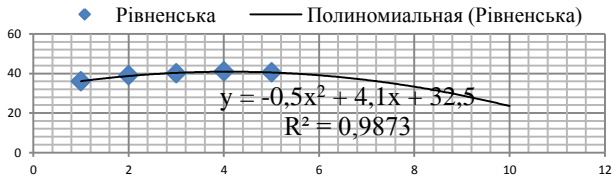
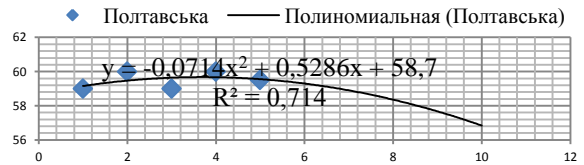
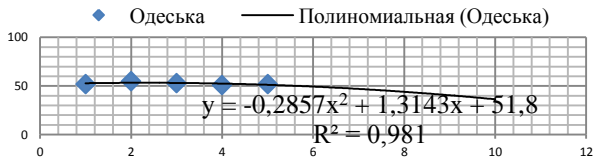




Додаток В 1.15

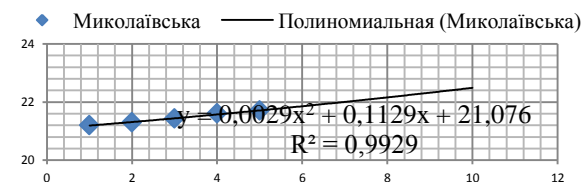
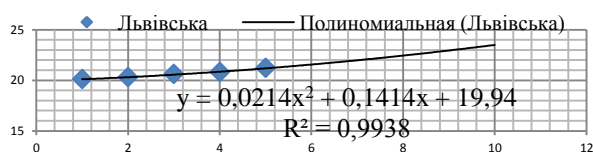
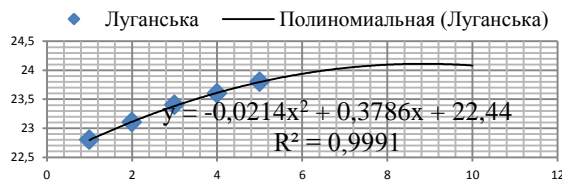
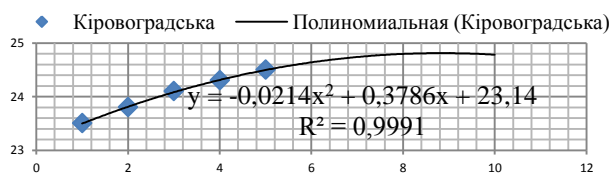
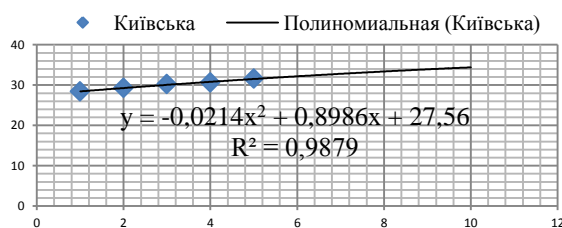
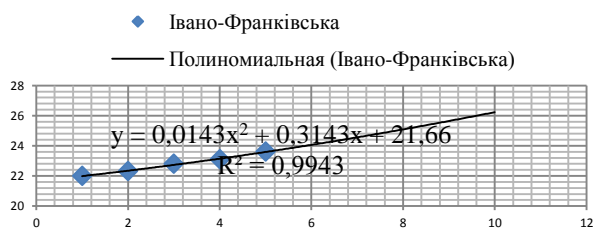
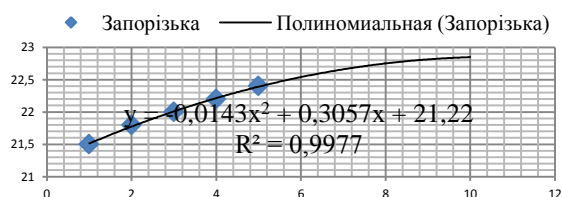
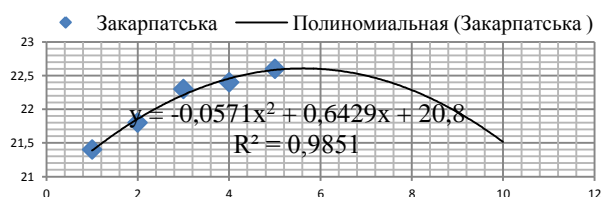
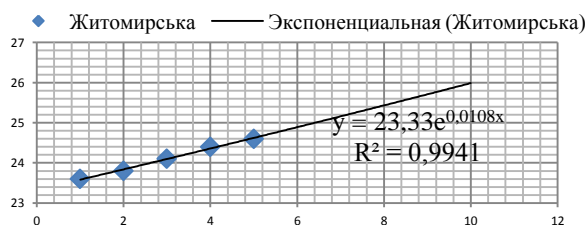
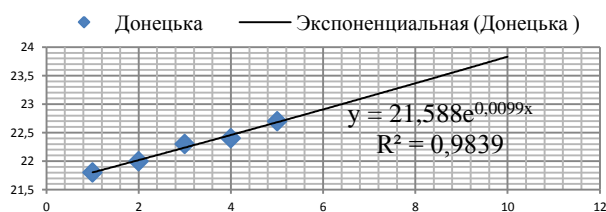
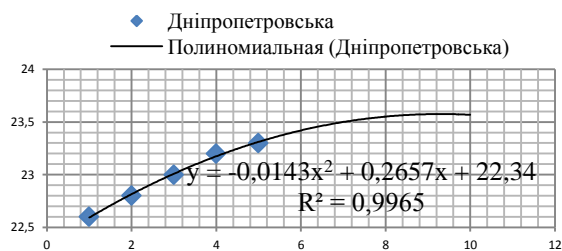
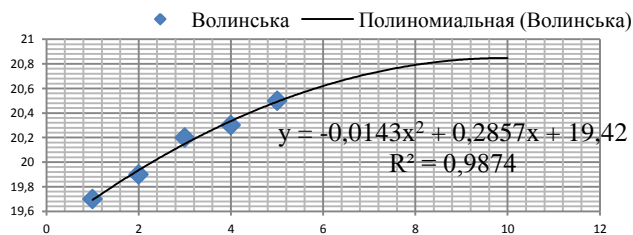
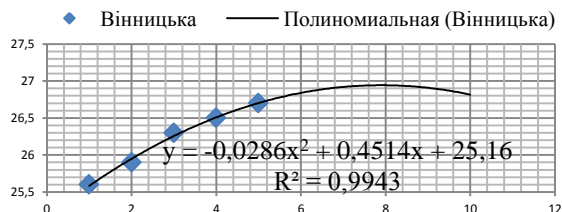
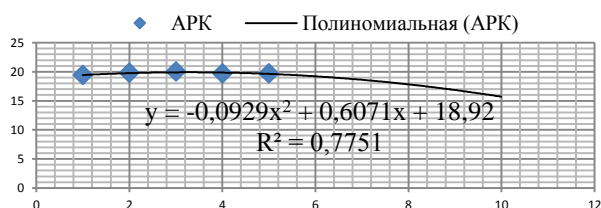
Поле розсіювання регіональних асиметрій за рівнем охоплення дітей дошкільними закладами, у відсотках до кількості дітей відповідного віку, %

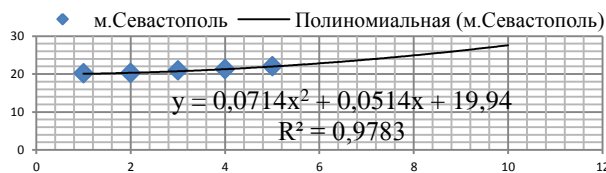
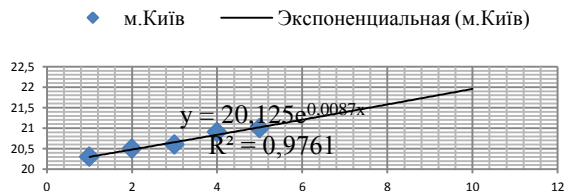
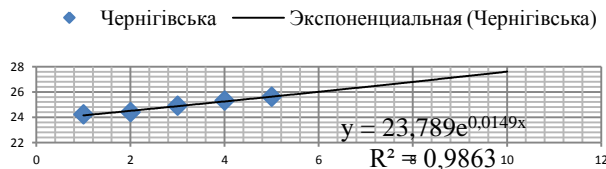
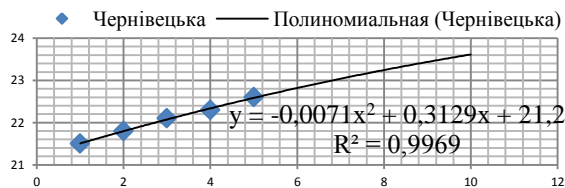
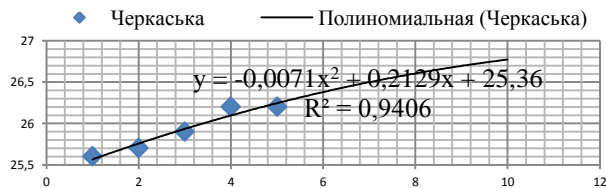
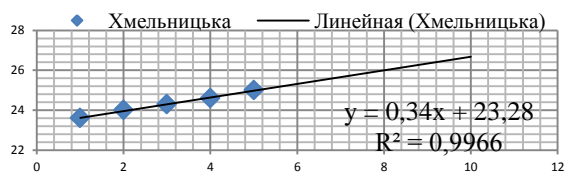
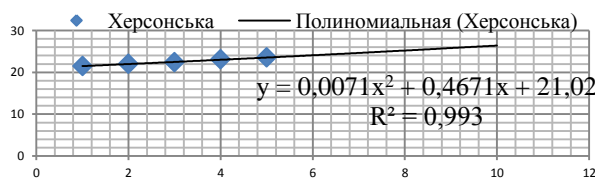
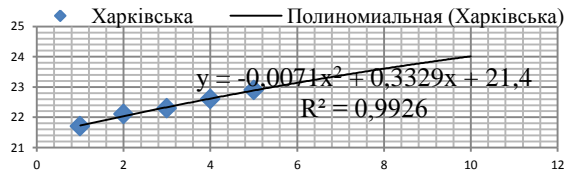
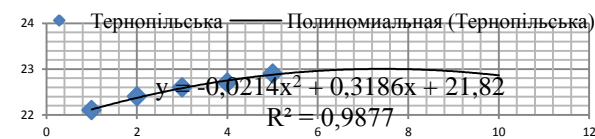
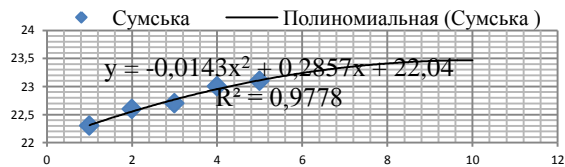
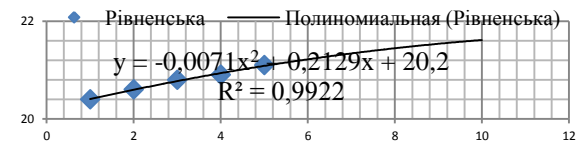
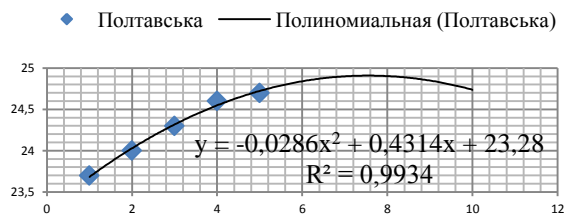
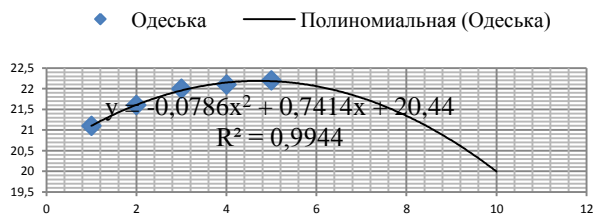




Додаток В 1.16

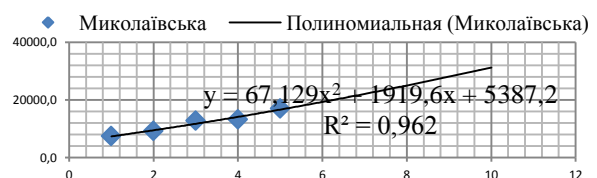
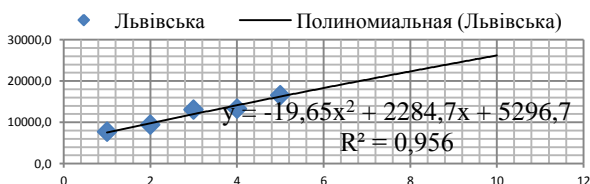
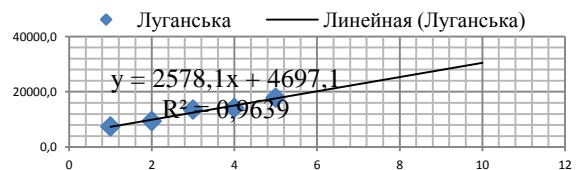
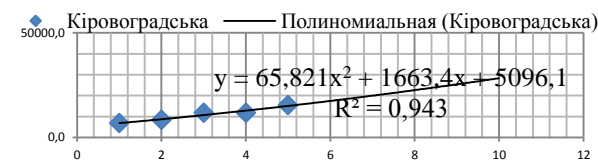
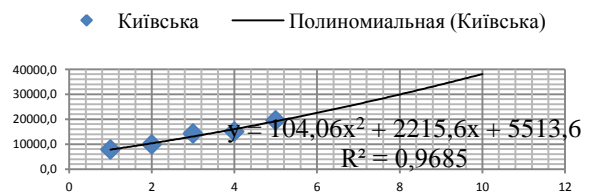
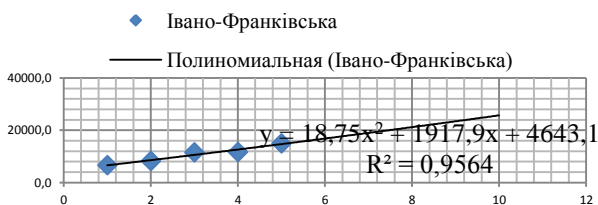
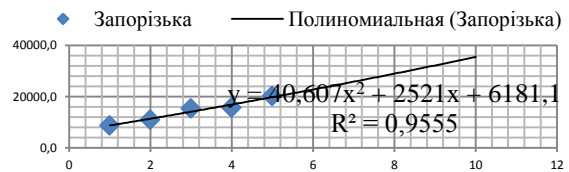
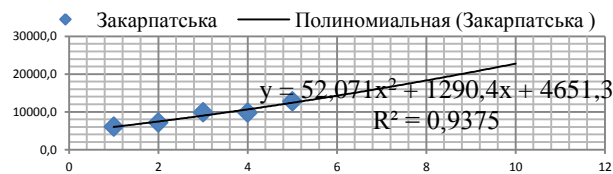
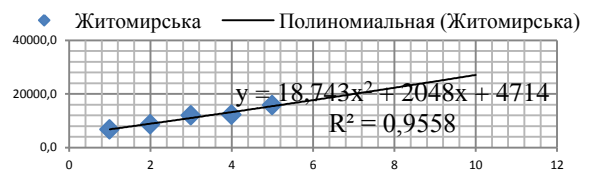
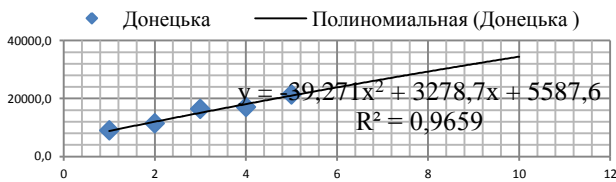
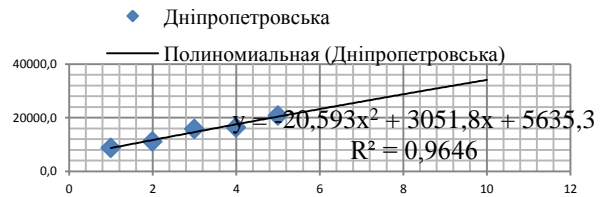
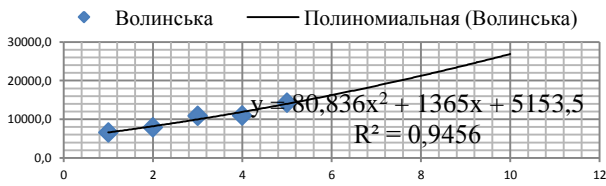
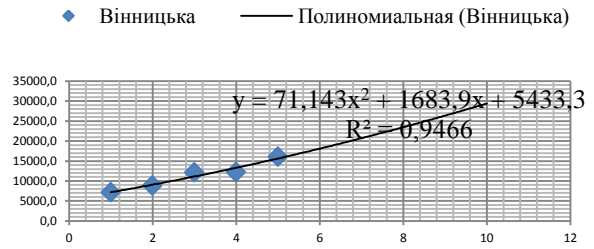
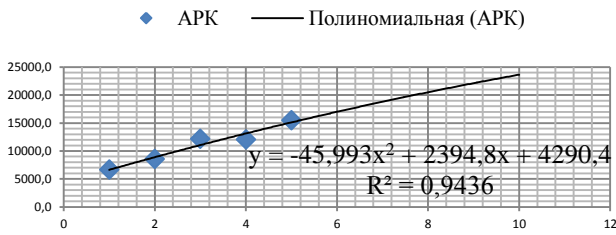
Поле розсіювання регіональних асиметрій за забезпеченістю населення житлом, м² загальної площі на одного жителя

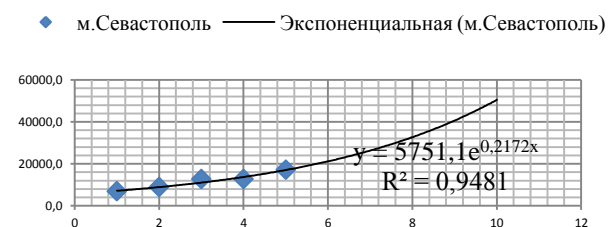
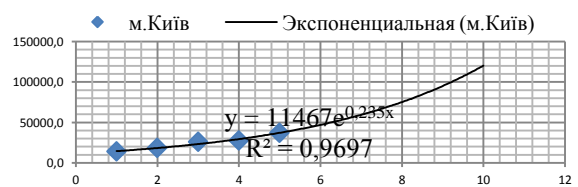
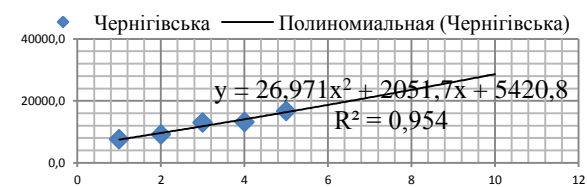
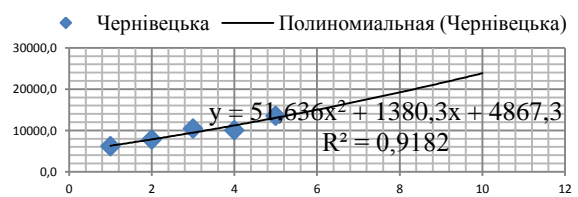
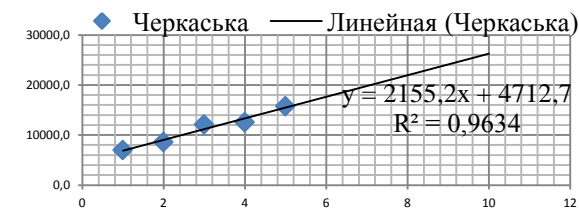
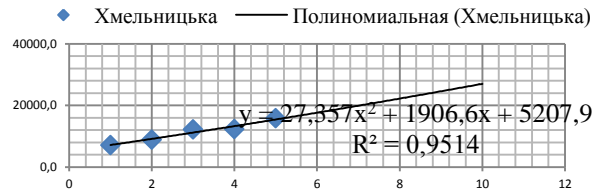
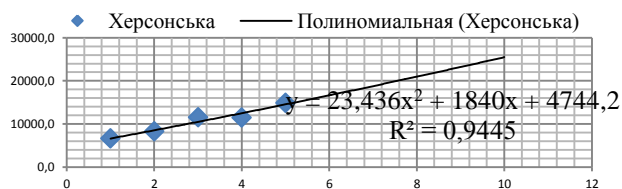
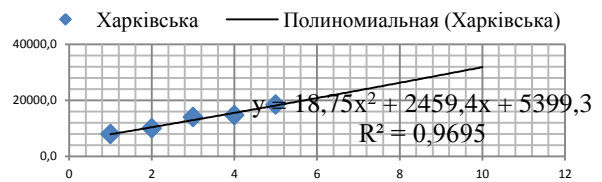
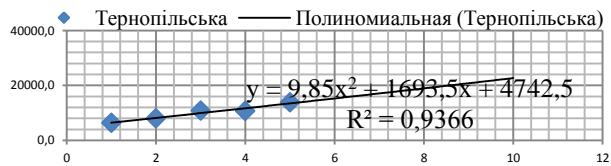
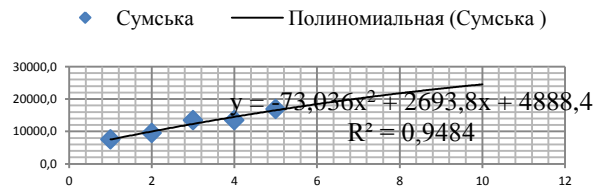
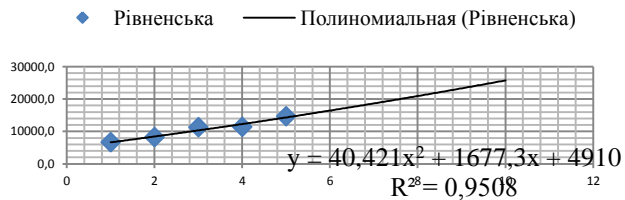
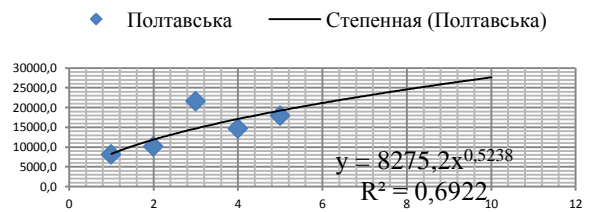
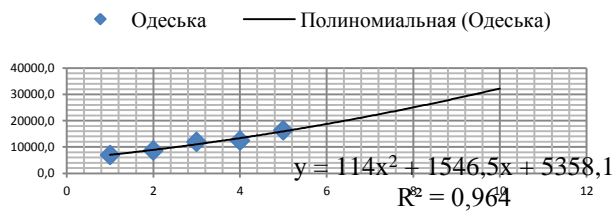




Додаток В 1.17

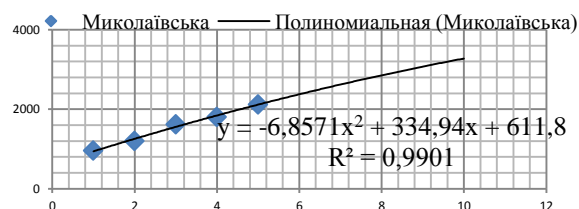
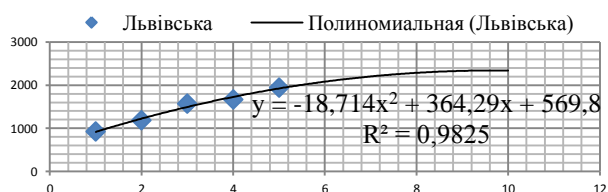
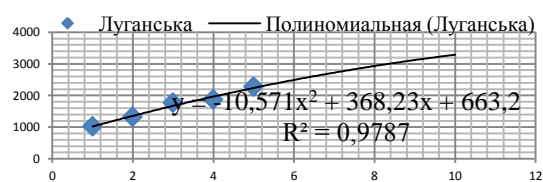
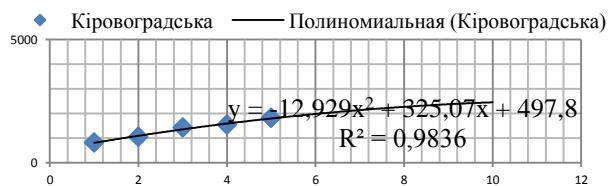
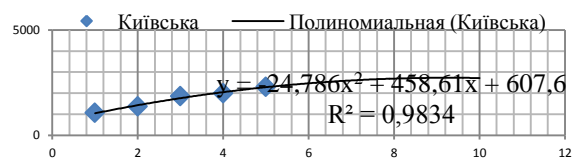
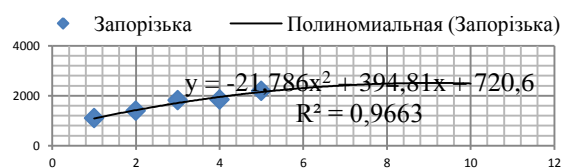
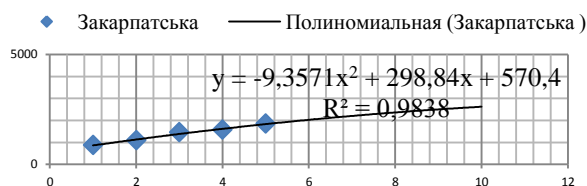
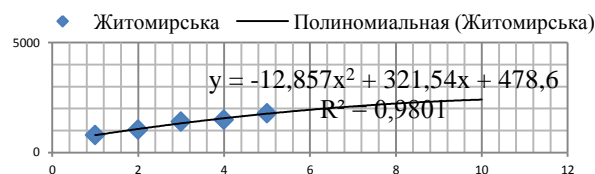
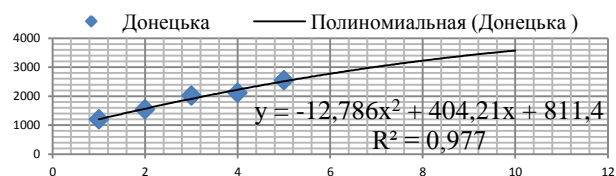
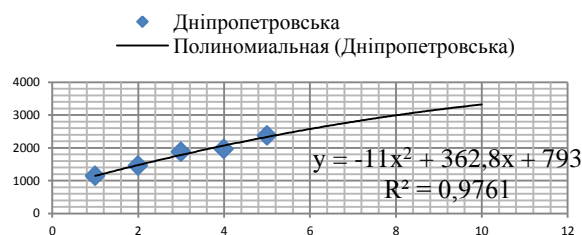
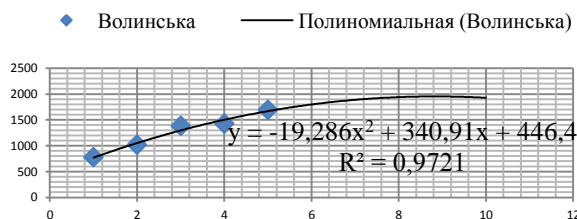
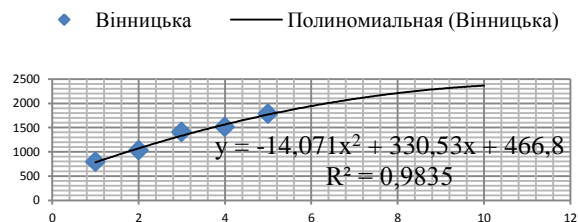
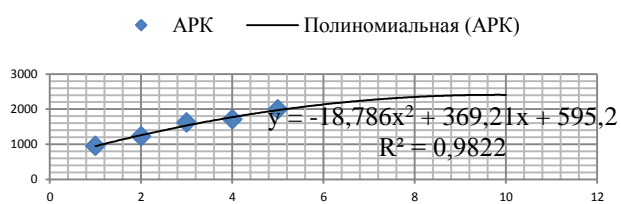
Поле розсіювання регіональних асиметрій за наявним доходом у розрахунку на одну особу (грн)

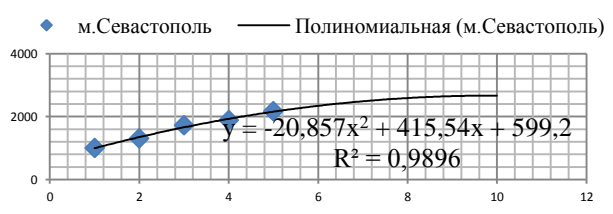
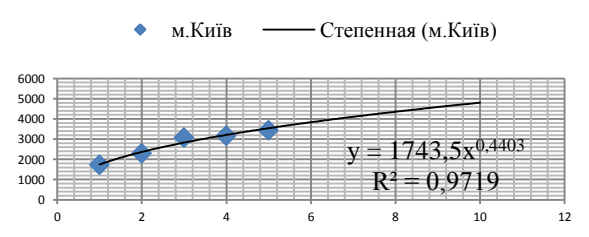
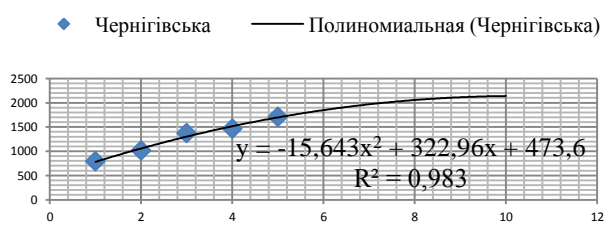
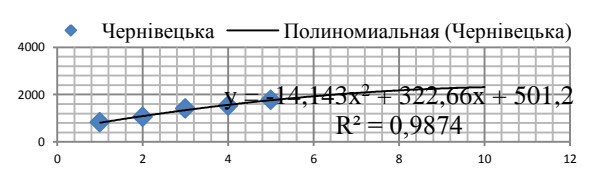
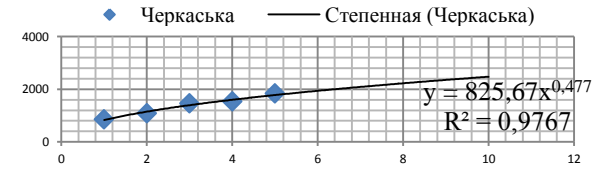
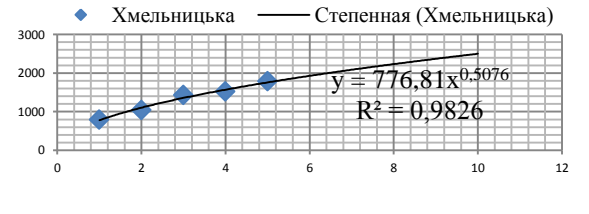
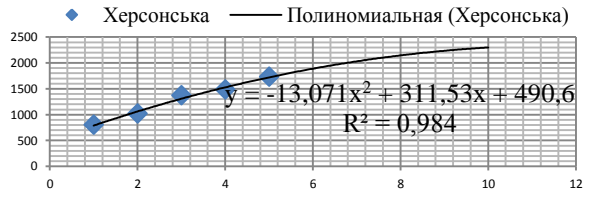
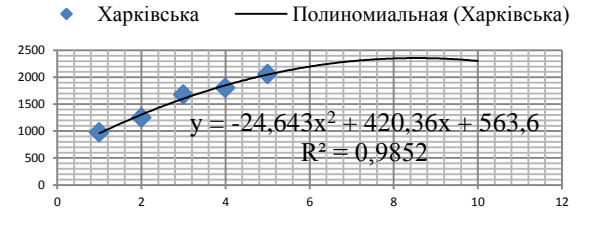
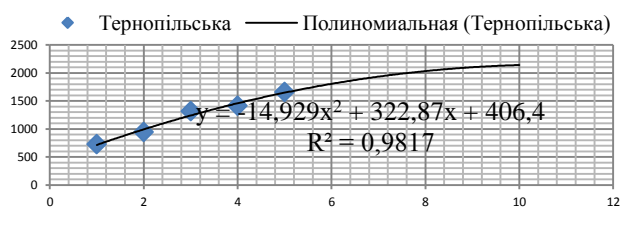
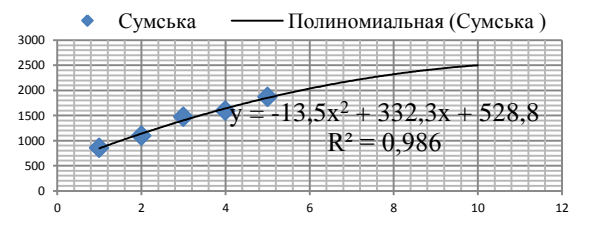
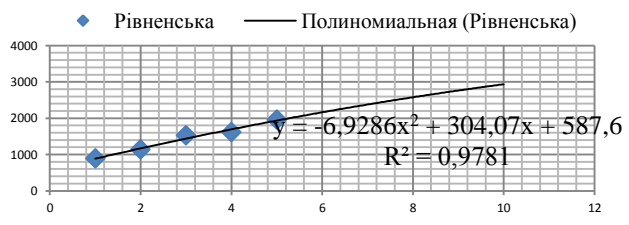
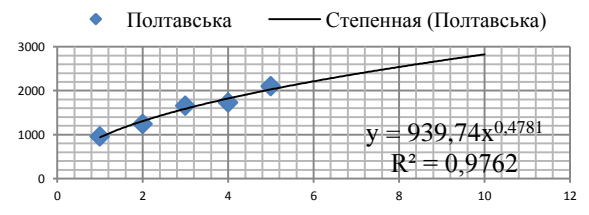
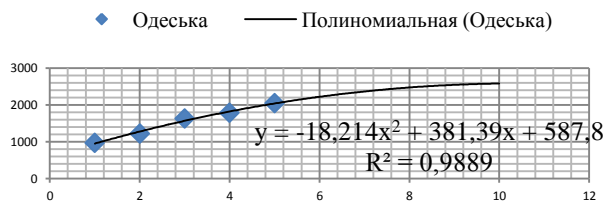




Додаток В 1.18

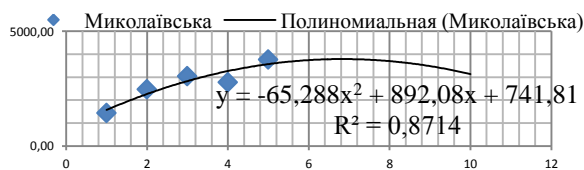
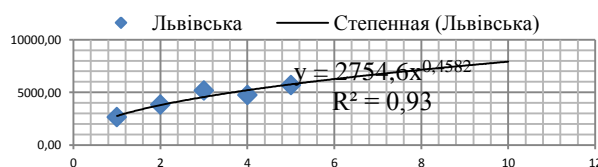
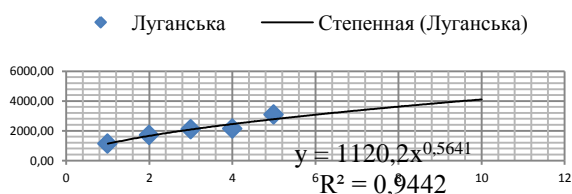
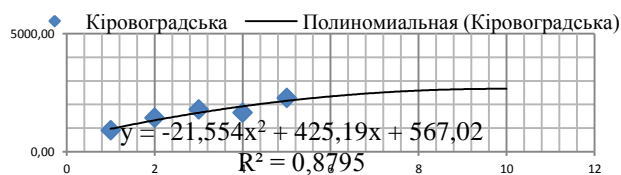
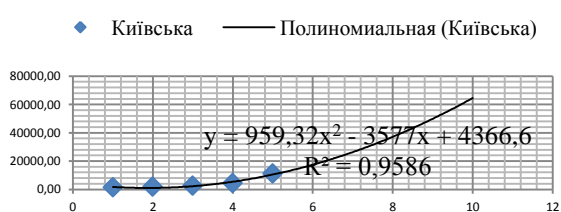
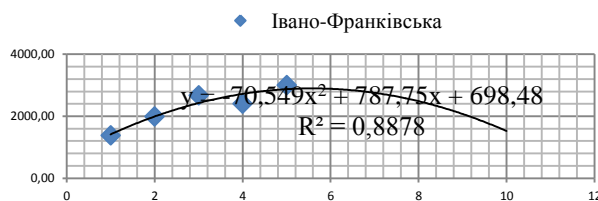
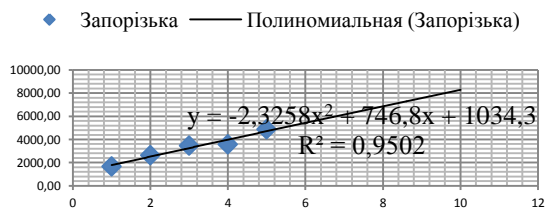
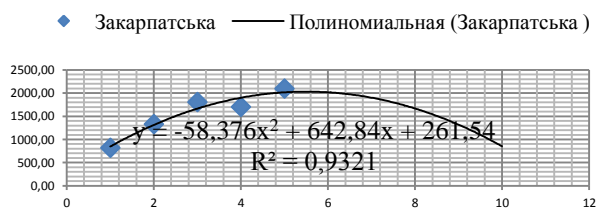
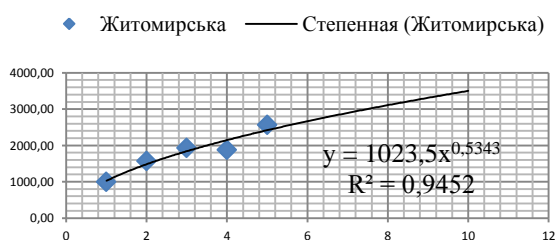
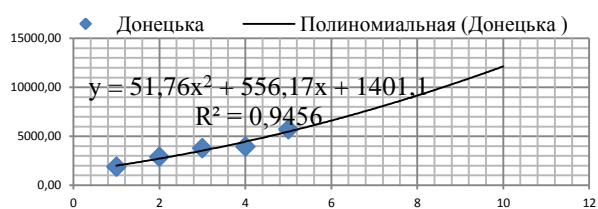
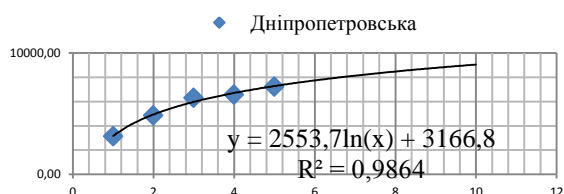
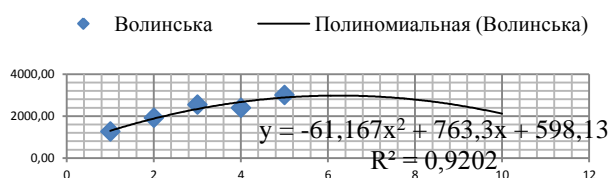
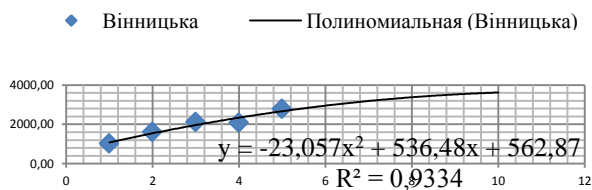
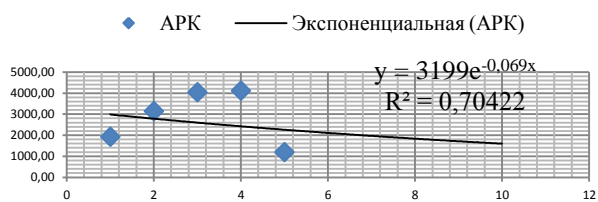
Поле розсіювання регіональних асиметрій за середньомісячною заробітною платою найманих працівників, (грн)

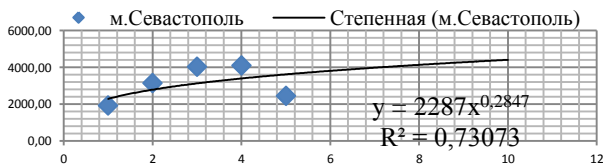
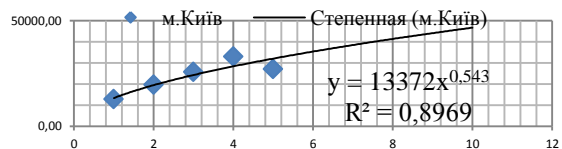
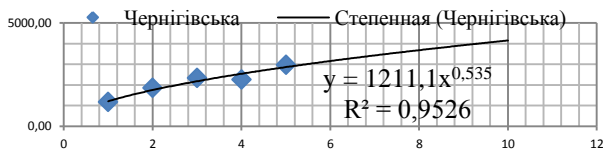
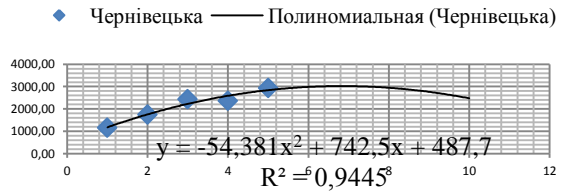
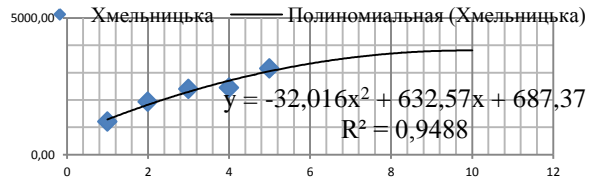
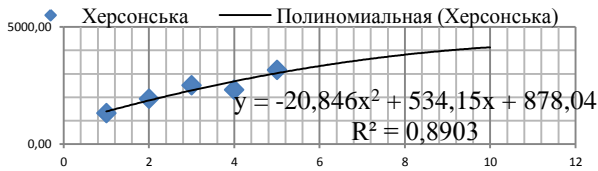
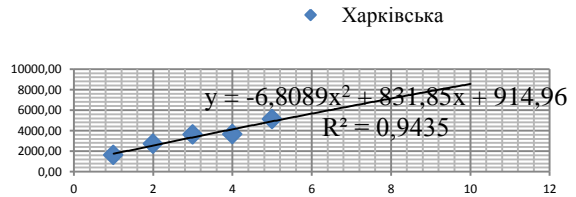
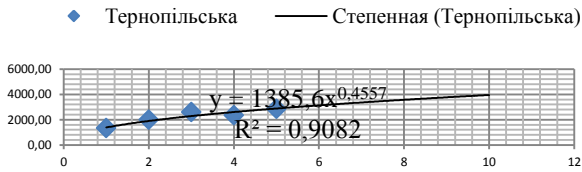
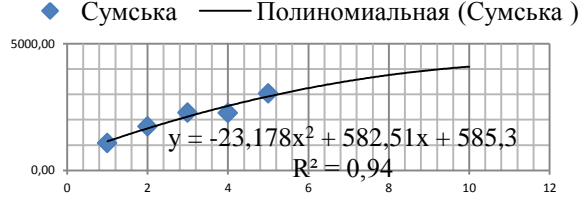
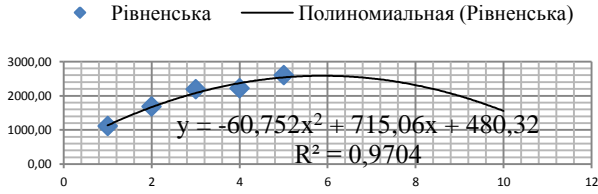
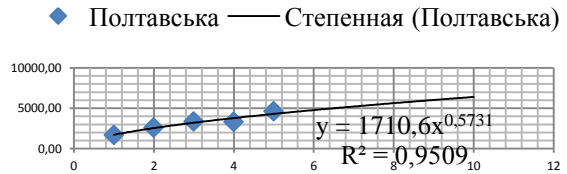
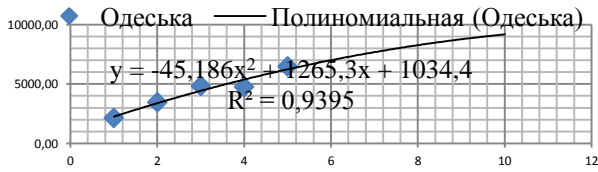




Додаток В 1.19

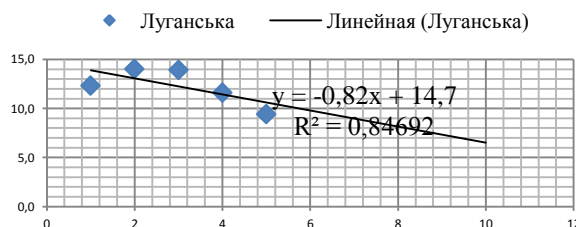
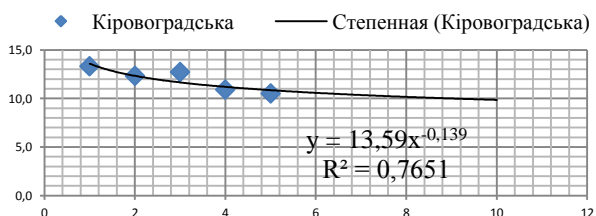
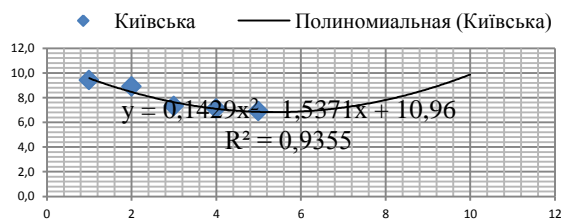
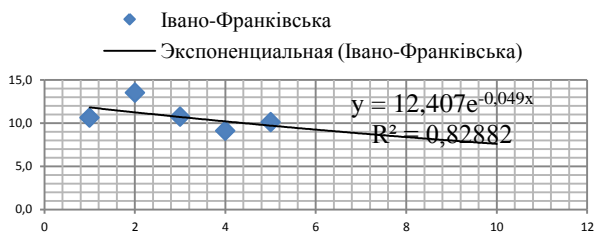
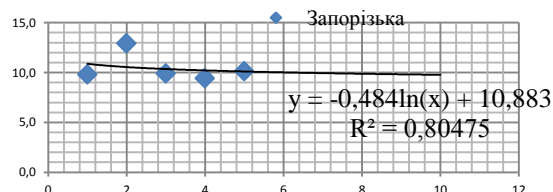
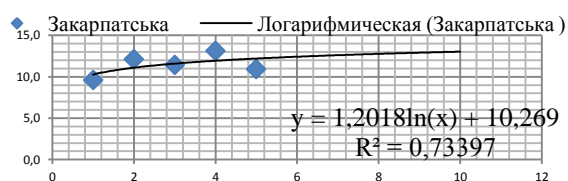
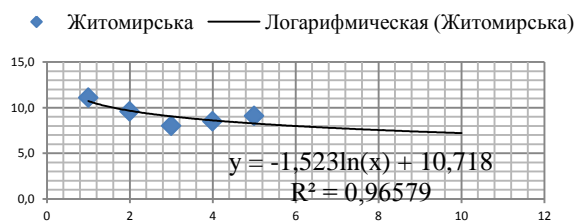
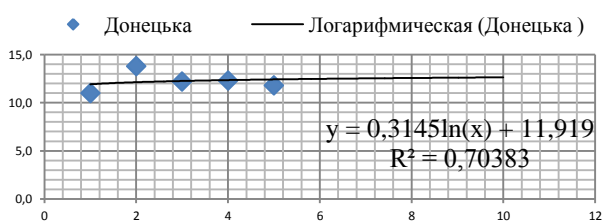
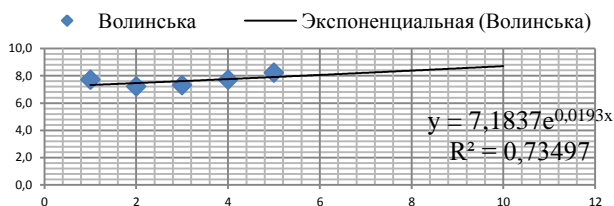
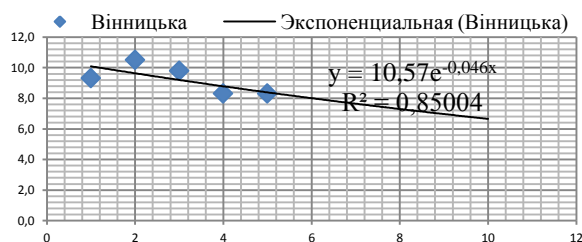
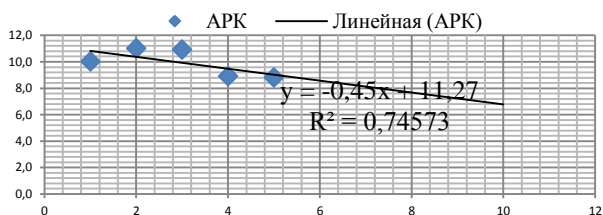
Поле розсіювання регіональних асиметрій за депозитними коштами фізичних осіб на одну особу, (грн)

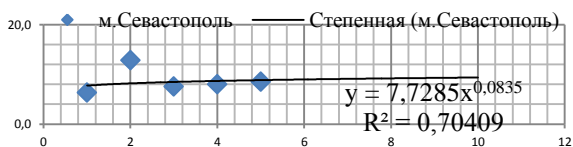
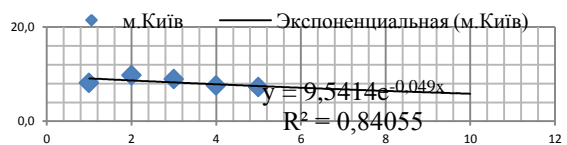
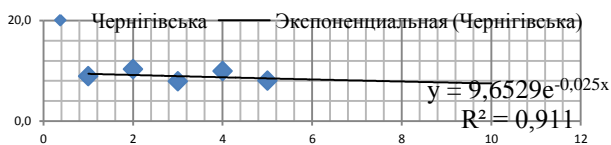
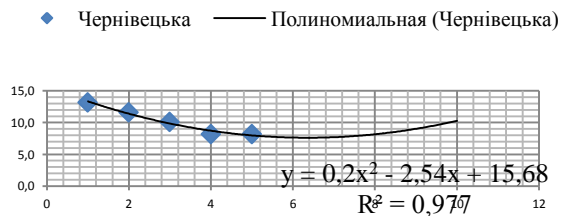
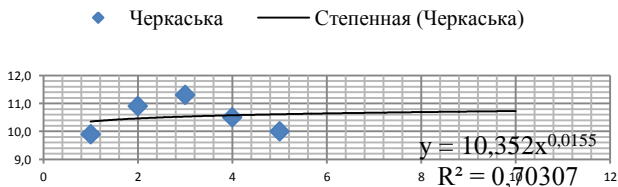
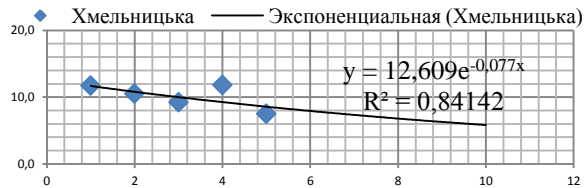
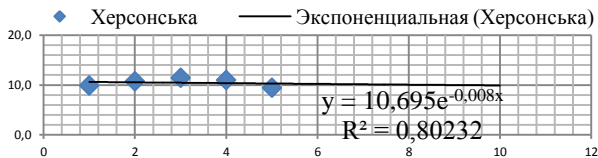
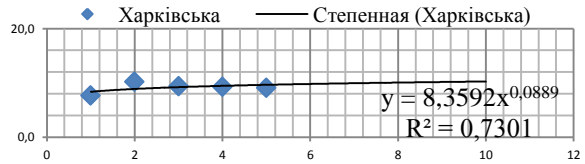
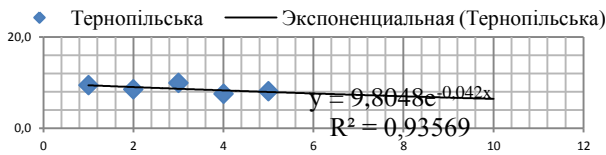
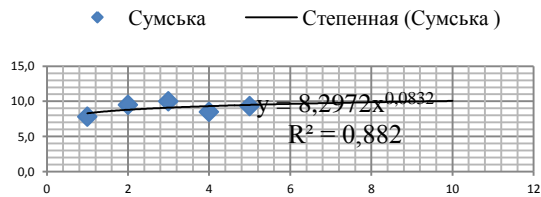
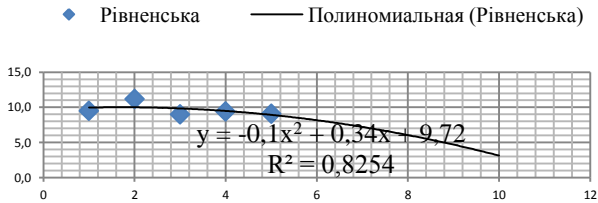
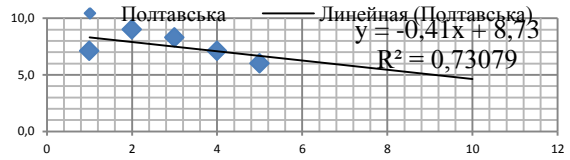
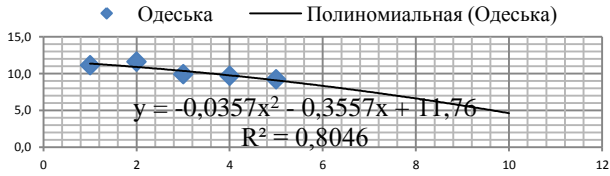
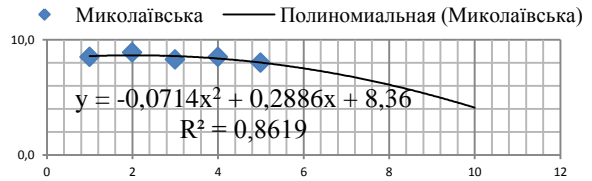
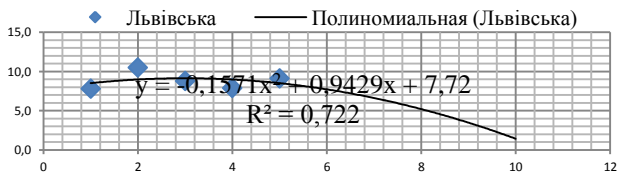




Додаток В 1.20

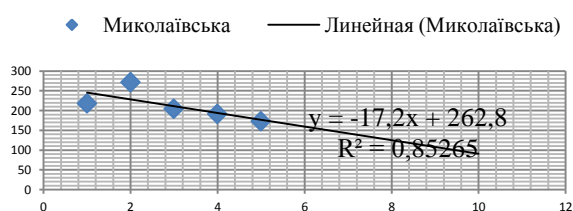
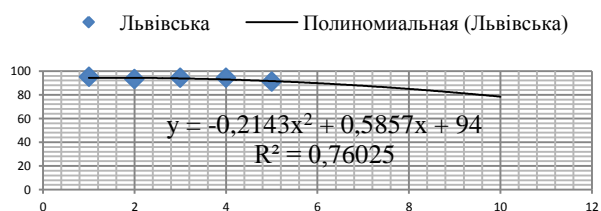
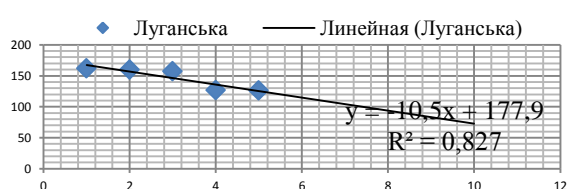
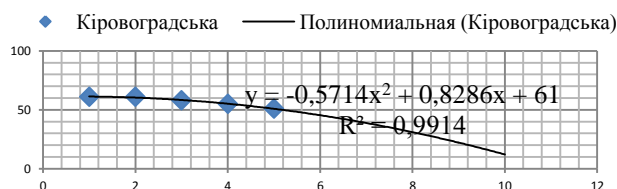
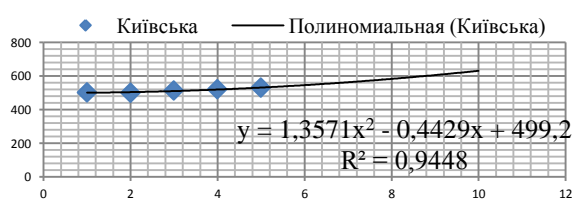
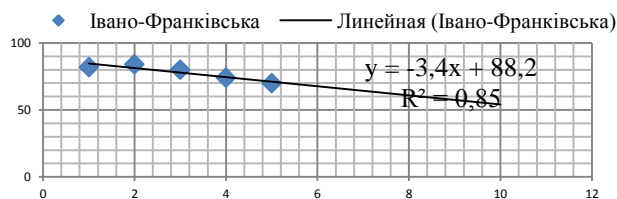
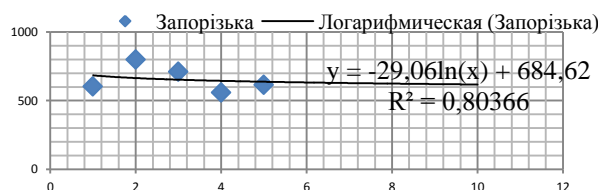
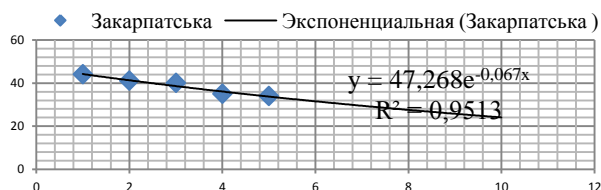
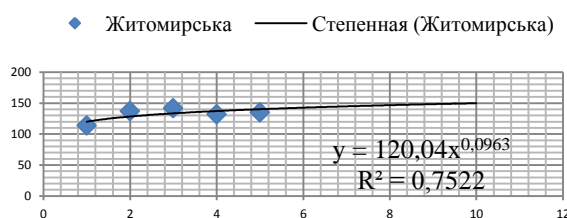
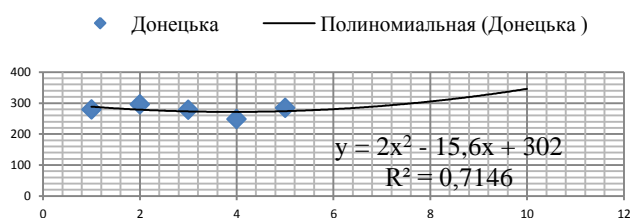
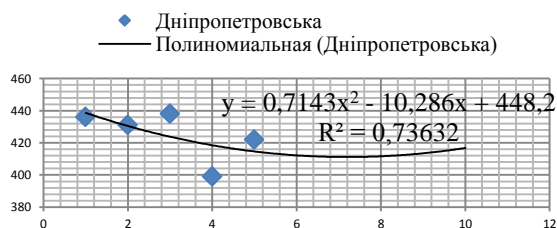
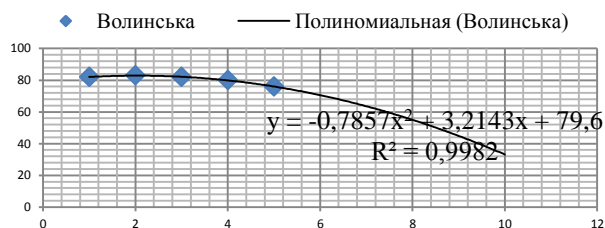
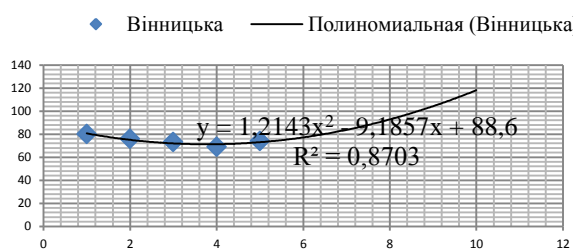
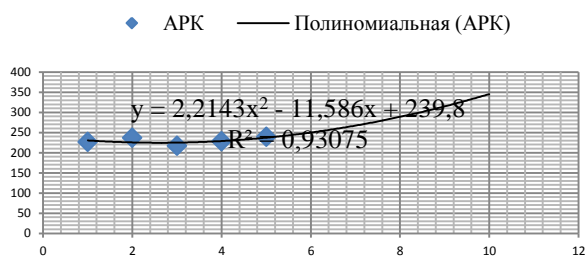
Поле розсіювання регіональних асиметрій за коефіцієнтом смертності дітей у віці до 1 року за регіонами на 1000 народжених живими, осіб

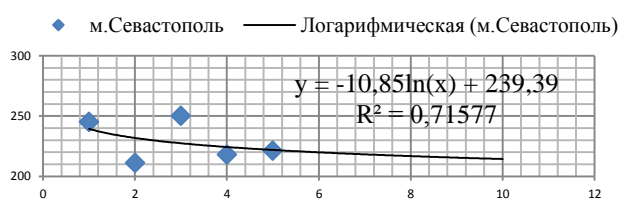
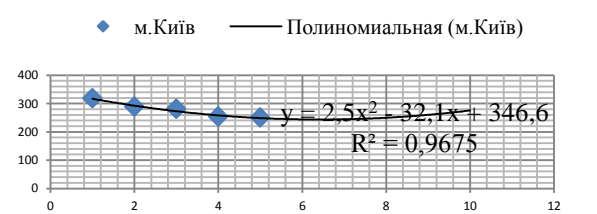
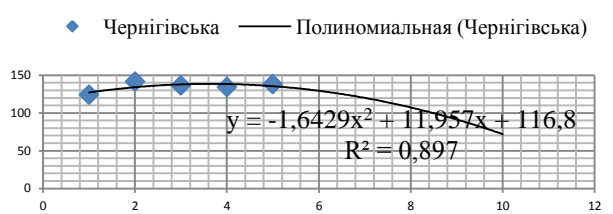
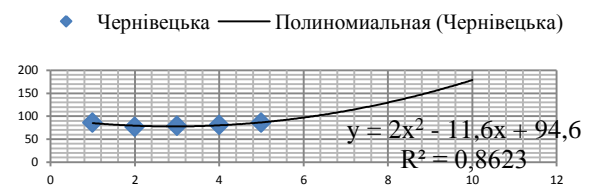
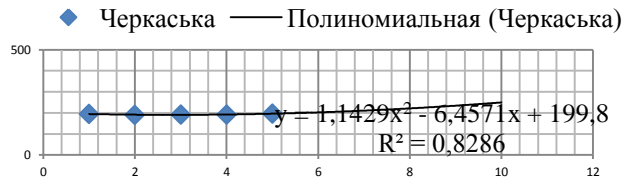
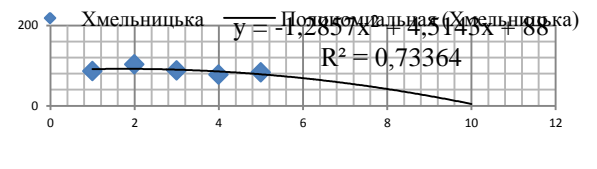
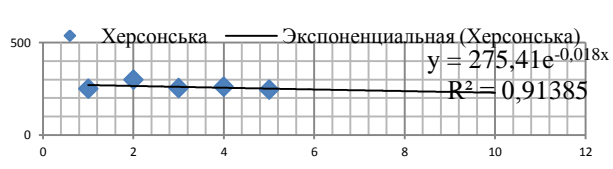
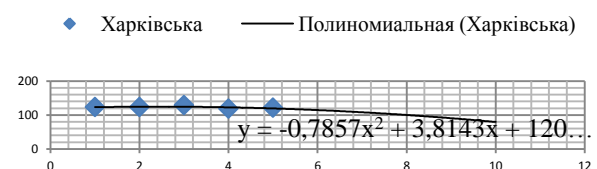
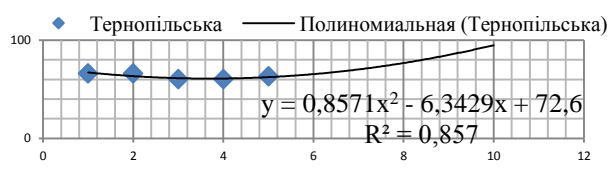
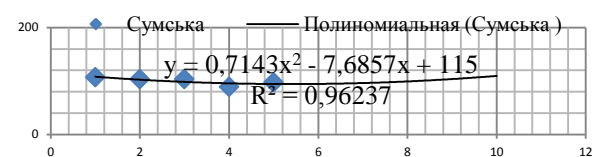
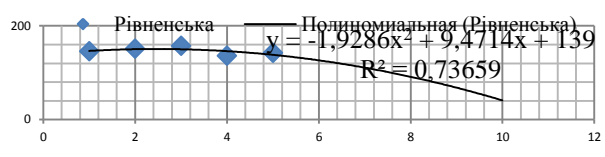
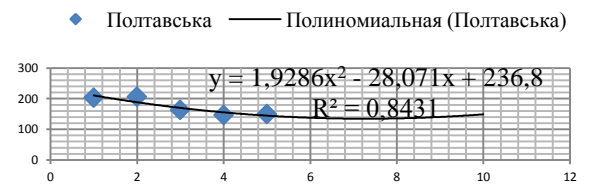
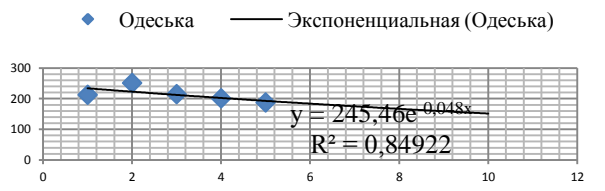




Додаток В 1.21

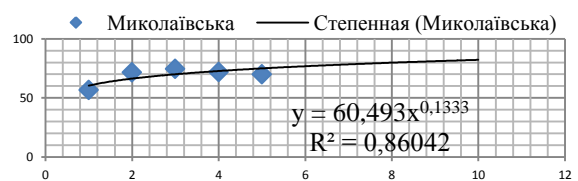
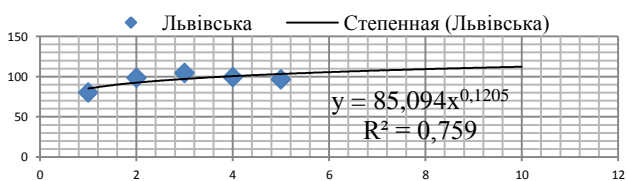
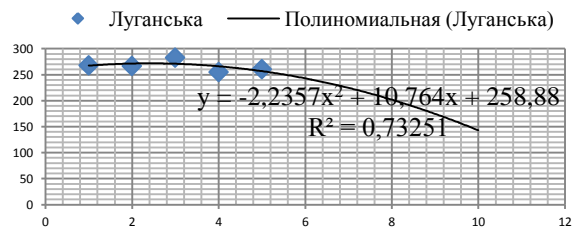
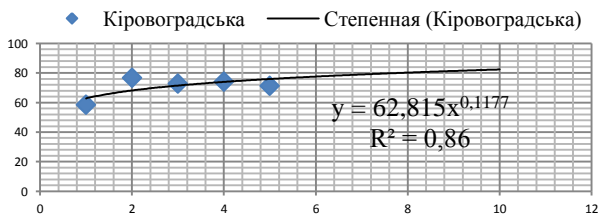
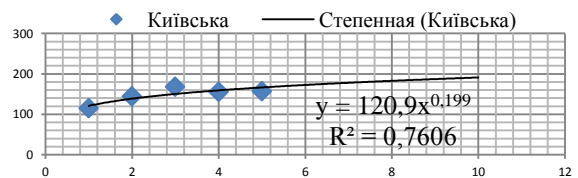
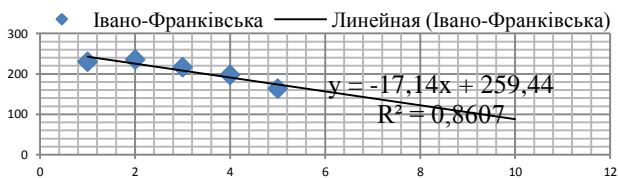
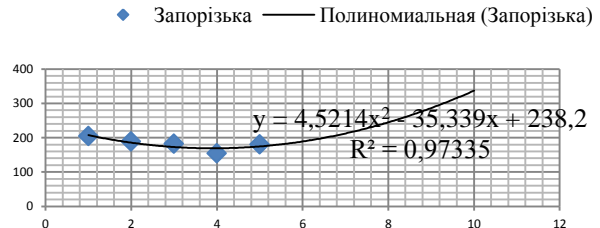
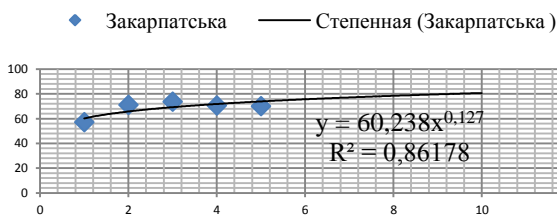
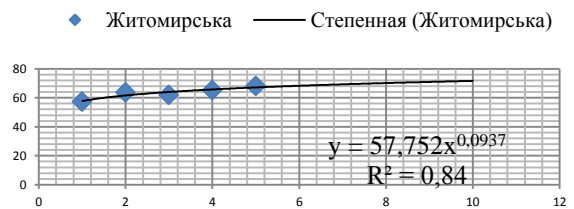
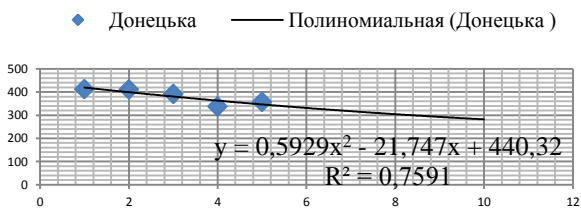
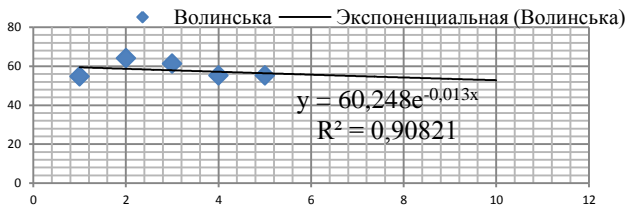
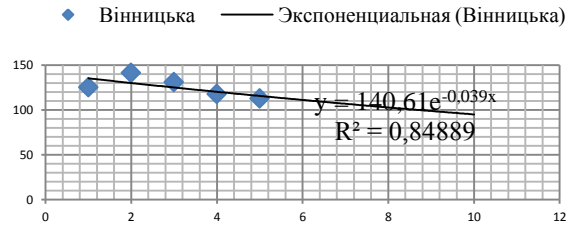
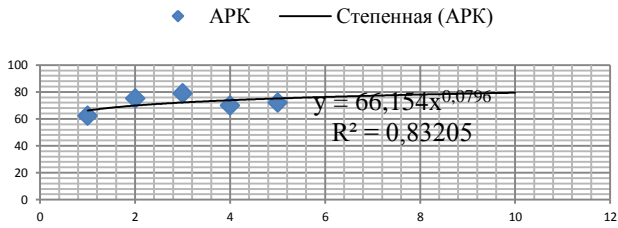
Поле розсіювання регіональних асиметрій за забором води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м³

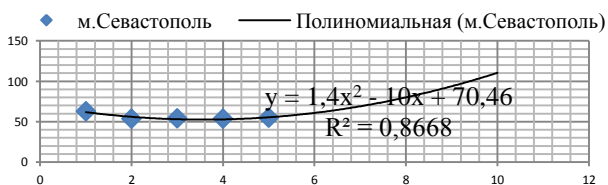
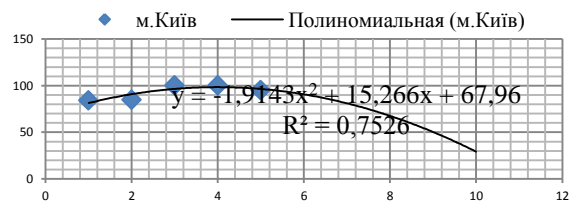
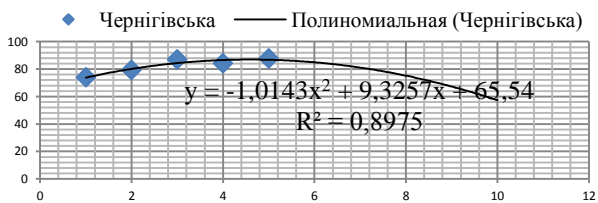
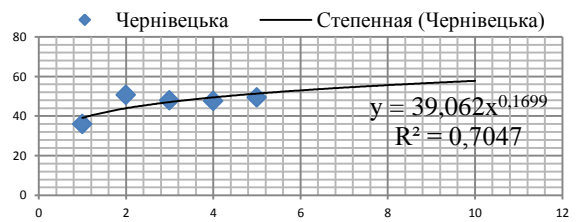
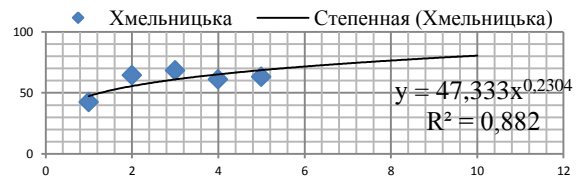
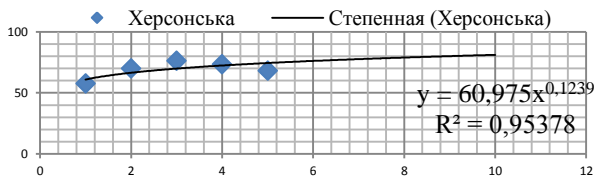
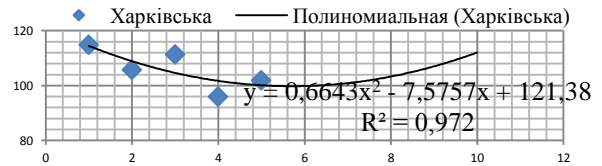
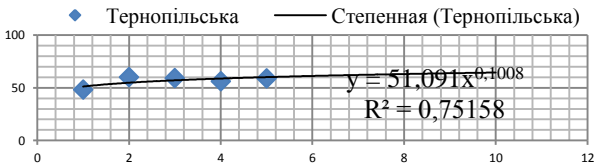
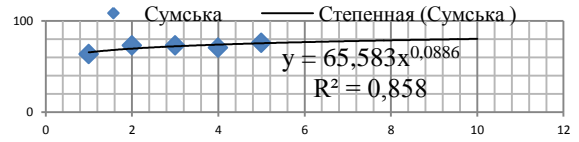
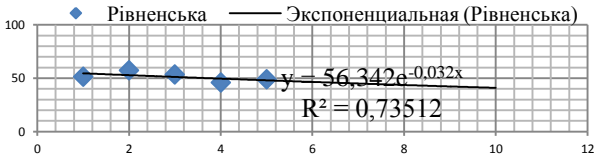
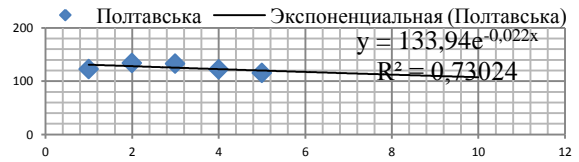
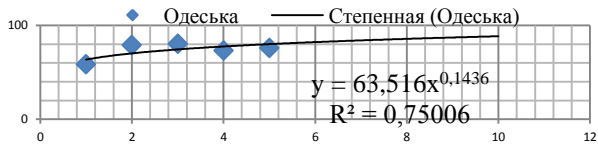




Додаток В 1.22

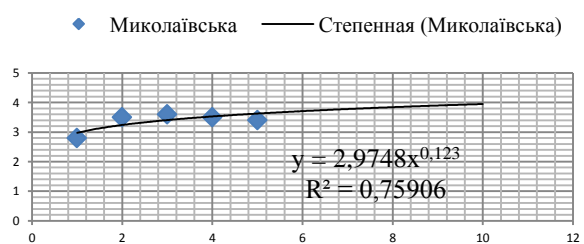
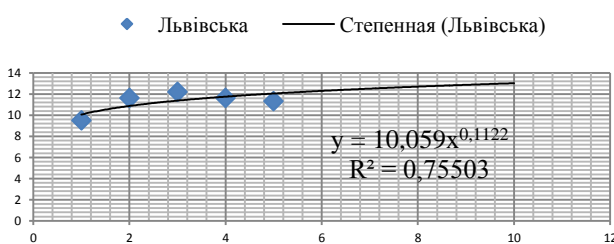
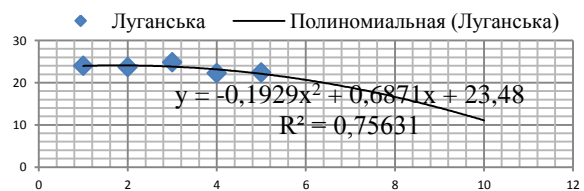
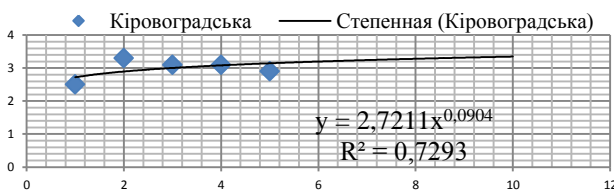
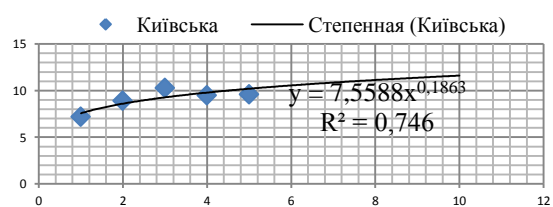
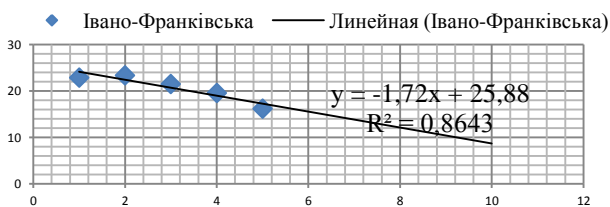
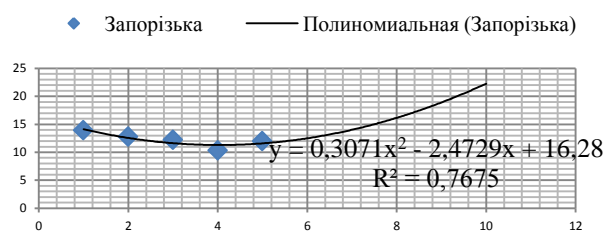
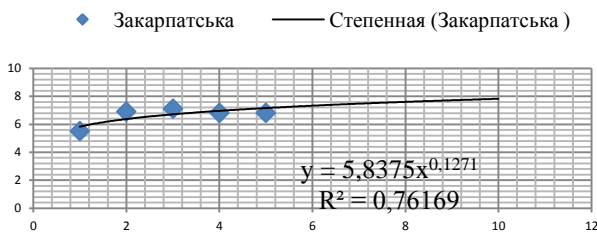
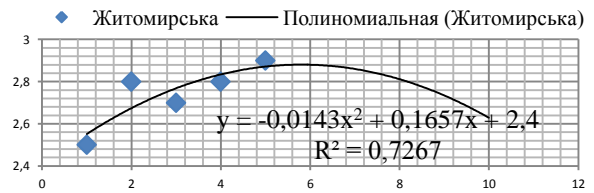
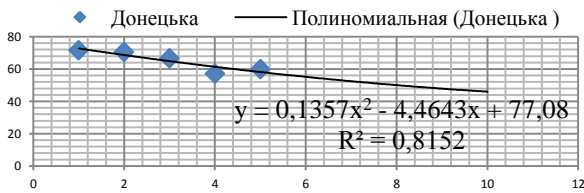
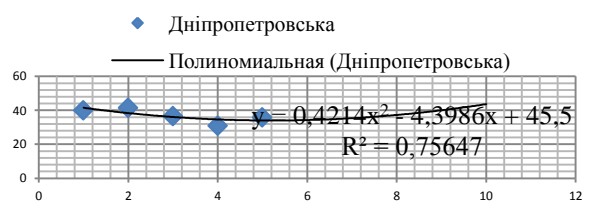
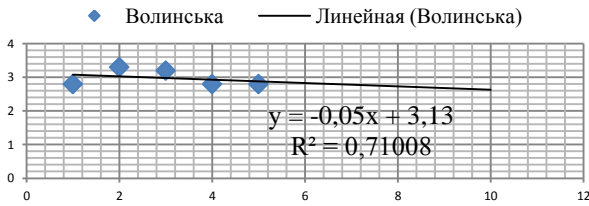
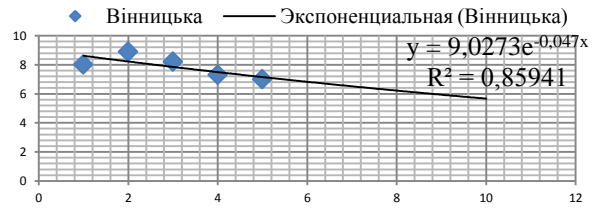
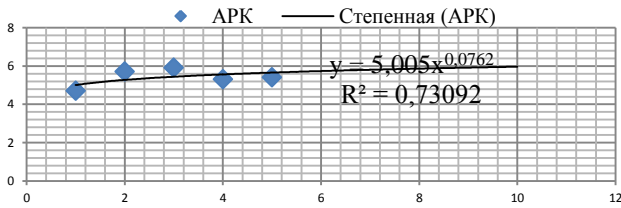
Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг

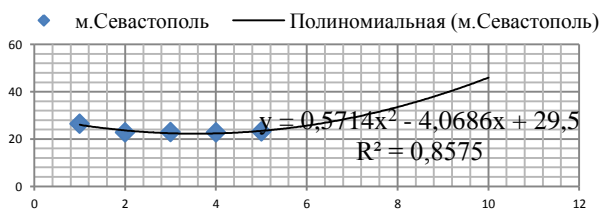
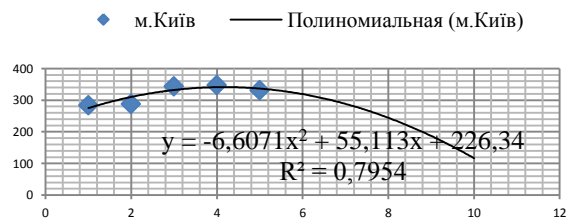
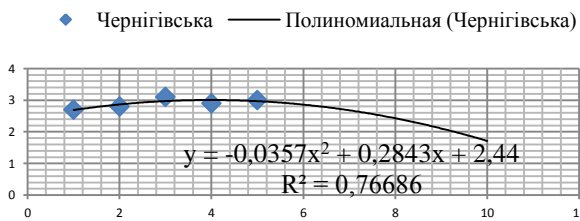
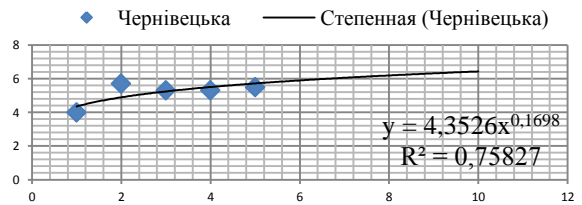
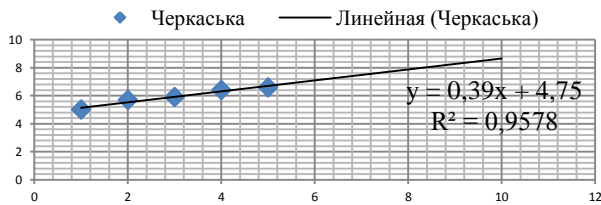
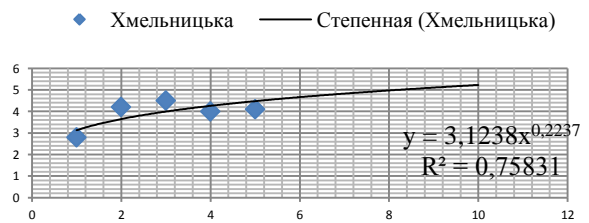
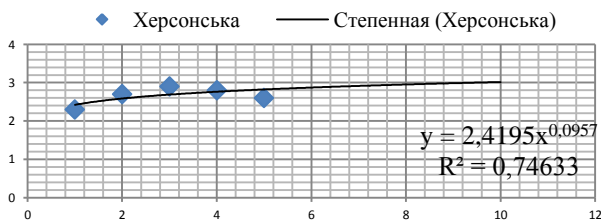
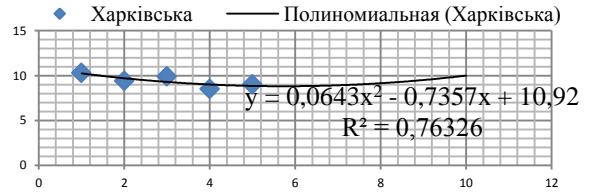
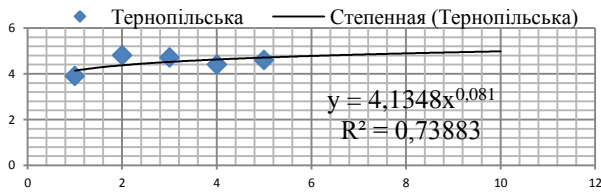
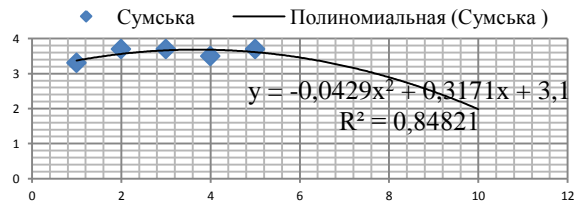
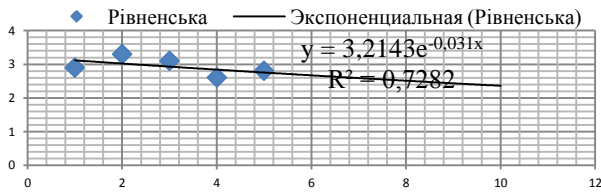
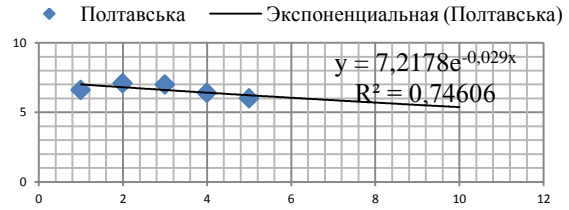
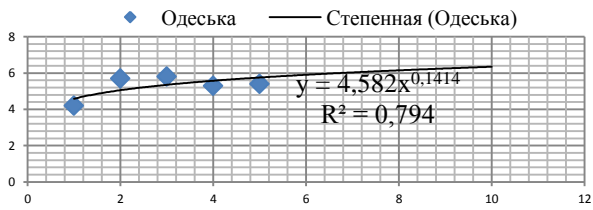




Додаток В 1.23

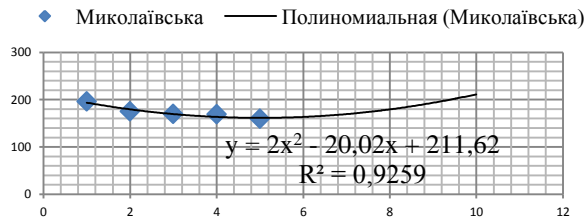
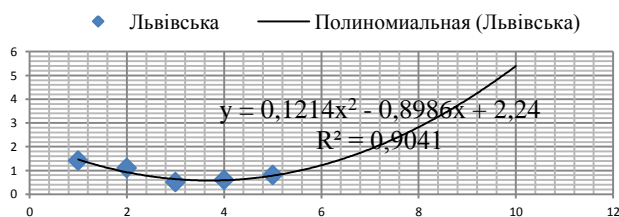
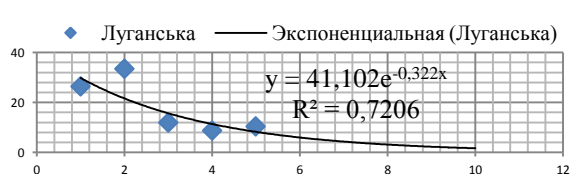
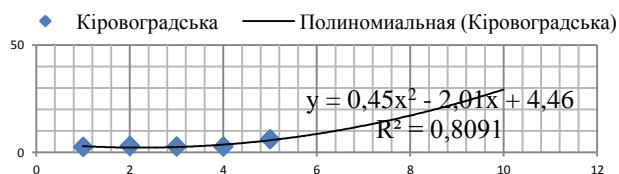
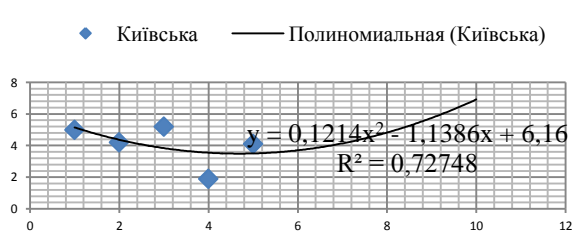
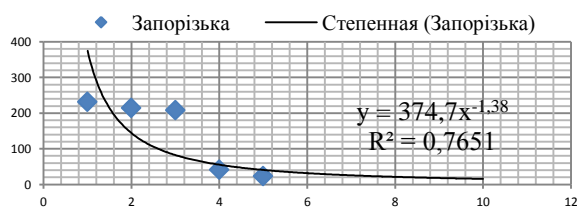
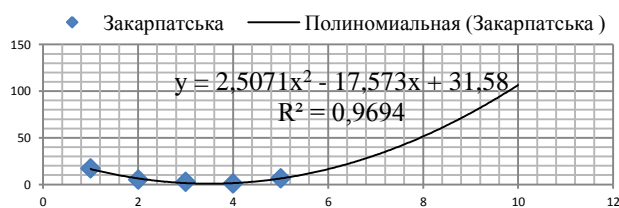
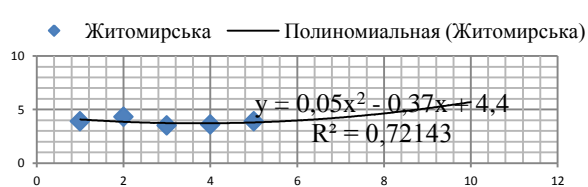
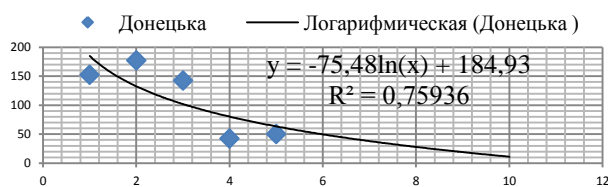
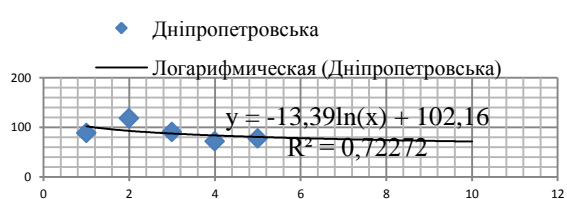
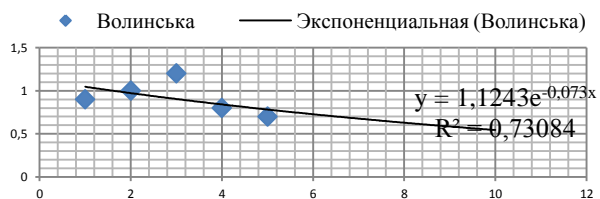
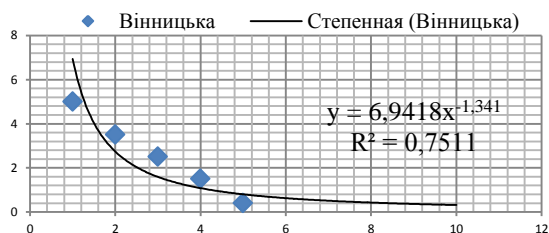
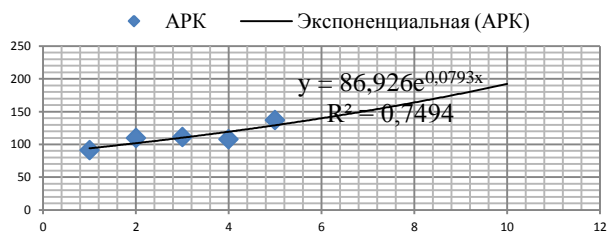
Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на км², т

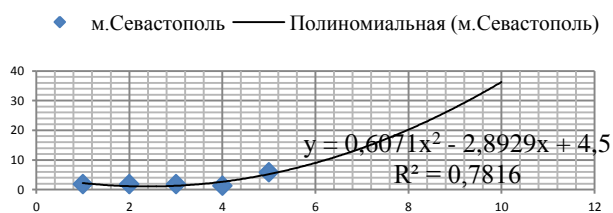
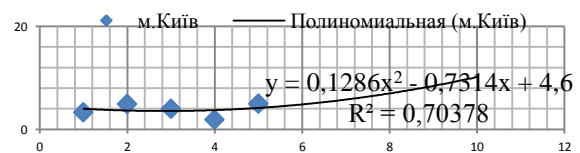
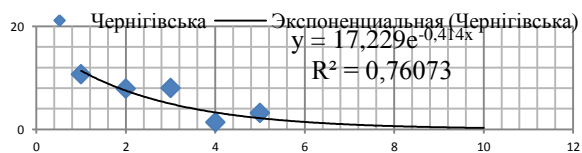
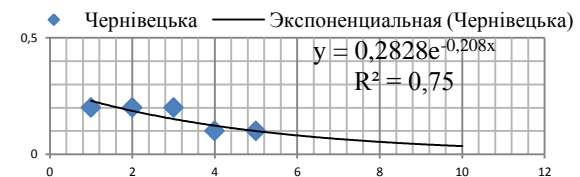
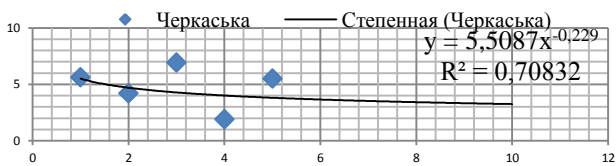
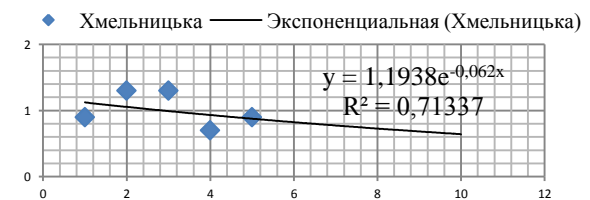
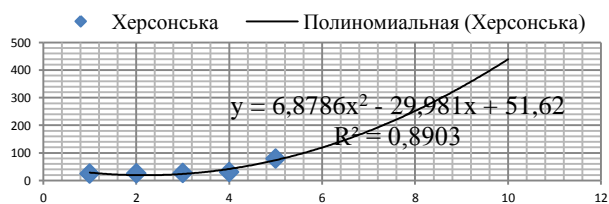
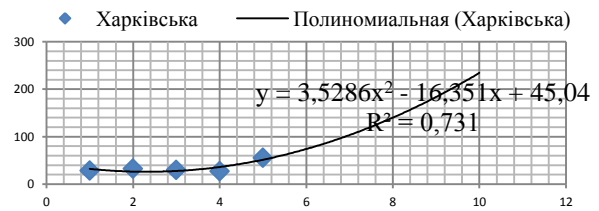
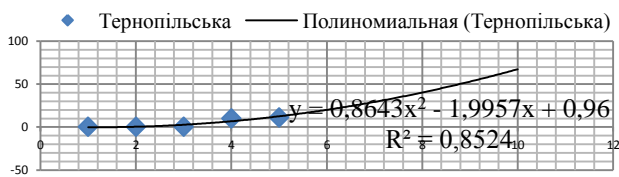
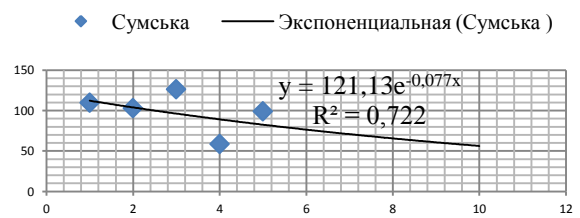
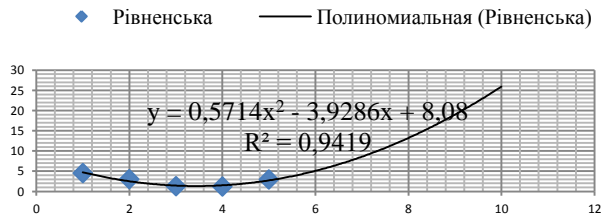
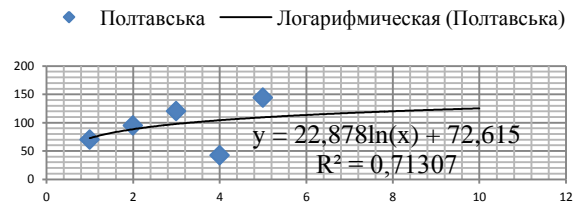
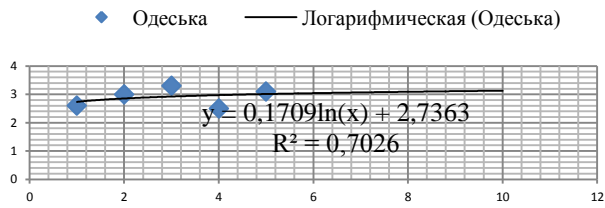




Додаток В 1.24

Утворення відходів і-її класів небезпеки у розрахунку на одну особу, кг

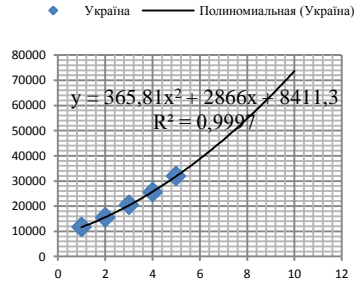




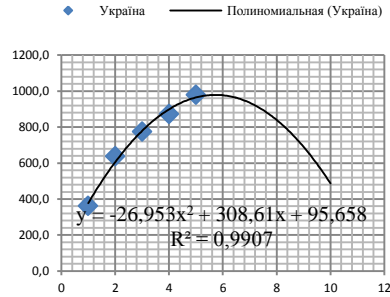
Додаток В 2.1

Поле розсіювання регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку (економічний блок)

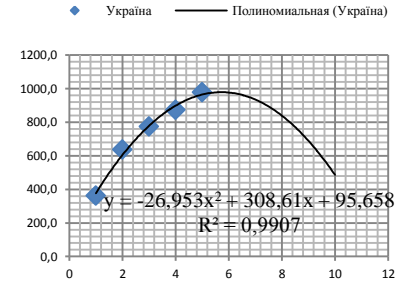
ВРП, грн на одну особу



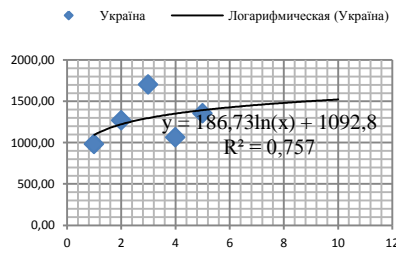
Обсяг іноземних інвестицій на душу населення, ум.од



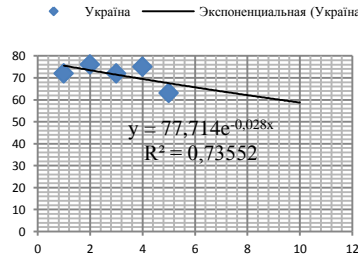
Інвестиції в основний капітал на одну особу, грн



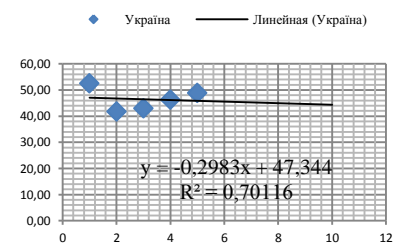
Експорт товарів та послуг у розрахунку на одну особу, ум.од



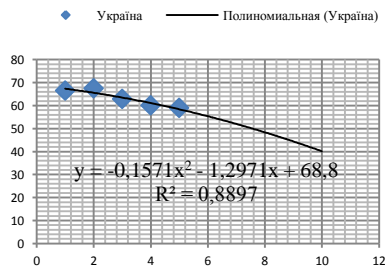
Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць



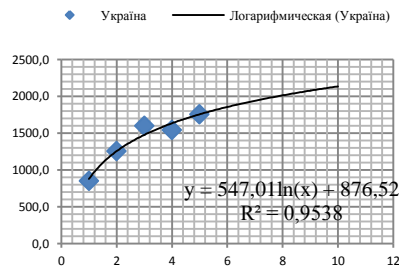
Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %



Частка підприємств, що отримали прибуток, у % до загальної кількості підприємств



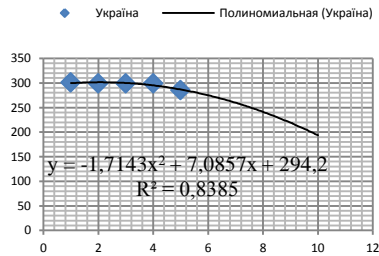
Середній рівень доходів бюджетів (без мб/т) на одну особу наявного населення, грн.



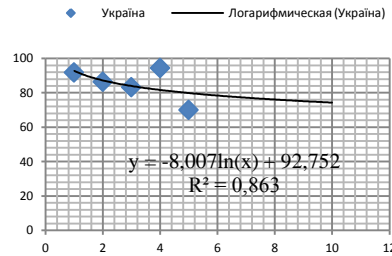
Додаток В 2.2

Поле розсіювання регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку (соціальний блок)

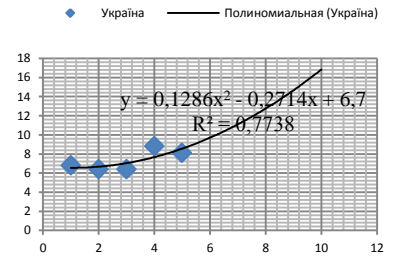
Коефіцієнт демографічного навантаження (кількість пенсіонерів на 1000 осіб населення)



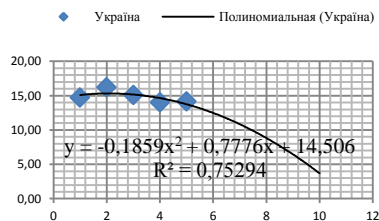
Кількість осіб, які потерпіли від злочинів (на 10 тис. населення)



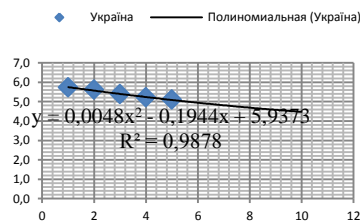
Рівень безробіття за методологією МОП, %



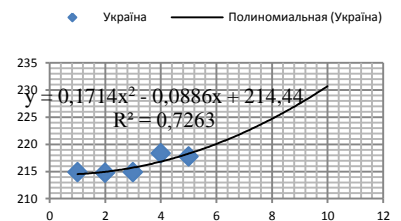
Кількість підприємств роздрібно́ї торгівлі (на 10 тис. населення)



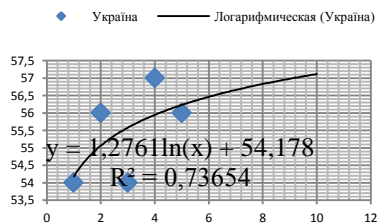
Кількість підприємств ресторанного господарства (на 10 тис. населення)



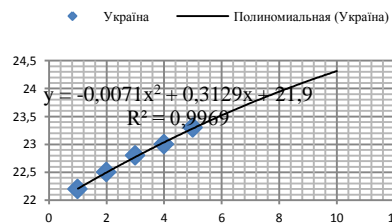
Забезпеченість населення амбулаторно-поліклінічними закладами (на 10 тис. населення)



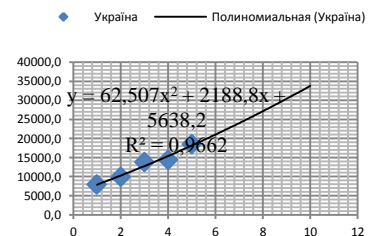
Рівень охоплення дітей дошкільними закладами, у відсотках до кількості дітей відповідного віку, %



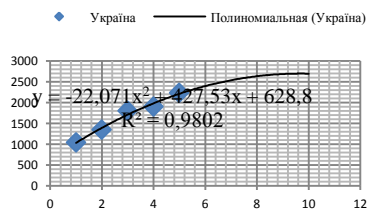
Забезпеченість населення житлом, м² загальної площі на одного жителя



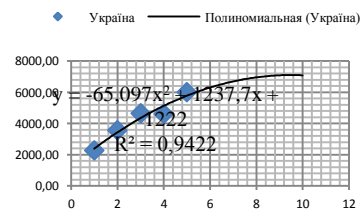
Наявний дохід у розрахунку на одну особу (грн.)



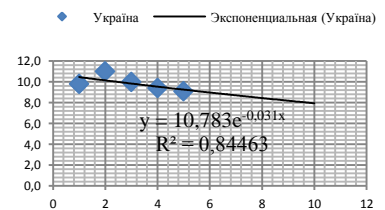
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.



Депозитні кошти фізичних осіб на одну особу, грн



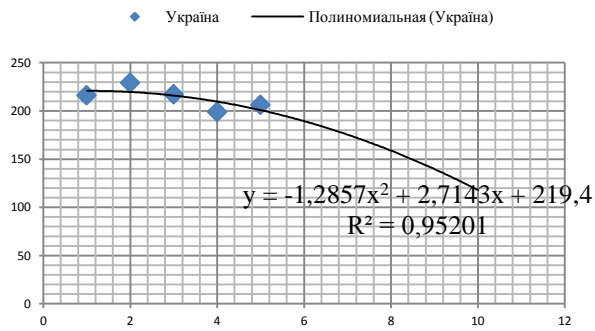
Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року за регіонами на 1000 народжених живими, осіб



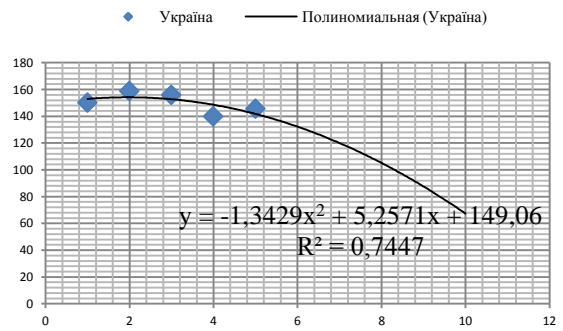
Додаток В 2.3

Поле розсіювання регіональних асиметрій за рівнем сталого розвитку (екологічний блок)

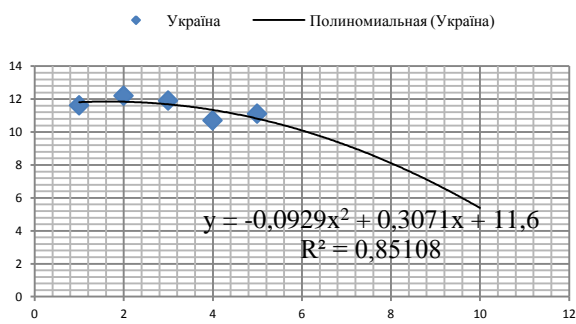
Забір води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м³



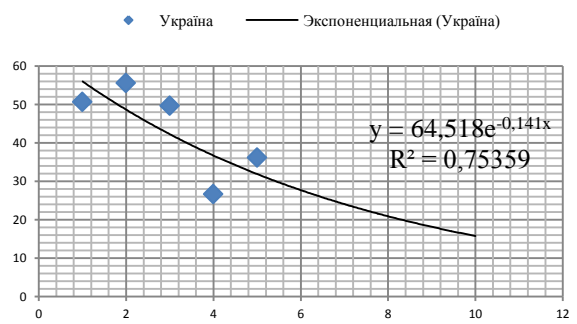
Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг



Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на км², т



Утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу, кг



Додаток В 3.1

Прогноз регіональних параметрів сталого розвитку (за економічними індикаторами) за період 2011-2015 рр.

Регіони України	ВВП, грн на одну особу					Обсяг іноземних інвестицій на душу населення, ум.од					Інвестиції в основний капітал на одну особу, грн					Експорт товарів та послуг у розрахунку на одну особу, ум.од				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Україна	38776,2	46397,7	54750,8	63835,5	73651,8	975,4	933,7	838,2	688,8	485,7	1915,6	1642,2	1407,8	1206,9	1034,6	1426,5	1455,3	1480,2	1502,2	1521,9
АРК	16555,9	17576,6	18511,5	19377,4	20186,1	409,7	404,4	387,2	358,0	316,8	1376,2	1124,5	918,8	750,8	613,4	416,2	427,5	437,4	446,1	453,9
Вінницька	14030,5	14817,2	15534,2	16195,4	16810,7	128,7	125,2	115,3	99,1	76,6	1086,7	930,7	797,1	682,6	584,6	352,5	360,8	368,0	374,4	380,0
Волинська	12842,0	13464,7	39400,7	14545,4	15023,9	402,5	421,6	5229,8	452,8	465,9	1352,8	1170,2	1715,9	875,6	757,4	436,7	442,3	2672,4	451,3	455,1
Дніпропетровська	34769,1	37178,7	39400,7	41470,6	43414,1	3193,9	4143,4	5229,8	6453,1	7813,2	2252,3	1965,9	1715,9	1497,7	1307,3	2663,7	2668,4	2672,4	2675,9	2679,1
Донецька	28210,4	29562,5	30786,0	31907,2	32944,6	473,4	501,6	526,1	547,6	566,9	1690,1	1420,2	1193,4	1002,8	842,7	3078,4	3171,1	3251,5	3322,3	3385,7
Житомирська	17805,8	19473,5	21043,9	22533,9	23955,9	206,5	218,3	228,4	237,4	245,5	1477,5	1428,1	1380,3	1334,2	1289,6	420,6	444,1	465,5	485,3	503,6
Закарпатська	11979,5	12581,5	13127,5	13628,6	14093,1	313,7	321,5	328,3	334,2	339,5	916,4	759,3	629,2	521,4	432,0	939,1	954,6	968,1	980,0	990,7
Запорізька	24516,5	25681,3	26734,9	27700,0	28592,9	555,8	577,4	596,1	612,5	627,3	2475,8	2385,9	2299,2	2215,7	2135,2	2116,4	2113,4	2110,8	2108,4	2106,3
Івано-Франківська	13992,0	14616,1	15179,2	15693,9	16169,0	482,1	513,6	540,9	565,0	586,6	1898,0	1745,1	1604,5	1475,2	1356,4	336,3	302,2	272,7	246,7	223,5
Київська	26413,0	28459,9	30360,8	32142,6	33824,9	926,2	859,6	734,0	549,3	305,7	4007,7	3601,0	3235,6	2907,3	2612,3	923,3	973,5	1017,0	1055,4	1089,8
Кіровоградська	15533,2	16478,6	17344,0	18145,0	18892,8	77,0	82,9	88,0	92,5	96,6	1397,1	1252,8	1123,4	1007,4	903,4	352,7	363,6	373,0	381,4	388,9
Луганська	19939,3	21038,1	22038,8	22960,9	23818,4	368,2	455,3	554,0	664,1	785,8	919,0	678,1	500,3	369,2	272,4	1535,5	1524,2	1514,4	1505,9	1498,3
Львівська	16274,6	17194,0	18032,3	18805,6	19525,4	533,7	536,4	515,7	471,6	404,2	1734,6	1521,6	1334,8	1170,9	1027,1	420,3	424,4	428,0	431,1	434,0
Миколаївська	19617,6	20824,9	21930,5	22954,3	23910,6	166,5	181,8	197,9	214,8	232,5	1411,6	1215,0	1045,7	900,1	774,7	1594,9	1652,3	1702,1	1746,0	1785,3
Одеська	24362,5	26189,8	27883,2	29467,5	30960,9	500,6	521,4	539,3	555,2	569,4	1959,3	1654,6	1397,3	1180,1	996,6	1401,4	1457,1	1505,4	1548,0	1586,2
Полтавська	26548,7	27941,0	29206,0	30369,3	31449,0	391,6	417,6	441,6	463,8	484,6	3171,1	2980,4	2801,3	2632,9	2474,6	1337,4	1337,2	1337,0	1336,9	1336,8
Рівненська	13660,5	14315,9	14909,0	15452,5	15955,5	306,9	326,0	342,4	357,0	370,0	1222,9	1043,1	889,8	759,0	647,4	403,4	410,4	416,4	421,7	426,5
Сумська	15576,6	16469,5	17284,3	18036,3	18736,7	437,8	608,2	816,0	1061,1	1343,5	1225,2	1123,1	1029,5	943,7	865,1	729,3	747,8	763,8	777,9	790,5
Тернопільська	11553,9	12233,0	12853,5	13426,8	13961,3	58,7	53,3	44,5	32,3	16,8	1043,9	938,9	844,5	759,5	683,1	141,2	145,5	149,3	152,6	155,5
Харківська	25085,2	26758,5	28297,9	29729,1	31070,6	1133,7	1301,5	1462,7	1617,4	1765,5	1555,6	1267,3	1032,4	841,0	685,1	714,2	795,8	886,7	988,1	1101,0
Херсонська	14279,2	15241,5	16127,4	16951,4	17724,2	202,9	212,9	221,6	229,3	236,1	1193,2	1040,4	907,2	791,1	689,8	414,8	428,6	440,8	451,9	462,1
Хмельницька	13538,2	14281,0	14957,2	15580,3	16159,6	175,2	192,5	208,7	224,2	239,1	1731,6	1619,0	1506,5	1394,0	1281,4	263,9	269,6	274,6	279,1	283,2
Черкаська	17345,2	18488,3	19539,1	20515,5	21430,2	199,7	216,0	230,1	242,6	253,7	1869,7	1757,5	1660,3	1574,6	1497,9	560,3	571,2	580,7	589,0	596,4
Чернівецька	10839,9	11424,4	11956,2	12445,7	12900,6	78,2	81,9	85,1	87,9	90,4	1643,5	1482,6	1337,5	1206,6	1088,5	149,9	149,8	149,7	149,6	149,5
Чернігівська	11044,3	11263,5	11457,0	11630,3	11787,6	94,1	104,3	117,3	133,0	151,4	881,3	733,9	611,2	508,9	423,8	307,8	308,2	308,5	308,8	309,1
м.Київ	71833,4	76034,3	79871,4	83416,4	86720,6	9153,5	10056,0	10747,1	11226,7	11494,9	12699,5	12281,7	11931,0	11629,9	11367,0	3915,7	3979,9	4035,4	4084,4	4128,3
м.Севастополь	22284,0	24730,7	27066,2	29308,7	31471,6	461,5	478,3	492,9	505,7	517,2	2845,3	2878,9	2908,3	2934,5	2958,2	548,8	550,8	552,5	554,0	555,3

Продовження додатку В.3.1

	Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць					Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %					Частка підприємств, що отримали прибуток, у % до загальної кількості підприємств					Середній рівень доходів бюджетів (без мб/т) на одну особу наявного населення, грн.				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Україна	65,8	64,0	62,2	60,5	58,8	45,6	45,3	45,0	44,7	44,4	55,4	52,0	48,4	44,4	40,1	1854,7	1938,9	2011,9	2076,2	2133,8
АРК	64,8	60,9	57,2	53,7	50,4	47,0	48,9	51,4	54,4	57,9	55,6	52,8	50,1	47,4	44,7	2231,9	2424,8	2605,5	2775,9	2937,8
Вінницька	35,2	32,0	28,8	25,6	22,4	67,2	65,0	63,1	61,5	60,0	54,5	50,1	45,3	40,2	34,7	1299,5	1408,8	1511,0	1607,3	1698,5
Волинська	39,1	36,8	54,9	32,2	29,9	69,0	69,6	32,6	70,6	71,1	51,6	46,7	43,0	35,3	28,9	1076,2	1124,4	2699,6	1203,0	1236,0
Дніпропетровська	59,5	57,2	54,9	52,8	50,7	32,7	32,6	32,6	32,5	32,5	52,7	48,2	43,0	37,0	30,3	2351,3	2531,9	2699,6	2856,6	3004,8
Донецька	45,8	42,8	40,1	37,5	35,1	35,7	35,7	35,7	35,8	35,8	57,3	52,6	47,1	40,7	33,5	2108,3	2258,8	2397,9	2527,7	2649,7
Житомирська	40,9	39,2	37,5	35,9	34,3	63,6	64,5	65,4	66,3	67,2	52,1	48,9	45,8	42,6	39,4	1343,2	1447,2	1543,8	1634,4	1719,9
Закарпатська	33,9	27,4	20,8	14,2	7,6	70,2	70,9	71,5	72,0	72,5	56,9	46,2	33,5	18,8	2,1	1047,9	1115,3	1177,2	1234,6	1288,3
Запорізька	64,9	63,0	61,2	59,5	57,8	47,3	49,1	51,1	53,1	55,3	54,6	49,1	42,4	34,7	26,0	1930,4	2055,0	2169,5	2275,7	2375,1
Івано-Франківська	49,9	48,3	46,8	45,4	43,9	71,2	73,8	76,5	79,5	82,6	64,7	60,9	56,6	51,8	46,5	1136,3	1188,5	1233,6	1273,4	1309,0
Київська	68,6	67,5	66,5	65,4	64,4	41,5	41,3	41,1	40,9	40,7	58,2	57,2	56,6	56,4	56,6	2036,0	2131,3	2213,8	2286,6	2351,7
Кіровоградська	40,3	36,4	32,5	28,6	24,7	60,9	61,1	61,2	61,4	61,5	58,5	52,0	44,4	35,6	25,7	1303,4	1356,5	1376,6	1363,8	1318,1
Луганська	39,1	36,4	33,7	31,0	28,3	49,2	50,1	51,0	51,8	52,7	53,5	45,6	36,1	25,0	12,2	1628,8	1754,3	1870,8	1979,9	2082,9
Львівська	75,0	75,1	75,1	75,2	75,3	57,5	58,0	58,6	59,0	59,4	58,1	54,8	50,9	46,6	41,7	1405,2	1470,1	1526,3	1575,9	1620,2
Миколаївська	59,2	56,3	53,5	50,8	48,3	54,3	54,7	55,0	55,3	55,6	59,1	56,4	53,6	50,6	47,3	1565,7	1679,3	1784,4	1882,5	1974,8
Одеська	79,8	80,0	80,2	80,4	80,5	48,5	51,3	54,3	57,5	60,8	54,2	51,4	48,3	45,1	41,5	1774,0	1844,3	1905,2	1958,9	2007,0
Полтавська	50,8	48,9	46,9	45,1	43,3	47,4	48,1	48,9	49,6	50,3	59,6	57,7	55,7	53,9	52,1	1913,0	2064,0	2204,4	2336,1	2460,6
Рівненська	38,2	36,7	35,3	34,0	32,7	65,7	66,4	67,0	67,5	67,9	48,1	40,7	32,2	22,6	11,9	1204,4	1257,4	1303,3	1343,7	1379,9
Сумська	39,0	35,8	32,6	29,4	26,2	55,6	55,7	55,8	56,0	56,1	56,6	53,8	51,0	48,2	45,4	1363,7	1432,4	1491,8	1544,2	1591,1
Тернопільська	35,6	34,0	32,5	31,1	29,7	72,0	72,9	73,8	74,7	75,6	54,6	46,3	36,4	24,8	11,6	914,2	910,3	869,4	791,5	676,6
Харківська	80,9	81,2	81,6	81,8	82,1	45,4	45,8	46,3	46,7	47,2	54,2	51,3	47,9	44,0	39,6	1714,5	1795,9	1866,4	1928,6	1984,2
Херсонська	42,5	38,4	34,3	30,2	26,1	64,3	65,6	67,0	68,5	69,9	52,9	47,7	41,8	35,1	27,7	1197,9	1254,8	1304,2	1347,7	1386,6
Хмельницька	37,9	35,2	32,5	29,8	27,1	65,4	66,3	67,3	68,3	69,3	56,3	52,3	47,6	42,4	36,7	1200,9	1261,1	1313,3	1359,3	1400,4
Черкаська	47,6	46,9	46,2	45,6	45,0	57,1	57,4	57,8	58,1	58,5	55,8	49,1	41,1	31,8	21,3	1493,0	1613,9	1726,6	1832,5	1932,7
Чернівецька	48,2	49,2	50,6	52,5	54,8	69,9	71,2	72,2	73,0	73,5	63,5	63,1	62,7	62,4	62,1	1107,7	1153,9	1193,8	1229,1	1260,6
Чернігівська	44,4	43,8	43,4	43,0	42,7	63,2	64,3	65,5	66,6	67,8	56,4	54,0	51,6	49,4	47,3	1211,1	1269,5	1320,0	1364,7	1404,6
м. Київ	239,4	224,6	205,2	181,3	152,8	10,7	10,7	10,8	10,8	10,9	58,9	63,4	69,9	78,3	88,6	6241,5	6563,5	6855,9	7124,6	7373,9
м. Севастополь	77,1	75,6	74,2	72,8	71,4	34,7	34,0	33,4	32,9	32,5	51,8	50,1	48,3	46,7	45,1	2373,6	2492,3	2595,0	2685,7	2766,8

Додаток В 3.2

Прогноз регіональних параметрів сталого розвитку (за соціальними індикаторами) за період 2011-2015 рр.

Регіони України	Коефіцієнт демографічного навантаження (кількість пенсіонерів на 1000 осіб населення)					Кількість осіб, які потерпіли від злочинів (на 10 тис. населення)					Рівень безробіття за методологією МОП, %				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Україна	275,0	259,8	241,2	219,1	193,6	78,4	77,2	76,1	75,2	74,3	9,7	11,1	12,8	14,7	16,8
АРК	349,6	394,0	449,0	514,5	590,7	144,9	165,5	189,7	217,6	249,1	7,7	9,0	10,6	12,5	14,6
Вінницька	283,1	273,2	263,3	253,4	243,5	52,1	49,1	46,1	43,0	40,0	13,2	16,2	19,7	23,7	28,3
Волинська	336,6	376,4	373,7	485,6	555,0	58,0	53,3	101,2	44,0	39,3	9,1	9,4	11,7	10,3	10,8
Дніпропетровська	334,4	352,0	373,7	399,6	429,7	102,3	101,7	101,2	100,8	100,4	8,8	10,1	11,7	13,5	15,5
Донецька	331,0	337,4	345,4	354,9	366,0	103,3	101,3	99,1	96,9	94,5	10,6	12,4	14,5	16,9	19,4
Житомирська	254,0	235,7	217,4	199,1	180,8	40,7	35,2	29,6	24,1	18,6	11,0	11,9	12,9	14,2	15,5
Закарпатська	369,3	460,6	573,7	708,7	865,5	35,3	33,4	31,5	29,6	27,7	11,0	13,0	15,3	18,1	21,2
Запорізька	243,6	203,2	153,1	93,3	23,7	100,4	90,5	80,5	70,6	60,7	8,9	10,2	11,7	13,5	15,5
Івано-Франківська	377,2	449,3	538,7	645,6	769,9	26,7	22,8	19,0	15,1	11,2	8,6	8,8	9,0	9,3	9,5
Київська	307,2	295,6	281,1	263,8	243,7	64,1	63,4	62,8	62,3	61,9	8,7	9,8	11,2	12,7	14,4
Кіровоградська	341,2	360,4	384,3	412,9	446,3	87,8	89,5	91,0	92,4	93,5	9,7	10,2	10,8	11,4	12,1
Луганська	290,7	282,0	273,3	264,6	255,9	96,9	94,1	91,7	89,7	87,8	8,0	8,8	9,8	10,9	12,2
Львівська	305,4	323,4	345,8	372,7	404,0	35,5	29,4	23,3	17,2	11,1	8,6	9,4	10,4	11,7	13,1
Миколаївська	266,4	251,2	232,3	209,7	183,3	75,7	70,4	65,1	59,8	54,5	8,6	8,6	8,6	8,6	8,6
Одеська	359,0	415,8	486,3	570,6	668,5	66,4	62,3	58,5	54,8	51,4	7,8	9,3	11,2	13,4	15,8
Полтавська	280,0	269,6	259,2	248,8	238,4	70,2	64,3	58,4	52,5	46,6	10,7	11,6	12,5	13,4	14,3
Рівненська	362,2	425,4	504,2	598,6	708,5	40,5	37,8	35,2	32,8	30,6	13,7	15,5	17,6	20,1	22,8
Сумська	264,6	229,8	186,9	135,8	76,6	62,1	55,6	48,1	39,4	29,7	13,3	16,0	19,1	22,7	26,7
Тернопільська	305,8	319,0	335,8	356,1	380,0	30,5	27,4	24,7	22,3	20,1	12,2	13,7	15,5	17,5	19,8
Харківська	284,0	278,4	271,5	263,3	253,9	63,8	56,9	50,0	43,0	36,1	9,1	11,0	13,3	16,1	19,2
Херсонська	357,4	407,4	469,4	543,4	629,4	81,3	80,0	78,8	77,9	77,0	9,1	9,4	9,8	10,2	10,6
Хмельницька	342,8	356,4	373,3	393,5	416,9	54,8	52,4	50,1	47,9	45,8	9,0	9,4	9,8	10,4	11,0
Черкаська	273,4	258,6	243,8	229,0	214,2	47,7	44,4	41,3	38,4	35,7	11,6	13,1	14,9	17,0	19,4
Чернівецька	418,0	521,2	649,4	802,7	980,9	49,3	42,3	33,2	22,0	8,9	8,6	8,6	8,6	8,5	8,5
Чернігівська	283,0	268,7	255,1	242,1	229,9	64,5	63,8	63,1	62,4	61,7	13,2	15,8	18,8	22,5	26,6
м. Київ	326,5	330,1	333,2	336,0	338,5	103,5	103,9	104,2	104,6	105,0	7,6	9,5	11,6	14,1	16,9
м. Севастополь	290,6	275,8	256,7	233,3	205,7	113,5	111,3	109,2	107,2	105,1	8,2	10,3	12,7	15,5	18,6

Регіони України	Кількість підприємств роздрібної торгівлі (на 10 тис. населення)					Кількість підприємств ресторанного господарства (на 10 тис. населення)					Забезпеченість населення амбулаторно-поліклінічними закладами (на 10 тис. населення)				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Україна	12,5	10,8	8,8	6,5	3,7	4,9	4,8	4,7	4,6	4,5	220,1	222,2	224,7	227,5	230,7
АРК	17,9	21,8	26,5	32,2	38,8	6,2	5,1	3,9	2,5	1,0	177,5	180,4	184,2	189,0	194,8
Вінницька	18,5	23,1	28,9	35,9	44,1	6,9	6,4	5,9	5,2	4,5	159,1	159,4	159,7	159,9	160,1
Волинська	15,0	16,4	12,1	20,5	23,1	10,1	10,8	3,1	13,0	14,4	177,2	177,6	254,8	178,0	178,0
Дніпропетровська	14,0	13,0	12,1	11,2	10,5	3,4	3,3	3,1	2,9	2,8	269,1	262,9	254,8	244,9	233,0
Донецька	11,9	11,3	10,7	10,1	9,6	3,7	3,6	3,5	3,3	3,2	200,2	211,6	227,3	247,2	271,3
Житомирська	17,4	20,7	24,8	29,9	35,9	4,7	4,9	5,2	5,6	6,2	249,9	248,8	247,0	244,6	241,4
Закарпатська	16,0	20,1	25,3	31,6	39,0	5,3	6,0	7,1	8,6	10,3	227,5	235,2	244,1	254,3	265,8
Запорізька	13,7	13,2	12,7	12,2	11,7	3,6	3,3	3,1	2,9	2,7	211,5	219,3	229,5	242,0	256,8
Івано-Франківська	12,0	12,1	12,2	12,3	12,4	4,5	4,4	4,3	4,2	4,2	161,4	151,8	138,6	121,7	101,2
Київська	18,5	21,6	25,4	30,0	35,4	5,5	6,2	7,0	8,1	9,5	216,3	222,2	229,1	237,1	246,2
Кіровоградська	23,2	30,6	39,7	50,7	63,4	3,7	3,4	3,2	2,9	2,7	290,0	288,7	284,4	277,3	267,4
Луганська	12,1	12,2	12,3	12,4	12,5	2,9	2,9	2,8	2,8	2,7	211,8	211,2	211,3	212,1	213,5
Львівська	16,3	17,2	18,6	20,2	22,2	6,3	5,9	5,6	5,3	5,1	192,6	190,6	187,7	183,9	179,2
Миколаївська	14,6	14,1	13,6	13,1	12,6	3,8	3,5	3,2	3,0	2,7	196,1	195,8	194,8	193,2	190,9
Одеська	13,6	12,9	12,2	11,6	11,0	3,9	3,7	3,5	3,3	3,2	204,3	203,3	202,8	202,6	202,8
Полтавська	16,2	17,1	18,2	19,4	20,9	4,6	4,4	4,1	3,9	3,6	270,0	281,8	296,2	313,1	332,6
Рівненська	13,8	13,9	13,9	14,0	14,1	5,2	5,2	5,1	5,1	5,1	249,6	253,7	257,2	260,3	263,2
Сумська	13,9	16,0	18,7	21,9	25,6	7,8	8,0	8,3	8,7	9,2	239,4	241,7	244,0	246,3	248,5
Тернопільська	12,6	15,3	18,8	22,9	27,6	8,3	8,4	8,4	8,5	8,5	195,1	190,7	184,3	175,7	165,0
Харківська	13,2	12,5	11,9	11,3	10,8	6,3	6,4	6,5	6,6	6,7	242,1	262,0	287,1	317,3	352,7
Херсонська	13,1	12,7	12,3	11,9	11,4	3,7	4,0	4,3	4,8	5,4	196,2	196,6	196,9	197,2	197,5
Хмельницька	12,9	12,7	12,5	12,3	12,0	9,7	12,4	15,7	19,5	23,9	196,1	200,5	206,2	213,0	220,9
Черкаська	17,6	22,4	28,4	35,7	44,1	3,1	3,3	3,5	3,9	4,4	239,7	246,1	252,5	258,9	265,3
Чернівецька	13,1	13,6	14,0	14,4	14,8	3,6	3,6	3,5	3,5	3,5	187,3	183,6	177,9	170,3	160,8
Чернігівська	13,5	13,9	14,5	15,4	16,6	3,7	5,6	5,5	5,3	5,2	228,2	238,8	251,8	267,2	285,0
м. Київ	12,1	11,4	10,8	10,3	9,8	5,0	4,9	4,9	4,9	4,9	306,0	311,8	319,6	329,4	341,2
м. Севастополь	9,0	11,5	14,7	18,5	23,0	10,5	10,5	10,4	10,4	10,3	222,5	234,7	249,2	266,0	284,9

Регіони України	Рівень охоплення дітей дошкільними закладами, у відсотках до кількості дітей відповідного віку, %					Забезпеченість населення житлом, м2 загальної площі на одного жителя					Наявний дохід у розрахунку на одну особу (грн.)				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Україна	56,0	57,0	57,0	57,0	57,0	23,5	23,7	24,0	24,1	24,3	21018,0	24018,9	27144,8	30395,7	33771,6
АРК	51,0	50,0	48,0	46,0	43,0	19,2	18,6	17,8	16,9	15,7	16999,3	18795,8	20500,3	22112,8	23633,4
Вінницька	54,0	52,0	49,0	44,0	39,0	26,8	26,9	26,9	26,9	26,8	18094,8	20703,1	23453,7	26346,6	29381,7
Волинська	46,0	44,0	61,0	40,0	37,0	20,6	20,7	23,6	20,8	20,9	16251,8	18667,4	28728,3	23983,6	26884,1
Дніпропетровська	60,0	61,0	61,0	62,0	64,0	23,4	23,5	23,6	23,6	23,6	23202,0	25985,7	28728,3	31429,7	34089,9
Донецька	64,0	63,0	62,0	61,0	60,0	22,9	23,1	23,4	23,6	23,8	23845,6	26613,7	29303,3	31914,3	34446,8
Житомирська	55,0	55,0	54,0	52,0	49,0	24,9	25,2	25,4	25,7	26,0	17676,8	19968,4	22297,6	24664,2	27068,3
Закарпатська	42,0	41,0	40,0	39,0	37,0	22,6	22,5	22,3	22,0	21,5	14266,6	16233,6	18304,9	20480,2	22759,7
Запорізька	62,0	63,0	64,0	65,0	67,0	22,5	22,7	22,8	22,8	22,9	22765,2	25813,6	28943,2	32154,0	35446,0
Івано-Франківська	34,0	32,0	30,0	27,0	24,0	24,1	24,6	25,1	25,7	26,2	16822,5	18983,7	21182,5	23418,7	25692,5
Київська	63,0	63,0	62,0	61,0	59,0	32,2	32,8	33,4	33,9	34,4	22550,9	26118,9	29895,0	33879,1	38071,4
Кіровоградська	56,0	56,0	55,0	54,0	52,0	24,6	24,7	24,8	24,8	24,8	17443,4	19962,1	22612,4	25394,4	28307,9
Луганська	52,0	51,0	49,0	48,0	46,0	23,9	24,0	24,1	24,1	24,1	20165,7	22743,8	25321,9	27900,0	30478,1
Львівська	39,0	37,0	33,0	29,0	23,0	21,6	22,0	22,4	23,0	23,5	18296,3	20325,4	22315,2	24265,7	26176,9
Миколаївська	59,0	58,0	57,0	55,0	54,0	21,9	22,0	22,2	22,3	22,5	19318,6	22110,5	25036,6	28097,0	31291,5
Одеська	49,0	47,0	44,0	40,0	36,0	22,1	21,8	21,3	20,8	20,0	18738,2	21766,2	25022,2	28506,1	32218,0
Полтавська	59,0	59,0	58,0	58,0	57,0	24,8	24,9	24,9	24,9	24,7	21609,0	23426,2	25123,4	26722,2	28238,4
Рівненська	39,0	37,0	33,0	29,0	23,0	21,2	21,3	21,5	21,5	21,6	16426,4	18628,8	20912,1	23276,2	25721,1
Сумська	65,0	61,0	56,0	50,0	42,0	23,2	23,3	23,4	23,5	23,5	18419,2	20163,2	21761,3	23213,2	24519,2
Тернопільська	44,0	42,0	38,0	34,0	28,0	23,0	23,0	23,0	23,0	22,9	15254,2	17075,3	18916,0	20776,5	22656,7
Харківська	56,0	56,0	56,0	56,0	56,0	23,1	23,4	23,6	23,8	24,0	20828,8	23531,7	26272,2	29050,1	31865,5
Херсонська	59,0	59,0	57,0	56,0	54,0	24,1	24,6	25,2	25,8	26,4	16624,5	18768,7	20959,8	23197,7	25482,5
Хмельницька	61,0	59,0	58,0	56,0	53,0	25,3	25,7	26,0	26,3	26,7	17628,9	19890,7	22207,2	24578,4	27004,3
Черкаська	67,0	65,0	62,0	59,0	55,0	26,4	26,5	26,6	26,7	26,8	17646,3	19801,8	21957,3	24112,8	26268,3
Чернівецька	50,0	48,0	44,0	39,0	32,0	22,8	23,0	23,3	23,4	23,6	15004,1	17055,2	19209,5	21467,0	23827,8
Чернігівська	55,0	53,0	51,0	48,0	44,0	26,0	26,4	26,8	27,2	27,6	18701,3	21103,6	23559,7	26069,8	28633,9
м. Київ	65,0	68,0	73,0	79,0	87,0	20,4	20,5	20,5	20,5	20,5	47056,3	59521,9	75289,8	95234,7	120463,2
м. Севастополь	69,0	72,0	78,0	85,0	93,0	22,8	23,8	24,9	26,2	27,6	21225,7	26374,9	32773,3	40723,9	50603,2

егіони України	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.					Депозитні кошти фізичних осіб на одну особу, грн					Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року за регіонами на 1000 народжених живими, осіб				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Україна	2399,0	2540,0	2636,0	2689,0	2697,0	6295,5	6686,4	6947,1	7077,9	7078,7	9,0	8,7	8,4	8,2	7,9
АРК	2134,0	2259,0	2347,0	2396,0	2409,0	2339,7	2183,7	2038,1	1902,2	1775,4	8,6	8,1	7,7	7,2	6,8
Вінницька	1944,0	2091,0	2211,0	2302,0	2365,0	2947,1	3183,5	3373,8	3518,1	3616,4	8,0	7,7	7,3	7,0	6,7
Волинська	1797,0	1888,0	2991,0	1952,0	1927,0	2972,1	2940,3	8471,6	2510,4	2112,2	8,1	8,2	9,1	8,6	8,7
Дніпропетровська	2573,0	2793,0	2991,0	3167,0	3320,0	7737,5	8130,9	8471,6	8772,2	9041,1	9,4	9,2	9,1	9,0	8,9
Донецька	2776,0	3014,0	3226,0	3413,0	3574,0	6595,2	7823,1	9154,4	10589,1	12127,2	12,5	12,5	12,6	12,6	12,6
Житомирська	1945,0	2099,0	2228,0	2331,0	2408,0	2672,9	2902,4	3117,0	3319,5	3511,7	8,0	7,8	7,6	7,4	7,2
Закарпатська	2027,0	2204,0	2362,0	2502,0	2623,0	2013,6	1897,7	1665,2	1316,2	850,5	12,4	12,6	12,8	12,9	13,0
Запорізька	2305,0	2416,0	2484,0	2509,0	2490,0	5423,8	6139,4	6850,3	7556,5	8258,2	10,0	9,9	9,9	9,8	9,8
Івано-Франківська	2080,0	2229,0	2350,0	2444,0	2510,0	2882,3	2753,1	2483,0	2071,9	1519,8	9,3	8,9	8,4	8,0	7,6
Київська	2467,0	2604,0	2691,0	2728,0	2716,0	9848,4	12466,7	15398,0	18642,3	22199,7	6,9	7,2	7,8	8,7	9,9
Кіровоградська	1983,0	2140,0	2271,0	2376,0	2456,0	2338,2	2482,9	2584,6	2643,3	2658,9	10,6	10,4	10,2	10,0	9,9
Луганська	2492,0	2722,0	2932,0	3121,0	3288,0	3087,0	3367,5	3631,0	3880,4	4118,0	9,8	9,0	8,1	7,3	6,5
Львівська	2082,0	2203,0	2286,0	2333,0	2341,0	6276,8	6736,1	7161,2	7558,2	7932,1	7,7	6,6	5,2	3,5	1,4
Миколаївська	2375,0	2621,0	2853,0	3071,0	3276,0	3734,0	3777,2	3690,1	3472,8	3125,3	7,5	6,9	6,1	5,2	4,1
Одеська	2221,0	2365,0	2474,0	2545,0	2581,0	6986,6	7663,1	8249,3	8745,3	9151,1	8,3	7,5	6,6	5,7	4,6
Полтавська	2213,0	2383,0	2540,0	2687,0	2826,0	4789,4	5231,7	5647,8	6042,2	6418,3	6,3	5,9	5,4	5,0	4,6
Рівненська	2162,0	2376,0	2577,0	2763,0	2935,0	2581,3	2506,6	2310,4	1992,8	1553,8	8,2	7,2	6,0	4,7	3,1
Сумська	2037,0	2194,0	2323,0	2426,0	2502,0	3240,6	3521,5	3756,1	3944,4	4086,5	9,7	9,8	9,9	10,0	10,1
Тернопільська	1807,0	1935,0	2034,0	2103,0	2143,0	3145,7	3374,6	3586,3	3784,1	3970,2	7,6	7,3	7,0	6,7	6,5
Харківська	2199,0	2299,0	2350,0	2351,0	2303,0	5650,2	6392,1	7120,5	7835,3	8536,5	9,8	10,0	10,1	10,2	10,3
Херсонська	1889,0	2031,0	2147,0	2236,0	2299,0	3328,9	3591,9	3813,3	3993,0	4131,2	10,2	10,1	10,1	10,0	9,9
Хмельницька	1930,0	2087,0	2234,0	2371,0	2502,0	3325,3	3541,4	3693,7	3782,0	3806,5	8,0	7,4	6,9	6,4	5,9
Черкаська	1942,0	2091,0	2228,0	2357,0	2478,0	3776,9	4093,6	4389,3	4667,8	4931,8	10,7	10,7	10,7	10,7	10,7
Чернівецька	1928,0	2067,0	2177,0	2260,0	2314,0	2982,3	3017,9	2944,9	2763,2	2472,8	7,6	7,7	8,2	9,0	10,3
Чернігівська	1848,0	1968,0	2056,0	2113,0	2139,0	3165,3	3437,3	3691,8	3931,9	4159,8	8,3	8,1	7,9	7,7	7,6
м. Київ	3841,0	4111,0	4359,0	4592,0	4810,0	35568,1	38673,4	41581,7	44328,0	46938,0	7,1	6,8	6,5	6,2	5,9
м. Севастополь	2342,0	2486,0	2589,0	2650,0	2669,0	3917,2	4092,9	4251,5	4396,5	4530,4	9,2	9,4	9,5	9,6	9,6

Додаток В 3.3

Прогноз регіональних параметрів сталого розвитку (за екологічними індикаторами) за період 2011-2015 рр.

Регіони України	Забір води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м ³					Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг					Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на км ² , т					Утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу, кг				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Україна	189,4	175,4	158,8	139,7	118,0	132,3	120,1	105,2	87,6	67,3	10,1	9,2	8,1	6,8	5,4	28,2	24,5	21,2	18,4	16,0
АРК	250,0	267,2	288,8	314,9	345,4	76,5	77,4	78,2	79,0	79,6	5,7	5,8	5,9	5,9	6,0	140,2	151,7	164,3	177,8	192,5
Вінницька	77,2	83,8	92,8	104,3	118,2	111,4	107,1	103,0	99,1	95,3	6,8	6,5	6,2	5,9	5,7	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3
Волинська	70,6	63,6	504,5	44,9	33,2	55,8	55,1	357,6	53,7	53,0	2,8	2,8	37,3	2,7	2,6	0,7	0,7	74,3	0,6	0,5
Дніпропетровська	469,0	486,1	504,5	524,1	545,0	327,8	338,9	357,6	383,8	417,6	34,3	35,4	37,3	40,0	43,6	78,1	76,1	74,3	72,7	71,3
Донецька	280,4	290,8	305,2	323,6	346,0	331,2	317,1	304,3	292,6	282,1	55,2	52,5	50,1	47,9	46,0	48,3	37,0	27,2	18,6	10,8
Житомирська	142,8	145,0	146,9	148,5	150,0	68,3	69,3	70,2	71,0	71,7	2,9	2,9	2,8	2,7	2,6	4,0	4,3	4,6	5,1	5,7
Закарпатська	31,6	29,5	27,6	25,8	24,2	75,8	77,2	78,6	79,8	80,8	7,3	7,5	7,6	7,7	7,8	18,0	34,4	56,4	83,9	116,8
Запорізька	632,5	628,0	624,2	620,7	617,7	188,9	212,4	244,8	286,4	336,9	12,5	14,0	16,1	18,9	22,3	37,7	30,5	25,3	21,5	18,6
Івано-Франківська	67,8	64,4	61,0	57,6	54,2	156,5	139,4	122,3	105,1	88,0	15,6	13,8	12,1	10,4	8,7	1,5	1,1	1,0	1,3	1,9
Київська	545,4	562,6	582,5	605,1	630,5	173,1	178,4	183,2	187,6	191,6	10,6	10,9	11,2	11,4	11,6	3,7	4,1	4,8	5,7	6,9
Кіровоградська	45,4	38,8	31,1	22,2	12,1	77,7	79,2	80,4	81,5	82,6	3,2	3,3	3,3	3,3	3,4	8,7	12,6	17,4	23,2	29,8
Луганська	114,9	104,4	93,9	83,4	72,9	243,0	224,7	201,9	174,7	143,0	20,7	18,8	16,6	14,0	11,1	42,8	42,8	42,8	42,8	42,8
Львівська	89,8	87,6	85,0	81,9	78,4	105,8	107,8	109,5	111,1	112,5	12,3	12,5	12,7	12,9	13,0	1,2	1,9	2,8	4,0	5,4
Миколаївська	159,5	142,3	125,1	107,9	90,8	77,0	78,6	80,0	81,2	82,4	3,7	3,8	3,8	3,9	4,0	163,5	169,5	179,5	193,4	211,4
Одеська	184,3	175,7	167,5	159,6	152,1	82,4	84,3	85,9	87,4	88,7	5,9	6,1	6,2	6,3	6,4	3,0	3,1	3,1	3,1	3,1
Полтавська	137,8	134,8	135,6	140,4	148,9	117,5	114,9	112,4	110,0	107,6	6,1	5,9	5,7	5,6	5,4	113,6	117,1	120,2	122,9	125,3
Рівненська	126,4	110,8	91,3	68,0	40,9	46,6	45,1	43,7	42,3	41,0	2,7	2,6	2,5	2,4	2,4	5,0	8,4	13,0	18,7	25,5
Сумська	94,6	96,2	99,2	103,7	109,6	76,9	78,0	78,9	79,7	80,5	3,5	3,2	2,9	2,5	2,0	78,4	72,6	67,2	62,3	57,6
Тернопільська	65,4	70,2	76,7	84,9	94,9	61,3	62,3	63,1	63,9	64,5	4,8	4,8	4,9	4,9	5,0	5,9	8,6	11,8	15,5	19,7
Харківська	114,6	108,2	100,2	90,7	79,6	99,8	100,9	103,3	107,0	112,1	8,8	8,9	9,1	9,5	10,0	74,5	104,2	141,0	184,9	236,0
Херсонська	247,4	243,0	238,6	234,4	230,2	76,3	77,8	79,1	80,2	81,3	2,9	2,9	3,0	3,0	3,0	123,1	184,5	260,0	349,7	453,6
Хмельницька	68,8	56,6	41,8	24,5	4,6	72,0	74,6	76,9	79,0	80,9	4,7	4,9	5,0	5,1	5,3	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7
Черкаська	202,2	210,6	221,3	234,3	249,5	110,4	113,7	116,6	119,2	121,6	7,1	7,5	7,9	8,3	8,6	4,0	3,8	3,7	3,6	3,5
Чернівецька	97,0	111,4	129,8	152,2	178,6	53,1	54,5	55,8	56,9	57,9	5,9	6,1	6,2	6,3	6,5	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Чернігівська	129,4	120,0	107,3	91,3	72,1	85,0	81,1	75,2	67,3	57,4	2,9	2,7	2,4	2,1	1,7	1,6	1,0	0,7	0,5	0,3
м. Київ	244,0	244,4	249,8	260,2	275,6	90,7	81,0	67,6	50,3	29,2	319,2	288,4	244,4	187,2	116,8	4,8	5,8	7,0	8,4	10,1
м. Севастополь	219,9	218,3	216,8	215,6	214,4	60,9	69,1	80,1	93,9	110,5	25,7	29,0	33,5	39,2	46,0	9,7	15,1	21,8	29,8	39,1

Додаток В 4.1

Результати діагностики прогнозного рівня регіональних асиметрій (економічний блок)*

Асиметрія	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн.	Обсяг іноземних інвестицій на душу населення, ум.од.	Інвестиції в основний капітал на одну особу, грн.	Експорт товарів та послуг у розрахунку на одну особу, ум.од	Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, од.	Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів , %	Частка підприємств, що отримали прибуток, у % до загальної кількості	Середній рівень доходів бюджетів (без мб/т) на одну особу наявного населення, грн.
За розмахом варіації	74932,96	11478,08	11094,59	3978,78	145,18	50,17	86,51	6697,33
За рівнем варіації, %	58,0	221,3	136,3	95,1	58,2	27,4	47,3	58,4
За рівнем диференціації	7,4	684,2	41,7	27,6	20,1	2,54	41,6	10,9
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,58	2,2	1,4	0,95	0,58	0,27	0,47	0,58
За функцією суспільного благополуччя А.Аткінсона	0,10	0,64	0,30	0,33	0,14	0,06	0,16	0,10
За індексом Тейла	0,13	1,15	0,48	0,37	0,14	0,04	0,12	0,12
За рівнем істотності асиметрії	3,6	4,4	4,6	3,1	3,3	3,1	3,1	3,9

Додаток В 4.2

Результати діагностики прогнозного рівня регіональних асиметрій (соціальний блок)*

Асиметрія	Коефіцієнт демографічного навантаження (кількість пенсіонерів на 1000 осіб населення)	Кількість осіб, які потерпіли від злочинів (на 10 тис. населення)	Рівень безробіття за методологією МОП, %	Кількість підприємств роздрібною торгівлі (на 10 тис. населення)	Кількість підприємств ресторанного господарства (на 10 тис. населення)	Забезпеченість населення амбулаторно-поліклінічними закладами (на 10 тис. населення)	Рівень охоплення дітей дошкільними закладами, у відсотках до кількості дітей відповідного віку,	Забезпеченість населення житлом, м ² загальної площі на одного жителя	Найвищий доход у розрахунку на одну особу (грн.)	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	Депозитні кошти фізичних осіб на одну особу, грн.	Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року за регіонами на 1000 народжених живими, осіб
За розмахом варіації	957,22	240,22	19,78	53,89	21,92	251,48	70,0	18,71	97806,5	2883,0	46087,5	11,59
За рівнем варіації, %	59,1	79,9	33,0	60,5	74,1	24,9	34,8	13,7	55,6	21,3	128,6	35,4
За рівнем диференціації	41,4	28,1	3,3	6,6	12,2	3,5	4,0	2,2	5,3	2,5	55,2	9,0
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,59	0,80	0,33	0,61	0,74	0,25	0,35	0,14	0,56	0,21	1,29	0,35
За функцією суспільного благополуччя А.Аткінсона	0,20	0,24	0,05	0,15	0,18	0,03	0,06	0,01	0,07	0,02	0,34	0,08
За індексом Тейла	0,18	0,26	0,05	0,16	0,21	0,03	0,06	0,01	0,10	0,02	0,48	0,07
За рівнем істотності асиметрії	2,86	3,36	2,9	2,9	3,3	2,8	3,0	3,2	4,9	3,3	4,1	2,8

Додаток В 4.3

Результати діагностики прогнозного рівня регіональних асиметрій (екологічний блок)*

Асиметрія	Забір води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м ³	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на км ² , т	Утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу, кг
За розмахом варіації	625,91	376,58	115,07	453,56
За рівнем варіації, %	94,1	76,1	157,0	163,1
За рівнем диференціації	138,0	10,2	68,3	11340
За модифікованим коефіцієнтом варіації Б.Лавровського	0,94	0,76	1,57	1,63
За функцією суспільного благополуччя А.Аткінсона	0,39	0,18	0,49	0,81
За індексом Тейла	0,40	0,22	0,72	0,95
За рівнем істотності асиметрії	3,0	3,5	3,7	3,3

*розраховано за даними Державної служби статистики України

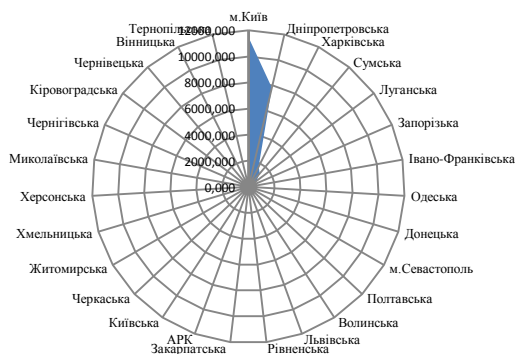
Додаток В 5.1

Прогнозний рівень регіональних асиметрій за економічними параметрами

ВРП, грн на одну особу



Обсяг іноземних інвестицій на душу населення, ум.од



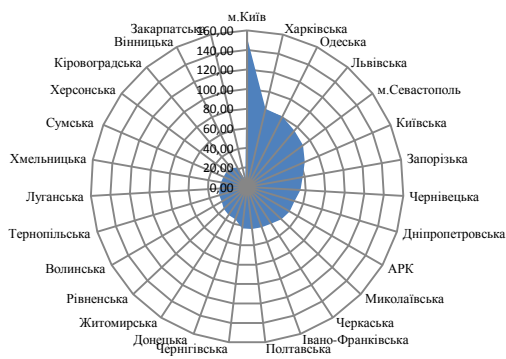
Інвестиції в основний капітал на одну особу, грн



Експорт товарів та послуг у розрахунку на одну особу, ум.од



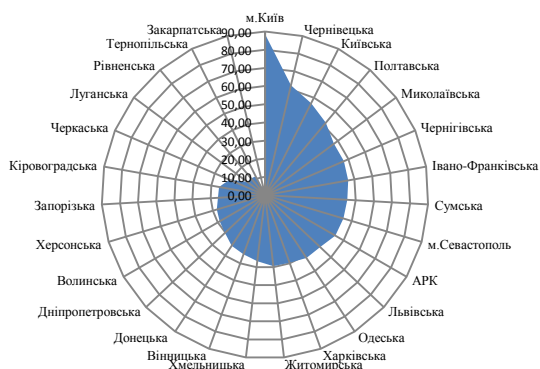
Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць



Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %



Частка підприємств, що отримали прибуток, у % до загальної кількості підприємств



Середній рівень доходів бюджетів (без мб/т) на одну особу наявного населення, грн.



Додаток В 5.2

Прогнозний рівень регіональних асиметрій за соціальними параметрами

Коефіцієнт демографічного навантаження
(кількість пенсіонерів на 1000 осіб
населення)



Кількість осіб, які потерпіли від злочинів
(на 10 тис. населення)



Рівень безробіття за методологією МОП, %



Кількість підприємств роздрібної торгівлі
(на 10 тис. населення)



Кількість підприємств ресторанного
господарства (на 10 тис. населення)



Забезпеченість населення амбулаторно-
поліклінічними закладами (на 10 тис.
населення)



Рівень охоплення дітей дошкільними
закладами, у відсотках до кількості дітей
відповідного віку, %



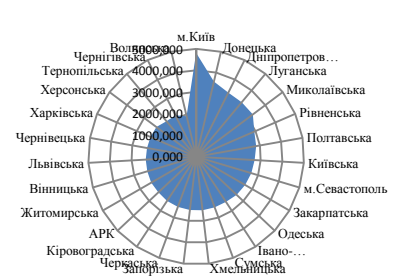
Забезпеченість населення житлом, м²
загальної площі на одного жителя



Наявний дохід у розрахунку на одну особу
(грн.)



Середньомісячна заробітна плата найманих
працівників, грн.



Депозитні кошти фізичних осіб на одну
особу, грн



Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року за
регіонами на 1000 народжених живими, осіб



Додаток В 5.3

Прогнозний рівень регіональних асиметрій за екологічними параметрами

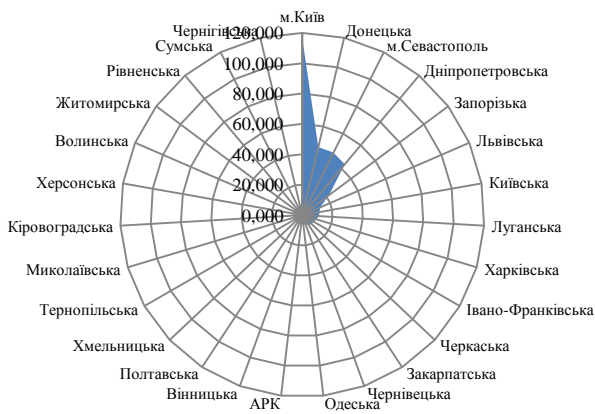
Забір води із природних водних об'єктів для використання у розрахунку на одну особу, м³



Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг



Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря у розрахунку на км², т



Утворення відходів I-III класів небезпеки у розрахунку на одну особу, кг



Додаток В 6
**Результати прогнозової оцінки
 рівня сталого розвитку регіонів України у 2015 році**

Регіони	Економічний розвиток	Соціальний розвиток	Екологічний розвиток	Сталий розвиток
АР Крим	0,221	0,220	0,155	0,198
Вінницька	0,157	0,243	0,185	0,194
Волинська	0,151	0,249	0,329	0,241
Дніпропетровська	0,409	0,272	0,029	0,226
Донецька	0,307	0,281	0,039	0,203
Житомирська	0,194	0,269	0,246	0,236
Закарпатська	0,106	0,253	0,185	0,180
Запорізька	0,277	0,277	0,043	0,194
Ів.-Франківська	0,183	0,228	0,153	0,188
Київська	0,309	0,328	0,076	0,232
Кіровоградська	0,148	0,258	0,295	0,232
Луганська	0,188	0,254	0,103	0,180
Львівська	0,218	0,286	0,110	0,202
Миколаївська	0,253	0,265	0,195	0,237
Одеська	0,280	0,247	0,152	0,225
Полтавська	0,288	0,288	0,146	0,239
Рівненська	0,132	0,253	0,347	0,241
Сумська	0,206	0,262	0,276	0,248
Тернопільська	0,101	0,238	0,196	0,177
Харківська	0,282	0,283	0,118	0,225
Херсонська	0,150	0,249	0,214	0,204
Хмельницька	0,161	0,309	0,398	0,286
Черкаська	0,188	0,266	0,112	0,187
Чернівецька	0,192	0,239	0,405	0,275
Чернігівська	0,169	0,258	0,381	0,266
м. Київ	1,000	0,433	0,200	0,509
м. Севастополь	0,302	0,322	0,076	0,228

Додаток В. 7

Пріоритети стимулювання розвитку проблемних територій*

Формування привабливого інвестиційного клімату регіону

- установа спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, що реалізують проекти в пріоритетних сферах економіки, створюють нові робочі місця, відновлюють екологічно безпечні умови життєдіяльності;
- впровадження пільгового оподаткування на підприємництво, пільгове кредитування, пільгові транспортні тарифи;
- спрямування державних капітальних вкладень у розвиток виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури;
- розроблення та здійснення спеціальних заходів щодо сприяння зайнятості, розвитку соціальної сфери, зокрема житлового будівництва, охорони здоров'я та охорони довкілля;
- надання державної фінансової підтримки з метою розвитку депресивної території (реалізація інвестиційних проектів)

Акумуляція і накопичення фінансових ресурсів за рахунок ефективного використання власного економічного потенціалу

- поглиблення міжрегіональної економічної інтеграції і кооперації
- введення прискореної системи амортизаційних відрахувань для підприємств важкої промисловості;
- надання кредитів для створення нових підприємств, грантів для реконструкції промислових споруд;
- формування конкурентного середовища шляхом усунення адміністративних бар'єрів для створення різноманітних організаційно-правових форм господарювання
- пільгове кредитування малого бізнесу

Домінування вирішення місцевих проблем сталого розвитку

- сприяння розвитку транскордонного співробітництва з використанням місцевої сировини;
- розвиток агротуризму;
- впровадження державних програм з перекваліфікації, підвищення освітнього рівня населення;
- надання субсидій (встановлення доплат) працівникам, переведеним на роботу в проблемні регіони;
- надання державних замовлень фірмам, що працюють у депресивних регіонах;
- врахування об'єктивно існуючих розбіжностей в економічному та соціальному розвитку регіонів, окремих населених пунктів, особливості їх місцезнаходження, природно-кліматичні, екологічні, демографічні та інші умови, які спричинюють диференціацію бюджетних видатків;
- забезпечення поступового наближення соціальних стандартів до рівня європейських країн

Інноваційний розвиток економіки з врахуванням екологічної складової

- формування економічної політики щодо використання новітніх технологій, напрямів і пріоритетів, а також їх підтримка
- визначення реальних і перспективних джерел фінансових ресурсів, потрібних для реалізації передбачених напрямків розроблення та запровадження новітніх технологій: централізоване фінансування, державна підтримка; зовнішні та внутрішні інвестиції; кошти сектора домашніх господарств (населення); кошти банківської та фінансової системи (кредити, вільні кошти); інші джерела фінансових ресурсів
- розвиток "венчурного підприємництва"
- широке запровадження програмно-цільового фінансування
- активізація інноваційної діяльності (технопарки, непрямі механізми регулювання)
- надання позик та грантів для проведення заходів, спрямованих на оздоровлення навколишнього середовища

*сформовано авторами на основі [178], [179], [180]

Стратегії подолання регіональних асиметричних розривів та відповідні їм механізми реалізації

Стратегічні орієнтири	Важелі	Інструменти
1	2	3
Стратегія прориву 11	Впровадження передових технологій та управлінського досвіду у виробництво, створення нових робочих місць, поява конкурентоспроможних товарів, підвищення інвестиційної та інноваційної активності. Запровадження механізмів стимулювання економічної активності місцевої влади. Розробка та реалізація моделі формування місцевих бюджетів шляхом переходу до бюджетного планування на рівні району. Перегляд механізмів перерозподілу загальнонаціональних податків.	Комерціалізація інноваційних проектів; формування раціональної структури господарського комплексу території; регулювання цін, тарифів, податкових платежів, зборів, звільнення від податків, зменшення ставок податків, надання податкових кредитів і канікул; надання ділової інформації суб'єктам господарювання, укладення договірних відносин з іншими територіями, організація виставок і ярмарок; проведення кампаній по формуванню і підтримці позитивного іміджу території. Виключення єдиного податку з кошику доходів, що враховується при розрахунку трансфертів; закріплення 50% від перевищення прогнозованого обсягу надходжень першого кошику у переліку доходних статей місцевих бюджетів, що не враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів. Включення до складу джерел формування доходів місцевого бюджету, які не враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів: 5% податку з доходів фізичних осіб за обласним і районним бюджетами; 25% плати за землю для обласного бюджету і 15% плати для районного; надходження від продажу земельних ділянок відповідно до нормативів відрахування плати за землю за рівнями місцевих бюджетів [181]. Створення фондів регіонального розвитку для фінансування соціальної інфраструктури, комунального господарства. Формування єдиного фонду надходжень податку з доходів фізичних осіб, перерозподіл податку на прибуток підприємств через застосування формульного підходу, який має спиратися на використання міжбюджетних квот (універсальний інструмент)
Стратегія диверсифікації економіки 21	Розвиток внутрішнього ринку через створення виробництв, які використовують переважно, ресурси розвитку місцевого походження (насамперед, йдеться про харчову, текстильну, легку промисловість, переробку сільськогосподарської продукції тощо); реструктуризація економічної бази окремих регіонів і створення умов для диверсифікації на новій технологічній основі	Для регіональних органів влади – використання механізмів цільового бюджетного та венчурного фінансування наукових досліджень і технічних розробок в інтересах регіону (тих, які пройшли експертизу та відібраних на конкурсній основі); застосування фондів інструментів для фінансування інновацій (облігаційні позики, цінні папери під гарантії місцевих органів влади) створення спеціалізованого інноваційного фонду для акумуляції фінансових ресурсів, направлених на розробку, реалізацію і стимулювання інноваційних проектів продаж або лізинг патентних прав; дослідних зразків що втілюють нову технологію; придбання підприємства на подальшу розробку нової технології, на інжиніринг та консультування і т.п.; Для підприємств, що забезпечують інноваційний розвиток регіону – надання податкових пільг (з метою стимулювання децентралізованих капіталовкладень), компенсацій з бюджету процентних ставок за банківськими кредитами для наукових організацій та інститутів (у перших 5 років їх діяльності); страхування ризиків, виділення суб'єктам інноваційної інфраструктури на пільгових умовах земельних ділянок, виробничих площ, будівель, споруд і обладнання.
Стратегія партнерства	Зниження вартості муніципальних послуг; покращення управління державним чи муніципальним майном, покращення використання комунальної власності; передання в концесію об'єктів інфраструктури з метою поліпшення якості послуг, залучення бізнесу до їх фінансування (комунальні, транспортні послуги; переробка сміття тощо); покращення використання комунальної власності. Закріплення і підтримка показників функціонування економіки на певному рівні, оздоровлення господарства.	Сервісний контракт (проведення конкурсу між підприємствами будь-якої форми власності), договір на управління (проведення конкурсу серед недержавних некомерційних організацій на управління об'єктами комунальної власності), орендний договір (проведення конкурсу між підприємствами будь-якої форми власності), концесія (величина інвестицій (за умов обмеження бюджетних можливостей); мінімізація ризиків для бізнесу (норми прибутку на інвестований капітал)), повна приватизація (конкурс серед потенційних інвесторів щодо реалізації соціально значущих об'єктів (наприклад соціальне житло)). Підтримка підприємств за рахунок засобів централізованих інвестицій, шляхом кредитування на платній, поворотній та конкурсній основі; розширення практики спільного державно-комерційного фінансування інвестиційних проектів із залученням іноземного капіталу; посилення структурно-інвестиційної спрямованості бюджетної політики при дотриманні принципу розумної достатності на інших напрямках витрат; забезпечення пільгового податку при здійсненні великих капіталовкладень в економіку регіону. всебічна підтримка започаткування підприємницької діяльності, у т.ч. шляхом надання на конкурентних засадах приміщень та виробничих потужностей, виділення земельних ділянок підприємцям та установам, створення розвинутої інфраструктури для ведення бізнесу; сприяння суб'єктам малого підприємництва у доступі до мікрокредитів

1	2	3
Стратегія соціального реагування 12	<p>Формування середнього класу, зменшення безробіття серед сільського населення, посилення захисту робітників, що працюють на умовах тимчасового контракту, захист осіб, які шукають роботу вперше.</p> <p>Розробка концепції соціальної стандартизації, розробка та введення у дію механізму соціального замовлення.</p>	<p>Податкові пільги, надання гарантій та полегшення процесу отримання кредитів малим та середнім підприємствам. Стимулювання агропромислової кооперації, розбудови інфраструктури виробничого і соціального призначення, системи агросервісу, переробних підприємств, доступної для виробників торговельної мережі.</p> <p>Проведення моніторингу ринку праці у районах області, вивчення потреби у фахівцях сільськогосподарського профілю, формування держзамовлення на їх підготовку.</p> <p>Розробка системи штрафних санкцій для роботодавців, які працевлаштовують осіб не за трудовою книжкою, упровадження оплачуваного стажування молоді із записом до трудової книжки. Стимулом прийняття працівника на перше місце роботи на постійній основі може бути компенсація роботодавцю витрат на сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування протягом 2–3-х років з дати працевлаштування особи на нове робоче місце.</p> <p>Соціальна стандартизація в сфері отримання доходів громадян, яка забезпечує доступ до благ та послуг, необхідних для відтворення людини (відповідного рівня та якості життєдіяльності), соціальна стандартизація в сфері розподілу фондів суспільного споживання, що забезпечить доступ до благ та послуг, необхідних для відтворення людини (відповідного рівня та якості життєдіяльності) [183]. Запровадження чітких критеріїв для визначення об'єктів фінансування соціальної сфери – коректування ЗУ «Про соціальні послуги» параграфом «Соціальне замовлення соціальних послуг»; закріплення нормативу соціальних послуг, які надаватимуться на безоплатній основі, особам та сім'ям, які їх потребують, на підставі угоди, яка акумулюватиме в себе завдання на соціальне обслуговування для постачальників з боку замовника, визначені якісні параметри послуги, максимальну вартість надання послуги, очікувані результати, відповідальність постачальника такої послуги; формування механізму залучення зацікавлених установ, підприємств, організацій (на конкурсній основі) до надання соціальних послуг (за рахунок бюджету)</p>
Стратегія соціального контролю 22	<p>Реальний контроль над соціальними трансакціями, коректування фіскальної політики, погодження її з політикою зайнятості, управління державними соціальними гарантіями на підставі методології розробки національної моделі соціального бюджету, запропонованої Міжнародною організацією праці, на національному та регіональному рівнях</p>	<p>Створення єдиної інформаційної системи – спрощення процедури надання усіх видів соціальної допомоги, підвищення соціального контролю та адресної допомоги, формування та використання цільових фондів місцевих бюджетів, персональний облік громадян та база податкових інспекцій[184].</p> <p>Впровадити систему податкових пільг для зайнятих осіб в фрагменті диференціації нарахувань на доходи фізичних осіб залежно від сімейного статусу індивіда та кількості дітей в родині (найвищі – в бездітних). Сім'ям з однією дитиною доцільно встановити податок у розмірі 13 %, а двох і більше дітей – 10 % доходів її працюючих членів; активізувати механізм податкових заохочень для підприємств, які працевлаштовують членів сімей з дітьми з соціально вразливих груп.</p> <p>Використання соціального бюджетування – модернізація системи державних стандартів соціальних послуг для конкретизації складових та встановлення їх вартості та кількості осіб, що отримують вище згадані послуги; обчислення державних соціальних гарантій на основі системи нормативів (для адресності їх спрямування).</p>
Стратегія соціальної консолідації 32	<p>Уникнення несправедливої диференціації в оплаті праці, впровадження механізму соціального партнерства, запровадження системи інтегрованих соціальних служб, соціальна модернізація системи обов'язкового медичного страхування</p>	<p>Затвердити Єдину методику встановлення норм і нормативів праці на підприємстві. Удосконалення взаємовідносин освітніх закладів та державних служб зайнятості з питань професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітних. Запровадження Єдиного соціального вікна звернень громадян. Встановлення подушних нормативів внесків на обов'язкове медичне страхування непрацюючих громадян, використання коштів державного бюджету для субсидіювання платежів за непрацююче населення. Запровадження ефективної системи багатоканального фінансування охорони здоров'я, основою якого мають бути кошти бюджету і загальнообов'язкового соціального медичного страхування</p>

Продовження табл. В.8

Стратегія екологічного збереження 13	Захист життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, розробка механізму економічного відшкодування від техногенного навантаження на природне середовище	Звільнення від мита високі екологічні та обладнання, що імпортуються із-за кордону; надання державної підтримки територіям, що використовують інноваційні енергозберігаючі технології; використання механізму екологічного страхування; пільгове кредитування для стимулювання споживання екологічно чистої продукції, удосконалення системи платного природокористування. Пільгове оподаткування та кредитування випуску екологічно чистої продукції та впровадження маловідходних і безвідходних технологічних процесів; звільнення від оподаткування прибутку, який спрямовується на технічне переозброєння підприємств; продаж прав на емісію парникових газів; розповсюдження екологічних лотерей, дохід від реалізації яких спрямовуватиметься на природоохоронні заходи
Стратегія екологічного оздоровлення 23	Збалансоване використання природно-ресурсного потенціалу. Створення системи екологічного навчання та підвищення кваліфікації державних службовців, до компетенції яких належать питання охорони навколишнього природного середовища; розроблення організаційного механізму місцевого, регіонального та національного рівня для активного залучення громадськості до процесу екологічної освіти з метою сталого розвитку, екологічної просвіти та виховання. Розвиток екологічного підприємництва.	Впровадження невиснажливого господарювання та інноваційних технологій; обов'язкове проведення екологічної сертифікація та експертизи проектів; створення інформаційно-експериментальних та демонстраційно-навчальних центрів підтримки заходів з впровадження, енергетичні перфоменс-контракти. Громадська просвітницька програма (створення мережі регіональних екологічно-просвітницьких центрів на базі закладів освіти, відкриті консультації з громадськістю через ЗМІ чи веб-сайти; екологічний аудит; громадська оцінка діяльності органів виконавчої влади, громадський контроль з питань охорони навколишнього природного середовища), публічність інформації про викиди та енергоспоживання (вартісна оцінка природних ресурсів для ведення відповідної офіційної статистики, прогнозування екологічних наслідків); формування цільових, регіональних та місцевих програм розвитку з врахуванням заходів, що покращать екологічну культуру, сприятимуть розвитку екологічної освіти та просвіти в державні. Випуск цінних паперів під природні ресурси, що сприятиме формуванню регіонального банку природних ресурсів; кредитування та адресне фінансування екологічних фондів на проведення природоохоронних заходів.
Стратегія глобальної екологічної безпеки 23	Забезпечення балансу між економічним ростом і здоров'ям екосистеми. Зменшення викидів вуглекислого газу у атмосферу; адаптація до негативних кліматичних змін; розробка механізму виявлення диференціальної природної ренти.	Дозвіл торгівлі квотами на шкідливі викиди задля субсидювання відновлюваних джерел енергії; обмеження на автомобільні викиди (тобто запровадження механізму «зелених інвестицій»); мито на пальне та вугілля; державна монополія на експорт стратегічних видів сировинних товарів; державне замовлення на експорт зазначених товарів і на конкурсній основі розподіляти його між окремими компаніями (підприємствами); прогресивне оподаткування підприємств, що загрожують навколишньому середовищу (забруднення ґрунтів важкими металами, акваторій океанів та морів відходам тощо), створення сировинних бірж де регулюватимуться гранично допустимі ціни на первинну природну сировину, обчислення диференціальної ренти виходячи з нормативних, а не фактичних витрат

Додаток В 9

Фінансові адаптери механізму стимулювання розвитку проблемних територій

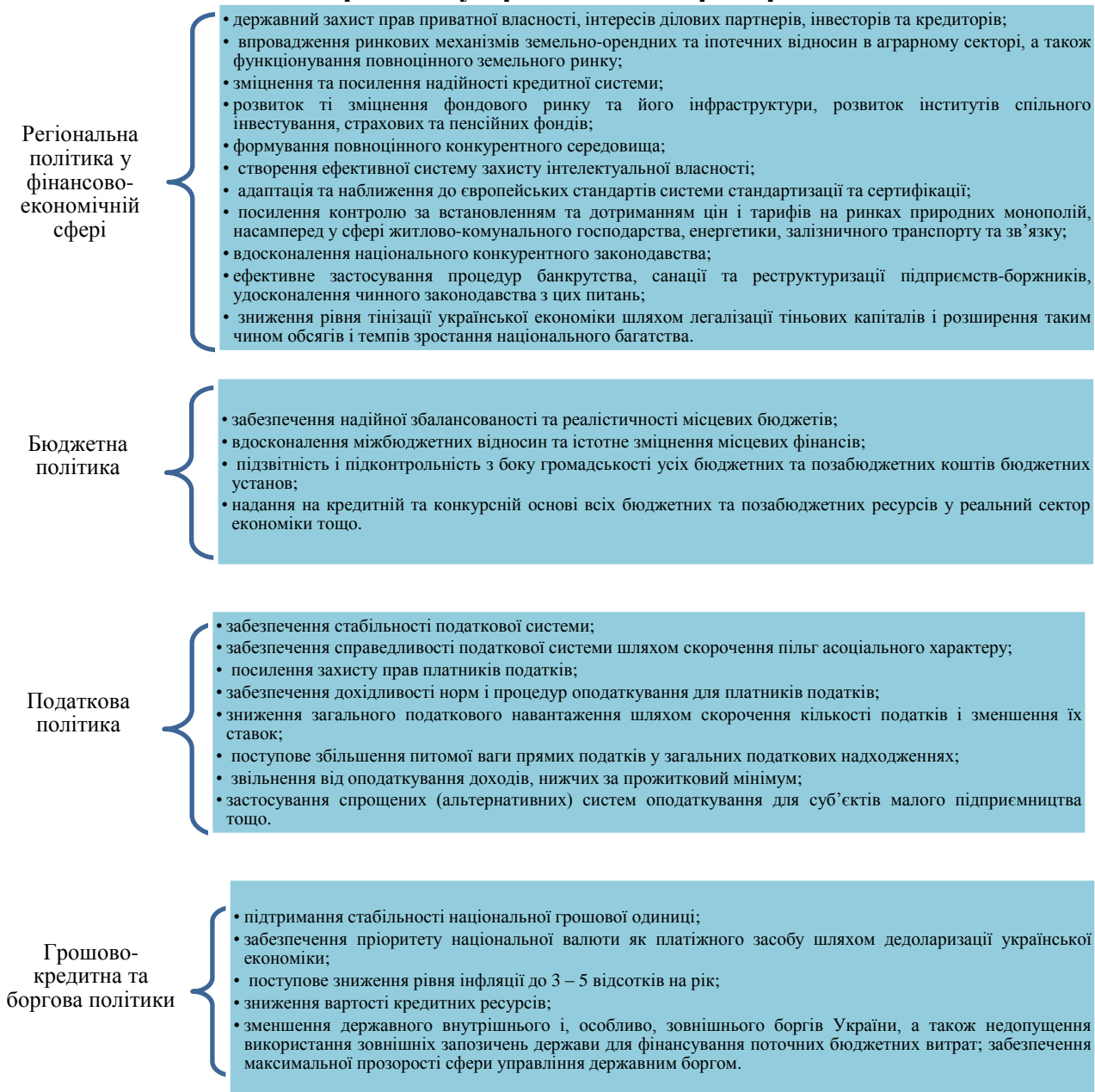


Рис. В.9. Фінансові адаптери механізму стимулювання розвитку проблемних територій

**Динаміка надходження доходів
(враховуючи офіційні трансферти) до місцевих бюджетів України
у 2000-2010 рр.**

Регіони України	млн. грн.										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
АР Крим	912,8	1169,1	1227,7	1549,8	1934,9	2424,5	3240,7	4900,0	5734,3	6107,5	7649,5
Вінницька	499,2	630,0	809,9	1078,7	1218,7	1669,2	2374,5	3239,7	4163,6	4363,2	5307,0
Волинська	342,7	434,1	562,5	658,4	793,5	1116,9	1570,2	2211,6	2766,1	2926,6	3728,5
Дніпропетровська	1158,3	1673,2	2058,2	2554,2	2904,2	3944,0	5689,4	7021,2	9236,8	9331,2	11076,0
Донецька	1682,6	2125,2	2461,2	3073,5	3694,3	4797,5	7143,6	9677,1	11811,1	12094,1	14176,9
Житомирська	432,7	528,9	639,1	843,9	1033,3	1372,3	1985,2	2703,0	3565,8	3627,4	4350,7
Закарпатська	401,3	539,9	625,3	800,3	916,4	1259,6	1824,2	2458,8	3277,5	3498,4	4226,7
Запорізька	729,1	852,7	1116,2	1367,7	1485,0	2133,5	2924,7	4105,9	5237,1	4969,7	6150,1
Івано-Франківська	443,7	596,0	648,2	868,0	1014,3	1481,8	2000,7	2776,1	4496,0	3889,9	4843,8
Київська	665,5	1062,8	1015,2	1289,5	1533,9	1965,3	2957,5	4595,1	5231,1	4969,8	6030,4
Кіровоградська	359,7	455,1	522,3	659,1	844,2	1091,6	1510,7	2004,8	2610,3	2773,1	3338,2
Луганська	709,1	988,5	1166,0	1384,1	1720,7	2178,2	3187,6	4328,3	5534,4	5913,5	6834,1
Львівська	843,3	1110,8	1352,2	1693,0	1927,9	2618,4	3758,8	5128,4	6981,2	7194,2	8333,5
Миколаївська	406,8	560,5	681,2	848,4	906,0	1215,5	1783,2	2342,4	3102,5	3254,4	3902,8
Одеська	817,1	1025,5	1366,6	1671,7	2026,6	2555,0	3760,2	5415,9	6310,7	6394,2	8199,4
Полтавська	549,4	721,4	892,7	1114,8	1266,2	1681,9	2302,5	3254,9	4122,5	4279,7	4992,0
Рівненська	348,1	495,9	619,5	779,5	924,4	1218,9	1781,5	2427,5	3162,0	3397,3	4258,2
Сумська	527,5	568,7	636,2	789,7	857,1	1201,0	1639,8	2278,9	2914,5	3003,8	3626,3
Тернопільська	335,3	447,6	521,3	676,1	751,8	1069,1	1471,8	2022,0	2724,2	2886,2	3508,3
Харківська	945,4	1353,6	1686,2	1956,6	2270,3	2852,3	4092,9	5630,7	7488,6	7300,0	8359,5
Херсонська	368,9	466,5	540,6	647,6	792,2	1127,7	1595,5	2171,4	2767,5	2921,6	3502,3
Хмельницька	409,7	542,2	659,1	863,8	1045,9	1417,0	2001,4	2746,4	3542,9	3752,0	4509,3
Черкаська	444,0	585,1	678,8	914,9	1021,0	1404,7	2217,0	2669,7	3452,2	3537,0	4306,2
Чернівецька	252,2	352,5	411,3	558,4	644,2	932,8	1412,5	1893,8	2959,8	2574,8	3077,9
Чернігівська	429,4	531,6	613,3	770,4	881,2	1211,7	1615,3	2263,2	2847,4	2915,5	3502,1
м. Київ	3525,8	4961,2	4485,3	4583,3	4818,9	7279,0	9371,9	15752,9	20114,0	15516,6	16268,9
м. Севастополь	150,2	194,1	251,5	311,1	377,2	458,0	681,9	1030,7	1301,1	1167,7	1338,3
Україна	18689,8	24972,7	28247,6	34306,5	39604,3	53677,4	75895,2	107050,4	137455,2	134559,4	159396,9

*За даними Міністерства фінансів України

Додаток В 11

Таблиця В.11

Середній рівень доходів та видатків бюджетів автономної республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя у розрахунку на одну особу наявного населення (без міжбюджетних трансфертів)

Регіони України	середній рівень доходів, грн./особу											середній рівень видатків, грн./особу										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
АР Крим	424,5	550,1	476,0	544,0	574,6	699,8	846,8	1255,5	1563,8	1656,8	2121,7	424,7	555,2	590,7	725,1	942,8	1175,1	1620,4	2234,2	2850,9	3017,9	3850,3
Вінницька	145,7	179,9	219,7	285,9	265,4	367,2	500,8	726,0	970,3	1001,3	1172,8	268,3	345,8	440,4	608,9	698,4	967,1	1347,9	1816,0	2439,3	2548,0	3172,1
Волинська	153,6	184,3	241,7	268,9	270,8	375,8	488,0	759,5	937,3	879,3	1019,8	319,7	402,5	521,2	616,5	754,7	1056,4	1438,5	2006,5	2687,2	2838,7	3585,5
Дніпропетровська	302,0	390,5	463,4	572,5	575,4	800,2	973,8	1379,3	1846,2	1846,1	2106,7	299,6	450,6	499,1	615,2	793,0	1056,4	1468,1	1884,7	2699,7	2650,1	3223,9
Донецька	316,1	366,0	423,6	518,6	531,0	721,0	920,5	1317,2	1654,5	1651,0	1935,2	327,1	427,8	460,0	566,3	748,7	984,8	1476,1	1844,5	2424,1	2508,0	3038,7
Житомирська	132,1	174,7	216,5	270,6	279,9	405,0	544,2	797,4	1074,1	1033,7	1193,2	299,3	368,4	459,1	597,8	755,9	1023,8	1464,2	1945,2	2607,0	2762,6	3376,4
Закарпатська	159,3	186,3	205,2	274,1	255,5	374,8	480,9	686,8	909,5	837,4	915,5	313,7	412,0	481,1	599,2	729,3	997,8	1410,1	1865,6	2564,0	2724,5	3402,9
Запорізька	321,6	378,2	427,1	554,1	554,2	715,4	920,1	1227,3	1579,1	1522,9	1805,6	353,3	426,6	507,5	600,8	738,5	1062,8	1468,8	2016,8	2707,0	2602,5	3301,2
Івано-Франківська	144,9	177,3	217,7	277,8	287,8	396,0	514,8	766,3	970,7	962,5	1062,4	302,0	413,1	458,1	610,3	717,8	1049,3	1390,8	1931,7	3193,3	2768,3	3484,9
Київська	253,7	324,7	308,2	399,1	439,4	619,2	849,0	1440,9	1791,7	1650,6	1894,2	356,4	551,4	534,1	679,4	814,9	1072,8	1566,8	2263,2	2913,5	2862,9	3510,7
Кіровоградська	158,3	203,0	247,8	296,7	305,9	422,1	544,2	746,0	993,4	1052,2	1233,0	301,7	391,8	456,7	586,1	757,8	1007,2	1391,1	1825,9	2469,6	2650,8	3211,4
Луганська	192,1	245,9	308,2	363,7	374,3	513,3	675,9	949,2	1267,8	1292,9	1456,7	261,9	380,2	446,4	538,0	685,2	891,5	1284,4	1704,0	2316,1	2505,7	2889,0
Львівська	182,3	235,4	286,3	354,4	377,1	489,3	644,2	924,2	1192,8	1186,0	1326,2	307,7	410,9	470,1	598,0	737,7	985,4	1378,9	1862,0	2611,8	2729,3	3224,4
Миколаївська	218,1	290,1	365,5	432,5	412,2	512,7	690,5	923,0	1230,9	1262,2	1421,5	299,8	418,8	485,7	632,5	731,0	974,3	1424,6	1826,4	2493,0	2645,0	3248,3
Одеська	296,8	348,1	402,2	487,5	519,2	649,9	924,7	1327,2	1512,6	1481,5	1725,6	326,0	409,6	495,2	599,9	799,0	1000,3	1450,5	2075,9	2606,5	2622,4	3237,1
Полтавська	247,4	294,8	363,6	449,5	447,7	605,7	770,3	1129,2	1471,8	1468,2	1734,9	321,7	427,5	492,6	625,4	751,7	1034,2	1420,5	1949,9	2595,3	2743,4	3311,3
Рівненська	131,2	178,9	264,3	308,6	316,8	419,1	581,1	825,2	1013,6	1025,4	1146,0	284,8	400,9	508,5	640,9	794,8	1046,8	1482,9	2002,7	2647,8	2885,5	3561,8
Сумська	219,1	267,1	395,7	346,0	337,8	452,2	580,7	825,3	1121,6	1121,2	1309,2	371,5	429,2	464,9	601,9	680,3	942,0	1315,4	1765,3	2364,9	2567,8	3108,0
Тернопільська	115,5	140,9	186,3	228,0	226,3	302,6	374,1	557,0	744,8	761,1	900,2	284,0	388,7	451,8	584,1	670,8	947,6	1291,4	1746,1	2426,3	2607,4	3188,7
Харківська	259,3	317,6	392,4	479,2	474,9	609,2	751,4	1114,1	1474,4	1434,8	1602,5	313,6	451,9	520,7	646,7	775,5	987,9	1386,6	1616,1	2540,0	2587,3	3038,9
Херсонська	163,2	208,1	254,0	296,7	303,1	408,4	533,7	773,5	1010,7	987,3	1145,0	293,0	382,9	452,3	558,3	690,6	976,8	1385,0	1839,4	2467,8	2610,7	3218,9
Хмельницька	141,1	176,4	227,4	278,4	292,9	390,1	500,5	755,8	984,3	989,1	1146,1	274,0	371,1	453,6	603,0	741,2	1008,8	1402,2	1925,5	2571,0	2747,7	3352,9
Черкаська	180,7	221,5	272,9	329,8	334,8	453,5	598,7	838,6	1140,3	1155,2	1355,5	304,5	408,6	465,2	612,4	751,6	1039,9	1541,3	1924,0	2518,0	2664,0	3330,9
Чернівецька	141,2	176,6	215,7	280,3	293,9	415,0	570,4	751,4	966,0	958,7	1044,7	269,6	370,2	434,9	591,9	702,1	1010,7	1509,5	1932,0	3209,4	2694,3	3425,3
Чернігівська	166,4	210,1	259,8	310,5	301,2	434,4	537,8	772,9	991,6	1006,8	1164,8	320,6	412,4	480,0	607,4	741,3	1010,4	1371,9	1867,1	2504,5	2587,4	3175,8
м. Київ	1336,4	1772,6	1624,1	1614,5	1615,1	2164,2	3108,1	4836,6	5850,5	5026,8	5307,2	842,2	1094,6	1033,4	1451,1	1847,5	2633,7	3371,0	4611,6	5020,8	4215,9	4096,6
м. Севастополь	298,0	374,1	509,8	632,2	603,3	721,8	978,0	1469,1	2044,8	1979,5	2197,1	420,8	505,1	600,6	850,4	1001,1	1241,5	1749,2	2424,7	3251,6	3056,8	3493,7
Україна	289,1	364,4	403,1	472,2	480,2	643,6	852,0	1254,6	1597,0	1542,5	1755,3	343,3	459,4	514,3	656,8	817,7	1105,5	1546,6	2075,1	2743,4	2761,8	3315,3

*За даними Міністерства фінансів України

Додаток В 12

Таблиця В.12

Податки, зібрані на території регіонів України

Регіони України	млн. грн.											в розрахунку на одну особу наявного населення, грн./особу										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
АР Крим	1218	1462	1364	1471	1507	1919	3110	1520	2028	1681	2164	578	716	673	731	754	965	1570	770	1030	855	1102
Вінницька	641	794	875	950	1087	1405	1721	1243	1697	1639	2108	355	446	497	544	629	821	1016	740	1019	990	1281
Волинська	352	419	637	711	737	1094	942	1709	2057	1002	1491	334	395	602	676	704	1050	907	1647	1985	967	1438
Дніпропетровська	1982	2332	3050	3593	4639	7853	10840	8080	16570	9460	18156	536	650	860	1021	1329	2269	3156	2369	4893	2811	5426
Донецька	2286	2589	3494	4393	5512	8720	16950	6170	8410	2238	5040	464	532	727	925	1174	1876	3683	1353	1861	499	1132
Житомирська	473	518	644	698	804	1089	1270	1054	1470	1247	1411	332	371	466	510	594	814	960	804	1131	966	1100
Закарпатська	391	443	594	797	980	1272	1170	1517	1974	1008	1350	305	352	473	636	784	1020	940	1220	1588	810	1084
Запорізька	1129	1249	1792	2042	2022	3810	5701	3295	5724	3546	5012	566	644	934	1074	1073	2038	3075	1791	3133	1952	2775
Івано-Франківська	491	561	596	687	790	1123	1350	974	1437	1254	1297	338	397	424	491	566	807	973	704	1040	908	940
Київська	1329	1465	1729	2289	2669	3617	4680	4571	6015	5173	9191	730	798	952	1271	1494	2042	2663	2621	3472	2999	5344
Кіровоградська	299	373	428	446	496	671	870	458	588	566	797	258	327	381	403	454	624	821	438	569	554	786
Луганська	1123	1321	1741	1811	2461	3163	3914	1851	1880	2728	4152	428	515	689	727	1002	1304	1634	782	802	1175	1804
Львівська	1431	1656	2105	2571	2665	4060	4505	4599	6372	5408	6638	528	628	804	987	1028	1572	1751	1794	2493	2120	2606
Миколаївська	612	744	955	1046	1000	1179	2287	1162	1801	1954	2650	474	585	760	840	809	963	1881	962	1502	1638	2234
Одеська	1432	1576	2583	3359	3714	5611	4978	6755	12132	8849	11854	573	636	1051	1377	1533	2329	2075	2820	5069	3700	4960
Полтавська	1478	1793	2105	2394	2478	2855	5264	3241	3575	5645	8399	885	1093	1300	1496	1567	1826	3401	2114	2355	3750	5623
Рівненська	463	557	731	759	808	983	1150	965	1311	984	1176	390	474	624	651	695	849	995	837	1139	854	1020
Сумська	806	901	1003	1115	1059	1396	2272	907	1259	1371	2005	607	689	778	877	845	1131	1864	753	1058	1164	1718
Тернопільська	267	315	385	466	496	635	780	562	908	661	777	231	275	338	412	442	569	703	510	828	605	715
Харківська	2154	2563	3274	3795	3837	6221	8109	6740	9449	10564	13668	729	876	1129	1319	1343	2191	2875	2404	3388	3806	4948
Херсонська	333	425	544	703	730	836	1116	643	902	621	840	273	359	466	608	638	738	995	578	818	567	770
Хмельницька	417	504	742	720	824	1135	1350	1101	1583	1159	1453	287	351	522	511	591	822	987	812	1176	866	1092
Черкаська	590	702	749	936	1905	1531	1888	1982	2897	2517	3136	409	498	537	679	1396	1135	1415	1500	2211	1936	2431
Чернівецька	270	339	351	431	456	685	812	591	838	666	892	290	367	381	470	500	753	895	653	927	737	986
Чернігівська	804	946	1114	1234	1314	1563	1879	1473	1951	2817	4249	630	755	902	1015	1098	1327	1620	1288	1728	2526	3849
м. Київ	6532	7938	9420	14035	17572	32997	49785	52925	72287	73335	72542	2479	3039	3601	5336	6624	12313	18400	19392	26258	26424	25980
м. Севастополь	230	271	312	379	424	523	650	423	593	603	635	591	710	823	1003	1121	1380	1714	1115	1561	1585	1667
Україна	31318	36717	45393	54321	63162	98065	125743	116511	167707	148695	183084	633	755	942	1136	1331	2082	2688	2505	3625	3229	3991

*За даними Державної казначейської служби України

Частка офіційних трансфертів з державного бюджету в доходах місцевих бюджетів України

Регіони України	%										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
АР Крим	1,91	3,97	21,49	29,38	40,61	42,59	48,25	43,88	44,85	45,78	45,20
Вінницька	47,24	49,14	52,20	53,74	62,36	62,36	64,27	59,16	58,86	61,38	63,14
Волинська	52,63	54,89	54,58	57,05	64,27	64,92	67,70	61,12	63,01	68,26	71,05
Дніпропетровська	3,66	16,32	20,12	21,15	30,86	29,77	41,21	30,70	29,81	33,05	35,84
Донецька	7,51	16,08	17,31	19,89	32,49	30,15	40,70	32,59	34,08	35,44	37,90
Житомирська	56,43	53,80	53,21	56,17	63,36	60,52	63,72	58,85	57,10	62,38	64,37
Закарпатська	49,07	56,55	58,81	57,11	65,16	62,89	67,19	62,93	63,46	69,21	72,31
Запорізька	12,06	14,10	21,44	22,98	29,66	37,33	41,67	42,21	42,04	43,82	45,83
Івано-Франківська	52,47	57,89	52,78	55,18	60,39	62,81	64,30	59,44	68,42	64,84	69,07
Київська	30,60	43,89	44,85	44,25	48,83	44,19	49,55	40,49	38,46	42,18	45,89
Кіровоградська	48,89	49,24	46,70	50,13	60,42	58,41	61,81	58,48	58,46	60,82	62,01
Луганська	28,90	36,07	33,26	34,57	46,56	42,87	49,21	44,12	43,35	47,90	50,13
Львівська	41,42	44,09	44,58	45,48	49,28	51,74	55,90	50,90	53,42	55,81	58,87
Миколаївська	30,67	34,16	32,53	36,48	43,81	48,35	52,92	50,39	50,29	53,19	56,27
Одеська	9,15	15,86	27,68	28,86	37,93	38,72	41,00	37,11	39,61	43,20	47,16
Полтавська	24,82	32,91	34,06	35,49	44,08	43,68	48,22	43,44	42,39	47,07	47,55
Рівненська	55,31	57,57	50,06	53,83	60,16	60,16	62,31	58,19	60,43	64,24	67,39
Сумська	44,84	38,53	40,09	44,32	50,62	53,50	56,83	53,74	52,03	55,36	57,43
Тернопільська	60,25	63,93	59,33	61,88	66,20	68,42	71,81	66,52	67,74	70,65	71,86
Харківська	18,95	31,41	32,52	29,54	40,23	39,37	48,22	40,83	41,73	44,63	46,59
Херсонська	46,03	47,27	45,15	47,06	56,24	59,00	62,47	57,00	57,69	62,48	64,10
Хмельницька	49,91	53,23	50,93	54,62	60,95	61,99	65,81	59,93	60,21	63,84	65,77
Черкаська	41,27	46,60	43,97	50,27	55,25	56,43	63,95	55,01	53,23	56,84	58,07
Чернівецька	47,87	53,63	51,75	54,00	58,34	59,52	63,36	58,61	68,16	65,36	68,35
Чернігівська	50,56	50,74	47,73	50,99	59,07	57,76	61,37	58,04	58,55	61,04	63,01
м. Київ	0,12	6,77	5,28	7,34	11,09	20,32	10,27	11,38	12,73	10,09	8,90
м. Севастополь	22,82	26,82	23,20	23,11	39,46	40,31	45,61	38,74	37,64	35,39	37,51
Україна	23,42	28,98	31,22	34,19	42,47	43,52	47,47	41,71	43,00	46,21	48,79

*За даними Міністерства фінансів України

**Середній рівень офіційних трансфертів від органів державного управління
у розрахунку на душу населення (грн.)**

Регіони України	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
АР Крим	8,3	22,8	130,3	226,3	393,0	519,1	759,8	1089,1	1306,2	1422,0	1760,1
Вінницька	130,5	173,9	239,9	332,2	439,8	608,4	860,0	1141,4	1471,0	1618,0	2035,9
Волинська	170,7	224,4	290,4	357,2	487,2	695,4	974,6	1303,2	1681,8	1927,6	2554,9
Дніпропетровська	11,5	76,1	116,7	153,6	256,8	339,2	594,4	631,9	813,2	916,6	1186,5
Донецька	25,7	70,3	88,7	128,8	255,6	311,3	604,7	691,7	890,7	956,0	1207,5
Житомирська	171,2	203,7	246,3	346,8	484,1	620,8	923,6	1213,1	1566,4	1754,2	2183,9
Закарпатська	153,5	242,5	292,9	364,9	477,8	635,2	948,4	1244,6	1673,3	1946,3	2452,7
Запорізька	44,1	62,0	124,7	165,3	233,7	426,1	625,5	942,1	1205,1	1198,8	1560,3
Івано-Франківська	160,0	244,0	243,3	341,9	438,9	669,0	896,3	1192,3	2226,2	1826,5	2423,9
Київська	111,9	254,3	250,6	316,8	419,3	490,3	796,8	1066,7	1161,2	1215,3	1609,2
Кіровоградська	151,5	196,7	217,1	298,2	467,1	592,9	855,4	1120,5	1476,6	1649,6	2041,5
Луганська	78,1	138,9	153,6	192,2	326,2	385,1	634,6	806,3	1023,8	1219,9	1488,7
Львівська	128,9	185,7	230,3	295,6	366,4	524,5	767,3	1018,1	1458,9	1573,7	1926,0
Миколаївська	96,5	150,6	176,2	248,4	321,4	479,9	757,2	977,3	1300,7	1451,4	1851,1
Одеська	29,9	65,6	153,9	197,8	317,3	410,7	601,6	839,3	1044,5	1155,1	1617,9
Полтавська	81,7	144,8	187,9	247,3	352,9	469,8	680,8	922,6	1151,1	1338,1	1589,1
Рівненська	162,3	242,9	265,0	359,8	478,4	632,9	928,0	1224,9	1659,3	1895,6	2490,6
Сумська	178,1	167,5	197,9	275,4	346,3	520,2	740,4	1017,0	1273,9	1411,5	1784,7
Тернопільська	175,0	249,8	271,8	370,1	443,2	655,4	920,6	1220,5	1683,9	1868,8	2320,2
Харківська	60,6	145,4	189,1	200,9	319,6	395,6	670,8	819,9	1120,3	1173,7	1410,1
Херсонська	139,2	186,6	209,1	263,7	389,4	587,6	859,1	1112,8	1447,0	1665,1	2058,0
Хмельницька	140,7	200,9	236,0	335,1	457,1	636,2	923,5	1214,0	1585,2	1790,6	2229,1
Черкаська	127,0	193,4	214,1	333,4	413,3	587,5	951,7	1111,1	1402,8	1547,0	1938,1
Чернівецька	129,7	204,4	231,3	329,0	411,6	610,3	948,3	1225,9	2230,8	1861,1	2326,4
Чернігівська	170,1	215,3	237,2	323,0	434,8	594,1	823,9	1148,3	1477,2	1595,3	1998,8
м. Київ	1,7	128,6	90,5	127,9	201,5	552,0	302,0	656,8	930,1	564,2	518,3
м. Севастополь	88,1	136,6	154,0	190,0	393,3	487,4	814,9	1052,7	1289,4	1086,5	1319,0
Україна	88,4	148,7	182,9	245,3	354,5	495,9	729,9	960,1	1277,9	1350,2	1695,3

*За даними Міністерства фінансів України

Частка дотацій вирівнювання у офіційних трансфертах, отриманих місцевими бюджетами з державного бюджету

Регіони України	%										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
АР Крим	0,00	0,00	50,69	62,58	58,69	68,56	63,96	55,03	60,55	61,73	46,42
Вінницька	94,89	82,88	60,88	59,23	63,81	68,11	66,50	62,11	64,06	67,61	65,19
Волинська	97,47	76,30	66,23	61,38	65,33	65,17	66,21	60,83	62,74	64,30	61,22
Дніпропетровська	92,54	2,59	27,49	35,52	39,91	41,00	26,52	36,69	31,41	40,48	42,17
Донецька	93,16	38,80	27,62	38,82	43,59	43,00	31,96	36,16	34,34	42,49	46,04
Житомирська	99,40	79,66	65,69	66,17	65,74	67,02	63,15	60,68	61,06	65,09	63,31
Закарпатська	88,98	80,96	65,92	72,13	66,79	71,77	66,53	66,43	67,35	68,96	66,53
Запорізька	66,75	16,67	37,00	45,98	47,85	52,55	47,41	40,85	44,06	52,68	48,98
Івано-Франківська	91,49	75,73	61,47	60,98	65,00	67,38	65,00	62,37	44,65	66,20	62,09
Київська	94,13	68,78	65,47	61,94	58,95	62,94	57,29	49,31	52,63	47,08	50,02
Кіровоградська	94,81	73,60	58,42	61,68	59,33	67,36	62,69	61,53	61,97	66,43	64,48
Луганська	99,28	58,57	53,63	54,61	63,94	55,11	47,80	49,57	46,98	52,63	58,27
Львівська	96,96	60,87	53,22	55,59	64,19	61,30	55,44	59,75	56,79	62,26	62,25
Миколаївська	99,05	74,46	59,07	61,53	57,50	63,38	57,03	57,19	61,23	65,01	61,93
Одеська	34,65	18,09	47,73	51,33	46,21	63,06	56,37	52,41	56,07	55,91	53,63
Полтавська	98,20	41,37	45,90	51,71	56,04	61,19	55,13	52,56	56,95	59,61	58,52
Рівненська	98,19	81,04	65,08	65,07	65,52	67,56	66,66	60,67	63,91	64,86	61,50
Сумська	99,16	58,43	52,80	53,05	58,15	66,54	61,19	58,00	61,05	64,82	60,44
Тернопільська	96,80	76,36	59,72	61,71	64,34	68,56	67,47	64,56	64,99	69,50	67,12
Харківська	95,73	29,86	44,95	37,96	35,10	52,08	40,06	46,88	45,04	51,85	54,74
Херсонська	99,35	83,38	68,96	69,93	67,24	69,46	64,47	63,03	65,76	68,11	66,88
Хмельницька	97,99	73,51	61,44	63,16	63,65	68,05	65,12	62,99	66,05	66,69	64,99
Черкаська	98,57	63,31	58,53	65,92	60,24	64,07	55,48	58,11	58,79	65,27	62,45
Чернівецька	94,91	84,88	67,50	70,27	69,23	69,25	62,20	63,99	47,43	67,12	65,02
Чернігівська	95,71	71,87	59,07	60,99	62,47	69,18	64,22	60,70	59,23	67,25	66,04
м. Київ	0,00	0,00	0,00	3,18	5,79	70,35	0,00	3,83	1,56	4,66	0,00
м. Севастополь	98,38	15,31	18,88	15,18	20,23	17,18	16,38	18,16	21,40	21,22	28,78
Україна	94,25	58,48	52,79	55,26	55,35	61,85	53,06	52,19	51,49	57,99	56,87

*За даними Міністерства фінансів України

Додаток В 16

Таблиця В.16

Кошти, одержані до бюджету розвитку місцевих бюджетів регіонів України

Регіони України	млн. грн.					у % до підсумку					грн./особу				
	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010
АР Крим	58,8	271,6	82,8	53,7	24,2	3,13	6,71	1,85	4,00	2,17	29,7	137,6	42,0	27,3	12,3
Вінницька	69,2	103,8	96,1	27,4	25,7	3,68	2,57	2,15	2,04	2,30	40,9	61,8	57,7	16,6	15,6
Волинська	50,5	72,1	51,9	17,5	21,9	2,69	1,78	1,16	1,30	1,96	48,6	69,5	50,1	16,9	21,1
Дніпропетровська	302,6	161,5	231,6	35,1	57,1	16,10	3,99	5,18	2,61	5,12	88,1	47,4	68,4	10,4	17,1
Донецька	125,2	516,9	307,8	405,3	192,3	6,66	12,78	6,88	30,17	17,25	27,2	113,4	68,1	90,4	43,2
Житомирська	42,4	66,6	133,7	31,1	19,9	2,26	1,65	2,99	2,31	1,78	32,0	50,8	102,9	24,1	15,5
Закарпатська	45,2	57,6	67,1	35,2	29,6	2,41	1,42	1,50	2,62	2,65	36,3	46,3	54,0	28,3	23,8
Запорізька	59,1	114,4	150,1	25,8	69,7	3,14	2,83	3,36	1,92	6,25	31,9	62,2	82,2	14,2	38,6
Івано-Франківська	43,2	65,4	78,6	38,5	32	2,30	1,62	1,76	2,87	2,87	31,1	47,3	56,9	27,9	23,2
Київська	65,2	221,3	114,9	26,8	5,6	3,47	5,47	2,57	1,99	0,50	37,1	126,9	66,3	15,5	3,3
Кіровоградська	27,0	51,6	57,8	10,8	18,2	1,44	1,28	1,29	0,80	1,63	25,5	49,3	55,9	10,6	18,0
Луганська	48,2	170,2	163,9	79,4	55,6	2,56	4,21	3,67	5,91	4,99	20,1	71,9	69,9	34,2	24,2
Львівська	127,1	148,1	202,3	153,3	49,5	6,76	3,66	4,53	11,41	4,44	49,4	57,8	79,1	60,1	19,4
Миколаївська	23,2	47,4	65,4	17,9	20,1	1,23	1,17	1,46	1,33	1,80	19,1	39,2	54,5	15,0	16,9
Одеська	98,8	227,1	190,7	88,6	209	5,26	5,61	4,27	6,59	18,74	41,2	94,8	79,7	37,0	87,5
Полтавська	56,6	110,2	140,7	54,9	26,9	3,01	2,72	3,15	4,09	2,41	36,6	71,9	92,7	36,5	18,0
Рівненська	37,9	63,4	84,1	34,3	68,6	2,02	1,57	1,88	2,55	6,15	32,8	55,0	73,0	29,8	59,5
Сумська	29,4	60,5	62,9	19,7	16	1,56	1,50	1,41	1,47	1,43	24,1	50,2	52,8	16,7	13,7
Тернопільська	36,1	63,2	62,4	16,7	9,3	1,92	1,56	1,40	1,24	0,83	32,6	57,4	56,9	15,3	8,6
Харківська	81,5	207,7	251,4	59,5	38,4	4,34	5,13	5,62	4,43	3,44	28,9	74,1	90,1	21,4	13,9
Херсонська	33,0	73,2	55,9	13,8	8,4	1,76	1,81	1,25	1,03	0,75	29,4	65,8	50,7	12,6	7,7
Хмельницька	54,3	75,7	84,9	33,6	18,9	2,89	1,87	1,90	2,50	1,69	39,7	55,8	63,1	25,1	14,2
Черкаська	147,6	92,5	121,1	25	56,5	7,85	2,29	2,71	1,86	5,07	110,6	70,0	92,4	19,2	43,8
Чернівецька	34,7	103,5	69	25,2	29,3	1,85	2,56	1,54	1,88	2,63	38,2	114,3	76,3	27,9	32,4
Чернігівська	35,4	65,6	61,1	12,8	9,4	1,88	1,62	1,37	0,95	0,84	30,5	57,3	54,1	11,5	8,5
м. Київ	145,2	760,3	1447,6	0	3	7,73	18,79	32,38	0,00	0,27	53,7	278,6	525,8	0,0	1,1
м. Севастополь	2,0	74,2	34,8	1,7	0	0,11	1,83	0,78	0,13	0,00	5,3	195,6	91,6	4,5	0,0
Україна	1879,4	4045,6	4470,6	1343,6	1115	100	100	100	100	100	40,2	87,0	96,6	29,2	24,3

*За даними Міністерства фінансів України

**Динаміка видатків місцевих бюджетів України
(враховуючи міжбюджетні трансферти) у 2000-2010 роках**

Регіони України	млн. грн.										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
АР Крим	895,7	1132,9	1196,2	1458,8	1885,2	2337,3	3209,2	4410,5	5614,0	5934,2	7563,6
Вінницька	484,7	615,8	776,0	1062,6	1206,9	1654,6	2283,4	3049,5	4064,0	4217,8	5221,0
Волинська	337,9	427,7	551,0	648,4	790,0	1101,4	1494,9	2081,2	2784,7	2942,0	3717,9
Дніпропетровська	1107,2	1615,3	1770,1	2164,2	2767,3	3656,8	5042,9	6428,2	8803,2	8917,2	10787,3
Донецька	1610,3	2084,6	2209,9	2688,6	3516,3	4576,7	6792,4	8410,4	10956,4	11245,0	13521,8
Житомирська	427,1	515,2	633,9	817,1	1022,3	1369,6	1938,1	2550,8	3389,5	3563,8	4330,0
Закарпатська	402,4	519,0	604,0	750,5	911,5	1244,2	1755	2319,3	3187,1	3389,5	4240,3
Запорізька	704,4	826,2	973,5	1142,1	1391,9	1986,6	2723,1	3710,7	4946,0	4727,9	5963,5
Івано-Франківська	439,5	584,7	644,2	854,8	1001,9	1459,9	1929,4	2673,5	4412,6	3822,7	4810,0
Київська	649,1	1012,7	970,4	1223,7	1455,7	1900,1	2753,5	3947,4	5047,9	4937,9	6037,4
Кіровоградська	350,3	445,7	513,2	649,3	827,6	1083,2	1474,7	1910,7	2552,1	2710,2	3256,0
Луганська	687,5	977,1	1127,1	1339,7	1683,1	2161,6	3076,9	4036,0	5428,1	5817,6	6648,9
Львівська	834,0	1084,1	1230,5	1557,6	1912,9	2544,8	3547,5	4774,5	6676,7	6964,3	8213,1
Миколаївська	387,7	532,7	610,8	788,0	902,8	1193,1	1731,9	2205,7	2990,8	3154,7	3853,8
Одеська	815,4	1015,2	1216,8	1463,2	1935,8	2409,6	3479,7	4972,0	6238,5	6271,6	7736,1
Полтавська	536,9	701,8	797,4	1000,7	1188,8	1617,2	2198,5	2988,6	3939,9	4130,1	4945,9
Рівненська	337,8	471,6	595,1	747,4	923,9	1212,9	1713,4	2309,5	3049,0	3322,1	4103,5
Сумська	493,4	561,8	599,2	764,9	852,3	1163,4	1603,3	2125,6	2815,2	2907,6	3626,8
Тернопільська	327,7	445,4	514,0	660,3	753,5	1057,4	1431,9	1924,2	2659,2	2844,9	3464,6
Харківська	926,8	1321,3	1509,7	1860,7	2216,0	2804,2	3911,1	5092,2	7084,6	7181,6	8393,9
Херсонська	357,5	452,6	528,1	645,2	790,1	1106,0	1553,7	2045,9	2722,7	2862,1	3511,2
Хмельницька	398,4	533,7	645,1	848,9	1033,7	1392,8	1917,4	2610,8	3460,0	3675,6	4460,8
Черкаська	439,4	576,3	648,5	844,9	1025,7	1403,1	2057,2	2543,2	3298,3	3462,4	4297,9
Чернівецька	251,0	342,6	400,1	542,5	641,1	919,6	1369,4	1749,2	2902,3	2436,1	3097,6
Чернігівська	409,1	514,0	592,4	738,6	887,5	1190,4	1591,6	2135,8	2826,6	2886,2	3506,0
м. Київ	2219,2	2856,1	2703,5	3817,0	4900,8	7057,9	9120,8	12585,9	13821,8	11700,4	11438,3
м. Севастополь	163,7	191,8	227,6	321,8	378,9	470,3	663,3	919,7	1235,0	1162,5	1329,8
Україна	16994,1	22357,9	24788,3	31401,5	38803,5	52074,7	72364	96511,0	126906,2	127188,0	152077,0

*За даними Міністерства фінансів України

Результативність витрат місцевих бюджетів

Регіони України	Співвідношення ВРП до витрат місцевих бюджетів										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
АР Крим	4,5	4,7	4,9	4,8	5,19	5,42	4,87	4,42	4,76	4,55	4,27
Вінницька	7,8	8,0	6,7	5,7	6,70	6,14	5,24	4,83	4,79	4,71	4,47
Волинська	6,4	6,6	5,6	5,4	6,32	5,95	4,97	4,67	4,50	4,13	3,86
Дніпропетровська	11,7	9,8	9,0	8,7	10,14	10,65	9,52	10,38	11,00	10,07	10,56
Донецька	10,7	10,9	10,3	10,2	12,24	11,99	10,12	9,96	9,97	8,60	9,27
Житомирська	6,5	6,1	5,6	5,1	5,79	5,42	4,43	4,24	4,25	4,10	4,31
Закарпатська	5,3	5,3	5,2	5,2	5,75	5,35	4,53	4,39	4,03	3,65	3,57
Запорізька	10,5	9,4	7,8	7,6	9,81	9,39	8,57	8,35	7,98	7,64	6,96
Івано-Франківська	7,0	6,6	7,0	6,4	7,30	6,58	5,72	5,07	3,98	4,45	4,21
Київська	8,9	6,2	6,9	6,5	8,06	7,98	6,74	6,22	6,77	7,33	7,27
Кіровоградська	6,1	7,0	6,6	6,2	6,74	6,32	5,43	5,06	5,32	4,91	4,80
Луганська	9,2	7,6	7,4	7,3	8,66	9,04	7,70	7,62	7,64	6,50	6,78
Львівська	7,0	6,7	6,7	6,5	7,14	6,64	5,79	5,60	5,09	5,01	5,04
Миколаївська	8,5	8,1	7,2	6,3	8,40	7,92	6,72	6,49	6,29	6,36	6,16
Одеська	8,6	9,3	8,1	7,9	8,37	8,40	6,88	6,30	7,22	7,55	6,70
Полтавська	10,5	9,4	9,0	8,1	11,16	10,83	9,70	9,02	8,21	7,96	8,90
Рівненська	7,3	6,6	5,7	5,4	6,01	5,94	5,07	4,68	4,47	3,99	3,79
Сумська	6,9	7,2	7,1	6,1	7,21	6,82	5,85	5,60	5,57	5,44	5,02
Тернопільська	5,6	5,2	5,1	4,7	5,24	4,86	4,39	4,16	3,90	3,90	3,66
Харківська	8,8	7,8	7,3	7,3	8,92	8,86	7,87	8,14	7,95	8,12	7,74
Херсонська	6,5	6,5	6,2	5,9	6,58	5,85	4,77	4,26	4,74	4,67	4,44
Хмельницька	7,3	6,7	6,0	5,5	6,11	5,68	4,85	4,58	4,51	4,23	4,03
Черкаська	7,1	6,1	5,7	5,3	6,39	6,42	4,97	5,17	5,56	5,36	5,13
Чернівецька	5,2	5,4	5,2	4,6	5,11	4,60	3,65	3,59	2,97	3,44	3,16
Чернігівська	7,4	6,6	6,3	6,1	6,89	6,40	5,50	5,23	5,16	5,05	4,84
м. Київ	4,5	6,2	8,0	9,3	11,23	10,28	9,51	8,27	8,09	9,40	11,44
м. Севастополь	3,9	6,2	6,1	5,4	5,84	5,99	5,74	4,94	4,96	5,54	5,84
Україна	7,5	7,4	7,4	7,2	8,54	8,25	7,18	6,87	6,82	6,70	6,77

Додаток В 19

Таблиця В.19

Напрями удосконалення фінансових інструментів конвергенції сталого розвитку регіонів України

Фінансові інструменти конвергенції сталого розвитку регіонів	Недоліки, що потребують врегулювання	Пропозиції щодо удосконалення	Рівень регулювання	Профільні органи виконавчої влади (суб'єкти конвергенції)	Бажаний термін врегулювання
1	2	3	4	5	6
Фінансові інструменти вирівнювання дохідної і видаткової частин місцевих бюджетів					
Бюджетні інвестиції	- відсутність або необґрунтованість пріоритетних напрямів їх використання; високий рівень централізації; стримують приватні інвестиції; скорочення обсягів	- чітко визначити та законодавчо закріпити джерела фінансування інвестиційної діяльності держави; посилити фінансовий контроль за формуванням та використанням коштів	Внесення змін до Бюджетного кодексу	Міністерство фінансів України	2013 рік (постійно)
Міжбюджетні трансферти (дотації; субвенції; кошти, що передаються до державного бюджету та місцевих бюджетів з інших бюджетів; додаткові дотації)	- недостатньо прозора процедура формування і розподілу міжбюджетних трансфертів; визначаються за спрощеною схемою як різниця між витратами та доходами регіону; не стимулюють нарощувати власну ресурсну базу; сприяють розвитку споживацьких настроїв зі сторони органів місцевого самоврядування; знижують зацікавленість регіонів у пошуку альтернативних джерел доходів; зменшують обсяги надходжень до державного бюджету; деформують принципи справедливості розподілу податкового тягаря; не забезпечують принципу «соціальної справедливості»; лобювання трансфертів від центрального уряду; не сприяють фінансовому вирівнюванню сталого розвитку регіонів; не мають цільового спрямування (дотації), а тому їх розподіл залежить від суб'єктивних рішень місцевих органів влади; недоотримання або отримання не в грошовому розмірі; невчасність отримання сум трансфертів, належних регіону; низька ефективність фінансової допомоги з державного бюджету	- забезпечення взаємозв'язку трансфертної політики із фінансовою результативністю наповнення місцевих бюджетів регіонів, або результативністю виконання певних програм; посилення стимулюючої функції трансфертів шляхом встановлення «граничної величини» міжбюджетного вирівнювання (за граничною величиною вилучення сукупного податкового потенціалу регіону), або шляхом введення прогресивного механізму «негативних трансфертів» для регіонів, що володіють більш як <i>n</i> -кратною величиною власних бюджетних доходів (чим більше перевищення, тим більша його частина вилучається у вигляді «негативного (від'ємного) трансферту»); запровадження механізму надання інвестиційних дотацій шляхом їх цільового спрямування за сферами сталого розвитку регіону відповідно до результатів забезпечення його економічного, соціального та екологічного розвитку; посилення ефективного внутрірегіонального контролю та контролю «зверху» за правомірністю та доречністю витрачання міжбюджетних трансфертів;	Внесення змін до Бюджетного кодексу України	Міністерство фінансів України	2013-2014 роки (постійно)
Податки, податкові ставки	централізація податкових надходжень зведеного бюджету на державному рівні; щорічні зміни видів податкових надходжень до місцевих бюджетів; відсутність чіткого взаємозв'язку між обсягом податків, які справляються на території регіону, і надходженнями до місцевих бюджетів; недостатність важливих об'єктів оподаткування у місцевих бюджетах та низький рівня диверсифікації дохідних джерел місцевих бюджетів; надто високі податкові ставки для України, що призводить до «тінізації» економіки; спадна фіскальна ефективність податків	- оптимізація ставок оподаткування з метою досягнення найвищого рівня добросовісної сплати податків; децентралізація бюджетних коштів шляхом переведення частини податку на прибуток до місцевих бюджетів на основі застосування системи міжбюджетних податкових квот	Внесення змін до Податкового кодексу України	Міністерство фінансів України	2013 рік

Податкові пільги	<ul style="list-style-type: none"> - зменшують обсяги надходжень до державного бюджету; - застосовуються у більшості не до неспроможних їх платників та виступають методом ухилення від сплати податків, а тому сприяють росту тіншового сектору економіки; - зумовлюють деформацію принципів справедливості розподілу податкового тягара та порушення принципу нейтральності оподаткування; - їх надання в більшості не має достатнього економічного обґрунтування 	<ul style="list-style-type: none"> - ефективний контроль за правильністю надання і обліку податкових пільг; - чітке законодавче визначення об'єктів застосування та груп платників податкових пільг; 	Внесення змін до Податкового кодексу України	Міністерство фінансів України, Податкова служба України	2013 рік (постійно)
Межі централізації бюджетних коштів	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень централізації бюджетних коштів, що знижує значення місцевих бюджетів у вирішенні життєво важливих для населення завдань, зумовлює недостатність власних джерел доходів у формуванні місцевих бюджетів, а тому посилює залежність місцевих бюджетів від коштів органів державного управління; - не стимулює органи місцевого самоврядування нарощувати обсяги доходів їх бюджетів 	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення ролі та впливу місцевих органів влади у формуванні місцевих бюджетів за рахунок децентралізації бюджетних коштів; - розширення власних джерел доходів шляхом закріплення на довгостроковій основі окремих загальнодержавних податків за місцевими бюджетами, чи розщеплення їх між бюджетами різних рівнів 	Внесення змін до Бюджетного кодексу України	Міністерство фінансів України	2013 рік
Нормативи відрахувань до місцевих бюджетів від загальнодержавних податків	<ul style="list-style-type: none"> - характеризуються нестабільним рівнем; - економічна необґрунтованість доцільності централізації окремих податків 	<ul style="list-style-type: none"> - чітке встановлення нормативів та законодавче їх закріплення; - встановлення довгострокових нормативів відрахувань 	Внесення змін до Бюджетного кодексу України	Міністерство фінансів України	2013-2014 роки
Бюджет розвитку місцевих бюджетів	<ul style="list-style-type: none"> - недостатність джерел формування; - незначна частка доходів бюджету розвитку (до 5%) та видатків (до 4%) в структурі місцевих бюджетах; - спрямування відносно невеликої частини всіх видатків розвитку на капітальні вкладення 	<ul style="list-style-type: none"> - чітке законодавче врегулювання джерел надходжень та напрямів використання коштів бюджету розвитку; - недопущення використання коштів на видатки поточних бюджетів та збільшення витрат на капітальні вкладення; - забезпечення контролю за ефективним використанням коштів та цільовим їх спрямуванням 	Внесення змін до Бюджетного кодексу України	Міністерство фінансів України	2013 рік (постійно)
Державний фонд регіонального розвитку	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність чітких правил розподілу коштів; - управління та адміністрування фондом здійснюється на центральному рівні; - створюють умови для ймовірних корупційних дій 	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення прозорості процедури використання коштів фонду шляхом висвітлення такої інформації на офіційному сайті КМУ; - посилення контролю за відбором інвестиційних програм (проектів), що можуть реалізуватись за рахунок коштів фонду, шляхом створення групи незалежних експертів в Міністерстві фінансів України, які б перевіряли доцільність фінансування відібраних інвестиційних програм (проектів) та слідували за етапами їх реалізації 	Створення групи незалежних експертів в Міністерстві фінансів України	Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України	2013 рік (постійно)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доклад Генерального секретаря ООН, 17–19 мая 2010 года A/CONF.216/PC/1 [Электронный ресурс] / ЮНЕП. – Режим доступа: <http://www.unepcom.ru/development.html>.
2. World Bank Report 2009 [Электронный ресурс] / Официальный сайт. – Режим доступа: www.worldbank.org.
3. Krugman P.R., Obstfeld M. International Economics: Theory and Policy (7 edition). – Addison Wesley, 2005.
4. Політичні завдання від Президента України (24.01.2011) [Електронний ресурс] / Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступа: <http://www.president.gov.ua/news/19183.html>.
5. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів: [Електронний ресурс] / Постанова Верховної Ради України № 1359-XIV від 24.12.1999 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 1. – С. 6. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1359-xiv>.
6. С мыслями о будущем России [Электронный ресурс] / Н.Н. Моисеев // М.: Фонд содействия развитию соц. и полит. наук, 1997. – 210 с. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/>.
7. С.Н. Новоселов. Исследование предметной области устойчивого развития региона [Электронный ресурс] / С.Н. Новоселов, Н.Ю. Орехова // Инженерный вестник Дона. – 12.01.2011. – Режим доступа: <http://ivdon.ru/magazine/archive/n4y2010/274/>.
8. IUCN/UNEP/WWF World. Conservation Strategy: living resources conservayion for sustainable development, IUCN, Gland, Switzerland, 1980. – P. 125–214.
9. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. – М.: Прогресс, 1989. – 376 с.
10. Кара-Мурза С.Г. Концепция «золотого миллиарда» и Новый мировой порядок. – 1999.
11. Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття»: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.): Пер. з англ. – 2-ге вид. – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.
12. Solow R.M. The Economics of Resources or the Resources of Economics // Papers and Proceedings of the Eighty-Sixth Annual Meeting of the American Economic Association. The American Economic Review. – 1974. – 64 (2). – P. 1–14.
13. Monterrey Consensus of the International Conference on Financing for Development [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.un.org/esa/ffd>.
14. Рэйворт К. Сможем ли мы жить по модели «спасательного круга»? / Кейт Рэйворт // Oxfam International. – Февраль 2012. – 26 с.
15. Показатели социальной основы и пределов возможностей окружающей среды [Электронный ресурс] // Стокгольмский центр устойчивого развития, 2009. – Режим доступа: <http://oxf.am/oe8>.
16. Calculated for each country by multiplying the average food deficit of the undernourished population by the total undernourished population, then dividing the global total by the global food supply (per capita global food supply x global population). Sources (both last accessed January 2012): Food deficit and undernourished population: <http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/fs-data/ess-fadata/en> Per capita global food supply and global population: <http://faostat.fao.org>.
17. OECD/IEA (2011) «Energy for All: Financing Access for the Poor», Paris: OECD/IEA. Available at: http://iea.org/papers/2011/weo2011_energy_for_all.pdf (last accessed November 2011).
18. L. Chandy and G. Gertz (2011) «Poverty in numbers: The changing state of global poverty from 2005 to 2015», Washington DC: The Brookings Institution. Електронний ресурс. Режим доступа: [<http://www.brookings.edu>].
19. B. Milanovic (2009) «Global Inequality Recalculated: The Effect of New 2005 PPP

- Estimates on Global Inequality», World Bank Policy Research Working Paper No. 5061. Електронний ресурс. Режим доступу: [<http://ideas.repec.org/p/wbk/wbrwps/5061.html> (last accessed November 2011)].
20. Туниця Ю.Ю. Екологічний імператив сталого розвитку регіонів України: в пошуках чинників консолідації суспільства / Ю.Ю. Туниця // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.19. – С. 146–156.
 21. Туниця Ю.Ю. Економіка і ринок: подолання суперечностей / Ю.Ю. Туниця. – К.: Вид-во «Знання», 2006. – 314 с.
 22. Табалова О.Є. Концептуальні засади дослідження сталого розвитку / О.Є. Табалова // Зб. наук. пр. «Економічні науки». – Серія «Економічна теорія та економічна історія». – № 8 (32). – Луцьк, 2011.
 23. Доклад о человеческом развитии 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: Лучшее будущее для всех // Программа развития ООН, Чикаго. – 181 с.
 24. Anand, S., and A. Sen. 1994. «Human Development Index: Methodology and Measurement». HDRO Occasional Papers. UNDP–HDRO. – New York, 2000. «Human Development and Economic Sustainability». – World Development 28 (12): С. 29–49. – Електронний ресурс. Режим доступу: [http://www.bellona.ru/articles_ru/articles_2012/1340619718.71].
 25. Итоги Рио+20: Результаты конференции, прошедшей в конце июля в Бразилии, разочаровали большую часть международной экологической общественности [Електронний ресурс] / Беллона.Ру. – Режим доступу: http://www.bellona.ru/articles_ru/articles_2012/1340619718.71.
 26. Кузык Б.Н. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее. Т. II. Будущее цивилизаций и гецивилизационные изменения / Б.Н. Кузык. – М.: ИНЭС, 2006. – т. IV. Перспективы становления интегральной цивилизации. – М.: ИНЭС, 2009.
 27. Глобальный прогноз «Будущее цивилизаций» на период до 2050 года. – Ч. 9. – Будущее цивилизаций и стратегия цивилизационного партнерства. – М.: МИСК, 2009.
 28. Яковец Ю.В. О новой глобальной стратегии устойчивого развития на базе партнерства цивилизаций / Ю.В. Яковец // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1 (3). – Том 1. – С. 415–431.
 29. Мамбетова Ф.А. Управление устойчивым развитием территории на основе организации мониторинга и комплексной оценки социально-экономического потенциала региона: теория, методология, практика (на материалах регионов Юга России): автореф. дис. на соиск. уч. степ. доктора экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: региональная экономика» / Ф.А. Мамбетова. – Махачкала, 2012. – 48 с.
 30. Голубецкая Н.П. Индикативные подходы определения приоритетности инвестиций в предпринимательской деятельности Северо-Западного региона России / Н.П. Голубецкая, О.Н. Макаров, В.И. Бовкун // Экономика Северо-Запада: проблемы и перспективы развития. – 2005. – № 4 (26). – С. 53–65.
 31. Майбуров И. Устойчивое развитие как коэволюционный процесс / И. Майбуров // Общество и экономика. – 2004. – № 4. – С. 124–143.
 32. Пчелинцев О.С. Регулирование воспроизводственного потенциала территории как основа региональной политики / О.С. Пчелинцев, В.Я. Любовный, А.Б. Воякина // Проблемы прогнозирования. – 2000. – № 5. – С. 62–68.
 33. Татаркин А.И. Моделирование устойчивого развития как условие повышения экономической безопасности территории / А.И. Татаркин, Д.С. Львов, А.А. Куклин, А.Л. Мызин, Л.Л. Богатырев, Б.А. Коробицын, В.И. Яковлев. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. – 276 с.
 34. Ускова Т.В. Устойчивое развитие региона: от концептуальных основ – к практическим результатам / Т.В. Ускова, С.С. Копасова // Экономические и социальные

- перемены в регионе: факты, тенденции, прогноз / ВНКЦ ЦЭМИ РАН. – Вып. 43. – 2008. – С. 21–31.
35. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України № 2850-IV від 8.09.2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – С. 25–29.
36. Про утворення Національної ради із сталого розвитку України: Постанова КМУ від 16 вересня 2009 р. N 997 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт КМУ. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997-2009-%D0%BF>.
37. Герасимчук З.В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: [Монографія] / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович. – Луцьк: ЛДТУ, 2002. – 248 с.
38. Урсул А.Д. Стратегия устойчивого развития цивилизации III тысячелетия / А.Д. Урсул // Глобальные проблемы биосферы. Чтения памяти академика А.Л. Яншина. – М.: Наука, 2003. – Вып. 1. – С. 175–194.
39. Гуриева Л. Стратегия устойчивого развития региона / Л. Гуриева // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – № 2. – С. 46–57.
40. Онищенко В.О. Сучасні проблеми комплексного розвитку регіонів України / В. О. Онищенко, О. В. Комеліна // Економіка і регіон. – № 1 (20). – ПолтНТУ, 2009. – С. 3–9.
41. Герасимчук З.В. Еколого-економічні основи формування та реалізації політики сталого розвитку (питання методології та методики): Автореф. дис. д. ек. наук: 08.10.01 / З.В. Герасимчук. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2002. – 52 с.
42. Торкатюк В.І. Сталий розвиток територій: Основні науково-теоретичні підходи до визначення та сутність поняття / В.І. Торкатюк, Н.В. Бібік // Бізнес-інформ. – 2009. – № 4. – С. 127.
43. Сдасюк Г.В. Императивы концепции устойчивого развития и реалии глобализации / Г.В. Сдасюк // Переход к устойчивому развитию: глобальный, региональный и локальный уровни: Зарубежный опыт и проблемы России. – М., 2002. – С. 13–40.
44. Шевченко И.В. Устойчивое развитие: мировой опыт и проблемы России / И.В. Шевченко, К.О. Литвинский // Региональная экономика: теория и практика. – 2007. – № 13 (52). – С. 3–10.
45. Ватченко О.Б. Виникнення та аналіз поняття «сталий розвиток» / О.Б. Ватченко, В.М. Ільченко // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Зб. наук. пр. «Економічні науки». – № 1. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 64–68.
46. Коптюг В.А. Конференция ООН по окружающей среде и развитию (Рио-де-Жанейро, июнь 1992 г.) Информационный обзор. – Новосибирск, 1992. – С.19–20.
47. О концепции перехода Российской Федерации к устойчивому развитию: Указ Президента РФ № 440 от 1 апреля 1996 г. // Российская газета, 9 апреля, 1996 г. – С. 5.
48. Стратегия и проблемы устойчивого развития России в XXI веке / Под редакцией А.Г. Гранберга, В.И. Данилова-Данильяна, М.М. Циканова, Е.С. Шопхоева. – М.: «Экономика», 2002. – 414 с.
49. Основи стійкого розвитку: навч. посібн. / Заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: Університетська книга, 2005. – 654 с.
50. Буркинский Б.В. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития / Б.В. Буркинский, В.Н. Степанов, С.К. Харичков // ИПРЭИ НАН Украины. – Одеса: Фенікс, 2005. – 575 с.
51. Котикова О.І. Зміст поняття сталого розвитку / О.І. Котикова // Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2007. – № 12. – С. 170–175.
52. Згуровський М. Україна у глобальних вимірах сталого розвитку [Електронний ресурс] / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 20–26 травня 2006 р. – № 19 (598). – Режим доступу: <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/598/53397/>.
53. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / [ред.-упоряд. С.В. Мочерний]. – Т 2. –

Львів: Світ, 2006. – 568 с.

54. Дятлов С.А. Основы концепции устойчивого развития: Учеб. пособие / С. А. Дятлов // С.-Петербург. гос. ун-т экономики и финансов, 1998. –155 с.
55. Зеркалов Д.В. Экологическая безопасность: [Монография] / Д.В. Зеркалов. – К.: Основа, 2012. – 506 с.
56. Борщук Є.М. Основи теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем: [Монографія] / Є. М. Борщук. – Львів: Растр-7, 2007. – 435 с.
57. Данилов-Данильян В.И. Устойчивое развитие – будущее Российской Федерации. Россия на пути к устойчивому развитию. – М.: РЭФИА, 1996.
58. Кондратьев. К. Я. Экология – экономика-политика / К.Я. Кондратьев, В.К. Донченко, К.С. Лосев, А.К.Фролов. – СПб: Научный Центр РАН, 1996. – 827 с.
59. Шубравська О. Сталий розвиток агропродовольчої системи України / О. Шубравська // Економіка України. – 2005. – № 5. – С. 89–97.
60. Кобзар О.М. Концептуальні підходи до формування політики сталого розвитку України та Російської Федерації [Електронний ресурс] / О.М. Кобзар // Економіка природокористування і охорони довкілля: Зб. наук. пр. / Відп. ред. Б. М. Данилишин. – К.: РВПС України НАН України, 2002. – С. 122–133. – Режим доступу: <http://www.nbj.ru/publs/banki-i-mir/2008/03/11/archive-publ-13868/index.html>.
61. Доказати полезность. Аналитика и комментарии [Електронний ресурс] / Национальный банковский журнал. – Режим доступу: <http://www.nbj.ru/publs/banki-i-mir/2008/03/11/archive-publ-13868/index.html>.
62. Дейвус Д. Измерение и оценка устойчивого развития на локальном уровне / Д. Дейвус // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємництва та організації виробництва. – 2002. – № 1–2. – С. 63–75.
63. Переход к устойчивому развитию: глобальный, региональный и локальный уровни. Зарубежный опыт и проблемы России / рук. авт. колл. Н.Ф. Глазовский. М.: Изд-во КМК, 2002. – 444 с.
64. Данилишин Б.М. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень / Б.М. Данилишин, Л.Г. Чернюк, М.І. Фашевський. – Вінниця: Книга-Вега, 2007. – 572 с.
65. Герасимчук З.В. Стимулювання сталого розвитку регіону: теорія, методологія, практика: [Монографія] / З.В. Герасимчук, В.Г. Поліщук. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 516 с.
66. Герасимчук З.В. Конкурентоспроможність регіону: теорія, методологія, практика / З.В. Герасимчук, Л.Л. Ковальська – Луцьк : Надстир'я, 2008. – 248 с.
67. Чічкань О.І. Сталий розвиток регіонів в системі державного регулювання [Електронний ресурс] / О.І. Чічкань. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Emp/2009_21/31Chich.htm.
68. Хрипко С. В.Формирование конкурентоспособной экономики региона как условие перехода к устойчивому развитию: автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» / С.В. Хрипко. – Казань, 2012. – 26 с.
69. Пчелинцев О.С. Региональная экономика в системе устойчивого развития [Электронный ресурс] / О.С. Пчелинцев. – М.: Наука, 2004. – 258 с. – Режим доступа: http://www.ecfor.ru/pdf.php?id=books/pchel/gl_1.
70. Комаров М.П. Инфраструктура регионов мира: Учебник / М.П. Комаров. – СПб.: Изд-во В.А. Михайлова, 2000. – 348 с.
71. Лексин В.Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития / В.Н. Лексин, А.Н. Швецов. – М.: УРСС, 1997. – 372 с.
72. Алексеев Ю.П. Устойчивость социально-экономического развития регионов /

Ю.П. Алексеев. – М., 2001. – 189 с.

73. Иванов П.М. Устойчивое региональное развитие: концепция и модель управления / П.М. Иванов // Экономика и математические методы. – 2006. – № 2. – С. 126–142.

74. Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття»: ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро: пер. з англ., 2-ге вид. – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.

75. Киселева Н.Н. Региональная парадигма устойчивого развития социально-экономической системы региона // Н.Н.Киселева, В.В. Киселев // Успехи современного естествознания. – 2007. – № 11. – С. 85–92.

76. Тимчук Н.Ф. Город и район. Регулирование комплексного развития / Н.Ф. Тимчук. – М., 1980. – 192 с.

77. Дудкіна О. Структурна трансформація економіки регіонів в контексті забезпечення їх сталого розвитку / О.Дудкіна // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2011. – Випуск 16. – С. 82–92.

78. Шнипер Р.И. Регион: диагностика и прогнозирование/ Р.И. Шнипер. – Новосибирск, 1996. – 135 с.

79. Ксенофонтов В.И. Теоретико-методологические основы управления сбалансированным развитием региона: автореф. дис. на соиск. уч. степ. доктора экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» [Электронный ресурс] / В.И. Ксенофонтов // Санкт-Петербург, 2011. – Режим доступа: <http://www.ssr.org.ua/index.php?lang=ukr&page=tools>.

80. Красюкова Н.Л. Механизмы и инструменты формирования социально-экономической стратегии макрорегиона (по материалам Северо-Кавказского Федерального округа): автореф. дис. на соиск. уч. степ. доктора экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» / Н.Л. Красюкова. – Москва, 2012. – 45 с.

81. Галачиева С. В. Ресурсное обеспечение макрорегиона в координатах императивов устойчивого социально-экономического развития (на примере Северо-Кавказского федерального округа): автореф. дис. на соиск. уч. степ. доктора экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» / С.В. Галачиева. – Кисловодск, 2011. – 48 с.

82. Коптюг В.А. Устойчивое развитие цивилизации и место в ней России: проблемы формирования национальной стратегии / В.А. Коптюг, В.М. Матросов, В.К. Левашов, Ю.Г. Демьяненко. – Владивосток: Дальнаука, 1997.

83. Ткач О.В. Сталий розвиток економіки регіону: критерії та передумови [Електронний ресурс] / О.В. Ткач. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2008_4_2/100.pdf.

84. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: [Монографія] / За ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. – 820 с.

85. Саркісян Л.Г. Концепція сталого розвитку у контексті досліджень регіональної системи / Л.Г. Саркісян // Економічний простір. – 2011. – № 56 (2). – С. 97–102.

86. Хоменець Р.Б. Особливості теоретико-правового визначення поняття «регіон» / Р.Б. Хоменець // Регіональні перспективи. – 2011. – № 5–6. – С. 198–205.

87. Краснов М.А. Методология исследования антикризисного управления предприятиями в системе устойчивого развития региона: автореф. дис. на соиск. уч. степ. доктора экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» [Электронный ресурс] / М.А. Краснов // Казань, 2011. – Режим доступа: <http://www.dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-ekonomika/a212.php>.

88. Коцко Т.А. Антикризисные интеграционные управленческие решения в топливно-энергетическом комплексе как фактор обеспечения экономической безопасности территориальных образований / Т.А. Коцко, С.А. Сорокопуд // Экономическая безопасность государства – территориальный аспект. – Дрогобич: «Коло», 2006. – С. 111–119.

89. Пельтек Л.В. Развитие региональной промышленной политики держави: теория, методология, механизмы: [Монография] / Л.В.Пельтек. – Николаев: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 268 с
90. Кузьменко Л.М. Методологічні основи управління розвитком економіки регіону // Автореф. дис. ... д-ра. екон. наук: 08.02.03 / Л.М. Кузьменко. – К.: НАН України. Ін-т економіки пром-сті, 2004. – 30 с.
91. Мюрдаль Г. Современные проблемы «третьего мира». Драма Азии. / Г. Мюрдаль; пер. с англ. / [под общ. ред. д.э.н., проф. Р. А. Ульяновского]. – М.: Изд-во «Прогресс», 1972. – 767 с.
92. Круш П.В. Національна економіка: регіональний та муніципальний вимір. Підручник / П.В. Круш, О.О. Кожемяченко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 320с.
93. Вакуленко В.Ф. Взаємодія давньоузвичасних і новітніх запозичень з давньогрецької і латинської мов на лексичному рівні [Електронний ресурс] / В.Ф. Вакуленко. – Режим доступу: <http://referatu.net.ua/newreferats/128/182824>.
94. Економічна енциклопедія: У 3 томах / [ред.-упоряд. С.В. Мочерний]. – Т1.– К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
95. Словник іншомовних слів / [ред.-упоряд. О. С. Мельничук]. – Київ, 1974;
96. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://uktdic.appspot.com/>.
97. Вахович І.М. Сутність асиметрії регіонального розвитку / І.М.Вахович, І.М.Лакатош // 36. наук. пр. «Економічні науки». – Серія «Економіка та менеджмент». – №5(18). Ч.1. – Луцьк, 2008. – С. 61–66.
98. Henderson David R. What the Nobel Economists Missed // Wall Street Journal. – October 12. – 2001.
99. Божидарнік Н.В. Регіональна асиметрія в Європейському Союзі та механізми її регулювання: Автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Н.В. Божидарнік. – К.: КНЕУ, 2006. – 20 с.
100. Керецман В.Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти : [Монографія] / В. Ю. Керецман. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 188 с. – с. 85.
101. Лавровский Б.Л. Региональная асимметрия в Российской Федерации: измерение и регулирование [Электронный ресурс] / Б.Л. Лавровский // М., 2008. – Режим доступа: <http://ieie.nsc.ru/~taxis/lavr-rec.htm/>.
102. Гребенкин А.С. Асимметрия развития регионов: факторы возникновения и регулирование [Электронный ресурс] / А.С. Гребенкин, Д.Ф. Скрипнюк. – Режим доступа: <http://law.admtymen.ru/noframe/nic?print&nd=466201176&nh=0&LogLength=27530&LogNumDoc=466201176&prevdoc=466201105>.
103. Сторонянська І. Оцінка асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів України та обґрунтування пріоритетів державної регіональної політики // Регіональна економіка. – 2006. – № 4. – С.101–111.
104. Вахович І.М., Лакатош І.М. Діагностика асиметрії регіонального розвитку / І.М.Вахович, І.М.Лакатош // Економічні науки. Серія «Регіональна економіка». Збірник наукових праць. Луцький державний технічний університет. Випуск 5 (17). – Ч. 2. – Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Герасимчук З.В. – Луцьк, 2008. – с. 232-238.
105. Колчков В.А. Соціально-економічні асиметрії регіонального розвитку України (сутність і шляхи подолання) / В.А. Колчков // Вісник університету банківської справи НБУ. – Київ, 2012. – № 1 (13). – с.14.
106. Шильцин, Е.А. Вопросы оценки региональной асимметрии (на примере России Текст. / Е.А. Шильцин // Вестник института экономики и ОПП СО РАН. – Новосибирск, 2006.
107. Красильников Ю. Региональная асимметрия структурных сдвигов в экономике / Ю. Красильников // Общество и экономика. – 2001. – № 2. – С. 150 – 155.

108. Шубна О.В. Асиметрія регіональної структури розміщення трудових ресурсів України / О.В. Шубна // Научный вестник ДГМА. – 2011. – № 2 (8Е). – С. 443–449.
109. Заяць В.С. Міжрегіональна асиметрія формування доходів населення України, їх диференціація та резерви зростання / В.С. Заяць // Економіка і регіон. – ПолтНТУ, 2009. – № 2 (21). – С. 58.
110. Лексин В. Общероссийские реформы и территориальное развитие. Реформы и целостность государства. Проблемы территориальной дифференциации и дезинтеграции / В. Лексин, А. Швецов // Российский экономический журнал. – 1999. – № 11–12. – С. 36–44.
111. Бугай С.М. Формування інституційної структури забезпечення регіонального розвитку в Україні / С.М. Бугай, Е.В. Щепанський // Університетські наукові записки. – 2006. – № 1(17). – С. 285–290.
112. Галдина М.В. «Методические подходы к выявлению асимметрии социально-экономического развития региона (на примере Омской области)» [Электронный ресурс] / М.В. Галдина. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/464372>.
113. Проблеми регіональної політичної асиметрії в Україні [Електронний ресурс] / Розділ III. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/books/2008/polit_part/03.pdf.
114. Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними [Електронний ресурс] / Постанова КМУ № 235 від 02.03.2010. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1193.238.0>.
115. Новікова А. М. Депресивні території: європейський досвід та проблеми України // Стратегічна панорама. – 2000. – № 3–4. – С. 115.
116. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
117. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Волинської області): [Монографія] / М.А. Хвесик, Л.М. Горбач, Н.В. Вишневська. Ю.М. Хвесик. – К.: Кондор, 2004. – 376 с.
118. Шевчук Я.В. Механізм санації депресивних територіальних суспільних систем в контексті формування регіональної політики. – Львів, 2004. – 63 с.
119. Офіційний сайт Єврокомісії [Електронний ресурс] / ЕС / Cohesion policy 2007–2013. – Luxembourg, 2007. – 78 р. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/glossary/glos5_en.htm.
120. Біла С. Інституційне забезпечення державної регіональної політики (досвід країн ЄС) [Електронний ресурс] / С. Біла. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/mart2009/31.htm>.
121. Шубна О.В. Асиметрія регіональної структури розміщення трудових ресурсів України / О.В. Шубна // Научный вестник ДГМА. – 2011. – № 2 (8Е). – С. 337–341.
122. Барановський М. Історичні та природні передумови депресивності аграрних територій України / М. Барановський // Історія української географії. – 2008. – Випуск 17. – С. 25–32.
123. ХХІ век: мир между прошлым и будущим. Культура как системообразующий фактор международной и национальной безопасности / О.П. Лановенко. – К.: Стілос, 2004. – 572 с.
124. Семенов В.М. Мовний аспект регіональної поляризації в Україні [Електронний ресурс] / В.М. Семенов. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Trpdu/2010_4/doc/2/07.pdf.
125. Антология экономической классики: в 2 т. – М.: МП «Эконов», 1991–1992. – Т. 1. с. 13.
126. Прибиткова І. Бідність як наслідок нерівного перерозподілу багатства в українському суспільстві / І. Прибиткова // Українське суспільство 1992–2006. Соціологічний моніторинг / За ред. к.е.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2006. – С. 167–175.
127. Прибиткова І.М. Предпосылки зарубежной трудовой миграции украинцев / І.М. Прибиткова // Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2007. – № 761. – С. 67–71.
128. Алиев В.Г. Региональные проблемы переходной экономики: вопросы теории и

практики / В. Г. Алиев. – М. : Экономика, 2002. – 646 с.

129. Чиханчин А. Ю. Исследование потребностей регионов России в строительстве объектов производственной инфраструктуры и разработка механизмов их удовлетворения: автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» / А. Ю. Чиханчин. – М., 2007. – 24 с.

130. Трегубов О.С. Концептуальні положення деконцентрації промисловості в регіоні / О.С. Трегубов // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький, 2010. – № 2, Т. 3. – С. 154–157.

131. Керефов М.А. Воспроизводственные тенденции и стратегические императивы модернизации регионального экономического пространства (на материалах Северо-Кавказского федерального округа): автореф. дис. на соиск. уч. степ. доктора экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» / М.А. Керефов. – Шахты, 2011. – 45 с.

132. Галдин М. В. Методические подходы к выявлению асимметрии социально-экономического развития муниципальных образований региона (на примере Омской области): дис. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» / М.В. Галдин. – Омск, 2004. – 332 с.

133. Пепа Т.В. Просторовий розвиток регіональних соціально-економічних систем в контексті державної регіональної політики [Електронний ресурс] / Т.В. Пепа. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2008_4_2/61.pdf.

134. Данилишин Б. Регионализм в Украине: реальность и перспективы [Электронный ресурс] / Б.Данилишин // Зеркало недели. Украина. – 2012. – № 22. – Режим доступа: http://zn.ua/POLITICS/regionalizm_v_ukraine_realnost_i_perspektivy-103914.html.

135. Колчков В.А. Соціально-економічні асиметрії регіонального розвитку України (сутність і шляхи подолання) / В.А. Колчков // Вісник університету банківської справи НБУ. – Київ, 2012. – № 1 (13). – С.12–18.

136. Білоконь І. В. Сутність проблемних територій та методологічні аспекти їх дослідження / І. В. Білоконь // Формування ринкової економіки [Електронний ресурс]: Зб. наук. пр. «Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи». – К.: КНЕУ, 2011. – Ч.1.-С. 130–136.

137. Гоцкая Н.Р. Динамизм системы экономических интересов и структурные сдвиги в экономике : автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.01 «Экономическая теория» / Н.Р. Гоцкая. – НОУ ВПО «Институт Дружбы народов Кавказа». – Ставрополь, 2006. – 23 с.

138. Красильников О.Ю. Структурные сдвиги в экономике современной России [Электронный ресурс] / О.Ю. Красильников // Саратов: Изд-во «Научная книга», 2000. – 183 с. – Режим доступа: <http://ok-russia.narod.ru/stat/mono2/G11.htm>.

139. Гальчинський А.С. Шляхом європейської інтеграції. Стратегія економічного та соціального розвитку України (2000–2015 роки) / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

140. Регіони України у післякризовий період: ризики та перспективи розвитку: аналіт. доп. / С. О. Біла, О. В. Шевченко, В. І. Жук, М. О. Кушнір [та ін.]; за ред. С. О. Білої. – К.: НІСД, 2011. – 104 с.

141. Сторонянська І.З. Стратегічні цілі та пріоритети державного регулювання процесів економічної інтеграції регіонів України / І.З. Сторонянська // Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Розділ II. Економічні й соціальні аспекти європейських інтеграційних процесів та інтеграції України в загальноєвропейські й регіональні структури. – Луцьк, 2009. – С. 201–207.

142. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

143. Беленький П. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів // Регіональна політика: методологія, методи, практика. [Монографія] / Кол. авт. за ред. академіка НАНУ М.І. Долішного. – Львів: НАН України. ІРД, 2001. – 719 с. – С. 654–697.
144. Practical Guide to Cross-border Cooperation / Third Edition 2000 / Phare / AEBR / EC. P.216, p. B2– 64. 3.
145. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону: [Монографія] / За ред. А.І. Мокія, Т.Г. Васильціва. – Львів: Ліга Прес, 2010. – 488 с.
146. Транскордонне співробітництво: панорама взаємодії // Євросоюз у деталях. – 2010. – № 3. – С. 5–6.
147. Країна катастроф: чому в Україні трапляються техногенні аварії [Електронний ресурс] / Інформаційне агентство УНІАН. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/krayina-katastrof-chomu-v-ukrayini-traplyayutsya-tehnogenni-avariyi.html>.
148. Варналій З.С. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: [Монографія] / За ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.
149. Галачиева С.В. Ресурсное обеспечение макрорегиона в координатах императивов устойчивого социально-экономического развития (на примере Северо-Кавказского федерального округа): автореф. дис. на соиск. уч. степ. док. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» / С.В. Галачиева. – Кисловодск, 2011.
150. Лавровский Б.Л. Измерение региональной асимметрии на примере России / Б.Л. Лавровский // Вопросы экономики. – 1999. – № 3.
151. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія / В.І Чужиков. – К: КНЕУ. – 2008. – С.127.
152. Доклад о человеческом развитии 2011 // Human Development Report. – Sustainability and Equity: A Better Future for All. – 2011.
153. Завіновська Г.Т. Економіка праці: Навчальний посібник / Г.Т.Завіновська. – Київ.: КНЕУ, 2003. – 300 с.
154. Ильенкова С.Д. Микроэкономическая статистика: Пособие // Под ред. С. Д. Ильенковой. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 554 с.
155. Громоздова Л.В. Неравномерность распределения индивидуальных доходов среди населения региона / Л.В. Громоздова // Зб. наук. пр. «Економіка: проблеми теорії та практики». – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – Вип. 175. – С. 224–236.
156. Н. Theil. Economics and Information Theory. – North-Holland, 1967.
157. Шубна О.В. Асиметрія регіональної структури розміщення трудових ресурсів України / О.В. Шубна // Научный вестник ДГМА. – Краматорськ, 2011. – Вип. № 2 (8Е). – С. 443–449.
158. Кизим Н.А. Неравномерность регионального развития в Украине: теоретические основы, инструментарий диагностики: [Монография] / Н. А. Кизим, Е. В. Раевна, А. Ю. Бобкова. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2011. – 224 с.
159. Чужиков В. Територіальна асиметрія в Європі: моделювання для України [Електронний ресурс] / В.Чужиков. – Режим доступу: http://www.univ.rzeszow.pl/pliki/Zeszyt8/22_czuzikow_ukraina.pdf.
160. Статистика: теоретичні засади і прикладні аспекти: Навчальний посібник / Р.В. Фещур, А.Ф. Барвінський, В.П. Кічор та ін. – Львів: Інтелект-Захід, 2003. – 576 с.
161. Ковальська Л.Л. Соціальна інфраструктура регіону: механізми формування та розвитку: [Монографія] / Л.Л. Ковальська, О.М. Салівончик. – Луцьк: Волиньполіграф, 2012. – 227 с.
162. Статюха Г.О. Оцінювання екологічної уразливості приморських регіонів України / Г.О. Статюха, І.М.Джигирей, Д.В.Чашник, Р.П. Мельничук // Восточно-Европейский журнал передовых технологий. – Харьков: Технологический центр, 2010. – Вып. 4/8 (46). – С. 8–14.
163. Вахович І.М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації: [Монографія] / І.М.Вахович. – Луцьк: Надстир'я, 2007. – 496 с.

164. Рівень освіти населення в Україні один з найвищих серед країн Центральної і Східної Європи [Електронний ресурс] / Харківська обласна рада. – Режим доступу: <http://www.oblrada.kharkov.ua/uk/news/print/id/6302>.
165. Герасимчук З.В. Економічна безпека регіону. [Монографія] / З.В. Герасимчук, Н.С. Вавдіюк. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 244 с. – С. 179–189.
166. Побурко Я.О. Часткові та комплексні статистичні оцінювання внеску регіонів України у соціально-економічний розвиток держави Я.О. Побурко, В.К. Данилко // Регіональна економіка. – 2004. – № 3. – С.121–139.
167. Карімов Г.І. Прогнозування прибутковості діяльності підприємства [Електронний ресурс] / Г.І. Карімов, О.О. Муравйова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/23_NTP_2010/Economics/70371.doc.htm.
168. Кількість малих підприємств за регіонами [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua>.
169. Бутенко Т.О. Визначення причин розбіжностей в економічному розвитку регіонів України [Електронний ресурс] / Т.О. Бутенко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vsed/2012_44/44/19-23.pdf.
170. Безробіття не зростає, бо біржі праці «не бачать» селян? [Електронний ресурс] / Світ географії та туризму. – Режим доступу: <http://www.ukr-tur.narod.ru>.
171. Економіка України: національна стратегія розвитку: [Монографія]. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 444 с. – С. 36.
172. Анісімова Г.В. Статистичне дослідження екологічної складової сталого розвитку регіону [Електронний ресурс] / Г.В. Анісімова, Н.В. Скоробогатова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2011_2_2/43.pdf.
173. Яворська О.М. Статистичний аналіз якості атмосферного повітря в Україні [Електронний ресурс] / О.М. Яворська. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlntu/20_9/83_Jaworska_NV_20_9.pdf.
174. Чумакова О. Європейський досвід місцевого самоврядування / О. Чумакова // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 4 (26). – С. 263–271.
175. Дорош В.Ю. Зарубіжні моделі регулювання міжбюджетних відносин та перспективи для України / В.Ю. Дорош // Зб. наук. пр. «Формування ринкової економіки в Україні». – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – Вип. 21. – С. 140–146.
176. Грицай О.В. Центр и периферия в региональном развитии / О.В. Грицай, Г.В. Иоффе, А.И. Трейвиш. – М., 1999. – 168 с.
177. Федорчак О.В. Класифікація механізмів державного управління [Електронний ресурс] / О.В. Федорчак // Наук. вісн. «Демократичне врядування». – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. 1. – Режим доступу: <http://www.academy.lviv.ua>
178. Корецький М.Х. Механізми поєднання державних та регіональних інтересів [Електронний ресурс] / М.Х. Корецький. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nrzd/2011_1/9.pdf.
179. Зінь Е. Механізм розвитку регіональної інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / Е. Зінь, А. Валюх. – Режим доступу: http://www.ashsu.org/index.php?module = pagemaster&PAGE_user_op = view_page&PAGE_id = 403.
180. Федулова Л.І. Фінансова складова в національній інноваційній системі України / Л.І. Федулова // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 14–21.
181. Коніщева Н. Напрями реформування фінансового забезпечення місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / Н. Коніщева, Т. Герко. – Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/2012/napryamy-reformuvannya-finansovoho-zabezpechennya-mistsevoho-samovryaduvannya/>.
182. Кочемировська О.А. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні [Електронний ресурс] / О.А.Кочемировська, О.М. Пищуліна. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_nauk_an_rozrobku/soczahyst.pdf.

183. Красун А. Бідність в Україні та шляхи її подолання [Електронний ресурс] / А. Красун, Я. Турчин. – Режим доступу: http://vlp.com.ua/files/16_66.pdf.
184. Сторонянська І. З. Формування міжрегіональних систем в економіці України [Електронний ресурс] / І. З. Сторонянська. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/epravo/2009_1/28.pdf.
185. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 „Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP061001.html.
186. Бюджет України – 2010 рік: Статистичний збірник. – К.: Мінфін України, 2011.-292 с.
187. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс] / Постанова КМУ №1001 від 21.07.2006 р. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.
188. Луніна І.О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин / І.О. Луніна. – К.: ДНВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2006. – 432 с.
189. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: у 6 т/ М.Я.Азаров, Ф.О.Ярошенко, В.Г.Бодров та ін.– К.:НДФІ,2004.–Т.5:Реформування міжбюджетних відносин і зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування.-2004.-400 с.
190. Глушенко Ю. А. Міжбюджетні відносини та фінансове забезпечення регіонів / Ю. А. Грищенко // Наук. збір. «Наукові праці НДФІ». – 2004. – № 3–4 (26–27). – С. 257–264.
191. Вахович І.М. Фінансова спроможність регіону: діагностика та механізми забезпечення : [Монографія] / І.М. Вахович, І. М. Камінська. – Луцьк: Надстир'я, 2009. – 400 с.
192. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24.
193. Бюджет України за 2001 рік: Статистичний збірник. – К.: Мінфін України, 2002.-344 с.
194. Бюджет України за 2002 рік: Статистичний збірник. – К.: Мінфін України, 2003.-264 с.
195. Бюджет України за 2005 рік: Статистичний збірник. – К.: Мінфін України, 2006.-292 с.
196. Бюджет України за 2006 рік: Статистичний збірник. – К.: Мінфін України, 2007.-302 с.
197. Бюджет України за 2009 рік: Статистичний збірник. – К.: Мінфін України, 2010.- 302с.
198. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України : у 6 т/ М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, Т. І. Єфименко та ін. – К.: НДФІ, 2004. – Т. 1: Пріоритети бюджетної політики та економічне зростання в Україні. – 2004. – 640 с.
199. Сычев Н.Г. Финансово-экономические проблемы муниципальных образований / Н. Г. Сычев, К. И. Таксир. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 704 с.
200. Кохан І.В. Аспекти бюджетного інвестування в контексті місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / І.В. Кохан. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2012_1/files/EC112_40.pdf.
201. Бюджетний кодекс України: від 18.08.2012 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page>.
202. Питання державного фонду регіонального розвитку [Електронний ресурс] / Постанова КМУ № 656 від 04.07.2012 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/656-2012-п>.
203. Науменко А.М. Сутність та роль місцевих бюджетів в соціально-економічних процесах регіону / А. М. Науменко // Наукові праці НДФІ. – 2006. – Вип. 3(36). – С. 70–78.
204. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України : у 6 т/ М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, Е. М. Лібанова та ін. – К.: НДФІ, 2004. – Т. 2: Соціальна спрямованість бюджетної політики. – 2004. – 376 с.
205. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2010 рік [Електронний ресурс] / І.Ф.Щербина, А.Ю. Рудик, В.В. Зубенко. – ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К., 2011. – 142 с. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua> .

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ АСИМЕТРІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	
1.1. Концептуальні засади дослідження сталого розвитку регіону	7
1.2. Сутність регіональних асиметрій сталого розвитку	25
1.3. Передумови виникнення регіональних асиметрій сталого розвитку в Україні	37
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА РЕГІОНАЛЬНИХ АСИМЕТРІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	
2.1. Методичні підходи до діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку	57
2.2. Діагностика регіональних асиметрій за передумовами та рівнем сталого розвитку за економічними параметрами	69
2.3. Діагностика регіональних асиметрій рівня сталого розвитку за соціальними та екологічними параметрами	82
2.4. Діагностика регіональних асиметрій сталого розвитку за динамікою та ефективністю функціонування соціо-еколого-економічної системи	100
РОЗДІЛ 3. ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИРІВНЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ АСИМЕТРІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	
3.1. Прогнозна модель регіональних асиметрій сталого розвитку України	115
3.2. Механізми стимулювання сталого розвитку проблемних регіонів	127
3.3. Фінансові інструменти конвергенції регіонів України за рівнем сталого розвитку	144
ВИСНОВКИ	164
ДОДАТКИ	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	333